This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

3 3433 08162083 7

NVCR
(Pearce)
Cicero
De oratore
Latin
1771

9 9/

NVCR
(Pearce)

M. Tullii Ciceronis
ad
Q. Fratrem
Dialogi Tres
de
Oratore.

Ex MSS. emendavit, Notiſque illuſtravit

ZACHARIAS PEARCE,

Decanus Wintoniensis,

Nunc vero Epiſcopus ROFFENSIS.

Quia de Oratore quærimus, fingendus eſt nobis oratione noſtra detractis omnibus vitiis Orator. i. 26.

EDITIO QUARTA.

LONDINI:

Typis et Impenſis G. Bowyer et J. Nichols.

M DCC LXXI.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
97013B
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS
R 1919 L

PRÆFATIO
TERTIÆ EDITIONIS.

TERTIIS jam curis meis prodeunt hi tres Ciceronis de Oratore dialogi; et digni ſanè ſunt illi, ut quàm diligentiſſimè et edantur et legantur, quos ſummus ipſe dicendi artifex (id quod rarò uſu venit) de ſua dicendi arte ſcripſit; quos ita expolivit, ut plus hîc, quàm in cæteris ejus ſcriptis, humanitas videretur digna eſſe illâ, quam tractaret, ſcientiâ; quos denique teſtatus eſt 1 diu multúmque in ſuis manibus fuiſſe, *et* ſibi vehementer probatos. *Primam editionem noſtram vidit annus* 1716, *ſecundam verò annus* 1732: *illam admodum adoleſcens* [illegible]*nandam ſuſcepi; hanc ætatis quidem tempore* [illegible] *judicio, maturiore. Iterum autem (poſcentibus Bibliopolis) edendi erant hi dialogi: quapropter totum opus ſedulò relegi, et ad hanc tertiam editionem perficiendam contuli quicquid mihi vel lectione vel cogitatione occurreret aut utile aut accommodatum.*

Secutus ſum fere textum Gronovii, ut ille ſecutus fuerat Gruterum, cui (ut ipſe ait) Victorius ſemper fere fuit pro regula. *Habui ante oculos, ſubſidii gratia, editionem quandam veterem, nec anno nec loco notato, quam mihi olim commodavit vir librorum amantiſſimus,* Thomas Rawlinſonus: *nec non editiones Venetam et Mediolanenſem, illam impreſſam anno* 1478, *hanc verò anno* 1498; *quas utraſque mihi ſuppeditavit Bibliotheca quondam* Joh. Mori *Epiſcopi Elienſis; nunc verò, præſtantiſſimi Regis* Georgii *primi beneficentiâ, Academiæ Cantabrigienſis. Erant etiam mihi ad manum editiones Victorii, Manutii, R. et C. Stephani, Lambini, Strebæi, aliæque fere omnes, quæ aliquo apud doctos honore dignæ putantur. Interim non*

1 *Epiſt. ad Att.* iv. 13. *et* xiii. 19.

 deerant

C.D. ... 1 7 1940

deerant mihi caſtigationes Urſini, Mureti, Turnebi, Hotomanni, eæque item omnes, quas in multis voluminibus ſub titulo Fax artium *edidit Gruterus.*

Quod ad MStos codices attinet, tribus in prima editione, tribus verò alteris in ſecunda et tertia jam primùm cum vulgatis editionibus collatis uſus ſum: horum omnium nomina recenſentur proxime poſt Formam operis *huic Præfationi ſubjectam. De duobus verò hîc paucis dicturus ſum: nam is liber, quem conſervat Collegium Gonvillo-Caienſe, quamvis recens ſit, et vix tertiam partem totius operis contineat, ex bono tamen codice videtur exſcriptus eſſe, et venerabiles quaſi magnarum ædium reliquias exhibere. Ex omnibus autem, quos vidi, MStis ille in Collegio S. Johannis Oxonii repoſitus, et à doctiſſimo viro, nuperrime defuncto,* Thoma Cockmanno *collatus, maximæ [illegible]tatis mihi videtur, et integerrimæ lectionis: ſemper enim fere codex iſte in ſuſpectis locis aut, quod legenti arridet, præ ſe fert, aut id ob oculis ponit, unde veritatem ii, qui acumen habent, poſſint eruere. Auſim equidem dicere, unum hunc ſolum (niſi in illo et tota capita ſæpe, et ſemel dimidium unius libri deeſſet) potuiſſe efficere, ut plerumque non amplius id quod editores conjectaverint, ſed quod ipſe Cicero ſcripſerit, legeremus. Animi interim fuiſſet laborem fugientis, non ipſum Ciceronem in cæteris ſuis, præſertim de oratoria arte, tractatibus; non Quinctilianum in ſuis Inſtit. Orat. paſſim fere Ciceronis præcepta ſequentem, ſæpius etiam explicantem, conſuliſſe. Hiſce omnibus diligenter perlectis, quid adjumenti ad hanc editionem importarim, ex Notis facilè conſtabit.*

Numquam Gronovianum, ſive Gruterianum, textum (quem et vulgatum *voco) ſciens mutavi, niſi MStorum aut veterum editorum, aut utrorumque, auctoritate inductus: ferè omnium mutationum rationem habet Lector in Notis unicuique paginæ ſuppoſitis; cæteræ ſuo ordine in fine operis ante Indices diligenter notantur.*

notantur. Sola conjectura ductus ſæpius emendandos eſſe locos cenſui: ſed nihil meum tanti habui, ut id in textum inſererem. Hæc tertia editio Notis eſt paulo locupletior, quàm ſecunda; in quibus id egi (volui quidem certè) non ſolùm ut emendatiſſimus eſſet textus, ſed ut nihil, ad illuſtrandum Ciceronem, ab aliis Interpretibus erat neglectum aut malè intellectum à me præteriretur; nihil denique quod obſervatu dignum vel legenti commodum eſſet, non diceretur: Hoc, quàm breviſſimè fieri potuerit, facere conatus ſum: neque enim mihi in animo fuit, ut me oſtentarem, aut lectori, quantum legerim, notum facerem. Video nonnullos editores alia, prorſus alia voluiſſe: ſed is mihi in veteribus ſcriptis edendis videtur rei literariæ optimè conſulere, qui quàm pauciſſimis verbis clarè doceat, quid ſuus Auctor et ſcripſerit et ſenſerit.

Tres Indices à me quondam de novo compoſitos huic etiam editioni ſubjeci; quorum poſtremus, cæteris (opinor) omnibus emendatior eſt, et fere altera parte uberior.

Quæ initio hujus operis dicenda habui, jam dixi. In hac Criticorum arte, quæ conjecturâ plerumque nititur, quæ ad ſcientiam rarò pervenit, non omnia vel doctiſſimis viris ſatis ex ſententia ſemper procedunt. Detur igitur levioribus erratis meis venia: et ipſe meo exemplo mihi proſim, qui neminem eorum, à quibus diſſenſerim, contumeliis affeci; qui non, vitio quorundam Criticorum, in diverſæ ſententiæ propugnatores acriter invectus ſum; qui denique eam veniam anteceſſoribus meis libens tribui, quam ab iis, qui hæc in manus ſumturi ſint, velim impetrare.

A. D. 1746.

FORMA

FORMA OPERIS.

UT ex hiſce libris legendis majores fructus Lector percipiat, non inutile credidi fore, totius Operis formam et quaſi figuram breviter depingere. De Rhetorica Cicero omnium Romanorum eloquentiſſimus tradit præcepta; nec ea quidem, Rhetorum aliorum more, nuda et inornata tradit, ſed oratione ita limata, et doctrina ita liberali, ut ſcias ipſum id aſſecutum eſſe, quod vellet aliis præcipere. Plerumque fit, ut cum invidia audiatur, qui aliis præcipit: qui enim eos conatur docere, ſe iis ſuperiorem fore in eo, quod docet, pollicetur. Hanc igitur invidiam à ſe Cicero artificio quodam removit, quum, ſub perſonis L. Licinii Craſſi et M. Antonii Nepotis, oratorum ſuperioris ſæculi principum, ſuam de Eloquentia ſententiam explicavit. His ſenibus duos juvenes forumque vix ingreſſos, Cottam et Sulpitium, comites adjunxit: prudenter quidem; niſi enim in hanc diſputationem veniſſent Senes, minus auctoritatis et gravitatis haberent ea, quæ præciperentur: et niſi Juvenes adeſſent, qui et audiendi cupidi eſſent, et nondum ſatis uſu forenſi inſtructi, Senes non potuiſſent hunc ſermonem ſine ineptiarum crimine inſtituere. Vide, quàm elegans ſit exordium diſputationis: Artificum erat et levium Græcorum Rhetorum, ſe de Eloquentia dicturos eſſe profiteri. Hi ſenes, et ingenui et in Rep. verſati, non, niſi fortuito, in hanc diſputationem incidunt; nihil de ſe promittunt, ſed curſu orationis, vel caſu potiùs in Rhetoricæ campos incurrunt. Nec in perſonis ſolùm, ſed in loco decorum ſervat Cicero: non enim Romæ, ſed ruri diſputant; non in urbis occupatione, ubi mollioribus his ſtudiis ſe dedere non licet, ſed in otio receſſus Tuſculani, quo proficiſcentem curæ Reique publicæ negotia etiam cum bonorum venia non ſequuntur.

In primo libro quæritur, quæ ſit oratoris materia, quæque artes ſint illi ad cognoſcendum neceſſariæ. Craſſus, cujus in perſona explicatur ipſius Ciceronis ſententia, perfectum oratorem inſtituit, eique omnium artium cognitionem ſubjungit: ſingulas percurrit, probatque et exemplis

exemplis et rationibus, quàm utilis ſit unaquæque oratori: Antonius vero, cujus diſputatio ad mentem Quinti fratris Ciceronis formatur, contra Craſſum diſputat, et, cùm indoctus à pleriſque haberetur, ſolaque natura ad dicendum inſtructus, Eloquentiam à cæteris artibus ſegregat, eique ſolam bene dicendi ſcientiam adjungit. Quæ argumenta attulerat Craſſus, ea omnia percurrit Antonius, et verbo magis, quàm re, diſſolvit. Aderat etiam huic diſputationi Scævola ſenex; quem Cicero à ſequentibus libris dimovit, et quia infirma valetudine fuit, (ut [a] ait ipſe), et quia in hoc libro diſputatio de jure civili à Scævolæ ſtudiis non abhorrebat: tantum verò virum proximæ de jocis diſputationi intereſſe non decebat.

In ſecundo libro partes Inventionis Antonio traduntur; in qua potiùs, quàm in ornatu orationis, excelluit. Omnia igitur præcepta ponit, ex quibus argumenta poſſimus eruere, quibus animos judicum movere et nobis conciliare: tria illa genera, judiciale, deliberativum, demonſtrativum, tractat, digitumque ad fontes intendens docet, quomodo ea, quæ universè dicuntur, ad unamquamque cauſſam referri poſſint. Ad Inventionem pertinent joci: Cæſar igitur, qui in iis omnibus præſtitit, huic diſputationi adeſt, et ea omnia, quæ de jocis didicerat aut obſervarat, in medium profert. Deinde Antonius loquitur de memoria, ſcilicet artificiali (nam ea ſola Inventionis eſt propria), brevibuſque omnia, quæ ad illam ſpectat, præceptis concludit.

In tertio partes Elocutionis Craſſo deferuntur: in verbis enim magis, quàm in ſententiis eligendis, elaboravit. Priùs igitur de univerſo genere dicendi pauca loquitur; deinde ad eas quatuor partes, quibus elocutio continetur, purè, dilucidè, ornatè et aptè dicendi, ſeſe revocat; Has ſingulas percurrit, præcipuè verò ornatum orationis. Docet, quæ verba eligenda ſint, quæ figuræ, qui tropi adhibendi, quos numeros et pedes oratio poſtulet. Tum ad extremum de Actione quærit, docetque, quomodo et vox et geſtus et vultus ad orationem accommodari debeat. Omnes denique hi libri ita venuſti, ita elegantes ſunt, ut ab illis non ſolùm præcepta, ſed etiam exempla Eloquentiæ petenda ſint.

[a] *Ep. ad Att.* iv. 16.

Codices

Codices MSti, quos ipſe contuli.

CANT. ſignificat codicem in Bibliotheca Academiæ Cantabrigenſis.

Gonv. cod. in Bibliotheca Coll. Gonvillo-Caienſis Cantab.

Norf. cod. in Bibliotheca Reg. Societ. quem ei dono dedit Dux Norfolciæ.

Mead. clariſſimi viri Richardi Mead, M. D.

Harl. pr. et ſec. cod. duos nobiliſſimi viri Edwardi Comitis Oxoniæ.

Codices MSti, quos Cl. vir Thomas Cockmannus *contulit.*

Joan. cod. in Bibliotheca Coll. S. Joannis Baptiſtæ, Oxon.

Bal. cod. in Bibliotheca Coll. Baliolenſis, Oxon.

Bod. cod. in Bibliotheca Bodleiana.

Mag. cod. in Bibliotheca Coll. Magdalenenſis, Oxon.

Nov. cod. in Bibliotheca Coll. Novi, Oxon: cujus in margine ſunt variantes lectiones, quæ *excerpta Nov.* vocantur.

Wag. cod. olim Domini *Wagſtaffe*, nunc verò Coll. S. Joannis, Cantab.

De MSto *Groningano* conſule editionem Verburgianam; de cæteris verò, qui à me citantur, Gruterianam.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS
DE
ORATORE
AD
Q. FRATREM
DIALOGUS, ſeu LIBER I.

COGITANTI mihi ſæpenumero, et memoria vetera repetenti, perbeati fuiſſe, Quinte frater, illi videri ſolent, qui in optima Republicâ, cùm et honoribus et rerum geſtarum gloria florerent, eum vitæ curſum tenere potuerunt, ut vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſſent. [1] Ac fuit tempus illud, cùm mihi quoque initium requieſcendi, atque animum ad utriuſque noſtrûm præclara ſtudia referendi, fore juſtum I.

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM PRIMUM.

1 *Ac fuit tempus* illud, *cùm*] Multum hîc inter ſe diſſident MSti, vetereſque cod. impreſſi: omnes vocem *illud* omittunt, plerique *tempus:* et tamen non aliter locutus eſt Cicero in Or. pro Mil. c. 26. *Erit, erit* illud *profectò* tempus, *et illuceſcet ille dies, cùm tu ſalutaribus, ut ſpero, rebus tuis* etc.

juſtum et prope ab omnibus conceſſum arbitrarer; ſi infinitus forenſium rerum labor et ambitionis occupatio, decurſu honorum, etiam ætatis flexu conſtitiſſet. Quam ſpem cogitationum et conſiliorum meorum cum graves communium temporum, tum varii noſtri caſus fefellerunt: nam, qui locus quietis et tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moles moleſtiarum et turbulentiſſimæ tempeſtates exſtiterunt. Neque verò nobis cupientibus atque exoptantibus fructus otii datus eſt ad eas artes, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas [2] inter noſque recolendas: nam prima ætate incidimus in ipſam perturbationem diſciplinæ veteris: et conſulatu devenimus in medium rerum omnium certamen atque diſcrimen: [3] et hoc tempus omne poſt conſulatum objecimus iis fluctibus, qui, per nos [4] à communi peſte depulſi, in noſmetipſos redundarunt. Sed tamen

2 *inter noſque recolendas.*] Ita Editio Veneta, omneſque fere veteres, itemque MSti Cant. Norf. Bod. Bal. Joan. Mag. Nov. & Harl. 1. Nec aliter Noſter loqui ſolet ut in ii. 33. *à diſcendoque deterrent*, et in Tuſc. Diſp. v. 41. *ad Brutumque.*

3 *et hoc tempus omne*] Hos de Oratore Dialogos Cicero ſcripſiſſe putatur anno ætatis ſuæ 52, et U. C. 698. ſecundo verò anno poſt ejus reditum, cùm Clodianorum furore actus in exilium ceſſiſſet.

4 *à communi peſte* etc.] Lamb. vocem *peſte* delevit, et interpretatus eſt *à communi*, à republica. Sed *peſtis* hîc videtur metaphoricè ſumi pro pernicie. Sic de Off. ii. 14. *ad bonorum peſtem perniciemque.* Or. in Cat. i. 13. *cum tua peſte ac pernicie.* Ergo *communis peſtis* idem eſt, quod *communis*

tamen in his vel aſperitatibus rerum, vel anguſtiis temporis obſequar ſtudiis noſtris: et, quantum mihi vel fraus inimicorum, vel cauſſæ amicorum, vel Reſpublica tribuet otii, ad ſcribendum potiſſimùm conferam. Tibi verò, frater, neque hortanti deero, neque roganti: nam neque auctoritate quiſquam apud me plus valere te poteſt, neque voluntate.

Ac mihi repetenda eſt [5] veteris cujuſdam II.
memoriæ non ſanè ſatis explicata recordatio, ſed (ut arbitror) apta ad id, quod requiris; ut cognoſcas, quæ viri omnium eloquentiſſimi clariſſimique ſenſerint de omni ratione dicendi: vis enim (ut mihi ſæpe dixiſti), quoniam, quæ pueris aut adoleſcentulis nobis ex commentariolis noſtris inchoata ac rudia exciderunt, vix hac ætate digna et hoc uſu, quem ex cauſſis, quas diximus, tot tantiſque conſecuti ſumus, aliquid iiſdem de rebus poli-

tius

communis pernicies in Ter. Adelph. ii. 1. 34. Verba *à communi peſte depulſi* ita explico, impediti quo minùs eſſent univerſæ civitati pernicioſi: ut Or. poſt red. in Sen. c. 3. *quos nec tela, nec faces à mea ſalute depellerent:* et Or. pro Sext. c. 19. *qui hac una medicina ſola* (morte) *potuit à reipublicæ peſte depelli.* Si qua huic loco inſit menda, Lambinianæ anteferenda eſt cujuſdam viri docti conjectura, *qui, per nos à communi peſte depulſà*, i. e. peſte (ſc. fluctibus) per nos depulſa à communi ſive republica.

5 *veteris cujuſdam memoriæ*] Notum eſt vocem *memoriam* aliquando poni pro *tempore:* hîc verò videtur ſignificare id quod olim factum eſt, ſive diſputationem ſequentem Craſſi et Antonii de Oratore inſtituendo: Et hujus *recordatio* dicitur ideò *non eſſe ſatis*

expli-

tius à nobis perfectiuſque proferri: ſoleſque nonnumquam hac dè re à me in diſputationibus noſtris diſſentire; quòd ego [6] prudentiſſimorum hominum artibus eloquentiam contineri ſtatuam; tu autem illam ab elegantia doctrinæ ſegregandam putes, et in quodam ingenii atque exercitationis genere ponendam. Ac mihi quidem, ſæpenumero in ſummos homines ac ſummis ingeniis præditos intuenti, quærendum eſſe viſum eſt, quid eſſet, cur plures in omnibus rebus, quàm in dicendo admirabiles exſtitiſſent: nam, quocumque te animo et cogitatione converteris, permultos excellentes in quoque genere videbis, non mediocrium artium, ſed prope maximarum. Quis enim eſt, qui, [7] ſi clarorum hominum ſcientiam, rerum geſtarum vel utilitate vel magnitudine, metiri velit, non anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac una civitate præſtan-

explicata, quia Cicero *ipſi ſermoni non interfuit*, et huic Cotta *tantummodo locos et ſententias diſputationis tradidit*. Vide iii. 4.

6 *prudentiſſimorum*] Hoc eſt, doctiſſimorum, vel (ut Noſter loquitur in ſequenti ſententiâ) eorum, qui habent *elegantiam doctrinæ*. Sæpius in hoc opere doctos diſertis et *prudentiam* eloquentiæ oppoſuit: et hìc per *prudentiſſimos* intelligi voluit eos, qui omnibus artibus, ſc. philoſophiâ, jure civili, etc. inſtructi eſſent: ſic in i. c. 49. Prudentiâ *rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur*. iii. 35. *malim equidem indiſertam* prudentiam, *quàm ſtultitiam loquacem*. et i. 14. *Sine ſummâ rerum civilium cognitione et* prudentiâ.

7 *ſi clarorum hominum* ſcientiam etc.] MSti Norf. Cant. Nov. Wag. Mead. et Harl. duo,

ſtantiſſimos pæne innumerabiles; in dicendo autem excellentes vix paucos proferre poſſimus? Jam verò conſilio ac ſapientia qui regere ac gubernare Rempublicàm poſſent, multi noſtra, plures patrum memoria, atque etiam majorum exſtiterunt; cùm boni perdiu nulli, vix autem ſingulis ætatibus ſinguli tolerabiles oratores invenirentur. Ac ne quis fortè cum aliis ſtudiis, quæ reconditis in artibus atque in quadam varietate literarum verſentur, magis hanc dicendi rationem, quàm cum imperatoris laude, aut cum boni ſenatoris prudentia comparandam putet; convertat animum ad ea ipſa artium genera, circumſpiciatque qui in iis floruerint, quámque multi: ſic facillimè, quanta oratorum ſit ſemperque fuerit paucitas, judicabit.

Neque enim te fugit [8] omnium laudatarum artium procreatricem quandam et quaſi parentem, eam, quam φιλοσοφίαν Græci vocant, III.

duo, cum vet. cod. impreſſo Rawl. habent in ſequentibus *vel utilitatem vel magnitudinem:* quos ſi ſequamur, legendum eſt *ſi clarorum hominum* ſcientiâ, *rerum geſtarum vel utilitatem vel magnitudinem metiri velit.* In utraque lectione per *clarorum hominum ſcientiam* intelligere debemus Eloquentes omnibus artibus inſtructos; Eloquentiam enim Noſter paulo ſuprà ſtatuit *prudentiſſimorum hominum artibus contineri:* et hujuſmodi *ſcientiæ* hîc opponuntur *res geſtæ* ab Imperatoribus.

8 *Omnium laudatarum artium*] Ita Editiones Ven. Mediol. C. Steph. et Lambini, ut et MSti Cant. Gonv. Norf. Mag. Nov. et Joan. elegantiorem exhibentes verborum ordinem, quàm Vulgati cod. *laudatarum artium omnium*.

vocant, ab hominibus doctiſſimis judicari; in qua difficile eſt enumerare, quot viri, quanta ſcientia, quantaque in ſuis ſtudiis varietate et copia fuerint, qui non una aliqua in re ſeparatim elaborarint, ſed omnia, quæcumque poſſent, vel ſcientiæ perveſtigatione vel diſſerendi ratione, comprehenderint. Quis ignorat, ii, qui mathematici vocantur, quanta in obſcuritate rerum, et quàm recondita in arte et multiplici ſubtilique verſentur? quo tamen in genere ita multi perfecti homines exſtiterunt, ut nemo fere ſtuduiſſe ei ſcientiæ vehementiùs videatur, quin, quod voluerit, conſecutus ſit. Quis
9 muſicis, quis huic ſtudio literarum, quod profitentur ii, qui grammatici vocantur, penitus ſe dedidit, quin omnem illarum artium pæne infinitam vim, et materiam ſcientiæ, cognitione comprehenderit? Verè mihi hoc videor eſſe dicturus; ex omnibus iis, qui in harum artium ſtudiis liberaliſſimis ſint doctriniſque verſati, minimam copiam poëtarum egregiorum exſtitiſſe: atque in hoc ipſo numero, in quo perrarò exoritur aliquis excellens, ſi diligenter et ex noſtrorum et ex Græcorum copia comparare voles, multo tamen

9 *muſicis*] Hac voce artem ipſam, non profeſſores, intelligit: Itidem plurali utitur numero in c. 42. *ut in muſicis numeri et voces et modi*; et in iii. 21. *quid in muſicis?* Sic etiam dicitur *in dialecticâ* et *in dialecticis*. Fortaſſe vox *rebus* hîc ſubintelligenda eſt, ut in ii. 15. *de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin* etc.

1 *vel maximum ſit*] In priore parte ſententiæ occurrit verbum *excellat*, hîc igitur non

tamen pauciores oratores, quàm poëtæ, boni reperientur. Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia cæterarum artium ſtudia fere reconditis atque abditis è fontibus hauriuntur; dicendi autem omnis ratio in medio poſita, communi quodam in uſu, atque in hominum more et ſermone verſatur: ut in cæteris id maximè excellat, quod longiſſimè ſit ab imperitorum intelligentia ſenſuque disjunctum; in dicendo autem vitium [1] vel maximum ſit à vulgari genere orationis, atque à conſuetudine communis ſenſus abhorrere.

Ac ne illud quidem verè dici poteſt, aut plures cæteris artibus inſervire, aut majore delectatione, aut ſpe uberiore, aut præmiis ad perdiſcendum amplioribus commoveri. Atque, ut omittam Græciam, quæ ſemper eloquentiæ princeps eſſe voluit, atque illas omnium doctrinarum inventrices Athenas, in quibus ſumma dicendi vis et inventa eſt et perfecta; in hac ipſa civitate profectò nulla umquam vehementiùs, quàm eloquentiæ, ſtudia viguerunt. Nam poſteaquam, imperio omnium gentium conſtituto, diuturnitas pacis otium confirmavit, IV.

non (ut vulgò) *eſt*, ſed *ſit* apponi oportuit: et ita MSti Norf. Bal. et Bod. ut etiam Editiones Vict. Aſc. Steph. Lamb. aliorumque: ſimile eſt iſtud ii. 9. *ut cæteri, ſi diſerti ſint, aliquid ab hoc habeant; hic, niſi domeſticis ſe inſtruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non poſſit*: Particula conjunctiva *ut* poſtulat poſt ſe modum ſubjunctivum in utraque ſententiæ parte.

2 *cogi-*

mavit, nemo fere laudis cupidus adoleſcens non ſibi ad dicendum ſtudio omni enitendum putavit. Ac primò quidem totius rationis ignari, qui neque exercitationis ullam viam, neque aliquod præceptum artis eſſe arbitrarentur, tantum, quantum ingenio et cogitatione poterant, conſequebantur: poſt autem, auditis oratoribus Græcis, cognitiſque eorum literis, adhibitiſque doctoribus, incredibili quodam noſtri homines dicendi ſtudio flagraverunt. Excitabat eos magnitudo et varietas, multitudoque in omni genere cauſſarum; ut ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio aſſecutus eſſet, adjungeretur uſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret. Erant autem huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, expoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia verò (ut multis rebus poſſumus judicare) noſtrorum hominum multùm cæteris hominibus omnium gentium præſtiterunt. Quibus de cauſſis, quis non jure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, civitatum, tam exiguum oratorum numerum inveniri? Sed nimirum majus eſt hoc quiddam, quàm homines opinantur, et pluribus ex artibus ſtudiiſque collectum.

V. Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, præſtan-

2 *cogitatiſque*] Meliùs (ut opinor) in MSto Bal. legitur *cognitiſque*: ſic in c. 10. *num aut inventa ſunt, aut* cognita, *aut*

præſtantiſſimis hominum ingeniis, infinita cauſſarum varietate, ampliſſimis eloquentiæ propoſitis præmiis, eſſe cauſſæ putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem? Eſt enim et ſcientia comprehendenda rerum plurimarum, ſine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda eſt: et ipſa oratio conformanda non ſolùm electione, ſed etiam conſtructione verborum: et omnes animorum motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi; quòd omnis vis ratioque dicendi in eorum, qui audiunt, mentibus aut ſedandis aut excitandis expromenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam facetiæque, et eruditio libero digna, celeritaſque et brevitas et reſpondendi et laceſſendi, ſubtili venuſtate atque urbanitate conjuncta. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas exemplorumque vis: neque legum aut juris civilis ſcientia negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quæ motu corporis, quæ geſtu, quæ vultu, quæ vocis conformatione ac varietate moderanda eſt: quæ ſola per ſe ipſa quanta ſit, hiſtrionum levis ars et ſcena declarat: in qua cùm omnes in oris et vocis et motus moderatione elaborent, quis ignorat, quàm pauci ſint fuerintque, quos animo æquo ſpectare poſſimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium, memoria? quæ niſi cuſtos inventis [2] cogitatiſque rebus et verbis adhi-

aut omnino ab oratorum genere tractata? Memoria utriſque adhibenda eſt, et iis quæ invenimus, et iis quæ ab aliis diſcimus,

adhibeatur, intelligimus omni, etiam ſi præclariſſima fuerint, in oratore peritura. Quamobrem mirari deſinamus, quæ cauſſa ſit eloquentium paucitatis; cùm ex illis rebus univerſis eloquentia conſtet, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt: hortemurque potiùs liberos noſtros cæteroſque, quorum gloria nobis et dignitas chara eſt, ut animo rei magnitudinem complectantur, neque iis aut præceptis, aut magiſtris, aut exercitationibus, quibus utuntur omnes, ſed aliis quibuſdam ſe id, quod expetunt, conſequi poſſe confidant.

VI. Ac meâ quidem ſententiâ nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omnium rerum magnarum atque artium ſcientiam conſecutus: etenim ex rerum cognitione effloreſcat et redundet oportet oratio; quæ, niſi ſubeſt res ab oratore percepta et cognita, inanem quandam habet elocutionem et pæne puerilem. Neque verò ego hoc tantum oneris imponam noſtris præſertim oratoribus, in hac tanta occupatione urbis ac vitæ, nihil ut iis putem licere neſcire: quamquam vis oratoris profeſſioque ipſa bene dicendi hoc ſuſcipere ac polliceri videatur, ut omni de re, quæcumque ſit [3] poſita, ab eo ornatè copioſéque dicatur.

cimus, quæ hîc *cognita* vocantur.

3 *poſita*] Vulgò *propoſita*: Sed hæc vox *poſita* ineſt in duobus MStis Gallicanis, et Norfolc. Placuit etiam Lambino et Gulielmio. Vide quæ de hac lectione dixit Daviſius noſter in nota ad c. 2. de Fato: Quibus addi poteſt id, quod Cicero

dicatur. Sed, quia non dubito, quin hoc pleriſque immenſum infinitumque videatur, et quòd Græcos homines, non ſolùm ingenio, et doctrina, ſed etiam otio ſtudioque abundantes, partitionem quandam artium feciſſe video, neque in univerſo genere ſingulos elaboraſſe; ſed ſepoſuiſſe à cæteris dictionibus eam partem dicendi, quæ in forenſibus [4] diſceptationibus judiciorum ac deliberationum verſaretur, et id unum genus oratori reliquiſſe; non complectar in his libris amplius, quàm quod huic generi, re quæſita et multùm diſputata, ſummorum hominum prope conſenſu eſt tributum: repetamque non ab incunabulis noſtræ veteris puerilisque doctrinæ quendam ordinem præceptorum; ſed ea, quæ quondam accepi in noſtrorum hominum, eloquentiſſimorum et omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata: non quòd illa contemnam, quæ Græci dicendi artifices et doctores reliquerunt; ſed, cùm illa pateant in promtuque ſint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatiùs explicari aut planiùs exprimi poſſint, dabis hanc veniam, mi frater, ut opinor, ut eorum, quibus ſumma dicendi laus à noſtris hominibus conceſſa eſt, auctoritatem Græcis anteponam.

[5] Cùm

Cicero dicit hîc in ii. 15. *quæcunque res infinitè* poſita *ſit* etc.

4 *diſceptationibus judiciorum ac deliberationum*] Cum manifeſtum ſit et Græcos homines et Ciceronem ipſum, qui eos ſecutus eſt, non alterum ex duobus iſtis generibus, ſed utrumque genus ſuis præceptis

VII. [5] Cùm igitur vehementiùs inveheretur in cauſſam principum conſul Philippus, Druſique tribunatus pro ſenatus auctoritate ſuſceptus infringi jam debilitarique videretur, [6] dici mihi memini, ludorum Romanorum diebus L. Craſſum, quaſi colligendi ſui cauſa, ſe in Tuſculanum contuliſſe; veniſſe eodem, [7] ſocer ejus qui fuerit, Q. Mutius dicebatur, et M. Antonius, homo et conſiliorum in Republica ſocius, et ſumma cum Craſſo familiaritate conjunctus. Exierant autem cum ipſo Craſſo [8] duo adoleſcentes, et Druſi maximè familiares, et in quibus magnam tum ſpem majores natu dignitatis ſuæ collocarant, C. Cotta, [9] qui tum tribunatum plebis petebat, et Pub. Sulpi-

tis illuſtrâſſe, malo cum veteri ſanoque MSto Gonv. legere *ac*, quàm *aut* cum vulgatis editionibus.

5 *Cùm igitur*] Sc. anno U. C. 662, ætatis verò Ciceronianæ 16.

6 *dici mihi memini*] In textum recepi vocem *mihi*, tum quia extat in 9 MStis, et in Edit. Ven. Mediol. et C. Stephani; tum quia in iii. 4. Cicero dicit Cottam locos et ſententias hujus diſputationis ipſi tradidiſſe.

7 *ſocer ejus qui* fuerit, *Q. Mutius*] Ita MSti Mag. Mead. Gonv. & Harl. duo: nec inuſitatum eſt Noſtro poſt vocem *qui* uti ſubjunctivo modo: Vulgatum *fuerat* parum placet; tunc enim cùm Mutius Scævola ad Craſſi Tuſculanum venerit, tam ſocer fuit Craſſi quàm antea: Craſſumque poſteà appellat *generum* ſuum in c. 9.

8 duo *adoleſcentes*] Iſtud *duo* extat in Edit. Vict. Aſc. Lamb. Streb. et R. Stephani.

9 *qui tum tribunatum plebis petebat*] MSti Mead. Cant. Nov. Wag. Joan. Bal. Gonv. & Harl. 1us habent *qui tum tribunus plebis petebatur*; vitioſè proculdubio. Vulgata lectio mihi videtur retinenda eſſe;

Sulpitius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur. Hi primo die de temporibus illis, deque univerſa Republica, quam ob cauſſam venerant, multùm inter ſe uſque ad extremum tempus diei collocuti ſunt; quo quidem in ſermone multa divinitus à tribus illis conſularibus Cotta deplorata et commemorata narrabat: ut nihil incidiſſet poſtea civitati mali, quod non impendere illi tanto ante vidiſſent: eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, ut, cùm [1] lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis; eaque eſſet in homine jucunditas et tantus in jocando lepos, ut dies inter eos curiæ fuiſſe videretur, convivium

eſſe: quamvis enim Cicero dicat in lib. iii. 1. Craſſum *morte extinctum fuiſſe vix diebus decem poſt eum diem, qui hoc et ſuperiore libro continetur*; addatque ib. 3. Cottam *paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſum fuiſſe per invidiam tribunatu*; non neceſſe eſt, ut intelligamus eum *depulſum* fuiſſe tribunatu gerendo, ſed *petendo:* nam (ut ait Roſinus in Ant. Rom. vii. 8.) Magiſtratûs judicio aut Senatûs decreto excludebantur ſuffragiis populi nonnulli candidati. Vox *depulſus* in illo loco citato (monente doct. G. Roſſe) eum ſenſum videtur habere, quem vox *dejectus* in Livii iii. 35, ubi ait, *duos Quintios per coitionem fuiſſe dejectos honore*, ſc. Decemviratu, quem petebant.

1 *lauti*] Quidem codices habent *loti:* ſed idem ſignificat *lauti*, contractè dictum pro *lavati*, ut in Terentii Phorm. ii. 2. 25. *Ten' aſymbolum venire, unctum atque* lautum *è balneis?* Et ita Cicero in Orat. pro Deiot. c. 7. *Quid igitur cauſæ excogitari poteſt, cur te* lautum *voluerit, cœnatum noluerit occidere?*

2 con-

vivium Tuſculani. Poſtero autem die, cùm illi majores natu ſatis quieſſent, et in ambulationem ventum eſſet; dicebat tum Scævolam, duobus ſpatiis tribuſve factis, dixiſſe, Cur non imitamur, Craſſe, Socratem illum, qui eſt in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit, quæ non minùs ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis, quàm illa, cujus umbram ſecutus eſt Socrates; quæ mihi videtur non tam ipſa aquula, quæ deſcribitur, quàm Platonis oratione creviſſe: et, quod ille duriſſimis pedibus fecit, ut ſe abjiceret in herbam, atque ita illa, quæ philoſophi divinitus ferunt eſſe dicta, loqueretur, id meis pedibus certè concedi eſt æquius. Tum Craſſum, Imò verò commodius etiam, pulvinoſque popoſciſſe, et omnes in iis ſedibus, quæ erant ſub platano, [2] conſediſſe.

VIII. Ibi, ut ex priſtino ſermone relaxarentur animi omnium, ſolebat Cotta narrare, Craſſum ſermonem quendam de ſtudio dicendi intuliſſe. Qui [3] cùm ita eſſet exorſus, Non ſibi cohortandum Sulpitium et Cottam; ſed magis utrumque collaudandum videri, quòd tantam

2 *conſediſſe.*] Vulgò *conſediſſe dicebat:* ſed Lamb. ultimam vocem delevit, quia hæc ſententia connexa eſt præcedenti, in quâ occurrit, *dicebat tum Scævolam, duobus ſpatiis tribuſve factis dixiſſe* etc. Et abeſt à MSto Mead.

3 *cùm ita eſſet exorſus*] His verbis reſpondent ea, quæ ſequuntur in initio cap. 9. *Tum Scævola comiter* etc.

4 *quo* velis, *unde autem* velis] Ita rectè Cl. Olivetus, ſecutus,

tantam jam eſſent facultatem adepti, ut non æqualibus ſuis ſolùm anteponerentur, ſed cum majoribus natu compararentur. Neque verò mihi quidquam, inquit, præſtabilius videtur, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere, [4] quo velis; unde autem velis, deducere. Hæc una res in omni libero populo, maximéque in pacatis tranquilliſque civitatibus præcipuè ſemper floruit, ſemperque dominata eſt. Quid enim eſt aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominum exiſtere unum, qui id, quod omnibus natura ſit datum, vel ſolus vel cum paucis facere poſſit? aut tam jucundum cognitu atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis gravibuſque verbis ornata oratio et polita? aut tam potens tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, ſenatus gravitatem, unius oratione converti? [5] Quid porrò tam regium, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in civitate? Quid autem tam neceſſarium, quàm tenere ſemper

per

ſecutus, ut opinor, Manutium: Vulgò, *velit* utroque in loco.

5 *Quid porrò tam regium*] Hic eſt ordo verborum in MStis Cant. Wag. Bod. et Bal. itemque in Edit. Lambini et C. Stephani. Sic etiam Noſter in Tuſc. Diſ. i. 20. *quæ porrò tam immenſa magnitudo?* et Quinct. i. 2. *quid porrò tam contrarium* etc.? Vulgò, *Quid tam porrò regium* etc.

6 *pro-*

per arma; quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel [6] provocare improbos, vel te ulciſci laceſſitus? Age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiamque meditere, quid eſſe poteſt in otio aut jucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus ac nulla in re rudis? Hoc enim uno præſtamus vel maximè feris, quòd colloquimur inter nos, et quòd exprimere dicendo ſenſa poſſumus. Quamobrem quis hoc non jure miretur, ſumméque in eo elaborandum eſſe arbitretur, ut, quo uno homines maximè beſtiis præſtent, in hoc hominibus ipſis antecellat? Ut verò jam ad illa ſumma veniamus; quæ vis alia potuit aut diſperſos homines unum in locum congregare; aut à fera agreſtique vita ad hunc humanum cultum civilemque deducere, aut jam conſtitutis civitatibus, leges, judicia, jura deſcribere? Ac, ne plura, quæ ſunt pæne innumerabilia, conſecter, comprehendam brevi; ſic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione et ſapientia non ſolùm ipſius dignitatem, ſed et privatorum pluri-

6 *provocare* improbos] Ita MSti Nov. Wag. Bal. Bod. Cant. Mead. Harl. 1. aliique; nec non Edit. Aſc. Man. Lamb. etc. Vulgata lectio eſt *integros*; ſed Oratoris officium eſt *provocare*, et in judicium vocare *improbos*, non verò *integros*, ſive per hanc vocem intelligas bonos, ſive ſalvos. Sic ait Cicero in Or. Catal. iii. 12. *omnes* improbos *ultrò ſemper laceſſamus*.

7 *aut de hujus, generi,*] Interpungenda ſunt hæc verba; ut ſenſus ſit, aut de gloriâ hujus, qui eſt gener meus, ſc. Craſſus.

8 *et initio conſtitutas*] Vulgò *et* ab *initio* etc.: ſed Præpoſitionem iſtam delevi conſenſu MStorum Norf. et Harl. 1. et Latinæ

pluſimorum, et univerſæ Reipublicæ ſalutem maximè contineri. Quamobrem pergite, ut facitis, adoleſcentes, atque in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, ut et vobis honori, et amicis utilitati, et Reipublicæ emolumento eſſe poſſitis.

Tum Scævola comiter, ut ſolebat, Cætera, inquit, aſſentior Craſſo, ne aut de C. Lælii, ſoceri mei, [7] aut de hujus generi, aut arte aut gloria detraham: ſed illa duo, Craſſe, vereor, ut tibi poſſim concedere; Unum, quòd ab oratoribus civitates [8] et initio conſtitutas, et ſæpe conſervatas eſſe dixiſti; Alterum, quòd, remoto foro, concione, judiciis, ſenatu, ſtatuiſti oratorem in omni genere ſermonis et humanitatis eſſe perfectum. Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum in montibus ac ſilvis diſſipatum, non prudentium conſiliis compulſum potiùs, quàm diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis mœnibuſque ſepſiſſe? aut verò reliquas utilitates, [9] aut in inſtituendis, aut conſervandis civitatibus, non à ſapientibus et fortibus viris, ſed IX.

Latinæ Linguæ ratio idem ſuadet; aliud enim ſonat *initio conſtitutas*, aliud *ab initio conſtitutas*: e. g. Qui dicit, *Urbs Roma initio Diis curæ fuit*, nihil aliud dicit, quàm Romam Diis curæ fuiſſe, cum fundaretur: qui verò dicit, *Urbs Roma ab initio Diis curæ fuit*, ſignificat Deos eam curâſſe ex eo tempore, quo fundaretur, ad ſuum uſque tempus. Noſtræ etiam favent lectioni ea, quæ ſequuntur, *Quis enim tibi hoc conceſſerit aut initio genus hominum in montibus ac ſylvis diſſipatum* etc.?

9 *aut* in *inſtituendis*,] Iſtud *in* hæret decem MStis, et neceſſarium videtur.

ſed à diſertis et ornatè dicentibus eſſe conſtitutas? An verò tibi Romulus ille aut paſtores et convenas congregaſſe, aut Sabinorum connubia conjunxiſſe, aut finitimorum vim repreſſiſſe eloquentia videtur, non conſilio et ſapientia ſingulari? Quid enim? in Numa Pompilio; quid? in Servio Tullo; quid? in cæteris regibus, quorum multa ſunt eximia ad conſtituendam Rempublicam, num quod eloquentiæ veſtigium apparet? Quid? exactis regibus (tametſi ipſam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti eſſe cernimus), ſed deinceps omnia, nonne plena conſiliorum, inania verborum videmus? Ego verò, ſi velim et noſtræ civitatis exemplis uti et aliarum, plura proferre poſſim detrimenta publicis rebus, quàm adjumenta per homines eloquentiſſimos importata: ſed, ut reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Craſſe, vobis duobus, eloquentiſſimos audiſſe Ti. et C. Sempronios; quorum pater homo prudens et gravis, haudquaquam eloquens, et ſæpe aliàs, et maximè cenſor ſaluti Reipublicæ

1 atque is *non accurata*] MSti Nov. Gonv. et Norf. habent *atqui non* etc.

2 *ſed* nutu *atque verbo*] Ita Editores ex conjecturâ, ut videtur; omnes enim, quotquot vidi, MSti habent *nudâ:* quæ vox, ſi ſana eſt, cohærere debet cum Subſtantivo *oratione* ſubintellecto; ut *nuda oratio* opponatur *accuratæ orationi:* quaſi dixiſſet Cicero, Hoc fecit Pater Semproniorum Gracchorum non *accuratâ oratione*, ſed *nuda*, immò ne *copia orationis*, ſed *verbo:* ſic habemus in c. 50. *quoniam dicendi facultas non debeat eſſe jejuna et* nuda: et ii. 84. *brevitatem habent* nudam *et inornatam*.

3 *Equi*

publicæ fuit; [1] atque is non accurata quadam orationis copia, [2] ſed nutu atque verbo libertinos in urbanas tribus tranſtulit; quod niſi feciſſet, Rempublicam, quam nunc vix tenemus, jamdiu nullam haberemus. At verò ejus filii diſerti, et omnibus vel naturæ vel doctrinæ præſidiis ad dicendum parati, cùm civitatem vel paterno conſilio, vel avitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſta præclara gubernatrice (ut ais) civitatum eloquentia Rempublicam diſſipaverunt.

X. Quid? leges veteres moreſque majorum: Quid? auſpicia, quibus et ego et tu, Craſſe, cum magna Reipublicæ ſalute præſumus: quid? religiones et cæremoniæ: quid? hæc jura civilia, quæ jampridem in noſtra familia ſine ulla eloquentiæ laude verſantur, num aut inventa ſunt, aut cognita, aut omnino ab oratorum genere tractata? [3] Equidem et Servium Galbam memoria teneo, divinum hominem in dicendo, et M. Æmilium Porcinam, et [4] C. ipſum Carbonem, quem tu adoleſentulus [5] perculiſti, ignarum legum, hæſitantem in majorum inſti-

3 *Equidem et* Servium *Galbam*] Ita MSti Cant. Norf. Nov. Wag. et Bal. quam lectionem cur potius recipiam, quàm vulgatam *Sergium*, vide in Emend. ad ii. 65.

4 *C. ipſum Carbonem*] Huic lectioni, quam ex ſuis MStis protulit Lambinus, favet MStus Mead. Rectè; Prænomen enim hujus Carbonis fuit *Caius*, non *Cnæus*, ut videre eſt in i. 34. et de Cl. Orat. c. 43. itemque in Epiſt. ad Fam. ix. 21. Caius *Carbo*, *accuſante L. Craſſo, cantharidas ſumpſiſſe dicitur.*

5 *perculiſti*] i. e. evertiſti, ſeu dejeciſti: ſimile eſt illud ii. 70.

inſtitutis, rudem in jure civili: et [6] hæc ætas noſtra, præter te, Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quàm proprio munere aliquo diſertorum, jus à nobis civile didiciſti, (quod interdum pudeat) juris ignara eſt. Quod verò in extrema oratione quaſi tuo jure ſumſiſti, oratorem in omnis ſermonis diſputatione copioſiſſimè poſſe verſari, id, niſi hîc in tuo regno eſſemus, non tuliſſem, multiſque præeſſem, qui aut [7] interdicto tecum contenderent, aut te [8] ex jure manum conſertum vocarent, quòd in alienas poſſeſſiones tam temere irruiſſes. Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes atque Democritici; cæterique [9] in ſuo phyſici vindicarent, ornati homines in dicendo et graves, quibuſcum tibi [1] juſto ſacra-

ii. 70. *Scipionis illius, qui T. Graccbum* perculit.

6 *hæc ætas noſtra*] ſc. Oratores noſtræ ætatis.

7 *interdicto*] Interdictum erat Prætoris decretum, quo is, qui ex aliquo agro dejectus eſſet, reſtitui jubebatur, donec judicaretur, cujus is ager eſſet. Hinc in Or. pro Cæcin. c. 3. legimus, *poſſeſſionem per interdictum repetitam:* et ib. c. 31. *Cur igitur Prætor interdixerit, unde dejectus es, ut eò reſtituaris?*

8 *ex jure manum conſertum vocarent*] i. e. vocarent te ad conſerendam manum; nam *conſertum* eſt in Supino à *conſero*, quod eſt, miſceo ſive committo. De verbis verò *ex jure* audiendus eſt Gellius in Noct. Att. xx. 10. "Vindicia, "id eſt, correptio manûs in re "atque loco præſenti apud "Prætorem ex 12 Tabulis fiebat: in quibus ita ſcriptum "eſt, *ſiqui in jure manum conſerunt*. Sed, poſtquam Prætores, propagatis Italiæ finibus, "negotiis occupati proficiſci "vindiciarum dicendarum "causâ in longinquas res gravabantur, inſtitutum eſt, contra 12 Tabulas, tacito conſenſu, ut litigantes non *in jure* "apud Prætorem manum conſererent, ſed *ex jure* manum "conſertum vocarent; i.e. alter alterum

ſacramento contendere non liceret. Urgerent præterea philoſophorum greges, jam ab illo fonte et capite Socrate: nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire convincerent; et, cùm univerſi in te impetum feciſſent, tum ſingulæ familiæ litem tibi intenderent. Inſtaret Academia, quæ, quicquid dixiſſes, id teipſum ſcire negaret: Stoici verò noſtri diſputationum ſuarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent: Peripatetici autem etiam hæc ipſa, [2] quæ propria oratorum putaſſes, adjumenta atque ornamenta dicendi ab ſe peti vincerent oportere; ac non ſo-

lùm

" alterum *ex jure* ad conferen-
" dam manum in rem, de qua
" ageretur, vocaret: atque
" profecti ſimul in agrum, de
" quo litigabatur, terræ ali-
" quid ex eo, uti unam gle-
" bam, in jus in urbem ad
" Prætorem deferrent, et in
" ea gleba, tamquam in toto
" agro, vindicarent."

9 *in ſuo phyſici vindicarent*] Vulgò, *in ſuo genere Phyſici, vindicarentque* etc.: Sed iſtud *que* abeſt ab omnibus, quos vidi, MStis. Ferè omnes etiam omittunt vocem *genere*, pro qua duo treſve habent *jure*. Lambinus, ſecutus (ut ait) duos vet. libros, maluit *cæterique ſuo jure Phyſici vindicarent:* Ego autem cenſeo legendum eſſe cum MStorum turba, *cæterique in ſuo Phyſici vindicarent:* cui non diſſimile eſt id quod legimus in iii. 31. *conſiſtere in ſuo.* Verbum *vindicare* videtur hîc eſſe forenſe, et ſignificare rem, ut ſuam, repetere, quam alius poſſidet. *In ſuo vindicare* eodem modo dicitur, quo (in loco Gellii modò citato) *in ea gleba, tamquam in toto agro, vindicare.*

1 *juſto ſacramento*] i. e. ſalvâ pecuniâ apud Pontificem depoſitâ, ut, qui cauſâ caderet, eam amitteret.

2 *quæ propria oratorum putaſſes*] Vulgò *putas eſſe*; ſed noſtra

lùm meliora, ſed etiam multo plura Ariſtotelem Theophraſtumque de his rebus, quàm omnes dicendi magiſtros ſcripſiſſe oſtenderent. Miſſos facio Mathematicos, Grammaticos, Muſicos, quorum artibus veſtra iſta dicendi vis ne minima quidem ſocietate [3] conjungitur. Quamobrem iſta tanta tamque multa profitenda, Craſſe, non cenſeo: ſatis id eſt magnum, quod [4] potes præſtare, ut in judiciis ea cauſſa, quamcumque tu dicis, melior et probabilior eſſe videatur: ut in concionibus et ſententiis dicendis

noſtra lectio extat in MStis Joan. Gonv. Norf. Mag. et Harl. 1. et in edit. Lamb. et C. Stephani: veram autem eſſe probant verba ſuperiora, *Inſtaret Academia, quæ quicquid* dixiſſes etc.

3 *conjungitur.*] Ita omnes mei MSti, nec aliter Aſc. Lamb. aliique ediderunt: vulgò legitur *contingitur:* ſed, cùm ſæpius apud Ciceronem occurrit *ſocietate conjungi*, nuſquam reperitur vox *contingi* juncta voci *ſocietate*, vel ejuſmodi ſignificationis nomini. Legimus, fateor, non rarò *contingere*, ſed hoc idem valet ac *tangere*, ſenſumque habet huic loco parum commodum.

4 *potes*] MSti ferè univerſi habent *poteſt*, ſc. *dicendi vis*, de quâ locutus eſt Scævola in præcedenti ſententiâ.

5 *ut temporibus illis*] Senſus eſt, Homines iſtius temporis dicebant cauſam, cur Academia floreret, fuiſſe, quòd ei Charmadas et Clitomachus et Æſchines præfuerunt.

6 *quòd eam* Charmadas etc.] Vulgò pro *Charmadas* legimus *Carneades*, malo ſanè omine: Hic enim Craſſus dicit ſe Quæſtorem, poſteo verò Antonius ſe Proconſulem vidiſſe *Carneadem*, contra auctoritatem veterum Scriptorum: Laërtius enim ex Apollodoro ſcribit *Carneadem* mortuum eſſe anno U.C. 625. Craſſus verò Quæſtor fuit an. U. C. 643. et Antonius Proconſul an. U. C. 652. Imò Cicero ipſe in Acad. Quæſt. dicit *Carneadis* legationem incidiſſe in an. U.C. 599. Si igitur Craſſus Quæſtor vidit *Carneadem*, *Carneades* poſt legationem

dicendis ad perſuadendum tua plurimùm valeat oratio: denique ut prudentibus diſertè, ſtultis etiam verè dicere videaris. Hoc amplius ſi quid poteris, non id mihi videbitur orator, ſed Craſſus ſua quadam propria, non communi oratorum facultate poſſe.

Tum ille, Non ſum, inquit, neſcius, Scævola, iſta inter Græcos dici et diſceptari ſolere. Audivi enim ſummos homines, cùm quæſtor ex Macedonia veniſſem Athenas, florente Academia, [5] ut temporibus illis ferebatur, [6] quòd eam Charmadas et Clitomachus XI.

gationem vixit annos 44, et ſi Antonius Proc. eum vidit, vixit annos 53. poſt legationem: quod veriſimile non videtur. Sed ulteriùs ex ipſo Cicerone probaturus ſum neque Craſſum neque Antonium vidiſſe *Carneadem:* Primò in iii. 18. Craſſus dicit, *cujus* (Carneadis) *etſi ego multos auditores cognovi Athenis* etc. Ex quo loco colligo Craſſum, ſi vidiſſet *Carneadem*, non Soceri aut Metelli uſus eſſet judicio, ſed ſuo: porrò dicit ibi Craſſus Metellum *adoleſcentem* fuiſſe, cùm audiret *Carneadem affectum ætate*, Metellus verò Conſul fuit an. U. C. 645; ergo non credibile eſt *Carneadem* vixiſſe uſque ad Quæſturam Craſſi, hoc eſt, pæne ad conſulatum Metelli, multo autem minùs ad Proconſulatum Antonii: Secundò, in ii. 37. itemque in hoc ipſo loco non de homine, quem novit, Craſſus loquitur, ſed dicit *hominem, ut ferebant* etc. Tertiò, ut ſe habet vulgata Lectio *Carneades Carneadis* auditor fuit, quo quid ineptius? his igitur rationibus adductus vulgatam lectionem rejicio. Cur autem *Charmadas* repoſui, paucis ſciat Lector. 1mo. MS. Cant. habet *Carmeades*, Bod. *Carniadas* (quæ vox ſi punctum literæ *i* tollas, eſt *Carmadas*), MSti vero Joan. et Harl. 1. habent *Charmadas* in hoc loco, et tribus ſequentibus, de quibus mox dicturus ſum. 2do. In Oratore c. 16. cùm dicitur, *Scitum eſt enim, quod Carneades dicere ſolebat, Clitomachum eadem dicere*, Carneadem *eodem etiam modo dicere*, nonnulli,

 quos

machus et Æſchines obtinebant: erat etiam Metrodorus, qui cum illis unà ipſum illum Carneadem diligentiùs audierat, hominem omnium in dicendo, ut ferebant, acerrimum et copioſiſſimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mneſarchus, [7] et Peripatetici Critolai Diodorus: multi erant præterea præclari in philoſophia et nobiles, à quibus omnibus [8] una pæne voce repelli oratorem à gubernaculis civitatum, excludi ab omni doctrina rerumque majorum ſcientia, ac tantùm in judicia et conciunculas, tamquam in aliquod piſtrinum, detrudi et compingi videbam. Sed ego neque illis aſſentiebar, neque harum diſputationum inventori et principi, longè omnium in dicendo graviſſimo et eloquentiſſimo, Platoni; cujus tum Athenis [9] cum Charmada

quos vidi, MSti habent ibi *Charmadam*, poſcente etiam ſenſu: Patet idem ex ii. 88. ubi, Jonſio primum notante et Gronovio approbante, pro *Carneadem* jam legimus *Charmadam*, teſtimonio Plinii et auctoritate MStorum. 3tio. Sextus Empiricus non ſemel dicit *Charmadam* (vel *Charmidam*) Academicum fuiſſe et Academiæ principem. 4to. Idem ſcriptis mandavit diſputationem quandam *Charmadæ*, in quâ Academicus iſte probat Rhetoricam non eſſe artem et Rhetores exagitat; quæ omnia Sex. Empirici teſtimonia huic loco optimè conveniunt. Utile fore credidi hunc locum luculentis argumentis explicare, qui Petavio, Stanleio noſtro, aliiſque Chronologiam docentibus, magnas olim turbas excitaverit.

7 *et Peripatetici* Critolai *Diodorus.*] Hæc eſt lectio MStorum duorum Pall. et trium Gulielmii, necnon Joan. Mag. et Harl. duorum: teſtaturque Cicero de Fin. v. 5. *Diodorum* fuiſſe auditorem *Critolai.* Porrò, ea argumenta, quibus probavi *Carneadem* ad Quæſturam Craſſi non vixiſſe, ſatis docebunt ne *Critolaum* quidem in Craſſi Quæſturâ viguiſſe; quod tamen præ ſe fert illa vulgata lectio,

Charmada diligentiùs legi Gorgiam: [1] quo in libro in hoc maximè admirabar Platonem, quòd mihi in oratoribus irridendis ipſe eſſe orator ſummus videbatur: verbi enim controverſia jamdiu torquet Græculos, homines contentionis cupidiores, quàm veritatis. Nam, ſi quis hunc ſtatuet eſſe oratorem, qui tantummodo in jure, aut in judiciis poſſit, aut apud populum, aut in ſenatu copiosè loqui, tamen huic ipſi multa tribuat et concedat, neceſſe eſt: neque enim ſine multa [2] pertractatione omnium rerum publicarum, neque ſine legum, morum, juris ſcientia, neque natura hominum incognita ac moribus, in his ipſis rebus ſatis callidè verſari et peritè poteſt: qui autem hæc cognoverit, ſine quibus ne illa quidem minima in

lectio, *et Peripatetici Critolaus et Diodorus.*

8 *unâ pæne voce repelli*] Ita MSti Cant. Norf. Bal. Mag. Nov. et Gonv. itemque Edit. Ven. et Lamb. qui ordo verborum elegantior eſt quàm vulgatus *unâ pæne repelli voce.*

9 *Cum* Charmada *diligentiùs legi Gorgiam*] Vulgò *Carneade*, ſed vide quæ dixi paulo ante: MS. Joan. hîc habet *Charmada*, et MSti Gonv. et Harl. 1, *Carmada.*

1 *quo in libro* in *hoc maxime*] In vulgatis deeſt *in*, ſed eam vocem retinent MSti Bal. Cant. et Harl. 1. nec non edit. Ven. Mediol. Victor. Aſc. Steph. Man. etc. Sic in ii. 78, In *quo ſoleo admirari* etc. et de Fin. l. 2. *In quibus hoc primum eſt*, in *quo admirer* etc.

2 *pertractatione omnium* rerum publicarum] Ita MSti Joan. Norf. Bal. Bod. Mag. Cant. et Nov. itemque Edit. Aſc. et Man. cùm in vulgatis duæ poſtremæ voces malè conjungantur; neque enim neceſſe eſt, ut is omnes Reſpublicas cognoſcat, qui Romanam velit cognoſcere: neceſſe eſt autem, ut publicas res omnes Romani imperii ſciat, qui de eo adminiſtrando dicturus eſt.

3 con-

in cauſſis quiſquam rectè tueri poteſt, quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia? Sin oratoris nihil vis eſſe, niſi compoſitè, ornatè, copiosè eloqui; quæro, id ipſum quî poſſit aſſequi ſine ea ſcientia, quam ei non [3] conceditis? dicendi enim virtus, niſi ei, qui dicit, ea, de quibus dicit, percepta ſint, exſtare non poteſt. Quamobrem, ſi ornatè locutus eſt (ſicut fertur, et mihi videtur) phyſicus ille Democritus, materies illa fuit phyſici, de qua dixit; ornatus verò ipſe verborum oratoris putandus eſt: et ſi Plato de rebus à civilibus controverſiis remotiſſimis divinitus eſt locutus, quod ego concedo: ſi item Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades in rebus iis, de quibus diſputaverunt, eloquentes, et in dicendo ſuaves atque ornati fuerunt; ſint hæ res, de quibus diſputant, in aliis quibuſdam ſtudiis; oratio quidem ipſa propria eſt hujus unius rationis, de qua loquimur et quærimus. Etenim videmus iiſdem de rebus jejunè quoſdam et exiliter, ut eum, quem acutiſſimum ferunt, Chryſippum diſputaviſſe, neque ob eam rem philoſophiæ non ſatisfeciſſe,

3 *conceditis?*] Antea dixerat *nihil vis*, cur igitur non hîc *concedis?* Et tamen alibi Cicero numeros mutavit; ut in ii. 18. *neque enim ætas id mea deſiderat, et aliud dicendi genus ſecuti ſumus.*

4 *quòd non habuerit hanc dicendi* etc.] Vox *habuerit* ideo ſingularis eſt numeri, quia vox *Chryſippum* proximè præceſſerat; quamvis ea, quæ hîc de illo, de aliis item dicantur. Similiter locutus eſt Cicero in c. 18.

ciſſe, [4] quòd non habuerit hanc dicendi [5] in arte aliena facultatem.

Quid ergo intereſt? aut quî diſcernes eorum, quos nominavi, ubertatem in dicendo et copiam, ab eorum exilitate, qui hac dicendi varietate et elegantia non utuntur? Unum erit profectò, quod ii, qui bene dicunt, afferunt proprium; compoſitam orationem et ornatam, et artificio quodam et expolitione diſtinctam. Hæc autem oratio, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta et cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Quid eſt enim tam furioſum, quàm verborum vel optimorum atque ornatiſſimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia nec ſcientia? Quicquid erit igitur, quacumque ex arte, quocumque de genere, id orator, ſi, tamquam clientis cauſſam, didicerit, dicet meliùs et ornatiùs, quàm ille ipſe ejus rei inventor atque artifex. Nam ſi quis erit, qui hoc dicat, Eſſe quaſdam oratorum proprias ſententias atque cauſſas, et certarum rerum forenſibus cancellis circumſcriptam ſcientiam; fatebor equidem in his magis aſſiduè verſari hanc noſtram XII.

c. 18. *Horum alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe* dicebat, *niſi* etc.: ut et Livius i. 56. *Is, cùm primores civitatis, in quibus fratrem ſuum, ab avunculo* interfectum *audiſſet* etc.

5 *in arte alienâ*] Sc. alienâ ab Oratoribus, quoniam Philoſophia, quæ fuit ars *Chryſippi*, cum Eloquentiâ ne minimâ ſocietate conjuncta eſt.

6 quæ,

noſtram dictionem: ſed tamen in his ipſis rebus permulta ſunt, quæ iſti magiſtri, qui Rhetorici vocantur, nec tradunt, nec tenent. Quis enim neſcit maximam vim exiſtere oratoris in hominum mentibus vel ad iram, aut ad odium, aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem miſericordiamque revocandis? [6] quæ, niſi qui naturas hominum, vimque omnem humanitatis, cauſſaſque eas, quibus mentes aut incitantur aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus philoſophorum proprius videtur, neque orator, me auctore, umquam repugnabit: ſed, cùm illis cognitionem rerum conceſſerit, quòd in ea ſolùm illi voluerint elaborare, tractationem orationis, quæ ſine illa ſcientia nulla eſt, ſibi aſſumet. Hoc enim eſt proprium oratoris, quod ſæpe jam dixi, oratio gravis et ornata, et hominum ſenſibus ac mentibus accommodata.

XIII. Quibus de rebus Ariſtotelem et Theophraſtum ſcripſiſſe fateor. Sed vide, ne hoc, Scævola, totum ſit à me. Nam ego, quæ ſunt oratori cum illis communia, non mutuor ab illis; iſti, quæ de his rebus diſputant,

6 quæ, *niſi qui naturas*] Ex conjecturâ Paſſeratii Lambinus legit *quare*, *niſi* etc. ne gemino caſu Accuſativo ſententia (opinor) laboret. Sed nihil muto; ſæpius enim Noſter, cùm in initio ſententiæ Pronomine relativo uſus eſſet, eandem vocem vel ipſi ſimile quiddam repetit in poſteriore parte ſententiæ, Grammatices ratione (ut nobis quidem videri poſſit) non habita: ſic, ut pro pluribus unum exemplum

diſputant, oratorum eſſe concedunt. Itaque cæteros libros artis iſti ſuæ nomine, hos Rhetoricos et inſcribunt et appellant. Etenim, cùm illi in dicendo inciderint loci (quod perſæpe evenit), ut de diis immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi civium, de hominum, de gentium jure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere ſit dicendum, clamabunt, credo, omnia gymnaſia atque omnes philoſophorum ſcholæ, ſua hæc eſſe omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere: quibus ego, ut de his rebus omnibus in angulis conſumendi otii cauſa diſſerant, cùm conceſſero, illud tamen oratori tribuam et [7] dabo, ut eadem, de quibus illi tenui quodam exanguique ſermone diſputant, hic cum omni gravitate et jucunditate explicet. Hæc ego cum ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebam: cogebat enim me Marcus Marcellus hic noſter, qui nunc ædilis curulis eſt, et profectò, niſi ludos nunc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet; ac jam tum erat adoleſcentulus his ſtudiis mirificè deditus. Jam verò de legibus inſtituendis, de bello, de pace, de ſociis, de vectiga-

plum proferam, c. 17. Hæc, *cùm ego prætor Rhodum veniſſem, et cum ſummo illo doctore Apollonio, ea, quæ à Panætio acceperam, contuliſſem, irriſit ille* Philoſophiam etc.

7 *dabo, ut* eadem, *de quibus*] MSti Joan. Bod. et Harl. 1. itemque Lambinus habet, *ut* ea, *de quibus*: ſed vulgata lectio defendi poteſt ex lib. 1. de Fin. c. 14.

8 *æta-*

veƈtigalibus, de jure civium generatim in ordines [8] ætateſque deſcripto, [9] dicant Græci, ſi volunt, Lycurgum aut Solonem (quamquam illos quidem cenſemus in numero eloquentium reponendos) ſciſſe meliùs, quàm Hyperidem aut Demoſthenem, perfeƈtos jam homines in dicendo et perpolitos: vel noſtros decemviros, qui XII tabulas perſcripſerunt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant in hoc genere et [1] Servio Galbæ et ſocero tuo C. Lælio, quos conſtat dicendi gloria præſtitiſſe. Numquam enim negabo eſſe quaſdam artes proprias eorum, qui in iis cognoſcendis atque traƈtandis ſtudium ſuum omne poſuerunt; ſed oratorem plenum atque perfeƈtum eſſe eum dicam, qui de omnibus rebus poſſit variè copioſéque dicere.

XIV. Etenim ſæpe in iis cauſſis, quas omnes proprias eſſe oratorum confitentur, eſt aliquid, quod non ex uſu forenſi, quem ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promendum [2] et aſſumendum. Quæro enim, num poſſit aut contra impera-

8 *ætateſque* deſcripto,] Lamb. legit *deſcriptorum*, i. e. civium; non enim *jus*, ſed *cives* in ordines ætateſque deſcribebantur.

9 *dicant Græci*,] Vulgata leƈtio *dicant vel Græci* vitioſa videtur; cui medicinam ſic affert Lambinus, *Vel Græci dicant, ſi volunt, Lycurgum aut Solonem*——*vel* noſtri *Decemviros* etc. Alii, *Dicant vel Græcos, ſi volunt*——*vel noſtros Decemviros* &c. Sed potior videtur leƈtio, quæ in duobus MStis Harl. occurrit, voce *vel* deletâ, *Dicant Græci, ſi volunt* etc. i. e. iſti Græci Philoſophi, quîcum Craſſus Athenis diſſeruerat.

1 *Servio*

imperatorem, aut pro imperatore dici ſine rei militaris uſu, aut ſæpe etiam ſine regionum terreſtrium aut maritimarum ſcientia? num apud populum de legibus jubendis aut vetandis? num in ſenatu de omni rei publicæ genere dici ſine ſumma rerum civilium cognitione et prudentia? num admoveri poſſit oratio ad ſenſus animorum atque motus, vel inflammandos vel etiam extinguendos (quod unum in oratore dominatur), ſine diligentiſſima perveſtigatione earum omnium rationum, quæ de naturis humani generis ac moribus à philoſophis explicantur? Atque haud ſcio, an minùs hoc vobis ſim probaturus; equidem non dubitabo, quod ſentio, dicere: [3] Phyſica iſta ipſa, et Mathematica, et quæ paulo ante cæterarum artium propria poſuiſti, ſcientiæ ſunt eorum, qui illa profitentur: illuſtrare autem oratione ſi quis iſtas ipſas artes velit, ad oratoris ei confugiendum eſt facultatem. Neque enim, ſi Philonem illum architectum, qui Athenienſibus armamentarium fecit, conſtat perdiſertè populo rationem operis ſui reddidiſſe, exiſti-

1 *Servio Galbæ*] MSti Bod. et Cant. habent *Servio*; vide Emend. ad ii. 65.

2 *et aſſumendum.*] MSti Cant. Norf. Bal. Joan. Mag. Nov. Wag. Gonv. Mead. et Harl. duo, itemque editiones quamplurimæ habent, *atque ſumendum.*

3 *Phyſica iſta ipſa, et Mathematica,*] Hunc ordinem verborum MSti Bal. et Harl. 2. ſervant; nec aliter fere ſe habet editio Manutii. Vulgò legitur, *Phyſica iſta ipſa, quæ paulo ante, et Mathematica, et cæterarum artium propria poſuiſti.* Non diu, Lector, utrum alteri ordinem præferas, dubitabis.

exiſtimandum eſt architecti potiùs artificio diſertum, quàm oratoris, fuiſſe. Nec, ſi huic M. Antonio pro Hermodoro fuiſſet de navalium opere dicendum, non, cùm ab illo cauſſam didiciſſet, ipſe ornatè de alieno artificio copioſéque dixiſſet. Neque verò Aſclepiades is (quo nos medico amicoque uſi ſumus) tum, cùm eloquentia vincebat cæteros medicos, in eo ipſo, quod ornatè dicebat, medicinæ facultate utebatur, non eloquentiæ. Atque illud eſt probabilius, neque tamen verum, quod Socrates dicere ſolebat, Omnes in eo, quod ſcient, ſatis eſſe eloquentes: illud verius, Neque quemquam in eo diſertum eſſe poſſe, quod neſciat, neque, ſi id optimè ſciat, ignaruſque ſit faciundæ ac poliundæ orationis, diſertè id ipſum poſſe, de quo ſciat, dicere.

XV. Quamobrem ſi quis univerſam et propriam oratoris vim definire complectique vult; is orator erit, mea ſententia, hoc tam gravi dignus nomine, qui, quæcumque res inciderit, quæ ſit dictione explicanda, prudenter, et compoſitè, et ornatè, et memoriter dicat, cum quadam etiam actionis dignitate. Sin cuipiam nimis infinitum videtur, quòd ita poſui, *quacumque de re*, licet hinc, quantum cuique vide-

4 *in diſceptationibus* atque *in uſu forenſi*;] Vulgata vox *aut* disjungit voces: ſed Craſſus per vocem *diſceptationibus*, et voces *uſu forenſi*, idem voluit ſignificare, nempe genus judiciale; oratori certè neceſſarium, etiamſi alia omnia ab Eloquentia ſejungas. Rectè igitur MSti Cant. Joan. Harl. duo, Wag. Nov. Mag. Bal. Norf. et Lambinus habent, *atque*

videbitur, circumcidat atque amputet: tamen illud tenebo, Si, quæ cæteris in artibus aut ſtudiis ſita ſunt, orator ignoret, tantúmque ea teneat, quæ ſint [4] in diſceptationibus atque in uſu forenſi; tamen his de rébus ipſis ſi ſit ei dicendùm, cùm cognoverit ab iis, qui tenent, quæ ſint in quaque re, multo oratorem meliùs, quàm ipſos illos, quorum eæ ſunt artes, eſſe dicturum. Ita ſi de re militari dicendum huic erit Sulpitio, quæret à C. Mario affini noſtro; et, cùm acceperit, ita pronuntiabit, ut ipſi C. Mario pæne hic meliùs, [5] quàm ipſe, illa ſcire videatur. Sin de jure civili; tecum communicabit, teque hominem prudentiſſimum et peritiſſimum in iis ipſis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura, de vitiis hominum, de cupiditatibus, de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum ſit; forſitan, ſi ei ſit viſum (etſi hæc quidem noſſe débet orator), cum Sexto Pompeio, erudito homine in philoſophia, communicabit. Hoc profectò efficiet, ut, quamcumque rem à quoque cognoverit, de ea multo dicat ornatiùs, quàm ille ipſe, unde cognorit. Sed ſi me audierit, quoniam philoſophia in tres partes eſt diſtributa, [6] in naturæ obſcuritatem,

atque in uſu forenſi: quam lectionem confirmant Antonii verba in l. ii. 10. *cujuſmodi ſunt, quæ in foro,* atque *in civium cauſis diſceptationibuſque verſantur.*

5 *quàm ipſe,* illa *ſcire videatur.*] Sic MSti Palatini, Gallici, Joan. Harl. duo, Wag. Mag. Gonv. Cant. et Norf. exhibent. Vulgò *ipſe ille* etc.

6 *in naturæ obſcuritatem,*] i. e.

tem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam atque mores; duo illa relinquamus [7] atque largiamur inertiæ noſtræ: tertium verò, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus, nihil oratori, in quo magnus eſſe poſſit, relinquemus. Quare hic locus de vita et moribus totus eſt oratori perdiſcendus; cætera, ſi non didicerit, tamen poterit, ſi quando opus erit, ornare dicendo, ſi modò erunt ad eum delata [8] et ei tradita.

XVI. Etenim ſi conſtat inter doctos, hominem ignarum aſtrologiæ, ornatiſſimis atque optimis verſibus Aratum de cœlo ſtelliſque dixiſſe; ſi de rebus ruſticis hominem ab agro remotiſſimum, Nicandrum Colophonium, poëtica quadam facultate, non ruſtica, ſcripſiſſe præclarè; quid eſt, cur non orator de rebus iis eloquentiſſimè dicat, quas ad certam cauſſam tempuſque cognorit? Eſt enim finitimus oratori Poëta, numeris adſtrictior paulo, verborum autem licentia liberior, multis verò ornandi generibus ſocius ac pæne par; in hoc quidem certè prope idem, nullis ut terminis circumſcribat aut definiat jus ſuum, quo minùs ei liceat eadem illa facultate et copia vagari, qua velit. Namque illud quare, Scævola, negaſti te fuiſſe laturum, niſi in meo regno eſſes; quòd in omni genere ſermonis, in omni parte humani-

i. e. In Phyſicam; tres enim iſtæ partes, in quas Craſſus Philoſophiam diſtribuit, ſunt Phyſica, Logica, et Ethica.

7 *atque largiamur inertiæ noſtræ:*] Vulgò *idque largiamur inertiæ noſtræ*, i. e. relinquere duo illa; Sed, cùm parum

manitatis dixerim oratorem perfectum eſſe debere? Numquam mehercule hoc dicerem, ſi eum, quem fingo, me ipſum eſſe arbitrarer: ſed, ut ſolebat C. Lucilius ſæpe dicere (homo tibi ſubiratus mihi propter eam ipſam cauſſam minùs quàm volebat, familiaris; ſed tamen et doctus et perurbanus), ſic ſentio; Neminem eſſe in oratorum numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus, quæ ſunt libero dignæ, perpolitus: quibus ipſis ſi in dicendo non utimur, tamen apparet atque exſtat, utrùm ſimus earum rudes, an didicerimus: ut qui pila ludunt, non utuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ; ſed indicat ipſe motus, didicerintne palæſtram, an neſciant: et qui aliquid fingunt, etſi tum pictura nihil utuntur, tamen, utrùm ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis judiciorum, concionum, ſenatus, etiamſi propriæ cæteræ non adhibeantur artes, tamen facilè declaratur, utrùm is, qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere jactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit.

Tum ridens Scævola, Non luctabor, inquit, tecum, Craſſe, amplius: id enim ipſum, quod contra me locutus es, artificio quodam XVII.

parum placet hæc lectio, auctoritate MStorum Cant. Harl. duorum, Wag. Bal. Nov. Gonv. Mag. et Joan. necnon editionum Mediol. Ven. aliarumque, reſcripſi *atque largiamur*.

8 *et ei tradita.*] Ita omnes noſtri

quodam es conſecutus, ut et mihi, quæ ego vellem non eſſe oratoris, concederes, et ea ipſa, neſcio quomodo, rurſus detorqueres atque oratori propria traderes. [9] Hæc, cùm ego prætor Rhodum veniſſem, et cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinæ Apollonio ea, quæ à Panætio acceperam, contuliſſem; irriſit ille quidem (ut ſolebat) philoſophiam, atque contempſit; multaque non tam graviter dixit, quàm facetè: tua autem fuit oratio ejuſmodi, non ut ullam artem doctrinamve contemneres; ſed ut omnes comites ac miniſtras oratoris eſſe diceres; quas, ego, ſi quis ſit unus complexus omnes, idemque [1] ſi ad eas facultatem iſtam ornatiſſimæ orationis adjunxerit, non poſſum dicere, eum non egregium quendam hominem atque admirandum fore. Sed is, ſi quis eſſet, aut etiam ſi umquam fuiſſet, aut verò ſi eſſe poſſet, tu eſſes unus profectò, qui, et meo judicio et omnium, vix ullam cæteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquiſti. Verùm ſi tibi ipſi nihil deeſt, quod in forenſibus rebus civilibuſque verſetur, quin ſcias; neque eam tamen ſcientiam, quam adjungis oratori, complexus es; videamus,

noſtri MSti, cùm vulgò vox *ei* exulet.

9 *Hæc, cum ego* etc.] Vide Notam ad pag. 28. *quæ, niſi qui naturas* etc.

1 *ſi ad eas* facultatem *iſtam ornatiſſimæ*] Vitioſa, opinor, eſt lectio vulgata *facultates*, cui longè antepono illam MStorum Cant. Gonv. Nov. Wag. Bal. Bod. Norf. et editionis Manutii, *idemque, ſi ad eas* facultatem *iſtam* etc. *eas* i. e. *artes*, quæ ſcientia nituntur, et quæ opponuntur paſſim Oratoris *facultati*. Sic i. 20.

deamus, ne plus ei tribuas, quàm res et veritas ipſa concedat. Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, ſed de oratoris facultate dixiſſe. Quid enim nos aut didicimus, aut ſcire potuimus, qui ante ad agendum, quàm ad cognoſcendum venimus; quos in foro, quos in ambitione, quos in Republica, quos in amicorum negotiis res ipſa ante confecit, quàm poſſemus aliquid de rebus tantis ſuſpicari? Quòd ſi tibi tantum in nobis videtur eſſe, quibus, etiamſi ingenium (ut tu putas) non maximè defuit, doctrina certè et otium et hercule etiam ſtudium illud diſcendi acerrimum defuit; quid cenſes, ſi ad alicujus ingenium vel majus illa, quæ ego non attigi, acceſſerint? qualem illum, et quantum oratorem futurum?

Tum Antonius, Probas mihi, inquit, iſta, XVIII. Craſſe, quæ dicis; nec dubito, quin multo locupletior in dicendo futurus ſit, ſi quis omnium rerum atque artium rationem naturamque comprehenderit. Sed primùm id difficile eſt factu, præſertim in hac noſtra vita noſtriſque occupationibus: deinde illud etiam verendum eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione et conſuetudine dicendi

20. diſputat *Charmadas* nullam eſſe *artem* dicendi, et mox addit, *quibus in rebus omnis oratorum verſatur* facultas. Sic Antonius ii. 7. dicit, *Res* (i. e. Eloquentia) *mihi videtur eſſe* facultate *præclara*, arte *mediocris*. Sed meam lectionem prorſus confirmat geminus prope locus i. 14. *Illuſtrare autem oratione ſi quis iſtas ipſas* artes *velit, ad oratoris ei confugiendum eſt* facultatem. Porrò Lamb. pro *ornatiſſimæ* legit *ornandæ*.

cendi populari et forenſi; aliud enim mihi quoddam genus orationis eſſe videtur eorum hominum, de quibus paulo ante dixiſti, quamvis illi ornatè et graviter aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur: nitidum quoddam genus eſt verborum et lætum; [2] et palæſtræ magis et olei, quàm hujus civilis turbæ ac fori. Namque egomet, qui ſerò ac leviter Græcas literas attigiſſem, tamen cùm pro conſule in Ciliciam proficiſcens Athenas veniſſem, complures tum ibi dies ſum propter navigandi difficultatem commoratus: ſed, cùm quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos fere ipſos, qui abs te modò ſunt nominati, cúmque hoc, neſcio quomodo, apud eos increbruiſſet, me in cauſſis majoribus, ſicuti te, ſolere verſari; pro ſe quiſque, ut poterat, de officio et ratione oratoris diſputabat. Horum alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos, quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe dicebat, niſi quoſdam operarios lingua celeri et exercitata: oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, quod ex bene dicendi ſcientia conſtaret, unam quandam eſſe virtutem;

2 et *palæſtræ*] Vulgò *ſed*; interim noſtra lectio extat in MStis Joan. Norf. Mag. et Harl. duobus: nec aliter Quinctil. loquitur in Inſt. Orat. x. 1. *Iſocrates in diverſo dicendi genere nitidus et comptus, et palæſtræ quàm pugnæ magis accommodatus, omnes dicendi veneres ſectatus eſt.*

3 *eaſque eſſe inter ſe æquales*] MSti Cant. Harl. 2. Wag. Bal. Joan. Nov. Mag. et Norf. editioneſque Ven. Mediol. Caroli Stephani, et Lambini delent vulgatam vocem *ipſas*,

quæ

tutem; et qui unam virtutem haberet, omnes habere; [3] eaſque eſſe inter ſe æquales et pares: ita qui eſſet eloquens, eum virtutes omnes habere, atque eſſe ſapientem. Sed hæc erat ſpinoſa quædam et exilis oratio, longéque à noſtris ſenſibus abhorrebat. [4] Charmadas verò multo uberiùs iiſdem de rebus loquebatur; non quo aperiret ſententiâm ſuam (hic enim mos erat patrius Academiæ, adverſari ſemper omnibus in diſputando); ſed tum maximè tamen hoc ſignificabat, eos, qui rhetores nominarentur, et qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere; neque poſſe quemquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui philoſophorum inventa didiciſſet.

Diſputabant contra diſerti homines, Athenienſes, et in Republica cauſſiſque verſati, in quîs erat etiam is, qui nuper Romæ fuit, Menedemus, hoſpes meus; qui cùm diceret [5] eſſe quandam prudentiam, quæ verſaretur in perſpiciendis rationibus conſtituendarum et regendarum Rerumpublicarum, [6] excitabatur homo promtus ab homine abundanti doctrina, et quadam incredibili varietate rerum et copia: omnes enim XIX.

quæ et commodè abeſſe poteſt, et ſententiam præſens conturbat.

4 Charmadas *verò multo uberiùs* etc.] Lego *Charmadas* propter rationes ad c. 11. adductas. MSti etiam Joan. et Harl. 1. habent *Charmadas*, et MStus Bod. *Carniadas.*

5 *eſſe quandam prudentiam,*] i. e. Eloquentiam ſeu facultatem dicendi eſſe quandam prudentiam etc.

6 *excitabatur homo promtus*] Hotomannus conjecit legendum eſſe *excipiebatur*; ſed vulgata

enim partes illius ipſius prudentiæ petendas eſſe à philoſophia docebat, neque ea, quæ ſtatuerentur in Republica de diis immortalibus, de diſciplina juventutis, de juſtitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteraque, ſine quibus civitates aut eſſe aut bene moratæ eſſe non poſſent, uſquam in eorum inveniri libellis. Quòd ſi tantam vim rerum maximarum arte ſua rhetorici illi doctores complecterentur; quærebat, cur de prooemiis et epilogis et de ejuſmodi nugis (ſic enim appellabat) referti eſſent eorum libri; de civitatibus inſtituendis, de ſcribendis legibus, de æquitate, de juſtitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de conformandis hominum móribus, litera in eorum libris nulla inveniretur. Ipſa verò præcepta ſic illudere ſolebat, ut oſtenderet, non modò eos illius expertes eſſe prudentiæ, quam ſibi adſciſcerent;

vulgata lectio defendi poteſt; ſenſus eſt enim, Homo abundans doctrinâ (nempe Charmadas Philoſophus) ita reſpondebat iis, quæ dixerat Menedemus (homo promtus, utpote diſertus Orator), ut Menedemum excitaret, et ad ſuam opinionem defendendam acueret.

7 *quod* item *fieri nullo modo poſſe,*] Diſplicet vulgata vox *item*; Lambinus conjecit *quod* ita *fieri* etc. ſed non favent huic MSti. MSti verò Mag. Harl. 2. et editiones Ven. et Rawl. habent, *quod* idem *fieri* etc. bene, ut opinor: ſic enim Cicero l. iii. de Fin. *quod* idem *Peripatetici non tenent:* et alibi, *quod* idem *in cæteris artibus non contingit:* et de Orat. ii. 61. *quod* idem *in bono ſervo dici ſolet.*

8 quæ *iſti Rhetores ne primoribus*] Ut nunc ſe habet lectio vulgata, id, quod antea dictum fuerat, in hac ſententia, ſolùm mutatis verbis, repetitur: ea enim verba *quod idem fieri* etc. ſatis dicunt Rhetores præcepta philoſophiæ non didiciſſe,

rent; ſed ne hanc quidem ipſam dicendi rationem ac viam noſſe: caput enim eſſe arbitrabatur oratoris, ut et ipſis, apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur (id fieri vitæ dignitate, de qua nihil rhetorici iſti doctores in præceptis ſuis reliquiſſent); et uti eorum, qui audirent, ſic afficerentur animi, ut eos affici vellet orator: [7] quod item fieri nullo modo poſſe, niſi cognoſceret is, qui diceret, quot modis hominum mentes, et quibus rebus, et quo genere orationis in quamque partem moverentur; hæc autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa atque abdita, [*] quæ iſti rhetores ne primoribus quidem labris attigiſſent. Ea Menedemus exemplis magis, quàm argumentis conabatur refellere: memoriter enim multa ex orationibus Demoſthenis præclarè ſcripta pronuntians docebat illum, in animis vel judicum vel populi

dixiſſe. Adde, quòd Antitheton in vulgata lectione prorſus exulat; voces autem *media* et *primoribus* ſibi invicem opponi debent. Suſpicatus eſt igitur Joh. Walkerus mendum hic latere, et pro *quæ*, Accuſativum ſingularem *quam* ſcribi oportere; ut ad Philoſophiam referatur. Hanc autem conjecturam confirmant Craſſi verba, iii. 21. *dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus* Philoſophorum libris, quos *nemo Rhetorum iſtorum unquam attigit, comprehenſa eſſe videatur.* Senſus igitur hujus loci eſt: Rhetores non poſſunt Oratorem bene inſtituere; Orator enim debet cognoſcere vim et poteſtatem afficiendi animos audientium: quæ vis ſive poteſtas in media Philoſophia poſita eſt. Rhetores verò non ſolùm non mediam philoſophiam hauſerunt, ſed ne ſuperficiem, minimamve ejus partem attigerunt. Ergo non poſſunt illi (quod tamen Oratori maximè neceſſarium eſt,) doctrinam affectuum Oratori tradere. Graviſſima eſt Rhetorum

populi in omnem partem dicendò permovendis, non fuiſſe ignarum, quibus ea rebus conſequeretur, quæ negaret ille ſine philoſophia quemquam ſcire poſſe.

XX. [9] Huic ille reſpondebat, non ſe negare Demoſthenem ſummam prudentiam ſummamque vim habuiſſe dicendi: ſed (ſive ille hoc ingenio potuiſſet, ſive, id quod conſtaret, Platonis ſtudioſus audiendi fuiſſet), non quid ille potuiſſet, ſed quid iſti docerent, eſſe quærendum. Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, [1] ut omnimodis diſputaret, nullam artem eſſe dicendi: idque cùm argumentis docuerat, quòd ita nati eſſemus, ut et blandiri et ſuppliciter inſinuare iis, à quibus eſſet petendum, et adverſarios minaciter terrere poſſemus; et rem geſtam exponere; et id, quod intenderemus, confirmare; et id, quod contra diceretur, refellere; et ad extremum deprecari aliquid et conqueri; quibus in rebus omnis oratorum verſaretur facultas: et quòd conſuetudo exercitatioque et intelligendi prudentiam acueret, et eloquendi celeritatem incitaret: tum etiam exemplorum

torum accuſatio, cùm dicantur non ſolum non intelligere præcepta, ſed ne ullam operam dediſſe illi Arti, in qua præcepta illa continerentur.

9 Vulgò *Huic reſpondebat,*] Quis *reſpondebat?* non Menedemus: at iſte ſolus Nominativus caſus præceſſerat. Lege igitur vel cum MStis Nov. et Mead. et Manutio, *Hic reſpondebat,* vel cum editionibus Ven. et Mediol. *Huic* ille *reſpondebat:* i. e. Charmadas Menedemo.

1 *ut* omnimo is *diſputaret,*] Vulgò legimus *ut omnino diſputaret*; ſed Adverbium, *omnino*

rum copia nitebatur: nam primùm, quaſi dedita opera, neminem ſcriptorem artis ne mediocriter quidem diſertum fuiſſe dicebat, cùm repeteret uſque à Corace neſcio quo, et Tiſia, quos artis illius inventores et principes fuiſſe conſtaret: eloquentiſſimos autem homines, qui iſta nec didiciſſent [2] nec omnino ſcire curaſſent, innumerabiles quoſdam nominabat: in quibus etiam (ſive ille irridens, ſive quòd ita putaret atque ita audiſſet) me in illo numero, qui illa non didiciſſem, et tamen (ut ipſe dicebat) poſſem aliquid in dicendo proferebat: quorum illi alterum facilè aſſentiebar, nihil me didiciſſe: in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar. Artem verò negabat eſſe ullam, niſi quæ cognitis penituſque perſpectis, et in unum exitum ſpectantibus, et numquam fallentibus rebus contineretur: hæc autem omnia, quæ tractarentur ab oratoribus, dubia eſſe et incerta; cùm et dicerentur ab iis, qui ea omnia non planè tenerent, et audirentur ab iis, quibus non ſcientia eſſet tradenda, ſed exigui temporis aut falſa aut certè obſcura opinio. Quid

nino cum verbo *diſputaret* eleganter, mea ſententia, conjungi non poteſt; Melior hic eſt ordo, *Ut diſputaret nullam* omnino *artem* etc. Sed optimi iſtius MSti Joan. lectio recipienda eſt, *ut* omnimodis *diſputaret*; à qua non longe abſunt MSti Mag, et Gonv. *ut* omnimodè *diſputaret* etc.

2 *nec omnino* ſcire *curaſſent,*] Tempore præſenti in hoc loco, non perfecto opus eſt: Repoſui igitur *ſcire* loco *ſciſſe*, auctoritate MStorum Bod. et Norf. necnon editionum Lambini, Ven. et Mediolanæ.

3 *Quibus*

Quid multa? ſic mihi tum perſuadere videbatur, neque artificium ullum eſſe dicendi, neque quemquam poſſe, niſi qui illa, quæ à doctiſſimis hominibus in philoſophia dicerentur, cognoſſet, aut callidè aut copioſè dicere. [3] Quibus dicere Charmadas ſolebat, ingenium tuum, Craſſe, vehementer admirans, me ſibi perfacilem in audiendo, te perpugnacem in diſputando eſſe viſum.

XXI. Tumque ego, hac eadem opinione adductus, ſcripſi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente et invito excidit et pervenit in manus hominum, *diſertos* me cognoſſe nonnullos, *eloquentem* adhuc neminem: quòd eum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere; eloquentem verò, qui mirabiliùs et magnificentiùs augere poſſet atque ornare, quæ vellet, omneſque omnium rerum, quæ ad dicendum pertinerent, fontes animo ac memoria contineret. Id ſi eſt difficile nobis, qui ante, quàm ad diſcendum ingreſſi ſumus, obruimur ambitione et foro, ſit tamen in re poſitum atque natura: ego enim, quantum auguror conjectura, quantaque ingenia in noſtris hominibus

3 *Quibus* dicere Charmadas *ſolebat* etc.] Pro vulgato *Carneades* repono *Charmadas* auctoritate MStorum Bod. Harl. 1. et Joan. et ob rationes ad c. 11. memoratas. Porrò cùm voces *Quibus dicere* ſuſpectæ ſint, Lambinus conjectura Hotomanni legit, *Quibus adjicere* etc. pro quo fortè legendum eſt *Quibus ſubjicere:* Sed, cùm ſileant MSti, Lector ſuo fruatur judicio.

4 *fore*

minibus eſſe video, non deſpero [4] fore aliquem aliquando, qui et ſtudio acriore, quàm nos ſumus atque fuimus, et otio ac facultate diſcendi majore ac maturiore, et labore atque induſtria ſuperiore, cùm ſe ad audiendum, legendum ſcribendumque dediderit, exiſtat talis orator, qualem quærimus; qui jure non ſolùm diſertus, ſed etiam eloquens dici poſſit; qui tamen mea ſententia aut hic eſt jam Craſſus, aut, ſi quis pari fuerit ingenio, pluraque, quàm hic, et audierit et lectitarit et ſcripſerit, paulum huic aliquid poterit addere. Hoc loco Sulpitius, Inſperanti mihi, inquit, et Cottæ, ſed valde optanti utrique noſtrûm cecidit, ut in iſtum ſermonem, Craſſe, delaberemini: nobis enim huc venientibus jucundum ſatis fore videbatur, ſi, cùm vos de rebus aliis loqueremini, tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoria dignum excipere poſſemus: ut verò penitus in eam ipſam totius hujus vel ſtudii, vel artificii, vel facultatis diſputationem pæne intimam veniretis, vix optandum nobis videbatur: Ego enim, qui ab ineunte ætate incenſus eſſem ſtudio utriuſque veſtrûm, Craſſi verò etiam amore, cùm ab eo nuſquam diſcederem, verbum ex eo numquam

4 *fore aliquem aliquando,*] Videtur hic Cicero ad ſe ipſe reſpexiſſe; de quo ita Quinctilianus Inſt. Or. x. 1. *Non immeritò ab hominibus ætatis ſuæ regnare in judiciis dictus eſt: apud poſteros verò id conſecutus, ut* Cicero *jam non hominis, ſed eloquentiæ nomen habeatur. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui* Cicero *valde placebit.*

5 *de*

numquam elicere potui [5] de via ac ratione dicendi, cùm et per memet ipſum egiſſem, et per Druſum ſæpe tentaſſem: quo in genere, tu, Antoni, (verè loquar) numquam mihi percunctanti aut quærenti aliquid defuiſti, et perſæpe me, quæ ſoleres in dicendo obſervare, docuiſti. Nunc, quoniam uterque veſtrûm patefecit earum rerum ipſarum aditum, quas quærimus, et quoniam princeps Craſſus ejus ſermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, ut ea, quæ ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter perſequamini. Quod quidem ſi erit à vobis impetratum, magnam habebo, Craſſe, huic [6] palæſtræ et Tuſculano tuo gratiam, et longè Academiæ illi ac Lyceo tuum hoc ſuburbanum gymnaſium anteponam.

XXII. Tum ille, Imò verò, inquit, Sulpiti, rogemus

5 *de via ac ratione dicendi,*] Ita MS Gonv. et ita edidit Manutius: hoc etiam voluit Gulielmius potius, quàm vulgatum illud *vi ac ratione.* Sic in c. 19. *ne hanc quidem ipſam dicendi* rationem ac viam *noſſe:* c. 25. *non* rationem *dicendi et* viam, *ſed naturam defuiſſe.* Et iii. 36. *ancipites* vias, rationesque *diſputandi.*

6 *palæſtræ*] De duplici *palæſtræ* uſu, tam philoſophis diſputantibus aptæ, quàm luctantibus, diſco ludentibus etc. vide quæ Noſter dicit in ii. 5. Conſulatur etiam Nota mea ad vocem *palæſtræ* in eodem capite.

7 *me quidem* fateor *ſemper*] Ita MSti Norf. Cant. Gonv. Mead. et Harl. duo, ut etiam Manut. et Lambinus ediderunt, addito mox in fine ſententiæ verbo *ut* ante verba *tute paulo ante dixiſti.* Rectè; non enim Sulpitius dixerat in præcedenti capite Craſſum *ſemper à genere hoc toto ſermonis refugiſſe:* ſolùm dixerat Craſſum ipſi *cupienti atque inſtanti*

gemus Antonium, qui et poteſt facere id, quod requiris, et conſuevit, ut te audio dicere. Nam [7] me quidem fateor ſemper à genere hoc toto ſermonis refugiſſe, et tibi cupienti atque inſtanti ſæpiſſime negaſſe, ut tute paulo ante dixiſti: quod ego non ſuperbia, neque inhumanitate faciebam; neque quo tuo ſtudio rectiſſimo atque optimo non obſequi vellem, præſertim cum te unum ex omnibus ad dicendum maximè natum aptumque cognoſſem; ſed mehercule iſtius diſputationis inſolentia, atque earum rerum, [8] quæ quaſi in arte traduntur, inſcitia. Tum Cotta, Quoniam id, quod difficillimum nobis videbatur, ut omnino de his rebus, Craſſe, loquerere, aſſecuti ſumus; de reliquo jam noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia, quæ percunctati erimus, explicaris, dimiſerimus.

ſtanti ſæpiſſime negaſſe. Illud Craſſus nunc primum fatetur. Vulgò abſunt voces *fateor* et *ut.*

8 *quæ quaſi in arte traduntur, inſcitia.*] 'In vulgato verborum ordine, *quaſi traduntur in arte*, non video quid velit *quaſi tradere.* Lambinus ſic verba collocat; *quæ quaſi in arte traduntur, inſcitia*; et hunc ordinem ſervant MSti Cant. Harl. duo, Wag. Gonv. Norf. Bal. Mag. et optimus Joan. Nec aliter Cicero ii. 11. *aliquid etiam de teſtimoniis* quaſi in arte *tradere.* Craſſus ſemper dubitavit, eſſet Rhetorica Ars, necne: quandam tamen ſimilitudinem Artis Rhetoricam habere contendit: ſic i. 23. dicit ille, *ſibi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri.* Idem ſenſit Antonius ii. 8. *is, ſi non planè artem, at* quaſi artem *quandam inveniret.* Eſt igitur *quaſi in arte tradere*, dare præcepta in ea facultate, quæ ſimilitudinem quandam Artis habet.

9 cre-

rimus. De his, credo, rebus, inquit Craſſus, ut in [9] creationibus ſcribi ſolet, [1] Quibus Sciam Poteroque. Tum ille, Namque, quod tu non poteris, aut neſcies, quis noſtrûm tam impudens eſt, qui ſe ſcire, aut poſſe poſtulet? Jam verò iſta conditione, dum mihi liceat negare poſſe, quod non potero, et fateri neſcire, quod neſciam, licet, inquit Craſſus, veſtro arbitratu percunctemini. Atque, inquit Sulpitius, hoc primùm ex te, de quo modò Antonius expoſuit, quid ſentias, quærimus; exiſtimeſne artem aliquam eſſe dicendi. Quid? mihi nunc vos, inquit Craſſus, tanquam alicui Græculo otioſo et loquaci, et fortaſſe docto atque erudito, quæſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, ponitis? Quando enim me iſta curaſſe aut cogitaſſe arbitramini, et non ſemper irriſiſſe potiùs eorum hominum impudentiam, qui, cùm in ſchola aſſediſſent, [2] ex magna hominum frequentia dicere

9 *cretionibus.*] *Cretio* (ſecundùm Iſidor. Orig. lib. v. c. 24.) appellata eſt quaſi decretio; *cernere* enim eſt decernere et conſtituere. Ulpianus etiam tit. 22. dicit, "Cretionem eſſe certorum dierum ſpatium, quod datur inſtituto heredi ad deliberandum, utrùm expediat ei adire hereditatem, necne; velut, *Titius heres eſto, cernitoque in diebus centum proximis, quibus ſcieris poteriſque: niſi ita creveris, exheres eſto.*" His adjungit Briſſon. de Form. lib. vii. ei, qui *cretionem* habebat, dies illos centum computatos fuiſſe, quibus ſe ſciverat heredem inſtitutum, et potuerat *cernere.*

1 *Quibus ſciam*] Victorius edidit, *de quibus ſciam poteroque.*

2 *ex magna hominum frequentia*] i. e. juberent, ut, ſiquis ex illo magno hominum cœtu quid quæreret, in ipſis diceret.

3 de

cere juberent, ſi quis quid quæreret? Quod primum ferunt Leontinum feciſſe Gorgiam, qui permagnum quiddam ſuſcipere ac profiteri videbatur, cùm ſe ad omnia, de quibus quiſque audire vellet, eſſe paratum denuntiaret. Poſtea verò vulgò hoc facere cœperunt, hodieque faciunt; ut nulla ſit res neque tanta, neque tam improviſa, neque tam nova, [3] de qua ſe non omnia, quæ dici poſſunt, profiteantur eſſe dicturos. Quòd ſi te, Cotta, arbitrarer, aut te, Sulpiti, de iis rebus audire velle, adduxiſſem huc Græcum aliquem, [4] qui vos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret; quod ne nunc quidem difficile factu eſt: eſt enim apud M. Piſonem, adoleſcentem jam huic ſtudio deditum, ſummo hominem ingenio noſtrique cupidiſſimum, Peripateticus Staſeas, homo nobis ſanè familiaris, et (ut inter homines peritos conſtare video) in illo ſuo genere omnium princeps.

[5] Quem

3 *de quâ* ſe non *omnia*, etc.] MSti Mead. Mag. et Harl. duo habent *de quâ* non ſe *omnia*, etc. quem verborum ordinem etiam Lambinus ſecutus eſt: ſed utcunque verba ordines, iſtud *non* cum verbo *profiteantur* conjungi in conſtructione debet, non cum voce *omnia*.

4 *qui vos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret*] Vulgò *nos*, ſed Craſſus paulo ante dixerat ſe inanes illas quæſtiunculas, et de omnibus rebus diſputationes Græcorum contemſiſſe: non igitur Craſſum, ſi quem ſecum adduxiſſet, Græcus iſte delectaſſet. Sanior, opinor, lectio eſt MStorum Cant. Wag. Mead. Mag. et Harl. duorum, quamque Lambinus et Carolus Stephanus impreſſerunt; *qui vos iſtiuſmodi* etc. *Vos*, ſc. Cottam, et Sulpitium, qui hanc quæſtiunculam mihi, tanquam Græculo, ponitis.

XXIII. [5]Quem tu mihi, inquit Mutius, Staſeam, quem Peripateticum narras? Gerendus eſt tibi mos adoleſcentibus, Craſſe, qui non Græci alicujus quotidianam loquacitatem ſine uſu, neque ex ſcholis cantilenam requirunt, ſed ex homine omnium ſapientiſſimo atque eloquentiſſimo, atque ex eo, qui non in libellis, ſed in maximis cauſſis, et in hoc domicilio imperii et gloriæ ſit conſilio linguaque princeps, cujus veſtigia perſequi cupiunt, ejus ſententiam ſciſcitantur. Equidem te cùm in dicendo ſemper putavi deum, tum verò tibi numquam eloquentiæ majorem tribui laudem, quàm humanitatis; qua nunc te uti vel maximè decet, neque defugere eam diſputationem, ad quam te duo excellentis ingenii adoleſcentes cupiunt accedere. Ego verò, inquit, iſtis obſequi ſtudeo, neque gravabor breviter meo more, quid quaque de re ſentiam, dicere. Ac primum illud (quoniam auctoritatem tuam negligere, Scævola, fas mihi eſſe non puto) reſpondeo, mihi dicendi aut nullam artem, aut pertenuem videri; ſed omnem eſſe contentionem inter homines doctos in verbi controverſia poſitam. Nam, ſi ars ita definitur (ut[6] paulo ante expoſuit Antonius), ex rebus penitus perſpectis planéque cognitis, atque ab opinionis arbitrio ſejunctis, ſcientiaque comprehenſis; non mihi videtur ars oratoris eſſe

ulla:

5 *Quem tu* mihi, inquit *Mutius*,] In Lambini Editione et MStis Gonv. et Harl. duobus hic occurrit ordo verborum, qui potior videtur, quàm Vulgatus. *Quem tu*, inquit, mihi, *Mutius* etc.

6 *aliquid* à me promſiſſe,]

Annon

ulla: ſunt enim varia; et ad vulgarem popularemque ſenſum accommodata omnia genera hujus forenſis noſtræ dictionis. Sin autem ea, quæ obſervata ſunt in uſu ac ratione dicendi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animadverſa ac notata, verbis deſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt (id quod fieri potuiſſe video); non intelligo, quamobrem non, ſi minùs illa ſubtili definitione, at hac vulgari opinione ars eſſe videatur. Sed ſive eſt ars, ſive artis quædam ſimilitudo, non eſt quidem ea negligenda; verùm intelligendum eſt, alia quædam ad conſequendam eloquentiam eſſe majora.

Tum Antonius vehementer ſe aſſentire Craſſo dixit, quòd neque ita amplecteretur artem, ut ii ſolerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerent; neque rurſum eam totam, ſicut plerique philoſophi facerent, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum te his, Craſſe, facturum, ſi iſta expoſueris, quæ putas ad dicendum plus, quàm ipſam artem poſſe prodeſſe. Dicam equidem, quoniam inſtitui, petamque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quamquam moderabor ipſe, ne, ut quidam magiſter atque artifex, ſed quaſi unus è togatorum numero, atque ex forenſi uſu homo mediocris neque omnino rudis, videar non ipſe [6] aliquid à me promſiſſe, ſed fortuito in ſermonem XXIV.

nem

Annon et qui ſponte, et qui inviti loquuntur, omnia *à ſe promunt?* an verò *à ſe promere* ſignificat ſponte promere? hæc ſignificatio præpoſitionis *à* cum verbo *promo* nuſquam mihi occurrit. Vide igitur, Lector, annon editio Ven. et

 MSti

nem veſtrum incidiſſe. Equidem, cùm peterem magiſtratus, ſolebam in [7] prenſando dimittere à me Scævolam, cùm ei ita dicerem, Me velle eſſe ineptum; id erat, petere blandiùs; quod, niſi ineptè fieret, bene non poſſet fieri: hunc autem [8] eſſe hominem unum ex omnibus, quo præſente ego ineptus eſſe minimè vellem; quem quidem nunc mearum ineptiarum teſtem et ſpectatorem fortuna conſtituit. Nam quid eſt ineptius, quàm de dicendo dicere, [9] cùm id ipſum, *dicere*, numquam ſit non ineptum, niſi cùm eſt neceſſarium? Perge verò, Craſſe, inquit Mutius: iſtam enim culpam, quam vereris, ego præſtabo.

Sic

MSti Norf. Mag. Mead. Harl. 1. Cant. Bal. Wag. Nov. et Joan. vetuſtiſſimus ſuggerant veriſſimam Lectionem, *promiſiſſe:* quibus ſi fides adhibenda ſit, ſic locum refingas, *non ipſe aliquid* de *me* promiſiſſe, *ſed fortuito in ſermonem veſtrum incidiſſe.* Literæ *e* et *a* in MStis ſæpe confunduntur, et litera *d* vocis *de* facile abſorberi potuit à litera poſtrema præcedentis vocis *aliquid.* Eodem modo loquitur Horatius Serm. i. 4. 102.

——— *ut ſi quid* promittere de me
Poſſum aliud verè, promitto.———

Porrò, hæc lectio optimè quadrat iis, quæ ſupra dicta ſunt: innuit enim Craſſus ſe nolle imitari Græcos, quos in præcedenti capite arguit impudentiæ, quòd nulla erat res de qua non ſe omnia, quæ dici poſſent, profiterentur eſſe dicturos; i.e. promittebant ſe omnibus quæſtiunculis reſponſuros eſſe. Craſſus igitur iſtis Græcis Magiſtris atque Artificibus dicendi opponit ſe, quem vocat *unum è togatorum numero, atque ex forenſi uſu hominem.* Ut illi, inquit Craſſus, Artifices ſunt et Magiſtri dicendi, ego verò tantum, quantum mihi opus eſt, didici; ſic illi de ſe omnia promittunt, ego verò nunquam ſponte, nunquam, niſi fortuito, in hujuſmodi diſputationes venio.

7 *prenſando*] Is *prenſare* à Romanis

Sic igitur ſentio, inquit Craſſus, [1] Naturam primùm atque ingenium ad dicendum vim afferre maximam; neque verò iſtis, de quibus paulo ante dixit Antonius, ſcriptoribus artis rationem dicendi et viam, ſed naturam defuiſſe. Nam et animi atque ingenii celeres quidam motus eſſe debent, qui et ad excogitandum acuti, et ad explicandum ornandumque ſint uberes, et ad memoriam firmi atque diuturni. [2] Et, ſi quis eſt, qui hæc putet arte accipi poſſe, quod falſum eſt (præclarè enim ſe res habeat, ſi hæc accendi aut commoveri arte poſſint; inſeri quidem et donari ab arte [3] non poſſunt; omnia ſunt enim illa dona naturæ), quid de illis dicet, quæ certè cum XXV.

Romanis dicebatur, qui, cùm peteret magiſtratus, manum cujuſcunque civis occurrentis prehendebat, ut ejus favorem hoc blanditiarum genere conciliaret.

8 *eſſe* hominem unum *ex omnibus*,] Lamb. et MSti Mag. et Harl. 2. hunc ordinem verborum habent: ſic i. 22. *Cùm te* unum ex *omnibus* etc. Tuſc. Diſp. i. 9. *Sed ut homunculus* unus è *multis*. Somn. Scip. *Anima eſt* una ex *omnibus*: et paſſim fere. Vulgò *eſſe unum hominem* etc.

9 *cùm* id *ipſum*, *dicere*] MSti Joan. Wag. Gonv. Mag. et Harl. duo omittunt *id*.

1 *Naturam*] Tribus ex rebus (ſecundùm Craſſum) conficitur Eloquentia: Naturâ, de qua ſermo hîc eſt ad finem cap. 29: Et Studio, cui ſubjicit Craſſus tum Artem, tum Exercitationem. De Arte dicit ab initio c. 30. ferè uſque ad finem c. 32. Exercitationem verò tractare incipit in c. 32. ubi ait, *Præterea exercitatio quædam* etc.

2 Et, *ſi quis eſt* etc.] MSti Nov. Bal. Harl. 2. Wag. et Cant. itemque editiones Ven. Mediol. et Lamb. habent; ſed *ſi quis eſt*.

3 *non poſſunt*; *omnia ſunt enim* etc.] Ita cum Aſcenſio locum interpungo; nec aliter MSti Cant. Joan. et Harl. duo, in quibus vox *omnia* cum majuſculâ literâ initiali ſcribitur. Vulgò *non poſſunt omnia*; *ſunt enim* etc. ſed vitioſa eſt interpunctio; *hæc* enim in priore parte ſententiæ eſt caſus Nominativus,

çum ipſo homine naſcuntur, linguæ ſolutio, [4] vocis ſonus, latera, vires, conformatio quædam et figura totius oris et corporis? Neque hæc ita dico, [5] ut ars aliquid limare non poſſit (neque enim ignoro et quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina, [6] et quæ non optima, aliquo modo acui tamen et corrigi poſſe); ſed ſunt quidam aut ita lingua hæſitantes, aut ita voce abſoni, aut ita vultu motuque corporis vaſti atque agreſtes, ut etiamſi ingeniis atque arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poſſint. Sunt autem quidam [7] ita in iiſdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati, ut non nati, ſed ab aliquo deo ficti eſſe

nativus, quîcum cohæret verbum *poſſunt:* uſitatum eſt Ciceroni in ſententiâ locum tertium voci *enim* aſſignare, ut in ii. 15. *ſita ſunt* enim *ante oculos.* Per *omnia* intellige Inventionem, Memoriam, et in explicando ornandoque Ubertatem, de quibus Craſſus paulo ante locutus eſt.

4 *vocis ſonus,* latera, *vires,*] Sic fere libri et ſcripti et impreſſi: contra verò vel graviſſimam auctoritatem mihi rationem ſequenti libera ſit ſententia. Quî enim adjuvant Oratorem *latera* et *vires* ſeparatim? nunquam hæc diviſim inter ea, quæ oratori neceſſaria ſunt, enumerantur. Fortaſſe igitur ſic ſananda eſt ſententia: *Linguæ ſolutio, vocis ſonus,* laterum *vires, conformatio quædam, et figura totius oris et corporis.* Et MStus Joan. à nupera tamen manu, habet *laterum vires.* Vides nunc, Lector, non membra ipſa (quæ non magis oratori, quàm cæteris hominibus ſunt neceſſaria) à Craſſo requiri, ſed membrorum aliquam qualitatem: non in Oratore deſiderat linguam, ſed linguæ ſolutionem: non vocem, ſed vocis ſonum, id eſt, ſuavitatem. Nec aliter Cicero de ſe loquitur in Bruto c. 91. lateribus vires, *et corporis* (lege *corpori*) *mediocris habitus acceſſerat.* Quinct. xi. 3. *cui aderit* lateris firmitas. Non tamen diſſimulandum eſt, in Senect. c. 9. ſic ſe habere vulgatam lectionem; *eſt enim munus ejus* (ſc. oratoris) *non ingenii ſolùm, ſed* laterum *etiam, et* virium. Sed exemplar quoddam pervetuſtum ibi habet, *ſed laterum etiam virium.*

5 *ut ars* aliquid *limare.*] MSti Joan. Harl. 1. et Gonv. exhibent

eſſe videantur. Magnum quoddam eſt onus atque munus, ſuſcipere atque profiteri, ſe eſſe, omnibus ſilentibus, unum maximis de rebus magno in conventu hominum audiendum: adeſt enim fere nemo, quin acutiùs atque acriùs vitia in dicente, quàm recta videat: ita quicquid eſt, in quo offenditur, id etiam illa, quæ laudanda ſunt, obruit. Neque hæc in eam ſententiam diſputo, ut homines adoleſcentes, ſiquid naturale fortè non habeant, omnino à dicendi ſtudio deterream. [8] Quis enim non videt, C. Cœlio æquali meo, magno honori fuiſſe [9] omnino illam ipſam, quamcumque aſſequi potuerit, in dicendo mediocritatem?

exhibent *aliquos:* quibus conſentiunt editiones Ven. et Mediol. itemque veteres Car. Stephani codices. Sed vulgata lectio defendi poteſt, ſi per voces *aliquid limare* intelligas, aliquid limando detrahere: ſic Quinct. ii. 4. *Multum inde decoquent anni*, multum *ratio* limabit.

6 *et quæ non optima,*] Voces *non optima* multo minus videntur hîc ſignificare quàm *bona*; ſc. mediocria; ut in ii. 20. is Orator dicitur *non optimè poſſe*, de quo in priore ſententiâ ſolùm dicitur *is, qui aliquid poteſt.*

7 *ita in iiſdem rebus habiles, ita naturæ muneribus ornati* etc. Sic textum emendavi auctoritate MStorum Cant. Wag. Gonv. Nov. Bal. Mag. Mead. Harl. duorum et Joan. necnon editionum Caroli Stephani, Ven. Mediol. et Lambini. Sic etiam Cicero de Legibus i. 13. dicit *muneribus Deorum nos eſſe ornatos.* Vulgata Lectio ſic ſe habet, *Sunt autem quidam ita naturæ muneribus in iiſdem rebus habiles, ita ornati* etc. Nuda, ut opinor, eſt vox *ornati* in vulgata lectione.

8 *Quis enim non* videt, *C. Cœlio* etc.] MSti Bal. Nov. Gonv. Norſ. Mag. Mead. et Joan. non exhibent *videat*, ſed *videt*, ut legendum conjecerat olim Lambinus. Rectè quidem, quoniam in proxima ſententia occurrit verbum *intelligit* Indicativi Modi.

9 *omnino*] Gronovius lectionem MSti Joan. pro veriſſimâ amplectitur, *omnino*; cui conſentit MStus Harl. 1. Vulgò *homini novo.*

critatem? [1] Quis veſtrum æqualem Q. Varium, vaſtum hominem atque fœdum, non intelligit illa ipſa facultate, quamcumque habet, magnam eſſe in civitate gratiam conſecutum?

XXVI. Sed, quia de oratore quærimus, fingendus eſt nobis oratione noſtra detractis omnibus vitiis orator, [2] atque omni laude cumulatus: neque enim, ſi multitudo litium, ſi varietas cauſſarum, ſi hæc turba et barbaria forenſis dat locum vel vitioſiſſimis oratoribus, idcirco nos hoc, quod quærimus, omittemus. Itáque in iis artibus, in quibus non utilitas quæritur neceſſaria, ſed animi libera quædam oblectatio, quàm diligenter et quàm prope faſtidioſè judicamus? nullæ enim lites, neque controverſiæ ſunt, quæ cogant homines, ſicut in foro non bonos oratores, item in theatro actores malos perpeti. Eſt igitur oratori diligenter providendum, non uti illis ſatisfaciat, quibus neceſſe eſt; ſed ut iis ipſis admirabilis eſſe videatur, quibus liberè liceat judicare. Ac, ſi quæritis planè quid ſentiam, enuntiabo apud homines familiariſſimos, quod adhuc ſemper tacui et tacendum putavi. Mihi etiam quique optimè dicunt, quique id facillimè atque ornatiſſimè facere

1 *Quis veſtrum æqualem Q. Varium* etc.] Lapſi ſunt iterum plerique Librarii et Editores; MSti tamen Bod. Harl. 2. et Gonv. et Manutius veram lectionem retinent; delent enim vocem *meum*, quæ vulgò legitur poſt *æqualem*. Et Car. Stephanus teſtatur vocem *meum* à quibuſdam veteribus libris abeſſe. Veram autem hanc lectionem voco, quia *Q. Varius* non fuit æqualis Craſſi, ſed Cottæ, et Sulpitii, ut patet ex libro de Cl. Oratoribus c. 49. *Æquales propemodum fuerunt C. Cotta, P. Sulpitius, Q. Varius*, etc. Porrò, ſi rejiciatur *meum*, non inelegans eſt

facere poſſunt, tamen, niſi timidè ad dicendum accedunt, et in exordienda oratione perturbantur, pæne impudentes videntur: tametſi id accidere non poteſt: ut enim quiſque optimè dicit, ita maximè dicendi difficultatem, varioſque eventus orationis, exſpectationemque hominum pertimeſcit. Qui verò nihil poteſt dignum re, dignum nomine oratoris, dignum hominum auribus efficere atque edere, is mihi, etiamſi commovetur in dicendo, tamen impudens videtur: non enim pudendo, ſed non faciendo id, quod non decet, impudentiæ nomen effugere debemus. Quem verò non pudet (id quod in pleriſque video), hunc ego non reprehenſione ſolùm, ſed etiam pœna dignum puto. Equidem et in vobis animadvertere ſoleo, et in me ipſo ſæpiſſime experior, ut exalbeſcam in principiis dicendi, et tota mente atque omnibus artubus contremiſcam. Adoleſcentulus verò ſic initio accuſationis exanimatus ſum, ut hoc ſummum beneficium Q. Maximò debuerim, quòd continuò conſilium dimiſerit, ſimul ac me fractum ac debilitatum metu viderit. [3] Hic omnes aſſenſum ſignificare, et colloqui inter ſe cœperunt: fuit enim mirificus quidam

eſt Antitheſis: Craſſus enim duo exempla profert, C. Cœlium æqualem ſuum, et Q. Varium Cottæ ac Sulpitii æqualem.

2 *atque omni laudi* cumulatus:] Secutus ſum auctoritatem MStorum Cant. Nov. Gonv. Bod. Mag. Wag. Mead. et Harl. 2. necnon editionum Ven. Aſc. Streb. Man. Lambini, et Roberti Stephani. In vulgatis libris extat *cumulandus*.

3 *Hic omnes* aſſenſum *ſignificare, et colloqui inter ſe cœperunt:*] Vulgò *hic omnes aſſenſi, ſignificare inter ſe, et colloqui cœperunt:* ſed cùm edit. Ven. Mediol. et Lamb. voces *inter ſe* ſubji-

quidam in Craſſo pudor, qui tamen non modò non obeſſet ejus orationi, ſed etiam probitatis commendatione prodeſſet.

XXVII. Tum Antonius, Sæpe, ut dicis, inquit, animadverti, Craſſe, et te et cæteros ſummos oratores (quamquam tibi par, mea ſententia, nemo umquam fuit), in dicendi exordio permoveri: cujus quidem rei cùm cauſſam quærerem, quidnam eſſet, cur, ut in quoque oratore plurimum eſſet, ita maximè is pertimeſceret, has cauſſas inveniebam duas: Unam, quòd intelligerent ii, quos uſus ac natura docuiſſet, nonnumquam ſummis oratoribus non ſatis ex ſententia eventum dicendi procedere: ita non injuria, quotieſcumque dicerent, id, quod aliquando poſſet accidere, [4] ne tum accideret, timere: Altera eſt hæc (de qua queri ſæpe ſoleo), cæterarum homines artium ſpectati et probati, ſi quando aliquid minùs bene fecerint, quàm ſolent, aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi id, quod ſcirent, putantur: Noluit, inquiunt, hodie agere Roſcius; aut, Crudior fuit. Oratoris peccatum, ſi quod eſt animadverſum, ſtultitiæ peccatum videtur: ſtultitia autem excuſationem non habet; quia nemo videtur, aut quia crudus fuerit, aut quòd ita maluerit, ſtultus fuiſſe.

ſubjiciunt voci *colloqui*, et cùm MStus Harl. 2. habet *aſſenſum*, hanc lectionem vulgatæ antepono.

4 *ne tum accideret*, timere] Fortè legendum eſt *timerent:* præceſſerat enim *quòd intelligerent*; benè igitur ſequitur *ita non injuriâ* —— *ne tum accideret, timerent*. Favet conjecturæ MStus Harl. 2. qui habet *timeret*.

5 Vulgò, *Et ad* quamcunque *artem putabat eſſe aptum* etc.

fuiſſe. Quo etiam gravius judicium in dicendo ſubimus? quoties enim dicimus, toties de nobis judicatur: et qui ſemel in geſtu peccavit, non continuò exiſtimatur neſcire geſtum; cujus autem in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certè diuturna valet opinio tarditatis.

Illud verò, quod à te dictum eſt, Eſſe permulta, quæ orator niſi à natura haberet, non multùm à magiſtro adjuvaretur, valde tibi aſſentior; inque eo vel maximè probavi ſummum illum doctorem, Alabandenſem Apollonium, qui, cùm mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos judicabat non poſſe oratores evadere, operam apud ſeſe perdere; dimittebatque, [5] et, ad quam quemque artem putabat eſſe aptum, ad eam impellere atque hortari ſolebat: ſatis eſt enim cæteris artificiis percipiendis, tantummodo ſimilem eſſe hominis, et id, quod tradatur, vel etiam inculcetur, ſiquis fortè ſit tardior, poſſe percipere animo et memoria cuſtodire. Non quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non poſſumus fingere, facies, vultus, ſonus. In oratore autem acumen dialecticorum, ſententiæ philoſophorum, verba prope poetarum, memoria juriſconſultorum, XXVIII.

etc.] Editiones Ven. Mediol. Streb. et Man. habent *et ad quam quemque artem* etc. Lambinus etiam teſtatur ſe vidiſſe voces *ad quam quemque* in duobus veteribus libris, et nonnullis aliis. Vulgata lectio ferri non poteſt, quoniam vox *aptum* ſingularis eſt numeri, cùm vox *eos* pluralis præceſſerat: nec habet Adjectivum *aptum* Subſtantivum ullum, quîcum cohæreat.

6 *unus*

ſultorum, vox tragœdorum, geſtus pæne ſummorum actorum eſt requirendus. Quamobrem nihil in hominum genere rarius perfecto oratore inveniri poteſt: quæ enim, ſingularum rerum artifices ſingula ſi mediocriter adepti ſunt, probantur, ea, niſi omnia ſumma ſunt in oratore, probari non poſſunt. Tum Craſſus, Atqui vide, inquit, in artificio perquam tenui et levi, quanto plus adhibeatur diligentiæ, quàm in hac re, quam conſtat eſſe maximam. Sæpe enim ſoleo audire Roſcium, cùm ita dicat, Se adhuc reperire diſcipulum, quem quidem probaret, potuiſſe neminem: non quo non eſſent quidam probabiles, ſed quia, ſi aliquid modò eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet: nihil eſt enim tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id, in quo aliquid offenderis. Itaque, ut ad hanc ſimilitudinem hujus hiſtrionis oratoriam laudem dirigamus, videtiſne, quàm nihil ab eo, niſi perfectè, nihil niſi cum ſumma venuſtate fiat? nihil niſi ita, ut deceat, et uti omnes moveat atque delectet? Itaque hoc jamdiu eſt conſecutus, ut, in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hanc ego abſolutionem perfectionemque in oratore deſiderans, à qua ipſe longè abſum, facio impudenter: mihi enim volo ignoſci, cæteris ipſe non ignoſco. Nam qui non poteſt, qui vitiosè facit, quem denique non decet, hunc

6 *unus paterfamilias*] Vox *unus* hîc videtur ſignificare *unus multorum*, ut cum Horatio loquar; aut *unus è numero*. Idem valet

hunc (ut Apollonius jubebat) ad id, quod facere poſſit, detrudendum puto.

Num tu igitur, inquit Sulpitius, me aut hunc Cottam jus civile, aut rem militarem jubes diſcere? nam quis ad iſta ſumma atque in omni genere perfecta poteſt pervenire? Tum ille, Ego verò, inquit, quòd in vobis egregiam quandam ac præclaram indolem ad dicendum eſſe cognovi, idcirco hæc expoſui omnia; nec magis ad eos deterrendos, qui non poſſent, quàm ad vos, qui poſſetis, exacuendos accommodavi orationem meam. Et quamquam in utroque veſtrûm ſummum eſſe ingenium ſtudiumque perſpexi; tamen hæc, quæ ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quàm ſolent Græci dicere, in te, Sulpiti, divina ſunt. Ego enim neminem nec motu corporis, neque ipſo habitu atque forma aptiorem, nec voce pleniorem aut ſuaviorem mihi videor audiſſe; quæ quibus à natura minora data ſunt, tamen illud aſſequi poſſunt, ut iis, quæ habeant, modicè et ſcienter utantur, et ut ne dedeceat: id enim eſt maximè vitandum, et de hoc uno minimè eſt facile præcipere, non mihi modò, qui ſicut [6] unus paterfamilias his de rebus loquor, ſed etiam ipſi illi Roſcio, quem ſæpe audio dicere, Caput eſſe artis, dicere: quod tamen unum id eſſe, quod tradi arte non poſſit. Sed, ſi placet, ſermonem aliò transferamus, et noſtro more aliquando, non rheto- XXIX.

valet *unus paterfamilias*, quod in c. 34. *quemcunque patremfamilias arripuiſſetis ex aliquo circulo.*

7 nunc

rhetorico, loquamur. Minimè verò, inquit Cotta: [7] nunc enim te jam exoremus, neceſſe eſt (quoniam retines nos in hoc ſtudio, nec ad aliam dimittis artem), ut nobis explices, quicquid eſt iſtud, quod tu in dicendo potes: neque enim ſumus nimis avidi; iſta tua mediocri eloquentia contenti ſumus; idque ex te quærimus (ut ne plus nos aſſequamur, quàm quantulum tu in dicendo aſſecutus es), quoniam, quæ à natura expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis, quid præterea eſſe aſſumendum putes.

XXX. Tum Craſſus arridens, Quid cenſes, inquit, Cotta, niſi ſtudium et ardorem quendam amoris? ſine quo, cùm in vita nihil quicquam egregium, tum certè hoc, quod tu expetis, nemo umquam aſſequetur. Neque verò vos ad eam rem video eſſe cohortandos, quos, cùm mihi quoque ſitis moleſti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profectò ſtudia nihil proſunt perveniendi aliquò, niſi illud, quod eò, quò intendas, ferat deducatque, cognoris. Quare, quoniam mihi levius quoddam onus imponitis, neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacumque eſt, facultate quæritis, exponam vobis quandam, non aut perreconditam, aut valde difficilem aut magnificam, aut gravem, rationem conſuetudinis meæ, qua quondam ſolitus ſum uti, cùm mihi in iſto ſtudio verſari

7 *nunc enim te jam*] Eſt qui legit, *te etiam*, ne duo coëant adverbia temporis. Sed *nunc* in hoc loco non ad tempus ſpectat; vis ejus exprimitur in ſequentibus, *quoniam retines nos* etc.

8 *Diphilo ſuſpicari liceret;*] Legendum putavit G. Roſſe, *Diphilo nè ſuſpicari liceret.*

9 *de*

ſari adoleſcenti licebat. Tum Sulpitius, O diem, Cotta, nobis, inquit, optatum! Quod enim neque precibus umquam, nec inſidiando, nec ſpeculando aſſequi potui, ut, quid Craſſus ageret meditandi aut dicendi cauſſa, non modò videre mihi, ſed ex ejus ſcriptore et lectore [8] Diphilo ſuſpicari liceret; id ſpero nos eſſe adeptos, omniaque jam ex ipſo, quæ diu cupimus, cognituros.

Tum Craſſus, Atqui arbitror, Sulpiti, cùm audieris, non tam te hæc admiraturum, quæ dixero, quàm exiſtimaturum, tum, cùm ea audire cupiebas, cauſſam, cur cuperes, non fuiſſe: nihil enim dicam reconditum, nihil exſpectatione veſtra dignum, nihil aut inauditum vobis, aut cuiquam novum. Nam principio illud, quod eſt homine ingenuo liberaliterque educato dignum, non negabo me iſta omnium communia et contrita præcepta didiciſſe; Primum oratoris officium eſſe, dicere ad perſuadendum accommodatè: deinde eſſe omnem orationem aut [9] de infinitæ rei quæſtione, ſine deſignatione perſonarum et temporum; aut de re certis in perſonis ac temporibus locata: In utraque autem re, quicquid in controverſiam veniat, in eo quæri ſolere, aut factumne ſit; aut, ſi eſt factum, quale ſit; aut etiam quo nomine vocetur; aut, quod nonnulli addunt, recténe factum eſſe videatur: Exiſtere autem contro- XXXI.

9 *de infinitæ rei quæſtione,*] Fortè, *de infinitâ rei quæſtione,* ut in ii. 15. *infinitam generis ſine tempore et ſine perſonis quæſtionem:* et ib. *de generum infinitis quæſtionibus dicere:* et ii. 31. *in quo de univerſo genere quæratur,* et *de univerſo genere infinita quæſtio eſt.*

9 *in*

controverſias etiam ex ſcripti interpretatione, in quo aut ambiguè quid ſit ſcriptum, aut contrariè, aut ita, ut à ſententia ſcriptum diſſideat: his autem omnibus partibus ſubjecta quædam eſſe argumenta propria: Sed cauſſarum, quæ ſint à communi quæſtione ſejunctæ, partim in judiciis verſari, partim in deliberationibus: eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur: Certoſque eſſe locos, quibus in judiciis uteremur, [9] in quibus æquitas quæreretur: alios in deliberationibus, qui omnes ad utilitatem dirigerentur eorum, quibus conſilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarum dignitatem omnia referrentur. Cúmque eſſet omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes diſtributa; ut deberet reperire primùm, quid diceret; deinde inventa non ſolùm ordine, ſed etiam momento quodam atque judicio diſpenſare atque componere: tum ea denique veſtire atque ornare oratione; poſt memoria ſepire; ad extremum agere cum dignitate et venuſtate: [1] etiam illa cognoram et acceperam, ante, quàm de re diceremus, initio conciliandos eorum eſſe animos, qui audirent; deinde rem demonſtrandam;

9 *in quibus æquitas* quæreretur:] Sic Strebæus bene edidit: nam poſtea Cicero uſus eſt imperfecto tempore Modi Subjunctivi *dirigerentur*, et *referrentur*: Vulgò *quæritur*.

1 *etiam illa cognoram*] Hîc duas primas ex quinque partibus paulò ſupra memoratis, leviter attingit, ſc. Inventionem et Diſpoſitionem.

2 *Audieram etiam*,] Hæc de tertia parte vis et facultatis oratoriæ, nempe ornatu, dicuntur.

3 *Quinetiam*] Hinc nonnihil

dam; poſtea controverſiam conſtituendam; tum id, quod nos intenderemus, confirmandum; poſt, quæ contra dicerentur, refellenda; extrema autem oratione, ea, quæ pro nobis eſſent, amplificanda et augenda, quæque eſſent pro adverſariis, infirmanda atque frangenda.

[2] Audieram etiam, quæ de orationis ipſius ornamentis traderentur: in qua præcipitur primùm, ut purè et latinè loquamur; deinde ut planè et dilucidè; tum ut ornatè; poſt ad rerum dignitatem aptè et quaſi decorè: ſingularumque rerum præcepta cognoram. [3] Quinetiam, quæ maximè propria eſſent naturæ, tamen his ipſis artem adhiberi videram: nam de actione et de memoria quædam brevia, ſed magna [4] cum exercitatione præcepta guſtaram. In his enim fere rebus omnis iſtorum artificum doctrina verſatur, quam ego ſi nihil dicam adjuvare, mentiar: habet enim quædam quaſi ad commonendum oratorem, quò quidque referat, et quò intuens, ab eo, quodcumque ſibi propoſuerit, minùs aberret. Verùm ego hanc vim intelligo eſſe in omnibus præceptis, non ut ea ſecuti oratores eloquentiæ laudem ſint adepti; ſed, quæ ſuâ ſponte homines eloquentes facerent, ea quoſdam obſervaſſe, XXXII.

hil dicturus eſt, de Actione et Memoria, quarta et quinta ex iis partibus, in quas Oratoris vis et facultas antea diſtributa fuit.

4 *cum exercitatione* præcepta *guſtaram*] MStus Bod. habet *percepta:* ſuſpicor Ciceronem ſcripſiſſe, *cum exercitatione* percepta præcepta *guſtâram:* utraque vox hîc neceſſaria videtur: nec aliter Cicero loquitur in lib. i. de Off. c. 18. *nec Oratores, quamvis artis præcepta perceperint, quidquam laude dignum ſine uſu et exercitatione*

ſervaſſe, [5] atque id egiſſe: ſic eſſe non eloquentiam ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum; quod tamen, ut ante dixi, non ejicio: eſt enim, etiamſi minùs neceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoſcendum non illiberale.

[6] Præterea exercitatio quædam ſuſcipienda vobis eſt; quamquam vos quidem jampridem eſtis in curſu; ſed iis, qui ingrediuntur in ſtadium, quique ea, quæ agenda ſunt in foro, tamquam in acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quaſi ludicra prædiſcere ac meditari. Hanc ipſam, inquit Sulpitius, noſſe volumus: attamen iſta, quæ abs te breviter de arte decurſa ſunt, audire cupimus, quamquam ſunt nobis quoque non inaudita: verùm illa mox; nunc de ipſa exercitatione, quid ſentias, quærimus.

XXXIII. Equidem probo iſta, Craſſus inquit, quæ vos facere ſoletis, ut, cauſſa aliqua poſita conſimili cauſſarum earum, quæ in forum deferuntur, dicatis quàm maximè ad veritatem accommodatè. Sed plerique in hoc vocem modò, neque eam ſcienter, et vires exercent ſuas, et

tione conſequi poſſunt: et ita Corn. Nepos in vitâ Attici, *principum Philoſophorum ita* percepta *habuit* præcepta, etc. Abundat quidem iſtud *cum*, ſed ita Noſter non rarò loqui amat, ut in ii. 23. de Nat. Deor. *nec ea, quæ agant, molientium* cum *labore operoſo ac moleſto*, et alibi ſæpe.

5 *atque id egiſſe:*] Corruptam eſſe lectionem vix eſt qui non videat. Manutius edidit *atque delegiſſe*; malè: Lambinus rectiùs *atque in artem redegiſſe*. Sed fortaſſe ſatis ſenſui erit, ſi legamus *atque* idem *egiſſe*.

6 *Præterea exercitatio quædam*] Fere omnes MSti et Editiones

et linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur: in quo fallit eos, quòd audierunt, Dicendo homines, ut dicant, efficere ſolere: verè enim etiam illud dicitur, Perversè dicere homines, perversè dicendo, facillimè conſequi. Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus, etſi utile eſt etiam ſubitò ſæpe dicere, tamen illud utilius, ſumto ſpatio ad cogitandum, paratiùs atque accuratiùs dicere. Caput autem eſt, quod (ut verè dicam) minimè facimus (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus), quamplurimum ſcribere. *Stilus optimus et præſtantiſſimus dicendi effector ac magiſter*; neque injuria: nam ſi ſubitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio facilè vincit; hanc ipſam profectò aſſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit. Omnes enim ſive artis ſunt loci, ſive ingenii cujuſdam atque prudentiæ, qui modò inſunt in ea re, de qua ſcribimus, anquirentibus nobis, omnique acie ingenii contemplantibus oſtendunt ſe et occurrunt; omneſque ſententiæ verbaque omnia, quæ ſunt cujuſque generis maximè illuſtria, ſub acumen ſtili ſubeant et ſuccedant neceſſe eſt:

tiones habent *Ea exercitatio quædam:* quo quid inſulſius, cùm vox *ea* ad unum aliquod ſpectet, vox verò *quædam* infinitè ſonet? Strebæus edidit, *Et exercitatio quædam*, quod Gulielmio etiam placuit. Sed magis arridet id quod edidi, quodque ex Lambini conjectura natum eſt: optimè enim loco convenit, et ubi nihil ſani habent MSti, doctis concedendum eſt, ut ſuum ingenium, modò pudenter, exerceant. De Naturâ egerat antea Craſſus in c. 25. etc. de Arte ii. c. 30. etc. Hîc Exercitationem tractat, tertiam rem, ex qua conficitur Eloquentia.

eſt: tum ipſa collocatio conformatioque verborum perficitur in ſcribendo, non poetico, ſed quodam oratorio numero et modo. Hæc ſunt, quæ clamores et admirationes in bonis oratoribus efficiunt; neque ea quiſquam, niſi diu multúmque ſcriptitarit, etiam ſi vehementiſſimè ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, conſequetur; et, qui à ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, ut, etiam ſubitò ſi dicat, tamen illa, quæ dicantur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur; atque etiam, ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, cùm ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio conſequetur: ut concitato navigio, [7] cùm remiges ſuſtinuerunt, retinet tamen ipſa navis motum et curſum ſuum, intermiſſo impetu pulſuque remorum: ſic in oratione perpetua, cùm ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum ſcriptorum ſimilitudine et vi concitata.

XXXIV. [8] In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adoleſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem maximè, qua C. Carbonem,

7. *cùm remiges* ſuſtinuerunt,] Lamb. rectè notavit legendum *ſuſtinuerunt*, non (ut vulgò) *inbibuerunt*. Cicero hos Oratorios libros prius, quàm Academicas Quæſtiones ſcripſit: et ex Ep. ad Att. xiii. 21. colligere poſſumus ipſum in iſtis Acad. libris, qui nunc deſunt, monito Attici ſcripſiſſe *inbibere remos* pro *ſuſtinere*: poſtea verò, obſervatis nautarum formulis, jubet Atticum legere *ſuſtinere*. Dicit enim; *Inbibitio remigum motum habet, et vehementiorem quidem, remigationis navim convertentis ad puppim.* Quod igitur de illo in Acad. iv. loco Cicero dicit, de hoc ipſo loco, quem expendimus, dicendum eſt: hîc enim caremus voce, quæ ſignificet curſum

nem, noſtrum illum inimicum, ſolitum eſſe uti ſciebam; ut aut verſibus propoſitis quàm maximè gravibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria poſſem comprehendere, eam rem ipſam, quam legiſſem, verbis aliis quàm maximè poſſem lectis pronuntiarem. Sed poſt animadverti hoc eſſe in hoc vitii, quòd ea verba, quæ maximè cujuſque rei propria, quæque eſſent ornatiſſima atque optima, occupaſſet aut Ennius, ſi ad ejus verſus me exercerem; aut Gracchus, ſi ejus orationem mihi fortè propoſuiſſem: ita, ſi iiſdem verbis uterer, nihil prodeſſe; ſi aliis, etiam obeſſe, cùm minùs idoneis uti conſueſcerem. Poſtea mihi placuit, eoque ſum uſus adoleſcens, ut ſummorum oratorum Græcas orationes explicarem; quibus lectis hoc aſſequebar, ut, cùm ea, quæ legerem Græcè, Latinè redderem, non ſolùm optimis verbis uterer, et tamen uſitatis, ſed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ nova noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea. Jam vocis et ſpiritûs, et totius corporis, et ipſius linguæ motus et exercitationes

curſum navis eſſe tardatum: ipſius igitur Cic. monito vox *ſuſtinuerunt* recipienda eſt.

8 *In quotidianis autem* cogitationibus] Omnes MSti et vetuſtiſſima editio habent *concitationibus*; quo verò ſenſu aliis inveniendum relinquo. Manutius edidit *commentationibus*, ut occurrit in c. 60. *meditatæ commentationes*, et in Bruto c. 71. *quotidianæ commentationes.* Alii fere omnes ediderunt *cogitationibus*, eo (opinor) ſenſu, quo *commentationibus*; ut dicitur in cap. præcedente *ſubitam et fortuitam orationem commentatio et cogitatio facilè vincit.* Hoc ſi parum placet, cum quibuſdam doctis viris

ercitationes non tam artis indigent, quàm laboris: quibus in rebus habenda eſt ratio diligenter, quos imitemur, quorum ſimiles velimus eſſe. Intuendi nobis ſunt non ſolùm oratores, ſed etiam actòres, ne mala conſuetudine ad aliquam deformitatem pravitatemque veniamus. Exercenda eſt etiam memoria ediſcendis ad verbum quàm plurimis et noſtris ſcriptis et alienis. Atque in ea exercitatione non ſanè mihi diſplicet adhibere, ſi conſueris, etiam iſtam locorum ſimulacrorumque rationem, quæ in arte traditur. Educenda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione et umbratili medium in agmen, in pulverem, in clamorem, in caſtra, [9] atque in aciem forenſem: ſubeundus uſus omnium, et periclitandæ vires ingenii, et illa commentatio incluſa in veritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam poetæ, cognoſcenda hiſtoria, omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores et legendi et pervolutandi, et exercitationis cauſſa laudandi, interpretandi, corrigendi, vituperandi, refellendi; diſputandumque de omni re in contrarias partes; et, quicquid erit in quaque re, quod probabile videri poſſit, eliciendum atque dicendum. Perdiſcendum jus civile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina Reipublicæ, jura ſociorum, fœdera, pactiones, cauſſa

ris legendum eſt *exercitationibus*; ut paulo poſt habemus, *linguæ motus et exercitationes*; et c. 60. *ſubitæ exercitationes*,

9 atque

cauſſa imperii cognoſcenda eſt. Libandus etiam ex omni genere urbanitatis facetiarum quidam lepos, quo, tanquam ſale, perſpergatur omnis oratio. Effudi vobis omnia, quæ ſentiebam; quæ fortaſſe, quemcumque patremfamilias arripuiſſetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus reſpondiſſet.

Hæc cùm Craſſus dixiſſet, ſilentium eſt con- XXXV.
ſecutum. Sed, quamquam ſatis iis, qui aderant, ad id, quod erat propoſitum, dictum videbatur, tamen ſentiebant celeriùs eſſe multo, quàm ipſi vellent, ab eo peroratum. Tum Scævola, Quid eſt, Cotta? inquit, quid tacetis? nihilne vobis in mentem venit, quod præterea à Craſſo requiratis? Imò id mehercule, inquit, ipſum attendo: tantus enim curſus verborum fuit, et ſic evolavit oratio, ut ejus vim et incitationem adſpexerim, veſtigia ingreſſumque vix viderim. Et tamquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veſte, neque propoſito argento, neque tabulis et ſignis propalam collocatis, ſed his omnibus multis magnificiſque rebus conſtructis ac reconditis; ſic modò in oratione Craſſi divitias ac ornamenta ejus ingenii per quædam involucra atque integumenta perſpexi; ſed, ea cùm contemplari cuperem, vix adſpiciendi poteſtas fuit: ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare, quid poſſideat,

9 *atque* in *aciem forenſem:*] MSti Cant. Gonv. Joan. Norf. Bod. Nov. et Mag. iſtud *in* exhibent: quod et occupavit Lambinus.

poſſideat, neque planè noſſe ac vidiſſe. Quin tu igitur facis idem, inquit Scævola, quod faceres, ſi in aliquam [1] domum plenam ornamentorum villamve veniſſes? Si ea ſepoſita, ut dicis, eſſent, tuque valde ſpectandi cupidus eſſes, non dubitares rogare dominum, ut proferri juberet, [2] præſertim ſi eſſes familiaris; [3] ſimiliter nunc petis à Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum, quam conſtructam uno in loco, quaſi per tranſennam, prætereuntes ſtrictim aſpeximus, in lucem proferat, et ſuo quidque in loco collocet? Ego verò, inquit Cotta, à te peto, Scævola (me enim et hunc Sulpitium impedit pudor, ab homine omnium graviſſimo, qui genus hujuſmodi diſputationis ſemper contemſerit, hæc, quæ iſti forſitan puerorum elementa videantur, exquirere); ſed tu hoc nobis da, Scævola, et perfice, ut Craſſus hæc, quæ coarctavit et perangustè referſit in oratione ſua, dilatet nobis atque explicet. Ego mehercule, inquit Mutius,

1 Vulgò, *domum plenam ornamentorum* villamque etc.] Victorius et Lambinus ediderunt *domum, plenam ornamentorum illam, veniſſes*; quod video placere Gronovio, quia in MSto Joan. legitur *domum*, et *plenam ornamentorum villam veniſſes*, copulativâ *et* primâque literâ vocis *villam* punctis (ut ſpuriâ) ſubnotatâ. Sed malim cum editione primâ et marg. MStì Nov. legere, *domum plenam ornamentorum* villamve *veniſſes?* Domus eſt in urbe, villa in agro: unde Cicero in Or. pro Dom. c. 24. dicit, *cùm domus in Palatio, villa in Tuſculano transferebatur.*

2 *præſertim ſi* eſſes *familiaris;*] Ita MSti Cant. Norf. Nov. Bod. Mag. Mead. Harl. 2. Gonv. et Wag, necnon editiones pleræque veteres. Vulgò *eſſet.*

3 Vulgò, *ſimiliter nunc petis à Craſſo——ſuo quidque loco collocet?*]

tius, antea veſtra magis hoc cauſſa volebam, quàm mea (neque enim tantopere hanc à Craſſo diſputationem deſiderabam, quantopere ejus in cauſſis oratione delector): nunc verò, Craſſe, mea quoque etiam cauſſa rogo, ut, quoniam tantum habemus otii, quantum jamdiu nobis non contigit, ne graveris exædificare id opus, quod inſtituiſti; formam enim totius negotii opinione majorem melioremque video; quam vehementer probo.

Enimvero, inquit Craſſus, mirari ſatis non queo, etiam te hæc, Scævola, deſiderare, quæ neque ego teneo, uti ii, qui docent; neque ſunt ejus generis, ut, ſi optimè tenerem, digna eſſent iſta ſapientia ac tuis auribus. [4] Ain' tu, inquit ille? ſi de iſtis communibus et pervagatis vix huic ætati audiendum putas, etiamne illa negligere poſſumus, quæ tu oratori cognoſcenda eſſe dixiſti, de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis, quibus hominum mentes et incitarentur et reprimerentur, de XXXVI.

locet?] Qui ita primus edidit, nihil ad ſenſum loci reſpexit: Scævola enim non dicit Cottam petere, ſed quærit ab eo, cur non petit. Antea dixerat, *Quin tu igitur facis idem quod faceres, ſi in aliquam—veniſſes?* Nunc omiſſa voce *quin*, ſed tamen intellecta, eandem conſtructionem vocum repetit: ergo poſt verbum *collocet* addidi notam interrogationis ad mentem Lambini. Porrò Manutius, et MSti Wag. et Cant. habent *petes*. Sed aliud reſtat erratum. MSti enim Cant. Bal. Bod. Mag. Gonv. Norf. et Joan. ut et edit. Ven. Mediol. et Lambini exhibent *ſuo quidque* in *loco:* unde ſententiam ſic refingo, *Similiter nunc petis à Craſſo, ut eam copiam ornamentorum ſuorum——in lucem proferat, et ſuo quidque* in *loco collocet?*

4 Ain' *tu, inquit ille?*—— etiamne *illa negligere poſſumus,*] Vulgò

de hiſtoria, de antiquitate, de adminiſtratione Reipublicæ, denique de noſtro ipſo jure civili? Hanc enim ego omnem ſcientiam et copiam rerum in tua prudentia ſciebam ineſſe; in oratoris verò inſtrumento tam lautam ſupellectilem numquam videram. Potes igitur, inquit Craſſus (ut alia omittam innumerabilia et immenſa, et ad ipſum tuum jus civile veniam), oratores putare eos, quos multas horas exſpectavit, cùm in campum properaret, et ridens et ſtomachans [5] Scævola: cùm Hypſeus maxima voce, plurimis verbis à M. Craſſo prætore contenderet, ut ei, quem defendebat, [6] cauſſa cadere liceret; Cn. autem Octavius, homo conſularis, non minùs longa oratione recuſaret, ne adverſarius cauſſa caderet, ac ne is, pro quo ipſe diceret, turpi tutelæ judicio, atque omni moleſtia ſtultitia adverſarii liberaretur? Ego verò iſtos, inquit (memini enim mihi narrare Mutium), non modò oratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarim. Atqui

Vulgò legimus *An tu* etc. ubi vides, Lector, redundare particulam aut *an*, aut *ne*. Huic autem incuriæ Editorum et Librariorum mederi poteris, ſi cum Lambino, MS. Pal. ſeptimo, et MS. Gonv. legas, *Ain' tu? inquit ille* etc.

5 *Scævola:*] Hæc dicta ſunt, non de illo Scævola, quem Craſſus alloquitur; ſed de altero, ſc. Q. Mutio Scævola, qui (ut ait Pruſteus) Pontifex fuit, Juriſconſultus peritiſſimus, et tum, cùm hoc judicium diſceptaretur, Tribunus plebis, an. U. C. 649.

6 *cauſſâ cadere liceret:*] Ut naturam hujus litis, ejuſque quæ in ſequenti capite occurrit, benè intelligamus, audi Eraſmum in Adag. Chil. v. Cent. 2. Prov. 15. "Cauſſâ "cadere is dicebatur, qui male "agendo jus agendi perdidiſ-"ſet: *Si quis* (inquit Juſtinia-"nus

Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, ſed juris civilis prudentia: quòd alter plus, lege agendo, petebat, quàm quantum lex in duodecim tabulis permiſerat; quod cùm impetraſſet, cauſſa caderet: alter iniquum putabat plus ſecum agi, quàm quod erat in actione; neque intelligebat, ſi ita eſſet actum, litem adverſarium perditurum.

Quid? his paucis diebus, nonne, nobis in XXXVII. tribunali Q. Pompeii, prætoris urbani, familiaris noſtri, ſedentibus, homo ex numero diſertorum poſtulabat, ut illi, unde peteretur, vetus atque uſitata exceptio daretur, [7] *cujus pecuniæ dies fuiſſet?* quod petitoris cauſſa comparatum eſſe non intelligebat: ut, ſi ille infitiator probaſſet judici, ante petitam eſſe pecuniam, quàm eſſet cœpta deberi, petitor, rurſus cùm peteret, exceptione excluderetur, *quòd ea res in judicium antea veniſſet.* Quid ergo hoc fieri turpius aut dici poteſt, quàm eum, qui

" nus lib. iv. tit. de Action. " paragr. *Si quis* etc.) *agens in* " *intentione ſuâ plus complexus* " *fuerit, quàm ad eum perti-* " *neret, cauſſâ cadebat,* i. e. " rem amittebat: in proximo " verò Paragrapho oſtendit (ſc. " Juſtinianus) vocem hanc *plus* " quadrifariam intelligi; re, " tempore, loco, et cauſſâ: Re, " ſi quis pro 10 Aureis petat " 20, quale Hypſeus iſte fecerat; Tempore, ſi quis ante " diem vel conditionem pe- " tat;" quod in ſequenti capite patronum quendam feciſſe dicit Craſſus.

7 *cujus pecuniæ dies fuiſſet?*] Exceptio legis fuit, ut pecunia non peteretur ante diem pactum inter creditorem, et debitorem, ſeu *illum, unde peteretur:* cùm hanc exceptionem patronus debitoris ſuo clienti dari poſtularet, non vidit comparatum hoc fuiſſe in utilitatem petitoris, et adver-

qui hanc perſonam ſuſceperit, ut amicorum controverſias cauſſaſque tueatur, laborantibus ſuccurrat, ægris medeatur, afflictos excitet, hunc in minimis tenuiſſimiſque rebus ita labi, ut aliis miſerandus, aliis irridendus eſſe videatur? Equidem propinquum noſtrum P. Craſſum illum Divitem, [8] et multis aliis in rebus elegantem hominem et ornatum, et præcipuè in hoc efferendum et laudandum puto, quòd, cùm P. Scævola frater eſſet, ſolitus ei perſæpe dicere, Neque illum in jure civili ſatis illi arti facere poſſe, niſi dicendi copiam aſſumſiſſet (quod quidem hic, qui mecum conſul fuit, filius ejus eſt conſecutus); neque ſe ante cauſſas amicorum tractare atque agere cœpiſſe, quàm jus civile didiciſſet. Quid verò ille M. Cato? nonne et eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora atque illa ætas in hac civitate ferre maximàm potuit, et juris civilis omnium peritiſſimus? Verecundiùs hac de re jamdu-

adverſario ſuo profuturum fuiſſe: Vide etiam ſuperiorem Notam.

8 Vulgò, cum *multis aliis rebus elegantem hominem et ornatum, præcipuè in hoc ferendum*] Non ſemel, ut opinor, in hoc loco cenſura opus eſt: ſi vox *tum* eſt præpoſitio, ne intelligi locus poteſt: ſin conjunctio, vox *tum* ſequi debet. Sed MSti Norf. Mead. Harl. 2. ut et Lambinus, Streb. Aſc. Man. aliique veram lectionem habent. Et *multis aliis* in *rebus elegantem hominem et ornatum*, et *præcipuè* etc. Nec aliter editiones Ven. et Mediol. item MS. Cant. Mag. et Bod. niſi quòd præpoſitionem *in* omittunt: Si cui verò libet vocem *cum* retinere, ſic ſententiam reſtituat, *cum multis aliis* in *rebus elegantem hominem et ornatum*, tum *præcipuè*. Sed reſtat adhuc ſuſpectæ fidei vox, *ferendum:* quis enim umquam celebrioris notæ ſcriptor verba ita temere conjunxit? quis eum, quem dicit *laudandum* eſſe, dicit eſſe *ferendum*, cùm ferri poteſt, qui laudem non meretur? MS.

jamdudum loquor, quòd [9] adeſt vir in dicendo ſummus, quem ego unum oratorem maximè admiror: ſed tamen idem hoc ſemper jus civile contemſit. Verùm, quoniam ſententiæ atque opinionis meæ voluiſtis eſſe participes, nihil occùltabo; et, quoad potero, vobis exponam, quid de quaque re ſentiam.

Antonii incredibilis quædam, et prope ſin- XXXVIII
gularis et divina vis ingenii videtur, etiam ſi hac ſcientia juris nudata ſit, [1] poſſe facilè cæteris armis prudentiæ cauſſas tueri atque defendere: quamobrem hic nobis ſit exceptus: cæteros verò non dubitabo primùm [2] inertiæ condemnare ſententia mea, poſt etiam [3] impudentiæ. Nam volitare in foro, hærere in jure ac prætorum tribunalibus, judicia privata magnārum rerum obire, in quibus ſæpe non de facto, ſed de æquitate ac jure certetur; jactare ſe in cauſſis centumviralibus, in quibus uſucapionum, tutelarum, gentilitatum, agnationum,

MS. Bod. editiones Ven. et Mediol. necnon Manutius, Lambinus, aliique legunt *effe-rendum*: Sic igitur ſententiam refinxi,——*Divitem*, et *multis aliis* in *rebus elegantem hominem et ornatum*, et *præcipuè in hoc* efferendum *et laudandum puto.* Alibi etiam Cicero hæc verba conjunxit: l. ii. c. 75. *laudando et* efferendo *invidioſiora faciunt.*

9 *adeſt vir*]. Sc. Antonius, de quo vide cap. ſequ.

1 Vulgò, *poſſe* ſe *facilè ceteris armis prudentiæ cauſſas tueri*] Plerique MSti Oxon. delent *cauſſas:* MSti autem Joan. Mead. Harl. 2. et Gonv. Manutius, Strebæus, Aſcenſius, Robertus Stephanus, Lambinus, aliique delent *ſe:* Poſterioribus hiſce faveo, et quòd à fine vocis *poſſe* vox *ſe* in textum ab oſcitante Librario recipi facilè potuit, et quòd vetuſtiſſimi illius atque incorruptiſſimi MS. Joan. patrocinio utor.

2 *inertiæ*] Huic probandæ operam dat Craſſus c. 41. etc.

3 *impudentiæ.*] Impudentes

cos

tionum, alluvionum, circumluvionum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, ſtillicidiorum, [4] teſtamentorum ruptorum aut ratorum, cæterarumque rerum innumerabilium jura verſentur, cùm omnino, quid ſuum, quid alienum, quare denique [5] civis aut peregrinus, ſervus aut liber quiſpiam ſit, ignoret, inſignis eſt impudentiæ. Illa verò deridenda arrogantia eſt, in minoribus navigiis rudem eſſe ſe confiteri; [6] quinqueremes, aut etiam majores, gubernare didiciſſe. Tu mihi cùm in circulo decipiare adverſarii ſtipulatiuncula; cùm obſignes

eos eſſe conatur probare uſque ad finem c. 40.

4 *teſtamentorum ruptorum* aut ratorum, *cæterarumque*] Ita MSti Bod. Bal. Mag. Harl. duo, et ad oram Nov. necnon editiones Ven. Mediol. Roberti Stephani, Manutii, et Lambini, aliorumque: MSti verò 7 habent *ruptorùm aut raptorùm*, à vera Lectione non multum abhorrentes: horum igitur auctoritate voces *aut ratorum* inſerui. Teſtamenta *rupta* ſignificant ea teſtamenta, quæ, aliqua conditione interveniente, aut legibus ea illo modo fieri vetantibus, decreto Centumvirûm ſuam vim amittebant: ſic Cicero in hujus libri c. 57. *conſtat agnoſcendo* rumpi *teſtamentum*. His autem teſtamentis *ruptis* opponuntur ea, quæ vim ſuam obtinebant decreto Centumvirûm, et quæ *rata* eſſe dicebantur. De his igitur ambobus Valerius Maximus in vii libro tractat; in c. 7. de *reſciſſis* i. e. *ruptis*, et c. 8. de *ratis*. Imò exempla utriuſque generis Craſſus hìc profert; nempe teſtamenti *rati* in proximo capite, cùm M' Curius M. Coponium cauſſa vicit, hereſque factus fuit: teſtamenti verò *rupti* exemplum habes in hoc capite, cùm miles à Centumviris obtinebat, ut patris ſui teſtamentum reſcinderetur: Valerio enim Maximo teſte miles ſuperior in cauſſa diſceſſit.

5 *civis* aut *peregrinus*, *ſervus* aut *liber quiſpiam ſit*, *ignoret*, *inſignis eſt* impudentiæ.] Lambinus vitioſam eſſe vulgatam lectionem vidit, et pro *an* repoſuit in utroque loco *aut*. Inveni etiam in MStis Norf. Harl. 2. et Mag. et in Aſcenſii editione; *quare denique civis* aut *peregrinus*, *ſervus* aut *liber quiſquam*

ſignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id ſit ſcriptum, quo ille capiatur; ego tibi ullam cauſſam majorem committendam putem? Citiùs hercule is, qui duorum ſcalmorum naviculam in portu everterit, in Euxino ponto Argonautarum navem gubernarit. Quid? ſi ne parvæ quidem cauſſæ ſunt, ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de jure civili, quod tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſſas ſine ulla ſcientia juris audet accedere? Quæ potuit igitur eſſe cauſſa major, quàm illius militis; de cujus morte cùm domum falſus ab

quiſquam ſit, etc. Sed et diſplicet mihi vulgata vox *imprudentiæ*. MSti Cant. et omnes Oxonienſes, cæterique multi, item omnes, quas vidi, vet. editiones habent *impudentiæ*. Quæ vox ita huic loco convenit, ut non temere ejicienda ſit: Qui pro *imprudentia* pugnant, dicunt Craſſum ſupra ita locutum eſſe, *cæteros verò non dubitabo primum inertiæ condemnare, ſententia mea, poſt etiam impudentiæ*. De impudentia igitur, aiunt, in ſecundo loco dicturus eſt, de *inertia* ſive *imprudentia* in primo loco: ſed cur, quæſo, hæc Craſſi verba ad ordinem temporis referantur neceſſe eſt? Annon intelligi hoc ſenſu poſſunt, ut Craſſus ſolùm dicat ſe ſeparatim velle de utriſque, nempe impudentia, et inertia horum hominum dicere; ut non ordinem diſputationis, ſed diviſionem illa verba ſignificent. Patet verò Craſſum primò de *impudentia* dixiſſe; deinde de *inertia*, ex cap. 41. *Et quoniam de* impudentia *dixi, caſtigemus etiam ſegnitiem hominum atque inertiam*. Patet etiam ex eo, quòd, cùm Craſſi diſputationem excipiat Antonius, ejuſque argumentis oppugnet, hunc ordinem ſequitur: cap. 56. *Quòd verò* impudentiam *miratus es* etc. Tum cap. 58. dicit. *Nam quòd* inertiam *accuſas adoleſcentium*, etc. Porrò, ſi de inertia in primo loco tractaturus ſit Craſſus, non idem ſignificant *inertia*, et *imprudentia*. Adde etiam, quòd, cùm in hoc ipſo capite de illo loquitur, qui ipſorum elementorum juris civilis ignarus, cauſſas tamen in jure civili poſitas ſuſcipit, ſubjecit, *quod tandem os eſt iſtius patroni?*

6 *quinqueremes, aut etiam*] Victor et Lamb. ediderunt *quinqueremes*

ab exercitu nuntius veniſſet, et pater ejus, re credita, teſtamentum mutaſſet, et, quem ei viſum eſſet, feciſſet heredem, eſſetque ipſe mortuus, res delata eſt ad centumviros, cùm miles domum reveniſſet, egiſſetque lege in hereditatem paternam [7 teſtamento exheres filius?] Nempe in ea cauſſa quæſitum eſt de jure civili, poſſetne paternorum bonorum exheres eſſe filius, quem pater teſtamento neque heredem, neque exheredem ſcripſiſſet nominatim.

XXXIX. Quid, qua de re inter Marcellos et Claudios patricios centumviri judicarunt? cùm Marcelli [8] ab liberti filio ſtirpe, Claudii patricii ejuſdem nominis hereditatem gente ad ſe rediiſſe dicerent,

queremes autem, *aut etiam*, etc. ſubintelligendum eſt verbum *velle* aut *jactare* ante vocem *didiciſſe*. Vide Not. meam ad i. 51.

7 *teſtamento exheres filius*] Lambinus cenſuit hæc tria verba delenda eſſe *teſtamento exheres filius*: teſtatus eſt idem ea ab uno MS. quem vidit, abeſſe. Talæus etiam dixit ea à nonnullis exemplaribus abeſſe. Utinam quidem in meis MStis idem obſervaſſem; cùm enim *miles* præceſſerat, redundat caſus Nominativus: et cùm in dubio fuit, utrum exheres eſſet miles necne, non eleganter dici poteſt *exheres filius*. Porrò, notandum eſt me notam interrogationis poſt vocem *filius* poſuiſſe.

8 *ab liberti filio ſtirpe*,] Filius liberti cujuſdam è Claudiorum Gente inteſtatò deceſſit, ejuſque hereditas lege rediit ad Claudios; quorum duæ familiæ erant, altera patricia, altera plebeia: Claudii patricii vocabantur Pulchri, plebeii verò Marcelli: hi de inteſtatò mortui hereditate certabant. Claudii patricii (quorum familia iſtius Gentis maxima natu fuit), ſibi hereditatem vindicarunt jure Gentilitatis; quia libertus iſte è Gente Claudia eſſet, ipſorumque familia eſſet prima: et, quamvis ſervitutem ſerviiſſet, tamen Claudii patricii contendebant eam injuſtam fuiſſe, ideoque ſe jure Gentilitatis privari non potuiſſe. Claudii verò plebeii, ſc. Marcelli, eandem

ſent, nonne in ea cauſſa fuit oratoribus de toto ſtirpis ac gentilitatis jure dicendum? Quid, quod item in centumvirali judicio certatum eſſe accepimus? [9] qui Romam in exilium veniſſet, cui Romæ exulare jus eſſet, ſi ſe ad aliquem quaſi patronum applicaviſſet, inteſtatóque eſſet mortuus, nonne in ea cauſſa jus applicationis, obſcurum ſanè et ignotum, patefactum in judicio atque illuſtratum eſt à patrono? Quid? nuper cùm ego C. Sergii Auratæ contra hunc noſtrum Antonium judicio privato cauſſam defenderem, nonne omnis noſtra in jure verſata defenſio eſt? cùm enim Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidiſſet, [1] neque ſervire quandam earum ædium partem in mancipii

eandem ſibi vindicârunt hereditatem, quia libertus iſte Stirpe propior Marcellus fuit, quàm Pulchris; et quia iſtâ ſervitute (quam ſerviiſſet, et quam juſtam fuiſſe ii contendebant) jus Gentilitatis Claudiis patriciis âmiſſum fuiſſe videbatur: de ſignificatione vocis *Gentiles* audi ipſum Ciceronem in Topicis c. 6. *Gentiles ſunt, qui inter ſe eodem nomine ſunt. Non eſt ſatis. Qui ab ingenuis oriundi ſunt. Ne id quidem ſatis eſt. Quorum majorum nemo ſervitutem ſervivit. Abeſt etiam nunc. Qui capite non ſunt diminuti. Hoc ortaſſe ſatis eſt.*

9 *qui Romam in exilium* etc.] Quidam peregrinus (ſic appellatur, quicunque civis non fuit) Romam venit, in exilium ejectus ex ſuâ urbe et patriâ: Applicuit i. e. adjunxit ſe ad aliquem Romanum civem, quem cliens patronum coluerit: contigit tandem, ut hic cliens teſtamento nullo facto moreretur: Civis ille Romanus, hujus patronus, ejus hereditatem poſtulavit apud Centumviros, eâ de cauſſâ, quòd iſte peregrinus ad ipſum applicaviſſet ſeſe, et veluti ipſi dediſſet: Hoc *jus applicationis* vocat Cicero.

1 *neque ſervire*] Audi Ciceronem ipſum fuſiùs de hac cauſſa loquentem, de Off. iii. 16. *M. Marius Gratidianus, propinquus noſter, C. Sergio Oratæ vendiderat ædes eas, quas ab eodem ipſe paucis ante annis emerat: hæ Sergio ſerviebant, ſed hoc in mancipio Marius non dixerat:*

mancipii lege dixiſſet, defendebamus, quicquid fuiſſet incommodi in mancipio, id, ſi venditor ſciſſet neque declaraſſet, præſtare debere. Quo quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, homo neque meo judicio ſtultus, et ſuo valde ſapiens, et à juris ſtudio non abhorrens, ſimili in re quodammodo nuper erravit; nam, cùm ædes L. Fuſio venderet, [2] in mancipio lumina, uti tum eſſent, ita recepit; Fuſius autem, ſimul atque ædificari cœptum eſt in quadam parte urbis, quæ modò ex illis ædibus conſpici poſſet, egit ſtatim cum Bucculeio, quòd, cuicumque particulæ cœli officeretur, quamvis eſſet procul, mutari lumina putabat. Quid verò? clariſſima Manii Curii cauſſa Marcique Coponii nuper apud centumviros quo concurſu hominum, qua expectatione

dixerat: adducta res in judicium eſt: Oratam Craſſus, Gratidianum defendebat Antonius: Jus Craſſus urgebat, quod vitium venditor non dixiſſet ſciens, id oportere præſtari: Æquitatem Antonius; quoniam id vitium ignotum Sergio non fuiſſet, qui illas ædes vendidiſſet, nihil fuiſſe neceſſe dici; nec eum eſſe deceptum, qui id, quod emerat, quo jure eſſet, teneret. Vide Not. meam ad loc. Ædes dicuntur *ſervire* illi, cui, dum venduntur, conditione cautum eſt, ut ſingulis annis pecuniam quandam perſolvant, aut ut ille jus aliquod in iis habeat. Vide Not. ad verba in *rutis et cæſis*. ii. 55.

2 *in mancipio*] i. e. In venditione ædium: Controverſia illa hujuſmodi fuit: Bucculeius, cùm venderet ædes ſuas Fuſio, hæc verba in pactione ſcribi voluit, *Lumina* (i. e. Feneſtras), *uti nunc ſunt, ita recipio:* quibus verbis id unum in ſe ſuſcepit, ut nequis vicinus earum feneſtrarum uſum vel tolleret, vel ædificiis altioribus obſcuraret. In hoc Bucculeius erravit, quòd verbis ambiguis uſus eſſet; nam Fuſius ei litem intendit, ſimul atque ædificari cœptum eſt in quâdam remotiori urbis parte, quæ ex ædibus, quas emerat, conſpici poſſet: Egit igitur cum Bucculeio, quia jam ex illis ædibus non idem erat cœli proſpectus, et (ut ille putabat) *mutabantur lumina*,

pectatione defenſa eſt? cùm Q. Scævola, æqualis et collega meus, homo omnium et diſciplina juris civilis eruditiſſimus, et ingenio prudentiaque acutiſſimus, et oratione maximè limatus atque ſubtilis, atque (ut ego ſoleo dicere) juris peritorum eloquentiſſimus, eloquentium juris peritiſſimus, ex ſcripto teſtamentorum jura defenderet, negaretque, [3] niſi poſthumus et natus, et ante, quàm in ſuam tutelam [4] veniſſet, mortuus eſſet, heredem eum eſſe poſſe, qui eſſet ſecundùm poſthumum et natum et mortuum heres inſtitutus: ego voluntatem defenderem, hac eum tum mente fuiſſe, qui teſtamentum feciſſet, ut, ſi filius non eſſet, qui in tutelam veniret, M' Curius eſſet heres. Num deſtitit uterque noſtrûm in ea cauſſa, in auctoritatibus, in exemplis, in teſta-

lumina, nec tum *ita erant, uti in mancipio* ea Bucculeius *receperat.*

3 *niſi poſthumus et natus*, etc.] Moriens quidam, cùm uxorem gravidam relinquere ſe crederet, filium, ſi qui ex eâ ſe mortuo futurus eſſet, heredem ſuum inſtituit: Curium verò heredem inſtituit *ſecundùm illum filium poſthumum et natum et mortuum:* quibus verbis moriens ille voluit, ut Curius eſſet heres, ſi filius ipſi aut non naſceretur, aut moreretur antequam *in tutelam* i. e. ſuorum bonorum poſſeſſionem *veniſſet.* Mortuus eſt ille paulo poſteà: et cùm uxor ejus non eſſet gravida, filius nullus poſthumus ei natus fuit: Curius igitur ritè ex teſtamento bona mortui petiit; ſed Coponius, defuncti agnatus, ſe illi oppoſuit, dixitque Curium, cùm inſtitueretur heres in his verbis *ſecundùm filium poſthumum et natum et mortuum*, non potuiſſe eo teſtamento bona petere, quia mortuo nullus poſthumus filius natus fuerit.

4 *veniſſet,*] Vulgò *veniret:* ſed ſi quis Ciceronianam Latinè loquendi conſuetudinem ſpectet, facilè probabit lectionem MStorum Norf. Mag. Harl. 2. et Bod. item Aſcenſii, Manutii, et Lamb. *veniſſet.* Sic in Bruto c. 52. *ſi pupillus ante mortuus eſſet, quàm in ſuam tutelam veniſſet:* et in Topic. c. 10. *ſi filius natus eſſet, iſque mortuus* *prius,*

teſtamentorum formulis, hoc eſt, in medio jure civili verſari?

XL. Omitto jam plura exempla cauſſarum ampliſſimarum, quæ ſunt innumerabilia. Capitis noſtri, ſæpe poteſt accidere, ut cauſſæ verſentur in jure: etenim ſic C. Mancinum, nobiliſſimum atque optimum virum ac conſularem, cùm eum propter invidiam Numantini fœderis paterpatratus ex ſenatuſconſulto Numantinis dedidiſſet, eumque illi non recepiſſent, poſteaque Mancinus domum reveniſſet, neque in ſenatum introire dubitaſſet; P. Rutilius M. filius, tribunus plebis, de ſenatu juſſit educi, quòd eum civem negaret eſſe; quia memoria ſic eſſet proditum, Quem pater ſuus aut populus vendidiſſet, aut paterpatratus dedidiſſet, ei nullum eſſe [5] poſtliminium. Quam poſſumus reperire ex omnibus rebus civilibus cauſſam contentionemque majorem, quàm de ordine, de civitate, de libertate, de capite hominis conſularis; præſertim cùm hæc non in crimine aliquo, quod ille poſſet infitiari, ſed in civili jure conſiſteret? Similique in genere, inferiore ordine,

priùs, quàm in ſuam tutelam veniſſet etc.

5 *poſtliminium.*] Cic. in Topic. c. 8. *Quæ à nobis alienata ſunt, cùm ad hoſtem pervenerint, et ex ſuo tanquam limine exierint, dein cùm redierint poſt ad idem limen, poſtliminio videntur rediiſſe. Quo in genere etiam Mancini cauſſa defendi poteſt poſtliminio rediiſſe; deditum non eſſe, quoniam non ſit receptus: nam neque deditionem neque donationem ſine acceptione intelligi poſſe.*

6 *domini voluntate cenſus ſit,*] Quinto quoque anno à Cenſoribus in tabulas referebantur civium Romanorum tam nomina, quàm opes: Si quis dominus tunc temporis ſervo ſuo permiſit, ut in civium numero Magiſtratibus recenſeretur, is liber factus eſt: Sed inter Juris-conſultos quærebatur, utrum *continuò*

ordine, ſi quis apud nos ſerviſſet ex populo fœderato, ſeſeque liberaſſet, ac poſtea domum reveniſſet, quæſitum eſt apud majores noſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediiſſet, et amiſiſſet hanc civitatem. Quid? de libertate, quo judicium gravius eſſe nullum poteſt, nonne ex jure civili poteſt eſſe contentio, cùm quæritur, is, qui [6] domini voluntate cenſus ſit, continuóne, an ubi luſtrum conditum, liber ſit? Quid, quod uſu memoria patrum venit? [7] ut, paterfamilias, qui ex Hiſpania Romam veniſſet, cùm uxorem prægnantem in provincia reliquiſſet, Romæque alteram duxiſſet, neque nuntium priori remiſiſſet, mortuuſque eſſet inteſtatò, et ex utraque filius natus eſſet, mediocriſne res in controverſiam adducta eſt, cùm quæreretur de duobus civium capitibus, et de puero, qui ex poſteriore natus erat, et de ejus matre; quæ, ſi judicaretur certis quibuſdam verbis, non novis nuptiis, fieri cum ſuperiore divortium, in concubinæ locum duceretur? Hæc igitur et horum ſimilia jura ſuæ civitatis ignorantem, erectum et celſum, alacri et promto

nuò i. e. eo ipſo die recenſendi, is liber eſſet, an non niſi poſt totum cenſum abſolutum, ſive *luſtrum conditum*, quod ſolemni Sacrificio finiebatur.

7 *ut, paterfamilias, qui ex — veniſſet, cùm* etc.] Conjunctio *cùm* in conſtructione præcedere debet nominativum caſum *paterfamilias:* ſic Cicero, aliique Scriptores ſolent loqui. l. ii. c. 61. *Ut, olim Ruſca cùm legem ferret* etc. Liv. l. ii. c. 7. *Hæc dicta vulgo, creditaque quum indignitate angerent conſulis animum, ſubmiſſis facibus in concionem aſcendit.* Liv. l. viii. c. 28. *Quibus laceratus juvenis quum ſe in publicum proripuiſſet, ingens vis hominum* etc. Vides in his exemplis nominativum caſum præcedere conjunctionem: qui tamen, ſi ad ſenſum reſpicias, ſequi debet.

 8 *artifi-*

promto ore ac vultu huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro, præſidium clientibus, atque opem amicis, et prope cunctis civibus lucem ingenii et concilii ſui porrigentem atque tendentem, nonne in primis flagitioſum putandum eſt?

XLI. Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiam ſegnitiem hominum atque inertiam. Nam ſi eſſet iſta cognitio juris magna ac difficilis, tamen utilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere: ſed, ô dii immortales, non dicerem hoc audiente Scævola, niſi ipſe dicere ſoleret, nullius artis faciliorem ſibi cognitionem videri. Quod quidem certis de cauſſis à pleriſque aliter exiſtimatur: primùm, quia veteres illi, qui huic ſcientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ ſuæ cauſſa, pervulgari artem ſuam noluerunt: deinde, poſteaquam eſt editum, expoſitis à Cn. Flavio primùm actionibus, nulli fuerunt, qui illa [8] artificiosè digeſta generatim componerent. Nihil eſt enim, quod ad artem redigi poſſit, niſi ille priùs, qui illa tenet, quorum artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam, ut ex iis rebus, quarum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. Hoc video, dum breviter voluerim dicere, dictum à me eſſe paulo obſcuriùs: ſed experiar, et dicam, ſi potero, planius.

XLII. Omnia fere, quæ ſunt concluſa nunc artibus,

8 *artificiosè digeſta* etc.] i. e. qui illa, cùm digeſſiſſent in ſua genera, artificio quodam quaſi in unum corpus conſtringerent.

9 *excogitare, ornare, diſponere* etc.] Forſitan, *excogitare, diſponere,*

bus, diſperſa et diſſipata quondam fuerunt: ut in muſicis numeri et voces et modi; in geometria lineamenta, formæ, intervalla, magnitudines; in aſtrologia cœli converſio, ortus, obitus motuſque ſiderum; in grammaticis poëtarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam ſonus; in hac denique ipſa ratione dicendi [9] excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quondam omnibus et diffuſa latè videbantur. Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt, quæ rem diſſolutam divulſamque conglutinaret, et ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in jure civili finis hic, legitimæ atque uſitatæ in rebus cauſſiſque civium æquabilitatis conſervatio. Tum ſunt notanda genera, et ad certum numerum paucitatemque revocanda (genus autem eſt id, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes; partes autem ſunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, ſubjiciuntur): omniaque, quæ ſunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, eſt exprimendum; eſt enim definitio, Earum rerum, quæ ſunt ejus rei propriæ, quam definire volumus, brevis et circumſcripta quædam explicatio. Hiſce ego rebus exempla adjungerem, niſi, apud quos hæc haberetur oratio, cerne-

nere, ornare: diſpoſitio enim præcedit orationis ornatum. Hoc etiam ordine quinque oratoriæ facultatis partes Cicero enumerat in hujus libri c. 31. et alibi.

cernerem; nunc complectar, quod propoſui, brevi: ſi enim aut mihi facere licuerit, quod jamdiu cogito, aut alius quiſpiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, ut primùm omne jus civile in genèra digerat, quæ perpauca ſunt; deinde eorum generum quaſi quædam membra diſpertiat; tum propriam cujuſque vim definitione declaret; perfectam artem juris civilis habebitis, magis magnam atque uberem, quàm difficilem atque obſcuram. Atque interea tamen, dum hæc, quæ diſperſa ſunt, coguntur, vel paſſim licet carpentem et colligentem undique repleri [1] juſta juris civilis ſcientia.

XLIII. Nonne videtis equitem Romanum, hominem acutiſſimo omnium ingenio, ſed minimè cæteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum vivit ſemperque vixit, ita tenere jus civile, ut ei, cùm ab hoc diſceſſeritis, nemo de iis, qui peritiſſimi ſunt, anteponatur? Omnia enim ſunt poſita ante oculos, collocata in uſu

1 *juſta juris civilis ſcientia.*] i. e. quæ ſufficit, cui nihil deeſt ad tuendum nomen ſcientiæ; ſic in Oratore c. 41. *juſta excuſatio* idem valet, ac ſatis bona, et in Epiſt. ad Fam. ii. 10. *victoria juſta* eodem dicitur ſenſu. Non opus eſt igitur, ut cum Gulielmio ſententiam refingamus. Plerique MSti et edit. vet. errore, ut opinor, habent *iſta*.

2 *plurima eſt in omni* etc.] Delevi *et* poſt *eſt*, ſecutus novem MStos meos. Jus pontificium non fuit pars juris civilis; potiùs dicitur cum eo conjunctum fuiſſe: hoc enim diſcimus ex Ciceronis Bruto c. 42. *cùm ex eo jus noſtrum pontificium, qua ex parte cum jure civili conjunctum eſſet, vellem cognoſcere.* Idem dicit Noſter de Orat. iii. 13: et oſtendit, quid velint verba *qua ex parte*, cùm doceat de Leg. ii. 18. *ſacra perpetua et manium jus et ad pontificium jus et ad civile*

uſu quotidiano, in congreſſione hominum atque in foro; neque ita multis literis aut voluminibus magnis continentur: eadem enim ſunt elata primùm à pluribus; deinde, paucis verbis commutatis, etiam ab iiſdem ſcriptoribus ſcripta ſunt ſæpius. Accedit verò, quo faciliùs percipi cognoſcique jus civile poſſit (quod minimè plerique arbitrantur), mira quædam in cognoſcendo ſuavitas et delectatio. Nam, ſive quem aliena ſtudia delectant, [2] plurima eſt in omni jure civili, et in pontificum libris et in duodecim tabulis, antiquitatis effigies, quòd et verborum priſca vetuſtas cognoſcitur, et actionum genera quædam majorum conſuetudinem vitamque declarant: ſive quis civilem ſcientiam contempletur (quam Scævola non putat oratoris eſſe propriam, ſed cujuſdam ex alio genere prudentiæ), totam hanc, deſcriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus, duodecim tabulis [3] contineri videbit: ſive quem iſta præpotens et glorioſa philoſophia

vile pertinere. Sed de his, ut de rebus diverſis, alibi loquitur; nempe de Senect. c. 14: de Orat. i. 10: et de Leg. ii. 21. Duodecim verò tabulæ partem juris civilis proculdubio effecerunt. Audi ipſum Ciceronem jus civile explicantem in Top. c. 5. *Partitionum* (definitiones ſunt), *cùm res ea, quæ propoſita eſt, quaſi in membra diſcerpitur; ut, ſi quis jus civile id dicat eſſe, quod in legibus, ſenatuſconſultis, rebus judicatis, juriſperitorum auctoritate, edictis magiſtratuum, more, æquitate conſiſtat.* Bene igitur Roſinus in Antiq. Rom. viii. 4. ſtatuit, *jus civile ita diviſum fuiſſe, ut partim ex legis conſtaret actionibus, partim ex interpretatione legum decemviralium, partim denique ex novo jure, loco appendicis, duodecim tabulis adjecto.*

3 *contineri* videbit:] Vulgò *videbitis*; malè: nam in priore parte ſententiæ Craſſus ſingulari

loſophia delectat (dicam audaciùs), hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui jure civili et legibus continentur: ex his enim et dignitatem maximè expetendam videmus, cùm verus, juſtus atque honeſtus labor honoribus, [4] præmiis, ſplendore decoratur; vitia autem hominum atque fraudes damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exſiliis, morte multantur: et docemur non infinitis concertationumque plenis diſputationibus, ſed auctoritate nutuque legum domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere.

XLIV. Fremant omnes licet, dicam, quod ſentio: bibliothecas mehercule omnium philoſophorum unus mihi videtur duodecim tabularum libellus, ſi quis legum fontes et capita viderit, et auctoritatis pondere et utilitatis ubertate ſuperare. Ac ſi nos, id quod maximè debet, noſtra patria delectat, [5] cujus rei tanta eſt vis ac tanta natura, ut Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulum, affixam ſapientiſſimus vir immortalitati anteponeret; quo amore

lari numero utitur; *ſive quis contempletur:* in poſteriore igitur cur plurali *videbitis?* Sequor MStos Joan. Gonv. Bal. et Harl. 1. editionemque Venet. Sic in ſequenti ſententia; *hoſce* habet *fontes.*

4 *præmiis, ſplendore decoratur;*] Cum MStis omnibus Oxonienſibus, cum MStis Cant. Wag. Mead. et Harl. 2. et veteribus pleriſque editionibus deleo vulgatum *atque:* in poſteriore enim parte ſententiæ Cicero non utitur particula copulativa; *verberibus, exſiliis, morte multantur.* Memento, Lector, MS. Joan. hinc ad uſque medium ſecundi libri deficere.

5 *cujus rei tanta eſt vis* etc.] *Cujus rei,* ſc. amoris patriæ: cave igitur, cum Lambino aliiſque

amore tandem inflammati eſſe debemus in ejuſmodi patriam, quæ una in omnibus terris domus eſt virtutis, imperii, dignitatis? Cujus primùm nobis mens, mos, diſciplina nota eſſe debet; vel quia eſt patria parens omnium noſtrûm; vel quia tanta ſapientia fuiſſe in jure conſtituendo putanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis. Percipietis etiam illam ex cognitione juris lætitiam et voluptatem, quòd, quantum præſtiterint noſtri majores prudentia cæteris gentibus, tum facillimè intelligetis, [6] ſi cum illorum Lycurgo et Dracone et Solone noſtras leges cònferre volueritis: incredibile eſt enim, quàm ſit omne jus civile, præter hoc noſtrum, inconditum ac pæne ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cùm hominum noſtrorum prudentiam cæteris omnibus, et maximè Græcis, antepono. His ego de cauſſis dixeram, Scævola, iis, qui perfecti oratores eſſe vellent, juris civilis cognitionem eſſe neceſſariam.

Jam verò ipſa per ſeſe quantum afferat iis, XLV.
qui

hiiſque deleas vocem *rei*; ea enim, quæ ſequuntur, nox ex vi et naturà *patriæ* profluunt, ſed ex vi et naturâ *amoris patriæ*, ſive (ut ipſis Ciceronis verbis utar) ex eo, *quòd nos noſtra patria delectat*: In ſequentibus Noſter reſpicit ad ea, quæ Ulyſſes dicit in Homeri Odyſſ. lib. v. 219.

Ἀλλὰ καὶ ὣς ἐθέλω, ϗ ἐέλδομαι
ἤματα πάντα
Οἴκαδέ τ' ἐλθέμεναι, ϗ νόστιμον
ἦμαρ ἰδέσθαι.

6 *ſi cum* illorum *Lycurgo*] In priore parte ſententiæ Cicero dixerat *cæteris gentibus* pro cæterarum gentium hominibus; ſana igitur videri poteſt vox *illorum*, quippe quæ non reſpiciat ad nomen fœminini generis

qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque, ut apud Græcos infimi homines, mercedula adducti, miniſtros ſe præbent in judiciis oratoribus, ii, qui apud illos πραγματικοὶ vocantur; ſic in noſtra civitate contra ampliſſimus quiſque et clariſſimus vir, ut ille, qui propter hanc juris civilis ſcientiam ſic appellatus à ſummo poeta eſt

Egregie cordatus homo [7] *Catus Æliu' Sextus*;

multique præterea, qui, [8] cùm ingenio ſibi auctore dignitatem reperiſſent, perfecerunt, ut in reſpondendo jure auctoritate plus etiam, quàm ipſo ingenio, valerent. Senectuti verò celebrandæ et ornandæ quod honeſtius poteſt eſſe perfugium, quàm juris interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium jam ab adoleſcentia comparavi, non ſolùm ad cauſſarum uſum forenſem, ſed etiam ad decus atque ornamentum ſenectutis; ut, cùm me vires (quod fere jam tempus adventat) deficere cœpiſſent, [9] iſtâ ab ſolitudine domum meam vindicarem. Quid eſt enim præclarius, quàm honoribus et Reipublicæ

ris *gentibus*, ſed ad nomen *hominibus* in eo ſubintellectum: Sic paulo infra dicitur, *cùm hominum noſtrorum prudentiam cæteris omnibus, et maximè Græcis, antepono.* Vide ſimile dicendi genus in Tuſc. Diſp. i. 1. et De Offic. i. 22.

7 *Catus Æliu' Sextus*;] Vox *Catus* ſcribenda eſt cum majuſculâ literâ initiali: nam cognomen fuit Sexti Ælii Cati, et ab eo derivatum in familiam Æliorum tranſiit; ut teſtatur Plin. Nat. Hiſt. vii. 31. *reliquis animi bonis præſtitére cæteros mortales ſapientia; ob id Cati, Corculi apud Romanos cognominati.*

8 *cùm ingenio ſibi* AUCTORE *dignitatem*, etc.] Vix Ciceronianum videtur dicere, *ingenio auctore*

publicæ muneribus perfunctum ſenem poſſe ſuo jure dicere idem, quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, Se eſſe cum, unde ſibi, ſi non populi et reges, at omnes ſui cives conſilium expetant,

Suarum rerum incerti: quos ego mea ope ex
Incertis certos compoteſque conſili
Dimitto, ut ne res temere tractent turbidas?

Eſt enim ſine dubio domus juriſconſulti totius oraculum civitatis. Teſtis eſt hujuſce Q. Mutii janua et veſtibulum, quod in ejus infirmiſſima valetudine affectaque jam ætate, maxima quotidie frequentia civium ac ſummorum hominum ſplendore celebratur.

XLVI. Jam verò illa non longam orationem deſiderant, quamobrem exiſtimem publica quoque jura, quæ ſunt propria civitatis atque imperii, tum monumenta rerum geſtarum, et vetuſtatis exempla oratori nota eſſe debere: nam, ut in rerum privatarum cauſſis atque judiciis depromenda ſæpe oratio eſt ex jure civili, et idcirco, ut ante diximus, oratori juris civilis ſcientia neceſſaria eſt; ſic in cauſſis

auctore aliquid facere: de Perſonis ſæpius, nuſquam verò (opinor) de Rebus quaſi auctoribus loquitur: fortaſſe igitur delenda eſt vox *auctore*, utpote quæ ex voce *auctoritate* in ſequenti lineâ huc ab inſcientibus Librariis adducta videtur.

9 *iſta ab ſolitudine*] In edit. Ven. et Mediol. deeſt vox *iſta*: quam ſi retineamus, nolim cum ſubſtantivo *ſolitudine* conjungi, ſed cum *juris interpretatione*, de quâ in præcedenti ſententiâ locutus eſt Craſſus: Antonius enim, cùm huic parti Diſputationis reſpondeat, ſic verba Craſſi videtur intelligere, cap. 60. *Nam, quòd dicis ſenectutem à ſolitudine vindicari juris civilis ſcientia*, etc.

1 *tamen*

ſis publicis judiciorum, concionum, ſenatus, omnis hæc et antiquitatis memoria, et publici juris auctoritas, et regendæ reipublicæ ratio ac ſcientia, tanquam aliqua materies, iis oratoribus, qui verſantur in republica, ſubjecta eſſe debet. Non enim cauſidicum neſcio quem, neque proclamatorem, aut rabulam hoc ſermone noſtro conquirimus, ſed eum virum, qui primùm ſit ejus artis antiſtes, cujus cùm ipſa natura magnam homini facultatem daret, [1] tamen eſſe deus putatur; ut et ipſum, quod erat hominis proprium, non partum per nos, ſed divinitus ad nos delatum videretur: deinde qui poſſit, [2] non tam caduceo, quàm nomine oratoris ornatus, incolumis vel inter hoſtium tela verſari: tum qui ſcelus fraudemque nocentis poſſit dicendo ſubjicere odio civium, ſupplicioque conſtringere; idemque, ingenii præſidio, innocentiam judiciorum pœna liberare; idemque languentem labentemque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere, aut inflammare in improbos, aut incitatum in bonos mitigare; qui denique, quemcumque in animis hominum motum res et cauſſa poſtulet, eum dicendo vel excitare poſſit vel ſedare. Hanc vim ſi quis exiſtimat, aut ab iis, qui de dicendi ratione ſcripſerunt,

1 *tamen eſſe Deus putatur*;] ſc. qui dedit illam homini facultatem, ut in iii. 26. *nec poteſt aliter eſſe*, i. e. ſuavis orator. Fateor quidem eum, qui excellente quodam eſſet ingenio, ſolere à Cicerone appellari *deus*, ut in c. 23. *te, cùm in dicendo ſemper putavi deum:* et ii. 42. *in qua tu mihi ſemper deus videri ſoles.* At, ne vocem hìc in eo ſenſu uſurpari

ſcripſerunt, expoſitam eſſe, aut à me poſſe exponi tam brevi, vehementer errat; neque ſolùm inſcientiam meam, ſed ne rerum quidem magnitudinem perſpicit. Equidem vobis, quoniam ita voluiſtis, fontes, unde hauriretis, atque itinera ipſa ita putavi eſſe demonſtranda, non ut ipſe dux eſſem (quod et infinitum eſt, et non neceſſarium), ſed ut commonſtrarem tantùm viam, et, ut fieri ſolet, digitum ad fontes intenderem.

Mihi verò, inquit Mutius, ſatis ſuperque abs te videtur iſtorum ſtudiis, ſi modò ſunt ſtudioſi, eſſe factum: nam, ut Socratem illum ſolitum aiunt dicere, *perfectum ſibi opus eſſe, ſiquis ſatis eſſet concitatus cohortatione ſua ad ſtudium cognoſcendæ percipiendæque virtutis; quibus enim id perſuaſum eſſet, ut nihil mallent ſe eſſe, quàm bonos viros, iis reliquam facilem eſſe doctrinam:* ſic ego intelligo, ſi in hæc, quæ patefecit oratione ſua Craſſus, intrare volueritis, facillimè vos ad ea, quæ cupitis, perventuros ab hoc aditu januaque patefacta. Nobis verò, inquit Sulpitius, iſta ſunt pergrata perque jucunda; ſed pauca etiam requirimus, inprimiſque ea, quæ valde breviter à te, Craſſe, de ipſa arte percurſa ſunt, cùm illa te et non contemnere et didiciſſe confiterere. Ea ſi paulo latiùs XLVII.

uſurpari cenſeam, facit id, quod ſequitur, *divinitus ad nos delatum.*

2 non tam caduceo,] Caduceus erat virga, quam Feciales gerebant, cùm ad hoſtes Romanorum mitterentur, ſeu belli ſeu pacis cauſſâ; quamque præ ſe ferentes, Sacri et ideo non violandi putabantur.

3 *Ali-*

latiùs dixeris, expleris omnem exſpectationem diuturni deſiderii noſtri: nam nunc, quibus ſtudendum rebus eſſet, accepimus, quod ipſum eſt tamen magnum; ſed vias earum rerum rationemque cupimus cognoſcere. Quid ſi, inquit Craſſus, quoniam ego, quo faciliùs vos apud me tenerem, veſtræ potiùs obſecutus ſum voluntati, quàm aut conſuetudini aut naturæ meæ, petimus ab Antonio, ut ea, quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus unum libellum ſibi excidiſſe jamdudum queſtus eſt, explicet nobis, et illa dicendi myſteria enuntiet? Ut videtur, inquit Sulpitius: nam Antonio dicente, etiam quid tu intelligas, ſentiemus. Peto igitur, inquit Craſſus, à te, quoniam id nobis, Antoni, hominibus id ætatis, oneris ab horum adoleſcentium ſtudiis imponitur, ut exponas, quid iis de rebus, quas à te quæri vides, ſentias.

XLVIII. Deprehenſum equidem me, inquit Antonius, planè video atque ſentio; non ſolùm quòd ea requiruntur à me, quorum ſum ignarus atque inſolens; ſed quia, quod in cauſſis valde fugere ſoleo, ne tibi, Craſſe, ſuccedam, id me nunc iſti vitare non ſinunt. Verùm hoc ingrediar ad ea, quæ vultis, audaciùs, quòd idem mihi ſpero uſu eſſe venturum in hac diſputatione, quod in dicendo ſolet, ut nulla exſpectetur ornata oratio: neque enim ſum de arte dicturus, quam numquam didici, ſed de mea conſuetudine: ipſaque illa, quæ in commentarium meum retuli, ſunt ejuſmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, ſed in rerum

uſu cauſſiſque tractata; quæ ſi vobis, hominibus eruditiſſimis, non probabuntur, veſtram iniquitatem accuſatote, qui ex me ea quæſieritis, quæ ego neſcitem; meam facilitatem laudatote, cùm vobis, non meo judicio, ſed veſtro ſtudio inductus, non gravatè reſpondero. Tum Craſſus, Perge modò, inquit, Antoni; nullum eſt enim periculum, ne quid tu eloquare, niſi ita prudenter, ut neminem noſtrûm pœniteat ad hunc te ſermonem impuliſſe. Ego verò, inquit, pergam, et id faciam, quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo, ut, quid illud ſit, de quo diſputetur, explanetur; ne vagari et errare cogatur oratio, ſi ii, qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud, de quo agitur, intelligent: nam ſi fortè quæreretur, quæ eſſet ars imperatoris, conſtituendum putarem principio, quis eſſet imperator; qui cùm eſſet conſtitutus, Adminiſtrator quidam belli gerendi, tum adjungeremus de exercitu, de caſtris, de agminibus, de ſignorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidiis faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ eſſent propriæ belli adminiſtrandi: quarum qui eſſent animo et ſcientia compotes, eos eſſe imperatores dicerem: uterer que exemplis Africanorum et Maximorum: Epaminondam atque Annibalem, atque ejus generis homines nominarem. Sin autem quæreremus, quis eſſet is, qui ad Rempublicam moderandam uſum et ſcientiam et ſtudium ſuum contuliſſet, definirem hoc modo, Qui, quibus rebus utilitas

Reipublicæ pararetur augereturque, teneret, iiſque uteretur, hunc Reipublicæ rectorem et conſilii publici auctorem eſſe habendum: prædicaremque P. Lentulum, principem illum, et Tib. Gracchum patrem, et Q. Metellum, et P. Africanum, et C. Lælium, et innumerabiles alios cum ex noſtra civitate, tum ex cæteris. Sin autem quæreretur, quiſnam juriſconſultus verè nominaretur, eum dicerem, Qui legum et conſuetudinis ejus, qua privati in civitate uterentur, et ad reſpondendum, et ad agendum, et ad cavendum, peritus eſſet: et ex eo genere Sex. Ælium, M' Manilium, P. Mutium nominarem.

XLIX. Atque, ut jam ad leviora artium ſtudia veniam, ſi muſicus, ſi grammaticus, ſi poëta quæratur, poſſim ſimiliter explicare, quid eorum quiſque profiteatur, et quo non amplius ab quoque ſit poſtulandum. Philoſophi denique ipſius, qui de ſua vi ac ſapientia unus omnia pæne profitetur, eſt tamen quædam deſcriptio, ut is, qui ſtudeat omnium rerum divinarum atque humanarum vim, naturam cauſſaſque noſſe, et omnem bene vivendi rationem tenere et perſequi, nomine hoc appelletur. Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem, quem Craſſus, qui mihi viſus eſt omnem omnium rerum atque artium ſcientiam comprehendere uno

3 *aliquam ſcientiam*] i. e. ullam ſcientiam; ut in ii. 14. *non utilitatem aliquam ad dicendum aucupans*, etc. Sed vox *aliquam*, quamvis omnibus MStis inſit, non placuit Manutio, qui

uno oratoris officio ac nomine: atque eum puto eſſe, qui verbis ad audiendum jucundis et ſententiis ad probandum accommodatis uti poſſit in cauſſis forenſibus atque communibus. Hunc ego appello oratorem, eumque eſſe præterea inſtructum voce et actione et lepore quodam volo. Craſſus verò mihi noſter viſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus immenſis pæne deſcribere: nam et civitatem regendarum oratori gubernacula ſententia ſua tradidit; in quo per mihi mirum viſum eſt, Scævola, te hoc illi concedere, cùm ſæpiſſime tibi ſenatus breviter impolitéque dicenti maximis ſit de rebus aſſenſus. M. verò Scaurus, quem non longè ruri apud ſe eſſe audio, vir regendæ Reipublicæ ſcientiſſimus, ſi audierit hanc auctoritatem gravitatis et conſilii ſui vindicari à te, Craſſe, quòd eam oratoris propriam eſſe dicas, jam credo huc veniat, et hanc loquacitatem noſtram vultu ipſo aſpectuque conterreat: qui, quamquam eſt in dicendo minimè contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quàm dicendi arte, nititur. Neque verò, ſi quis utrumque poteſt, aut ille conſilii publici auctor ac ſenator bonus ob eam ipſam cauſſam orator eſt; aut hic diſertus atque eloquens, ſi eſt idem in procuratione civitatis egregius, [3] aliquam ſcientiam dicendi copia

qui edidit *illam:* et hunc Lambinus ſecutus eſt: Quippe illis viſum eſt, ut in prima parte certam ſpeciem, nempe Eloquentiam, deſignarat Antonius; ita in hac, quam expendimus, parte

97013B

copia eſt conſecutus. Multùm inter ſe diſtant iſtæ facultates, longéque ſunt diverſæ atque ſejunctæ; neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam et Reipublicæ dignitatem exornabant.

L. Neque enim eſt interdictum aut à rerum natura, aut à lege aliqua atque more, ut ſingulis hominibus ne amplius, quàm ſingulas artes, noſſe liceat. Quare non, etſi eloquentiſſimus Athenis Pericles, idemque in ea civitate plurimos annos princeps conſilii publici fuit, idcirco ejuſdem hominis atque artis utraque facultas exiſtimanda eſt; nec, ſi P. Craſſus idem fuit eloquens et juris peritus, ob eam cauſſam ineſt in facultate dicendi juris civilis ſcientia. [4] Si quiſque, ut in aliqua arte et facultate excellens aliam quoque artem ſibi aſſumſerit, is perficiet, ut, quod præterea ſciet, id ejus, in quo excellet, pars quædam eſſe videatur; licet iſta ratione dicamus, pila bene et [5] duodecim ſcriptis ludere, proprium eſſe juris civilis, quoniam utrumque eorum P. Mutius optimè fecerit: eademque ratione dicantur, et quos φυσικὲς Græci nominant, iidem poëtæ, quoniam Empedocles phyſicus egregium

parte ſolam civilem ſcientiam intelligi debuiſſe.

4 *Si quiſque, ut in*, etc.] Sequitur paulo poſt *is perficiet*, ubi, cùm *is* redundat, Lambinus voluit reponere *ita*. Sed iſta emendatione non opus eſt, ſi ſcripſerit hîc Cicero, *Si, ut quiſque in aliquâ arte*, etc.

5 *duodecim* SCRIPTIS *ludere*,] SCRIPTUS eſt lapis ſeu calculus (ut docet Pomp. Feſtus), quo utebantur veteres in quodam ludi genere: Uſurpat iterum idem nomen Cicero in Hortenſio (quem locum refert Nonius

um poëma fecerit. At hoc ne philoſophi quidem ipſi, qui omnia, ſicut propria, ſua eſſe atque à ſe poſſideri volunt, dicere audent, geometriam aut muſicam philoſophi eſſe, quia Platonem omnes in illis artibus præſtantiſſimum fuiſſe fateantur. Ac, ſi jam placet omnes artes oratori ſubjungere, tolerabilius eſt ſic potiùs dicere, Ut, quoniam dicendi facultas non debeat eſſe jejuna atque nuda, ſed aſperſa atque diſtincta multarum rerum jucunda quadam varietate, ſit boni oratoris multa auribus accepiſſe, multa vidiſſe, multa animo et cogitatione, multa etiam legendo percurriſſe; neque ea, ut ſua, poſſediſſe, ſed, ut aliena, libaſſe: fateor enim callidum quendam hunc, et nulla in re tironem ac rudem, nec peregrinum atque hoſpitem in agendo eſſe debere.

LI. Neque verò iſtis tragœdiis tuis, quibus uti philoſophi maximè ſolent, Craſſe, perturbor, quod ita dixiſti, Neminem poſſe eorum mentes, qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, [6] cùm eo maximè vis oratoris magnitudoque cernatur, niſi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perſpexerit; in quo philoſophia ſit oratori neceſſariò percipienda: quo in ſtudio

Nonius Marcellus), *Itaque tibi concedo, quod in duodecim* SCRIPTIS *ſolemus, ut calculum reducas, ſi te alicujus dati pœniteat.* Hæc Lambinus: Sed caſus Nominativus eſt, non *ſcriptus*, ſed *ſcriptum*; per quod Salmaſius in Not. ad Fl. Vopiſcum intelligit, areolam lineis circumſcriptam: Gronovio verò in iii. 15. de Seſt. videtur *duodecim ſcriptis* ludus ſignificari, in quo et teſſeris et calculis pugna fit.

6 *cùm eo*] Cuidam docto placuit *cùm in eo*, quod probo.

 7 *cupiditas*

dio hominum quoque ingenioſiſſimorum otioſiſſimorumque totas ætates videmus eſſe contritas; quorum ego copiam magnitudinemque cognitionis atque artis non modò non contemno, ſed etiam vehementer admiror: nobis tamen, qui in hoc populo foroque verſamur, ſatis eſt ea de moribus hominum et ſcire et dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. Quis enim umquam orator magnus et gravis, cùm iratum adverſario judicem facere vellet, hæſitavit ob eam cauſſam, quòd neſciret, quid eſſet iracundia, fervorne mentis, an [7] cupiditas puniendi doloris? Quis, cùm cæteros animorum motus aut judicibus aut populo dicendo miſcere atque agitare vellet, ea dixit, quæ à philoſophis dici ſolent? qui partim omnino motus negant in animis ullos eſſe debere, quique eos in judicum mentibus concitent, [8] ſcelus eos nefarium facere: partim, qui tolerabiliores volunt eſſe, et ad veritatem vitæ propiùs accedere, permediocres ac potiùs leves motus debere eſſe dicunt. Orator autem omnia hæc, qua putantur in communi vitæ conſuetudine mala ac moleſta, et fugienda, multò majora et acerbiora verbis facit; itemque ea, quæ

7 *cupiditas* puniendi *doloris?*] i. e. ulciſcendi doloris, quem aliorum injuriæ nobis fecerunt: ſimili modo locutus eſt Cicero in orat. pro Milone, c. 13. *fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriæ,* punitor *doloris ſui.*

8 *ſcelus eos nefarium facere*] Man. impreſſit *ſcelus eos aiunt nefarium facere:* ſed vulgata lectio rectè ſe habet: ſæpe enim, cùm vox aliqua negativa in priori ſententia occurrit, ſubintelligitur vox affirmativa in poſteriori ſententia: hîc igitur, cùm præcedit *negant*, ſubauditur *dicunt*. Sic in iii, 14. *Nemo extuli*

quæ vulgo expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat; neque vult ita ſapiens inter ſtultos videri, [9] uti, qui audiant, aut illum [1] ineptum et Græculum putent, aut, etiam ſi valde probent ingenium oratoris, ſapientiam admirentur, ſe eſſe ſtultos moleſtè ferant: ſed ita peragrat per animos hominum, ita ſenſus menteſque pertractat, ut non deſideret philoſophorum deſcriptiones, neque exquirat oratione, Summum illud bonum in animone ſit, an in corpore; virtute, an voluptate definiatur; an hæc inter ſe jungi copularique poſſint; an verò, ut quibuſdam viſum, nihil certum ſciri, nihil planè cognoſci et percipi poſſit; quarum rerum fateor magnam multiplicemque eſſe diſciplinam, et multas, copioſas variaſque rationes. Sed aliud quiddam, longè aliud, Craſſe, quærimus: acuto homine nobis opus eſt, et natura uſuque callido, qui ſagaciter perveſtiget, quid ſui cives, iique homines, quibus aliquid dicendo perſuadere velit, cogitent, ſentiant, opinentur, expectent.

Teneat oportet venas cujuſque generis, ætatis, ordinis; et eorum, apud quos aliquid agit LII.

tulit eum verbis, ſed contemſit, etc. Sic Horat. l. i. Serm. 1.

> *Quî fit, Mæcenas, ut nemo, quam ſibi ſortem*
> *Seu ratio dederit, ſeu fors objecerit, illa*
> *Contentus vivat; laudet diverſa ſequentes?*

In his duobus locis citatis voces *omnis homo* ſubintelligi debent, vel potius ex negativâ voce vox affirmativa elicitur.

9 *uti, qui audiant,*] Fortè, *ut ii, qui audiant,* etc.

1 *ineptum* ET *Græculum*] Ita legendum cenſeo: et ita in Tuſc. Diſp. i. 35. *ineptum ſanè negotium* ET *Græculum.* Vulgò, *aut.*

2 *agit,*]

agit, aut erit acturus, mentes ſenſuſque deguſtet: philoſophorum autem libros reſervet ſibi ad hujuſcemodi Tuſculani requiem atque otium, ne, ſiquando ei dicendum erit de juſtitia et fide, mutuetur à Platone; qui, cùm hæc exprimenda verbis arbitraretur, novam quandam finxit in libris civitatem: uſque eo illa, quæ dicenda de juſtitia putabat, à vitæ conſuetudine et à civitatum moribus abhorrebant. Quòd ſi ea probarentur in populis atque in civitatibus, quis tibi, Craſſe, conceſſiſſet, clariſſimo viro et ampliſſimo principi civitatis, ut illa diceres in maxima concione tuorum civium, quæ dixiſti? *Eripite nos ex miſeriis, eripite nos ex faucibus eorum, quorum crudelitas noſtro ſanguine non poteſt expleri: nolite ſinere nos cuiquam ſervire, niſi vobis univerſis, quibus et poſſumus et debemus.* Omitto *miſerias*, in quibus, ut illi aiunt, vir fortis eſſe non poteſt: omitto *fauces*, ex quibus te eripi vis, ne judicio iniquo exſorbeatur ſanguis tuus; quod ſapienti negant accidere poſſe: *ſervire* verò non modò te, ſed univerſum ſenatum, cujus tum cauſſam agebas, auſus es dicere? Poteſtne virtus, Craſſe, ſervire, iſtis auctoribus, quorum tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ et ſemper et ſola libera eſt, quæque,

2 *agit*,] Ita MStus Cant. Vulgò, *egit*; minus concinnè, cùm ſequitur *erit acturus*.

3 *Idemque Servium Galbam, quem hominem probe commeminiſſe ſe aiebat*,] Vulgò, *probè noſſe et commeminiſſe*. Pro *Ser.* editiones Aſcenſ. Ven. et Mediol. et MSti Bal. Nov. Norf. habent *Servium*, de quo vide Emend. ad ii. 65. Deinde non placet iſta verba *noſſe et commeminiſſe*

quæque, etiam ſi corpora capta ſint armis, aut conſtricta vinculis, tamen ſuum jus atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. Quæ verò addidiſti, Non modò ſenatum ſervire *poſſe* populo, ſed etiam *debere*; quis hoc philoſophus, tam mollis, tam languidus, tam enervatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens, probare poſſet? Senatum ſervire populo, cui populus ipſe moderandi et regendi ſui poteſtatem, quaſi quaſdam habenas, tradidiſſet?

Itaque hæc, cùm à te divinitus ego dicta LIII.
arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus et philoſophiæ deditus, non modò parum commodè, ſed etiam turpiter et flagitioſè dicta eſſe dicebat. [3] Idemque Servium Galbam, quem hominem probè commeminiſſe ſe aiebat, pergraviter reprehendere ſolebat, quòd is, L. Scribonio quæſtionem in eum ferenti, populi miſericordiam concitaſſet, cùm M. Cato, Galbæ gravis atque acer inimicus, aſperè apud populum Romanum et vehementer eſſet locutus; quam orationem in Originibus ſuis expoſuit ipſe. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quod is C. Sulpitii Galli, propinqui ſui, Q. pupillum filium ipſe pæne in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione

et

meminiſſe conjungi: qui enim dicit ſe aliquem *noſſe*, ſatis innuit ſe illum *commeminiſſe*: Auctoritate igitur omnium MStorum Oxon. et Palat. itemque Norſ. Mead. Harl. 2. et Cant. editionumque veterum, verba *noſſe et* delevi. Sic iii. 50. *Antipater ille Sidonius, quem tu* probè, *Catule*, meminiſti.

4 *tam-*

et memoria fletum populo moveret, & duos filios ſuos parvos tutelæ populi commendaſſet, ac ſe, [4] tamquam in procinctu teſtamentum faceret, ſine libra atque tabulis populum Romanum tutorem inſtituere dixiſſet illorum orbitati. Itaque cùm et invidia et odio populi tum Galba premeretur, his quoque eum tragœdiis liberatum ferebat; quod item apud Catonem ſcriptum eſſe video, *niſi pueris et lacrymis uſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe.* Hæc Rutilius valde vituperabat, et huic humilitati dicebat vel exſilium fuiſſe, vel mortem anteponendam. Neque verò hoc ſolùm dixit, ſed ipſe et ſenſit et fecit: nam, cùm eſſet ille vir exemplum, ut ſcitis, innocentiæ, cúmque illo nemo neque integrior eſſet in civitate neque ſanctior, non modò ſupplex judicibus eſſe noluit, ſed ne ornatiùs quidem aut liberiùs cauſſam dici ſuam, quàm [5] ſimplex ratio veritatis ferebat. Paullum huic Cottæ tribuit partium, diſertiſſimo adoleſcenti, ſororis ſuæ filio. Dixit item cauſſam illam quadam ex parte Q. Mutius more ſuo, nullo apparatu, purè et dilucidè. [6] Quòd ſi tu tunc, Craſſe,

4 *tamquam in procinctu*] Milites Romani pugnam commiſſuri, tribus pluribuſve commilitonibus audientibus, heredem nominare ſolebant, ut, ſi caderent in prælio, teſtamento condito morerentur; hoc eſt *in procinctu teſtamentum facere.* Apud Quinct. Inſt. Or. xii. 9. occurrit *in procinctu ſtare*; et Ovidius de Ponto l. i. 8. ait,

> *Hæc in procinctu carmina facta puta.*

i. e. ſine multâ meditatione et quaſi ex tempore facta.

5 *ſimplex* ratio *veritatis ferebat.*] Ita Victor. Aſc. Lamb. Streb. Manutius et R. Steph Vulgò *oratio.*

6 Quòd

Craſſe, dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus, quibus philoſophi utuntur, ad dicendi copiam petendum eſſe paullo ante dicebas; et, ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere, quamvis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt, peſtiferi cives ſupplicioque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus evelliſſet vis orationis tuæ. Nunc talis vir amiſſus eſt, dum cauſſa ita dicitur, ut ſi in illa commentitia Platonis civitate res ageretur: nemo ingemuit, nemo inclamavit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo eſt queſtus, nemo Rempublicam imploravit, nemo ſupplicavit. Quid multa? pedem nemo in illo judicio[7] ſupploſit; credo, ne Stoicis renunciaretur.

Imitatus eſt homo Romanus et conſularis veterem illum Socratem, qui, quum omnium ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſiméque vixiſſet, ita in judicio capitis pro ſe ipſe dixit, ut non ſupplex aut reus, ſed magiſter aut dominus videretur eſſe judicum. Quinetiam, quum ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam, ſi ei videretur, ediſceret, ut LIV.

ea

6 Quòd *ſi tunc, Craſſe, dixiſſes*, etc.] Omnes MSti Oxonienſes, MSti Cant. et Harl. 2. editioneſque Ven. Mediol. Aſc. Lamb. Streb. Man. et Stephanorum exhibent, *Quod ſi tu tunc* etc. Tantam igitur auctoritatem ſecutus, vulgatum *quid* notamque Interrogationis rejeci.

7 *ſupploſit*;] In affectibus concitandis ſolebant Oratores antiqui pedem ſupplodere, hoc eſt, terram pede percutere: illud verò in Rutilii cauſſa ideo non factum fuiſſe putavit Antonius, ne quid fieret contra morem et dogmata Stoicorum, quos ſecutus eſt Rutilius, quique negârunt motus omnino

ullos

ea pro ſe in judicio uteretur, non invitus legit, et commodè ſcriptam eſſe dixit: ſed, inquit, *ut, ſi mihi calceos Sicyonios attuliſſes, non uterer, quamvis eſſent habiles et apti ad pedem, quia non eſſent viriles; ſic illam orationem diſertam ſibi et oratoriam videri, fortem et virilem non videri.* Ergo ille quoque damnatus eſt, neque ſolùm primis ſententiis, quibus tantùm ſtatuebant judices, damnarent, an abſolverent; ſed etiam illis, quas iterum legibus ferre debebant: erat enim Athenis, reo damnato, ſi fraus capitalis non eſſet, [8] quaſi pœnæ æſtimatio. Ex ſententia, cùm judicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi æſtimationem commeruiſſe ſe maximè confiteretur: quod cùm interrogatus Socrates eſſet, reſpondit, *ſeſe meruiſſe, ut ampliſſimis honoribus et præmiis decoraretur, et ut ei victus quotidianus in Prytaneo publicè præberetur:* qui honos apud Græcos maximus [9] haberetur. Cujus reſponſo

ullos in animis hominum ineſſe debere. Vide iii. 18.

8 *quaſi* pœnæ *æſtimatio.*] Lamb. delet iſtud *pœnæ*, rectè quidem: hæc enim *æſtimatio* non fuit *pœnæ*, ſed *fraudis*, i. e. criminis, de quo reus damnatus eſſet. Sic paulo infrà legimus *quam quaſi æſtimationem* etc. nullâ *pœnæ* mentione factâ. Apud Romanos *æſtimare litem* (de quo Cicero ſæpius loquitur) ſignificavit, computare, quantum pecuniæ is, qui in privatis judiciis cauſſâ cecidiſſet, adverſario ſolvere deberet: cùm verò apud Athenienſes reus damnaretur de publico quodam crimine, non capitali, judicibus aliquando licuit, vice pœnæ (ut vocant) corporalis, mulctam illi irrogare. Hoc Cicero vocat *quaſi æſtimationem.*

9 *haberetur.*] Ex conjectura cujuſdam docti Cicero ſcripſit *habetur* vel *habebatur*; neque enim veriſimile eſt verba *qui honos* etc. Socratis fuiſſe, ſed Antonii.

1 *inſcientiam,*] At diſertiſſimus Lyſias orationem illi attulerat, quam commodè ſcriptam eſſe

ſponſo ſic judices exarſerunt, ut capitis hominem innocentiſſimum condemnarent: qui quidem ſi abſolutus eſſet (quod mehercule, etiamſi nihil ad nos pertinet, tamen propter ejus ingenii magnitudinem vellem), quonam modo iſtos philoſophos ferre poſſemus, qui nunc, cùm ille damnatus eſt nullam aliam ob culpam, niſi propter dicendi [1] inſcientiam, tamen à ſe oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuſcum ego non pugno, utrum ſit melius aut verius: tantùm dico, et aliud illud eſſe atque hoc, et hoc ſine illo ſummum eſſe poſſe.

Nam quòd jus civile, Craſſe, tam vehe- LV.
menter amplexus es, video quid egeris: tum, quum dicebas, videbam. Primùm Scævolæ te dedidiſti, quem omnes amare meritiſſimò pro ejus eximia ſuavitate debemus; cujus artem cùm [2] indotatam eſſe et incomtam videres, verborum eam dote locupletaſti et ornaſti:

eſſe agnovit: nec Socrates ipſe in Eloquentia hoſpes ac rudis fuit: vid. iii. 16, 32. Eam igitur artem hîc neſcire dicitur, quâ, ut ad ſuam philoſophiam parum accommodatâ, uti noluit.

2 *indotatam eſſe et incomtam*] Vulgata lectio duabus vocibus auctior eſt, ſc. *indotatam eſſe*, atque incomitatam *et incomtam* etc. Ubi diu doctis diſplicuerunt iſta verba *atque incomitatam*, quæ à MSto Norf. abeſſe vidi. Et illis doctis aſſentior; quia voces *locupletaſti dote* reſpondent voci *indotatam*: vox verò *ornaſti* voci *incomtam*. Quid igitur fiet de voce *incomitatam?* annon Cicero in fine ſententiæ debuerat oppoſitionis gratia ſubjicere *huic comites adjeciſti*, aut tale quiddam? Adde, quòd in c. 17. et fine hujus capitis Craſſus jus civile, cæteraſque artes in comitatu Eloquentiæ collocavit: quibus ſi caret Eloquentia, ipſa propriè *incomitata* dici poteſt: jus civile Craſſus, non niſi *tanquam ancillulam pediſſequamque*, Eloquentiæ adjunxit.

naſti; deinde, quòd in ea tu plus operæ laboriſque conſumſeras, cùm ejus ſtudii tibi et hortator et magiſter eſſet domi, veritus es, niſi iſtam artem oratione exaggeraſſes, ne operam perdidiſſes. Sed ego ne cum iſta quidem arte pugno: ſit ſanè tanta, quantam tu illam eſſe vis: etenim ſine controverſia et magna eſt, et latè patet, et ad multos pertinet, et ſummo in honore ſemper fuit, et clariſſimi cives ei ſtudio etiam hodie præſunt. Sed vide, Craſſe, ne, dum novo et alieno ornatu velis ornare juris civilis ſcientiam, ſuo quoque eam, conceſſo et tradito, ſpolies atque denudes. Nam ſi ita diceres, qui juriſconſultus eſſet, eſſe eum oratorem; itemque, qui eſſet orator, juris eundem eſſe conſultum; præclaras duas artes conſtitueres, atque inter ſe pares et ejuſdem ſocias dignitatis: nunc verò juriſconſultum ſine hac eloquentia, de qua quærimus, fateris eſſe poſſe, fuiſſeque plurimos; oratorem negas, niſi illam ſcientiam aſſumſerit, eſſe poſſe. Ita et tibi juriſconſultus ipſe per ſe nihil, niſi leguleius quidam cautus et acutus, præco actionum, cantor formularum, auceps ſyllabarum. Sed quia ſæpe utitur orator ſubſidio juris in cauſſis, idcirco iſtam juris ſcientiam eloquentiæ, tanquam ancillulam pediſſequamque, adjunxiſti.

Quòd

adjunxit. Ex ſimilitudine, opinor, vocum *incomitatam* et *incomtam* hic error natus eſt.

3 *impudentiam*] Vide c. 38.

4 *quibus verbis coëmtio fiat*,] Coëmtio fuit formula quædam matrimonii contrahendi, quâ mulier (teſte Varrone) aſſem unum, tanquam emendi cauſſâ, marito dare ſolebat; ver-

Quòd verò [3] impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut, cùm parva neſcirent, magna profiterentur, aut ea, quæ maxima eſſent in jure civili, tractare auderent in cauſſis, cùm ea neſcirent, numquamque didiciſſent; utriuſque rei facilis eſt et promta defenſio. Nam neque illud eſt mirandum, qui, [4] quibus verbis coëmtio fiat, neſciat, eundem ejus mulieris, quæ coëmtionem fecerit, cauſſam poſſe defendere: nec, ſi parvi navigii et magni eadem eſt in gubernando ſcientia, idcirco qui, [5] quibus verbis erctum cieri oporteat, neſciat, idem erciſcundæ familiæ cauſſam agere non poſſit. Nam quòd maximas centumvirales cauſſas in jure poſitas protuliſti; quæ tandem earum cauſſa fuit, quæ ab homine eloquenti, juris imperito, non ornatiſſimè potuerit dici? quibus quidem in cauſſis omnibus, ſicut in ipſa M' Curii, quæ abs te nuper eſt dicta, et in C. Hoſtilii Mancini controverſia, atque in eo puero, qui ex altera natus erat uxore, non remiſſo nuntio ſuperiori, fuit inter peritiſſimos homines ſumma de jure diſſenſio. Quæro igitur, quid adjuverit oratorem in his cauſſis juris ſcientia, cùm hic juriſconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, non juris ſcientia, ſed eloquentia ſuſtentatus. Equidem hoc LVI.

verbiſque quibuſdam ſolemnibus uti, quibus *coëmtionem fecerit.*

5 *quibus verbis erctum cieri*] Per voces *erctum cieri* intellige, hereditatem dividi: idemque valet phraſis, quæ ſequitur, *erciſcundæ familiæ*, ſc. dividendæ familiæ ſive hereditatis; nam *familiæ* vox omnem hereditatem,

hoc ſæpe audivi, cùm ædilitatem P. Craſſus peteret, eumque major natu, etiam conſularis, Servius Galba aſſectaretur, quòd Craſſi filiam C. filio ſuo deſpondiſſet, acceſſiſſe ad Craſſum conſulendi cauſſa quendam ruſticanum: qui cùm Craſſum ſeduxiſſet, atque ad eum retuliſſet, reſponſumque ab eo verum magis, quàm ad ſuam rem accommodatum abſtuliſſet; ut eum triſtem Galba vidit, nomine appellavit, quæſivitque, qua de re ad Craſſum retuliſſet: ex quo ut audivit, commodumque ut vidit hominem, *Suſpenſo*, inquit, *animo et occupato Craſſum tibi reſpondiſſe video*: deinde ipſum Craſſum manu prehendit, et, *Heus tu*, inquit, *quid tibi in mentem venit ita reſpondere?* Tum ille fidenter, homo peritiſſimus, confirmare, ita ſe rem habere, ut reſpondiſſet, nec dubium eſſe poſſe. Galba autem alludens variè et copiosè multas ſimilitudines afferre, multaque pro æquitate contra jus dicere: atque illum, cùm diſſerendo par eſſe non poſſet (quamquam fuit Craſſus in numero diſertorum, ſed par Galbæ nullo modo), ad auctores confugiſſe, et id, quod ipſe diceret,

ditatem et res hereditarias complectitur, ut docet Eraſmus Adag. Chil. v. Cent. 2. Prov. 16.

6 *juris* in controverſiis] Lambinus legit *juris incontroverſi*, eumque omnes deinde editiones ſecutæ ſunt: ſed libens eam lectionem revoco, quæ in omnibus MStis et vet. cod. invenitur. Senſus eſt: *Oratori licet impune* et ſine damno *in controverſiis* i. e. cauſſis *ignorare omnem hanc partem juris*, ſc. de quâ *dubium eſſe non poſſit*, et in quâ *judicia nulla ſunt*.

7 *non* eſt *difficile oratori*,] Turbat loci ſenſum vulgata vox *eſſe*, cùm nihil eſt cauſſæ, cur ſit Modi Infinitivi: Præceſſerat,

ret, et in P. Mutii fratris ſui libris, et in Sex. Ælii commentariis ſcriptum protuliſſe; ac tamen conceſſiſſe, Galbæ diſputationem ſibi probabilem et prope veram videri.

Attamen quæ cauſſæ ſunt ejuſmodi, ut de earum jure dubium eſſe non poſſit, omnino in judicium vocari non ſolent. Num quis eo teſtamento, quod paterfamilias ante fecit, quàm ei filius natus eſt, hereditatem petit? nemo: quia conſtat agnaſcendo rumpi teſtamentum: ergo in hoc genere juris judicia nulla ſunt: Licet igitur impune oratori omnem hanc partem [6] juris in controverſiis ignorare, quæ pars ſine dubio multo maxima eſt. In eo autem jure, quod ambigitur inter peritiſſimos, [7] non eſt difficile oratori, ejus partis, quamcumque defendet, auctorem aliquem invenire; à quo cùm amentatas haſtas acceperit, ipſe eas oratoris lacertis viribuſque torquebit: [8] niſi verò (bona venia hujus optimi viri dixerim Scævolæ) tu libellis aut præceptis ſoceri tui cauſſam M'Curii defendiſti. Nonne arripuiſti patrocinium æquitatis, et defenſionem teſtamentorum ac voluntatis mortuorum? ac meâ quidem ſententiâ LVII.

rat, *Licet igitur impune Oratori ignorare*: hîc ſequitur *non* eſſe *difficile*. Ad fidem igitur MStorum Cant. Norf. Bod. Wag. Bal. Nov. Mead. Harl. 2. et Mag. necnon Lambini et Manutii lego, *non* eſt *difficile* etc.

8 *niſi verò* etc.] Hanc ſententiam et ſequentem ferè omnes Editores copularunt, quas ego puncto pleniſſimo diſſociavi. Senſus hujus ſententiæ hic videtur. Torquebit, inquam, eas oratoris lacertis et viribus, niſi tu defendiſti Curii cauſſam jure civili à tui ſoceri præceptis depromto; quod tu non feciſti, et idcirco ſola oratoris facultate uſus es: Sequitur enim paulo infra, *in quo quid tibi juris civi-*

lis

tentiâ (frequens enim te audivi, atque affui) multo majorem partem ſententiarum ſale tuo, et lepore, et politiſſimis facetiis pellexiſti, cùm et illud nimium acumen illuderes, et admirarere ingenium Scævolæ, qui excogitaſſet, Naſci prius oportere, quàm emori: cúmque multa colligeres et ex legibus, et ex ſenatuſconſultis, et ex vita ac ſermone communi non modò acutè, ſed etiam ridiculè ac facetè; ubi ſi verba, non rem ſequeremur, confici nil poſſet. Itaque hilaritatis plenum judicium ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi juris civilis exercitatio profuerit, non intelligo; dicendi vis egregia ſumma feſtivitate et venuſtate conjuncta profuit. Ipſe ille Mutius paterni juris defenſor, et quaſi patrimonii propugnator ſui, quid in illa cauſſa, cùm contra te diceret, attulit, quod de jure civili depromtum videretur? quam legem recitavit? quid patefecit dicendo, quod fuiſſet imperitis occultius? nempe ejus omnis oratio verſata eſt in eo, ut ſcriptum plurimùm valere oportere defenderet. At in hoc genere pueri apud magiſtros exercentur omnes, cùm in ejuſmodi cauſſis aliàs ſcriptum, aliàs æquitatem defendere docentur. Et, credo, in illa militis cauſſa, ſi tu aut heredem aut militem defendiſſes, ad Hoſtilianas

te

lis exercitatio profuerit, non intelligo.

9 *magiſtri carmine*] *Magiſter* à Romanis dicebatur is, qui bona ſub haſta vendidit, qui præfuit auctioni, et, quanti quæque res vænire debuerit, ipſe ſuo arbitratu ſtatuit. Hinc Quinctil. vi. 3. memorat Ciceronem de Pletorii matre dixiſſe, eam, *dum vixiſſet, ludum*; *poſtquam mortua eſſet, magiſtros habuiſſe*; ſc. poſt mortem ejus bona vænisse. *Carmen* verò fuit ſolemnis

quædam

te actiones, non ad tuam vim et oratoriam facultatem contuliſſes: tu verò vel, ſi teſtamentum defenderes, ſic ageres, ut omne omnium teſtamentorum jus in eo judicio poſitum videretur; vel, ſi cauſſam ageres militis, patrem ejus, ut ſoles, dicendo à mortuis excitaſſes; ſtatuiſſes ante oculos; complexus eſſet filium, flenſque eum centumviris commendaſſet; lapides mehercule omnes flere ac lamentari coegiſſet, ut totum illud, *uti lingua nuncupaſſet*, non in duodecim tabulis, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in [9] magiſtri carmine ſcriptum videretur.

Nam quòd [1] inertiam accuſas adoleſcentium, qui iſtam artem primùm facillimam non ediſcant; ([2] quæ quàm ſit facilis, illi viderint, qui ejus artis arrogantia, quaſi difficillima ſit, ita ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe videris, qui eam artem facilem eſſe dicis, quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando, ſiquis aliam artem didicerit, ut hanc artem efficere poſſit, tum eſſe illam artem futuram); deinde, quòd ſit plena delectationis, in qua tibi remittunt omnes iſtam voluptatem, et ea ſe carere patiuntur, nec quiſquam eſt eorum, qui, ſi jam ſit ediſcendum ſibi aliquid, non Teucrum Pacuvii malit, quàm Mani- LVIII.

quædam verborum formula, qua hi magiſtri uti ſolebant in rebus ita vendendis. Videtur Cicero hîc, latenter tamen, arguere illos injuſtitiæ.

1 *inertiam*] Vide quæ Craſſus dixerat in c. 41.

2 *quæ quàm ſit facilis* etc.] Hæc verba uſque ad *tum eſſe illam artem futuram* in Parentheſi incluſi: Sic verba *deinde, quòd ſit plena delectationis* reſpondebunt prioribus *primùm facillimam non ediſcant.*

Manilianas venalium vendendorum leges ediſcere. Tum autem, quòd amore patriæ cenſes nos noſtrorum majorum inventa noſſe debere, non vides veteres leges [3] aut ipſa ſua vetuſtate conſenuiſſe, aut novis legibus eſſe ſublatas? Quòd verò viros bonos jure civili fieri putas, quia legibus et præmia propoſita ſint virtutibus, et ſupplicia vitiis; equidem putabam virtutem hominibus (ſi modò tradi ratione poſſit) inſtituendo et perſuadendo, non minis et vi ac metu tradi: nam ipſum quidem illud, etiam ſine cognitione juris, quàm ſit bellum cavere malum, ſcire poſſumus. De me autem ipſo, cui uni tu concedis, ut ſine ulla juris ſcientia tamen cauſſis ſatisfacere poſſim, tibi hoc, Craſſe, reſpondeo, Neque me umquam jus civile didiciſſe, neque tamen in iis cauſſis, quas in jure poſſem defendere, umquam iſtam ſcientiam deſideraſſe: aliud eſt enim eſſe artificem cujuſdam generis atque artis, aliud in communi vita et vulgari hominum conſuetudine nec hebetem nec rudem.

Cui

3 *aut* ipſa *ſua vetuſtate conſenuiſſe*,] Hæc eſt lectio MStorum Nort. Nov. Mag. Bod. Cant. Wag. Mead. Harl. 2. et Bal. necnon editionum Ven. et Mediol. Vulgatum *ipſas* videtur aliquid, quod ei poſtea reſpondeat, poſtulare.

4 *an hac communi* etc.] Particula *an* in Interrogatione idem valet ac *an non:* ut de Off. i. 15. *An imitari agros fertiles* (ſc. debemus), *qui multo plus afferunt, quàm acceperunt?* de Senect. c. 7. *an in omnibus iis ſtudiorum agitatio vitæ æqualis fuit?* in utroque enim loco *non* ſubintelligitur. Simile eſt iſtud Terentii in Andr. Act. v. Sc. 2. ver. 8. *Etiam tu hoc reſpondes?* ad quem locum vide Notam Donati.

5 *et* perſcriptionibus *controverſia eſt*,] Vulgò *præſcriptionibus*, qua voce ſignificantur Senatuſconſulta, in quibus Senatorum

Cui noſtrûm non licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas, vel fructus cauſſa vel delectationis, inviſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente vivit, ut, quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio ac vitium, quo tempore anni, aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur, ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico ſit, Magonis Carthaginienſis ſunt libri perdiſcendi? an hac communi intelligentia contenti eſſe poſſumus? Cur ego non iidem in jure civili, præſertim cùm in cauſſis et in negotiis et in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſumus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini atque advenæ eſſe videamur? Ac ſi jam ſit cauſſa aliqua ad nos delata obſcurior, difficile, credo, ſit cum hoc Scævola communicare; quamquam ipſi omnia, quorum negotium eſt, conſulta ad nos et exquiſita deferunt. An verò, ſi de re ipſa, ſi de finibus, cùm in rem præſentem non venimus, ſi de tabulis [5] et perſcriptionibus

torum nomina præſcribebantur: ſed vox iſtius ſignificationis huic loco minimè convenit. Veram lectionem *perſcriptionibus* protulit Lambinus, ſecutus auctoritatem duorum MStorum, quibus conſentiunt MSti Bod. Nov. Wag. Norf. Cant. Mead. et editio Veneta. Nomen *perſcriptionis* (inquit Lambinus) locum habet in nominibus, tabulis, et rationibus. Ep. ad Att. iv. ultima; *Hæc pactio, non verbis, ſed nominibus et* perſcriptionibus, *multorum tabulis cùm eſſe facta diceretur, à Memmio prolata eſt* etc. Or. pro Roſcio Comœdo, c. 1. *Nam quemadmodum turpe eſt ſcribere, quod non debeatur; ſic improbum eſt non referre, quod debeas: æquè enim tabulæ condemnantur ejus, qui non retulit; et ejus, qui falſum perſcripſit.* Vides, Lector, *perſcribere* idem ſignificare, ac in tabulis accepti et

ſcriptionibus controverſia eſt, contortas res et ſæpe difficiles neceſſariò perdiſcimus? ſi leges nobis, aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcenda ſunt, veremur, ne ea, ſi ab adoleſcentia juri civili minùs ſtuduerimus, non queamus cognoſcere?

LIX. Nihilne igitur prodeſt oratori juris civilis ſcientia? Non poſſum negare prodeſſe ullam ſcientiam, ei præſertim, cujus eloquentia copia rerum debeat eſſe ornata: ſed multa et magna et difficilia ſunt ea, quæ ſunt oratori neceſſaria, ut ejus induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim. Quis neget opus eſſe oratori, in hoc oratorio motu ſtatuque, Roſcii geſtum et venuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus in geſtu diſcendo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſarium, quàm vox? tamen me auctore nemo dicendi ſtudioſus, [6] Græcorum more et tragœdorum, voci ſerviet, qui et annos complures ſedentes declamitant, et quotidie, antequam pronuntient, vocem cubantes ſenſim

et expenſi ſcriptione res notare; earum verò notationes, *perſcriptiones* dicebantur.

6 *Græcorum more* et *tragœdorum*, *voci ſerviet*,] Bene Lamb. auctoritate trium MStorum delet illud *et*: ſed, ſive retineatur, ſive ejiciatur, poſt vocem *Tragœdorum* comma ponendum eſt.

7 *quoties perſcribitur* etc.] Manutius, Strebæus, et Lambinus eſiderunt *præſcribitur*; quæ vox magis ad id, quod Cicero voluit dicere, videtur accommodata; *præſcribitur* enim eſt præcipitur, præceptis traditur.

8 *Munionem*] Nonnullis placuit vox *Nomionem*, Turnebo verò *Minuritionem*; MSti fere habent *Munionem*. Sed de nomine parum ſolliciti eſſe debemus. Hoc conſtat, tum *Pæanem*, tum *Munionem* fuiſſe Cantica, vel quædam cantionis genera,

ſenſim excitant, eandemque, cùm egerunt, ſedentes ab acutiſſimo ſono uſque ad graviſſimum ſonum recipiunt, et quaſi quodam modo colligunt. Hoc nos ſi facere velimus, ante condemnentur ii, quorum cauſſas receperimus, quàm toties, [7] quoties perſcribitur, Pæanem aut [8] Munionem citarimus. Quòd ſi in geſtu, qui mùltùm oratorem adjuvat, et in voce, quæ una maximè eloquentiam vel commendat vel ſuſtinet, elaborare nobis non licet; ac tantum in utroque aſſequi poſſumus, quantum in hac acie quotidiani muneris ſpatii nobis datur: quanto minùs eſt ad juris civilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod et ſummatim percipi ſine doctrina poteſt, et hanc habet ab illis rebus diſſimilitudinem, quòd vox et geſtus ſubitò ſumi, et aliunde arripi non poteſt; juris utilitas ad quamque cauſſam, quamvis repente, vel à peritis vel de libris depromi poteſt. Itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſſis juris peritos, [9] cùm ipſi ſint peritiſſimi, et qui, ut abs te paulo ante

genera, quibus uſi ſunt Græci, ut eorum ope vocem ſuam ab acutiſſimo ſono uſque ad graviſſimum reciperent. Hoc qui effecerunt, dicuntur à Cicerone *citare Pæanem aut Munionem:* unde videtur hæc vox *citare* fuiſſe propria Muſicorum. Veriſimile eſt igitur doctiſſimum R. Bentleium humani aliquid paſſum eſſe, cùm pro *citaret* repoſuerit *iteraret* in Horatii i. Serm. 3. 7. ubi dicitur, —— *citaret* Io Bacche, *modò ſummâ voce, modò hac, reſonat quæ chordis quattuor ima.* Ubi notandum eſt, illum, qui *citaret Io Bacche*, dici feciſſe id, quod hìc dicitur de *citantibus Pæanem aut Munionem*, nempe ab acutiſſimo ſive ſummo ſono ad graviſſimum ſive imum deſcendiſſe.

9 *cùm ipſi ſint* peritiſſimi, *et qui, ut abs te paulo ante dictum eſt,* pragmatici *vocantur.*]

ante dictum eſt, pragmatici vocantur. In quo noſtri omninò meliùs multo, quòd clariſſimorum hominum auctoritate leges et jura tecta eſſe voluerunt. Sed tamen non fugiſſet hoc Græcos homines, ſi ita neceſſe eſſe arbitrati eſſent, oratorem ipſum erudire in jure civili, non ei pragmaticum adjutorem dare.

LX. Nam quòd [1] dicis ſenectutem à ſolitudine vindicari juris civilis ſcientia; fortaſſe etiam pecuniæ magnitudine: ſed nos non, quid nobis utile, verùm quid oratori neceſſarium ſit, quærimus. Quamquam, quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab uno artifice ſumimus, ſolet idem Roſcius dicere, *ſe, quò plus ſibi ætatis accederet, eò tardiores tibicinis modos et cantus remiſſiores eſſe facturum:* quòd ſi ille, adſtrictus certa quadam numerorum moderatione et pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat, quanto faciliùs nos non laxare modos, ſed totos mutare poſſumus? Neque enim hoc te, Craſſe, fallit, quàm multa ſint, et quàm varia genera dicendi, [2] et quod haud ſciam, an tu primus oſtenderis, qui jamdiu multo dicis remiſſiùs et leniùs, quàm ſolebas; neque minùs hæc tamen tua graviſſimi ſermonis

tur.] Pro *peritiſſimi* legit Lambinus *imperitiſſimi:* quod ſenſus poſtulat; nunquam enim efficies, Lector, ut vox *peritiſſimi* cum reliqua ſententia cohæreat. Non poteſt referri ad *miniſtros*, quia illos ante Antonius vocarat *juris peritos:* non ad Subſtantivum *homines*; eos enim *homines diſertiſſimos* poſtea dicit ignaros fuiſſe juris civilis. Deinde ſequitur, *et qui, ut abs te paulo ante dictum eſt*, pragmatici *vocantur*. Paulo ante, id eſt, c. 45. ubi dicit Craſſus *ii, qui apud illos* πραγματικοὶ *vocantur:* video Manutium in utroque loco Græca voce uſum eſſe.

nis lenitas, quàm illa ſumma vis et contentio probatur: multique oratores fuèrunt, ut illum Scipionem audimus et Lælium, qui omnia ſermone conficerent paulo intentiore, numquam, ut Servius Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quòd ſi jam hoc facere non poteris aut noles, vèreris, ne tua domus, talis et viri et civis, ſi à litigioſis hominibus non colatur, à cæteris deſeratur? Equidem tantùm abſum ab iſta ſententia, ut non mòdò non arbitrer ſubſidium ſenectutis in eorum, qui conſultum veniant, multitudine eſſe ponendum, ſed tamquam portum aliquem exſpectem iſtam, quam tu times, ſolitudinem: ſubſidium enim belliſſimum exiſtimo eſſe ſenectuti otium. Reliqua vero, etiamſi adjuvant, hiſtoriam dico, et prudentiam juris publici, et [3] antiquitatis iter, et exemplorum copiam, ſiquando opus erit, à viro optimo et iſtis rebus inſtructiſſimo, familiari meo, Longino mutuabor. Neque repugnabo, quo minùs (id quod modò hortatus es) omnia legant, omnia audiant, in omni recto ſtudio atque humanitate verſentur: ſed mehercule non ita multum ſpatii mihi videtur, ſi modò ea facere et perſequi volent,

quæ

eſſe. Tota igitur ſententia ſic legenda eſt. *Itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſſis juris peritos (cùm ipſi ſint* imperitiſſimi), *et qui, ut abs te paulo ante dictum eſt, πραγματικοὶ vocantur.*

1 *dicis ſenectutem*] Vide c. 45.

2 *et quod haud ſciam,*] Vel, legendum eſt cum Lambino *quod haud ſciam*, deleto *et*; vel, id quod magis placet, *atque haud ſciam.*

3 *antiquitatis iter,*] i. e. curſum ſive continuatum ordinem eorum omnium, quæ præterita ſunt: nec aliud ſonat iſtud Ciceronis in Epiſt. ad Att.

lib,

quæ à te, Craſſe, præcepta ſunt; qui mihi prope etiam nimis duras leges imponere viſus es huic ætati; ſed tamen ad id, quod cupiunt, adipiſcendum prope neceſſarias. Nam et ſubitæ ad propoſitas cauſſas exercitationes, et accuratæ et meditatæ commentationes, ac ſtilus ille tuus, quem tu verè dixiſti, *perfectorem dicendi eſſe ac magiſtrum*, mihi ſudoris eſt; et illa orationis ſuæ cum ſcriptis alienis comparatio, et de alieno ſcripto ſubita, vel laudandi vel vituperandi vel comprobandi vel refellendi cauſsâ, diſputatio, non mediocris contentionis eſt vel ad memoriam vel ad imitandum.

LXI. Illud verò fuit horribile, quod mehercule vereor, ne majorem vim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum: voluiſti enim in ſuo genere unumquemque noſtrûm quaſi [4] quendam eſſe Roſcium; dixiſtique, non tam ea, quæ recta eſſent, probari, quàm, quæ prava ſunt, [5] faſtidiis adhæreſcere: quod ego non tam faſtidiosè in nobis, quàm in hiſtrionibus ſpectari puto. Itaque nos raucos ſæpe attentiſſimè audiri video; tenet enim res ipſa atque cauſſa: at Æſopum, ſi paulum irrauſerit, explodi. A quibus enim nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur, ſimul-

lib. iv. 2. *ut interrumpat iter amoris noſtri et officii mei.*

4 *quendam eſſe Roſcium*;] Vide c. 28.

5 *faſtidiis adhæreſcere*:] Cl. J. Clericus cenſuit legendum eſſe, *faſtidia iis adhæreſcere*; ſed vulgata, opinor, lectio ſatis ſe commendat: Cicero enim hîc per verba *faſtidiis adhæreſcere* ſignificat *minimè probari*, vel, *faſtidiosè ſpectari*. Eodem modo in iii. 10. *ad alicujus ſtudium adhæreſcere* ſignificat *ab eo*

ſimulatque imminuitur aliquid de voluptate: in eloquentia autem multa ſunt, quæ teneant, quæ ſi omnia ſumma non ſunt, et pleraque tamen magna ſunt, neceſſe eſt ea ipſa, quæ ſunt, mirabilia videri. Ergo, ut ad primum illud revertar, ſit orator nobis is, qui, ut Craſſus deſcripſit, accommodatè ad perſuadendum poſſit dicere. Is autem concludatur in ea, quæ ſunt in uſu civitatum vulgari ac forenſi; remotiſque cæteris ſtudiis, [6] quamvis ea ſint ampla atque præclara, in hoc uno opere, ut ita dicam, noctes et dies urgeatur; imiteturque illum, cui ſine dubio ſumma vis dicendi conceditur, Athenienſem Demoſthenem, in quo tantum ſtudium fuiſſe tantuſque labor dicitur, ut primùm impedimenta naturæ diligentia induſtriaque ſuperaret; cúmque ita balbus eſſet, ut ejus ipſius artis, cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere, perfecit meditando, ut nemo planiùs eo locutus putaretur: deinde, cùm ſpiritus ejus eſſet anguſtior, tantum continenda anima in dicendo eſt aſſecutus, ut una continuatione verborum (id quod ejus ſcripta declarant) binæ ei contentiones vocis et remiſſiones continerentur. Qui etiam (ut memoriæ proditum eſt), conjectis in os calculis, ſumma

eo probari. Ea, *quæ prava ſunt*, non ſolum faſtidiosè, ſed etiam diu faſtidiosè, ſpectantur: hæc videtur vis eſſe vocis *adhæreſcere*: nam (ut dicitur in c. 27.) *cujus in dicendo aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certè diuturna valet opinio tarditatis.*

6 *quamvis ea* ſint *ampla*] Sic MSti Cant. Norf. Nov. Mag. Bod. Bal. Mead. et Harl. 2. itemque edit. Ven. Mediol. Lamb. et Manutii: Vulgò *ſunt*.

7 *neque*

ſumma voce verſus multos uno ſpiritu pronuntiare conſueſcebat; [7] neque is conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque adſcenſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus, Craſſe, ad ſtudium et ad laborem incitandos juvenes vehementer aſſentior: cætera, quæ collegiſti ex variis et diverſis ſtudiis et artibus, tametſi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere ſejuncta eſſe arbitror.

LXII. Hæc cùm Antonius dixiſſet, ſanè dubitare viſus eſt Sulpitius et Cotta, utrius oratio propiùs ad veritatem videretur accedere. Tum Craſſus, Operarium nobis quendam, Antoni, oratorem facis; atque haud ſcio, an aliter ſentias, et utare tua illa mirifica ad refellendum conſuetudine, qua tibi nemo umquam præſtitit: cujus quidem ipſius facultatis exercitatio oratorum propria eſt, ſed jam in philoſophorum conſuetudine verſatur, maximéque eorum, qui de omni re propoſita in utramque partem ſolent copioſiſſimè dicere. Verùm ego non ſolùm arbitrabar, his præſertim audientibus, à me informari oportere, qualis eſſe poſſet

7 *neque* is *conſiſtens*] Manutius et Lambinus legunt, *neque* id *conſiſtens* etc.

8 *de officiis præceptiſque* oratoriis] Fortè *oratoriis:* ſic enim Cicero ad hos de Oratore dialogos reſpiciens loquitur in Topic. c. 25. *Harum cauſſarum propria argumenta, ex iis ſumta locis, quos expoſuimus, in* præceptis oratoriis *explicata ſunt.* Et in Invent. i. 10. *antequam de* præceptis oratoriis *dicamus:* nec aliter Quinct. Inſt. Or. xii. 3. *Veluti deſpexiſſent* oratoria præcepta. Vereor, ut ſit Ciceronianum dicere, *præcepta oratoris*, cùm ea præcepta intelligantur,

ſet is, qui habitaret in ſubſelliis, neque quidquam amplius afferret, quàm quod cauſſarum neceſſitas poſtularet; ſed majus quiddam videbam, cùm cenſebam oratorem, præſertim in noſtra Republica, nullius ornamenti expertem eſſe oportere. Tu autem, quoniam exiguis quibuſdam finibus totum oratoris munus circumdediſti, hoc faciliùs nobis expones ea, quæ abs te [8] de officiis præceptiſque oratoris quæſita ſunt: ſed, opinor, ſecundùm hunc diem; ſatis enim multa à nobis hodie dicta ſunt. Nunc et Scævola, quoniam in [9] Tuſculanum ire conſtituit, paulum requieſcet, dum ſe calor frangat; et nos ipſi, quoniam id temporis eſt, valetudini demus operam. Placuit ſic omnibus. Tum Scævola, Sanè, inquit, vellem non conſtituiſſem, in Tuſculanum me hodie venturum eſſe Lælio: libenter audirem Antonium: et, cùm exſurgeret, ſimul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi moleſtus fuit, quòd jus noſtrum civile pervellit, quàm jucundus, quòd ſe id neſcire confeſſus eſt.

telligantur, non quæ Orator dat (Rhetoris eſt enim ea dare), ſed quibus utitur. Interim diſſimulandum non eſt, Ciceronem in Acad. Quæſt. i. 2. hæc dicere, *Nos autem* præceptis *Dialecticorum et* Oratorum *etiam ſic parentes, ut legibus*, etc. Sed et hic pro *Oratorum* videtur legendum eſſe *Rhetorum*: cùm duæ hæ voces in MStis ſæpius confundantur.

9 *Tuſculanum*] Intelligit eam partem agri Tuſculani, in qua Scævola villam habuit; in eodem etiam agro ſuas villas habuerunt Catulus et Cæſar. Vide ii. 3.

M. TUL-

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

DIALOGUS, ſeu LIBER II.

1. MAGNA, nobis pueris, Quinte frater, ſi memoria tenes, opinio fuit, L. Craſſum non plus attigiſſe doctrinæ, quàm quantum prima illa puerili inſtitutione potuiſſet; M. autem Antonium omnino omnis eruditionis expertem atque ignarum fuiſſe: erantque multi, qui, [1] quamquam non ita ſe rem habere arbitrarentur, tamen, quo faciliùs nos

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM SECUNDUM.

1 *quamquam* non *ita ſe rem habere*] Particulam negativam *non* libenter in textum recepi, ſecutus auctoritatem unius MS. Mem. necnon editionum Manutii, Venetæ, Rawl. aliarumque veterum. Lambinus etiam hanc vocem è ſuis MStis protulit. Nec minùs ſenſus loci, quam Editorum conſenſus me movebat. Gruterus iſtud *non* ſummo cum dedecore ejecit: malim tamen mentem Ciceronis, quam vel doctiſſimi Gruteri errores ſequi.

2 *cùm eſſemus ejuſmodi, quòd vel pueri*] Doctis quibuſdam ſuſpecta fuit hæc locutio: quapropter Gulielmius cenſuit legendum eſſe, *intelleximus (cùm eſſemus*

nos incenſos ſtudio diſcendi à doctrina deterrerent, libenter id, quod dixi, de illis oratoribus prædicarent; ut, ſi homines non eruditi ſummam eſſent prudentiam atque incredibilem eloquentiam conſecuti, inanis omnis noſter eſſe labor, et ſtultum in nobis erudiendis patris noſtri, optimi ac prudentiſſimi viri, ſtudium videretur. Quos tum (ut pueri) refutare domeſticis teſtibus, patre, et C. Aculeone propinquo noſtro, et L. Cicerone patruo, ſolebamus; quòd de Craſſo pater, et Aculeo (quocum erat noſtra matertera), quem Craſſus dilexit ex omnibus plurimùm, et patruus, qui cum Antonio in Ciliciam profectus unà deceſſerat, multa nobis de ejus ſtudio doctrinaque ſæpe narravit: cúmque nos cum conſobrinis noſtris, Aculeonis filiis, et ea diſceremus, quæ Craſſo placerent, et ab iis doctoribus, quibus ille uteretur, erudiremur, etiam illud ſæpe intelleximus ([a] cùm eſſemus ejuſmodi, quòd vel pueri ſentire poteramus), illum et Græcè ſic loqui, nullam ut noſſe aliam linguam videretur, et doctoribus noſtris ea ponere in percunctando, eaque ipſum omni in ſermone tractare,

eſſemus ejus domi) *quòd vel pueri* etc. Lambinus verò verba *cùm eſſemus ejuſmodi, quòd vel pueri ſentire poteramus* delenda eſſe voluit. Sed vulgata lectio defendi poteſt; *Ejuſmodi*, i. e. tantis ingeniis præditi. Noſter in Or. pro lege Manil. c. 7. dicit, *Genus belli eſt* ejuſmodi, quòd *maximè veſtros animos excitare debet:* Scilicet in utroque loco vox *quòd* idem valet ac *ut:* Sic in Ter. Adelph. iii. 2. 1. *Nunc illud eſt*, quòd, *ſi omnes omnia ſua conſilia conferant*, —— *nihil auxilii afferant.* Et in Colum. de re ruſt. vii. 5. *Sic quidem*, quòd *nec medicamentorum nec ferri remedia patitur grex:* Et (ne pluribus exemplis

ctare, ut nihil eſſe ei novum, nihil inauditum videretur. De Antonio verò, quamquam ſæpe ex humaniſſimo homine, patruo noſtro, acceperamus, quemadmodum ille vel Athenis vel Rhodi ſe doctiſſimorum hominum ſermonibus dediſſet; tamen ipſe adoleſcentulus, quantum illius ineuntis ætatis meæ patiebatur pudor, multa ex eo ſæpe quæſivi. Non erit profectò tibi, quod ſcribo, hoc novum: nam jam tum ex me audiebas, mihi illum ex multis variiſque ſermonibus nullius rei, quæ quidem eſſet in iis artibus, de quibus aliquid exiſtimare poſſem, rudem aut ignarum eſſe viſum. Sed fuit hoc in utroque eorum, ut Craſſus non tam exiſtimari vellet non didiciſſe, quàm illa deſpicere, et noſtrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: Antonius autem [3] probabiliorem hoc populo orationem fore cenſebat ſuam, ſi omnino didiciſſe numquam putaretur: atque ita ſe uterque graviorem fore, ſi alter contemnere, alter ne noſſe quidem Græcos videretur. Quorum conſilium quale fuerit, nihil ſanè ad hoc tempus:

exemplis utar) Ovid. de Triſt. v. 1. 16.

Præmoneo, numquam ſcripta quòd *iſta legant.*

3 *probabiliorem* hoc *populo*] Ut ſe habet vulgata lectio, vox *hoc*, eodem ſenſu, quo *eò*, ponitur adverbialiter: ſed utræque ſemper ferè comparativis præponuntur, ut ſæpe apud Ciceronem habes *hoc facilius*, *hoc magis*, *hoc inferiores* etc. Adde etiam, quòd *hoc* ſemper habet vel præcedentem, vel ſequentem particulam *quòd*, vel *quia*. Sed in hoc loco vox *hoc* poſtponitur comparativo, et non aliam habet particulam, quàm *ſi*, inſequentem. Facili igitur mutatione locum ſic licet reſtituere; *Antonius autem probabiliorem* huic *populo orationem fore cenſebat ſuam*, *ſi* etc. *Huic populo*, i. e. populo Romano: nota

pus: illud autem eſt hujus inſtitutæ ſcriptionis ac temporis, neminem eloquentia non modò ſine dicendi doctrina, ſed ne ſine omni quidem ſapientia florere umquam et præſtare potuiſſe.

Etenim cæteræ fere artes ſe ipſæ per ſe tu- II.
entur ſingulæ; [4] bene dicere autem, quod eſt ſcienter et peritè et ornatè dicere, non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſeptum teneatur. Omnia, quæcumque in hominum diſceptationem cadere poſſunt, bene ſunt ei dicenda, qui hoc ſe poſſe profitetur, aut eloquentiæ nomen relinquendum eſt. Quare equidem et in noſtra civitate, et in ipſa Græcia, quæ ſemper hæc ſumma duxit, multos et ingeniis et magna laude dicendi ſine ſumma rerum omnium ſcientia fuiſſe fateor; talem verò exſiſtere eloquentiam, qualis fuerit in Craſſo et Antonio, non cognitis rebus omnibus, quæ [5] ad tantam prudentiam pertinerent, tantamque dicendi copiam, quanta in illis fuit, non potuiſſe confirmo. Quo etiam feci libentius, ut eum ſermonem, quem illi quondam

inter

nota hæc eſt et vulgata Ciceronis locutio: ſic i. 51. *qui in hoc populo foroque verſamur.* Omnem autem dubitationem, opinor, eximet ii. 36. ubi ſuæ diſſimulationis rationem reddens Antonius dicit: *ſemper ego exiſtimavi jucundiorem et* probabiliorem huic populo *oratorem fore, qui* etc. Vox *huic* in MStis ſcribitur *huc*, litera tamen *c* ſupra lineam levata.

4 Vulgò, *bene dicere — cujus terminis* ſepta *teneatur.*] Lambinus legit *ſeptum:* quod veriſſimum puto. *Dicere* enim eſt modus infinitivus ſubſtantivè acceptus, et neutrius generis. Imò *quod* neutrius eſt generis; vox igitur *ſepta* feminini ferri non poteſt.

5 ad *tantam*] Ita edit. Ven. et Mediolanâ, non *in*, quam præpoſitionem huic loco pa-

K rum

inter ſe de his rebus habuiſſent, mandarem literis; vel ut illa opinio, quæ ſemper fuiſſet, tolleretur, alterum non doctiſſimum, alterum planè indoctum fuiſſe; vel ut ea, quæ exiſtimarem à ſummis oratoribus de eloquentia divinitus eſſe dicta, cuſtodirem literis, ſi ullo modo aſſequi complectique potuiſſem; vel mehercule etiam, ut laudem eorum jam prope ſeneſcentem, quantum ego poſſem, ab oblivione hominum atque à ſilentio vindicarem. Nam, ſi ex ſcriptis cognoſci ipſi ſuis potuiſſent, minùs hoc fortaſſe mihi eſſe putaſſem laborandum: ſed, cùm alter non multum (quod quidem exſtaret), et id ipſum adoleſcens; alter nihil admodum ſcripti reliquiſſet; deberi hoc à me tantis hominum ingeniis putavi, ut, cùm etiam nunc vivam illorum memoriam teneremus, hanc immortalem redderem, ſi poſſem. Quod hoc etiam ſpe aggredior majore ad probandum, quia non de Servii Galbæ aut C. Carbonis eloquentia ſcribo aliquid, in quo liceat mihi fingere, ſiquid velim, [6] nullius memoria jam me refellente: ſed edo hæc iis cognoſcenda, qui eos ipſos, de quibus loquor, ſæpe audierunt; ut duos ſummos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorum, quibus ambo illi oratores cogniti ſint, vivorum et præſentium memoria teſte commendemus.

Nec

rum convenire Lambinus vidit.

6 *nullius memoria jam* me *refellente:*] Ita MSti Cant. Norf. Nov. Harl. 2. Wag. Bal. et Bod. uti editiones Venet. et Mediol. cùm vulgò deeſt vox *me*. Hac igitur auctoritate vocem *me* recepi, quia caſus Accuſativus ad explendam ſententiam neceſſarius videtur.

7 *ſive*

Nec verò te, cariſſime frater atque optimè, III. rhetoricis nunc quibuſdam libris, quos tu agreſtes putas, inſequor ut erudiam: (quid enim tua poteſt oratione aut ſubtilius aut ornatius eſſe)? ſed quoniam [7] ſive judicio, ut ſoles dicere; ſive, ut ille pater eloquentiæ de ſe Iſocrates ſcripſit ipſe, pudore à dicendo et timiditate ingenua quadam refugiſti; ſive, ut ipſe jocari ſoles, unum putaſti ſatis eſſe non modò in una familia rhetorem, ſed pæne in tota civitate: non tamen arbitror tibi hos libros in eo fore genere, quod meritò propter eorum, qui de dicendi ratione diſputarunt, jejunitatem bonarum artium poſſit illudi. Nihil enim mihi quidem videtur in Craſſi et Antonii ſermone eſſe præteritum, quod quiſquam ſummis ingeniis, acerrimis ſtudiis, optima doctrina, maximo uſu cognoſci ac percipi potuiſſe arbitraretur: quod tu facillimè poteris judicare, qui prudentiam rationemque dicendi per te ipſum; uſum autem per nos percipere voluiſti. Sed, quo citiùs hoc, quod ſuſcepimus, non mediocre munus conficere poſſimus, omiſſa noſtra adhortatione, ad eorum, quos propoſuimus, ſermonem diſputationemque veniamus. Poſtero igitur die quàm illa erant acta, hora fere ſecunda, cùm etiam tum in lecto Craſſus eſſet, et apud eum Sulpitius

7 *ſive judicio, ut* ſoles *dicere*;] Fortè legendum eſt *ſoleo*, ut hoc ſit ratio, quam Cicero ipſe afferat, cur frater ejus à dicendo refugerit: jocularis ratio, quam Quintus ipſe afferre ſolebat, poſteà ſequitur, *ſive, ut ipſe jocari ſoles, unum putâſti ſatis eſſe* etc.

8 *Ita*

pitius ſederet; Antonius autem inambularet cum Cotta in porticu, repente eo Q. Catulus ſenex cum C. Julio fratre venit: quod ubi audivit, commotus Craſſus ſurrexit, omneſque admirati majorem aliquam eſſe cauſſam eorum adventus ſuſpicati ſunt. Qui cùm inter ſe, ut ipſorum uſus ferebat, amiciſſimè conſalutaſſent, Quid vos tandem? Craſſus, num quidnam, inquit, novi? Nihil ſanè, inquit Catulus; etenim vides eſſe ludos: ſed vel tu nos ineptos licet, inquit, vel moleſtos putes: Cùm ad me in Tuſculanum, inquit, heri veſperi veniſſet Cæſar de Tuſculano ſuo, dixit mihi à ſe Scævolam hinc euntem eſſe conventum, ex quo mira quædam ſe audiſſe dicebat, te, quem ego toties omni ratione tentans ad diſputandum elicere non potuiſſem, permulta de eloquentia cum Antonio diſſeruiſſe, et, tamquam in ſchola, prope ad Græcorum conſuetudinem diſputaſſe. [8] Ita me frater exoravit, ne ipſum quidem à ſtudio audiendi nimis abhorrentem, ſed mehercule [9] verentem, ne moleſti vobis interveniremus, ut huc ſecum venirem: Scævolam enim ita dicere aiebat, bonam partem ſermonis in hunc diem eſſe dilatam. Hoc ſi tu cupidiùs factum exiſtimas, Cæſari attribues; ſi familiariùs,

8 *Ita* me *frater exoravit*, ne *ipſum quidem à ſtudio* etc. Ita legendum cenſeo auctoritate MSti Harl. 1. cui quàm proximè accedunt cæteri mei optimæ notæ MSti, iique Palatini, quos excuſſit Gruterus. Vulgata lectio, *ita frater exoravit meipſum, non quidem à ſtudio* etc. minùs elegans eſt, minúſque digna Ciceronis calamo.

9 *verentem, ne*] Vulgò *verentem tamen, ne:* ſed, cùm vox *tamen* otioſa hîc, ſeu potiùs moleſta eſt, eam rejeci ad fidem

miliariùs, utrique noſtrûm: nos quidem, niſi fortè moleſti intervenimus, veniſſe delectat.

Tum Craſſus, equidem, quæcumque cauſſa vos huc attuliſſet, lætarer, cùm apud me viderem homines mihi cariſſimos et amiciſſimos; ſed tamen (verè dicam) quævis mallem fuiſſet, quàm iſta, quam dicis. Ego enim (ut, quemadmodum ſentio, loquar) numquam mihi minùs, quàm heſterno die, placui: magis adeo id facilitate, quàm alia ulla culpa mea contigit; qui, dum obſequor adoleſcentibus, me ſenem eſſe ſum oblitus; fecique id, quod ne adoleſcens quidem feceram, ut iis de rebus, quæ doctrina aliqua continerentur, diſputarem. Sed hoc tamen cecidit mihi peropportunè, quòd, tranſactis jam meis partibus, ad Antonium audiendum veniſtis. Tum Cæſar, Equidem inquit, Craſſe, ita ſum cupidus te in illa longiore ac perpetua diſputatione audiendi, ut, ſi id mihi minùs contingat, vel hoc ſim quotidiano tuo ſermone contentus. Itaque experiar equidem illud, ut ne Sulpitius, familiaris meus, aut Cotta plus, quàm ego, [1] apud te valere videatur; et te exorabo profectò, ut mihi quoque et Catulo tuæ ſuavitatis aliquid impertias: ſin tibi id minùs libebit, non te urgebo; IV.

fidem MStorum Cant. Mead. et Harl. 1. itemque editionum Rawl. Ven. Mediol. aliarumque veterum: ex finali ſyllaba vocis *verentem*, et voce *ne* illud *tamen* ortum eſſe ſuſpicor.

1 *apud te valere videatur*;] Cùm particula iſta *aut* disjungat Cottam et Sulpitium, legendum eſſe cenſeo *videatur*, quod MSti Cant. et Wag. exhibent, et MS. Bod. à prima manu olim exhibuerat. Vulgò *videantur*.

urgebo; neque committam, ut, dum vereare, [2] ne tu ſis ineptus, me eſſe judices. Tum ille, Ego mehercule, inquit, Cæſar, ex omnibus Latinis verbis hujus verbi vim vel maximam ſemper putavi: quem enim nos *ineptum* vocamus, is mihi videtur ab hoc nomen habere ductum, quòd *non* ſit *aptus*: idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlatè patet. Nam, qui aut, tempus quid poſtulet, non videt, aut plura loquitur, aut ſe oſtentat, aut eorum, quibuſcum eſt, vel dignitatis vel commodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus eſt, [3] is *ineptus* dicitur. Hoc vitio cumulata eſt eruditiſſima illa Græcorum natio: itaque, quòd vim hujus mali Græci non vident, ne nomen quidem ei vitio impoſuerunt: ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent, non reperies. Omnium autem ineptiarum, quæ ſunt innumerabiles, haud ſcio an ulla ſit major, quàm, ut illi ſolent, quocumque in loco, quoſcumque inter homines viſum eſt, de

2 *ne tu ſis ineptus,*] Ita MSti Cant. Norf. et Harl. 2. cum Victoriana et aliis vet. editionibus: Vulgò *tu ne ſis ineptus,* ordine mutato.

3 Vulgò, *is ineptus eſſe dicitur.*] Fallit hîc incautos levis, ſed notandus tamen, error: antea dixerat Craſſus, *quem enim nos ineptum vocamus:* et paulo poſt idem dicit, *quomodo Græci ineptum appellant:* Nunc verò hoc idem dicere vult, et enumeratione ſpecierum nobis ſignificari, quis ineptus nominetur. Delevi igitur Infinitivum *eſſe,* auctoritate Aſc. et Manutii, necnon MStorum Cant. Norf. Harl. 2. Wag. Bod. et Mag.

4 *palæſtra,*] Videtur Craſſi *palæſtra* fuiſſe ſpatium vacuum et ſub dio, in medio porticuum undique extructarum: quali Itali hodie vocant *piazza.* Apud Vitruvium vero v. 11. hac voce ſignificatur totum ædificium,

de rebus aut difficillimis aut non neceſſariis argutiſſimè diſputare. Hoc nos ab iſtis adoleſcentibus facere inviti et recuſantes heri coacti ſumus.

Tum Catulus, Ne Græci quidem, inquit, Craſſe, qui in civitatibus ſuis clari et magni fuerunt, ſicuti tu es, noſque omnes in noſtra Republica volumus eſſe, horum Græcorum, qui ſe inculcant auribus noſtris, ſimiles fuerunt; nec tamen in otio ſermones hujuſmodi diſputationeſque fugiebant. Ac ſi tibi videntur, qui temporis, qui loci, qui hominum rationem non habent, inepti, ſicut debent videri; num tandem aut locus hic non idoneus videtur, in quo porticus hæc ipſa, ubi inambulamus, et [4] palæſtra, et tot locis ſeſſiones [5] gymnaſiorum et Græcarum diſputationum memoriam quodammodo commovent? [6] aut inopportunum tempus in tanto otio, quod et rarò datur, et nunc peroptatò nobis datum eſt? aut homines ab hoc genere diſputationis alieni, qui omnes hi ſumus, ut ſine his ſtudiis [7] vitam V.

cium, quo et Porticus et Sedes, et alia continentur.

5 *gymnaſiorum et Græcarum*, etc.] Cùm *gymnaſia* illa tam *Græca* fuerint, quàm *diſputationes*, Lambinus cenſuit legendum eſſe *gymnaſiorum Græcorum et diſputationum*, quod habet etiam MStus Nov. Sed emendatione non opus eſt; quia et alibi videmus Adjectivum, quod ad duplex Subſtantivum refertur, apponi poſteriori; ut in c. 2. *multos et ingeniis et magna laude dicendi*, pro *magnis ingeniis et laude* etc, Vide etiam i. 57. *ad tuam vim et oratoriam facultatem.*

6 Vulgò, *aut* importunum *tempus*] Malim legere, *aut inopportunum*, ut conjecit Lambinus, et MSti Mag. Bal. Mead. Wag. Norf. Nov. exhibent.

7 *vitam* nullam *eſſe ducamus?*] Hunc ordinem verborum ſervant MSti Harl. 1. Cant. Nov.

tam nullam eſſe ducamus? Omnia iſta, inquit Craſſus, ego alio modo interpretor, qui primùm palæſtram et ſedes et porticus, etiam ipſos, Catule, Græcos exercitationis et delectationis cauſſà, non diſputationis inveniſſe arbitror: nam et ſæculis multis ante gymnaſia inventa ſunt, quàm in his philoſophi garrire cœperunt; et hoc ipſo tempore, cùm omnia gymnaſia philoſophi teneant, tamen eorum auditores diſcum audire, quàm philoſophum malunt; qui ſimul ut increpuit, in media oratione de maximis rebus et graviſſimis diſputantem philoſophum omnes unctionis cauſſà relinquunt: ità leviſſimam delectationem graviſſimæ, ut ipſi ferunt, utilitati anteponunt. Otium autem quòd dicis eſſe, aſſentior: verùm otii fructus eſt non contentio animi, ſed relaxatio.

VI. Sæpe ex ſocero meo audivi, cùm is diceret, ſocerum ſuum Lælium ſemper fere cum Scipione ſolitum ruſticari, eoſque incredibiliter repue-

Nov. Gonv. et tres vetuſtiſſimæ editiones: Nec aliter Cicero ſolet loqui: de Amicit. c. 23, *ſine amicitia vitam eſſe* nullam *ſentiunt:* de Off. ii. 4. *ſine quibus vita omnino* nulla *eſſe potuiſſet.* Per verba, *ut ſine his ſtudiis vitam nullam eſſe ducamus,* intellige, ut arbitremur nos non poſſe ſuaviter et jucundè vitam agere ſine Eloquentiæ cognitione; ita enim in ſequ. cap. Craſſus vocem *nullam* intelligit; *Vos eos eſſe, qui vitam* inſuavem *ſine his ſtudiis putaretis.* Eodem modo locutus eſt Plato l. i. de Rep. ubi querelas ſenum memorat, quibus perierant omnes voluptates adoleſcentiæ: Τότε μὲν εὖ ζῶντες· νῦν δὲ οὐδὲ ζῶντες· *tunc quidem bene viventes; nunc verò ne viventes quidem.* Quem Platonis locum Cicero in Senect. c. 3. ſic imitatus eſt: *Quòd voluptatibus carerent, ſine quibus* vitam nullam *putabant.*

8 *umbilicos*] i. e. lapillos umbilicorum inſtar habentes: quod Noſter hîc vocat *conchas et*

repueraſcere eſſe ſolitos, cùm rus ex urbe, tamquàm è vinculis, evolaviſſent. Non audeo dicere de talibus viris, ſed tamen ita ſolet narrare Scævola, conchas eos et [8] umbilicos ad Caietam et ad Laurentem legere conſueſſe, et ad omnem animi remiſſionem ludumque deſcendere. [9] Sic enim ſe res habet, ut quemadmodum volucres videmus procreationis atque utilitatis ſuæ cauſſa fingere et conſtruere nidos; eaſdem autem, cùm aliquid effecerint, levandi laboris ſui cauſſa paſſim ac liberè ſolutas opere volitare: ſic noſtri animi forenſibus negotiis atque urbano opere defeſſi geſtiunt, ac volitare cupiunt, vacui cura atque labore. Itaque illud, quod ego in cauſſa Curiana Scævolæ dixi, non dixi ſecus ac ſentiebam. Nam, *ſi*, inquam, *Scævola*, *nullum erit teſtamentum*, *rectè factum*, *niſi quod tu ſcripſeris*, *omnes ad te cives cum tabulis veniemus*; *omnium teſtamenta tu ſcribes unus*: *quid igitur?* inquam; *quando ages negotium publicum?* *quando*

et umbilicos, Val. Maximus lib. i. c. 8. vocat *conchulas et calculos*.

9 *Sic enim ſe res habet*; ut, *quemadmodum* etc.] Lambinus delevit vocem *ut*: ſed ſuam emendationem nullis argumentis confirmavit. Hoc verò, opinor, ſecutus eſt. Vidit nempe verba ſequentia *geſtiunt* et *cupiunt* eſſe modi Indicativi, quamvis poſt *ut* Subjunctivum ſcribi oporteret: Sic in ii. 67. *Sic profectò res ſe habet*, *nullum ut ſit tempus*, iii. 23. *Res quidem ſe ſic habet*, ut, *niſi quod quiſque citò potuerit*, *numquam omnino* poſſit *perdiſcere*. Epiſt. ad Quintum Fratrem i. 1. *Quæ perſæpe viris ſapientiſſimis acciderunt*, ut, *quemadmodum gubernatores optimi vim tempeſtatis*; *ſic illi fortunæ impetum ſuperare non* poſſent. In his tribus locis citatis Subjunctivus modus ſequitur *ut*: aut igitur particula *ut* ejicienda eſt, aut in fine ſententiæ, neceſſe eſt, ut legamus *geſtiunt* et *cupiant*.

1 Vulgò

quando amicorum? quando tuum? quando denique nihil ages? Tum illud addidi, *mihi enim liber eſſe non videtur, qui non aliquando nihil agit*: in qua permaneo, Catule, ſententiâ; meque, cùm huc veni, hoc ipſum nihil agere et planè ceſſare delectat. Nam, quod addidiſti tertium, vos eos eſſe, qui vitam inſuavem ſine his ſtudiis putaretis, id me non modò non hortatur ad diſputandum, ſed etiam deterret. Nam, ut C. Lucilius, homo doctus et perurbanus, dicere ſolebat, *ea, quæ ſcriberet*, [1] *neque ſe ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi velle; quòd alteri nihil intelligerent, alteri plus fortaſſe*, [2] *quàm ipſe*: de quo etiam ſcripſit, *Perſium non curo legere* (hic enim fuit, ut noramus, omium fere noſtrorum hominum doctiſſimus); [3] *Lælium Decimum volo* (quem cognovimus virum bonum, et non illiteratum, ſed nihil ad Perſium): ſic ego, ſi jam

1 Vulgo, *neque ab indoctiſſimis, neque ab doctiſſimis legi velle*;] Sic ſe habet lectio vulgata: ſed cùm deeſt vox *ſe* ante verbum *velle*, auctoritate quinque MStorum Oxon. Mead. et Cant. et editionum Ven. Mediol. Car. Stephani, et Lambini ſic refinxi ſententiam, *neque ſe ab indoctiſſimis* etc.

2 Vulgò, *quàm ipſe* de ſe: *quo etiam ſcripſit* etc.] Hunc locum corruptum eſſe facilè omnes agnoſcent. Quid enim eſt, aliquid *de ſe intelligere?* Quid vult, *quo etiam ſcripſit?* neutrum quidem ferri poteſt. Unicè vera lectio hæret in quatuor MStis Oxon. in MStis Cant. Wag. Mead. Harl. duobus, Conv. Pith. Mem. Pal. pr. editionibuſque primis; *alteri plus fortaſſe, quam ipſe*: de quo *etiam ſcripſit* etc. Vox *ſe* excidit ſupra ex ſuo loco *neque ſe ab indoctiſſimis*, et in hunc locum negligentiâ Librariorum recepta fuit.

3 *Lælium Decimum volo*,] Neſcio, conſultóne, an errore in vulgatis editionibus Comma poſt Lælium ponatur. Tam manifeſtum verò vitium non paſſus ſum diutiùs Ciceroni adhæreſcere.

jam mihi diſputandum ſit de his noſtris ſtudiis, nolim equidem apud ruſticos, ſed multo minùs apud vos: malo enim non intelligi orationem meam, quàm reprehendi.

Tum Cæſar, Equidem, inquit, Catule, jam VII.
mihi videor navaſſe operam, quod huc venerim: nam hæc ipſa recuſatio diſputationis, diſputatio quædam fuit mihi quidem perjucunda. Sed cur impedimus Antonium, cujus audio eſſe partes, ut de tota eloquentia diſſerat, quemque jamdudum [4] Cotta et Sulpitius exſpectat? Ego verò, inquit Craſſius, neque Antonium verbum facere patiar, et ipſe obmuteſcam, niſi priùs à vobis impetraro. Quidnam? inquit Catulus. Ut hîc ſitis hodie. Tum, cùm ille dubitaret, quòd ad fratrem promiſerat, Ego, inquit Julius, pro utroque reſpondeo: ſic faciemus: atque iſta quidem conditione, vel ut verbum nullum faceres, me teneres.

hæreſcere. Quippe Cicero ſingulos ſingulis opponit, Decimum Perſio, additque relativum *quem*, non *quos*. Omnes veteres editiones omittunt iſtud Comma, in quo delendo nihil dubii eſt. Reſtat tamen alius nodus: nuſquam enim *Decimus* cognomen eſt. Sed præclarè ad hanc rem facit, quod Cl. Spanhemius in ſuò tractatu de re Nummaria obſervavit, nempe ſæpiſſime prænomen poſtponi nomini gentis: ſic in Dionyſio Halicarn. habes Πίσων Λεύκιος, Γέλλιος Γναῖος. l. ii. Antiq. Romanarum. Apud Dionem quoque, ipſumque Ciceronem vir idem doctiſſimus obſervavit parilem ordinis mutationem. Porrò, Onuph. Panvinius in libro de Nom. Roman. dicit ſe legiſſe *Manlium Cnæum*. Ergo *Lælius Decimus* idem valet, ac *Decimus Lælius*.

4 *Cotta et Sulpitius* expectat?] Ita MSti Mag. et Joan. vice vulgati *expectant*: et planè Ciceronianum eſt, uti verbo ſingularis numeri poſt binos aut plures caſus Nominativos, modò hi ſint numeri ſingularis.

teneres. Hîc Catulus arriſit; et ſimul, Præciſa, inquit, mihi quidem dubitatio eſt, quoniam neque domi imperaram, et hic, apud quem eram futurus, ſine mea ſententia tam facilè promiſit. Tum omnes oculos in Antonium conjecerunt; et ille, Audite verò, audite, inquit; hominem enim audietis de ſchola, atque à magiſtro, et Græcis literis eruditum: et eò quidem loquar confidentiùs, quòd Catulus auditor acceſſit, cui non ſolùm nos Latini ſermonis, ſed etiam Græci ipſi ſolent ſuæ linguæ ſubtilitatem elegantiamque concedere. Sed tamen, quoniam hoc totum, quicquid eſt, ſive artificium, ſive ſtudium dicendi, niſi acceſſit os, nullum poteſt eſſe; docebo vos, diſcipuli, id quod ipſe non didici, quid de omni genere dicendi ſentiam. Hic poſteaquam arriſerunt, Res mihi videtur eſſe, inquit, facultate præclara, arte mediocris: ars enim earum rerum eſt, quæ ſciuntur; oratoris autem omnis actio opinionibus, non ſcientia continetur. Nam et apud eos dicimus, qui neſciunt, et ea dicimus, quæ neſcimus ipſi: itaque et illi aliàs aliud iiſdem de rebus et ſentiunt et judicant, et nos contrarias ſæpe cauſſas dicimus, non modò ut Craſſus contra me dicat aliquando, aut ego contra Craſſum; cùm alterutri neceſſe ſit

5 *non glorioſè, magiſque (ut tu putas) à veritate* etc.] Vulgò editum eſt, *non glorioſè magis, ut tu putas, à veritate*, etc. ſed Victorium et Aſcenſium ſequendos eſſe exiſtimo. Vox *magiſque* idem valet quod *nec magis* vel *et non magis*, particula negativa *non* ex præcedentibus ſubintellectâ. Qui hanc ſententiam non ita explicat, hærebit in verbis *neſcio qua dignitate*, quibus planè ſignificatur à Catulo conceſſum eſſe, Antonii

ſit falſum dicere: ſed etiam ut uterque noſtrûm eadem de re aliàs aliud defendat; cùm plus uno verum eſſe non poſſit. Ut igitur in ejuſmodi re, quæ mendacio nixa ſit, quæ ad ſcientiam non ſæpe perveniat, quæ opiniones hominum et ſæpe errores aucupetur, ita dicam, ſi cauſſam putatis eſſe, cur audiatis.

VIII. Nos verò, et valde quidem, Catulus inquit, putamus, atque eo magis, quòd nulla mihi oſtentatione videris eſſe uſurus: exorſus es enim [5] non glorioſè, magiſque (ut tu putas), à veritate, quàm à neſcio qua dignitate. Ut igitur de ipſo genere ſum confeſſus, inquit Antonius, artem eſſe non maximam; ſic illud affirmo, præcepta poſſe quædam dari peracuta ad pertractandos animos hominum, et ad [6] excipiendas eorum voluntates. Hujus rei ſcientiam ſi quis volet magnam quandam artem eſſe dicere, non repugnabo: etenim cùm plerique temere ac nulla ratione cauſſas in foro dicant, nonnulli autem propter exercitationem, aut propter conſuetudinem aliquam callidiùs id faciant, non eſt dubium, quin, ſi quis animadverterit, quid ſit, quare alii meliùs, quàm alii dicant, id poſſit notare. Ergo id qui toto in genere fecerit, is, ſi non planè artem, at quaſi artem quandam invenerit.

Antonii exordium tam *dignitate*, quàm *veritate* non caruiſſe.

6 excipiendas *eorum voluntates*] Lambini MStus habuit *captandas*: ſed cave, quid mutes; illa enim vox idem valet ac hæc; ut in Horatii Epiſt. i. i. 73.

Pomis viduas venantur avaras,
Excipiuntque *ſenes, quos in vivaria mittant.*

7 mode-

rit. Atque utinam, ut mihi illa videre videor in foro atque in cauſſis, ita nunc, quemadmodum ea reperirentur, poſſem vobis exponere! Sed de me videro: nunc hoc propono, quod mihi perſuaſi, Quamvis ars non ſit, tamen nihil eſſe perfecto oratore præclarius. Nam, ut uſum dicendi omittam, qui in omni pacata et libera civitate dominatur, tanta oblectatio eſt in ipſa facultate dicendi, ut nihil hominum aut auribus aut mentibus jucundius percipi poſſit: qui enim cantus [7] moderatæ orationis pronuntiatione dulcior inveniri poteſt? quod carmen artificioſa verborum concluſione aptius? qui actor in imitanda, quàm orator in ſuſcipienda veritate jucundior? quid autem ſubtilius, quàm acutæ crebræque ſententiæ? quid admirabilius, quàm res ſplendore illuſtrata verborum? quid plenius, quàm omni rerum genera cumulata oratio? neque enim ulla non propria oratoris eſt res, quæ quidem ornatè dici graviterque debeat.

IX. Hujus eſt in dando conſilio de maximis rebus cum dignitate explicata ſententia; ejuſdem et languentis populi incitatio, et effrenati moderatio: eadem facultate et fraus hominum ad perniciem, et integritas ad ſalutem vocatur: quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitiis acriùs revocare? quis vituperare improbos aſperiùs? quis laudare bonos ornatiùs? quis cupiditatem vehementiùs frangere

7 *moderatæ*] Hujus vocis ſenſum explicat id, quod dicitur in i. 60. *adſtrictus certa quadam numerorum moderatione et pedum.*

8 aut *ſi quiſquam* etc.] Vulg. edit.

gere accuſando poteſt? quis mœrorem levare mitiùs conſolando? Hiſtoria verò, teſtis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiſtra vitæ, nuntia vetuſtatis, qua voce alia, niſi oratoris, immortalitati commendatur? Nam ſi qua eſt ars alia, quæ verborum aut faciendorum aut deligendorum ſcientiam profiteatur; [8] aut ſi quiſquam dicitur, niſi orator, formare orationem, eamque variare et diſtinguere quaſi quibuſdam verborum ſententiarumque inſignibus; aut ſi via ulla, niſi ab hac una arte, traditur aut argumentorum, aut ſententiarum, aut denique deſcriptionis atque ordinis; fateamur aut hoc, quod hæc ars profiteatur, alienum eſſe, aut cùm aliqua alia arte eſſe commune. Sed, ſi in hac unâ eſt ea ratio atque doctrina, non, ſi qui aliarum artium bene locuti ſunt, eo minùs id eſt hujus unius proprium: ſed, ut orator de iis rebus, quæ cæterarum artium ſunt, ſi modò eas cognorit (ut heri Craſſus dicebat), optimè poteſt dicere; ſic cæterarum artium homines ornatiùs illa ſua dicunt, ſi quid ab hac arte didicerunt. Neque enim, ſi de ruſticis rebus agricola quiſpiam, aut etiam (id quod multi) medicus de morbis, aut de pingendo pictor aliquis diſertè dixerit aut ſcripſerit, idcirco illius artis putanda ſit eloquentia: in qua, quia vis magna eſt in hominum ingeniis, eò multi etiam ſine doctrina aliquid omnium generum atque artium conſequuntur:

edit. omittunt *aut*, quod tamen hic proprium locum habet, et reperitur in Victorii Lambinique editionibus, et MStis Joan. Bod. Mag. et Harl. duobus.

9 *quid*

ſequuntur; ſed, quid cujuſque ſit proprium, etſi ex eo judicari poteſt, cùm videris, [9] quid quæque doceant, tamen hoc certius nihil eſſe poteſt, quàm quòd omnes artes aliæ ſine eloquentia ſuum munus præſtare poſſunt, orator ſine ea nomen ſuum obtinere non poteſt: ut cæteri, ſi diſerti ſint, aliquid ab hoc habeant; hìc, niſi domeſticis ſe inſtruxerit copiis, aliunde dicendi copiam petere non poſſit.

X. Tum Catulus, Etſi, inquit, Antoni, minimè impediendus eſt interpellatione iſte curſus orationis tuæ, patiere tamen, mihique ignoſces: *non enim poſſum, quin exclamem*, ut ait ille in Trinummo; ita mihi vim oratoris cum exprimere ſubtiliter viſus es, tum laudare copioſiſſimè: quod quidem eloquentem vel optimè facere oportet, [1] ut eloquentiam laudet: debet enim ad eam laudandam ipſam illam adhibere, quam laudat. Sed perge porrò; tibi enim aſſentior, veſtrûm eſſe hoc totum diſertè dicere; idque ſi quis in alia arte faciat, eum aſſumto aliunde uti bono, non proprio nec ſuo. Et Craſſus, Nox te, inquit, nobis, Antoni, expolivit, hominemque reddidit: nam heſterno ſermone unius cujuſdam operis, ut ait Cæcilius, remigem aliquem aut bajulum nobis oratorem deſcripſeras, inopem quendam humanitatis, atque inurbanum. Tum Antonius,

9 *quid quæque* doceant,] Lamb. et Manut. legunt *doceat:* ſed non opus eſt emendatione; ita enim Noſter de Divin. ii. 42. *Perinde ut* quæque *ſtellæ in his partibus* ſunt *quoque tempore:* et Orator. c. 58. *Nunc dicendum eſt, quibus orationis generibus* ſint quique (ſc. numeri) *accommodatiſſimi.*

1 *ut*

nius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſuẽram, ut, ſi te refelliſſem, hos à te diſcipulos abducerem: nunc, Catulo audiente et Cæſare, videor debere non tam pugnare tecum, quàm, quid ipſe ſentiam, dicere. Sequitur igitur, quoniam nobis eſt hic, de quo loquimur, in foro atque in oculis civium conſtituendus, ut videamus, quid ei negotii demus, cuique eum muneri velimus eſſe præpoſitum. Nam Craſſus heri, cùm vos, Catule et Cæſar, non adeſſetis, poſuit breviter in artis diſtributione idem, quod Græci plerique poſuerunt: neque ſanè, quid ipſe ſentiret, ſed quid ab illis diceretur, oſtendit; duo prima genera quæſtionum eſſe, in quibus eloquentia verſaretur, unum infinitum, alterum certum. Infinitum mihi videbatur id dicere, in quo aliquid generatim quæreretur, hoc modo; Expetendane eſſet eloquentia; expetendine honores: certum autem, in quo quid in perſonis, et in conſtituta re et definita quæreretur; cujuſmodi ſunt, quæ in foro atque in civium cauſſis diſceptationibuſque verſantur. Ea mihi videntur aut in lite ordinanda, aut in conſilio dando eſſe poſita: nam illud tertium, quod et à Craſſo tactum eſt, et, ut audio, ille ipſe Ariſtoteles, qui hæc maximè illuſtravit, adjunxit, etiamſi [2] opus eſt, tamen minùs eſt neceſſarium.

1 *ut eloquentiam laudet*] Hæc verba videntur è Gloſſa nata eſſe.

2 *opus eſt*] i. e. commodum eſt: et ita Noſter diſtinguit in Ep. ad Fam. i. 9. *Legem curiatam Conſuli ferre opus eſſe, neceſſe non eſſe.* Vide Not. meam ad lib. iii. de Offic. c. 11.

ſarium. Quidnam? inquit Catulus; an laudationes? id enim video poni genus tertium.

XI. Ita, inquit Antonius; et in eo quidem genere ſcio et me, et omnes, qui affuerunt, delectatos eſſe vehementer, cùm abs te eſt Popilia, mater veſtra, laudata; cui primùm mulieri hunc honorem in noſtra civitate tributum puto: ſed non omnia, quæcumque loquimur, mihi videntur ad artem et ad præcepta eſſe revocanda. Ex his enim fontibus, unde omnia ornatè dicendi præcepta ſumuntur, licebit etiam laudationem ornare, neque illa elementa deſiderare, quæ ut nemo tradat, quis eſt, qui neſciat, quæ ſint in homine laudanda? poſitis enim iis rebus, quas Craſſus in illius orationis ſuæ, quam contra [3] collegam cenſor habuit, principio dixit, *quæ natura aut fortuna darentur hominibus, in iis rebus ſe vinci poſſe animo æquo pati; quæ ipſi ſibi homines parare poſſent, in iis rebus ſe pati vinci non poſſe*; qui laudabit quempiam, intelliget exponenda [4] ſibi eſſe fortunæ bona; ea ſunt generis, pecuniæ, propinquorum, amicorum, opum, valetudinis, formæ, virium, ingenii, cæterarumque rerum, quæ ſunt aut corporis, aut extraneæ: ſi habuerit, bene his uſum; ſi non habuerit, ſapienter caruiſſe; ſi amiſerit, mode-

ratè

3 *collegam*] Sc. Cn. Domitium Ahenobarbum, de quo vide c. 56.

4 *ſibi eſſe fortunæ bona*;] Lamb. legendum voluit *ſibi eſſe* naturæ et *fortunæ bona*: ſed illum fugit, Ciceronem tam *naturam* quàm *fortunam* unâ voce *fortunæ* ſignificâſſe: in enumeratione enim hujus generis bonorum, dicit paulo infrà, *cæterarumque rerum, quæ ſunt aut corporis aut extraneæ*: ſimile eſt, quod Noſter dicit in ii. 84. *Genus, forma, vires, opes, divitiæ, cæteraque, quæ* fortuna

det

ratè tuliſſe: Deinde quid ſapienter is, quem laudet, quid liberaliter, quid fortiter, quid juſtè, quid magnificè, quid piè, quid gratè, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit aut tulerit. Hæc, et quæ ſint ejus generis, facilè videbit, qui volet laudare quempiam; et qui vituperare, contraria. Cur igitur dubitas, inquit Catulus, facere hoc tertium genus, quoniam ineſt in ratione rerum? non enim, ſi eſt facilius, eò de numero quoque eſt excerpendum. Quia nolo, inquit, omnia, quæ cadunt aliquando in oratorem, [5] quamvis exigua ſint, ea ſic tractare, quaſi nihil poſſit dici ſine præceptis ſuis: nam et teſtimonium ſæpe dicendum eſt, ac nonnumquam etiam accuratiùs; ut mihi neceſſe fuit in Sext. Titium, ſeditioſum civem et turbulentum. Explicavi in eo teſtimonio dicendo omnia conſilia conſulatus mei, quibus illi tribuno plebis pro Republica reſtitiſſem; quæque ab eo contra Rempublicam facta arbitrarer, expoſui: diu retentus ſum, multa audivi, multa reſpondi. Num igitur placet, cùm de eloquentia præcipias, aliquid etiam de teſtimoniis dicendis quaſi in arte tradere? Nihil ſanè, inquit Catulus, neceſſe eſt.

Quid ſi (quod ſæpe ſummis viris accidit) mandata XII.

det aut extrinſecus aut corpori etc. ubi vides *naturæ* ſive *corporis* bona *fortunæ* aſcribi.

5 *quamvis exigua ſint,*] i. e. quamvis facilia ſint, ſeu paucis verbis tractari poſſint: Sic ii. 84. *nec illud tertium, laudationum, genus eſt difficile,* —— *ſed quia multa ſunt orationum genera et graviora et majoris copiæ, de quibus nemo ferè præciperet, totum hunc ſegregabam locum:* Non opus eſt igitur, ut cum Riccobono legamus, *quamvis* egregia *ſint.*

mandata ſint exponenda aut in ſenatu ab imperatore, aut ad imperatorem, aut ad regem, aut ad populum aliquem à ſenatu? num, quia genere orationis in hujuſmodi cauſſis accuratiore eſt utendum, idcirco pars etiam hæc cauſſarum numeranda videtur, aut propriis præceptis inſtruenda? Minimè verò, inquit Catulus: non enim deerit homini diſerto in ejuſmodi rebus facultas, ex cæteris rebus et cauſſis comparata. Ergo item, inquit, illa, quæ ſæpe diſertè agenda ſunt, et quæ ego paulo ante (cùm eloquentiam laudarem) dixi oratoris eſſe, neque habent ſuum locum ullum in diviſione partium, neque certum præceptorum genus, et agenda ſunt non minùs diſertè, quàm quæ in lite dicuntur; objurgatio, cohortatio, conſolatio: quorum nihil eſt, quod non ſumma dicendi ornamenta deſideret; ſed ex artificio res iſtæ præcepta non quærunt. Planè, inquit Catulus, aſſentior. Age verò, inquit Antonius, qualis oratoris, et quanti hominis in dicendo putas eſſe, hiſtoriam ſcribere? Si, ut Græci ſcripſerunt, ſummi, inquit Catulus: ſi, ut noſtri, nihil opus eſt oratore: ſatis eſt non eſſe mendacem. Atqui, ne noſtros contemnas, inquit Antonius, Græci quoque ſic initio ſcriptitarunt, ut noſter Cato, ut Pictor, ut

6 efferebatque *in album,*] Lambinus maluit *referebatque in album.* Optimè, ut opinor: vulgata enim lectio nulla ſimili locutione confirmatur, Lambini verò lectioni Livius fidem facit i. 32. *Omnia ea ex commentariis Regis pontificem maximum,* in album relata, *proponere in publico jubet.* MS. Bod. habet *efferebatque in altum*: ſed minùs placet propter ea, quæ ſequuntur, *proponebat tabulam domi.*

7 bique

ut Piſo. Erat enim hiſtoria nihil aliud, niſi annalium confectio; cujus rei memoriæque publicæ retinendæ cauſsâ, ab initio rerum Romanarum uſque ad P. Mutium pontificem maximum res omnes ſingulorum annorum mandabat literis pontifex maximus, [6] efferebatque in album, et proponebat tabulam domi, poteſtas ut eſſet populo cognoſcendi; [7] hique etiam nunc annales maximi nominantur. Hanc ſimilitudinem ſcribendi multi ſecuti ſunt, qui ſine ullis ornamentis monumenta ſolùm temporum, hominum, locorum, geſtarumque rerum reliquerunt. Itaque, qualis apud Græcos Pherecydes, Hellanicus, Acuſilas fuit, aliique permulti, talis noſter Cato et Pictor et Piſo; qui neque tenent, quibus rebus ornatur oratio (modò enim huc iſta ſunt importata), et, dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant eſſe brevitatem. Paullulum ſe erexit, et addidit hiſtoriæ majorem ſonum vocis vir optimus, Craſſi familiaris, [8] Antipater: cæteri non exornatores rerum, ſed tantummodo narratores fuerunt.

XIII. Eſt, inquit Catulus, ut dicis: ſed iſte ipſe Cœlius neque diſtinxit hiſtoriam [9] varietate locorum; neque verborum collocatione, et tractu orationis leni et æquabili perpolivit illud opus;

7 *hique etiam nunc*] Editiones Ven. Mediol. et Lambini habent, *hique etiam nunc* etc; Manutii verò *iique*. Vulgata lectio *ii qui* ferri non poteſt, quoniam vox *ii* cum nullo verbo conſtruitur.

8 *Antipater:*] L. Cœlius Antipater, de quo Noſter plura in Bruto, c. 26.

9 *varietate locorum*;] i. e. regionum: et ita Cicero in cap. ſequenti, cùm de Hiſtoriæ legibus ſermo eſt, dicit, *Rerum ratio*

opus; ſed, ut homo neque doctus, neque maximè aptus ad dicendum, ſicut potuit, dolavit: vicit tamen, ut dicis, ſuperiores. Minimè mirum, inquit Antonius, ſi iſta res adhuc noſtrâ linguâ illuſtrata non eſt: nemo enim ſtudet eloquentiæ noſtrorum hominum, niſi ut in cauſſis atque in foro eluceat: apud Græcos autem eloquentiſſimi homines, remoti à cauſſis forenſibus, cum ad cæteras res illuſtres, tum ad ſcribendam hiſtoriam maximè ſe applicaverunt. Namque et Herodotum illum, qui princeps genus hoc ornavit, in cauſſis nihil omnino verſatum eſſe accepimus: atqui tantâ eſt eloquentiâ, ut me quidem, quantum ego Græcè ſcripta intelligere poſſum, magnopere delectet. Et poſt illum Thucydides omnes dicendi artificio, mea ſententia, facilè vicit: qui ita creber eſt rerum frequentia, ut verborum prope numerum ſententiarum numero conſequatur; ita porrò verbis aptus et preſſus, ut neſcias, utrùm res oratione, an verba ſententiis illuſtrentur. Atqui ne hunc quidem, quamquam eſt in Republica verſatus, ex numero accepimus eorum, qui [1] cauſſas dictitarunt; et hos libros tum ſcripſiſſe dicitur, cùm à Republica remotus, atque, id quod optimo cuique Athenis accidere ſolitum eſt, in exſilium

ratio ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem.

1 *cauſſas dictitarunt*;] i. e. frequenter cauſſas dixerunt, ſive id munus in ſe ſuſceperunt, ut pro amicis et clientibus cauſſas dicerent. *Dictitare* eſt verbum frequentativum, ut cum Grammaticis loquar. Thucydides fertur Pyrilampem in judicio, Pericle accuſante, oratione defendiſſe; ſed cauſſas non ſæpe egit, ſi hiſtoriæ fides eſt.

3 quaſi

exſilium pulſus eſſet. Hunc conſecutus eſt Syracuſius Philiſtus, qui, cùm Dionyſii tyranni familiariſſimus eſſet, otium ſuum conſumſit in hiſtoria ſcribenda, maximéque Thucydidem eſt, ſicut mihi videtur, imitatus. Poſtea verò, [3] quaſi ex clariſſima rhetoris officina, duo præſtantes ingenio, Theopompus et Ephorus, ab Iſocrate magiſtro impulſi, ſe ad hiſtoriam contulerunt; cauſſas omnino numquam attigerunt.

Denique etiam à philoſophia profectus princeps Xenophon, Socraticus ille; poſt ab Ariſtotele Caliſthenes, comes Alexandri, ſcripſit hiſtoriam; et hic quidem rhetorico pæne more; ille autem ſuperior leniore quodam ſono eſt uſus, et qui illum impetum oratoris non habeat; vehemens fortaſſe minùs, ſed aliquanto tamen eſt, ut mihi quidem videtur, dulcior. Minimus natu horum omnium Timæus, quantum autem judicare poſſum, longè eruditiſſimus, et rerum copia et ſententiarum varietate abundantiſſimus, et ipſa compoſitione verborum non impolitus, magnam eloquentiam ad ſcribendum attulit, ſed nullum uſum forenſem. Hæc cùm ille dixiſſet, Quid eſt, inquit, Catule, Cæſar? ubi ſunt, qui Antonium Græcê negant ſcire? quot hiſtoricos nominavit? XIV.

3 *quaſi ex clariſſima rhetoris officina,*] MS. Harl. 1. hunc ordinem verborum ſervat, *ex clariſſima* quaſi *Rhetoris officina:* bene, cùm enim vox *quaſi* ad vim ſolius vocis *officina* levandam uſurpetur, longè ab ea abeſſe non debet: Sic Cicero de Leg. i. 13. *Philoſophi* quaſi officinas *inſtruxerunt ſapientiæ:* et in Bruto c. 8. *Domus Iſocratis,* quaſi ludus *quidam atque* officina *dicendi* etc.

vit? quàm ſcienter, quàm propriè de unoquoque dixit? Id mehercule, inquit Catulus, admirans, illud jam mirari deſino, quod multo magis ante mirabar, hunc, cùm hæc neſciret, in dicendo poſſe tantum. Atqui, Catule, inquit Antonius, non ego utilitatem aliquam ad dicendum aucupans horum libros et nonnullos alios, ſed delectationis cauſſa, cùm eſt otium, legere ſoleo. Quid ergo? Eſt fateor, aliquid tamen: ut, cùm in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſſam ambulem, fieri natura tamen, ut colorer; ſic, cùm iſtos libros ad Miſenum (nam Romæ vix licet) ſtudioſiùs legerim, ſentio orationem meam illorum cantu quaſi colorari. Sed, ne latiùs hoc vobis patere videatur, hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ ipſi, qui ſcripſerunt, voluerunt à vulgo intelligi. [3] In philoſophos veſtros ſi quando incidi, deceptus indicibus librorum, quòd ſunt ferè inſcripti de rebus notis et illuſtribus, de virtute, de juſtitia, de honeſtate, de voluptate, verbum prorſus nullum intelligo; ita ſunt anguſtis et conciſis diſputationibus illigati. Poëtas omnino, quaſi alia quadam lingua locutos, non conor attingere: cum his me (ut dixi) oblecto, qui res geſtas, aut qui orationes ſcripſerunt ſuas,

3 *In philoſophos veſtros*] Manutius pro *veſtros* legit *verò*: malè; hîc enim Antonius loquitur Catulo, de quo dicitur in iii. 49. *Hæc ab iis philoſophis, quos tu maximè diligis, Catule, dicta ſunt.* et c. 47. *Trochæum frequenter ab oratore ſegregat Ariſtoteles, Catule,* veſter.

4 *ſita ſunt*] ſc. præcepta hiſtoriæ ſcribendæ ideo à rhetoribus nuſquam ſeparatim traduntur, quia ſita ſunt ante oculos.

5 *Ne quid veri*] Ita MSti Joan.

ſuas, aut qui ita loquuntur, ut videantur voluiſſe eſſe nobis, qui non ſumus eruditiſſimi, familiares. Sed illuc redeo.

XV. Videtiſne, quantum munus ſit oratoris hiſtoria? haud ſcio, an flumine orationis et varietate maximum: neque tamen eam reperio uſquam ſeparatim inſtructam rhetorum præceptis: [4] ſita ſunt enim ante oculos. Nam quis neſcit, primam eſſe hiſtoriæ legem, Ne quid falſi dicere audeat? deinde, [5] Ne quid veri non audeat? Ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo? Ne qua ſimultatis? Hæc ſcilicet fundamenta nota ſunt omnibus. Ipſa autem exædificatio poſita eſt in rebus et verbis. Rerum ratio ordinem temporum deſiderat, regionum deſcriptionem: vult etiam (quoniam in rebus magnis memoriaque dignis conſilia primùm, deinde acta, poſtea eventus exſpectantur) et de conſiliis ſignificari, quid ſcriptor probet; et in rebus geſtis declarari non ſolùm, quid actum aut dictum ſit, ſed etiam quomodo; et, cùm de eventu dicatur, ut cauſſæ explicentur omnes vel caſus, vel ſapientiæ, vel temeritatis: hominumque ipſorum non ſolùm res geſtæ, ſed etiam, qui fama ac nomine [6] excellat, de cujuſque vita atque natura. Verborum autem ratio,

Joan. Gonv. Bal. Bod. et Harl. duo cum pleriſque vet. editionibus: vulgatum *verè* à mente Ciceronis prorſus abhorret: poteſt enim quis nihil non *verè* dicere, cùm interim aliquid *veri* eſt, quod non audet dicere: Cicero voluit ſignificare, Hiſtorici officium eſſe, nihil quod verum eſt, præ metu etc. intactum relinquere.

6 *excellat,*] Vulgò, *excellant:* ſed ſequor editiones Venet. Mediol. et Lambini: vox *cujuſque,* quæ ſequitur, videtur poſtulare verbum ſingularis numeri.

ratio, et genus orationis fuſum atque tractum, et cum lenitate quadam æquabili profluens, ſine hac judiciali aſperitate, et ſine ſententiarum forenſium aculeis perſequendum eſt. Harum tot tantarumque rerum videtiſne nulla eſſe præcepta, quæ in artibus rhetorum reperiantur? In eodem ſilentio multa alia oratorum officia jacuerunt, cohortationes, conſolationes, præcepta, admonita, quæ tractanda ſunt omnia diſertiſſimè; ſed locum ſuum in illis artibus, quæ traditæ ſunt, habent nullum. Atque in hoc genere illa quoque eſt infinita ſilva; quòd oratori plerique (ut etiam Craſſus oſtendit) duo genera ad dicendum dederunt; Unum de certa definitaque cauſſa, quales ſunt, quæ in litibus, quæ in deliberationibus verſantur: addat, ſi quis volet, [7] etiam laudationes; Alterum, quod appellant omnes fere ſcriptores, explicat nemo, infinitam generis ſine tempore et ſine perſona quæſtionem. Hoc quid, et quantum ſit, cùm dicunt, intelligere mihi non videntur: ſi enim eſt oratoris, quæcumque res infinitè poſita ſit, de ea poſſe dicere, dicendum erit ei, quanta ſit ſolis magnitudo, quæ forma terræ: de mathematicis, de muſicis rebus non poterit, quin dicat, hoc onere ſuſcepto, recuſare.

Denique

meri. Ante vocem *de cujuſque* etc. ſubintellige ex præcedentibus, *ut dicatur.*

7 *etiam laudationes*;] Lambinus ex duobus MStis legit *laudationes:* nec aliter MSti Norf. Wag. Cant. Nov. Bod. et Mag. Extat etiam in Riccobono hunc locum citante. Vulgò *laudationis.*

8 *quæ temporibus et perſonis notæ ſunt*,] Inuſitatam hanc eſſe locutionem arbitratus eſt Lambinus, et legit *notatæ*; quod

Denique ei, qui profitetur eſſe ſuum, non ſolùm de iis controverſiis, [8] quæ temporibus et perſonis notæ ſunt, hoc eſt, de omnibus forenſibus, ſed etiam de generum infinitis quæſtionibus dicere, nullum poteſt eſſe genus orationis, quod ſit exceptum.

Sed ſi illam quoque partem quæſtionum oratori volumus adjungere, vagam et liberam et latè patentem, ut de rebus bonis aut malis, expetendis aut fugiendis, honeſtis aut turpibus, utilibus aut inutilibus, de virtute, de juſtitia, de continentia, de prudentia, de magnitudine animi, de liberalitate, de pietate, de amicitia, de fide, de officio, de cæteris virtutibus, contrariiſque vitiis dicendum oratori putemus; itemque de Republica, de imperio, de re militari, de diſciplina civitatis, de hominum moribus; aſſumamus eam quoque partem, ſed ita, ut ſit circumſcripta modicis regionibus. Equidem omnia, quæ pertinent ad uſum civium, morem hominum, quæ verſantur in conſuetudine vitæ, in ratione Republicæ, in hac ſocietate civili, in ſenſu hominum communi, in natura, in moribus, comprehendenda eſſe oratori puto: ſi minùs ut ſeparatim de his rebus philoſophorum more reſpondeat, at certè ut XVI.

quod vehementer probo. Sic enim olim edidit Manutius, et ſic Cicero in i. 31. diſtinguit infinitam quæſtionem à finita, quia illa *non* deſignatur *temporibus ac perſonis.* Sic in Part. Orat. c. 18. *Alterum infinitum, nullis neque perſonis neque temporibus* notatum. Et alibi: *Ita diſceptationes eæ, quæ in iis controverſiis oriuntur, quæ ſunt certis perſonis et temporibus* notatæ, etc.

9 Vulgò,

ut in cauſſa prudenter poſſit intexere; hiſce autem ipſis de rebus ut ita loquatur, ut ii, qui jura, qui leges, qui civitates conſtituerunt, locuti ſunt, ſimpliciter et ſplendidè, ſine ulla ſerie diſputationum, et ſine jejuna concertatione verborum. Hoc loco ne qua ſit admiratio, ſi tot tantarumque rerum nulla à me præcepta ponentur, ſic ſtatuo; Ut in cæteris artibus, cùm tradita ſunt cujuſque artis difficillima, reliqua, quia aut faciliora aut ſimilia ſunt, [9] tradi non neceſſe eſſe; ut in pictura, qui hominis ſpeciem pingere perdidicerit, poſſe eum cujuſvis vel formæ vel ætatis, etiam ſi non didicerit, pingere; neque eſſe periculum, qui leonem aut taurum pingat egregiè, ne idem in multis aliis quadrupedibus facere non poſſit: (neque enim eſt omnino ars ulla, in qua omnia, quæ illa arte effici poſſunt, à doctore tradantur; ſed qui primarum et certarum rerum genera ipſa didicerunt, reliqua non incommodè perſequuntur): ſimiliter arbitror, in hac ſive ratione ſive exercitatione dicendi, qui illam vim adeptus ſit, ut eorum mentes, qui aut de Republica, aut de ipſius rebus, aut de iis, contra

9 Vulgò, *tradi non neceſſe eſt:*] Multùm torſit Interpretes hic locus: corruptum eſſe omnes fatentur: quoniam in hac ſententia occurrit *eſt* Indicativi modi; in ſequentibus verò *poſſe* et *eſſe* Infinitivi. Lambinus igitur pro *poſſe* et *eſſe* edidit *poteſt* et *eſt*: ſed omnibus libris MStis et impreſſis invitis. Si verò cum edition. Mediol. Ven. Aſc. Steph. Man. et Streb. necnon MStis Cant. Mead. Wag. Harl. duobus, Gonv. Norf. Nov. Bal. Bod. et Joan. legas *eſſe*, non *eſt*, feliciter locum reſtitues. Quæri verò poteſt, per cujus verbi vim vox *eſſe* eſt Infinitivi modi. Reſpondeo: regitur à ſequenti verbo *arbitror*,

tra quos, aut pro quibus dicat, cum aliqua ſtatuendi poteſtate audiant, ad ſuum arbitrium movere poſſit, hunc de toto illo genere reliquarum orationum non plus quæſiturum eſſe, quid dicat, quàm Polycletum illum, cùm Herculem fingebat, quemadmodum pellem aut hydram fingeret, etiamſi hæc numquam ſeparatim facere didiciſſet.

Tum Catulus, Præclarè mihi videris, Antoni, poſuiſſe ante oculos, quid diſcere oporteret eum, qui orator eſſet futurus; [2] quid etiam, ſi non didiciſſet, ex eo, quod didiciſſet, aſſumeret: deduxiſti enim totum hominum in duo ſolùm genera cauſſarum; cætera innumerabilia exercitationi et ſimilitudini reliquiſti. Sed videto, ne in iſtis duobus generibus hydra tibi ſit et pellis; Hercules autem et alia opera majora ne in illis rebus, quas prætermittis, relinquantur: non enim mihi minus operis videtur de univerſis generibus rerum, quàm de ſingulorum cauſſis, ac multo etiam majus de natura deorum, quàm de hominum litibus dicere. Non eſt ita, inquit Antonius: dicam enim tibi, Catule, non tam doctus, quàm (id quod XVII.

tror, vel à præcedenti *ſtatuo:* eundemque loquendi modum habes in c. 14. *ut, cùm in ſole ambulem, etiamſi aliam ob cauſſam ambulem,* fieri *natura tamen, ut colorer; ſic, cùm iſtos libros——ſtudioſius legerim, ſentio orationem* etc. Ubi modus Infinitivus *fieri* regitur à ſequenti *ſentio.*

1 *neque* enim eſt] Iſtud *enim* eſt ex conjectura Lambini, cui favet MS. Mead.

2 *quid etiam, ſi non didiciſſet,*] Lambinum ſecutus ſum, elegantioremque cenſeo orationem fore, ſi ſic eam interpungas, quàm ſi ſequaris vulgatam hanc lectionem, *quid, etiamſi* etc.

3 qui

quod eſt majus) expertus. Omnium cæterarum rerum oratio, mihi crede, ludus eſt homini non hebeti, neque inexercitato, neque communium literarum et politioris humanitatis experti; in cauſſarum contentionibus magnum eſt quoddam opus, atque haud ſciam, an de humanis operibus longè maximum: in quibus vis oratoris plerumque ab imperitis exitu et victoria judicatur; ubi adeſt armatus adverſarius, qui ſit et feriendus et repellendus; ubi ſæpe is, [3] qui rei dominus futurus eſt, alienus atque iratus, aut etiam amicus adverſario et inimicus tibi eſt; cùm aut docendus is eſt, aut dedocendus, aut reprimendus, aut incitandus, aut omni ratione ad tempus, ad cauſſam oratione moderandus; in quo ſæpe benevolentia ad odium, odium autem ad benevolentiam dèducendum eſt; qui tamquam machinatione aliqua tum ad ſeveritatem, tum ad remiſſionem animi, tum ad triſtitiam, tum ad lætitiam eſt contorquendus. Omnium ſententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus eſt utendum. Accedat, oportet, actio varia, vehemens, plena animi, plena ſpiritûs, plena

3 *qui rei dominus futurus eſt,*] i. e. judex; vel potiùs is, à cujus voluntate pendet, ut id efficias, quod velis.

4 *plena veritatis.*] i. e. plena iis affectibus, quos non præ ſe fert, ſed reverà habet Orator: Quinctil. Inſt. Or. vi. 2. Hiſtrionum affectus *falſos* vocat, Oratorum *veros*; additque, *nec agamus* (ſc. nos Oratores) *rem quaſi alienam, ſed aſſumamus illum dolorem:* vide etiam quæ de eadem re loquitur Noſter in hujus libri c. 45, 46, 47.

5 *quemadmodum in clypeo idem ille artifex*] Metuo, ut ſit hic locus integer: per voces *idem ille artifex* ſignificatur Phidias: num igitur hoc dicit Antonius,

plena doloris, [4] plena veritatis. In his operibus ſi quis illam artem comprehenderit, ut, tamquam Phidias, Minervæ ſignum efficere poſſit; non ſanè, [5] quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere diſcat, laborabit.

XVIII. Tum Catulus, Quo iſta majora ac mirabiliora feciſti, eò me major exſpectatio tenet, quibuſnam rationibus, quibuſque præceptis ea tanta vis comparetur; non quo mea quidem jam interſit (neque enim ætas id mea deſiderat, et aliud quoddam genus dicendi nos ſecuti ſumus, qui numquam ſententias de manibus judicum vi quadam orationis extorſimus, ac potiùs placatis eorum animis tantum, quantum ipſi patiebantur, accepimus); ſed tamen iſta tua, nullum ad uſum meum, tantùm cognoſcendi ſtudio adductus requiro. Nec mihi opus eſt Græco aliquo doctore, qui mihi pervulgata præcepta decantet, cùm ipſe numquam forum, numquam ullum judicium adſpexerit; ut Peripateticus ille dicitur Phormio: cùm Hannibal Carthagine expulſus Epheſiam ad Antiochum veniſſet exſul; proque eo, quòd ejus

Antonius, neminem ſculptorem laboraturum eſſe, quemadmodum *Phidias* diſcat facere illa opera minora? Nihil minùs: ſed quemadmodum Ipſe diſcat. Emendandum igitur locum hoc modo cenſeo. *Non ſanè, quemadmodum in clypeo, ut idem ille artifex, minora illa opera facere diſcat, laborabit.* Indoctis librariis voces *ut* et *quemadmodum* idem ſignificare forſitan videbantur. Nunc verò poſterior ſententia priori bene reſpondet: ſenſus autem eſt: Si quis poſſit efficere ſignum Minervæ, ut effecit Phidias, facilè diſcet minora illa opera, quæ in clypeo erant, facere, ut idem Phidias fecit.

6 *quòd*

ejus nomen erat magna apud omnes gloria, invitatus eſſet ab hoſpitibus ſuis, ut eum, quem dixi, ſi vellet, audiret; cúmque ſe non nolle dixiſſet, locutus eſſe dicitur homo copioſus aliquot horas de imperatoris officio, et de omni re militari. Tum, cùm cæteri, qui illum audierant, vehementer eſſent delectati, quærebant ab Hannibale, quidnam ipſe de illo philoſopho judicaret: hic Pœnus non optimè Græcè, ſed tamen liberè reſpondiſſe fertur, *multos ſe deliros ſenes ſæpe vidiſſe; ſed qui magis, quàm Phormio, deliraret, vidiſſe neminem.* Neque mehercule injuriâ: quid enim aut arrogantius aut loquacius fieri potuit, quàm Hannibali, qui tot annos de imperio cum populo Romano omnium gentium victore certaſſet, Græcum hominem, qui numquam hoſtem, numquam caſtra vidiſſet, numquam denique minimam partem ullius publici muneris attigiſſet, præcepta de re militari dare? Hoc mihi facere omnes iſti, qui de arte dicendi præcipiunt,

6 *quòd non te, ut* ille *Hannibalem, ſed pueros*] Vulgò deeſt *ille:* ſed ſecutus ſum MStos Nov. et Joan. à nupera manu; neque enim Græci Rhetores conati ſunt docere Hannibalem, ſed Peripateticus iſte Phormio.

7 *in cauſſæ controverſiam, et in quæſtionem:*] Vulgò *in quæſtionis:* ſequór verò MStos Mead. et Harl. ſec. Sed alio adhuc vitio mihi videtur hic locus laborare: Credaſne Ciceronem ſcripſiſſe *cauſſæ controverſiam,* cùm mox ſequatur *Cauſſam appellant,* et cùm in explicatione *cauſſæ* dicit, eam eſſe *rem poſitam in diſceptatione rerum et controverſia?* Lego igitur *in cauſſam et in quæſtionem:* videtur vox *controverſiam* nata eſſe ex ſequentibus *et controverſia;* quo facto, vox *cauſſam* in *cauſſæ* mutata eſt, ut iſtis duobus verbis ſuus eſſet locus. Sic Noſter de Invent. i. 6. *qui oratoris materiam*

cipiunt, videntur: quod enim ipſi experti non ſunt, id docent cæteros: ſed hoc minùs fortaſſe errant, [6] quòd non te, ut ille Hannibalem, ſed pueros aut adoleſcentulos docere conantur.

XIX. Erras, Catule, inquit Antonius: nam egomet in multos jam Phormiones incidi: quis enim eſt iſtorum Græcorum, qui quemquam noſtrûm quidquam intelligere arbitretur? Ac mihi quidem non ita moleſti ſunt; facilè omnes perpetior et perfero: nam aut aliquid afferunt, quod mihi non diſpliceat, aut efficiunt, ut me non didiciſſe minùs pœniteat. Dimitto autem eos non tam contumelioſè, quàm philoſophum illum Hannibal, et eò fortaſſe plus habeo etiam negotii: ſed tamen eſt eorum doctrina, quantum ego judicare poſſum, perridicula. Dividunt enim totam rem in duas partes, [7] in cauſſæ controverſiam, et in quæſtionem: cauſſam appellant, rem poſitam [8] in diſceptatione rerum et controverſia; quæſtionem autem, rem poſitam in infinita dubitatione:

materiam in cauſſam et quæſtionem dividat.

8 *in diſceptatione rerum et controverſia*;] Lambinus legendum eſſe cenſuit *in diſceptatione finitâ rerum controverſarum*: Sed emendatione non opus eſt: Ita enim Noſter ſolet loqui, ii. 26. *tria ſunt genera, quæ in diſceptationem et controverſiam cadere poſſunt*: c. 72. *nulla ferè res poteſt in dicendi diſceptationem aut controverſiam vocari, quæ* etc. De genere *finito*, fateor, Cicero hic loquitur, eique opponit *quæſtionem*, quam vocat *rem poſitam in infinitâ dubitatione*: ſed locum vocis *finitâ* (quam inſeruit Lambinus) ſupplet vox *rerum*; res enim ex iis ſunt, quæ hoc genus ab *infinito* genere diſtinguunt: *Finitæ quæſtiones* (inquit Quinctil. Inſt. Or. l. iii. 5.) *ſunt ex complexu rerum, perſonarum, temporum, cæterorumque,—in his omnis quæſtio videtur circa res perſonaſque conſiſtere.*

tione: de cauſſa præcepta dant; [9] de altera parte dicendi mirum ſilentium eſt. Denique quinque faciunt quaſi membra eloquentiæ, invenire quid dicas, inventa diſponere, deinde ornare verbis, poſt memoriæ mandare, tum ad extremum agere ac pronuntiare: rem ſanè non reconditam. Quis enim hoc non ſua ſponte viderit, 'neminem poſſe dicere, niſi, et quid diceret, et quibus verbis et quo ordine diceret, haberet, et ea meminiſſet? Atque hæc ego non reprehendo, ſed ante oculos poſita eſſe dico: ut eas item quatuor, quinque, ſexve partes, vel etiam ſeptem (quoniam aliter ab aliis digeruntur), in quas eſt ab his omnis oratio diſtributa. Jubent enim exordiri ita, ut eum, qui audiat, benevolum nobis faciamus, et docilem, et attentum: deinde rem narrare ita, ut veriſimilis narratio ſit, ut aperta, ut brevis:' poſt autem dividere cauſſam, aut proponere: noſtra confirmare argumentis ac rationibus; deinde contraria refutare. Tum autem alii concluſionem orationis, et quaſi perorationem collocant: alii jubent ante, quàm peroretur, ornandi aut augendi cauſſa degredi; deinde concludere ac perorare. Ne hæc quidem reprehendo: ſunt enim concinnè diſtributa; ſed tamen (id quod neceſſe fuit hominibus

9 *de altera parte dicendi*] Lambinus hîc ſecutus ſuos codices delevit illud *dicendi*: pro quo credibile eſt Ciceronem ſcripſiſſe *diviſionis*. Vox iſta in omnibus MStis invenitur paulo ſuprà in loco prorſus alieno; habent enim *rem poſitam in infinita* diviſionis *dubitatione*: unde ſuſpicor vocem *diviſionis*, quæ ibi ſenſum turbat, hîc ad ſenſum reſarciendum

nibus expertibus veritatis) non peritè. Quæ enim præcepta principiorum et narrationum eſſe voluerunt, ea in totis orationibus ſunt conſervanda: nam ego mihi benevolum judicem faciliùs facere poſſum in curſu orationis, quàm cùm omnia ſunt inaudita; docilem autem, non cùm polliceor me demonſtraturum, ſed tum cùm doceo et explano; attentum verò crebrò tota actione excitandis mentibus judicum, non prima denuntiatione efficere poſſumus. Jam verò narrationem quòd jubent veriſimilem eſſe et apertam et brevem, rectè nos admonent: quòd hæc narrationis magis putant eſſe propria, quàm totius orationis, valde mihi videntur errare: omninoque in hoc omnis eſt error, quòd exiſtimant, artificium eſſe hoc quoddam non diſſimile cæterorum; cujuſmodi de ipſo jure civili heſterno die Craſſus componi poſſe dicebat: ut genera rerum primùm exponerentur; in quo vitium eſt, ſi genus ullum prætermittatur: deinde ſingulorum generum partes; in quo et deeſſe aliquam partem et ſuperare, mendoſum eſt: tum verborum omnium definitiones; in quibus neque abeſſe quidquam decet, neque redundare.

Sed hoc ſi in jure civili, ſi etiam in parvis aut mediocribus rebus doctiores aſſequi poſſunt; XX.

dum afferri oportere: Dixerat Cicero, *dividunt totam rem in duas partes, in cauſſæ controverſiam et in quæſtionem — de cauſſâ præcepta dant:* bene igitur ſequitur, *de altera parte* divisionis *mirum ſilentium eſt.*

1 *neminem poſſe dicere,*] MSti Cant. Bal. Wag. Harl. duo, Nov. Bod. et Joan. delent vulgatam vocem *aptè:* quibus aſſentiuntur etiam editiones

ſunt, non idem ſentio tanta hac in re, tamque immenſa poſſe fieri: ſin autem qui arbitrantur, deducendi ſunt ad eos, qui hæc docent. Omnia jam explicata et perpolita aſſequentur; ſunt enim innumerabiles de his rebus libri, neque abditi neque obſcuri. Sed videant quid velint; ad ludendumne, an ad pugnandum arma ſint ſumturi: aliud enim pugna et acies; aliud ludus campuſque noſter deſiderat. [2] Attamen [3] ars ipſa ludicra armorum et gladiatori et militi prodeſt aliquid; ſed animus acer et præſens, et acutus idem atque verſutus, invictos viros efficit, non difficiliùs arte conjuncta. Quare ego tibi oratorem ſic jam inſtituam, ſi potuero, ut, quid efficere poſſit, ante perſpiciam. Sit enim mihi tinctus literis; audierit aliquid, legerit, iſta ipſa præcepta acceperit: tentabo, quid deceat, quid voce, quid viribus, quid ſpiritu, quid lingua efficere

Ven. Mediol. aliæque. Rectè, ut opinor; *aptè* enim *dicere* ad ſolam Elocutionem pertinet: hîc verò malè ad Inventionem etiam et Diſpoſitionem refertur.

2 *Attamen* etc.] Lambinus locum hunc corruptum eſſe ſtatuit, legitque, *ut tamen ars ipſa ludicra armorum et gladiatoria militi prodeſt aliquid; ſic animus* etc. Vulgatum verbum *Attamen* parum placet; quia nihil eſt, quod præcedit, quodque ei ſuam vim propriam tribuit. Mihi, antequam Lambini conjecturam viderim, in mentem venit, vocem *attamen* errore hîc natam eſſe ex finali ſyllaba *at* verbi præeuntis, et voce *tamen*, quæ fortaſſe reponi debet fere in initio ſequentis ſententiæ: ut ſit; *deſiderat. Ars ipſa ludicra armorum et gladiatori et militi prodeſt aliquid; ſed tamen animus* etc.

3 *ars ipſa ludicra armorum*] Per hæc verba intelligas, lector, eam exercitationem armorum, qua in ludis ei aſſignatis gladiatores et milites uſi ſunt, ut ad omnes armorum uſus paratiores eſſent; Sic Noſter in i. 32. *quique ea, quæ agenda ſunt in*

efficere poſſit. Si intelligam poſſe ad ſummos pervenire, non ſolùm hortabor, ut elaboret, ſed etiam, ſi vir quoque mihi bonus videbitur, obſecrabo: tantum ego in excellente oratore, et eodem viro bono, pono eſſe ornamenti univerſæ civitati: ſin videbitur, [4] cùm omnia ſummè fecerit, [5] tamen ad mediocres oratores eſſe venturus; permittam ipſi, quid velit; moleſtus magnopere non ero: ſin planè abhorrebit, et erit abſurdus, ut ſe contineat aut ad aliud ſtudium transferat, admonebo. Nam neque is, qui optimè poteſt, deſerendus ullo modo eſt à cohortatione noſtra; neque is, qui aliquid poteſt, deterrendus: quòd alterum, divinitatis mihi cujuſdam videtur: [6] alterum, vel non facere, quod non optimè poſſis, vel facere, quod non peſſimè facias, humanitatis: tertium verò illud, clamare contra quàm deceat et quàm poſſit, hominis eſt, ut tu, Catule,

in foro, tamquam in acie, poſſunt etiam nunc exercitatione quaſi ludicrâ *prædiſcere ac meditari.*

3 *cùm omnia* ſummè *fecerit,*] Jo. Aug. Erneſto in Clav. Ciceron. videtur vulgata lectio *ſumma* defendi poſſe, voceſque *omnia ſumma facere* ſignificare, facere quantum poſſit: ut in Ep. ad Att. xv. 13. *ſeſe de attributione omnia ſumma feciſſe.* Sed potiùs ſequendos eſſe duco MStos Harl. duos, Cant. Wag. et Joan. quibus addi poteſt MStus, cujus mentionem facit Jac. Gronovius. Paſſim apud Ciceronem occurrunt, *ſummè ſollicitare, contendere, petere,* de quibus idem Gronovius in locum.

5 *tamen ad mediocres*] Vel lege *tantùm ad mediocres,* vel poſt *mediocres* ſubintellige *ſolùm,* quæ vox ſæpius in optimis ſcriptoribus ad perficiendum ſenſum ſupplenda eſt. Vide Not. meam ad i. 40. de Officiis, p. 145.

6 *alterum, vel non facere, quod non optimè poſſis,*] Ut ſenſus hujus loci planiùs appareat, vide Notam ad l. i. c. 25. p. 55.

tule, de quodam declamatore dixiſti, ſtultitiæ ſuæ quamplurimos teſtes domeſtico præconio colligentis. De hoc igitur, qui erit talis, ut cohortandus adjuvanduſque ſit, ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos uſus docuit; ut nobis ducibus veniat eò, quò ſine duce ipſi pervenimus; quoniam meliora docere non poſſumus.

XXI. Atque (ut à familiari noſtro exordiar) hunc ego, Catule, [7] Sulpitium primùm in cauſſa parvula adoſcentulum audivi, voce, et forma, et motu corporis, et reliquis rebus aptum ad hoc munus, de quo quærimus: oratione autem celeri et concitata (quod erat ingenii), et verbis efferveſcentibus et paulo nimiùm redundantibus (quod erat ætatis) non ſum aſpernatus. Volo enim, ſe efferat in adoleſcente fœcunditas: nam faciliùs ficut in vitibus revocantur ea, quæ ſeſe nimiùm profuderunt, quàm, ſi nihil valet materies, nova ſarmenta cultura excitantur; ita volo eſſe in adoleſcente, unde aliquid amputem: non enim poteſt in eo [8] ſuccus eſſe diuturnus, quod nimis celeriter eſt maturitatem aſſecutum. Vidi ſtatim indolem, [9] neque dimiſi tempus; et eum ſum cohortatus, ut forum ſibi ludum putaret eſſe

ad

7 *Sulpitium primùm* etc.] Lambinus legendum eſſe cenſuit, *Sulpitium, cùm primùm* etc. ſcilicet ei viſa eſt vox *cùm* à ſimili ſyllaba *cium* verbi præcedentis abſorpta eſſe. Sed, cùm colon voci *quærimus* in media ſententia ſubjiciatur, ſatis, ut opinor, ſe tueri poſſit periodus.

8 *ſuccus eſſe diuturnus,*] Elegantior erit verborum ordo, ſi cum Lambino, et MStis Cant. Mead. Wag. Harl. 1. Norf. Bod. et Joan. legas *ſuccus eſſe diuturnus*, quàm ſi cum vulgatis legas *eſſe ſuccus diuturnus.*

9 *neque*

ad diſcendum; magiſtrum autem, quem vellet, eligeret; me quidem ſi audiret, L. Craſſum: quod iſte arripuit, et ita ſeſe facturum confirmavit; atque etiam addidit, gratiæ ſcilicet cauſſa, me quoque ſibi magiſtrum futurum. Vix annus interceſſerat ab hoc ſermone cohortationis meæ, cùm iſte accuſavit C. Norbanum, defendente me. Non eſt credibile, quid intereſſe mihi ſit viſum inter eum, qui tum erat, et qui anno ante fuerat: omnino in illud genus eum Craſſi magnificum atque præclarum natura ipſa ducebat: [1] ſed eâ non ſatis proficere potuiſſet, niſi eodem ſtudio atque imitatione incidiſſet, atque ita dicere conſueſſet, ut tota mente Craſſum atque omni animo intueretur.

Ergo hoc ſit primum in præceptis meis, ut demonſtremus, quem imitetur, atque ita ut, quæ maximè excellant in eo, quem imitabitur, ea diligentiſſimè perſequatur: tum accedat exercitatio, qua illum, quem ante delegerit, imitando effingat, atque ita exprimat, non ut multos imitatores ſæpe cognovi, qui aut ea, quæ facilia ſunt, aut etiam illa, quæ [2] inſignia ac pæne vitioſa, conſectantur imitando. Nihil eſt facilius, quàm amictum imitari alicujus, XXII.

9 *neque dimiſi tempus;*] i. e. non omiſi, vel perdidi: ut in Orat. Philip. iii. c. 13. *nullum tempus, Patres conſcripti, dimittam.*

1 *ſed eâ non ſatis proficere*] Urſinus ex vet. libris protulit *perficere*, quod extat etiam in MStis Cant. Mead. Wag. et Bal. et in edit. Ven. Sed mutatione non opus eſt, ſi vox *ea* ſit Ablativi caſûs, et concordet cum Subſtantivo præcedenti *natura*.

2 *inſignia*] Malum ſenſum hæc vox etiam alibi habet; ut in

cujus, aut ſtatum, aut motum. [3] Si verò etiam vitiosè aliquid eſt, id ſumere et in eo vitioſum eſſe, non magnum eſt; ut ille, qui nunc etiam amiſſa voce [4] furit in Republica Fuſius, nervos in dicendo C. Fimbriæ, quos tamen habuit ille, non aſſequitur; oris pravitatem et verborum latitudinem imitatur: ſed tamen ille nec deligere ſcivit, cujus potiſſimùm ſimilis eſſet, et in eo ipſo, quem delegerat, imitari etiam vitia voluit. Qui autem ita faciet, ut oportet, primùm vigilet neceſſe eſt in deligendo: deinde, quem probavit, in eo, quæ maximè excellent, ea diligentiſſimè perſequatur. Quid enim cauſſæ cenſetis eſſe, cur ætates extulerint ſingulæ ſingula prope genera dicendi? quod non tam facilè in noſtris oratoribus poſſumus judicare (quia ſcripta, ex quibus judicium fieri poſſet, non multa ſanè reliquerunt), quàm in Græcis, ex quorum ſcriptis,

in Orat. pro Cæcin. c. 13. *nullam eſſe actionem dicere in re tam* inſigni *tamque atroci, neque prudentiæ neque auctoritatis tuæ eſt.*

3 *Si verò etiam* vitiosè *aliquid eſt,*] Lambinus, Strebæus, et Manutius habent *vitioſi*: elegantior certè hæc eſt, et uſitatior lectio.

4 Vulgò, *furit in Rep.* Fuſius,] Inter doctiſſimos viros hodie conſtat nullam fuiſſe, in Ciceronis temporibus, gentem *Fuſiam*: nam gens illa, quæ in Numæ temporibus *Fuſia* appellaretur, poſtea *Furia* vocabatur; ut dicit Quinct. i. 4. et Livius iii. 4. Multi MSti et editiones habent *Fuſius*, quam lectionem ſequi malo; *Fuſia* enim gens ſæpiſſime apud Ciceronem memoratur, et hic permediocris Orator à Cicerone in Bruto vocatur L. *Fuſius.*

5 *cujus è ludo*] Iſocrates *magiſter* erat eorum, quorum nomina poſtea recenſentur; non eorum, de quibus in præcedentibus fuit mentio; et tamen hos ſolos, ut ſe jam habet ſententia, videtur vox *iſtorum* reſpicere. Lambinus igitur cenſuit delenda eſſe verba *magiſter iſtorum omnium.* Sed, cùm ea

in

ſcriptis, cujuſque ætatis quæ dicendi ratio voluntaſque fuerit, intelligi poteſt. Antiquiſſimi fere ſunt, quorum quidem ſcripta conſtent, Pericles atque Alcibiades, et eadem ætate Thucydides; ſubtiles, acuti, breves, ſententiis magis, quàm verbis abundantes: non potuiſſet accidere, ut unum eſſet omnium genus, niſi aliquem ſibi proponerent ad imitandum. Conſecuti ſunt hos Critias, Theramenes, Lyſias: multa Lyſiæ ſcripta ſunt, nonnulla Critiæ, de Theramene audivimus: omnes etiam tum retinebant illum Periclis ſuccum, ſed erant paulo uberiore filo. Ecce tibi exortus eſt Iſocrates, magiſter iſtorum omnium, [5] cujus è ludo, tamquam ex equo Trojano, [6] meri principes exierunt: ſed eorum partim [7] in pompa, partim in acie illuſtres eſſe voluerunt. Itaque XXIII. et illi Theopompi, Ephori, Philiſti, Naucratæ, multique alii naturis differunt; voluntate autem

in omnibus MStis inveniuntur, ego leviori mutatione ſic ſententiam refingo, *magiſter iſtorum omnium*, qui ejus *è ludo* etc.

6 meri *principes*] Omnes MSti habent *innumeri*, ſed malè: Nonius enim in voce *merum* citat hunc ipſum locum, dicitque *merum* hìc idem eſſe ac *ſincerum:* quo ſenſu etiam dicitur à Lucretio *tota* merum *ſal:* idem valet quod præſtans, ſeu non fictum aut ſimulatum, i. e. verum: ſic Horat. i. Epiſt. 18. ver. 8. *vult libertas dici* mera, *veraque virtus;* et Plautus in Mil. Glor. iv. 2. 85. Meri *bellatores gignuntur, quas hic prægnantes facit.* Virgilius in Æn. nominat eos, qui ex equo Trojano exierint; quos inde diſcimus paucos fuiſſe numero, omnes tamen Principes Græcorum et multi nominis Duces: *Huc* enim (inquit ii. 18.)

Delecta virûm ſortiti corpora, furtim
Includunt cæco lateri.

7 *in pompa,*] Cicero in Oratore c. 13. *pompæ, quàm pugnæ, aptius dicendi genus:* et ib. *Verùm hæc ludorum atque pompæ; nos autem jam in aciem dimicationemque veniamus.*

8 *ſimiles*

tem [8] ſimiles ſunt et inter ſeſe et magiſtri: et ii, qui ſe ad cauſſas contulerunt, ut Demoſthenes, Hyperides, Lycurgus, Æſchines, Dinarchus, aliique complures, etſi inter ſe pares non fuerunt, tamen ſunt omnes [9] in eodem virtutis imitandæ genere verſati: quorum quamdiu manſit imitatio, tamdiu genus illud dicendi ſtudiumque vixit. Poſteaquam, extinctis his, omnis eorum memoria ſenſim obſcurata eſt et evanuit, alia quædam dicendi molliora ac remiſſiora genera viguerunt: inde Demochares, quem aiunt ſororis filium fuiſſe Demoſthenis; tum Phalereus ille Demetrius, omnium iſtorum, mea ſententia, politiſſimus, aliique eorum ſimiles exſtiterunt: quæ ſi volemus uſque ad hoc tempus perſequi, intelligemus, ut hodie Alabandenſem illum Meneclem et ejus fratrem Hieroclem, quos ego audivi, tota [1] imitatur Aſia; ſic ſemper fuiſſe aliquem, cujus ſe ſimiles plerique eſſe vellent, Hanc igitur ſimilitudinem qui imitatione aſſequi

8 *ſimiles ſunt et inter ſeſe et magiſtri,*] Gruterus obnixè nimis contendit pro vulgata lectione, *et inter ſeſe magiſtri:* ſed, quid velit *inter ſeſe magiſtri*, neſcio: Auctoritate igitur MStorum Cant. Norf. Bod. Bal. Nov. Wag. necnon omnium veterum editionum ſic locum refinxi, *voluntate autem ſimiles ſunt et inter ſeſe* et *magiſtri*. Hoc ſenſu: Omnes illi diſcipuli Iſocratis idem ſcribendi genus ſecuti ſunt: omneſque Iſocratis, magiſtri ſui, in ſcribendo ſimiles ſunt: ſequitur ergo, quod hoc exemplo probare voluit Antonius, eos omnes aliquem, nempe Iſocratem, ſibi imitandum propoſuiſſe.

9 Vulgò, *in eodem* veritatis *imitandæ genere verſati:*] Antonius hìc de iis diſcipulis Iſocratis loquitur, qui ſe ad cauſſas contulerunt, et Oratores facti ſunt: Oratores autem dicuntur *agere* et *ſuſcipere veritatem*; non *imitari*, quod Hiſtrionum eſt;

qui volet, tum exercitationibus crebris atque magnis, tum ſcribendo maximè perſequatur: quod ſi hic noſter Sulpitius faceret, multo ejus oratio eſſet preſſior; in qua nunc interdum, ut in herbis ruſtici ſolent dicere, in ſumma ubertate ineſt luxuries quædam, quæ ſtilo depaſcenda eſt. Hic Sulpitius, Me quidem, inquit, rectè mones, idque mihi gratum eſt; ſed ne te quidem, Antoni, multum ſcriptitaſſe arbitror. Tum ille, Quaſi verò, inquit, non ea præcipiam aliis, quæ mihi ipſi deſint: ſed tamen [2] ne tabulas quidem conficere exiſtimor: verùm et in hoc ex re familiari mea, et in illo ex eo, quod dico, quantulum id cumque eſt, quid faciam, judicari poteſt. Atque eſſe tamen multos videmus, qui neminem imitentur, et ſuapte natura, quod velint, ſine cujuſquam ſimilitudine conſequantur; quod et in vobis animadverti rectè poteſt, Cæſar et Cotta, quorum alter inuſitatum noſtris quidem oratoribus leporem quendam et ſalem; alter acutiſſimum

eſt: ſic in c. 8. *Qui actor in imitanda, quàm orator in ſuſcipienda veritate jucundior?* iii. 56. *Genus hoc totum Oratores, qui ſunt veritatis ipſius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis hiſtriones occupaverunt.* Placet igitur lectio MS. Mag. et Nov. à nup. manu, *in eodem* virtutis *imitandæ genere verſati.* In ſcriptis *virtus* eſt omne id, quod excellit (ſic ſæpe apud Ciceronem habes *dicendi virtutem*, et *oratorias virtutes*); cui contrarium eſt illud *imitari etiam vitia voluit.* c. 22. Sic Quinctil. xii. 2. cùm imitationem tractat: *Nec verò ſaltem iis, quibus ad evitanda vitia judicii ſatis fuit, ſufficiat imaginem* virtutis *effingere.*

1 *imitatur*] Vulgò *imitetur:* ſed ſequor Lambinum et MStos Mead. et Joan. à pr. manu.

2 *ne tabulas quidem conficere*] Veteres Romani tabulas rei familiaris ſuæ conficere ſolebant; et qui eas non confecerunt, ſuarum

acutiſſimum et ſubtiliſſimum dicendi genus eſt conſecutus. Neque verò veſter æqualis Curio, patre mea ſententia vel eloquentiſſimo temporibus illis, quemquam mihi magnopere videtur imitari; qui tamen verborum gravitate et elegantia et copia ſuam quandam expreſſit quaſi formam figuramque dicendi: quod ego maximè potui judicare in ea cauſſa, quam ille contra me apud centumviros pro fratribus Coſſis dixit; in qua nihil illi defuit, quod non modò copioſus, ſed etiam ſapiens orator habere deberet.

XXIV. Verùm, ut aliquando ad cauſſas deducamus illum, quem conſtituimus, et eas quidem, in quibus pluſculum negotii eſt, judiciorum atque litium (riſerit aliquis fortaſſe hoc præceptum; eſt enim non tam acutum, quàm neceſſarium, magiſque monitoris non fatui, quàm eruditi magiſtri), hoc ei primum præcipiemus, Quaſcumque cauſſas erit acturus, ut eas diligenter penituſque cognoſcat. Hoc in ludo non præcipitur; faciles enim cauſſæ ad pueros deferuntur. Lex peregrinum vetat in murum adſcendere: adſcendit: hoſtes repulit: accuſatur.

rum rerum negligentiores putabantur: De tabulis domeſticis Romanorum vide Aſconii verba citata in Lex. Hofmanni, in v. *Tabula.*

3 *pacta, conventa,*] Lambinus et in hoc loco, et nonnullis aliis ſimilibus comma delevit, et ſic legit, *pacta conventa.* Strebæus etiam dicit doctiſſimos quoſdam viros ſic olim legiſſe. Nec aliter Ulpianus in libro juris gentium. *Solemus enim dicere* pacta conventa *ineſſe bonæ fidei judiciis.* Imò hodie inter Polonos *pacta conventa,* nonnihil mutato tamen ſenſu, uſitatè dicuntur.

4 *in quo eſt illa quidem magna offenſio* etc.] Hunc locum, à ſupe-

ſatur. Nihil eſt negotii hujuſmodi cauſſam cognoſcere. Rectè igitur nihil de cauſſa diſcenda præcipiunt: hæc eſt enim in ludo cauſſarum fere formula. At verò in foro, tabulæ, teſtimonia, [3] pacta, conventa, ſtipulationes, cognationes, affinitates, decreta, reſponſa, vita denique eorum, qui in cauſſa verſantur, tota cognoſcenda eſt: quarum rerum negligentia pleraſque cauſſas, et maximè privatas (ſunt enim multo ſæpe obſcuriores), videmus amitti. Ita nonnulli, dum operam ſuam multam exiſtimari volunt, ut toto foro volitare, et à cauſſa ad cauſſam ire videantur, cauſſas dicunt incognitas: [4] in quo eſt illa quidem magna offenſio, vel negligentiæ, ſuſceptis rebus; vel perfidiæ, receptis: ſed etiam illa major opinione, quòd nemo poteſt de ea re, quam non novit, non turpiſſimè dicere: ita dum inertiæ vituperationem, quæ major eſt, contemnunt, aſſequuntur etiam illam, quam magis ipſi fugiunt, tarditatis. Equidem ſoleo dare operam, ut de ſua quiſque re me ipſe doceat, et ut nequis alius adſit, quò liberiùs loquatur; et agere adverſarii cauſſam, ut ille agat ſuam, et, quid-

à ſuperioribus Interpretibus malè intellectum, ſic explico. Qui cauſſas dicunt incognitas, peccant, et offendunt vel negligentia, ſi cauſſas ſolùm ſuſcipiant; vel perfidia, ſi eas, data ſua Clientibus fide, recipiant. Sed hæc non eſt ſola eorum culpa; in cauſſis incognitis dicendis ineſt illa offenſio, quæ major eſt, quàm iſti Oratores opinantur: Semper enim, dum parum ſolliciti ſunt et attenti, negligenter et perfidè inertes cenſeantur, necne (quæ revera major eſt accuſatio), ita infeliciter ſe habent, ut tardi etiam putentur: quæ revera minor eſt accuſatio; quam tamen iſti maximam eſſe arbitrantur.

5 majeſtatem

quidquid de ſua re cogitarit, in medium proferat. Itaque cùm ille diſceſſit, tres perſonas unus ſuſtineo ſumma animi æquitate, meam, adverſarii, judicis. Qui locus eſt talis, ut plus habeat adjumenti, quàm incommodi, hunc judico eſſe dicendum: ubi plus mali, quàm boni reperio, id totum abjudico atque ejicio: ita aſſequor, ut alio tempore cogitem, quid dicam, et alio dicam: quæ duo plerique, ingenio freti, ſimul faciunt: ſed certè iidem illi meliùs aliquanto dicerent, ſi aliud ſumendum ſibi tempus ad cogitandum, aliud ad dicendum putarent. Cùm rem penitus cauſſamque cognovi, ſtatim occurrit animo, quæ ſit cauſſa ambigui; nihil eſt enim, quod inter homines ambigetur; ſive ex crimine cauſſa conſtet, ut facinoris; ſive ex controverſia, ut hereditatis; ſive ex deliberatione, ut belli; ſive ex perſona, ut laudis; ſive ex diſputatione, ut de ratione vivendi; in quo non aut, Quid factum ſit, aut fiat, futurumve ſit, quæratur, aut Quale ſit, aut Quid vocetur.

XXV. Ac noſtræ fere cauſſæ, quæ quidem ſunt criminum plerumque, inſitiatione defenduntur: nam et de pecuniis repetundis, quæ maximæ ſunt, neganda fere ſunt omnia: et de ambitu raró illud datur, ut poſſis liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione ſejungere: de ſicariis, de veneficiis, de peculatu inſitiari

5 *majeſtatem minutam*] Sic 4 Oxon. MSti itemque Mead. et Harl. duo: non ut vulgò *imminutam*. Leve hoc fortaſſe videatur; ſed nuſquam (opinor) apud Ciceronem occurrit phraſis *majeſtatem imminuere*.

6 *lucidè breviterque* uterque *definiat*.]

inſitiari neceſſe eſt. Id eſt igitur genus primum cauſſarum, in judiciis ex controverſia Facti: in deliberationibus plerumque ex Futuri: raró etiam ex Inſtantis, aut Facti. Sæpe autem res non, Sit, necne, ſed Qualis ſit, quæritur; ut, cùm L. Opimii cauſſam defendebat apud populum, audiente me, C. Carbo conſul, nihil de C. Gracchi nece negabat; ſed id jure pró ſalute patriæ factum eſſe dicebat; ut eidem Carboni tribuno plebis, alia tum mente Rempublicam capeſſenti, P. Africanus de Tib. Graccho interroganti reſponderat, jure cæſum videri: jure autem omnia defenduntur, quæ ſunt ejus generis, ut aut oportuerit, aut licuerit, aut neceſſe fuerit, aut imprudentia aut caſu facta eſſe videantur. Jam, Quid vocetur, quæritur, cùm, quo verbo quid appellandum ſit, contenditur; ut mihi ipſi cum hoc Sulpitio fuit in Norbani cauſſa ſumma contentio: pleraque enim de iis, quæ ab iſto objiciebantur, cùm confiterer, tamen ab illo [5] majeſtatem minutam negabam: ex quo verbo lege Apuleia tota illa cauſſa pendebat. Atque in hoc genere cauſſarum nonnulli præcipiunt, ut verbum illud, quod cauſſam facit, [6] lucidè breviterque uterque definiat. Quod mihi quidem perquam puerile videri ſolet: alia eſt enim, cùm inter doctos homines de iis ipſis rebus, quæ verſantur in artibus, diſputatur, verborum

definiat.] Lambinus legit *dilucidè*: addidi verò vocem *uterque* (quam ejecit Gruterus) auctoritate plerorumque meorum MStorum, itemque Victorii et 3. vetuſtiſſimarum editionum: Si iſtud *uterque* ſententiâ abſit, neceſſe erit, ut vel cum MSto Pall.

verborum definitio; ut cùm quæritur, quid ſit ars, quid ſit lex, quid ſit civitas: in quibus hoc præcipit ratio atque doctrina, ut vis ejus rei, quam definias, ſic exprimatur, ut neque abſit quidquam, neque ſuperſit. Quod quidem in illa cauſſa neque Sulpitius fecit, neque ego facere conatus ſum: nam, quantum uterque noſtrûm potuit, omni copia dicendi dilatavit, quid eſſet majeſtatem minuere. Etenim definitio primùm, reprehenſo verbo uno aut addito aut demto, ſæpe extorquetur è manibus: deinde genere ipſo doctrinam redolet exercitationemque pæne puerilem: tum et in ſenſum et in mentem judicis intrare non poteſt; ante enim præterlabitur, quàm percepta eſt.

XXVI. Sed in eo genere, in quo, Quale ſit quid, ambigitur, exſiſtit etiam ex ſcripti interpretatione ſæpe contentio; in quo nulla poteſt eſſe, niſi ex ambiguo, controverſia. Nam illud ipſum, cùm ſcriptum à ſententia diſcrepat, genus quoddam habet ambigui: quod tum explicatur, cùm ea verba, quæ deſunt, ſuggeſta ſunt: quibus additis, defenditur ſententiam ſcripti perſpicuam fuiſſe. Et ex contrariis ſcriptis ſi quid ambigitur, non novum genus naſcitur,

Pall. 2. legamus *definiatur*, vel potiùs *definias*, quo modo Noſter paulo infrà loquitur, *vis ejus rei, quam* definias, *ſic exprimatur*, *ut* etc.

7 *duplicatur*:] i. e. Cauſſa oritur, quæ eſt altera ſuperioris generis.

8 Vulgò, *itaque aut nunquam*] Hæc ſententia non eſt conſequentia præcedentis: quid igitur opus eſt particula concluſiva? Libens igitur repoſui *idque* auctoritate omnium MStorum Oxonienſium, Cant. Wag. Mead. Norf. et Harl. ductum,

naſcitur, ſed ſuperioris generis cauſſa [7] duplicatur: [8] idque aut numquam dijudicari poterit, aut ita dijudicabitur, ut referendis præteritis verbis id ſcriptum, quodcumque defendimus, ſuppleatur. Ita fit, ut unum genus in iis cauſſis, quæ propter ſcriptum ambiguntur, relinquatur, Si eſt ſcriptum aliquid ambiguè. [9] Ambiguorum autem cùm plura genera ſunt (quæ mihi videntur ii meliùs noſſe, qui dialectici appellantur; hi autem noſtri ignorare; qui non minùs noſſe debeant), tum illud eſt frequentiſſimum in omni conſuetudine vel ſermonis vel ſcripti, cùm idcirco aliquid ambigitur, quòd aut verbum aut verba ſint prætermiſſa. Iterum autem peccant, cùm genus hoc cauſſarum, quod in ſcripti interpretatione verſatur, ab illis cauſſis, in quibus, Qualis quæque res ſit, diſceptatur, ſejungunt: nuſquam enim tam quæritur, quale ſit genus ipſum rei, quàm in ſcripto, quod totum à facti controverſia ſeparatum eſt. Ita tria ſunt omnino genera, quæ in diſceptationem et controverſiam cadere poſſunt; Quid fiat, factum, futurúmve ſit, aut Quale ſit, aut Quomodo nominetur: nam et illud quidem, quod quidam Græci adjungunt, Recténe factum ſit,

duorum, itemque veterum editionum.

9 Vulgò, *Ambiguorum autem complura genera ſunt,*] Cùm in apodoſi, ſive redditione ſententiæ ſequatur *tum*, neceſſe eſt, ut antecedat *cum:* quod Cl. Lambinus videns ſic locum refinxit, *Ambiguorum autem cùm plura genera ſunt.* Nec aliam exhibent lectionem Aſcenſius, et Manutius. Imò MSti Cant. Mag. et Bod. habent vel *cum*, vel *quum:* MStus verò Bal. *quàm plura.*

t quod,

ſit, totum in eo eſt, [1] quod, Quale ſit, quærimus.

XXVII. Sed jam ad inſtitutum revertar meum. Cùm igitur accepto cauſſæ genere et cognito rem tractare cœpi, nihil priùs conſtituo, quàm, Quid ſit illud, quo mihi referenda ſit omnis illa oratio, quæ ſit propria quæſtionis et judicii: deinde illa duo diligentiſſimè conſidero; quorum alterum commendationem habet noſtram, aut eorum, quos defendimus; alterum eſt accommodatum ad eorum animos, apud quos dicimus, ad id, quod volumus, commovendos. Ita omnis ratio dicendi tribus ad perſuadendum rebus eſt nixa; ut probemus vera eſſe ea, quæ defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animos eorum, ad quemcumque cauſſa poſtulabit motum, vocemus. Ad probandum autem duplex eſt oratori ſubjecta materies: una earum rerum, quæ non excogitantur ab oratore, ſed [2] in re poſitæ ratione tractantur; ut tabulæ, teſtimonia, pacta, conventa, quæſtiones, leges, ſenatuſconſulta, res judicatæ, decreta, reſponſa, et reliqua, ſi quæ ſunt, quæ non reperiuntur ab oratore,

1 *quod, Quale ſit, quærimus,* Lambinus legit, *quo*; quod habet etiam MStus Mead.

2 *in re* poſitæ *ratione tractantur;*] Per vocem *poſitæ* intelligas *appoſitæ*, ſive adductæ, ut hoc contrarium ſit ei, quod Noſter dicit in c. 39. *inhærentes in rei naturâ.* Sed vereor, ut ſit ſana hæc lectio vulgata: is enim ſenſus vocis *poſitæ* vix videtur eſſe Ciceronianus. MS. Mag. et edit. Aſc. R. Steph. itemque Streb. habent *in re propoſitâ*, MS. verò Norf. *in re poſita*; utrâque dicendi formulâ ſignificatur *cauſſa*, quomodo Noſter locutus eſt in i. 6. *omni de re, quæcunque ſit poſita* etc. et alibi. Ea argumenta, quæ ἄτεχνα dicuntur,

tore, [3] ſed ad oratorem à cauſſa atque à reis deferuntur: altera eſt, quæ tota in diſputatione et argumentatione oratoris collocata eſt. Ita in ſuperiore genere de tractandis argumentis, in hoc autem etiam de inveniendis cogitandum eſt. Atque iſti quidem, qui docent, cùm cauſſas in plura genera ſecuerunt, ſingulis generibus argumentorum copiam ſuggerunt: quod etiamſi ad inſtituendos adoleſcentulos magis aptum eſt, ut, ſimul ac poſita ſit cauſſa, habeant, quò ſe referant, unde ſtatim expedita poſſint argumenta depromere: tamen et tardi ingenii eſt, rivulos conſectari, fontes rerum non videre; et jam ætatis eſt uſuſque noſtri, à capite, quod velimus, arceſſere, et, unde omnia manant, videre. Et primum genus illud earum rerum, quæ ad oratorem deferuntur, meditatum nobis in perpetuum ad omnem uſum ſimilium rerum eſſe debebit: nam pro tabulis et contra tabulas, pro teſtibus et contra teſtes, pro quæſtionibus et contra quæſtiones, et item de cæteris rebus ejuſdem generis, vel ſeparatim dicere ſolemus de genere univerſo, vel definitè de ſingulis temporibus, homi-

dicuntur, orator aſſumit foris, et, cùm cauſſam agit, methodo quâdam et *ratione* tractat.

3 *ſed ad oratorem* à cauſſa, *atque à reis deferuntur:*] Is peccat, qui dicit argumenta inartificialia duci *à cauſſa*, cùm ea paſſim apud Ciceronem dicantur non *ex re*, et *cauſſa*; ſed *foris*, et *extra cauſſam* colligi. Sic etiam Quinctil. v. 1. dicit; *alias eſſe probationes, quas extra dicendi rationem acciperet orator: alias, quas ex* cauſſa *traheret ipſe:* Sic igitur locum emendo; *et reliqua, ſi quæ ſunt, quæ non reperiuntur ab oratore, ſed ad oratorem* cum cauſſa, *atque à reis deferuntur.* Nec aliter Quinct.

hominibus, cauſſis. Quos quidem locos (vobis hoc, Cotta et Sulpiti, dico) multa commentatione atque meditatione paratos atque expeditos habere debetis: longum eſt enim nunc me explicare, qua ratione aut confirmare aut infirmare teſtes, tabulas, [4]quæſtiones oporteat. Hæc ſunt omnia ingenii vel mediocris, exercitationis autem maximæ: artem quidem et præcepta duntaxat hactenus requirunt, ut certis dicendi luminibus ornentur. Itemque illa, quæ ſunt alterius generis, quæ tota ab oratore pariuntur, excogitationem non habent difficilem, explicationem magis illuſtrem perpolitamque deſiderant. Itaque cùm hæc duo nobis quærenda ſunt in cauſſis, primùm, Quid, deinde Quomodo dicamus: alterum, quod totum arte tinctum videtur, tametſi artem requirit, tamen prudentiæ eſt pæne mediocris, Quid dicendum ſit, videre; alterum eſt, in quo oratoris vis illa divina virtuſque cernitur, ea, quæ dicenda ſunt, ornatè, copiosè, variéque dicere.

XXVIII. Quare illam partem ſuperiorem, quoniam ſemel ita vobis placuit, non recuſabo, quo minùs perpoliam atque conficiam (quantum conſequar, vos judicabitis), quibus ex locis ad eas tres rès, quæ ad fidem faciendam ſolæ valènt, ducatur oratio, ut et concilientur animi et docèantur et moveantur: hæc ſunt enim tria numero; ea verò quemadmodum illuſtrentur,

Inſt. Or. v. 9. de argumentis inartificialibus ſic dicit, *nec inveniuntur ab oratore, ſed ad eum cum ipſa cauſſa deferuntur.*

4 *quæſtiones*

ſtrentur, præſtò eſt, qui omnes docere poſſit, qui hoc primus in noſtros mores induxit, qui maximè auxit, qui ſolus effecit. Namque ego, Catule (dicam enim non reverens aſſentandi ſuſpicionem), neminem eſſe oratorem paulo illuſtriorem arbitror, neque Græcum neque Latinum, quem ætas noſtra tulerit, quem non et ſæpe et diligenter audierim. Itaque, ſi quid eſt in me, quod jam ſperare videor, quoniam quidem vos, his ingeniis homines, tantum operæ mihi ad audiendum datis, ex eo eſt, quòd nihil quiſquam umquam me audiente egit orator, quod non in memoria mea penitus inſederit. Atque ego is (qui ſum, quantuſcumque ſum ad judicandum), omnibus auditis oratoribus, ſine ulla dubitatione ſic ſtatuo et judico, neminem omnium tot et tanta, quanta ſunt in Craſſo, habuiſſe ornamenta dicendi. Quamobrem, ſi vos quoque hoc idem exiſtimatis, non erit, ut opinor, iniqua partitio, ſi, cùm ego hunc oratorem, quem nunc fingo, ut inſtitui, crearo, aluero, confirmaro, tradam eum Craſſo et veſtiendum et ornandum. Tum Craſſus, Tu verò, inquit, Antoni, perge, ut inſtituiſti: neque enim eſt boni neque liberalis parentis, quem procrearit et eduxerit, eum non et veſtire et ornare; præſertim cùm te locupletem eſſe negare non poſſis. Quod enim ornamentum, quæ vis, qui animus, quæ dignitas illi oratori defuit,

4 *quæſtiones oporteat.*] Ita MSti Bal. Joan. Nov. Wag. Mag. Bod. et Norf. quibus conſentiunt Manutius et Lam-

deſuit, qui in cauſſa peroranda non dubitavit excitare [5] reum conſularem, et ejus diloricare tunicam, et judicibus cicatrices adverſas ſenis imperatoris oſtendere? qui idem, hoc accuſante Sulpitio, cùm [6] hominem ſeditioſum furioſumque defenderet, non dubitavit ſeditiones ipſas ornare, et demonſtrare graviſſimis verbis multos ſæpe impetus populi non injuſtos eſſe, quos [7] præſtare nemo poſſit? multas etiam [8] è Republica ſeditiones ſæpe eſſe factas, ut cùm reges eſſent exacti, ut cùm tribunicia poteſtas eſſet conſtituta? illam Norbani ſeditionem ex luctu civium, et ex Cæpionis odio, qui exercitum amiſerat, neque reprimi potuiſſe, et jure eſſe conflatam? Potuit hic locus tam anceps, tam inauditus, tam lubricus, tam novus, ſine quadam incredibili vi ac facultate dicendi tractari? Quid ego de Cn. Manlii, quid de Q. Regis commiſeratione dicam? quid de aliis innumerabilibus? in quibus hoc non maximè enituit, quod tibi omnes dant, acumen quoddam ſingulare; ſed hæc ipſa, quæ nunc ad me delegare vis, ea ſemper in te eximia et præſtantia fuerunt.

XXIX. Tum Catulus, Ego verò, inquit, in vobis hoc maximè admirari ſoleo, quod, cùm inter vos in dicendo diſſimillimi ſitis, ita tamen uterque veſtrûm dicat, ut ei nihil neque à natura

Lambinus. Vulgò *oportet.*

5 *reum conſularem,*] Vide c. 47.

6 *hominem ſeditioſum*] Vide c. 47, etc.

7 *præſtare*] Vox *præſtare* ſignificat hîc exitum alicujus rei in ſe recipere. Vide i. 24. ad finem.

8 *è Republica*] i. e. Pro ſalute

tura denegatum, neque à doctrina non delatum eſſe videatur. Quare, Craſſe, neque tu tua ſuavitate nos privabis, ut, ſi quid ab Antonio aut prætermiſſum aut relictum ſit, non explices; neque te, Antoni, ſi quid non dixeris, exiſtimabimus non potuiſſe potiùs, quàm à Craſſo dici maluiſſe. Hîc Craſſus, Quin tu, inquit, Antoni, omittis iſta quæ propoſuiſti, quæ nemo horum deſiderat, [9] Quibus ex locis ea, quæ dicenda ſint in cauſſis, reperiantur? quæ, quamquam abs te novo quodam modo præclaréque dicuntur, ſunt tamen et re faciliora, et præceptis pervagata: illa deprome nobis, unde afferas, quæ ſæpiſſime tractas, ſemperque divinitus. Depromam equidem, inquit Antonius; et, quò faciliùs id à te exigam, quod peto, nihil tibi à me poſtulanti recuſabo. Meæ totius orationis, et iſtius ipſius in dicendo facultatis, quam modo Craſſus in cœlum verbis extulit, tres ſunt rationes, ut ante dixi; una conciliandorum hominum, altera docendorum, tertia concitandorum. Harum trium partium prima lenitatem orationis, ſecunda acumen, tertia vim deſiderat: nam hoc neceſſe eſt, ut is, qui nobis cauſſam adjudicaturus ſit, aut inclinatione voluntatis propendeat in nos, aut defenſionis argumentis adducatur, aut animi permotione cogatur. Sed, quoniam illa pars,

lute Reipublicæ, eique ut prodeſſent.

9 *Quibus ex locis ea, quæ dicenda ſint in cauſſis, reperiantur?*] Lambinus cenſuit legendum vel *in locis*, vel *eruantur*; ſed pro vulgatâ lectione facit illud in c. 36. *propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis argumenti via inveniretur.*

pars, in qua rerum ipſarum explicatio ac defenſio poſita eſt, videtur omnem hujus generis quaſi doctrinam continere, de ea primùm loquemur, et pauca dicemus: pauca enim ſunt, quæ uſu jam tractata, et animo [1] quaſi notata habere videamur.

XXX. Ac tibi ſapienter monenti, L. Craſſe, libenter aſſentiemur, ut ſingularum cauſſarum defenſiones, quas ſolent magiſtri pueris tradere, relinquamus; aperiamus autem ea capita, unde omnis ad omnem et cauſſam et orationem diſputatio ducitur: neque enim, quoties verbum aliquod eſt ſcribendum vobis, toties ejus verbi literæ ſunt cogitatione conquirendæ; nec quoties cauſſa dicenda eſt, toties ad ejus cauſſæ ſepoſita argumenta revolvi nos oportet; ſed habere certos locos, qui, ut literæ ad verbum ſcribendum, ſic illi ad cauſſam explicandam ſtatim occurrant. Sed hi loci ei demum oratori prodeſſe poſſunt, qui eſt verſatus in rebus vel uſu, quem ætas denique affert; vel auditione et cogitatione, quæ ſtudio et diligentia præcurrit ætatem. Nam ſi tu mihi quamvis eruditum hominem adduxeris, quamvis acrem et acutum in cogitando, quamvis ad pronuntiandum expeditum, ſi erit idem in conſuetudine civitatis, in exemplis, in inſtitutis, in moribus ac voluntatibus civium ſuorum hoſpes, non multùm ei loci proderunt illi, ex quibus argumenta promuntur: Subacto mihi ingenio opus eſt, ut agro non ſemel arato, ſed novato

[1] *quaſi notata habere*] Hunc ordinem verborum exhibent MSti

novato et iterato, quò meliores fœtus poſſit et grandiores edere: ſubactio autem eſt uſus, auditio, lectio, literæ. Ac primùm naturam cauſſæ videat, quæ numquam latet: Factumne ſit, quæratur, an Quale ſit, an Quod nomen habeat: quo perſpecto, ſtatim occurrit naturali quadam prudentia, non his ſubductionibus, quas iſti docent, quid faciat cauſſam, id eſt, quo ſublato controverſia ſtare non poſſit: deinde, quid veniat in judicium, quod iſti ſic jubent quærere: Interfecit Opimius Gracchum: quid facit cauſſam? quòd Reipublicæ cauſsâ, cùm ex ſenatuſconſulto ad arma vocaſſet: hoc tolle, cauſſa non erit. At id ipſum negat contra leges licuiſſe Decius. Veniet igitur in judicium, Licueritne ex ſenatuſconſulto ſervandæ Reipublicæ cauſsâ. Perſpicua ſunt hæc quidem, et in vulgari prudentia ſita: ſed illa quærenda, quæ ab accuſatore et defenſore argumenta, ad id, quod in judicium venit, ſpectantia, debeant afferri.

Atque hîc illud videndum eſt, in quo ſummus eſt error iſtorum magiſtrorum, ad quos liberos noſtros mittimus; non quò hoc quidem ad dicendum magnopere pertineat, ſed tamen ut videatis, quàm ſit genus hoc eorum, qui ſibi eruditi videntur, hebes atque impolitum. Conſtituunt enim in partiendis orationum modis duo genera cauſſarum; unum appellant, in quo ſine perſonis atque temporibus de univerſo genere quæratur; alterum, quod perſonis XXXI.

MSti Cant. Wag. Norf. Mag. Joan. et Harl. primus; quem et

nis certis et temporibus definiatur: ignari omnes controverſias ad univerſi generis vim et naturam referri. Nam in ea ipſa cauſſa, de qua ante dixi, nihil pertinet ad oratoris locos Opimii perſona, nihil Decii: de ipſo enim univerſo genere infinita quæſtio eſt, Num pœna videatur eſſe afficiendus, qui civem ex ſenatuſconſulto patriæ conſervandæ cauſſa interemerit, cùm id per leges non liceret. Nulla denique eſt cauſſa, in qua id, quod in judicium venit, ex reorum perſonis, non generum ipſorum univerſa diſputatione quæratur. Quinetiam in iis ipſis, ubi de facto ambigitur, Ceperitne contra leges pecunias P. Decius, argumenta et criminum et defenſionis revocentur oportet ad genus et ad naturam univerſam: quòd ſumtuoſus, de luxuria; quòd alieni appetens, de avaritia; quòd ſeditioſus, de turbulentis et malis civibus; quòd à multis arguitur, de genere teſtium: contraque, quæ pro reo dicentur, omnia neceſſariò à tempore atque homine ad communes rerum et generum ſum-

et voluit Lambinus. Vulgò, *quaſi habere notata.*

2 *ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum* etc.] Lambinus hunc locum ſic ex conjectura corrigit, *ſed tamen hominum eſt multitudo, non criminum, aut defenſionum, aut locorum infinita.* Malim equidem legere, *ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum locorum infinita:* Loci propriè ſunt ſedes argumentorum, ex quibus ea eruuntur: ſed pro his vox *argumenta* ſæpius uſurpatur, ut paulo ante, et in c. 32. ubi dicitur *argumenta defenſionis.* Per *crimina* idem intelligere poſſis, quod *cauſſas*, cùm ea has plerumque efficiunt *cauſſas*, de quibus hic loquitur Cicero: ſic in c. 25. *Noſtræ fere* cauſſæ, *quæ quidem ſunt* criminum *plerumque, infitiatione defenduntur.* Per *defenſiones* verò Noſter videtur ſignificare ea, quæ et contra reum et pro reo dicuntur: nè verò hoc temere dictum arbitreris,

ſummas revolventur. Atque hæc forſitan homini, non omnia, quæ ſunt in natura rerum, celeriter animo comprehendenti, permulta videantur, quæ veniant in judicium tum, cùm de facto quæratur: [2] ſed tamen criminum eſt multitudo, non defenſionum aut locorum infinita.

XXXII. Quæ verò, cùm de facto non ambigitur, quæruntur, Qualia ſint, ea, ſi ex reis numeres, et innumerabilia ſunt et obſcura; ſi ex rebus, valde et modica et illuſtria. Nam ſi Mancini cauſſam in uno Mancino ponimus, quotieſcumque is, quem paterpatratus dediderit, receptus non erit, toties cauſſa nova naſcetur: ſin illa controverſia cauſſam facit, Videaturne ei, quem paterpatratus dediderit, ſi is non ſit receptus, poſtliminium eſſe; nihil ad artem dicendi, nec ad argumenta defenſionis Mancini nomen pertinet. Ac, ſi quid affert præterea hominis aut dignitas aut indignitas, extra quæſtionem eſt; et ea tamen [3] ipſa oratione ad univerſi generis diſputationem referatur

treris, conſule c. 30. ut et c. 29. ubi, cùm de docendo ſermo eſt, omnia ea, quæ docent in cauſſis, Noſter appellat *defenſionis argumenta*, additque, *ſed, quoniam illa pars, in quâ rerum ipſarum explicatio ac* defenſio *poſita eſt* etc. Unde conſtat *defenſionem* eandem eſſe quam *explicationem rerum*, i. e. hoc nomine appellata eſſe omnia quæ orator dicit ſuæ cauſſæ defendendæ gratiâ, ſive aliquem accuſat, ſive ejus, qui accuſatur, patronus eſt. Aliam conjecturam (nam in re tam incertâ iterum atque iterum conjiciendum eſt) libet ob oculos lectoris ponere, *ſed tamen criminum eſt multitudo* et *defenſionum*, non *locorum infinita:* ſc. non eſt infinita multitudo locorum criminum et defenſionum; ſive locorum, unde in criminibus et defenſionibus ſua argumenta oratores proferunt.

3 *ipſa* oratione *ad univerſi — referatur*] Ita MS. Joan. et vet. cod. Car. Stephani: voces *ea ipſa*, ſingularis numeri, caſûſque nomi-

tur neceſſe eſt. Hæc ego non eo conſilio diſputo, ut homines eruditos redarguam; quamquam reprehendendi ſunt, qui in genere definiendo iſtas cauſſas deſcribunt in perſonis et in temporibus poſitas eſſe: nam, etſi incurrunt tempora et perſonæ, tamen intelligendum eſt, non ex iis, ſed ex genere quæſtionis pendere cauſſas. Sed hoc nihil ad me; nullum enim nobis certamen cum iſtis eſſe debet: tantum ſatis eſt intelligi, ne hoc quidem eos conſecutos, quod in tanto otio etiam ſine hac forenſi exercitatione efficere potuerunt, ut genera rerum diſcernerent, eaque paulo ſubtiliùs explicarent. Verùm hoc (ut dixi) nihil ad me. Illud ad me, ac multo etiam magis ad vos, Cotta noſter et Sulpiti: Quo modo nunc ſe iſtorum artes habent, pertimeſcenda eſt multitudo cauſſarum; eſt enim infinita. Si [4] in perſonis ponitur; quot homines, tot cauſſæ; ſin ad generum univerſas quæſtiones referuntur; ita modicæ et paucæ ſunt, ut eas omnes, diligentes et memores et ſobrii oratores percurſas animo et prope decantatas habere debeant.

nominativi, reſpiciunt voces *dignitas aut indignitas:* Vulgò legitur *ea ipſa oratio* etc. Sed et MSti Mag. et Norf. lectioni MSti Joan. aſſentire videntur, cùm habeant *ratione.*

4 *in perſonis ponitur*] Subintellige *cauſſas eſſe*, ut ſit *ponitur* verbum imperſonale: niſi mavis cum Lambino legere *ponuntur*, ſc. cauſſæ; ut ſequitur paulo poſt *referuntur*.

5 *à M' Curio cauſſam didiciſſe L. Craſſum, et ea re multa attuliſſe* etc.] A M' Curio, i. e. à M' Curii perſona, ut paulo ante *in uno Mancino ponimus*, i. e. in Mancini perſona. Pro *didiciſſe* Lambinus legit *duxiſſe*; ſed nullis, opinor, MStis aſſentientibus. Mihi quidem diſplicent voces *ea re*, quæ, ſi ſanæ ſunt, ſignificant hîc, ex eo quòd didicerit cauſſam à perſona Curii;

beant; niſi forte exiſtimatis [5] à M' Curio cauſſam didiciſſe L. Craſſum, et ea re multa attuliſſe, quamobrem, poſthumo non nato, Curium tamen heredem Coponii eſſe oporteret. Nihil ad copiam argumentorum, neque ad cauſſæ vim ac naturam nomen Coponii [6] aut Curii pertinuit: in genere erat univerſo rei negotiique, non in tempore ac nominibus omnis quæſtio, cùm ſcriptum ita ſit, *ſi mihi filius genitur, iſque priùs moritur*, et cætera; *tum ut mihi ille ſit heres*: Si natus filius non ſit, videaturne is, qui filio mortuo inſtitutus heres ſit, heres eſſe?

Pepetui juris et univerſi generis quæſtio non hominum nomina, ſed rationem dicendi et argumentorum fontes deſiderat. In quo etiam iſti nos juriſconſulti impediunt, à diſcendoque deterrent: video enim in Catonis et Bruti libris nominatim fere referri, quid alicui de jure viro ac mulieri reſponderint; credo, ut putaremus in hominibus, non in re, conſultationis aut dubitationis cauſſam aliquam fuiſſe; ut, quòd homines eſſent innumerabiles, XXXIII.

[7] debi-

rii: ſed uſitatiùs illæ ſignificant ob eam cauſſam, vel ob eam rem (ut in Tuſc. diſp. iv. 38. et alibi), ſenſu ad hunc locum minùs accommodato. Video MStum Bod. habere *ex re*; unde ſuſpicor legendum *et ex reo multa attuliſſe*. Sic in initio hujus capitis; *ea, ſi ex reis numeres, innumerabilia ſunt*. Sic et in cap. præcedente; *Nulla denique eſt cauſſa, in qua id, quod in judicium venit, ex* reorum *perſonis, ac non generum ipſorum diſputatione quæratur*. Nempe Antonius voluit dicere, Craſſum non ex ipſa perſona Curii, neque ex reo argumenta depromſiſſe; ſed omnia ab homine ad naturam univerſam quæſtiones retuliſſe.

6 *aut Curii*] Ita editiones Ven. Mediol. et Lambini: et ita novem mei MSti. Vulgò *ac Curii*,

7 *debilitati*

[7] debilitati à jure cognoſcendo, voluntatem diſcendi ſimul cum ſpe perdiſcendi abjiceremus. Sed hæc Craſſus aliquando nobis expediet; et exponet deſcripta generatim: eſt enim, ne fortè neſcias, heri nobis ille hoc, Catule, pollicitus, ſe jus civile, quod nunc diffuſum et diſſipatum eſt, in certa genera coacturum, et ad artem facilè redacturum. Et quidem, inquit Catulus, haudquaquam id eſt difficile Craſſo, qui et, quod diſci potuit de jure, didicit; et quod iis, qui eum docuerunt, defuit, ipſe afferet; ut, quæ ſint in jure, [8] vel acutè deſcribere vel ornatè illuſtrare poſſit. Ergo iſta, inquit Antonius, tum à Craſſo diſcemus, cùm ſe de turba et à ſubſelliis in otium (ut cogitat) [9] ſoliumque contulerit. Jam id quidem ſæpe, inquit Catulus, ex eo audivi, cùm diceret, ſibi certum eſſe à judiciis cauſſiſque diſcedere; ſed, ut ipſi ſoleo dicere, non licebit:

7 *debilitati à jure cognoſcendo,*] Vox *debilitatus,* cùm ſine ablativo caſu ponitur, ſignificat nihil aliud, quàm *fractus, imminutus:* ſed huic loco parum convenit iſta ſignificatio. Antonius paulo ſupra dixerat; *nos juriſconſulti impediunt, à diſcendoque deterrent:* idemque dicere etiam in hoc loco voluit, loquendi tamen formula variata. Legendum igitur cenſeo: *debilitati* metu *à jure cognoſcendo* etc. Sic in i. 26. *ſimul ac me fractum ac* debilitatum metu *viderit.* Imò MSti Cant. et Wag. exhibent reliquias hujus lectionis, leguntque *debilitati* à me *à jure cognoſcendo.*

8 Vulgò, *vel* aptè *deſcribere vel ornatè illuſtrare*] MSti Cant. Norf. Mead. Harl. 2. Nov. Mag, Bod. et Bal. habent, *vel* acutè *deſcribere:* nec aliter editiones Ven. Mediol. Stephani, aliæque. Et hæc lectio ſanior eſt quàm vulgata: Antonius enim dicit, non difficile fore Craſſo corpus (ut vocant) juris civilis componere: Nam, quoniam eſt tam juris peritus, quàm orator, omnia juris præcepta *acutè* deſcribet, quod eſt proprium juris periti; et ea *acutè* deſcripta ornatu orationis illuſtrabit, quod officium

licebit: neque enim ipſe auxilium ſuum ſæpe à viris bonis fruſtra implorari patietur, neque id æquo animo feret civitas; quæ, ſi voce L. Craſſi carebit, ornamento quodam ſeſe ſpoliatam putabit. Nam hercle, inquit Antonius, ſi hæc verè à Catulo dicta ſunt, tibi mecum [1] in eodem eſt piſtrino, Craſſe, vivendum, [2] et iſtam oſcitantem et dormitantem ſapientiam, Scævolarum et cæterorum beatorum otio concedamus. Arriſit hîc Craſſus leniter, et, Pertexe modò, inquit, Antoni, quod exorſus es; me tamen iſta oſcitans ſapientia, ſimul atque ad eam confugero, in libertatem vindicabit.

XXXIV. Hujus quidem loci, quem modò ſum exorſus, hic eſt finis, inquit Antonius; quoniam intelligitur, non in hominum innumerabilibus perſonis, neque in infinita temporum varietate, ſed in generum cauſſis atque naturis omnia ſita eſſe, quæ in dubium vocarentur; genera autem

officium eſt oratoris. Vides igitur, Lector, vocem *acutè* elegantiorem eſſe, quàm *aptè*; imò eſſe huic loco pæne neceſſariam. Vox *aptè* pertinet ad oratoris facultatem, vocaturque id *aptum*, quod maximè deceat in oratione: de quo vide iii. 55.

9 *ſoliumque*] i. e. ſellam vel lectulum domi poſitum: de quo ſic Noſter iii. 33. *In ſolio ſedentes domi ſic adibatur, non ſolum ut de jure civili ad eos, verùm etiam de filia collocanda —— referretur.*

1 *in eodem eſt* piſtrino, *Craſſe, vivendum,*] MSti Cant. Norf. Bal. Nov. Wag. Joan. Mead. et Harl. duo, itemque edit. Ven. et Mediol. aliam prorſus lectionem exhibent, *in eodem eſt* priſtino inſtituto, *Craſſe, vivendum:* mihi quidem non ſatis placet vulgata lectio; Noſter enim alibi vim hujus Metaphoræ minuit, ut in i. 11. *Oratorem in judicia et conciunculas*, tanquam *in aliquod* piſtrinum, *detrudi et compingi videbam:* adde, quòd ad verba *in piſtrino* aptatum magis eſſet *molendum*, quàm *vivendum*.

2 *et iſtam*] Lambinus legit *ut illum*.

3 *Dili-*

tem eſſe definita non ſolùm numero, ſed etiam paucitate; ut eam materiem orationis, quæ cujuſque eſſet generis, ſtudioſi qui eſſent dicendi, omnibus locis deſcriptam, inſtructam, ornatamque comprehenderent, rebus dico et ſententiis. Eæ vi ſua verba parient, quæ ſemper ſatis ornata mihi quidem videri ſolent, ſi ejuſmodi ſunt, ut ea res ipſa peperiſſe videatur. Ac, ſi verum quæritis (quod mihi quidem videatur; nihil enim aliud affirmare poſſum, niſi ſententiam et opinionem meam), hoc inſtrumentum cauſſarum et generum univerſorum in forum deferre debemus; neque, ut quæque res delata ad nos erit, tum denique ſcrutari locos, ex quibus argumenta eruamus; quæ quidem omnibus, qui ea mediocriter modò conſiderarint, ſtudio adhibito et uſu, pertractata eſſe poſſunt: ſed tamen animus referendus eſt ad ea capita, et ad illos, quos ſæpe jam appellavi, locos, ex quibus omnia ad omnem orationem inventa ducuntur. Atque hoc totum eſt ſive artis, ſive animadverſionis, ſive conſuetudinis, noſſe regiones, intra quas venere et perveſtiges, quod quæras: ubi eum locum omnem cogitatione ſepſeris, ſi modò uſum rerum percallueris, nihil te effugiet, atque omne, quod erit in re, occurrit atque incidet. Et

3 *Diligentia, inquam, quæ tum etc.*] In vulgatis vox *quæ* abeſt, ſed reperitur in MStis Joan. Cant. Wag. Harl. 1. Nec aliter Aſcenſius edidit, et Lambinus ex ſuis MStis.

4 *diligentia eſt*:] Ut prior pars ſententiæ his verbis bene conve-

Et ſic, cùm ad inveniendum in dicendo tria ſint; acumen, deinde ratio (quam licet, ſi volumus, appellemus artem), tertiùm diligentia; non poſſum equidem non ingenio primas concedere: ſed tamen ipſum ingenium diligentia etiam ex tarditate incitat. [3] Diligentia, inquam, quæ cum omnibus in rebus, tum in cauſſis defendendis plurimùm valet. Hæc præcipuè colenda eſt nobis; hæc ſemper adhibenda; hæc, nihil eſt, quod non aſſequatur. Cauſſa ut penitus, quod initio dixi, nota ſit, [4] diligentia eſt: ut adverſarium attentè audiamus, atque ut ejus non ſolùm ſententias, ſed etiam verba omnia excipiamus, vultus denique perſpiciamus omnes, qui ſenſus animi plerumque indicant, diligentia eſt; id tamen diſſimulanter facere, ne ſibi ille aliquid proficere videatur, prudentia eſt: deinde, ut in iis locis, quos proponam paulo poſt, pervolvatur animus, ut ſe penitus inſinuet in cauſſam, ut ſit cura et cogitatione intentus, diligentia eſt; ut his rebus adhibeat, tamquam lumen aliquod, memoriam, ut vocem, ut vires: hæc magna ſunt. Inter ingenium quidem et diligentiam perpaullulum loci reliquum eſt arti: ars demonſtrat tantùm ubi quæras, atque ubi ſit illud, quod ſtudeas invenire: reliqua ſunt in XXXVI.

conveniret, legit olim vir quidam doctus *diligentia efficit:* Sed nihil mutandum cenſeo, cùm ex præcedentibus ſententiæ ſenſus hoc modo ſuppleri poſſit, *diligentia eſt, quæ aſſequitur:* niſi potiùs legendum ſit hîc et in ſequentibus *diligentiæ* et *prudentiæ*.

in cura, attentione animi, cogitatione, vigilantia, aſſiduitate, labore, complectar uno verbo, quo ſæpe jam uſi ſumus, diligentia; qua una virtute omnes virtutes reliquæ continentur. Nam orationis quidem copia, videmus, ut abundent philoſophi, qui, ut opinor (ſed tu hæc, Catule, meliùs) nulla dant præcepta dicendi, nec idcirco minùs, quæcumque res propoſita eſt, ſuſcipiunt, de qua copioſè et abundanter loquantur.

XXXVI. Tum Catulus, Eſt, inquit, ut dicis, Antoni, ut plerique philoſophi nulla tradant præcepta dicendi, et habeant paratum tamen, quid de quaque re dicant. Sed Ariſtoteles, is, quem ego maximè admiror, propoſuit quoſdam locos, ex quibus omnis argumenti via non modò ad philoſophorum diſputationem, ſed etiam ad hanc, qua in cauſſis utimur, inveniretur; à quo quidem homine jamdudum, Antoni, non aberrat oratio tua: ſive tu ſimilitudine illius divini ingenii in eadem incurris veſtigia; ſive etiam illa ipſa legiſti atque didiciſti: quod quidem magis veriſimile videtur: plus enim te operæ Græcis dediſſe rebus video, quàm putaramus. Tum ille, Verum, inquit, ex me audies, Catule; ſemper ego exiſtimavi jucundiorem et probabiliorem huic populo oratorem fore, qui primùm quàm minimam artificii alicujus, deinde nullam Græcarum rerum ſignificationem daret: atque ego idem exiſtimavi pecudis eſſe, non hominis, cùm tantas res Græci ſuſciperent, profiterentur, agerent, ſeſeque et videndi res obſcuriſſimas, et bene vivendi,

vivendi, et copioſè dicendi rationem hominibus daturos pollicerentur, non admovere aurem; et, ſi palàm audire eos non auderes, ne minueres apud tuos cives auctoritatem tuam, ſubauſcultando tamen excipere voces eorum, et procul, quid narrarent, attendere: itáque feci, Catule, et iſtorum omnium ſummatim cauſſas et genera ipſa guſtavi.

Valde hercule, inquit Catulus, timidè, XXXVII. tamquam ad aliquem libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti, quam hæc civitas aſpernata numquam eſt. Nam et referta quondam Italia Pythagoreorum fuit tum, cùm erat in hac gente magna illa Græcia: ex quo etiam quidam Numam Pompilium, regem noſtrum, fuiſſe Pythagoreum ferunt; qui annis permultis ante fuit, quàm ipſe Pythagoras; quo etiam major vir habendus eſt, cùm illam ſapientiam conſtituendæ civitatis duobus prope ſæculis ante cognovit, quàm eam Græci natam eſſe ſenſerunt. Et certè non tulit ullos hæc civitas aut gloria clariores, aut auctoritate graviores, aut humanitate politiores P. Africano, C. Lælio, L. Furio, qui ſecum eruditiſſimos homines ex Græcia palàm ſemper habuerunt. Atque ego ex iſtis ſæpe audivi, cùm dicerent, pergratum Athenienſes et ſibi feciſſe, et multis principibus civitatis, quòd, cùm ad ſenatum legatos de ſuis maximis rebus mitterent, tres illius ætatis nobiliſſimos philoſophos miſiſſent, Carneadem et Critolaum et Diogenem: itaque eos, dum Romæ eſſent, et à ſe et ab aliis fre-

queriter auditos: quos tu cùm haberes auctores, Antoni, miror, cur philoſophiæ, ſicut *Zethus* ille Pacuvianus, prope bellum indixeris. Minimè, inquit Antonius: ac ſic decrevi philoſophari potiùs, ut Neoptolemus apud Ennium, *paucis; nam omnino haud placet.* Sed tamen hæc eſt mea ſententia, quam videbar expoſuiſſe: Ego iſta ſtudia non improbo, moderata modò ſint; opinionem iſtorum ſtudiorum, et ſuſpicionem artificii apud eos, qui res judicent, oratori adverſariam eſſe arbitror; imminuit enim et oratoris auctoritatem, et orationis fidem.

XXXVIII. Sed, ut eò revocetur, unde huc declinavit oratio; ex tribus iſtis clariſſimis philoſophis, quos Romam veniſſe dixiſti, videſne [5] Diogenem eùm fuiſſe, qui diceret, artem ſe tradere bene diſſerendi, et vera ac falſa dijudicandi, quam verbo Græco διαλεκτικὴν appellaret? In hac arte, ſi modò eſt hæc ars, nullum eſt præceptum, quomodo verum inveniatur, ſed tantùm eſt, quomodo judicetur. Nam et [6] omne, quod eloquimur, fit, ut id aut eſſe dicamus, aut non eſſe; et, ſi ſimpliciter dictum ſit,

5 *Diogenem* eum *fuiſſe*] Vocem *eum* recepi auctoritate MStorum Mead. Joan. Cant. Nov. et Wag quam et recipiendam fuiſſe olim monuit Lambinus.

6 Vulgò, *omne, quod eloquimur,* ſic, etc.] Diſcrepant à ſe invicem in hoc loco libri. Pro voce *ſic* MSti Cant. et Nov. habent *ſit*. MSti Mag. Pal. pr. Mem. et editiones veteres habent *ſit*. Aut igitur ſcribendum èſt: *Nam et omne, quod eloquimur,* ſit, *ut id aut eſſe dicamus, aut non eſſe:* aut alia aggrediendum eſt via. Quid ſi ſic legamus? *Nam et omne, quod eloquimur,* eloquimur *ſic, ut id aut eſſe dicamus, aut non eſſe.* Sæpiſſime accidit, ut, cùm vox aliqua geminetur, altera à Librariis, tanquam

ſit, ſuſcipiunt dialectici, ut judicent, verumne ſit, an falſum; et, ſi conjunctè ſit elatum, et adjuncta ſint alia, [7] judicent, recténe adjuncta ſint, et verane ſumma ſit uniuſcujuſque rationis: et ad extremum ipſi ſe compungunt ſuis acuminibus, et multa quærendo reperiunt non modò ea, quæ jam [8] non poſſint ipſi diſſolvere, ſed etiam quibus ante exorſa, [9] et potiùs detexta prope, retexantur. Hîc nos igitur Stoicus iſte nihil adjuvat; quoniam, quemadmodum inveniam quid dicam, non docet: atque idem etiam impedit; quòd et multa reperit, [10] quæ negat ullo modo poſſe diſſolvi, et genus ſermonis affert non liquidum, non fuſum ac profluens; ſed exile, aridum, conciſum ac minutum: quod ſiquis probabit, ita probabit, ut oratori tamen aptum non eſſe fateatur: hæc enim noſtra oratio multitudinis eſt auribus accommodanda, ad oblectandos animos, ad impellendos, ad ea probanda, quæ non aurificis ſtatera, ſed quadam populari trutina examinantur. Quare iſtam artem totam dimittamus, quæ in excogitandis argumentis muta nimiùm eſt, in judicandis nimiùm loquax.

Critolaum

tanquam ſupervacua, vox omittatur. Certè iſtud *ſic* aut verbum *eloquimur*, aut aliquid ſimile requirit, quod tamen eleganter ſubintelligi non poteſt. Video ad eundem modum de hoc loco ſtatuiſſe, repetendo vocem *eloquimur*, Petr. Fabrum in Not. ad Academ. ii. 4.

7 *judicent*] Sc. ut judicent; præpoſitione *ut* ex prioribus ſubintellectâ.

8 *non* poſſint *ipſi diſſolvere,*] MSti Nov. Bal. et Norf. *poſſunt.*

9 *et potiùs detexta*] Margo Lambini habet *ſeu potiùs:* meliùs verò vir quidam doctus legit, *aut potiùs.*

10 *quæ negat ullo modo*] Hæc eſt lectio MStorum Joan. Nov. Bal. Cant. Wag. Mead. Harl. duorum, et Norf. itemque editionum

Critolaum iſtum, quem ſimul cum Diogene veniſſe commemoras, puto plus huic ſtudio noſtro prodeſſe potuiſſe: erat enim ab iſto Ariſtotele, à cujus inventis tibi ego videor non longè aberrare. Atque inter hunc Ariſtotelem (cujus et illum legi librum, in quo expoſuit dicendi artes omnium ſuperiorum, et illos, in quibus ipſe ſua quædam de eadem arte dixit), et hos germanos hujus artis magiſtros, hoc mihi viſum eſt intereſſe; quòd ille eadem acie mentis, qua rerum omnium vim naturamque viderat, hæc quoque adſpexit, quæ ad dicendi artem, quam ille deſpiciebat, pertinebant: illi autem, qui hoc ſolum colendum ducebant, habitarunt in hac una ratione tractanda, non eadem prudentia, qua ille, ſed uſu in hoc uno genere, ſtudioque majore. Carneadis verò vis incredibilis illa dicendi et varietas perquam eſſet optanda nobis; qui nullam umquam in illis ſuis diſputationibus rem defendit, quam non probarit; nullam oppugnavit, quam non everterit. Sed hoc majus eſt quiddam, quàm ab iis, qui hæc tradunt et docent, poſtulandum ſit.

XXXIX. Ego autem, ſi quem nunc planè rudem inſtitui ad dicendum velim, his potiùs tradam aſſiduis, uno opere eandem incudem diem noctemque tundentibus, qui omnes tenuiſſimas parti-

editionum Ven. et Mediol. Vulgò, *neget.*

1 *qui illi ſedes*] Manutius pro *qui* legit *ut*, Aſcenſius verò *et*; uterque ex conjectura, opinor, et eadem mala: vox enim *qui* referri debet ad præcedentem vocem *illuc*, quæ idem valet ac *ad illum hominem:* ut *illuc* ſignificat *ad illud negotium* in c. 76. et *unde* idem eſt quod *à quo* in c. 87. vide

particulas atque omnia minima manſa, ut nutrices infantibus pueris, in os inſerant: ſin ſit is, qui et doctrina mihi liberaliter inſtitutus, et aliquo jam imbutus uſu et ſatis acri ingenio eſſe videatur, illuc eum rapiam, ubi non ſecluſa aliqua aquula teneatur, ſed unde univerſum flumen erumpat; [1] qui illi ſedes et tamquam domicilia omnium argumentorum commonſtret, et ea breviter illuſtret verbiſque definiat. Quid enim eſt, in quo hæreat, qui viderit, omne, quod ſumatur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, aut ex ſua ſumi vi atque natura, aut aſſumi foris? Ex ſua vi, cùm aut, res quæ ſit tota, quæratur, aut pars ejus, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam, rem illam quod attingat: extrinſecus autem, cùm ea, quæ ſunt foris, neque inhærent in rei natura, colliguntur. Si res tota quæritur, definitione univerſa vis explicanda eſt ſic; Si majeſtas eſt amplitudo ac dignitas civitatis, is eam minuit, qui exercitum hoſtibus populi Romani tradidit, non qui eum, qui id feciſſet, populi Romani poteſtati tradidit. Sin pars, partitione hoc modo; Aut ſenatui parendum de ſalute Reipublicæ fuit, aut aliud conſilium inſtituendum, aut ſua ſponte faciendum: [2] aliud conſilium, ſuperbum; ſuum, arrogans; utendum igitur

fuit

vide Not. meam ad locum,

2 *aliud conſilium, ſuperbum; ſuum, arrogans; utendum* etc.] MS. Mead. habet—*ſuperbum ſive arrogans, ſua ſponte temerarium fuiſſet: utendum* etc. Unde opinor legendum, *aliud conſilium* (ſc. inſtituere), *ſuperbum; ſua ſponte (ſc. facere), temerarium fuiſſet; utendum* etc. Iſta verba *ſive arrogans* videntur huc adducta eſſe ex margi-

ne,

fuit conſilio ſenatus. Sin ex vocabulo, ut Carbo; Si conſul eſt, qui conſulit patriæ, quid aliud fecit Opimius? Sin ab eo, quod rem attingat, plures ſunt argumentorum ſedes ac loci: nam et conjuncta quæremus, et genera, et partes generibus ſubjectas, et ſimilitudines, et diſſimilitudines, et contraria, et conſequentia, et conſentanea, et quaſi præcurrentia, et repugnantia; et cauſſas rerum veſtigabimus, et ea, quæ ex cauſſis orta ſunt; et majora, paria, minora quæremus.

XL. Ex conjunctis ſic argumenta ducuntur; Si pietati ſumma tribuenda laus eſt, debetis moveri, cùm Q. Metellum tam piè lugere videatis. Ex genere autem; Si magiſtratus in populi Romani poteſtate eſſe debent, quid Norbanum accuſas, cujus tribunatus voluntati paruit civitatis? Ex parte autem ea, quæ eſt ſubjecta generi; [3] Si omnes, qui Reipublicæ conſulunt, cari nobis eſſe debent, certè in primis imperatores, quorum conſiliis, virtute, periculis retinemus et noſtram ſalutem et imperii dignitatem. Ex ſimilitudine autem; Si feræ partus ſuos diligunt, qua nos in liberos noſtros indulgentia eſſe debemus? At ex diſſimilitudine; Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare

ne, ubi ſignificabant illud *ſuperbiæ* genus hîc intelligi, quo quis plus juſto ſibi arrogat: quale eſt velle *aliud conſilium*, loco Senatus, *inſtituere*. In vulgata lectione vox *ſuum* planè mendoſa eſt, cùm ad vocem *conſilium* referatur, quæ hîc ſignificat cœtum conſulentium: de hoc vide Notam ad verba, *Videndum ſibi aliud eſſe conſilium*, iii. 1.

3 Si

ctare debent. Atque utroque in genere, et ſimilitudinis et diſſimilitudinis, exempla ſunt ex aliorum factis aut dictis aut eventis; et fictæ narrationes ſæpe ponendæ. Jam ex contrario; Si Gracchus nefariè, præclarè Opimius. Ex conſequentibus; Si et ferro interfectus ille, et tu inimicus ejus cum gladio cruento comprehenſus es in illo ipſo loco, et nemo præter te ibi viſus eſt, et cauſſa nemini, et tu ſemper audax, quid eſt, quòd de facinore dubitare poſſumus? Ex conſentaneis et præcurrentibus et repugnantibus, ut olim Craſſus adoleſcens; Non, ſi Opimium defendiſti, Carbo, idcirco te iſti bonum civem putabunt: ſimulaſſe te, et aliud quid quæſiſſe perſpicuum eſt, quòd Ti. Gracchi mortem ſæpe in concionibus deploraſti, quòd P. Africani necis ſocius fuiſti, quòd eam legem in tribunatu tuliſti, quòd ſemper à bonis diſſenſiſti. Ex cauſſis autem rerum ſic; Avaritiam ſi tollere vultis, mater ejus eſt tollenda, luxuries. Ex iis autem, quæ ſunt orta de cauſſis; Si ærarii copiis et ad belli adjumenta et ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus ſerviamus. Majora autem et minora et paria comparabimus ſic. Ex majore; [4] Si bona exiſtimatio divitiis præſtat, et pecunia tantopere expetitur,

3 *Si omnes, qui Reipublicæ conſulunt,*] Senſus eſt: Si illi, qui Remp. adjuvant conſiliis, cari eſſe debent; multo magis Imperatores illi, qui non ſolùm conſiliis, ſed et aliis rebus, ſc. fortitudine et periculis ſubeundis, ejus ſalutem et dignitatem tuentur.

4 *Si bona exiſtimatio*] Videtur hoc argumentum non à Majore, ſed à Minore eſſe ductum: audi

expetitur, quanto gloria magis eſt expetenda? Ex minore ſic;

——— Hic parvæ conſuetudinis
Cauſſa hujus mortem fert tam familiariter:
Quid, ſi ipſe amaſſet? quid mihi hic faciet patri?

Ex pari ſic; Eſt [5] ejuſdem, et eripere et contra Rempublicam elargiri pecunias. Foris autem aſſumuntur ea, quæ non ſua vi, ſed extranea ſublevantur, ut hæc; Hoc verum eſt; dixit enim Q. Lutatius: hoc falſum eſt; habita enim quæſtio eſt: hoc ſequi neceſſe eſt; recito enim tabulas: de quo genere toto paulo ante dixi. Hæc, ut breviſſimè dici potuerunt, ita à me dicta ſunt.

XLI. Ut enim ſi aurum cui, quod eſſet multifariam defoſſum, commonſtrare vellem, ſatis eſſe deberet, ſi ſigna et notas oſtenderem locorum, quibus cognitis, ille ſibi ipſe foderet, et id,

audi igitur aliud exemplum hujus generis, quod Noſter profert in Topicis, c. 4. *Si in urbe fines non reguntur, neque aqua in urbe arceatur*; et quod Quinctil. Inſt. Or. v. 10. habet, *Si quis ſacrilegium facit, faciet et furtum.*

5 *ejuſdem, et eripere et contra Rempublicam elargiri pecunias.*] Vulgò legimus, *ejuſdem et eripere contra Rempublicam, et largiri pecunias:* Sed largiri pecunias, non eſt vitium, niſi quis eas contra Remp. largiatur; quod non dicitur in hac vulgata lectione. MSti Mag. Mead. et Norf. habent, *ejuſdem et eripere, et contra rem largiri* etc: quibus accedunt vet. codices C. Stephani, excepto quod habent *Rempublicam:* Joan. verò profert, *ejuſdem et eripere et contra rem et largiri* etc. itemque Harl. 1. *ejuſdem et eripere et contra Remp. et largiri* etc. Unde cum MSti Nov. emendatore ſic ſententiam refingo, *eſt ejuſdem, et eripere et contra Remp. elargiri pecunias.*

6 *argumentorum* novi *notas, quæ* illa mihi *quærenti* etc.] Ita editiones vulgatæ: ſed iſtud novi

id, quod vellet, parvulo labore, nullo errore inveniret; ſic has ego [6] argumentorum novi notas, quæ illa mihi quærenti demonſtrant, ubi ſint; reliqua curâ et cogitatione eruuntur. Quod autem argumentorum genus cuique cauſſarum generi maximè conveniat, non eſt artis exquiſitæ præſcribere, ſed eſt mediocris ingenii judicare: neque enim nunc id agimus, ut artem aliquam dicendi explicemus, ſed ut doctiſſimis hominibus uſus noſtri quaſi quædam monita tradamus. His igitur locis in mente et cogitatione defixis, et in omni re ad dicendum poſita excitatis, nihil erit, quod oratorem effugere poſſit, non modò in forenſibus diſceptationibus, ſed omnino in ullo genere dicendi. Si verò aſſequetur, ut talis videatur, qualem ſe videri velit, [7] et animos eorum ita afficiat, apud quos aget, ut eos, quocúmque velit, vel trahere vel rapere poſſit, nihil profectò

novi ferri non poteſt; poſtulat ſimilitudo, ut Antonius hîc non de ſua tantùm cognitione dicat, ſed de ſe alios docente; præceſſerat enim *ſi ſigna et notas oſtenderem locorum*. Voces *illa mihi* ab omnibus MStis abſunt: veteres codices C. Steph. habuere *argumentorum notas, quæ quærenti demonſtrant, ubi ſint*: ſubintellecto, opinor, poſt vocem *notas* verbo *oſtendi*. MS. Joan. habet *argumentorum novi notas quærenti demonſtrant, ubi ſint*; Idem verò habet à correctoris manu, *argumentorum* quaſi *novi notas quærenti demonſtravi* etc. Unde cenſeo Ciceronem ſcripſiſſe, *argumentorum* quaſi notavi *notas, quæ quærenti demonſtrant, ubi ſint*. Iſtud *notavi notas* ſimile eſt ei, quod dicit Quinctil. Inſt. Or. xi. 2. *Imagines* notæ *ſunt, quibus ea, quæ ediſcenda ſunt, notamus*: et Cicero alibi vocem *quaſi* ante *notas* uſurpat, ut in Oratore c. 14. *Ariſtoteles locos (ſic enim appellat)*, quaſi *argumentorum* notas, *tradidit*.

7 *et animos eorum ita afficiat*,] Omnes Oxonienſes MSti, Mead. et Harl. duo: item editiones Ven. Mediol. Manutii, Steph.

fectò præterea ad dicendum requiret. Jam illud videmus, Nequaquam ſatis eſſe, reperire quid dicas, niſi id inventum tractare poſſis: tractatio autem varia eſſe debet, ne aut cognoſcat artem qui audiat, aut defatigetur ſimilitudinis ſatietate. Proponi oportet, quid afferas: et quare id ita ſit, oſtendere: et ex iiſdem illis locis interdum concludere, relinquere aliàs, alióque tranſire: ſæpe non proponere, ac ratione ipſa afferenda, quid proponendum fuerit, declarare: ſi cui quid ſimile dicas, priùs ut ſimile confirmes; deinde, quod agitur, adjungas: puncta argumentorum plerumque ut occulas, ne quis ea numerare poſſit; ut re diſtinguantur, verbis confuſa eſſe videantur.

XLII. Hæc ut et properans, et apud doctos, et ſemidoctus ipſe percurro, ut aliquando ad illa majora veniamus. Nihil eſt enim in dicendo, Catule, majus, quàm ut faveat oratori is, qui audiet, utque ipſe ſic moveatur, ut impetu quodam animi et perturbatione magis, quàm judicio aut conſilio regatur: plura enim multo homines judicant odio, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut ſpe, aut timore, [8] aut errore, aut ali-

qua

Steph. aliorumque veterum habent *afficiat*: erit igitur conſtructio, *ſi aſſequetur, ut afficiat*: ſimiliſque occurrit locus in i. 19. *Caput eſſe arbitrabatur, ut et ipſis, apud quos ageret, talis qualem ſe ipſe optaret, videretur; et uti eorum, qui audirent, ſic* afficerentur *animi, ut eos affici vellet Orator*. Vulgò *afficiet*.

8 *aut* errore, *aut aliqua permotione*] Habent MSti Nov. et Mag. *terrore*, et Cicero dicit in Tuſc. Diſp. iii. 8. *timorem* et *terrorem* duas eſſe ſpecies perturbationum: Interim vox

errore

qua permotione mentis, quàm veritate, aut præſcripto, aut juris norma aliqua, aut judicii formula, aut legibus. Quare, niſi quid vobis aliud placet, ad illa pergamus. Paulum, inquit Catulus, etiam nunc deeſſe videtur iis rebus, Antoni, quas expoſuiſti, quod ſit tibi ante explicandum, quàm illuc proficiſcare, quò te dicis intendere. Quidnam? inquit. Qui ordo tibi placeat, inquit Catulus, et quæ diſpoſitio argumentorum, in qua tu mihi ſemper deus videri ſoles. Vide, quàm ſim in iſto genere, inquit, Catule, deus: non mehercule mihi, niſi admonito, veniſſet in mentem; ut poſſis exiſtimare, me in ea, in quibus nonnumquam aliquid efficere videor, uſu ſolere in dicendo vel caſu potiùs incurrere. Ac res quidem iſta, quam ego, quia non noram, ſic tamquam ignotum hominem præteribam, tantum poteſt in dicendo, ut ad vincendum nulla plus poſſit. Sed tamen mihi videris ante tempus à me rationem ordinis et diſponendarum rerum requiſiſſe: nam, ſi ego omnem vim oratoris in argumentis, et in re ipſa per ſe comprobanda poſuiſſem, tempus eſſet jam de ordine argumentorum et de collocatione aliquid dicere. Sed cùm tria ſint à me propoſita, de uno

errore omnino retinenda videtur; ſequitur enim *quàm veritate.* Et ita Noſter in Part. Orat. c. 11. *Permotione, cùm aut oblivio, aut* error, *aut metus; aut aliqua cupiditatis cauſſa permovit:* et in Oratore c. 33. *nihil de perturbationibus animi, et* erroribus etc. Porrò, notandum eſt vocem *aliqua* idem hîc valere ac *ullâ* vel *aliquâ aliâ:* Sic in c. 4. *qui ſe oſtentat,—— aut denique in* aliquo *genere aut inconcinnus aut multus eſt, is ineptus dicitur:* et c. 11. *quid piè, quid gratè, quid humaniter,*

uno dictum; cùm de duobus reliquis dixero, tum erit denique de diſponenda tota oratione quærendum.

XLIII. Valet igitur multùm ad vincendum, probari mores, inſtituta, et facta, et vitam eorum, qui agent cauſſas, et eorum, pro quibus; et item improbari adverſariorum: animoſque eorum, apud quos [9] agetur, conciliari quàm maximè ad benevolentiam cum erga oratorem, tum erga illum, pro quo dicet orator. Conciliantur autem animi dignitate hominis, rebus geſtis, exiſtimatione vitæ; quæ faciliùs ornari poſſunt, ſi modò ſunt, quàm fingi, ſi nulla ſunt. Sed hæc adjuvant in oratore, lenitas vocis, [1] vultûs pudoris ſignificatio, verborum comitas: ſi quid perſequare acriùs, ut invitus et coactus facere videare. Facilitatis, liberalitatis, manſuetudinis, pietatis, grati animi, non appetentis, non avidi ſigna proferri perutile eſt; eaque omnia, quæ proborum, demiſſorum, non acrium, non pertinacium, non litigioſorum, non acerborum ſunt, valde benevolentiam conciliant, abalienantque ab iis, in quibus

maniter, quid denique cum aliquâ *virtute fecerit* etc.

9 *agitur,*] Ita rectè MStus Harl. pr. ut antea *agent,* et paulo poſt *dicet:* hæc etiam lectio ineſt in margine editionis Lambini. Et ita Noſter in c. 77. *ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanere poſſint.* Vulgò, *agitur.*

1 *vultûs pudoris ſignificatio,*] Ita legendum puto, deleto commate poſt vocem *vultûs:* ut tam *vultûs,* quàm *pudoris,* ſit genitivi caſus et regatur à voce *ſignificatio.* Hæc loquendi formula ſæpius apud Ciceronem occurrit: exemplo ſit iſtud in initio Orat. in Piſonem, *Jamne ſentis, quæ ſit hominum querela frontis tuæ?*

2 *cum ſenſu tractatum,*] i. e. cum

quibus hæc non ſunt. Itaque eadem ſunt in adverſarios ex contrario conferenda. Sed genus hoc totum orationis in iis cauſſis excellet, in quibus minùs poteſt inflammari animus judicis acri et vehementi quadam incitatione: non enim ſemper fortis oratio quæritur, ſed ſæpe placida, ſummiſſa, lenis, quæ maximè commendat reos: reos autem appello, non eos modò, qui arguuntur, ſed omnes, quorum de re diſceptatur: ſic enim olim loquebantur. Horum igitur exprimere mores oratione juſtos, integros, religioſos, timidos, perferentes injuriarum, mirum quiddam valet; et hoc vel in principiis, vel in re narranda, vel in peroranda tantam habet vim, ſi eſt ſuaviter, et [2] cum ſenſu tractatum, ut ſæpe plus, quàm cauſſa, valeat (tantum autem efficitur ſenſu quodam ac ratione dicendi, [3] ut quaſi mores oratoris effingat oratio): genere enim quodam ſententiarum, et genere verborum, adhibita etiam actione leni facilitatemque ſignificanti, efficitur, ut probi, ut bene morati, [4] ut boni viri eſſe videantur.

Huic

cum affectu quodam animi, ita ut videatur is, qui dicit, ea ſentire iiſque affici, quæ dicit: Sic in c. 46. *quin ipſe in commovendis judicibus iis ipſis ſenſibus ——— permoverer:* et iii. 25. *ut* ſenſus, *ut dolores habeat* (ſc. oratio) *quantum opus ſit, non eſt ſingulorum articulorum.*

3 *ut quaſi mores oratoris*] i. e. ut oratio oratoris quaſi effingat atque exprimat mores reorum, quorum cauſſam agit: de reorum enim moribus, non oratoris, loquitur Antonius et in præcedente et ſequente ſententia.

4 *ut boni viri eſſe videantur.*] Manutius fruſtra legit *videamur* ex conjectura: ad reos enim, de quibus paulo ante, verbum *vide-*

XLIV. Huic autem eſt illa diſpar adjuncta ratio orationis, quæ alio quodam genere mentes judicum permovet impellitque, ut aut oderint, aut diligant, aut invideant, aut ſalvum velint, [5] aut metuant, aut ſperent, aut cupiant, aut abhorreant, aut lætentur, aut mœreant, aut miſereantur, aut punire velint, [6] aut ad eos motus deducantur, ſi qui finitimi ſunt et propinqui his ac talibus animi perturbationibus. Atque illud optandum eſt oratori, ut aliquam permotionem animorum ſua ſponte ipſi afferant ad cauſſam judices, ad id, quod utilitas oratoris feret, accommodatam: faciliùs eſt enim currentem (ut aiunt) incitare, quàm commovere languentem. Sin id aut non erit, aut erit obſcurius, ſicut medico diligenti, priuſquam conetur ægro adhibere medicinam, non ſolùm morbus ejus, cui mederi volet, ſed etiam conſuetudo valentis et natura corporis cognoſcenda eſt: ſic equidem, [7] cùm aggredior ancipitem cauſſam et gravem ad animos judicum pertractandos, omni mente in ea cogitatione

videantur reſpicit: Simile eſt id quod Noſter dicit in c. 79. *Ex reo ſententias duci licebat, quæ ſignificent* virum bonum.

5 Vulgò, *aut metuant, aut ſpernant,*] MSti Bod. Mag. Norf. Pal. quart. quint. et octav. itemque editiones Lamb. Aſc. Ven. et Mediol. aliæque exhibent *ſperent.* Rectè quidem, Lector: vides enim contrarias animi permotiones ſibi invicem opponi, amorem odio, invidiam favori; contraria verò permotio *metui* eſt *ſpes.* Nec aliter Cicero eas opponit c. 42. hujus libri; *aut dolore, aut lætitiâ, aut* ſpe, *aut* timore: c. 51. ſpes, *lætitia,* timor, *moleſtia:* et in c. 52. cùm de his perturbationibus ſpeciatim dixerat, et *timorem* tractaverat, addit; *Par atque una ratio eſt ſpei.* Cicero etiam in Oratore hæc verba conjungit, *oderit, diligat; cupiat, ſatietate*

tione curaque verſor, ut odorer, quàm ſagaciſſimè poſſim, quid ſentiant, quid exiſtiment, quid exſpectent, quid velint, quò deduci oratione facillimè poſſe videantur. Si ſe dant, et, ut ante dixi, ſua ſponte, quò impellimus, inclinant atque propendent, accipio quod datur, et ad id, unde aliquis flatus oſtenditur, vela do: ſin eſt integer quietuſque judex, plus eſt operis; ſunt enim omnia dicendo excitanda, nihil adjuvante natura. Sed tantam vim habet illa, quæ rectè à bono poeta dicta eſt *flexanima atque omnium regina rerum*, oratio, ut non modò inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare, ſed etiam adverſantem et repugnantem, ut imperator bonus ac fortis, capere poſſit.

XLV. Hæc ſunt illa, quæ me ludens Craſſus modò

tate afficiatur; *ſperet*, *metuat* etc.

6 Vulgò, *aut ad eos motus abducantur*,] Diſplicet iſta vox *abducantur*, contrario fere, quàm poſtulat locus, ſenſu. Veteres editiones, et MS. Cant. habent *adducantur*: omnes verò MSti Oxonienſes, Mead. Harl. duo, aliique nonnulli habent *deducantur*: quam poſteriorem lectionem probo, quòd et MStorum plurimorum auctoritate nitatur, et à multis aliis locis confirmetur: ſic in ſequente capite habes, *ut ad fletum miſericordiamque deducatur*: et iii. 51. *et ad hilaritatem, et ad triſtitiam ſæpe deducimur*. Nec aliter Carolus Stephanus impreſſit.

7 *cùm aggredior ancipitem* etc.] MSti Palat. pr. et ſec. cum duobus Gallicis et MSto Joan. habent *cùm aggredior* in ancipiti cauſsâ et gravi *ad animos judicum pertractandos*: quibus aſſentitur etiam MStus Harl. pr. ſed omiſſa præpoſitione *in*. Hæc lectio Gronovio placuit, et mihi quidem recipienda videtur; uſitatiùs enim dicitur à Cicerone *aggredior ad* (ut in hac lectione) quàm *aggredior* cum accuſativo rei ſequente. Adde, quòd non hîc agitur de eo quod ſolebat facere Antonius, cùm *aggreſſus eſt cauſſam*, ſed cùm *aggreſſus eſt ad animos judicum pertractandos*. Longè diverſæ res ſunt cauſſa ipſa, et

motus

dò flagitabat, [8] cùm à me divinitus tractari ſolere diceret, et in cauſſa M' Aquillii, C.que Norbani, nonnullisque aliis, quaſi præclarè acta, laudaret; quæ mehercule ego, Craſſe, cùm à te tractantur in cauſſis, horrere ſoleo: tanta vis animi, tantus impetus, tantus dolor oculis, vultu, geſtu, digito denique iſto tuo ſignificari ſolet: tantum eſt flumen graviſſimorum optimorumque verborum, tam integræ ſententiæ, tam veræ, tam novæ, tam ſine pigmentis fucoque puerili, ut mihi non ſolùm tu incendere judicem, ſed ipſe ardere videaris. Neque fieri poteſt, ut doleat is, qui audit, ut oderit, ut invideat, ut pertimeſcat aliquid, ut ad fletum miſericordiamque deducatur, niſi omnes ii motus, quos orator adhibere volet judici, in ipſo oratore impreſſi eſſe atque inuſti videbuntur. Quòd ſi fictus aliquis dolor ſuſcipiendus eſſet, et ſi in ejuſmodi genere orationis nihil eſſet, niſi falſum atque imitatione ſimulatum, major ars aliqua forſitan eſſet requirenda: nunc ego, quid tibi, Craſſe, quid cæteris accidat, neſcio; de me autem, cauſſa nulla eſt, cur apud homines prudentiſſimos atque amiciſſimos mentiar. Non mehercule umquam apud judices aut dolorem, aut miſericordiam, aut invidiam, aut odium excitare dicendo volui, quin ipſe in commovendis judicibus, iis ipſis ſenſibus, ad quos illos adducere

motus animi in judicibus concitandi.

8 Vulgò, *quæ à me divinitus*] Cùm præceſſerat *flagitabat*, neceſſe fuit, ut ſequeretur *dicebat*, et *laudabat*: ſed hac mutatione non opus eſt, ſi cum MStis Cant. Norf. Bal. Bod. Nov. Mead. Harl. duobus, et Wag. editionibuſque Ven. et Mediol. legamus

cere vellem, permoverer. Neque enim facilè eſt perficere, [9] ut iraſcatur ei, cui tu velis, judex, ſi tu ipſe id lentè ferre videare; neque ut oderit eum, quem tu velis, niſi teipſum flagrantem odio ante viderit: neque ad miſericordiam adducetur, niſi ei tu ſigna doloris tui verbis, ſententiis, voce, vultu, collacrymatione denique oſtenderis: ut enim nulla materies tam facilis ad exardeſcendum eſt, quæ, niſi admoto igni, ignem concipere poſſit; ſic nulla mens eſt tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ poſſit incendi, niſi inflammatus ipſe ad eam et [10] ardens acceſſerit.

XLVI. Ac, ne fortè hoc magnum ac mirabile eſſe videatur, hominem toties iraſci, toties dolere, toties omni animi motu concitari, præſertim in rebus alienis; magna vis eſt earum ſententiarum atque eorum locorum, quos agas tracteſque dicendo; nihil ut opus ſit ſimulatione et fallaciis: ipſa enim natura orationis ejus, quæ ſuſcipitur ad aliorum animos permovendos, oratorem ipſum magis etiam, quàm quemquam eorum, qui audiunt, permovet. Et, ne hoc in cauſſis, in judiciis, in amicorum periculis, in concurſu hominum, in civitate, in foro accidere miremur, cùm agitur non ſolùm ingenii noſtri exiſtimatio (nam id eſſet levius; quamquam, cùm profeſſus ſis, te id poſſe facere, quod pauci, ne id quidem negligendum

mus *cùm à me* etc. Vide capita 28. et 29. hujus libri, ubi Craſſus hæc de Antonio dixerat.

9 *ut iraſcatur ei, cui*] Ita Aſc. Steph. Lamb. et MSti Norf. Mag. Bod. Mead. Harl. 1. Joan. et excerpta Nov. Vulgò *ei* abeſt.

10 Vulgò, *ardens acceſſeris*] Cùm præceſſerat *ad comprehendendam vim oratoris*, Gronovius maluit

gendum eſt), [1] ſed alia ſunt majora multo, fides, officium, diligentia; quibus rebus adducti, etiam cùm alieniſſimos defendimus, tamen eos alienos, ſi ipſi viri boni volumus haberi, exiſtimare non poſſumus: ſed, ut dixi, ne hoc in nobis mirum eſſe videatur, quid poteſt eſſe tam fictum, quàm verſus, quàm ſcena, quàm fabulæ? tamen in hoc genere ſæpe ipſe vidi, cùm ex perſona mihi ardere oculi hominis hiſtrionis viderentur ſpondalia illa dicentis,

> [2] *Segregare abs te auſus, aut ſine illo Salamina ingredi?*
> *Neque paternum adſpectum es veritus?*

[3] Numquam illum *adſpectum* dicebat, quin mihi Telamon iratus furere luctu filii videretur: ut idem, inflexa ad miſerabilem ſonum voce,

> —— *quem ætate exacta, indigem*
> *Liberûm laceraſti, orbaſti, exſtinxſti: neque fratris necis,*
> *Neque gnati ejus parvi, qui tibi in tutelam eſt traditus* etc.

flens ac lugens dicere videbatur. Quæ ſi ille hiſtrio, quotidie cùm ageret, tamen rectè agere ſine dolore non poterat; quid? Pacuvium putatis in ſcribendo leni animo ac remiſſo fuiſſe? Fieri

maluit legere *acceſſerit*: quam lectionem neceſſariam duco: eamque habent Aſc. Steph. aliique, necnon MSti Joan. Bod. Harl. 1. Mag. ét Nov.

1 *ſed alia* ſunt *majora multo,*] Legendum eſt, opinor, *ſed alia majora multo*, ſublata voce *ſunt*. Præceſſerat *cùm agitur non ſolùm ingenii noſtri exiſtimatio*; ritè igitur ſequitur, *ſed alia majora multo*, ſc. cùm ea aguntur.

2 *Segregare* etc.] Hîc et in ſequentibus Telamon, apud Pacuvium, ſuum filium Teucrum alloquitur, qui fratre Ajace à ſe

Fieri nullo modo potuit: ſæpe enim audivi, poetam bonum neminem (id quod à Democrito et Platone in ſcriptis relictum eſſe dicunt) ſine inflammatione animorum exſiſtere poſſe, et ſine quodam afflatu quaſi furoris.

Quare nolite exiſtimare meipſum, qui non heroum veteres caſus fictoſque luctus vellem imitari atque adumbrare dicendo; neque actor eſſem alienæ perſonæ, [4] ſed auctor meæ, cùm mihi M' Aquillius in civitate retinendus eſſet, quæ in illa cauſſa peroranda fecerim, ſine magno dolore feciſſe. Quem enim ego conſulem fuiſſe, imperatorem ornatum à ſenatu, ovantem in Capitolium adſcendiſſe meminiſſem, hunc cùm afflictum, debilitatum, mœrentem, in ſummum diſcrimen adductum viderem, non priùs ſum conatus miſericordiam aliis commovere, quàm miſericordia ſum ipſe captus. Senſi equidem tum magnopere moveri judices, cùm excitavi mœſtum ac ſordidatum ſenem, et cùm iſta feci, quæ tu, Craſſe, laudas, non arte, de qua quid loquar, neſcio, ſed motu magno animi ac dolore, ut diſcinderem tunicam, ut cicatrices oſtenderem; cùm C. Marius mœrorem orationis meæ præſens ac ſedens multùm lacrymis ſuis adjuvaret; cúmque XLVII.

ſe ob Achillis arma ipſi non adjudicata interemto, ejuſque nece non ulta, ad patrem rediit, bello Trojano finito.

3 *Numquam illum adſpectum dicebat,*] Bene Lambinus legit *illud adſpectum*, quia vox *adſpectum*, technicè ſumta, nullum ſibi proprium genus habet, ſed vox *illud* concordat cum voce *verbum* ſubintellecta.

4 *ſed auctor meæ,*] Legendum eſſe cenſeo *ſed meæ*, deleta voce *auctor*: pro qua MStus Mead. et vetus editio Rawlinſoniana habet *actor*. Subintelligo ex præce-

cúmque ego, illum crebrò appellans, collegam ei ſuum commendarem, atque ipſum advocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam invocarem. Non fuit hæc ſine meis lacrymis, non ſine dolore magno miſeratio, omniumque deorum et hominum et civium et ſociorum imploratio; quibus omnibus verbis, quæ à me tum ſunt habita, ſi dolor abfuiſſet meus, non modò non miſerabilis, ſed etiam irridenda fuiſſet oratio mea. Quamobrem hoc vos doceo, Sulpiti, bonus ego videlicet atque eruditus magiſter, ut in dicendo iraſci, ut dolere, ut flere poſſitis. Quamquam te quidem quid hoc doceam, qui in accuſando [s] ſodali et quæſtore meo tantum incendium non oratione ſolùm, ſed multo etiam magis vi et dolore et ardore animi concitaras, ut ego ad id reſtinguendum vix conarer accedere? Habueras enim tum omnia in cauſſa ſuperiora: vim, fugam, lapidationem, crudelitatem tribunitiam, in Cæpionis gravi miſerabilique caſu, in judicium vocabas: deinde principem et ſenatus et civitatis, M. Æmilium, lapide percuſſum eſſe conſtabat: vi pulſum ex templo L. Cottam et T. Didium, cùm intercedere vellent rogationi, nemo poterat negare.

XLVIII. Accedebat, ut hæc tu adoleſcens pro Republica queri ſumma cum dignitate exiſtimarere; ego, homo cenſorius, vix ſatis honeſtè viderer

præcedentibus iſtam vocem, ut ſit lectio, *neque actor eſſem alienæ perſonæ, ſed meæ.* Agere vel alienam vel ſuam perſonam latinè

viderer ſeditioſum civem, et in hominis conſularis calamitate crudelem, poſſe defendere. Erant optimi cives judices, bonorum virorum plenum forum, vix ut mihi tenuis quædam venia daretur excuſationis, quòd tamen eum defenderem, qui mihi quæſtor fuiſſet. Hîc ego quid dicam me artem aliquam adhibuiſſe? quid fecerim, narrabo; ſi placuerit, vos meam defenſionem in aliquo artis loco reponetis. Omnium ſeditionum genera, vitia, pericula collegi; eamque orationem ex omni Reipublicæ noſtræ temporum varietate repetivi; concluſique ita, ut dicerem, etſi omnes moleſtæ ſemper ſeditiones fuiſſent, juſtas tamen fuiſſe nonnullas et prope neceſſarias. Tum illa, quæ modò Craſſus commemorabat, egi, Neque reges ex hac civitate exigi, neque tribunos plebis creari, neque plebiſcitis toties conſularem poteſtatem minui, neque provocationem, patronam illam civitatis ac vindicem libertatis, populo Romano dari ſine nobilium diſſenſione potuiſſe: ac, ſi illæ ſeditiones ſaluti huic civitati fuiſſent, non continuò, ſi quis motus populi factus eſſet, id C. Norbano in nefario crimine atque in fraude capitali eſſe ponendum: quòd ſi umquam populo Romano conceſſum eſſet, ut jure concitatus videretur (id quod docebam ſæpe eſſe conceſſum), nullam illa cauſſam juſtiorem fuiſſe. Tum omnem orationem traduxi

tinè dicitur: ſed non video, quo ſenſu dicatur orator eſſe *auctor* ſuæ perſonæ.

5 *ſodali et quæſtore*] Vide quæ dicuntur de hoc C. Norbano in c. 28.

traduxi et converti in increpandam Cæpionis fugam, in deplorandum interitum exercitus; ſic et eorum dolorem, qui lugebant ſuos, oratione refricabam; et animos equitum Romanorum, apud quos tum judices cauſſa agebatur, ad Q. Cæpionis odium, à quo erant ipſi [6] propter judicia abalienati, [7] renovabam.

XLIX. Quòd ubi ſenſi me in poſſeſſione judicii ac defenſionis meæ conſtitiſſe, quòd et populi benevolentiam mihi conciliaram, cujus jus etiam cum ſeditionis conjunctione defenderam, et judicum animos totos vel calamitate civitatis, vel luctu ac deſiderio propinquorum, vel odio proprio in Cæpionem ad cauſſam noſtram converteram; tunc admiſcere huic generi orationis vehementi atqui atroci genus illud alterum, de quo ante diſputavi, lenitatis et manſuetudinis cœpi; Me pro meo ſodali, qui mihi in liberûm loco more majorum eſſe deberet, et pro mea omni fama prope fortuniſque decernere: nihil mihi ad exiſtimationem turpius, nihil ad dolorem acerbius accidere poſſe, quàm ſi is, qui ſæpe alieniſſimis à me, ſed meis tamen civibus, ſaluti exiſtimarer fuiſſe, ſodali meo [8] auxilium ferre non poſſem. Petebam à judicibus, ut illud

ætati

6 *propter judicia abalienati,*] ſc. à quo Q. Servilio Cæpione Equites Romani erant tum temporis abalienati. Hujus lege, vocata lege *Servilia*, judicia, quæ 17 annis ante lege *Sempronia* à Senatu ad Equites tranſlata eſſent, utrique ordini communia facta erant: ſed (ut monet Manutius) videtur ea lex *Servilia* fuiſſe tum antiquata, cùm Cæpionem Norbanus accuſaret; ſolos enim Equites tum judices fuiſſe patet et ex hoc loco et ex Orat. pro Cluent. c. 51.

7 reno-

ætati meæ, ut honoribus, ut rebus geſtis, ſi juſto, ſi pio dolore me eſſe affectum viderent, concederent, præſertim ſi in aliis cauſſis intellexiſſent, omnia me ſemper pro amicorum periculis, nihil umquam pro me ipſo deprecatum. Sic in illa omni defenſione atque cauſſa, quod eſſe in arte poſitum videbatur, ut de lege Apuleia dicerem, ut, quid eſſet minuere majeſtatem, explicarem, perquam breviter perſtrinxi atque attigi. His duabus partibus orationis, quarum altera concitationem habet, altera commendationem, quæ minimè præceptis artium ſunt perpolitæ, omnis eſt à me illa cauſſa tractata, ut et acerrimus in Cæpionis invidia renovanda, et in meis moribus erga meos neceſſarios declarandis manſuetiſſimus viderer. Ita, magis affectis animis judicum, quàm doctis, tua, Sulpiti, eſt à nobis tum accuſatio victa.

Hîc Sulpitius, Verè hercule, inquit, Antoni, iſta commemoras: nam ego nihil umquam vidi, quod tam è manibus elaberetur, quàm mihi tum eſt elapſa illa cauſſa. Cùm enim, quemadmodum dixiſti, tibi ego non judicium, ſed incendium tradidiſſem, quod tuum principium, dii immortales, fuit? qui timor? L.

quæ

7 *renovabam.*] Vulgò legitur *renovabam atque revocabam:* ſed duæ illæ poſtremæ voces in nullis MStis inveniuntur. Et commodè abeſſe poſſunt; ſic enim, de Invent. ii. 15. *cùm auditoris animus aut* renovatur ad *ea, quæ reſtant, aut* etc. Idem planè loquendi genus, quod hîc habemus, *animos equitum* ad *Q. Cæpionis odium* renovabam. Vide etiam cap. ſequens.

8 *auxilium ferre non poſſem.*] Ita Lambinus legendum eſſe voluit, et ita ediderunt R. et C. Steph. Vulgò *potuiſſem.*

9 Vulgò,

quæ dubitatio? quanta hæſitatio tractuſque verborum? Ut tu illud initio, quod tibi unum ad ignoſcendum homines dabant, tenuiſti, Te pro homine perneceſſario, quæſtore tuo, dicere? quam tibi primùm muniſti ad te audiendum viam. Ecce autem, cùm te nihil aliud profeciſſe arbitrarer, niſi ut homines tibi, civem improbum defendenti, ignoſcendum propter neceſſitudinem arbitrarentur, ſerpere occultè cœpiſti, nihildum aliis ſuſpicantibus, me verò jam pertimeſcente, ut illam non Norbani ſeditionem, [9] ſed populi Romani iracundiam, neque eam injuſtam, ſed meritam ac debitam fuiſſe defenderes. Deinde, qui locus abs te prætermiſſus eſt in Cæpionem? Ut tu illa omnia odio, invidia, miſericordia miſcuiſti? neque hæc ſolùm in defenſione, ſed etiam in Scauro cæteriſque meis teſtibus, quorum teſtimonia, non refellendo, ſed ad eundem impetum populi confugiendo, refutaſti. Quæ cùm abs te modò commemorarentur, equidem nulla præcepta deſiderabam: iſtam enim ipſam demonſtrationem defenſionum tuarum abs te ipſo commemoratam, doctrinam eſſe non mediocrem puto. Atqui, ſi ita placet, inquit Antonius, trademus etiam, quæ nos ſequi in dicendo, quæque maximè ſpectare ſolemus: docuit enim jàm nos longa vita uſuſque rerum maximarum, ut, quibus rebus animi hominum moverentur, teneremus.

Equidem

9 Vulgò, *ſed* illam *populi Romani iracundiam* etc.] Lambinus auctoritate nonnullorum MStorum *illam* delevit, ſenſu certè

Equidem primùm conſiderare ſoleo, poſtuletne cauſſa: nam neque parvis in rebus adhibendæ ſunt hæ dicendi faces, neque ita animatis hominibus, ut nihil ad eorum mentes oratione flectendas proficere poſſimus, ne aut irriſione aut odio digni putemur, ſi aut tragœdias agamus in nugis, aut convellere adoriamur ea, quæ non poſſunt commoveri. Nam quoniam hæc fere maximè ſunt in judicum animis, aut quicumque illi erunt, apud quos agemus, oratione molienda, amor, odium, iracundia, invidia, miſericordia, ſpes, lætitia, timor, moleſtia; ſentimus amorem conciliari, ſi id videare, quod ſit utile ipſis, apud quos agas, defendere; ſi aut pro bonis viris, aut certè pro iis, qui illis boni atque utiles ſint, laborare: namque hæc res amorem magis conciliat, illa virtutis defenſio caritatem; pluſque proficit, ſi proponitur ſpes utilitatis futuræ, quàm præteriti beneficii commemoratio. Enitendum eſt, ut oſtendas, in ea re, quam defendas, aut dignitatem ineſſe aut utilitatem; eumque, cui concilies hunc amorem, ſignifices nihil ad utilitatem ſuam retuliſſe, ac nihil omnino feciſſe cauſſa ſua: invidetur enim commodis hominum ipſorum; ſtudiis autem eorum cæteris commodandi favetur. Videndumque hoc loco eſt, ne, quos ob benefacta diligi volemus, eorum laudem atque gloriam, cui maximè invideri ſolet, nimis efferre videamur. LI.

certè poſtulante. Delent etiam MSti Mag. Norf. Cant. Harl. 1. et Joan. quibus addas editiones Manutii et R. et C. Stephani.

1 ſin,

mur. Atque iiſdem his ex locis et odium in alios ſtruere diſcemus, et à nobis ac noſtris demovere. Eademque hæc genera tractanda ſunt in iracundia vel excitanda vel ſedanda: nam ſi quod ipſis, qui audiunt, pernicioſum aut inutile ſit, id factum augeas, odium creatur: [1] ſin, quod aut in bonos viros, aut in eos in quos quiſque minimè debuerit, aut in Rempublicam, tum excitatur, ſi non tam acerbum odium, tamen aut invidiæ aut odii non diſſimilis offenſio. Item timor incutitur aut ex ipſorum periculis, aut ex communibus: interior eſt ille proprius; ſed hic quoque communis ad eandem ſimilitudinem eſt perducendus.

LII. Par atque una ratio eſt ſpei, lætitiæ, moleſtiæ: ſed haud ſciam, an acerrimus longè ſit omnium motus invidiæ, nec minus virium opus ſit in ea comprimenda, quàm in excitanda. Invident autem homines maximè paribus aut inferioribus, cùm ſe relictos ſentiunt, illos autem dolent evolaſſe: ſed etiam ſuperioribus invidetur ſæpe vehementer, et eò magis,

1 *ſin, quod aut in bonos viros* etc.] Vitioſa certè eſt ſententia, quam Lambinus ſic corrigit, *ſin, quod aut bonis viris, aut iis quos quiſque minimè lædere debuerit, aut reipublicæ* etc. Sed aliâ, opinor, aggrediendum eſt viâ: iſtud *factum*, quod in priore parte ſententiæ, planè otioſum eſt, ex illo loco arbitror huc afferri debere: Lego igitur, *nam ſi quod ipſis, qui audiunt, pernicioſum aut inutile ſit, id augeas, odium creatur: ſin, quod aut in bonos viros* factum, *aut in eos* etc. Certè ſi vox *factum* in poſteriori ſententiæ parte in textum recipi non debet, ſubintelligi debet: ut *factum* in *bonos viros* idem ſit ac *contra* bonos viros. Sic Noſter de Amic. c. 12. *Quid in P. Scipionem effecerint, ſine lacrymis non queo dicere.* Sic et Terent.

gis, ſi intolerantiùs ſe jactant, et [2] æquabilitatem communis juris præſtantia dignitatis aut fortunæ ſuæ tranſeunt: quæ ſi inflammanda ſunt, maximè dicendum eſt, non eſſe virtute parta; deinde etiam vitiis atque peccatis: tum ſi erunt honeſtiora atque graviora, tamen [3] non eſſe tanta ulla merita, quanta inſolentia hominis, quantumque faſtidium. Ad ſedandum autem, magno illa labore, magnis periculis eſſe parta, nec ad ſuum commodum, ſed ad aliorum eſſe collata; ſeſeque, ſi quam gloriam peperiſſe videatur, tametſi ea non ſit iniqua merces periculi, tamen eâ non delectari, totamque abjicere atque deponere; omninoque perficiendum eſt (quoniam plerique ſunt invidi, maximéque eſt hoc commune vitium et perpetuum; invidetur autem præſtanti florentique fortunæ), ut hæc opinio minuatur, et illa excellens opinione fortuna cum laboribus et miſeriis permiſta eſſe videatur. Jam miſericordia movetur, ſi is, qui audit, adduci poteſt, ut illa, quæ de altero deplorentur, ad ſuas res revocet, quas aut tulerit acerbas aut timeat;

Terent. Heaut. Act. i. Sc. 1. *Ego, quod me in te ſit facere dignum, invenero:* et ibidem Sc. 2. *Vereor, ne quid in illum iratus plus ſatis faxit pater.*

2 *æquabilitatem communis juris*] Diſplicuit Lambino vulgata vox *communis*, quæ ad ſenſum non neceſſaria videbatur: Delevit igitur Lambinus, et ei conſentiunt editiones Ven. et Mediol. et MSti Bod. Harl. 2. Bal. et Nov. Sic Noſter de Off. i. 25. *In liberis verò populis, et in juris æquabilitate exercenda etiam eſt facilitas.* Sed ſæpe pluribus ejuſdem prope ſignificationis verbis utitur Cicero, ut id, de quo dicitur, pleniùs exprimatur.

3 *non eſſe tanta ulla merita,*] Ita ex conjecturâ Lambini lego, et auctoritate MSti Norf. Vulgata

timeat; aut intuens alium crebrò ad ſeipſum revertatur. [4] Ita cùm ſinguli caſus humanarum miſeriarum graviter accipiuntur, ſi dicuntur dolenter, tum afflicta et proſtrata virtus maximè luctuoſa eſt: et, ut illa altera pars orationis, quæ probitatis commendatione boni viri debet ſpeciem tueri, lenis (ut ſæpe jam dixi) atque ſummiſſa; ſic hæc, quæ ſuſcipitur ab oratore ad commutandos animos atque omni ratione flectendos, intenta ac vehemens eſſe debet.

LIII. Sed eſt quædam in his duobus generibus, quorum alterum lene, alterum vehemens eſſe volumus, difficilis ad diſtinguendum ſimilitudo. Nam ex illa lenitate, qua conciliamur iis, qui audiunt, ad hanc vim acerrimam, qua eoſdem excitamus, influat oportet aliquid; et ex hac vi nonnumquam [5] animi aliquid influendum eſt illi lenitati: neque eſt ulla temperatior oratio, quàm illa, in qua aſperitas conten-

gata vox *tanti* parum reſpondet voci *quanta*, quæ proximè ſequitur.

4 *Ita cùm* etc.] Vir quidam doctus ex conjectura legit, *Item, cùm* etc.

5 *animi aliquid influendum eſt*] Hìc in ſtudia contraria ſcinduntur editores. Lambinus conjecit legendum eſſe *infundendum*, Gulielmius verò *inflandum*, quod habet etiam margo edit. Melanchthonis: nec mihi non placeret hæc poſtrema lectio, ſiqui MSti faverent. Plerique MSti habent *influendum*, nonnulli *inflammandum*. Non opinor Ciceronem ſcripſiſſe *inflammandum*, quia parum Latinè ſonat *inflammare aliquid alicui*. Reſtat igitur vox *influendum*, cui patrocinatur maxima pars MStorum, et verba etiam proximè præcedentia *influat oportet aliquid*. Vox *influere* cum dativo caſu uſurpatur ab Ovidio in Conſol. ad Liv. 395. *menti dolor influit*; et ab Ambroſio de Off. ii. 12. *clauſiſti fontem, ut nec aliis influat, nec tibi proſit*. Ne verò, lector, te turbet *influendum* participium

contentionis oratoris ipſius humanitate conditur, remiſſio autem lenitatis quadam gravitate et contentione firmatur. In utroque autem genere dicendi, et illo, in quo vis atque contentio quæritur, et hoc, quod ad vitam et mores accommodatur, [6] et principia tarda ſunt, et exitus tamen ſpiſſi et producti eſſe debent: nam neque aſſiliendum ſtatim eſt ad illud genus orationis (abeſt enim totum à cauſſa, et homines priùs ipſum illud, quod proprium ſui judicii eſt, audire deſiderant), nec, cùm in eam rationem ingreſſus ſis, celeriter diſcedendum eſt: Non enim, ſicut argumentum, ſimulatque poſitum eſt, arripitur, alterumque et tertium poſcitur; ita miſericordiam aut invidiam aut iracundiam, ſimulatque intuleris, poſſis commovere: argumentum enim ratio ipſa confirmat, quæ, ſimulatque emiſſa eſt, adhæreſcit; illud autem genus orationis non cognitionem judicis, ſed magis perturbationem

ticipium paſſivum Verbi neutrius: nam (ut Grammatici notarunt) hoc non rarò fit: inde *audenda res* et *cœnanda olla:* inde à *juro jurandus*; ut in Hor. Ep. ii. 1. 16.

Jurandaſque tuum per nomen ponimus aras.

Atque etiam, quemadmodum Plautus in Trinum. v. 2. 35. dicit, *ſi illa tibi placet*, placenda *dos quoque eſt*, *quam dat tibi*, i. e. debet placere; ſic in hoc loco *influendum eſt* poterit ſignificare, debet influere.

6 *et principia tarda ſunt, et exitus tamen ſpiſſi*] Si quis ſententiam ſequentem aſpiciat, *nam neque aſſiliendum ſtatim eſt* etc. inveniet Antonium non dicere, principia tarda eſſe, ſed tarda eſſe debere: de principiis ſimul, et exitu affectuum præcepta dat. Deleto igitur verbo *ſunt*, et clarior mihi, et ſignificantior videtur ſententia. Porrò Lambinus legit *et exitus item ſpiſſi* etc. et MS. Harl. 1. delet *tamen*. Per vocem *ſpiſſi* intellige, obſcuri, ita ut notari non poſſint: Sic in iii. 36. *Si eſt*

tionem requirit, quam conſequi, niſi multa et varia et copioſa oratione, et ſimili contentione actionis, nemo poteſt. Quare qui aut breviter aut ſummiſſe dicunt, docere judicem poſſunt, commovere non poſſunt; in quo ſunt omnia. Jam illud perſpicuum eſt, omnium rerum in contrarias partes facultatem ex iiſdem ſuppeditari locis: [7] ſed argumento reſiſtendum eſt, aut iis, quæ comprobandi ejus cauſſa ſumuntur, reprehendendis; aut demonſtrando id, quod concludere illi velint, non effici ex propoſitis, nec eſſe conſequens; aut, ſi ita non refellas, afferendum eſt in contrariam partem, quod ſit aut gravius aut æquè grave. Illa autem, quæ aut conciliationis cauſſa leniter, aut permotionis vehementer aguntur, [8] contrariis commotionibus inferenda ſunt, ut odio benevolentia, miſericordiâ invidia tollatur.

LIV. Suavis autem eſt, et vehementer ſæpe utilis jocus et facetiæ: quæ, etiam ſi alia omnia tradi arte poſſunt, naturæ ſunt propria certè, neque ullam artem deſiderant; in quibus tu longè aliis mea ſententia, Cæſar, excellis; quo

eſt aliquanto ſpiſſius, i. e. obſcurius.

7 *ſed argumento reſiſtendum eſt*] Fortaſſe legendum, *et argumento* etc.

8 *contrariis commotionibus inferenda ſunt*] Sc. ita inferenda, ut eæ tollantur. Vox *commotionibus* eſt hîc dativi caſûs. Senſus eſt; ea, quæ conciliationis cauſſa dicuntur, ſunt inferenda commotioni, ad eam frangendam et tollendam, quæ veſit, ut judex abalienetur ab eo, pro quo orator dicit; itemque ea, quæ permotionis cauſſa dicuntur, ſunt ita adducenda ab oratore, ut judex benevolum ſe præſtet. Hoc ſenſu videtur hîc altera res alteri *inferri*. Video tamen MStos Joan. Nov. Bal. Mead. Harl. duos, et vet. libros C. Stephani habere non *inferenda*, ſed *efferenda*. Si hæc

quo magis mihi etiam teſtis eſſe potes, aut nullam eſſe artem ſalis, aut, ſi qua eſt, eam nos tu potiſſimùm docebis. Ego verò, inquit Cæſar, [9] omni de re facetiùs puto poſſe ab homine non inurbano, quàm de ipſis facetiis, diſputari. Itaque, cùm quoſdam Græcos inſcriptos libros eſſe vidiſſem de ridiculis, nonnullam in ſpem veneram, poſſe me aliquid ex iſtis diſcere. Inveni autem ridicula et ſalſa multa Græcorum: nam et Siculi in eo genere et Rhodii et Byzantii, et, præter cæteros, Attici excellunt; ſed, qui ejus rei rationem quandam conati ſunt artemque tradere, ſic inſulſi exſtiterunt, ut nihil aliud eorum, niſi ipſa inſulſitas, rideatur. Quare mihi quidem nullo videtur modo doctrina iſta res poſſe tradi. Etenim, cùm duo genera ſint facetiarum, alterum æquabiliter in omni ſermone fuſum, alterum peracutum et breve; illa à veteribus ſuperior, cavillatio; hæc altera, dicacitas nominata eſt. Leve nomen habet utraque res: quippe leve enim eſt totum hoc, riſum movere. Verumtamen, ut dicis, Antoni, multùm

hæc vera eſt lectio, tum vox *commotionibus* ut ſit ablativi caſûs, neceſſe erit; et vox *efferenda* eadem erit, quoad ſenſum, quæ vincenda ſeu exſuperanda; ut in Tuſc. diſp. iv. 29. Cicero dicit,

Quod non natura humana patiendo efferat.

9 *omni de re facetiùs*] MSti tres Lambini, 4. Gallopalatini, 5tus et 7mus Pal. necnon MSti Joan. Harl. 1. Bod. et Mag. habent *faciliùs*, quibus conſentiunt duo vet. libri C. Stephani. Interim non auſim iſtud *faciliùs* in textum admittere, tum quia verba *de ipſis facetiis* ſatis videntur innuere Cæſarem dixiſſe *facetiùs* in priore parte ſententiæ; tum quia additur *ab homine non inurbano*, quo quid magis ſupervacaneum eſſet, ſi vox *faciliùs* præceſſiſſet?

tùm in cauſſis perſæpe lepore et facetiis profici vidi. Sed cùm in illo genere perpetuæ feſtivitatis ars non deſideretur (natura enim fingit homines et creat imitatores et narratores facetos, et vultu adjuvante et voce et ipſo genere ſermonis), tum verò in hoc altero dicacitatis, quid habet ars loci, cùm ante [1] illud facetè dictum emiſſum hærere debeat, quàm cogitari potuiſſe videatur? Quid enim hic meus frater ab arte adjuvari potuit, cùm à Philippo interrogatus, quid latraret, *furem ſe videre* reſpondit? Quid in omni oratione Craſſus, vel apud centumviros contra Scævolam, vel contra accuſatorem Brutum, cùm pro Cn. Planco diceret? Nam id, quod tu mihi tribuis, Antoni, Craſſo eſt, omnium ſententia, concedendum: non enim fere quiſquam reperietur, præter hunc, in utroque genere leporis excellens, [2] et illo, quod in perpetuitate ſermonis, et hoc, quod in celeritate atque dicto eſt. Nam hæc perpetua contra Scævolam Curiana defenſio tota redundavit hilaritate qua-

dam

1 *illud facetè dictum*] Ita legunt Lamb. R. Steph. Aſc. et Streb. quibus aſſentiuntur MSti Norf. Joan. Mead. Harl. duo, Nov. Bod. et Mag. MS. etiam Bal. non longè ab hac lectione abeſt; habet enim *facere.* Vulgata lectio eſt *facetum.*

2 Vulgò, *et illo, qui*——— *et hoc, qui in celeritate*] Malim voces *illo* et *hoc* ad *genus*, quàm ad *leporis* referri; partim elegantiæ gratia, partim auctoritatis quàm maximæ: Editiones enim Ven. Mediol. Steph. Aſc. Lamb et Manutii, aliorumque; necnon MSti Joan. Harl. 1. Norf. et Nov. habent, *et illo, quod in perpetuitate ſermonis, et hoc, quod* etc.

3 *in quo ipſe ſervabat ſuam;*] Ita MSti Joan. Nov. Bal. Mag. Wag. Mead. Harl. duo, et Cant. Itemque veteres libri Caroli Stephani. Vulgò *ipſo.*

4 *in Scævola*] Vulgò *in Scævolam:*

dam et joco; dicta illa brevia non habuit: parcebat enim adverſarii dignitati, [3] in quo ipſe ſervabat ſuam; quod eſt hominibus facetis et dicacibus difficillimum, habere hominum rationem et temporum, et ea, quæ occurrant, cùm ſalſiſſimè dici poſſint, tenere. Itaque nonnulli ridiculi homines hoc ipſum non inſulsè interpretantur: dicere enim aiunt Ennium, *flammam à ſapiente faciliùs ore in ardente opprimi, quàm bona dicta teneat:* hæc ſcilicet bona dicta, quæ ſalſa ſint: nam ea *dicta* appellantur proprio jam nomine.

Sed, ut [4] in Scævola continuit ea Craſſus, atque illo altero genere, in quo nulli aculei contumeliarum inerant, cauſſam illam diſputationemque luſit; ſic in Bruto, quem oderat, et quem dignum contumelia judicabat, utroque genere pugnavit. Quàm multa de balneis, quas nuper ille vendiderat; quàm multa de amiſſo patrimonio dixit? Atque illa brevia: cùm ille diceret, *ſe ſine cauſſa ſuadere*; [5] *minimè*, inquit; *modò enim exiſti de balneis:* innumera- LV.

volam: ſed MSti Joan. et Harl. 1. habent *Scævola*, quod et edidit Lambinus: *In Scævola* i. e. in illâ Curii defenſione contra Scævolam: ſic paulo infra legimus *in Bruto*, et c. 50. *in Scauro*, et in i. c. 56. *in eo puero*, i. e. in cauſſa ejus pueri: ſimile eſt etiam illud Quinct. Inſt. Or. iii. 11. *ut in eo, qui cùm adulteram deprehenſam occidiſſet* etc.

5 Vulgò, *minimè mirum, inquit; modò enim exiſti de balneis;*] Ni fallor, non modò non jocus, ſed ne ſenſus in hac lectione inveniri poteſt. Brutus dixerat *ſe ſine cauſſa ſudare:* reſpondit autem Craſſus, non eſſe mirum illum ſine cauſſa ſudare; modò enim exierat è balneis. Voces *minimè mirum* non ſolùm ad *ſudare*, ſed etiam ad *ſine cauſſa* referri debent, ſi vulgatæ lectioni hæreamus. Solent ii, qui è balneis

merabilia hujuſcemodi fuerunt: ſed non minùs jucunda illa perpetua; cùm enim Brutus duos lectores excitaſſet, et alteri de colonia Narbonenſi Craſſi orationem legendam dediſſet, alteri de lege Servilia; et cùm contraria inter ſeſe de Republica capita contuliſſet; noſter hic facetiſſimè tres patris Bruti de jure civili libellos tribus legendos dedit. Ex libro primo, Forte evenit, ut in Privernati essemus. *Brute, teſtificatur pater, ſe tibi Privernatem fundum reliquiſſe.* Deinde ex libro ſecundo, In Albano eramus ego, et Marcus Filius. *Sapiens videlicet homo cum primis noſtræ civitatis norat hunc gurgitem; metuebat, ne, cùm is nihil haberet, nihil eſſe ei relictum putaretur.* Tum ex libro tertio, in quo finem ſcribendi fecit (tot enim, ut audivi Scævolam dicere, ſunt veri Bruti libri), In Tiburti forte assedimus ego et Marcus filius. *Ubi ſunt ii fundi, Brute, quos tibi pater publicis commentariis*

neis exeunt, ſudare, et aqua diffluere: vides igitur, Lector, in hac vulgata lectione Craſſum negare Brutum habere cauſſam ſudandi, et tamen cauſſam, cur ſudet, afferre. Quis ferre poſſit hæc tam ſecum pugnantia? MSti Joan. et Harl. 1. omittunt vocem *mirum* (quæ ex voce *minimè* errore Librariorum nata videtur); unde ſtatim ſic locum emendavi. *Atque illa brevia: cùm ille diceret, ſe ſine cauſſa ſudare; minimè, inquit; modò enim exiſti de balneis.* Clara nunc exhibetur ſententia. Brutus dixerat ſe ſine cauſſa ſudare, id eſt, in impugnandi Planci contra Craſſum cauſſa nimis vehementer agere, cùm ſine ſudore accuſari Plancus, et vinci Craſſus potuerit. *Minimè,* inquit Craſſus, non ſudas *ſine cauſſa: modò enim exiſti:* etc. Jocus eſt in ancipiti ſignificatione verbi *exiſti*, quod ſignificat, et vendere balneas, et è balneis lotum egredi. His *brevibus* oppo-

mentariis conſignatos reliquit? Quòd niſi [6] *puberem te*, inquit, *jam haberet, quartum librum compoſuiſſet, et ſe etiam in balneis lotum cum filio, ſcriptum, reliquiſſet.* Quis eſt igitur, qui non fateatur, hoc lepore atque his facetiis non minùs refutatum eſſe Brutum, quàm illis tragœdiis, quas egit idem, cùm caſu in eadem cauſſa [7] funere efferretur anus Junia? prô dii immortales, quæ fuit illa, quanta vis? quàm inexſpectata? quàm repentina? cùm, conjectis oculis, geſtu omni imminenti, ſumma gravitate et celeritate verborum, *Brute, quid ſedes? quid illam anum patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis? quid L. Bruto, qui hunc populum dominatu regio liberavit? quid te facere? cui rei, cui gloriæ, cui virtuti ſtudere? Patrimonione augendo? at id non eſt nobilitatis: ſed fac eſſe, nihil ſupereſt; libidines totum diſſipaverunt. An juri civili? eſt paternum: ſed dicet te, cùm ædes venderes, ne*

opponuntur ea, quæ paulo poſt vocantur *perpetua*, ut in c. 54.

6 *puberem*] De Offic. i. 35. *Noſtro quidem more cum parentibus puberes filii, cum ſoceris generi non lavantur.*

7 *funere efferretur anus Junia?*] Diverſæ ſunt hîc veterum Editorum et MStorum lectiones: Alii habent *cum funere*, alii utramque vocem omittunt. Ego verò Lambinum ſequor, qui cenſuit non poſſe Latinè dici, *aliquem cum funere efferri.* Maluit igitur vocem *cum* rejicere, vocem autem *funere* retinere: habetque ſibi conſentientem MS. Cant. et Carolum Stephanum. Imò Cicero ſæpiſſime hac locutione utitur, Orat. pro Domo ſua c. 16. *Cùm tua rogatione funere elatam Remp. eſſe dicerent.* Ep. ad Att. xiv. 10. *Meminiſtine te clamare cauſſam periiſſe, ſi funere elatus eſſet?*

ne [8] *in rutis quidem et cæſis ſolium tibi paternum recepiſſe. An rei militari? qui numquam caſtra videris? An eloquentiæ? quæ nulla eſt in te; et, quidquid eſt vocis ac linguæ, omne in iſtum turpiſſimum calumniæ quæſtum contuliſti? Tu lucem adſpicere audes? tu hos intueri? tu in foro, tu in urbe, tu in civium eſſe conſpectu? Tu illam mortuam, tu imagines ipſas non perhorreſcis? quibus non modò imitandis, ſed ne collocandis quidem tibi ullum locum reliquiſti.*

LVI. Sed hæc tragica atque divina: faceta autem et urbana innumerabilia [9] ex una contentione meminiſtis; nec enim concio major umquam fuit, nec apud populum gravior oratio, quàm hujus [1] contra collegam in cenſura nuper, neque lepore et feſtivitate conditior. Quare tibi, Antoni, utrumque aſſentior, et multùm facetias in dicendo prodeſſe ſæpe, et eas arte nullo modo [2] poſſe tradi. Illud quidem admiror, te nobis in eo genere tribuiſſe tantum, et non hujus

8 *in rutis quidem in cæſis*] In rutis et cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque opere ſtructili tectoriove non continentur: talia ſunt in ædibus lecticæ, armaria, ſcrinia, et ea, quæ ſine ulla demolitione domùs auferre poſſis; hæc enim neque terra tenentur, neque ſtruunt ædificium, neque tegunt et incruſtant domum. *Recipere ruta cæſa* dicuntur ii, qui, cùm ædes fundumve abalienant, excipiunt ſupellectilem, inſtrumenta, cæſas arbores, eruta ſaxa vel metalla. Cicero in Topic. c. 26. *Fecique quod ſæpe liberales venditores ſolent, ut, cùm ædes fundumve vendiderint rutis cæſis receptis, concedant tamen aliquid emtori, quod ornandi cauſſa aptè et ſuo loco poſitum eſſe videatur.* Strebæus. De voce *ſolium* vide c. 33.

9 *ex unâ contentione*] Sic editio vetus Rawl. et MSti Joan, Mead. Bal. Cant. Wag. et Harl,

hujus rei quoque palmam, ut cæterarum, Craſſo detuliſſe. Tum Antonius, Ego verò ita feciſſem, inquit, niſi interdum in hoc Craſſo paulum inviderem: nam [3] eſſe quemvis facetum atque ſalſum, non nimis eſt per ſeipſum invidendum; ſed, [4] cùm omnium ſit venuſtiſſimus et urbaniſſimus, omnium graviſſimum et ſeveriſſimum et eſſe et videri, quod iſti contigit uni, id mihi vix ferendum videbatur. Hîc cùm arriſiſſet ipſe Craſſus, Attamen, inquit Antonius, cùm artem eſſe facetiarum, Juli, negares, aperuiſti quiddam, quod præcipiendum videretur: haberi enim dixiſti rationem oportere hominum, rei, temporis, ne quid jocus de gravitate decerperet: quod quidem in primis à Craſſo obſervari ſolet. Sed hoc præceptum prætermittendum eſt facetiarum, cùm his nihil opus ſit: nos autem, quomodo utamur, cùm opus ſit, quærimus; ut in adverſarium, et maximè ſi ejus ſtultitia poterit agitari, in teſtem ſtultum, cupidum,

Harl. duo, cum MStis C. Stephani: Vulgò *concione*.

1 *contra collegam*] Cn. Domitium Ahenobarbum: vide finem hujus capitis, et c. 11. atque etiam in Bruto, c. 44.

2 Vulgò, *poſſe tradi; et illud quidem admiror* etc.] Senſum hujus loci contemplanti facile apparebit *at* potiùs, quàm *et*, legi oportere. Sed Lambinus ſecutus Carolum Stephanum alia aggreſſus eſt via: ſic enim cenſuit legendum, *poſſe tradi. Illud quidem admiror* etc. Illius autem conjecturam confirmat vetuſtiſſimus ille MS. Joan.

3 *eſſe quemvis facetum*] Vulgò, *quamvis*; ſed ſaniorem ſenſum noſtra lectio efficit, nititurque auctoritate novem MStorum, triumque vetuſtiſſimarum editionum.

4 *cùm omnium ſit venuſtiſſimus*] Præceſſit *eſſe quemvis facetum*; legendum eſt igitur, non *ſis* (ut vulgò), ſed *ſit*, quod extat

pidum, levem, ſi facilè homines audituri videbuntur. Omnino probabiliora ſunt, quæ laceſſiti dicimus, quàm quæ priores: nam et ingenii celeritas major eſt, quæ apparet in reſpondendo, et humanitatis eſt reſponſio: videmur enim quieturi fuiſſe, niſi eſſemus laceſſiti: ut in iſta ipſa concione nihil fere dictum eſt ab hoc, quod quidem facetiùs dictum videretur, quod non provocatus reſponderit. Erat autem tanta gravitas in Domitio, tanta auctoritas, ut quod eſſet ab eo objectum, lepore magis elevandum, quàm contentione frangendum videretur.

LVII. Tum Sulpitius, Quid igitur? inquit, patiemur Cæſarem, qui, quamquam Craſſo facetias concedit, tamen multo in eo ſtudio magis ipſe elaborat, non explicare nobis totum genus hoc jocandi, quale ſit, et unde ducatur; præſertim cùm tantam vim et utilitatem ſalis et [5] urbanitatis eſſe fateatur? Quid ſi, inquit Julius, aſſentior Antonio dicenti, nullam eſſe artem

tat in octo noſtris MStis tribuſque editionibus vetuſtiſſimis.

5 Vulgò, *urbanitatis* eſſe *fateamur?*] Sulpitius in hoc loco Cæſarem orat, ut de facetiis diſputet: et, ut ſe habet vulgata lectio, hoc argumento utitur: quia nos, inquit, fatemur eas eſſe oratori utiles. Inepta ſanè argumentatio. Veriorem multo et meliorem lectionem exhibent MSti Joan. Nov. et Mag. qui habent *fateatur*: iis autem aſſentitur Car. Stephanus. Nunc Sulpitii argumentum fortius eſt, quia ducitur ab ipſius Cæſaris confeſſione: dixerat enim Cæſar c. 54. *multùm in cauſſis perſæpe lepore et facetiis profici vidi*. MS. Norf. habeat *fateamur*, ſed à nupera manu ſcriptum: credibile eſt olim *fateatur* ibi extitiſſe; et ſi quis ductum literarum in iſto MS. aſpiciat, facile agnoſcet. Porrò, notam interrogationis

artem ſalis? Hîc cùm Sulpitius reticuiſſet, Quaſi vero, inquit Craſſus, horum ipſorum, de quibus Antonius tamdiu loquitur, ars ulla ſit: obſervatio quædam eſt, ut ipſe dixit, earum rerum, quæ in dicendo valent; quæ ſi eloquentes facere poſſit, quis eſſet non eloquens? [6] Quis enim hæc non vel facilè, vel certè aliquo modo poſſet ediſcere? Sed ego in his præceptis hanc vim et hanc utilitatem eſſe arbitror, non ut ad reperiendum, quid dicamus, arte ducamur; ſed ut ea, quæ natura, quæ ſtudio, quæ exercitatione conſequimur, aut recta eſſe confidamus aut prava intelligamus, cùm, quò referenda ſint, didicerimus. Quare, Cæſar, ego quoque à te hoc peto, ut, ſi tibi videtur, diſputes de hoc toto jocandi genere quid ſentias, ne qua fortè dicendi pars (quoniam ita voluiſtis) in hoc tali cœtu atque in tam accurato ſermone præterita eſſe videatur. Ego verò, inquit ille, quoniam collectam à conviva, Craſſe, exigis, non committam, ut, ſi defugerim, tibi cauſſam aliquam dem recuſandi:

rogationis delevi poſt vocem *ducatur*, eamque ſubjeci voci *fateatur* auctoritate vet. editorum.

6 Vulgò, *Quis enim hæc vel non facilè vel*] Ut ſe habet verborum ordo, iſta verba *non facilè* idem valebunt, ac difficilè, ſenſuſque erit: Quis enim poſſet ea præcepta ediſcere, vel difficilè et labore multo, vel certè aliquo modo et via? Annon verò voces *aliquo modo* difficultatem innuunt? Annon *non facilè* et *aliquo modo* idem ſignificant? Auctoritatem igitur ſecutus MStorum Bod. et Mag. malim huncordinem verborum ſervare. *Quis enim hæc non vel facile* etc. Si, inquit Craſſus, iſta præcepta rhetorica poſſent facere homines eloquentes, quis non eſſet eloquens? Deinde hanc rationem affert: quia omnes poſſunt iſta præcepta vel ſine labore, vel certe adhibito labore ediſcere.

7 et

ſandi: quamquam ſoleo ſæpe mirari eorum impudentiam, qui agunt in ſcena geſtum, ſpectante Roſcio: quis enim ſeſe commovere poteſt, cujus ille vitia non videat? Sic ego nunc, Craſſo audiente, primùm loquar de facetiis, et *docebo ſus* (ut aiunt) *oratorem* eum, quem cùm Catulus nuper audiſſet, *fœnum alios* aiebat *eſſe oportere*. Tum ille, Jocabatur, inquit, Catulus; præſertim cùm ita dicat ipſe, ut ambroſia alendus eſſe videatur. Verum te, Cæſar, audiamus, ut ad Antonii reliqua redeamus. Et Antonius, Perpauca quidem mihi reſtant, inquit: ſed tamen defeſſus jam labore atque itinere diſputationis requieſcam in Cæſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno diverſorio.

LVIII. Atqui, inquit Julius, non nimis liberale hoſpitium meum dices: nam te in viam, ſimulac perpaullulum guſtaris, extrudam et ejiciam. Ac, ne diutius vos demorer, de omni iſto genere quid ſentiam, perbreviter exponam. De riſu quinque ſunt, quæ quærantur: unum, quid ſit: alterum, unde ſit: tertium, ſitne oratoris velle riſum movere: quartum, quatenus: quintum, quæ ſint genera ridiculi. Atque illud primum, quid ſit ipſe riſus, quo pacto concitetur, ubi ſit, quomodo exſiſtat atque ita repente erumpat, ut eum cupientes tenere nequeamus, et quomodo ſimul latera, os, venas, vultum, oculos occupet, viderit Democritus: neque enim ad hunc ſermonem hoc pertinet;

7 *et regio quaſi ridiculi*] Legendum alio ordine puto, *et quaſi regio ridiculi*; nuſquam enim memini mihi occurriſſe vocem

pertinet; et, ſi pertineret, neſcire me tamen id non puderet, quod ne ipſi quidem illi ſcirent, qui pollicerentur. Locus autem [7] et regio quaſi ridiculi (nam id proximè quæritur) turpitudine et deformitate quadam continetur: hæc enim ridentur vel ſola, vel maximè, quæ notant et deſignant turpitudinem aliquam non turpiter. Eſt autem, ut ad illud tertium veniam, eſt planè oratoris movere riſum; vel quòd ipſa hilaritas benevolentiam conciliat ei, per quem excitata eſt; vel quòd admirantur omnes acumen uno ſæpe in verbo poſitum, maximè reſpondentis, nonnumquam etiam laceſſentis; vel quòd frangit adverſarium, quòd impedit, quòd elevat, quòd deterret, quòd refutat; vel quòd ipſum oratorem politum eſſe hominem ſignificat, quòd eruditum, quòd urbanum; maximéque quòd triſtitiam ac ſeveritatem mitigat et relaxat, odioſaſque res ſæpe, quas argumentis dilui non facile eſt, joco riſuque diſſolvit. Quatenus autem ſint ridicula tractanda oratori, perquam diligenter videndum eſt; id quod in quarto loco quærendi poſueramus: nam nec inſignis improbitas et ſceleri juncta, nec rurſus miſeria inſignis agitata ridetur: [8] facinoroſos enim majori quadam vi, quàm ridiculi, vulnerari volunt; miſeros illudi nolunt, niſi ſi ſe fortè jactant. Parcendum eſt autem maximè caritati hominum, ne temere in eos dicas, qui diliguntur.

Hæc igitur adhibenda eſt primùm in jocan- LIX.
do

vocem *quaſi* poſtpoſitam ei voci, ad quam reſpicit.

8 Vulgò, *facinoroſos majori*] MSti Cant. Norf. Bod. Wag.

do moderatio: itaque ea facillimè luduntur, quæ neque odio magno, nec miſericordia maxima digna ſunt. Quamobrem materies omnis ridiculorum eſt in iſtis vitiis, quæ ſunt in vita hominum neque carorum, neque calamitoſorum, neque eorum, quo ob facinus ad ſupplicium rapiendi videntur; eaque bellè agitata ridentur. Eſt etiam deformitatis et corporis vitiorum ſatis bella materies ad jocandum. Sed quærimus idem, quod in rebus cæteris maximè quærendum eſt, Quatenus: in quo non modò illud præcipitur, ne quid inſulsè, ſed etiam, ſi quid perridiculè poſſis. Vitandum eſt oratori utrumque, ne aut ſcurrilis jocus ſit, aut mimicus: quæ cujuſmodi ſint, faciliùs jam intelligemus, cùm ad ipſa ridiculorum genera venerimus. Duo enim ſunt genera facetiarum, quorum alterum re tractatur, alterum dicto. Re, ſi quando quid, tamquam aliqua fabella, narratur; ut olim tu, Craſſe, in Memmium, *comediſſe eum lacertum Largii*, cùm eſſet cum eo Tarracinæ de amicula rixatus: ſalſa, attamen [9] à te ipſo ficta, tota narratio. Addidiſti clauſulam, tota Tarracina tum omnibus in parietibus inſcriptas fuiſſe

Wag. Harl. 2. et Mag. item Aſc. et Lamb. et Steph. habent, *facinoroſus* enim *majori* etc. et particula iſta ad ſenſum neceſſaria videtur.

9 Vulgò, *à te ipſo ficta, tota oratio.*] Cicero (uti credere par eſt) non dicit totam orationem Craſſi fictam fuiſſe, ſed eam partem orationis, in qua hæc fabella narrabatur: De iſto genere facetiarum loquitur Cicero, *ſiquando quid, tamquam aliqua fabella, narratur.* Legendum igitur cenſeo, *ſalſa, attamen à te ipſo ficta, tota narratio.* Sic etiam ſe habent omnes MSti Oxon. et MSti Cant.

ſuiſſe literas, tria LLL, duo MM: cùm quæreres, id quid eſſet, ſenem tibi quendam oppidanum dixiſſe,

Lacerat lacertum Largî mordax Memmius.

Perſpicitis, hoc genus quàm ſit facetum, quàm elegans, quàm oratorium; ſive habeas, verè quod narrare poſſis (quod tamen eſt mendaciunculis adſpergendum), ſive fingas: eſt autem hæc hujus generis virtus, ut ita facta demonſtrés, ut mores ejus, de quo narres, ut ſermo, ut vultus omnes exprimantur, ut iis, qui audiunt, tum geri illa fierique videantur. In re eſt item ridiculum, quod ex quadam depravata imitatione ſumi ſolet; ut idem Craſſus, *per tuam nobilitatem*, *per veſtram familiam.* Quid aliud fuit, in quo concio rideret, niſi illa vultus et vocis imitatio? *per tuas ſtatuas* verò cùm dixit, et extento brachio paullulum etiam de geſtu addidit, vehementiùs riſimus. Ex hoc genere eſt illa Roſciana imitatio ſenis:

[1] *Tibi ego, Antipho, has ſero*, inquit: ſenium eſt, cùm audio. Atque ita eſt totum hoc ipſo genere ridiculum, ut cautiſſimè tractandum ſit: mimorum eſt enim ethologorum,

Cant. Norf. Wag. Mead. et Harl. duo, editioneſque Ven. Mediol. Man. Steph. Aſc. Lambini, aliorumque.

1 *Tibi ego, Antipho*, etc.] Videntur hæc verba fuiſſe ſenis cujuſdam arbores ferentis, filioque ſuo dicentis, ſe non tam diu victurum ſperare, ut eas arbores maturitatem ſuam aſſecutas videat: juvenem illum, et vigentem olim ex illis fructus percepturum. Tum, quod addit Julius, *ſenium eſt, cùm audio*, hoc vult: ita perfecta eſt iſta Roſciana ſenis tuſſientis, et fracta voce ac tremula utentis imitatio, ut non Hiſtrionem imi-

rum, ſi nimia eſt imitatio, [2] ſicut obſcœnitas, Orator ſurripiat oportet imitationem, ut is, qui audiat, cogitet plura, quàm videat: præſtet idem ingenuitatem et ruborem ſuum, verborum turpitudine et rerum obſcœnitate vitanda.

LX. Ergo hæc duo genera ſunt ejus ridiculi, quod in re poſitum eſt: quæ ſunt propria perpetuarum facetiarum, in quibus deſcribuntur hominum mores, et ita effinguntur, ut aut, re narrata aliqua, quales ſunt, intelligantur; aut, imitatione brevi injecta, in aliquo inſigni ad irridendum vitio reperiantur. In dicto autem ridiculum eſt id, quod verbi aut ſententiæ quodam acumine movetur: ſed, ut in illo ſuperiore genere, vel narrationis vel imitationis, vitanda eſt mimorum ethologorum ſimilitudo; ſic in hoc ſcurrilis oratori dicacitas magnopere fugienda eſt. Quî igitur diſtinguemus à Craſſo, à Catulo, à cæteris familiarem veſtrum Granium, aut Vargulam amicum meum? non mehercule in mentem mihi quidem venit: ſunt enim dicaces; Granio quidem nemo dicacior. Hoc, opinor: primùm, ne

imitantem ſenem, ſed Senectutem ipſam videar audire.

2 *ſicut obſcœnitas.*] Subintellige *eſt mimorum ethologorum:* Senſus eſt, Duæ iſtæ res, nimia imitatio et obſcœnitas, ſunt actorum in theatro, non verò oratorum in foro. Eſt qui legit, *ſicut et obſcœnitas.*

3 *perpuſillum rogabo.*] Jocus ex eo oritur, quòd vox *perpuſillum*, quæ nunc eſt Adjectivum, tunc temporis fuit et Adverbium: in hoc ſenſu ſignificat *perparum*, vel *paucis verbis*; in priore verò ſenſu accipere poſſis pro eo, qui *breviſſimus* eſt corpore: utrumque intelligi ab auditoribus voluit Philippus; luſit ergo in ambiguo.

4 Vulgò, *ſcurrile judicium.*] MSti Joan. Harl. 1. Mag. excerpta Nov. et margo Norf. exhibent *ridiculum*, quod verbum

nequotieſcumquepotuerit dictum dici, neceſſe habeamus dicere. Puſillus teſtis proceſſit: *licet*, inquit, *rogare*, Philippus? Tum quæſitor properans, *modò breviter*. Hîc ille, *non accuſabis:* [3] *perpuſillum rogabo*. Ridiculè: ſed ſedebat judex L. Aurifex brevior etiam, quàm ipſe teſtis: omnis eſt riſus in judicem converſus: viſum eſt totum [4] ſcurrile ridiculum. Ergo hæc, quæ cadere poſſunt in quos nolis, quamvis ſint bella, ſunt tamen ipſo genere ſcurrilia: ut iſte, qui ſe vult dicacem et mehercule eſt, Appius, ſed nonnumquam in hoc vitium ſcurrile delabitur, *cœnabo*, inquit, *apud te*, huic luſco, familiari meo, C. Sextio: [5] *uni enim locum eſſe video*. Eſt hoc ſcurrile, et quòd ſine cauſſa laceſſivit, et tamen id dixit, quod in omnes luſcos conveniret: ea, quia meditata putantur eſſe, minùs ridentur. Illud egregium Sextii, et ex tempore, [6] *manus lava*, inquit, *et cœna*. Temporis igitur ratio, et ipſius dicacitatis moderatio et temperantia, et raritas dictorum diſtinguet oratorem à ſcurra; et, quod nos cum cauſſa dicimus, non ut ridiculi videamur,

bum in ſuis veteribus libris Car. Stephanus invenit. Hæc lectio, ſi vim vocis *ſcurrile* intelligam, unicè vera eſt: *Judicium* enim fieri non potuit *ſcurrile* propter ineptum Philippi jocum: *Jocus* ipſe, ſive *ridiculum*, quoniam in eum cecidit, quem lædere noluit Philippus, *ſcurrile* fuit. Sequitur igitur, *Ergo hæc* (ſc. ridicula) *ſunt ipſo genere ſcurrilia*. Alibi etiam habes *ſcurrilis jocus*, *ſcurrilis dicacitas* etc.

5 *uni enim locum*] Uno oculo caruit Sextius: Appius igitur his verbis uſus eſt, ut videretur dicere, et in triclinio Sextii uni convivæ et in facie Sextii uni oculo locum vacaſſe.

6 *manus lava, inquit, et cœna*] i. e. antequam apud me cœnes, quicquid alienum ſurripueris, reddas. Jocus oritur tum

mur, ut proficiamus aliquid; illi totum diem, et ſine cauſſa. Quid enim eſt Vargula aſſecutus, cùm eum candidatus A. Sempronius cum Marco ſuo fratre complexus eſſet, [7] *puer, abige muſcas?* Riſum quæſivit, qui eſt, mea ſententia, vel tenuiſſimus ingenii fructus. Tempus igitur dicendi prudentia et gravitate moderabimur; quarum utinam artem aliquam haberemus! ſed domina natura eſt.

LXI. Nunc exponamus genera ipſa ſummatim, quæ riſum maximè moveant. Hæc igitur ſit prima partitio, Quod facetè dicatur, id aliàs in re habere, aliàs in verbo facetias; maximè autem homines delectari, ſi quando riſus conjunctè re verboque moveatur. Sed hoc mementote, quoſcumque locos attingam, unde ridicula ducantur, ex iiſdem locis fere etiam graves ſententias poſſe duci: tantùm intereſt, quòd gravitas honeſtis in rebus ſeverè, jocus in turpiculis et quaſi deformibus ponitur: velut in iiſdem verbis et laudare frugi ſervum poſſu-

tum ex eo, quòd Romani ante cœnam manus lavare ſolerent; tum ex eo, quòd ii, qui rem alienam non ſurripiant, dicerentur puris eſſe manibus.

7 *puer, abige muſcas?*] Vargula hîc joculariter appellat Candidatos *muſcas*; quaſi æquè moleſti eſſent iis à quo peterent, ac muſcæ viatoribus eſſe ſolerent.

8 *num claudicat? ac hic claudicat:*] Habent MSti Cant. et Nov. *claudicat* (non *clodicat*, ut vulgò legitur), itáque ediderunt Lamb. et Rob. Steph. Jocus eſt ex eo quòd non ſolùm pede, ſed ex aliis rebus *claudicare* quis rectè dicatur: Sic Noſter de Offic. i. 33. dicit in *officio claudicare*, et in Oratore c. 51. *oratio claudicat:* Nec aliter Lucretius iii. 92. de ætate confectis dicit, *ingenium claudicat:* quibus adde illud Juſtini vi. 2. *meliùs eſt inceſſu Regem, quàm imperio Regnum claudicare.* Vetus illud Proverbium (*num claudi-*

poſſumus, et, ſi eſt nequam, jocari. Ridiculum eſt illud Neronianum vetus in furace ſervo, *ſolum eſſe, cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum*: quod idem in bono ſervo dici ſolet. Sed hoc iiſdem etiam verbis: ex iiſdem autem locis omnia naſcuntur: nam quod Sp. Carvilio graviter claudicanti ex vulnere ob Rempublicam accepto, et ob eam cauſſam verecundanti in publicum prodire, mater dixit, *quin prodis, mi Spuri? quotieſcumque gradum facies, toties tibi tuarum virtutum veniat in mentem*, præclarum et grave eſt: quod Calvino Glaucia claudicanti, *ubi eſt vetus illud*, [8] *num claudicat? at hic claudicat*, hoc ridiculum eſt: et utrumque ex eo, quod in claudicatione animadverti potuit, eſt ductum. *Quid hoc Nævio ignavius?* ſeverè Scipio: at in malè olentem, [9] *video me à te non conveniri, ſed circumveniri*, ſubridiculè Philippus: at utrumque genus continet verbi ad literam immutati ſimilitudo. Ex ambiguo dicta vel argu-

claudicat?) eos ſignificavit qui hæſitarent, nec, quid dictu aut factu ipſis opus eſſet, ſatis ſcirent. Glaucia igitur videtur jocosè hoc Proverbio uſus fuiſſe in Calvinum tum pede claudicantem, tum in dicendo vel faciendo aliquid hæſitantem et quaſi vacillantem.

9 Vulgò, *video me à te circumveniri,*] Cæſar dicit hæc duo Scipionis et Philippi dicta *verbi ad literam immutati ſimilitudine contineri*. In joco Scipionis verba *Nævius* et *ignavius* idem prope ſonant, eædemque fere ſunt verborum literæ. In hoc verò Philippi, cui verbo ſimile eſt verbum *circumveniri?* Prorſus neſcio: jocus igitur non erit, niſi cum vulgatis nonnullis editionibus, et cum Lamb. et Steph. legamus, *video me à te non conveniri*, ſed *circumveniri*. Memento, Lector, hoc in maleolentem quendam dictum eſſe. Senſus autem eſt: Cùm gravis eſt tibi halitus, quoties

argutiſſima putantur; ſed non ſemper in joco, ſæpe etiam in gravitate verſantur. Africano illo majori, coronam ſibi in convivio ad caput accommodanti, cùm ea ſæpius rumperetur, P. Licinius Varus, *noli mirari*, inquit, *ſi non conveniat*; [1] *caput enim magnum eſt*: laudabile et honeſtum: at ex eodem genere eſt, [2] *Calvus, ſatis eſt, quòd dicit parum.* Ne multa: nullum genus eſt joci, quo non ex eodem ſevera et gravia ſumantur. Atque hoc etiam animadvertendum, non eſſe omnia ridicula faceta: quid enim poteſt eſſe tam ridiculum, quàm Sannio eſt? ſed ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipſo corpore ridetur: ſalſum hunc poſſum dicere, [3] atque ita non ut ejuſmodi oratorem eſſe velim, ſed ut mimum.

LXII. Quare [4] primum genus hoc, quod riſum vel maximè movet, non eſt noſtrum, moroſum, ſuper-

quoties mihi occurris, non videris *convenire*, ſed inſidias mihi parare, et mali aliquid inferre velle.

1 *caput enim magnum eſt*:] Ambiguum eſt; nam ſignificatur et magnitudo partis, et amplitudo hominis. Turnebus.

2 *Calvus, ſatis eſt*,] Intellige hoc de Calvo quodam, malo oratore, dictum: Senſus eſt, ſi plura diceret, minùs bene diceret; jam iſtud, quod dixit, ſatis eſt, quia parum (ſeu paucis verbis) dixit. Vide illum Siculi jocum in c. 69. qui maluit nullum patronum ſibi dari, quàm ſtultum.

3 *atque ita*] Fortè, *atqui ita*.

4 *primum genus hoc*, etc.] Quatuor hîc enumerantur, quæ riſum movent, ſed oratori non conceduntur. Primum genus et ſecundum Interpretes fere omnes confundunt; ſed hujuſce loci verba ſic licet explicare. Primò (inquit Cæſar), non licet nobis natura eſt moroſis, ſuperſtitioſis, glorioſis etc. hæc enim animi vitia efficiunt, ut orator non riſum, quem quærit, moveat, ſed ut ipſe ridendus ſit: non ſal hujuſmodi oratoris,

ſuperſtitioſum, ſuſpicioſum, glorioſum, ſtultum (naturæ ridentur ipſæ); quas perſonas agitare ſolemus, non ſuſtinere. Alterum genus eſt imitatione admodum ridiculum, ſed nobis tantùm licet furtim, ſi quando, et curſim: [5] aliter enim minimè eſt liberale. Tertium, oris depravatio, non digna nobis. Quartum, obſcœnitas, non ſolùm non foro digna, ſed vix convivio liberorum. Detractis igitur tot rebus ex hoc oratorio loco, facetiæ reliquæ ſunt, quæ aut in re, ut ante diviſi, poſitæ videntur eſſe, aut in verbo: nam quod, quibuſcumque verbis dixeris, facetum tamen eſt, re continetur: quod mutatis verbis ſalem amittit, in verbis habet leporem omnem. Ambigua ſunt in primis acuta, atque in verbo poſita, non in re: ſed non ſæpè magnum riſum movent: magis ut bellè et literatè dicta laudantur; [6] ut in illum Titium, qui cùm ſtudioſè pila

ria, ſed natura ridetur: has vitioſas perſonas orator non ſuſtinet, ſed eas aliis deridendas præbet. Secundò, non ſolùm non licet oratori eſſe moroſo etc. ſed ne nimia imitatione exprimere vitioſas iſtas perſonas: ferri quidem poteſt imitatio, ſi breviter injecta ſit, ſi non quæſita, ſed ex re nata videatur; aliter non eſt hominis ingenui et liberalis.

5 Vulgò, *alterum minimè eſt liberale.*] Præceſſerant duo genera; ſequitur autem tertium: non igitur novum genus hîc deſignatur. Quapropter libens in ſententiam Manutii tranſeo, qui ſic legendum eſſe conjecit, *aliter enim minimè eſt liberale.* Imò indicia quædam Manutianæ lectionis habent MSti Mag. et Nov. qui exhibent *alterum enim minimè* etc. Senſus eſt: Concedi poteſt, ut orator imitatione riſum captet; ſed iſta imitatio furtim et curſim, non diutiùs et nimis captanda eſt, ne illiberalis et mimica videatur.

6 *ut in illum Titium,*] Subintellige, *id quod dictum fuit.*

pila luderet, et idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregaleſque, [7] cùm in campum non veniſſet, requirerent, [8] excuſavit Veſpa Terentius, quòd eum [9] *brachium fregiſſe* diceret. Ut illud Africani, quod eſt apud Lucilium:

Quid? Decius, [1] nuculam an confixum vis facere? inquit.

Ut tuus amicus, Craſſe, Granius, [2] *non eſſe ſextantis*. Et, ſi quæritis, is, qui appellatur dicax, hoc genere maximè excellit; ſed riſus movent alia majores. Ambiguum per ſe ipſum probatur id quidem, ut ante dixi, vel maximè: ingenioſi enim videtur, vim verbi in aliud, atque cæteri accipiant, poſſe ducere: ſed admirationem magis, quàm riſum movet, niſi ſi quando incidit in aliud genus ridiculi.

LXIII. Quæ genera percurram equidem: ſed ſcitis eſſe notiſſimum ridiculi genus, cùm aliud exſpectamus, aliud dicitur: hic nobiſmet ipſis noſter

7 *cùm in campum non veniſſet, requirerent,*] Vulgò, *eum in campum non veniſſe requirerent*, nullo nec ſenſu, nec Latinitate. Manutius et Riccobonus maluerunt, *cur in campum non veniſſet* etc. Ego verò in textu ſequor lectionem Aſcenſii et MStorum Cant. Mead. Bal. et Wag.

8 *excuſavit Veſpa Terentius, quòd eum brachium* etc.] Vel legas, *excuſavit eum Veſpa Terentius, quòd brachium* etc: vel ſubintelligas *eum* ex ſequentibus poſt *excuſavit*.

9 *brachium fregiſſe*] Potuit hoc et de brachio Titii intelligi, et de brachio Signi cujuſdam ſacri, quod putabatur Titius fregiſſe: utraque de cauſſa non credibile fuit eum in campum venturum fuiſſe. Si ſuum brachium fregiſſet, non potuit; ſi Signi, criminis ſibi conſcius noluit: Jocus igitur ex ambiguo illo ductus eſt.

1 *nuculam an confixum*] In margine

noſter error riſum movet. Quòd ſi admiſtum eſt etiam ambiguum, fit ſalſius: ut apud Nævium videtur eſſe miſericors ille, qui judicatum duci videt, percunctatus ita,

Quanti addictus? mille nummûm.

Si addidiſſet tantummodo, *ducas licet*, eſſet illud genus ridiculi præter exſpectationem; ſed quia addidit,

———[3] *Nihil addo, ducas licet,*

addito ambiguo, altero genere ridiculi, fuit (ut mihi quidem videtur) ſalſiſſimus. Hoc tum eſt venuſtiſſimum, cùm in altercatione arripitur ab adverſario verbum, et ex eo, ut à Catulo in Philippum, in eum ipſum aliquid, qui laceſſivit, infligitur. Sed, cùm plura ſint ambigui genera, de quibus eſt doctrina quædam ſubtilior, attendere et aucupari verba oportebit: in quo, ut ea, quæ ſint frigidiorá, vitemus (etenim cavendum eſt, ne arceſſitum dictum putetur), permulta tamen acutè dicemus. Alterum

margine MSti Harl. 2. occurrunt hæc verba, *Confixum eſt genus epuli apud Plautum: Auctor hîc deridet eum quaſi malè loquentem et maſticantem verba:* Vide etiam Jan. Parrhaſium in Quæſitis per Epiſt. num. 50.

2 *non eſſe ſextantis.*] Sextans eſt ſexta pars aſſis vel congii: Ambiguum videtur eſſe in eo quòd aliud ſignificat *ſextantis*, aliud *ſex tantis:* in priore ſenſu Granius dixit id, de quo agebatur, viliſſimi fuiſſe pretii; in poſteriore verò, id non eſſe æquiparandum ſex aliis tantis, ſeu pluris valere quàm ſex alia tanta, ideoque eſſe valde pretioſum.

3 *Nihil addo, ducas licet,*] Per voces *nihil addo*, intelligi potuit, vel *nihil habeo quod amplius dicam*, vel *ſummæ iſti mille nummorum nihil adjicio, ut debitum majus efficiam:* Ambiguè igitur dixit. Sequitur *ducas licet*, quod genus ridiculi dicitur eſſe præter expectationem;

Alterum genus eſt, quod habet parvam verbi immutationem, quod in litera poſitum Græci vocant παρονομασίαν, ut [4] *Nobiliorem, mobiliorem* Cato: aut, ut idem, cùm cuidam dixiſſet, *eamus deambulatum*; et ille, *Quid opus fuit de? Imo vero*, inquit, *quid opus fuit te?* aut ejuſdem reſponſio illa, *ſi tu et adverſus et averſus impudicus es.* Etiam interpretatio nominis habet acumen, cùm ad ridiculum convertas, quamobrem ita quis vocetur; ut ego nuper, Nummium diviſorem, ut Neoptolemum ad Trojam, ſic [5] illum in campo Martio nomen inveniſſe.

LXIV. Atque hæc omnia verbo continentur. Sæpe etiam verſus facetè interponitur, vel ut eſt vel paullulum immutatus, aut aliqua pars verſus; ut Statius Scauro ſtomachanti (ex quo ſunt nonnulli, [6] qui tuam legem de civitate natam, Craſſe, dicant),

St, tacete, quid hoc clamoris? [7] quibus nec
mater nec pater,

Tanta

ducas enim ſignificat vel *in ergaſtulum rapias*, vel *à me pecuniam illam ad debitum ſolvendum accipias.*

4 *Nobiliorem,*] In Tuſc. diſp. i. 2. dicitur Catonem oratione quadam objeciſſe M. Nobiliori, quòd is in Ætoliam ſecum Ennium poëtam duxerat.

5 *illum in campo Martio*] Romæ forum in campo Martio habebatur, ubi tabulæ nummulariorum erant, et ubi diviſores nummum ſeu pecuniam populo dividebant: à nummo igitur *Nummius* hic nomen ſuum traxiſſe jocosè dicitur.

6 *qui tuam legem de civitate* etc.] Audi Ciceronem de Off. iii. 11. *Eſſe pro cive, qui civis non ſit, rectum eſt non licere; quam legem tulerunt ſapientiſſimi Conſules, Craſſus et Scævola.* Lex hæc appellata eſt Licinia et Mucia, ab eorundem Conſulum Nominibus; cujus capita hæc fuiſſe teſtatur Pighius, uti quæreretur in eos, qui,

Tanta confidentia eſtis? auferte iſtam enim ſuperbiam.

Nam in Cœlio ſanè etiam ad cauſſam utile fuit tuum illud, Antoni; cùm ille à ſe pecuniam profectam diceret teſtis, et haberet filium delicatiorem, abeunte jam illo,

Sentin' ſenem eſſe tactum triginta minis?

In hoc genus conjiciuntur proverbia; ut illud Scipionis, cùm Aſellus omnes provincias ſtipendia merentem ſe peragraſſe gloriaretur, *agas aſellum*, [8] et cætera. Quare ea quoque, quoniam mutatis verbis non poſſunt retinere eandem venuſtatem, non in re, ſed in verbis poſita ducantur. Eſt etiam in verbo poſitum non inſulſum genus, ex eo, cùm ad verbum, non ad ſententiam rem accipere videare: ex quo uno genere totus eſt Tutor, mimus vetus, oppidò ridiculus. Sed abeo à mimis; tantùm genus hujus ridiculi inſigni aliqua et nota re notari volo. Eſt autem ex hoc genere illud, quod tu, Craſſe, nuper ei, qui te rogaſſet, *num*

qui, non cives, ſe pro civibus gererent; et uti in civitates ſuas redirent etiam Romæ nati muneribuſque civium functi, quorum majores juris Italici civitate Romanâ propter virtutem donati non fuiſſent. Maximas ea lex concitavit turbas, et belli, quod paulo poſt exarſit, principium fuit.

7 *quibus nec mater nec pater,*] i. e. qui ignoto et obſcuro genere oriundi eſtis: Sic Horat. Serm. i. 6. 10. *nullis majoribus ortos* eos appellat, quorum Majores nullis honoribus inſigniti et ideo ignoti erant: Simili modo Melchiſedecus in Epiſt. ad Hebr. c. vii. ver. 3. dicitur eſſe ἀπάτωρ κ̀ ἀμήτωρ.

8 *et cætera.*] Proverbium fuit, *agas aſellum, ſi bovem agere non queas:* quo monemur, ut, ſi bubulci eſſe non poſſimus, aſinarii ſimus ſaltem. Turnebus.

[9] *num tibi moleſtus eſſet futurus, ſi ad te bene ante lucem veniſſet: Tu verò*, inquiſti, *moleſtus non eris: Jubebis igitur te*, inquit, *ſuſcitari?* et tu, [1] *certè negaram te moleſtum futurum.* Ex eodem hoc vetus illud eſt, quod aiunt Maluginenſem illum M. Scipionem, cùm [2] ex centuria ſua renuntiaret Acidinum conſulem, præcoque dixiſſet, *dic de L. Manlio: Virum bonum*, inquit, [3] *egregiumque civem eſſe arbitror.* Ridiculè etiam illud L. Porcius Naſica cenſori Catoni, cùm ille, [4] *ex tui animi ſententia, tu uxorem habes? Non hercule*, inquit, *ex mei animi ſententia.* Hæc aut frigida ſunt, aut tum ſalſa, cùm aliud eſt exſpectatum: naturâ enim nos (ut ante dixi) noſter delectat error; ex quo, cùm quaſi decepti ſumus exſpectatione, ridemus.

In

9 *num tibi moleſtus eſſet*] Vulgò *non*; ſed *num* extat in omnibus MStis et vet. editionibus; de ſenſu loci vide Notam ſequentem.

1 *certè* negaram *te moleſtum futurum.*] In vulgatis editionibus legimus *negaras*, nullo, opinor, ſenſu: Recepi igitur lectionem MSti Harl. 1. verámque eam eſſe ſequentia docebunt. Cùm quis rogâſſet Craſſum, *Num ei moleſtus eſſet futurus, ſi ad eum bene ante lucem veniſſet*, reſpondit Craſſus, *Tu verò moleſtus non eris:* ubi verba *non eris* ambigua ſunt; in Latina enim lingua ſunt vel concedentis vel negantis, ſonantque (ut Anglicè loquamur) aut *you will not*, aut *you ſhall not:* In priore ſenſu Craſſi verba intellexit iſte, qui ipſum conſulere voluit, et cùm veniam ſibi conceſſam eſſe arbitraretur, ſubjecit, *Jubebis igitur te ſuſcitari?* Sed in poſteriore ſenſu ſe locutum fuiſſe dixit Craſſus, cùm reſpondit, *Certè* negaram *te moleſtum futurum.*

2 *ex centuria ſua renuntiaret*] i. e. declararet ſuam centuriam ſuffragatam eſſe, ut L. Manlius Acidinus eſſet Conſul.

4 *egregiumque*] Ex eo Jocus eſt, quòd *egregius* ſignificat et *præclarus*, et *è grege ductus:* Nempe Scipioni illi videbatur Manlius dignus, qui è centuria

In verbis etiam illa ſunt, quæ aut ex immutata oratione ducuntur, aut ex unius verbi tranſlatione, aut ex inverſione verborum. Ex immutatione; ut, olim Ruſca cùm legem ferret annalem, diſſuaſor M. Servilius, *dic mihi*, inquit, *M. Pinari, num, ſi contra te dixero, mihi malè dicturus es, ut cæteris feciſti? Ut ſementem feceris, ita metes*, inquit. Ex tranſlatione autem; ut, cùm Scipio ille major Corinthiis ſtatuam pollicentibus eo loco, ubi aliorum eſſent imperatorum, [5] *turmales* dixit *diſplicere*. Invertuntur autem verba; ut Craſſus apud M. Perpernam judicem pro Aculeone cùm diceret, aderat contra Aculeonem Gratidiano [6] L. Ælius Lamia, deformis, ut noſtis; qui cùm interpellaret odiosè, *audiamus*, inquit, *pulcellum puerum*, Craſſus: cùm eſſet arri- LXV.

ria ſua, tanquam è grege, educeretur ad Conſulatum.

4 *ex tui animi ſententia*,] Luſit Naſica in ambiguo ſenſu hujus dictionis: Quinctil. Inſt. Or. viii. 5. ait, *juraturi ex animi noſtri ſententia dicimus.* Quærebatur à Cenſore de ſingulis civibus, Habuerintne uxores, an cœlibes fuerint; formulaque quærendi hæc erat, *Ex tui animi ſententia tu uxorem habes?* i. e. dic verè et fidè, ſeu quod animus tuus ſentit: Catoni hoc roganti Naſica reſpondit, *Non hercule ex mei animi ſententia*; quibus verbis non negavit Naſica ſe uxorem habuiſſe; ſed ſignificavit ſe non habuiſſe uxorem talem, qualem ipſam voluit eſſe.

5 *turmales*] Corinthii tot imperatorum ſtatuas equeſtres in illo loco collocarant, ut eas *turmales* Scipio vocaret, quaſi ad turmæ numerum plenè accederent.

6 Vulgò, *L. Helvius Lamia*,] Urſinus ex numiſmatibus et veteribus libris legendum cenſuit *L. Ælius Lamia*: cui Pighius etiam lib. xiii. Ann. Roman. aſſentitur; omnes enim *Lamiæ* fuere *Æliæ* gentis.

Æli, *vetuſto nobilis ab* Lamo,
(*Quando et priores hinc* Lamias *ferunt*
Denominatos etc.)
Hor. Od. iii. 17.

MSti

arriſum, *non potui mihi*, inquit Lamia, *formam ipſe fingere*; *ingenium potui*: tum hic, *audiamus*, inquit, *diſertum*: multo etiam arriſum eſt vehementiùs. Sunt etiam illa venuſta, ut in gravibus ſententiis, ſic in facetiis: dixi enim dudum, materiam aliam eſſe joci, aliam ſeveritatis; gravium autem et jocorum unam eſſe rationem. Ornant igitur in primis orationem verba relata contrariè: quod idem genus

MSti Cant. et Wag. exhibent L. *Helius*: quæ lectio eadem fere eſt, ac illa Urſini; quia ſæpiſſime MSti ponunt literam H ante vocales, ut in *habundanti* etc.

7 Vulgò, *ut* Sergius *ille Galba*,] Graviter hîc ab editoribus nonnullis erratum eſt, cùm *Sergius* ſit nomen Gentis, ut patet ex Æn. v. 121.

Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia *nomen*.

In hoc verò loco non Nomen Gentis, ſed Prænomen quærimus: *Servius autem* Prænomen frequens fuit Gentis Sulpitiæ, cujus Gentis omnes Galbæ fuerunt. Lego igitur, *ut* Servius *ille Galba*; quam lectionem habent MSti Nov. Bod. Bal. Wag. Mead. Harl. duo, et Norf. item Aſc. Man. Lamb. et editiones Ven. et Mediol. Imò in multis aliis horum dialogorum locis, ubi *Ser. Galba* occurrit, MStus Cant. et antedicti MSti habent *Servius*. Et in Bruto c. 33. Cicero ſic dicit, *Huic ætati ſucceſſit C. Galba*, Servii *illius*, *eloquentiſſimi viri*, *filius*, *P. Craſſi*, *eloquentis et juris periti*, *gener*. Eundem autem eſſe hunc *Servium Galbam* invenies, ſi cum hoc loco conferas de Orat. i. 56. Porrò, Plutarchus in vita Catonis hunc Galbam vocat *Servilium*, quod verbum, paulum licet corruptum, veri tamen nominis reliquias exhibet. Adde, quòd in multis Numiſmatibus, quorum Iconas exhibuit Urſinus, aliique viri doctiſſimi, tam Latinis quàm Græcis, extat vel *Servius* vel Σιρβιος Gentis Sulpitiæ prænomen.

8 *L. Scribonio* etc.] Diſcimus ex i. 53. et ex Bruto c. 23. hunc L. Scribonium Libonem tribunum plebis accuſaſſe Serv. Galbam; et hîc quibuſdam Interpretibus videtur dici à Cicerone, Galbam illum itidem aliàs accuſaſſe L. Scribonium: ſed de una eademque cauſſa, in qua Galba reus fuerit, et in hoc loco et in illis Ciceronem puto intelligendum eſſe. Judices à prætore fere in

genus eſt ſæpe etiam facetum; [7] ut Servius ille Galba, cùm judices [8] L. Scribonio tribuno plebis ferret familiares ſuos, et dixiſſet Libo, *quando tandem, Galba, de triclinio tuo exibis?* *Cùm tu,* inquit, *de cubiculo alieno.* A quo genere ne illud quidem plurimùm diſtat, quod Glaucia Metello, *villam in Tiburte habes,* [9] *cortem in Palatio.*

Ac verborum quidem genera quæ eſſent faceta, LXVI.

in publicis cauſſis *ſortione* dabantur; aliquando verò *editione*; ſic enim dicebant Romani, cùm aut accuſatori aut (quod nonnunquam) accuſato nominare judices permiſſum fuit, qui vocabantur *judices editicii*. Quod ubi factum eſt, dicebantur *judices ferre* alter altero: Exemplo ſit id, quod occurrit in Liv. Hiſt. viii. ubi, cùm L. Papirius Curſor, tum Dictator, Q. Fabium Maximum Rullianum, ſuum magiſtrum equitum, inſectaretur, ut eum pœna afficeret ob pugnam contra Dictatoris mandatum cum Samnitibus commiſſam, pater illius Fabii dixit c. 33. *tribunos plebis appello, et provoco ad populum, cumque tibi fugienti exercitûs tui, fugienti ſenatûs judicium, judicem fero.* Unde mihi videtur conſtare eos dictos fuiſſe *judices ferre* accuſantibus, qui accuſati judices ſuos nominarent. Hoc modo judices Liboni tulit Galba accuſatus; et cùm, quotquot nominaret, ipſius familiares eſſent, Libo dixit, *Quando tandem de triclinio tuo exibis?* i. e. quando tandem judices mihi feres, qui non ſunt tui familiares et convivæ, qui tecum unà in triclinio tuo epulari non ſolent. Porrò, in iis, quæ Galba reſpondit, intelligi voluit Libonem fuiſſe mœchum.

9 *cortem in Palatio.*] i. e. Villam habes, Metelle, ornatiſſimè extructam rure in Tiburte oppido; in *Palatio* verò (hoc eſt, in urbe Româ) domum habes vilem, et *cortis* ſeu tugurioli inſtar ædificatam: Vox *cors* contracta eſt ex voce *cohors*, unde rectiùs forſitan ſcribas *chors* quàm *cors*: Iſta verò *chors* vel *cors* fuit ſeptum in villâ, et eam Varro lib. iv. ita dictam putat, *quòd circa eum locum pecus* coerceatur: fuit vel ovium, vel boum, vel aliorum animalium; unde Ovid. in Faſt. iv. 704. de vulpe, quæ gallinas pulloſque rapuerat, dicit,

Abſtulerat multas illa cohortis aves.

1 Vulgò,

ceta, dixiſſe me puto. Rerum plura ſunt, [1] eaque magis (ut dixi ante) ridentur: in quibus eſt narratio; res ſanè difficilis: exprimenda enim ſunt, et ponenda ante oculos ea, [2] quæ videantur eſſe veriſimilia, quod eſt proprium narrationis; et quæ ſint, quod ridiculi proprium eſt, ſubturpia: cujus exemplum, ut breviſſimum, ſit ſanè illud, quod ante poſui, Craſſi de Memmio. Et ad hoc genus adſcribamus etiam narrationes apologorum. Trahitur etiam aliquid ex hiſtoria; ut cùm Sext. Titius ſe Caſſandram eſſe diceret, *multos*, inquit Antonius, *poſſum tuos Ajaces Oileos nominare*. Eſt etiam ex ſimilitudine, quæ aut collationem habet, aut tamquam imaginem. Collationem,
ut

1 Vulgò, *eaque magis (ut dixi ante) ridentur: in quibus eſt narratio; res ſanè difficilis: exprimenda enim* etc.] Vitioſa interpunctio tenebras huic loco offudit, interpreteſque in errorem induxit. Sic enim locum explicant: Ex omnibus jocis in re poſitis ea genera maximum riſum movent, quæ narrationem in ſe continent. Sed nec id Cæſar ante dixerat, nec nunc dicere voluit. Sed interpungenda eſt (ut in textu) ſententia. Senſus eſt: Illa jocorum genera, quæ in re continentur, et numero plura ſunt, et majorem riſum movent; primum autem genus eorum jocorum eſt Narratio. Hoc autem Cæſar antea dixerat c. 62. hujus libri, *Ambigua ſunt in primis acuta, atque in verbo poſita, non in re: ſed non ſæpe magnum riſum movent.* Idemque poſtea Cæſar dicit c. 71. *Illa* (ſc. ridicula) *quæ verbi ratione et vi continentur, certa fere ac definita ſunt; quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quàm rideri ſolent.*

2 Vulgò, *quæ videantur et veriſimilia*] Iſtud *et* elegantiam ſententiæ corrumpit; quod cùm viderit Lambinus, locum ſic refinxit, *ponenda ante oculos, et quæ videantur veriſimilia* etc. Sed ſatis placet lectio edit. Ven. et Mediol. quæ exhibent, *ponenda ante oculos ea, quæ videantur* eſſe *veriſimilia* etc. Eodem fere modo voces *eſſe* et *et* in MSis ſcribuntur.

3 *in ventrem abſtuliſſe.*] Conciſè dicitur pro, *ab iis, qui dederunt,*

ut ille Gallus olim teſtis in Piſonem, cùm innumerabilem Magio præfecto pecuniam dixiſſet datam, idque Scaurus tenuitate Magii redargueret, *Erras*, inquit, *Scaure: ego enim Magium non conſervaſſe dico, ſed, tamquam nudus nuces legeret*, [3] *in ventrem abſtuliſſe.* [4] Ut illud M. Cicero ſenex, hujus viri optimi, noſtri familiaris, pater, *noſtros homines ſimiles eſſe Syrorum venalium: ut quiſque optimè Græcè ſciret, ita eſſe nequiſſimum.* Valde autem ridenter etiam imagines, quæ fere in deformitatem, aut in aliquod vitium corporis ducunrur cum ſimilitudine turpioris; ut meum illud [5] in Helvium Manciam, *jam oſtendam, cujuſmodi ſis:* cùm ille, *oſtende, quæſo*, demonſtravi

derunt, abſtuliſſe, et in ventrem ſuum condidiſſe. Simile eſt illud Ciceronis in Or. pro Sexto Roſcio c. 8. *multa palàm domum ſuam auferebat*, i. e. à domo Sext. Roſcii abſtulit, et in domum ſuam importavit. Simile item eſt illud Terentii in initio Andriæ, *Vos iſtæc intro auferte*, i. e. hinc auferte, et in domum meam importate. Sic etiam Ovid. Met. iv. 692. *ablatus in ortus:* et ix. 592. *auferor in ſcopulos.*

4 *Ut illud M. Cicero ſenex*] Urſinus cenſuit legendum eſſe *Cato*, quia notæ ſunt Catonis cum Græcis et Græcè ſcientibus inimicitiæ: ſed cur non fieri potuit, ut ejuſdem eſſet ſententiæ *M. Cicero ſenex*, ſc. Avus Noſtri Ciceronis? De Avo ejus hoc dictum puto, non de Patre; is enim qui illius *M. Ciceronis ſenis* filius fuit, quique hîc vocatur *vir optimus* et Cæſaris *familiaris*, non fuit Cicero orator (nam tunc temporis non niſi 16mum annum ætatis agebat), ſed Pater oratoris, qui, ut diſcimus ex ii. 1. familiaris Craſſi et Antonii fuit.

5 Vulgò, *in Helmium Mancium* etc.] Nulla inter familias Romanorum occurrit gens *Helmia*. Urſinus igitur cenſet legendum *Helvium*, eodemque modo Manutius impreſſit: nec aliter MS. Harl. 1. Porrò Quinctil. vi. 3. hunc jocum memorat: ibi autem MS. Bod. et quatuor veteres editiones habent *Helvio*.

6 Sub-

ſtravi digito pictum Gallum in Mariano ſcuto Cimbrico [6] ſub Novis diſtortum, ejecta lingua, buccis fluentibus: riſus eſt commotus: nihil tum Manciæ ſimile viſum eſt: ut cùm Teſtio Penario, mentum in dicendo intorquenti, *tum ut diceret, ſi quid vellet, ſi nucem fregiſſet.* Etiam illa, quæ minuendi aut augendi cauſſa ad incredibilem admirationem efferuntur; velut tu, Craſſe, in concione, *ita ſibi ipſum magnum videri Memmium, ut, in forum deſcendens, caput ad fornicem Fabii demitteret.* Ex quo genere etiam illud eſt, quod Scipio apud Numantiam, cùm ſtomacharetur cum C. Metello, dixiſſe dicitur, *ſi quintum pareret mater ejus, aſinum fuiſſe parituram.* Arguta etiam ſignificatio eſt, cùm parva re, et ſæpe verbo res obſcura et latens illuſtratur; ut cùm C. Fabricio P. Cornelius, homo, ut exiſtimabatur, avarus et furax, ſed egregiè fortis et bonus imperator, gratias ageret, *quòd ſe homo inimicus conſulem*

6 *ſub Novis diſtortum,*] Omnes MSti, vetereſque editiones habent *ſub nodis*, ſed cùm nullo hoc videtur dictum ſenſu, recentiores exhibuerunt *ſub Novis* ſc. tabernis: de quibus ſic Varro lib. v. de Ling. Lat. *Sub Novis dicta pars ædificiorum in foro:* vocabantur verò hæ tabernæ *Novæ*, quia aliæ erant vetuſtiores: hinc illud Plinii *ſub veteribus* ſc. tabernis: et apud Plautum in Curcul. Act. iv. 1. 19. occurrit, *ſub* veteribus *ibi ſunt qui dant, quique accipiunt fœnore.* Quibus addi debet id quod dicit Quinctil. Inſt. Or. vi. 3. *Tabernæ erant circa forum, ac ſcutum illud* (ſc. Marianum) *ſigni gratiâ poſitum.*

7 *Ut cùm Teſtio Penario,* etc.] Urſinus in Antiquitatibus Romanis, et præcipuè Nominibus verſatus, negat ſe prænomen *Teſtium* uſquam inveniſſe: legendum igitur cenſuit *Tito Pinario*, quia Gentis Pinariæ frequens fuit prænomen *Titus.* Sed, cùm MSti omnes nihil huic conjecturæ favent, malo equidem leviori mutatione legere, *ut cùm teſti Penario* etc. eâdem

conſulem feciſſet, bello præſertim magno et gravi; Nihil eſt, quò mihi gratias agas, inquit, *ſi malui compilari, quàm vœnire.* Ut Aſello, Africanus objicienti luſtrum illud infelix, *noli,* inquit, *mirari: is enim, qui te* [8] *ex ærariis exemit, luſtrum condidit et taurum immolavit.* Tanta ſuſpicio eſt, ut religione civitatem obſtrinxiſſe videatur Mummius, quod Aſellum ignominia levarit.

LXVII. Urbana etiam diſſimulatio eſt, cùm alia dicuntur, ac ſentias; non illo genere, de quo ante dixi, cùm contraria dicas, ut Lamiæ Craſſus; ſed cùm toto genere orationis ſeverè ludas, cùm aliter ſentias ac loquare; ut noſter Scævola Septumuleio illi Anagnino, cui pro C. Gracchi capite erat aurum repenſum, roganti, *ut ſe in Aſiam præfectum duceret: Quid tibi vis,* inquit, *inſane? tanta malorum eſt multitudo civium, ut tibi ego hoc confirmem, ſi Romæ manſeris, te paucis annis ad maximas pecunias*

eâdem loquendi formulâ, quâ dicitur c. 70. *cùm læſiſſet teſtis Silus Piſonem.* MSti omnes, quos vidi, meam conjecturam videntur nonnihil confirmare, quòd in iis *teſtis* cum minuſcula litera ſcribitur. Adde, quòd in priore exemplo iſte Helvius Mancia teſtis fuit, ut dicit Plinius in Nat. Hiſt. xxxv. 4. Duos igitur in eadem cauſſa teſtes exagitavit Cæſar, ut ab eorum auctoritate detraheret.

8 *ex ærariis exemit*] Cenſores malos cives ſic notabant, ut qui Senator eſſet, Senatu moveretur; qui Eques, equum publicum amitteret; qui verò Plebeius, fieret ærarius, nec eſſet in Albo centuriæ ſuæ tamquam civis, ſed tantummodo pro capite ſuo tributi nomine æra penderet; ſi quis Plebeius hac ignominia levabatur, illum *ex ærariis eximi* Romani dicebant. Strebæus. Porrò, notandum eſt morem fuiſſe Cenſoribus taurum, ovem et ſuem immolare, cùm luſtrum conderent et finirent.

9 *arcem*

cunias eſſe venturum. In hoc genere Fannius in annalibus ſuis Africanum hunc Æmilianum dicit fuiſſe, et eum Græco verbo appellat *εἴρωνα*: ſed, uti ferunt, qui meliùs hæc norunt, Socratem opinor in hac ironia diſſimulantiaque longè lepore et humanitate omnibus præſtitiſſe: genus eſt perelegans, et cum gravitate ſalſum, cumque oratoriis dictionibus tum urbanis ſermonibus accommodatum. Et hercule omnia hæc, quæ à me de facetiis diſputantur, non majora forenſium actionum, quàm omnium ſermonum condimenta ſunt. Nam quod apud Catonem eſt, qui multa retulit, ex quibus à me exempli cauſſa multa ponuntur, per mihi ſcitum videtur, C. Publicium ſolitum dicere, *P. Mummium cuivis tempori hominum eſſe*: ſic profectò res ſe habet, nullum ut ſit vitæ tempus, in quo non deceat leporem humanitatemque verſari. Sed redeo ad cætera. Eſt huic finitimum diſſimulationi, cùm honeſto verbo vitioſa res appellatur; ut cùm Africanus cenſor tribu movebat eum centurionem,

qui

9 *arcem tamen Livius retinuiſſet,*] *Livius* hic vocabatur M. Livius Salinator: et per *Maximum* intelligas Q. Fabium Maximum.

1 *operâ ſuâ ſe*] *ſe*, ſc. Fabium Maximum, *ſuâ operâ*, ſc. operâ Livii Salinatoris. Hoc ideo notandum eſſe videtur, quòd, ſi Ciceronianum eſt, tamen eſt inuſitatum. Et rectè quidem; nam, cùm tertiis perſonis utatur ſcriptor, ambiguum quoddam dicendi genus ex duobus reciprocis ferè naſcitur. Attamen ex Sanctii Minervâ et Perizonii Notis videre eſt alios ſcriptores ita locutos eſſe: ſic enim Cæſar in Bell. Gall. i. 38. dicit, *velle ſe* (Arioviſtum) *agere cum eo* (Cæſare); *aut, ſi id minùs vellet, ex* ſuis *legatis aliquem ad* ſe *mitteret.* Et in Bell. Civ. i. 18. dicitur, quòd *Pompeius reſcripſerat, non* ſuo *conſilio aut voluntate Domitium* ſe *in oppidum Corfinium contuliſſe.* Quibus addi poteſt, quod A. Gellius

ait

qui in Paulli pugna non affuerat: cùm ille ſe cuſtodiæ cauſſa diceret in caſtris remanſiſſe, quæreretque, cur ab eo notaretur; *non amo*, inquit, *nimiùm diligentes*. Acutum etiam illud eſt, cùm ex alterius oratione aliud excipias, atque ille vult; ut Salinatori Maximus, cùm, Tarento amiſſo, [9] arcem tamen Livius retinuiſſet, multaque ex ea prælia præclara feciſſet, cùm aliquot poſt annos Maximus id oppidum recepiſſet, rogaretque eum Salinator, ut meminiſſet [1] operâ ſuâ ſe Tarentum recepiſſe, *quidni*, inquit, *meminerim? numquam enim recepiſſem, niſi tu perdidiſſes.* Sunt etiam illa ſubabſurda, ſed eo ipſo nomine ſæpe ridicula, non ſolùm mimis perappoſita, ſed etiam quodammodo nobis:

—— Homo fatuus,
Poſtquam rem habere cœpit, [2] *eſt mortuus.*
—— Quid eſt tibi
Iſta mulier? uxor: [3] *ſimilis medius fidius:* et,
[4] *Quamdiu ad aquas fuit, numquam eſt mortuus.*

Genus hoc levius, et, ut dixi, mimicum: ſed habet LXVIII.

nit in N. Att. i. 8. *Ad Thaïdem Demoſthenes clanculùm adiit, et, ut* ſibi ſui *copiam faceret, petit.* De hoc Maximi reſponſo vide Ciceronem de Senect. c. 4.

2 *eſt mortuus.*] Lambinus verſûs gratia legit *emortuus:* quod et mox faciendum eſt, ut ſit, *nunquam eſt emortuus.* Senſus loci eſt; ſimul atque iſte dives eſſe cœpit, mortuus eſt; quàm *fatuus* homo fuit! ſubabſurdum illud ex verbo *fatuus* oritur; quaſi mori eum, cùm diteſceret, ſtultitiæ eſſet; aut ſtultè id fecerit, quod vi et neceſſitate coactus fecerit.

3 *ſimilis medius fidius*] Jocus ex ſubabſurdo: dixit enim mulierem viſam eſſe Uxorem iſtius hominis, quia ſimilis ipſi eſſet.

4 *Quamdiu ad aquas*] Aquas in plurali cùm dicunt, aquas calidas et medicatas intelligunt, ut Baianas etc. Quidam igitur lento contabeſens morbo, ad aquas recreatus tandem eſſe videbatur, reverſus paulo poſt obiit. Id abſurdum videri vult cavil-

habet nonnumquam aliquid etiam apud nos loci, ut vel non ſtultus quaſi ſtultè cum ſale dicat aliquid; ut tibi, Antoni, Mancia, cùm audiſſet te cenſorem à M. Duronio de ambitu poſtulatum, *aliquando*, inquit, *tibi tuum negotium agere licebit*. Valde hæc ridentur, et hercule omnia, quæ à prudentibus, [5] quaſi per diſſimulationem non intelligendi, ſubabſurdè ſalſéque dicuntur. Ex quo genere eſt etiam, non videri intelligere, quod intelligas; ut Pontidius, *qualem exiſtimas, qui in adulterio deprehenditur? tardum*: ut ego, qui in delectu Metello, cùm excuſationem oculorum à me non acciperet, et dixiſſet, *tu igitur nihil vides? Ego verò*, inquam, *à porta Eſquilina* [6] *video villam tuam*: ut illud Naſicæ, qui cùm ad poëtam Ennium veniſſet, eique ab oſtio quærenti Ennium ancilla dixiſſet, domi non eſſe; Naſica ſenſit illam domini juſſu dixiſſe, et illum intus eſſe: paucis poſt diebus cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, et eum à janua quæreret, exclamat Naſica, ſe domi non eſſe: tum Ennius, *quid? ego non cognoſco vocem*, inquit, *tuam?* Hîc Naſica, *homo es impudens: ego, cùm te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non eſſe; tu mihi non credis ipſi?* Eſt bellum illud quoque,

cavillator, quòd ad aquas potiùs, ubi valetudinis cauſſa tamdiu deſiderat, mori debuit. Turnebus.

5 *quaſi per diſſimulationem non intelligendi*,] Vel dele *non*, vel lege cum MSto Harl. 1. *ſimulationem*: in hoc genere, *non ſtultus* (ut paulo ſupra locutus eſt Noſter) *quaſi ſtultè cum ſale dicit aliquid*; *ſimulat* igitur ſe *non intelligere*, cùm intelligat.

6 *video villam tuam*:] Nempe, adeo magnificam, ut in invidiam Metellum adduxerit.

7 ex quo *is, qui dixit*,] Legendum eſt *quum* (quod in MStis ſcribitur fere *quam*); niſi fortè voces *ex quo* poſſint ſignificare

que, [7] ex quo is, qui dixit, irridetur in eo ipſo genere, [8] quod dixit; ut, cùm Q. Opimius conſularis, [9] qui adoleſcentulus malè audiſſet, feſtivo homini Egilio, qui videretur mollior nec eſſet, dixiſſet, *quid tu, Egilia mea? quandò ad me venis cum tua colu et lana? Non pol*, inquit, *audeo; nam me ad fàmoſas vetuit mater accedere.*

LXIX. Salſa ſunt etiam, quæ habent ſuſpicionem ridiculi abſconditam; quo in genere eſt illud Siculi, cui cùm familiaris quidam quereretur, quòd diceret uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, *amabo te*, inquit, *da mihi ex iſta arbore*, [10] *quos ſeram, ſurculos.* In eodem genere eſt, quod Catulus dixit cuidam oratori malo; qui, cùm in epilogo miſericordiam ſe moviſſe putaret, poſtquam aſſedit, rogavit hunc, videreturne miſericordiam moviſſe: *Ac magnam quidem*, inquit: *neminem enim putò eſſe tam durum, cui non oratio tua miſeranda viſa ſit.* Me quidem hercule valde illa movent ſtomachoſa et quaſi ſubmoroſa ridicula, non cùm à moroſo dicuntur; tum enim non ſal, ſed natura ridetur: in quo, ut mihi videtur, perſalſum illum eſt apud Nævium;

——*Quid ploràs, pater?*

Mirum,

care idem quod *quum*: id tum ex hoç loco ſuſpicor, tum ex eò quod dicitur in iii. 19. *ex quo promiſcuè haurirent* etc.

8 *quod dixit*;] Vix dubito quin legendum ſit, *quo dixit*, ſc. in quo genere dixit.

9 *qui adoleſcentulus malè audiſſet*,] De illo ita Lucilius, ut dicit Nonius iv. in voce *famâ*:

Quintus Opimius ille, Jugurthini pater hujus,
Et formoſus homo fuit et fàmoſus: utrumque
Primò adoleſcens, poſteriùs dare rectiùs ſeſe.

10 *quos ſeram, ſurculos.*] Manutius legit, *quos inſeram, ſurculos.*

Mirum, ni cantem: condemnatus ſum.
Huic generi quaſi contrarium eſt ridiculi genus patientis ac lenti; ut, cùm Cato percuſſus eſſet ab eo, qui arcam ferebat, cùm ille diceret, *cave*; rogavit, *numquid aliud ferret præter arcam?* Etiam ſtultitiæ ſalſa reprehenſio; ut ille Siculus, cui prætor Scipio patronum cauſſæ dabat hoſpitem ſuum, hominem nobilem, ſed admodum ſtultum; *quæſo*, inquit, *prætor, adverſario meo da iſtum patronum*; *deinde mihi neminem dederis.* Movent illa etiam, quæ conjectura explanantur longè aliter atque ſunt, ſed acutè atque concinnè; ut cùm Scaurus accuſaret Rutilium ambitus, cùm ipſe conſul eſſet factus, ille repulſam tuliſſet, [1]et in ejus tabulis oſten-

culos. Et Quinct. vi. 3. iiſdem verbis utitur; *Rogo, des mihi ſurculum ex iſta arbore, ut inſeram.* Surculus propriè eſt ramulus, qui, ut alii arbori inſeratur, à matre ſua convellitur; quique non *ſeri* ſolet, ſed *inſeri.*

1 *et in ejus tabulis*] Veteres Romani (ut dixi ad c. 23.) tabulas rei familiaris ſuæ conficere ſolebant: has et Rutilius ille Rufus confecit, et ex his in judicium prolatis Æmilius Scaurus aliquid contra Rutilium attulit. Cauſſa hujuſmodi fuit: Scaurus et Rutilius unà Conſulatum petebant; Scaurus verò, qui eum obtinuit, accuſavit Rutilium ambitûs, et ad id crimen probandum poſtulavit, ut Rutilii tabulæ in judicium afferrentur: in iis tabulis Rutilius retulerat ea, quæ in ſua petitione Conſulatûs contigerint, puta turbas populi, ſuffragiaque non ſine ſeditione quadam lata, et in fine addiderat quatuor has literas, A. F. P. R. Eas Æmilius Scaurus malo animo ſic explicavit, *actum fide Publii Rutilii*, iiſque innui contendit, id, quod actum fuerit et memoratum in Rutilii tabulis, actum fuiſſe auctoritate Rutilii ejuſque ſponſione, quaſi clam promiſerat vel pecuniam vel ſecuritatem ſuffragia iſtiuſmodi ferentibus. Rutilius verò dixit ſe his literis ſolùm ſignificâſſe *ante factum, poſt relatum*, i. e. ea quæ in tabulis ejus memorata præceſſerant, ante (ſc. interjecto tempore) facta erant,

oſtenderet literas, A. F. P. R. idque diceret eſſe, *actum ſide P. Rutilii*; Rutilius autem, *ante factum, poſt relatum*; C. Cannius eques Romanus, cùm Rufo adeſſet, exclamat, neutrum illis literis declarari: *Quid ergo?* inquit Scaurus: *Æmilius fecit, plectitur Rutilius.*

Ridentur etiam diſcrepantia; *Quid huic* LXX. *abeſt, niſi res et virtus?* Bella ètiam eſt familiaris reprehenſio, quaſi errantis; [2] ut cùm objurgavit Albius Granium, quòd, cùm ejus tabulis quiddam ab Albucio probatum videretur, et valde abſoluto Scævola gauderet, neque intelligeret contra ſuas tabulas eſſe judicatum. Huic ſimilis eſt etiam admonitio in conſilio dando familiaris; ut cùm patrono malo, cùm vocem

erant, quàm ipſe ea ſcripto mandaſſet: Interim Cannius alio modo, quàm vel Scaurus vel Rutilius, iſtas literas jocosè explicavit, ſc. *Æmilius fecit, plectitur Rutilius*, i. e. id, in quo Scaurus Rutilium accuſat, fecit Scaurus ipſe, quamvis Rutilius ob id plectendus videretur.

2 *ut cùm objurgavit Albius Granium,*] Videtur hîc aliquid è textu excidiſſe; nullum enim Albii dictum, quo objurgavit Granium, memoratur. Ea verò, quæ ſequuntur, ita explico. Albucius Scævolam de pecuniis repetundis accuſavit, ut dicit Cicero in Bruto, c. 26. et de Finibus i. 3: ad probanda verò ea, quæ Scævolæ objecerat, Granii tabulas protulit: Scævola judicum ſententiis abſolutus eſt; Granii igitur tabulas falſas eſſe iiſdem ſententiis judicatum eſt: ſi quid enim Albucius ex iſtius tabulis contra Scævolam adhibuit, judices verò Scævolam abſolverunt, manifeſtum eſt iſtas tabulas judicibus viſas fuiſſe falſas. Albius igitur quidam ex iis, qui aderant, objurgavit Granium, qui et gauderet ſuum amicum Scævolam abſolutum fuiſſe, et non videret contra ſuas tabulas judicatum fuiſſe: Monuit igitur eum non tam ad Scævolæ res ſecundas, quàm ad ſuas adverſas reſpicere. Particula *neque* idem valet, ac *et non:* ſic de Nat. Deor. i 20. *Nec metuimus eos; et pie ſancteque colimus naturam excellentem et præſtantem.*

[3] vocem in dicendo obtudiſſet, ſuadebat Granius, ut mulſum frigidum biberet, ſimulac domum rediſſet: *perdam*, inquit, *vocem*, *ſi id fecero: meliùs eſt*, inquit, *quàm reum*. Bellum etiam eſt, cùm, quid cuique ſit conſentaneum, dicitur; ut cùm Scaurus nonnullam haberet invidiam ex eo, quòd Phrygionis Pompeii, locupletis hominis, bona ſine teſtamento poſſederat, ſederetque advocatus reo Beſtiæ, cùm funus quoddam duceretur, accuſator C. Memmius, *vide*, inquit, *Scaure*, *mortuus rapitur*, *ſi potes eſſe poſſeſſor*. Sed ex his omnibus nihil magis ridetur, quàm quod eſt præter exſpectationem; cujus innumerabilia ſunt exempla, [4] vel Appii majoris illius, qui, in ſenatu cùm ageretur de agris publicis et de lege Thoria, et premeretur [5] Lucullus ab iis, qui à pecore ejus depaſci agros publicos dicerent; *non eſt*, inquit, *Luculli pecus illud*, *erratis* (defendere Lucullum videbatur), *ego liberum puto eſſe: qua lubet, paſcitur*. Placet etiam mihi illud Scipionis illius, qui Tib. Gracchum perculit: cùm ei M. Flaccus multis probris objectis P. Mutium judicem tuliſſet, *ejero*, inquit; *iniquus eſt*: cùm eſſet admurmuratum, *ah*, inquit,

3 *vocem in dicendo obtudiſſet*,] Quinctil. Inſt. Or. xi. 3. opponit vocem *obtuſam claræ*, dicitque *fauces obtuſas* vocem *obſcurare*.

4 *vel Appii*] Rectiùs, opinor, legas *velut Appii*.

5 *Lucullus*] Vulgò, *Lucilius*: ſed MSti Cant. Wag. Harl. pr. et Mag. cum editionibus Streb. Melancth. aliiſque habent *Lucullus*, et in ſequentibus *Luculli*, *Lucullum*; ut ex vetuſto quodam codice Pighius ad annum U. C. 638. legendum conjecerat: Intelligit L. Luculli patrem, quem avaritia infamem fuiſſe ſcribit Plutarchus in Lucullo.

6 *non ego mihi illud iniquum*] P. Mutius Scævola, cùm Conſul

quit, *Patres conſcripti*, [6] *non ego mihi illum iniquum ejero, verùm omnibus*. Ab hoc verò Craſſo nihil facetius: cùm læſiſſet teſtis Silus Piſonem, [7] quòd ſe in eum audiſſe dixiſſet, *poteſt fieri*, inquit, *Sile, ut is, unde te audiſſe dicis, iratus dixerit:* annuit Silus: *poteſt etiam, ut tu non rectè intellexeris:* id quoque toto capite annuit, ut ſe Craſſo daret: *poteſt etiam fieri*, inquit, *ut omnino, quod te audiſſe dicis, numquam audieris:* hoc ita præter exſpectationem accidit, ut teſtem omnium riſus obrueret. Hujus generis eſt plenus Nævius, et jocus eſt familiaris,

——*Sapiens ſi algebis, tremes*,

et alia permulta.

Sæpe etiam facetè concedas adverſario id ipſum, quod tibi ille detrahit; ut C. Lælius, cum ei quidam malo genere natus diceret, indignum eſſe ſuis majoribus, *at hercule*, inquit, *tu tuis dignus*. Sæpe etiam ſententiosè ridicula dicuntur; ut M. Cincius quo die legem de donis et muneribus tulit, cum C. Cento prodiiſſet, et ſatis contumeliosè, *quid fers, Cinciole?* quæſiſſet: [8] *ut emas*, inquit, *Cai, ſi uti velis*. Sæpe enim falsè, quæ fieri non poſſunt, LXXI.

ſul eſſet, lenior, quàm decuit, in Tib. Graccho tractando putabatur; hoc ſenſu *omnibus* i. e. reipublicæ *iniquus* eſſe, dici potuit. Sed de ſenſu hujus loci nihil certi habeo.

7 *quòd ſe in eum audiſſe dixiſſet*,] i. e. quòd in teſtimonio dando ea in illum dixiſſet, quæ non viderit aut cognorit, ſed ſolùm auditu acceperit.

8 *ut emas*,] Si lex iſta vetuiſſet, ut in Magiſtratibus petendis candidati ſuffragia civium muneribus venarentur, neceſſe habuiſſet iſte *Cento* in poſterum emere ea, quæ antea ſoleret pro præmio ſui ſuffragii accipere.

ſunt, optantur; ut M. Lepidus, cùm, [9] cæteris ſe in campo exercentibus, in herba ipſe recubuiſſet, *vellem hoc eſſet*, inquit, *laborare*. Salſum eſt etiam quærentibus et quaſi percunctantibus lentè reſpondere, quod nollent; ut cenſor Lepidus, cum M. Antiſtio Pyrgenſi equum ademiſſet, amicique cum vociferarentur et quærerent, quid ille patri ſuo reſponderet, cur ademptum ſibi equum diceret, cùm optimus colonus, parciſſimus, modeſtiſſimus, frugaliſſimus eſſet, [1] *me iſtorum*, inquit, *nihil credere*. Colliguntur à Græcis alia nonnulla, exſecrationes, admirationes, minationes. Sed hæc ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripſiſſe: nam illa, quæ verbi ratione et vi continentur, certa fere ac deſinita ſunt; quæ plerumque, ut ante dixi, laudari magis, quàm rideri ſolent. Hac autem, quæ ſunt in re et in ipſa ſententia, partibus ſunt innumerabilia, generibus pauca: exſpectationibus enim decipiendis, et naturis aliorum irridendis, [2] ipſorum ridiculè indicandis, et ſimilitudine turpioris,

9 *cæteris ſe in campo exercentibus*,] Iſtud *ſe*, quod inſeruit Lambinus, in MSto Harl. 1. invenitur, et prorſus neceſſarium videtur.

1 *me iſtorum*,] i. e. dicat patri ſuo, me non credere ipſum talem eſſe, qualem prædicatis, ſc. parciſſimum, modeſtiſſimum, frugaliſſimum: In ſuperioribus, ubi legimus *amicique cùm vociferarentur*, Lambinus delet vocem *cùm*.

2 *ipſorum ridiculè indicandis*,] Subintelligitur *naturis*, et ſenſus eſt; cùm ſimulemus nos aut ſubmoroſos eſſe, aut ſtultos etc. quorum habes exempla in cap. 68, et 69: *ipſorum* autem ſignificat *ſuorum*, aut *noſtrorum*. Sic in Bruto c. 49. *Quid enim eſt ſuperioris ætatis, quod ſcribi poſſit de iis, de quibus nulla monumenta loquuntur nec aliorum, nec ipſorum?* Quinct. xi. 1. *Nam ipſos (ut Demoſthenes ait) erubeſcere, etiam*

oris, et diſſimulatione, et ſubabſurda dicendo, et ſtulta reprehendendo riſus moventur. Itaque imbuendus eſt is, qui jocosè vult dicere, quaſi natura quadam apta ad hæc genera, et moribus, ut ad cujuſque modi genus ridiculi vultus etiam accommodetur; qui quidem quo ſeverior eſt et triſtior, ut in te, Craſſe, hoc illa, quæ dicuntur, ſalſiora videri ſolent. Sed jam tu, Antoni, qui hoc [3] diverſorio ſermonis mei libenter acquieturum te eſſe dixiſti, tamquam in Pomtinum deverteris, neque amœnum neque ſalubrem locum, cenſeo, ut ſatis diu te putes requieſſe, et iter reliquum conficere pergas. Ego verò, atque hilarè quidem à te acceptus, inquit, et cum doctior per te, tum etiam audacior factus ſum ad jocandum: non enim vereor, ne quis me in iſto genere leviorem jam putet, quoniam quidem tu Fabricios mihi auctores, et Africanos, Maximos, Catones, Lepidos protuliſti. Sed habetis ea, quæ voluiſtis ex me audire, de quibus quidem accuratiùs dicendum et cogitandum fuit: nam

etiam cùm ab aliis laudabimur, decet. Nihil igitur opus eſt illâ conjecturâ, quam protulit Lambinus, *ſuis ipſorum ridicule indicandis.* Imò Quinctil. luculentè hanc explicationem confirmat in vi. 3. ubi ad hunc locum ſpectans iiſdem fere verbis utitur; *Aut ex aliis* (inquit) *riſum petimus, aut ex nobis, aut ex rebus mediis: Aliena aut reprehendimus, aut refutamus, aut elevamus, aut repercutimus, aut eludimus: Noſtra ridicula indicamus, et, ut Ciceronis verbo utar, dicimus aliqua ſubabſurda. Tertium eſt genus (ut idem dicit) in decipiendis exſpectationibus, etc.* In his verbis citatis, ſi Quinctilianum hoc modo corrigis, *noſtra ridiculè indicamus* (quam lectionem et ſenſus, et hæc Ciceronis ſententia poſtulat), iiſdem verbis utrique utentur, et mutuam ſibi operam præſtabunt.

3 Vulgò, *diverſorio ſermonis tui*

nam cætera faciliora ſunt, atque ex iis, quæ jam dicta ſunt, reliqua naſcuntur omnia.

LXXII. Ego enim cùm ad cauſſam ſum aggreſſus, atque omnia cogitando, quoad facere potui, perſecutus, cùm et argumenta cauſſæ, et eos locos, quibus animi judicum conciliantur, et illos, quibus permoventur, vidi atque cognovi; tum conſtituo, quid habeat quæque cauſſa boni, quid mali: nulla enim fere res poteſt in dicendi diſceptationem aut controverſiam vocari, quæ non habeat utrumque: ſed, quantum habeat, id refert. Mea autem ratio in dicendo hæc eſſe ſolet, ut, boni quod habeat, id amplectar, exornem, exaggerem; ibi commoror, ibi habitem, ibi hæream: à malo autem vitioque cauſſæ ita recedam, non ut id me defugere appareat, ſed ut totum bono illo ornando et augendo diſſimulatum obruatur. Et, ſi cauſſa eſt in argumentis, firmiſſima quæque maximè tueor, ſive plura ſunt, ſive aliquod unum: ſin autem in conciliatione aut in permotione cauſſa eſt, ad eam me potiſſimùm partem,

tui etc.] Manutius, et editiones Ven. et Mediol. habent *mei.* Rectè, ut opinor: nam in c. 57. Antonius dixerat, *requieſcam in Cæſaris ſermone, quaſi in aliquo peropportuno diverſorio.*

4 *et ad noſtram coner traducere*] Cùm præceſſit *conferam*, neceſſe eſt, ut cum Lamb. legamus *coner*, voce *ut* ex præcedentibus ſubintellecta. Vulgò, *conor.*

5 *ſed ne rejecto quidem ſcuto*] Ad conſuetudinem ſpectat eorum, qui in prælio fugientes clypeos ſuos intergum reducebant, ne averſi vulnerarentur: neque enim ſolùm clypeum abjicere, ſed in tergum rejicere, imbecillitatis fuit. Frequentiſſimè apud Homerum hic mos contumelia notatur, atque haud ſcio, an ſequentes ejuſdem Poëtæ verſus Iliad. Θ ver. 94.

Πῆ φεύγεις, μετὰ νῶτα βαλὼν, κακὸς ὣς, ἐν ὁμίλῳ;
Μήτις τοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν δόρυ πήξῃ.

haud ſcio, inquam, an unius literæ

partem, quæ maximè commovere animos hominum poteſt, confero. Summa denique hujus generis hæc eſt, ut, ſi in refellendo adverſario firmior eſſe oratio, quàm in confirmandis noſtris rebus, poteſt, omnia in illum conferam tela: ſin noſtra faciliùs probari, quàm illa redargui poſſunt, abducere animos à contraria defenſione, [4] et ad noſtram coner traducere. Duo denique illa, quæ facillima videntur (quoniam quæ difficiliora ſunt, non poſſum), mihi pro meo jure ſumo: Unum, ut moleſto aut difficili argumento aut loco nonnumquam omnino nihil reſpondeam; quod forſitan aliquis jure irriſerit: quis enim eſt, qui id facere non poſſit? ſed tamen ego de mea nunc, non de aliorum facultate diſputo; confiteorque me, ſi quæ premat res vehementiùs, ita cedere ſolere, ut non modò non abjecto, [5] ſed ne rejecto quidem ſcuto fugere videar; ſed adhibere quandam in dicendo ſpeciem atque pompam, et pugnæ ſimilem fugam: conſiſtere verò in meo præſidio ſic, ut non fugiendi

literæ mutatione emendati tum minùs torſerint interpretes, tum hunc morem, de quo loquimur, apertiſſimè expreſſerint: ad hunc modum fortè legendi ſunt:

Πῆ φεύγεις, μετὰ νῶτα βαλὼν
ΣΑΚΟΣ, ὥς ἐν ὁμίλῳ
Μή τις τοι φεύγοντι μεταφρένῳ ἐν
δόρυ πήξῃ;

Sic verba ὡς μὴ occurrunt in Iliad. ι. ver. 24. et in Euripid. Med. ver. 118.

Μή τι πάθηθ' ὡς, ὑπεραλγῶ.

Interim nullus dubito, quin in vulgata lectione verbum ὅρα rite poſſit ſubintelligi ante verba μή τις, ut ſit, *vide ne quis;* hoc enim uſitatum eſt Homero, et (ſi velis) *elegans:* Sed mihi ſuſpicionem falſæ lectionis iſta facit dictio μετὰ νῶτα βαλὼν, quæ numquam, opinor, ſignificat *convertens tergum*; ſed vel *commutans tergum*, vel *jaciens poſt tergum*: quorum prius huic loco non convenit, poſterius Accuſativum σάκος vel ſimile quiddam deſiderat.

6 Vulgò,

di hoſtis, ſed capiendi loci cauſſa ceſſiſſe videar: Alterum eſt illud, quod ego oratori maximè cavendum et providendum puto, quodque me ſollicitare ſummè ſolet; non tam, ut proſim cauſſis, elaborare ſoleo, quàm ut ne quid obſim: non quin enitendum ſit in utroque; ſed tamen multo eſt turpius oratori nocuiſſe videri cauſſæ, quàm non profuiſſe.

LXXIII. Sed quid hoc loco vos inter vos, Catule? an hæc, ut ſunt contemnenda, contemnitis? Minimè, inquit, ille; ſed Cæſar de iſto ipſo quiddam velle dicere videbatur. Me verò lubente, inquit, Antonius, dixerit, ſive refellendi cauſſa ſive quærendi. Tum Julius, Ego mehercule, inquit, Antoni, ſemper is fui, qui de te oratore ſic prædicarem, unum te in dicendo mihi [6] videri tectiſſimum; propriumque hoc eſſe laudis tuæ, nihil à te umquam eſſe dictum, quod obeſſet ei, pro quo diceres. Idque memoria teneo, cùm mihi ſermo cum hoc ipſo Craſſo, multis audientibus, eſſet de te inſtitutus, Craſſuſque plurimis verbis eloquentiam laudaret tuam, dixiſſe me, cum cæteris tuis

6 Vulgò, *videri rectiſſimum*;] MSti Bod. Bal. Nov. et à nup. manu Norf. exhibent *tectiſſimum:* (quibus accedunt Lamb. Man. Aſc. et R. Stephanus): reliqui fere MSti et editiones *lectiſſimum*; quæ vox propiùs ad veram lectionem *tectiſſimum*, quàm vulgata, accedit. Quid enim ſignificat *rectiſſimum?* ſi ſignificat vitio et labe carentem, ea vox non ſatis exprimit id, quod Antonio hìc laudi datur, ſcilicet cautionem in cauſſis: Numquam enim Antonius (ut mox dicitur) obfuit ei, prò quo dixit; ſemper igitur fuit *tectus* et defenſus. Sic in iii. 9. dicitur genus dicendi Antonii fuiſſe *præmunitum, et ex omni parte cauſſæ ſeptum:* hoc eſt, *tectum*, cui opponitur vox *apertum*. Imò Cicero in Or. ſec. Philip. c. 43.

tuis laudibus hanc eſſe vel maximam, quòd non ſolùm, quod opus eſſet, diceres, ſed etiam, quod non opus eſſet, non diceres: tum illum mihi reſpondere memini, cætera in te ſummè eſſe laudanda, illud verò improbi eſſe hominis et perfidioſi, dicere quod alienum eſſet, et noceret ei, [7] pro quo quis diceret: quare non ſibi eum diſertum, qui id non faceret, videri; ſed improbum, qui faceret. Nunc, ſi tibi videtur, Antoni, demonſtres, velim, quare tu hoc ita magnum putes, nihil in cauſſa mali facere, ut nihil tibi in oratore majus eſſe videatur.

Dicam equidem, Cæſar, inquit, quid intelligam: ſed et tu, et vos omnes, hoc, inquit, mementote, non me de perfecti oratoris divinitate quadam loqui, ſed de exercitationis et conſuetudinis meæ mediocritate. Craſſi quidem reſponſum excellentis cujuſdam eſt ingenii ac ſingularis; [8] cui quidem portenti ſimile eſſe viſum eſt, poſſe aliquem inveniri oratorem, qui aliquid mali faceret dicendo, obeſſetque ei, quem defenderet. [9] Facit enim de ſe con- LXXIV.

c. 43. contra Antonium, hujus ipſius viri nepotem, invectus, dicit eum non imitatum eſſe ſuum avum. *Diſertiſſimum cognovi avum tuum: at te etiam apertiorem in dicendo. Ille nunquam concionatus eſt nudus: tuum hominis ſimplicis pectus vidimus.* Ubi manifeſtè innuit Antonium avum tectum fuiſſe, cùm dicit nepotem *apertum* fuiſſe.

7 *pro quo* quis *diceret:*] Ita Lambinus, et MSti Nov. et Bod. Vulgò, *pro quo quiſque diceret*, minus rectè.

8 Vulgò, *cui* quiddam *portenti ſimile*] Editiones Ven. et Manutii, MSti Cant. Mead. Wag. Harl. duo, Norf. et omnes Oxonienſes exhibent, *cui* quidem *portenti* etc.

9 *Facit enim de ſe conjecturam,*] Præpoſitio *de* hìc idem valet

conjecturam, cujus tanta vis ingenii eſt, ut neminem, niſi conſultò, putet, quod contra ſeipſum ſit, dicere: ſed ego non de præſtanti quadam et eximia, ſed prope de vulgari et communi prudentia diſputo. [1] Apud Græcos fertur incredibili quadam magnitudine conſilii atque ingenii Athenienſis ille fuiſſe Themiſtocles; ad quem quidam doctus homo, atque in primis eruditus acceſſiſſe dicitur, eique artem memoriæ, quæ tum primùm proferebatur, [2] pollicitus eſſe ſe traditurum: cùm ille quæſiſſet, quidnam illa ars efficere poſſet, [3] dixiſſe illum doctorem, *ut omnia meminiſſet*; et ei Themiſtoclem reſpondiſſe, *gratius ſibi illum eſſe facturum, ſi ſe oblivisci, quæ vellet, quàm ſi meminiſſe docuiſſet.* Videſne, quæ vis in homine acerrimi ingenii, quàm potens, et quanta mens fuerit? qui ita reſponderit, ut intelligere poſſemus, nihil ex illius animo, quod ſemel eſſet infuſum, umquam effluere potuiſſe: cùm quidem ei fuerit optabilius, oblivisci poſſe potiùs, quod meminiſſe nollet, quam, quod ſemel audiſſet vidiſſetve, meminiſſe. Sed neque propter hoc Themiſtoclis reſponſum, memoriæ nobis opera danda non eſt; neque illa mea cautio et timiditas in cauſſis propter præſtantem prudentiam Craſſi negligenda eſt: uterque enim iſtorum non mihi attulit aliquam,

valet quod *ex:* ut in iii. 33. *ſæpe hoc audivi de patre et de ſocero meo*; et alibi.

1 *Apud Græcos*] Vulgò, *Ut apud Græcos:* ſed otioſa eſt illa particula, nec extat in MStis Joan. Cant. Wag. et Harl. pr.

2 *pollicitus*] Vulgò *pollicitum:* ſed ſequor Mantitium et Lambinum, ipſa Grammaticæ

quam, ſed ſuam ſignificavit facultatem. Etenim permulta ſunt in cauſſis, in omni parte orationis circumſpicienda, ne quid offendas, ne quo irruas. Sæpe aliquis teſtis aut non lædit, aut minùs lædit, niſi laceſſatur: orat reus, urgent advocati, ut invehamur, ut maledicamus, denique ut interrogemus: non moveor, non obtempero, non ſatisfacio, neque tamen ullam aſſequor laudem: homines enim imperiti faciliùs, quod ſtultè dixeris, reprehendere, quàm, quod ſapienter tacueris, laudare poſſunt. [4] Hîc quantum ſit mali, ſi iratum, ſi non ſtultum, ſi non levem teſtem læſeris? habet enim et voluntatem nocendi in iracundia, et vim in ingenio, et pondus in vita: nec, ſi hoc Craſſus non committit, ideo non multi et ſæpe committunt: quo quidem mihi videri turpius nihil ſolet, quàm cùm ex oratoris dicto aliquo aut reſponſo aut rogatu ſermo ille ſequitur, *occidit ille: adverſariumne? imò verò, aiunt, ſe, et eum, quem defendit.*

Hoc Craſſus non putat niſi perfidia accidere poſſe: ego autem ſæpiſſime video in cauſſis aliquid mali facere homines minimè malos. Quid? illud, quod ſupra dixi, ſolere me cedere, et, ut planiùs dicam, fugere ea, quæ valde cauſſam meam premerent, cùm id non faciunt alii, verſanturque in hoſtium caſtris, ac ſua LXXV.

matice ratione poſtulante.

3 *dixiſſe illum*] Si ſubintelligas *dicitur* vel *dicunt*, non opus erit, ut cum Lambino legas, *ille doctor et* mox *Themiſtocles reſpondiſſe.*

4 *Hîc quantum* ſit *mali,*] Victorius meliùs, ut opinor, legit *ſit.*

5 mini-

ſua præſidia dimittunt, mediocriterne cauſſis nocent, cùm aut adverſariorum adjumenta confirmant, aut ea, quæ ſanare nequeunt, exulcerant? Quid? cùm perſonarum, quas defendunt, rationem non habent? Si, quæ ſunt in his invidioſa, non mitigant extenuando, ſed laudando et efferendo invidioſiora faciunt, quantum in eo tandem mali? Quid? ſi in homines caros judicibuſque jucundos ſine ulla præmunitione orationis acerbiùs et contumelioſiùs invehare, nonne abs te judices abalienes? Quid? ſi, quæ vitia aut incommoda ſunt in aliquo judice uno, aut pluribus, ea tu in adverſariis exprobrando non intelligas te in judices invehi, mediocre peccatum eſt? Quid? ſi, cùm pro altero dicas, litem tuam facias, aut læſus efferare iracundia, cauſſam relinquas, nihilne noceas? In quo ego, non quò libenter malè audiam, ſed quia ego cauſſam non libenter relinquo, nimiùm patiens et lentus exiſtimor: ut cùm te ipſum, Sulpiti, objurgabam, quòd [5] miniſtratorem peteres, non adverſarium. Ex quo etiam illud aſſequor, ut, ſi quis mihi maledicat, petulans aut planè inſanus eſſe videatur. In ipſis autem argumentis ſi quid poſueris aut apertè falſum, aut ei, quod dixeris dicturuſve ſis, contrarium, aut genere ipſo remotum ab uſu judiciorum ac foro, nihilne noceas? Quid multa? omnis cura mea ſolet in hoc verſari ſemper (dicam enim ſæpius),

5 *miniſtratorem*] Miniſtrator is fuit, qui in cauſſis advocato ſive patrono ſolebat ſubjicere ea, quæ pro reo dicenda eſſent: Sic in Orat. pro Flacco. c. 22. *Hic mihi Mæandrius, quaſi*

pius), ſi poſſim, ut boni aliquid efficiam dicendo; ſin id minùs, ut certè ne quid mali.

Itaque nunc illuc redeo, Catule, in quo tu me paulo ante laudabas, ad ordinem collocationemque rerum ac locorum, cujus ratio eſt duplex; altera, quam affert natura cauſſarum; altera, quæ oratorum judicio et prudentia comparatur. Nam ut aliquid ante rem dicamus; deinde ut rem exponamus; poſt ut eam probemus noſtris præſidiis confirmandis, contrariis refutandis; deinde ut concludamus, atque ita peroremus; hoc dicendi genus natura ipſa præſcribit. Ut verò ſtatuamus, ea, quæ probandi, docendi, perſuadendi cauſſa dicenda ſunt, quemadmodum componamus; id eſt vel maximè proprium oratoris prudentiæ. Multa enim occurrunt argumenta; [6] multa, quæ in dicendo profutura videantur: ſed eorum partim ita levia ſunt, ut contemnenda ſint; partim etiam, ſi quid habent adjumenti, ſunt nonnumquam ejuſmodi, ut inſit in iis aliquid vitii, neque tanti ſit illud, quod prodeſſe videatur, ut cum aliquo malo conjungatur. Quæ autem ſunt utilia atque firma, ſi ea tamen (ut ſæpe fit) valde multa ſunt, ea, quæ ex iis aut leviſſima ſunt, aut aliis gravioribus conſimilia, ſecerni arbitror oportere, atque ex oratione removeri. Equidem cùm colligo argumenta cauſſarum, non tam ea numerare ſoleo, quàm expendere. LXXVI.

Et

quaſi miniſtrator, *aderat, ſubjiciens quid in ſuos cives civitatemque, ſi vellem, diceram* etc.

6 *multa, quæ in dicendo* etc.] In MSto Mag. deeſt vox *multa.*

T 7 Vulgò,

LXXVII. Et quoniam, quod ſæpe jam dixi, tribus rebus omnes ad noſtram ſententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permovendo; una ex tribus his rebus res præ nobis eſt ferenda, ut nihil aliud, niſi docere, velle videamur: reliquæ duæ, ſicuti ſanguis in corporibus, ſic illæ in perpetuis orationibus fuſæ eſſe debebunt. Nam et principia, et cæteræ partes orationis, de quibus paulo poſt pauca dicemus, habere hanc vim magnopere debent, ut ad eorum mentes, apud quos agetur, movendas permanare poſſint: ſed his partibus orationis, quæ, etſi nihil docent argumentando, perſuadendo tamen et commovendo proficiunt plurimùm, quamquam maximè proprius eſt locus et in exordiendo et in perorando; degredi tamen ab eo, quod propoſueris atque agas, permovendorum animorum cauſſa, ſæpe utile eſt. Itaque vel narratione expoſita ſæpe datur ad commovendos animos degrediendi locus; vel argumentis noſtris confirmatis, vel contrariis refutatis, vel utroque loco, vel omnibus, ſi habet eam cauſſa dignitatem atque copiam, rectè id fieri poteſt: eæque cauſſæ ſunt [7] ad augendum et ad ornandum graviſſimæ atque pleniſſimæ, quæ plurimos exitus dant ad ejuſmodi degreſſionem, ut his locis uti liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt, aut

7 Vulgò, *ad agendum et ad ornandum*] Lambinus et R. Stephanus impreſſerunt *augendum:* quomodo ſe habet MStus Mead. Et rectè quidem, ut opinor: loquitur enim Cicero de permovendis animis, quod fit augendo et amplificando. Sæpiſſime autem hæc duo verba Noſter conjungit: in c. 19. *alii*

aut impellantur aut reflectantur. Atque etiam in illo reprehendo eos, qui quæ minimè firma ſunt, ea prima collocant: in quo illos quoque errare arbitror, qui, ſi quando (id quod mihi numquam placuit) plures adhibent patronos, ut in quoque eorum minimum putant eſſe, ita eum primum volunt dicere: res enim hoc poſtulat, ut eorum exſpectationi, qui audiunt, quàm celerrimè occurratur; cui ſi initio ſatiſfactum non ſit, multo plus ſit in reliqua cauſſa laborandum: malè enim ſe res habet, quæ non ſtatim, ut dici cœpta eſt, melior fieri videtur. Ergo, ut in oratore optimus quiſque, ſic et in oratione firmiſſimum quodque ſit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea, quæ excellant, ſerventur etiam ad perorandum: ſi quæ erunt mediocria (nam vitioſis nuſquam eſſe oportet locum), in mediam turbam atque in gregem conjiciantur. Hiſce omnibus rebus conſideratis, tum denique id, quod primum eſt dicendum, poſtremùm ſoleo cogitare, quo utar exordio. Nam ſi quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit, niſi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.

Principia autem dicendi ſemper cum accu- LXXVIII
rata, et acuta, et inſtructa ſententiis, apta verbis, tum verò cauſſarum propria eſſe debent:

prima

alii jubent, antequam peroretur, ornandi aut augendi cauſſa degredi: c. 72. *bono illo ornando et augendo:* in i. 21. *qui magnificentiùs augere poſſet atque ornare, quæ vellet:* De Fin. iii. 7. *omnibus electiſſimis verbis graviſſimiſque ſententiis et augeri et ornari.*

8 *certa-*

prima eſt enim quaſi cognitio et commendatio orationis in principio; quæ continuò eum, qui audit, permulcere atque allicere debet. In quo admirari ſoleo non equidem iſtos, qui nullam huic rei operam dederunt, ſed hominem in primis diſertum atque eruditum Philippum; qui ita ſolet ad dicendum ſurgere, ut, quod primum verbum habiturus ſit, neſciat: et ait idem, *cùm brachium concaleſecerit, tum ſe ſolere pugnare:* neque attendit, eos ipſos, unde hoc ſimile ducat, illas primas haſtas ita jactare leniter, ut et venuſtati vel maximè ſerviant, et reliquis viribus ſuis conſulant. Neque eſt dubium, quin exordium dicendi vehemens et pugnax non ſæpe eſſe debeat: ſed ſi in ipſo illo gladiatorio vitæ [8] certamine, quod ferro decernitur, tamen ante congreſſum multa fiunt, quæ non ad vulnus, ſed ad ſpeciem valere videantur; quanto hoc magis in oratione exſpectandum, in qua [9] non vis potiùs,

8 *certamine, quod ferro decernitur*] Ita MSti Mag. Norf. itemque Victorius et Aſcenſius, aliique: cui ſimile eſt *certamen cernitur* apud Varronem, et *pugnam decernere* apud Livium. Vulgata lectio eſt, *quo ferro decernitur:* ſed diſplicet, quia duplicem habet caſum Ablativum, non ſine ambiguo uſurpatum. Potior eſt lectio *in quo*, quæ à Cicerone fortaſſe profecta eſt; *in quo* ſc. *certamine.* Præpoſitio *in* à finalibus literis vocis præcedentis potuit abſorberi.

9 *non vis potiùs,* quàm *delectatio*] Ita MSti duo Pal. duo Gall. Joan. Cant. Mag. Wag. et Harl. pr. Vulgò, *non vis potiùs,* ſed *delectatio:* pro quo rectiùs ordine mutato legas, *non vis, ſed potiùs delectatio*; ut in c. 80. *non brevitati ſervitum ſit,* ſed *magis venuſtati.*

1 Vulgò, *extrinſecus* alicunde *quærenda,* etc.] MSti Joan. Nov. Cant. et editiones Ven. et Mediol. habent *aliunde,* quam lectionem ſequor. Sic enim Cicero in Epiſt. ad Fam. v. 13. *Non* aliunde *pendere,* *neque*

tiùs, quàm delectatio poſtulatur. Nihil eſt denique in natura rerum omnium, quod ſe univerſum profundat, et quod totum repente evolet: ſic omnia quæ fiunt, quæque aguntur acerrimè, lenioribus principiis natura ipſa prætexuit. Hæc autem in dicendo non [1] extrinſecus aliunde quærenda, ſed ex ipſis viſceribus cauſſæ ſumenda ſunt: (idcirco, tota cauſſa pertentata atque perſpecta, locis omnibus inventis atque inſtructis, conſiderandum eſt, quo principio ſit utendum; ſic et facilè reperietur): ſumentur enim ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ vel in argumentis, vel in iis partibus, ad quas dixi degredi ſæpe oportere. Ita et momenti aliquid afferent, cùm erunt pæne [2] ex intima defenſione depromta; et apparebit ea non modò non eſſe communia, nec in alias cauſſas poſſe transferri; ſed penitus ex ea cauſſa, quæ tum agatur, effloruiſſe.

Omne autem principium aut rei totius, LXXIX.
de

neque extrinſecus. De Divin. i. 2. *Id cernitur ex* alio *extrinſecus:* De Or. i. 42. *Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus ex* alio *genere.* Ubi, lector, obſerva non verba *ex aliquo*, ſed *ex alio* cum adverbio *extrinſecus* conjungi.

2 Vulgò, *ex intima defenſione* depromtæ; *et apparebit* eas etc.] Voces *depromtæ*, *eas*, et *communes*, cùm ſint Fœminini generis, in vulgata lectione referuntur ad eas *res*, *quæ erunt uberrimæ vel in argumentis*, *vel in degreſſionibus:* ſed eæ res non dicuntur depromi ex intima defenſione; ſunt enim ipſa intima defenſio. De Principiis ſive Exordiis hîc loquitur Antonius, quæ *ſumentur ex iis rebus, quæ erunt uberrimæ* etc. Tum rectè ſequitur, *Ita et momenti aliquid afferent*, etc. ſcilicet *Principia.* Unde cum Lambino et Manutio ſic textum emendavi, *cùm erunt pæne ex intima defenſione* depromta, *et apparebit* ea *non modò non eſſe* communia, etc. MStus Joan. habet pro *deprompta* vocem *demta:* in corrupta igitur

[3] de qua agetur, ſignificationem habere debebit, aut aditum ad cauſſam [4] et munitionem, aut quoddam ornamentum et dignitatem. Sed oportet, ut ædibus ac templis veſtibula et aditus, ſic cauſſis principia proportione rerum præponere: itaque in parvis [5] atque infrequentibus cauſſis ab ipſa re eſt exordiri ſæpe commodius. Sed, cùm erit utendum principio (quod plerumque erit), aut ex reo, aut ex adverſario, aut ex re, aut ex eis, apud quos agetur, ſententias duci licebit. Ex reo (reos appello, quorum res eſt), quæ ſignificent virum bonum, quæ liberalem, quæ calamitoſum, quæ miſericordia dignum, quæ valeant contra falſam criminationem: ex adverſario, iiſdem ex locis fere contraria: ex re, ſi crudelis, ſi infanda, ſi præter opinionem, ſi immeritò, ſi miſera, ſi ingrata, ſi indigna, ſi nova, ſi quæ reſtitui ſanarique non poſſit: ex iis autem, apud quos agetur, ut benevolos beneque exiſtimantes efficiamus; quod agendo efficitur meliùs, quàm rogando. Eſt id quidem in totam orationem confundendum, nec minimè in extremam; ſed tamen multa

tur voce neutrum tamen genus hîc conſervat. Reliqui hîc ſilent MSti: ſed, cùm ipſa ratione hujus loci, et doctrinâ Principiorum apparet hæc, quæ dicuntur, ſolis Principiis propria eſſe, non dubitavi editorum recentiorum veſtigia relinquere.

3 *de qua agetur,*] Ita MSti Cant. et Wag. ſc. de qua ab oratore agetur; ut bis in hoc capite occurrit, *apud quos agetur*. Vulgò, *quæ agetur*.

4 *et munitionem,*] Victorius et Lamb. cùm R. et C. Steph. ediderunt *et communitionem*, quod habet etiam MStus Norf. at in MSto Mag. ineſt *et commutationem*; in MStis verò Joan. Cant. et Wag. *et ad commutationem*; forſitan pro *et adcommodationem*, ſive (ut hodiè ſcribitur) *accommodationem*. Ita enim

multa principia ex eo genere gignuntur. Nam et attentum, monent Græci, ut principio faciamus judicem et docilem; quæ ſunt utilia, ſed non principii magis propria, quàm reliquarum partium: faciliora etiam in principiis, quòd et attenti tum maximè ſunt, cùm omnia exſpectant, et dociles magis initiis eſſe poſſunt; illuſtriora enim ſunt, quæ in principiis, quàm quæ in mediis cauſſis dicuntur, aut arguendo aut refellendo. Maxima autem copia principiorum ad judicem aut alliciendum aut incitandum ex iis locis trahitur, qui ad motus animorum conficiendos inerunt in cauſſa: quos tamen totos in principio explicari non oportebit, ſed tantum impelli primò judicem leviter, ut jam inclinato reliqua incumbat oratio.

Connexum autem ita ſit principium conſequenti orationi, ut non, tamquam citharœdi procemium, affictum aliquod, ſed cohærens cum omni corpore membrum eſſe videatur: nam nonnulli, cùm illud meditati ediderunt, ſic ad reliqua tranſeunt, ut [6] audientiam ſibi fieri nolle videantur. Atque ejuſmodi illa proluſio LXXX.

enim ad Heren. i. 4. dicitur, *conveniet, exordiorum rationem ad genus cauſſæ accommodari.* De Inv. i. 18. *Vulgare eſt exordium, quod in plures cauſſas poteſt accommodari, ut convenire videatur.* Tum ordo verborum erit; *aditum et accommodationem ad cauſſam.*

5 *atque infrequentibus cauſſis*] Per *cauſſas infrequentes* intellige cauſſas parum frequentatas, ſive eas, quæ non tanti erant momenti, ut quamplurimi iis judicandis intereſſe ſolerent: Sic apud Noſtrum in Ep. ad Qu. Frat. ii. 11. *Senatus* vocatur *infrequens*, cùm pauci convenerunt: Nec diſſimile eſt illud Livii xxxi. 23. *Quà* infrequentiſſima *urbis ſunt, paucis militibus turrim proximum murumque ſcalis cepit.*

6 *audientiam ſibi fieri nolle*]

luſio debet eſſe, non ut Samnitium, qui vibrant haſtas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur; ſed ut ipſis ſententiis, quibus proluſerunt, vel pugnare poſſint. Narrare verò rem quòd breviter jubent, ſi brevitas appellanda eſt, cùm verbum nullum redundat, brevis eſt L. Craſſi oratio: ſin tum eſt brevitas, cùm tantum verborum eſt, quantum neceſſe eſt, aliquando id opus eſt: ſed ſæpe obeſt vel maximè in narrando; non ſolùm quòd obſcuritatem affert, ſed etiam quòd eam virtutem, quæ narrationis eſt maxima, ut jucunda, et ad perſuadendum accommodata ſit, tollit: [7] ut, illa,

Nam is poſtquam exceſſit ex ephebis etc.

quàm longa eſt narratio? mores adoleſcentis ipſius, et ſervilis percunctatio, mors Chryſidis, vultus et forma et lamentatio ſororis, reliqua pervariè jucundéque narrantur. Quòd ſi hanc brevitatem quæſiſſet,

Effertur, imus, ad ſepulchrum venimus,
In ignem poſita eſt——

fere decem verſiculis totum conficere potuiſſet: quamquam hoc ipſum, *Effertur, imus,* conciſum eſt ita, ut non brevitati ſervitum ſit,

Iſtud *nolle* extat in 4 Gruteri MStis, in Mead. Norf. Harl. 2. et in margine Nov. et rectè quidem: ubi enim Principium non *habet aditum ad cauſſam* (ut loquitur Noſter in præcedenti capite), orator, qui ejuſmodi Principio utitur, propriè videtur audientiam ſibi fieri nolle; i. e. nolle efficere, ut à judicibus audiatur. Sic de Senect. c. 9. *Facit perſæpe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta et mitis oratio.* Vulgò legitur *velle.*

7 *ut, illa,*] Quamvis mirè hîc

ſit, ſed magis venuſtati. Quòd ſi nihil fuiſſet, niſi, *In ignem poſita eſt*, tamen res tota cognoſci facilè potuiſſet. Sed et feſtivitatem habet narratio diſtincta perſonis et interpuncta ſermonibus: et eſt probabilius, quod geſtum eſſe dicas, cùm, quemadmodum actum ſit, exponas. Et multo apertius ad intelligendum eſt, ſi ſic conſiſtitur aliquando, ac non iſta brevitate percurritur: apertam enim narrationem tam eſſe oportet, [8] quàm cæteras orationis partes; ſed hoc magis in hac elaborandum eſt, quòd et difficilius eſt non eſſe obſcurum in re narranda, quàm aut in principio, aut in argumento, aut in purgando, aut in perorando: et majore periculo hæc pars orationis obſcura eſt, quàm cæteræ: vel quia, ſi quo alio in loco eſt dictum quid obſcurius, tantùm id perit, quod ita dictum eſt; narratio obſcura totam obcæcat orationem: vel quòd alia poſſis, ſemel ſi obſcuriùs dixeris, dicere alio loco planiùs; narrationis unus eſt in cauſſa locus: erit autem perſpicua narratio, ſi verbis uſitatis, ſi ordine temporum conſervato, ſi non interruptè narrabitur.

Sed quando utendum ſit aut non ſit narratione, id eſt conſilii: neque enim, ſi nota res eſt, LXXXI.

hîc alii ab aliis diſcrepent MSti, habeantque vice *ut*, vel *videant*, vel *vident*, vel *videlicet* etc. tamen emendatione non opus erit, ſi voces *ut*, *illa* conjungas cum ſequentibus *quàm longa eſt narratio?* quaſi Cicero dixiſſet; *Exempli gratia, quàm longa eſt illa narratio?*

8 Vulgò, *quàm cæteras; ſed* etc.] Nihil habet vox *cæteras*, ad quod referatur: Lambinus igitur ſic ſententiam explevit, *quàm cæteras orationis partes; ſed* etc: nec aliter editiones

eſt, [9] nec ſi dubium, quid geſtum ſit, narrari oportet; nec ſi adverſarius narravit, niſi refellemus. [1] Ac, ſi quando erit narrandum, ne illa, quæ ſuſpicionem et crimen efficient, contraque nos erunt, acriter perſequamur, et quidquid poterit, detrahamus; ne illud, quod Craſſus, ſi quando fiat, perfidia, non ſtultitia fieri putat, ut cauſſæ noceamus, accidat: nam ad ſummam totius cauſſæ pertinet, cautè an contra demonſtrata res ſit, quòd omnis orationis reliquæ fons eſt narratio. Sequitur, ut cauſſa ponatur, in quo videndum eſt, quid in controverſiam veniat. Tum ſuggerenda ſunt firmamenta cauſſæ conjunctè, et infirmandis contrariis, et tuis confirmandis: namque una in cauſſis ratio quædam eſt ejus orationis, quæ ad probandam argumentationem valet; ea autem et confirmationem et reprehenſionem quærit: ſed quia neque reprehendi, quæ contra dicuntur, poſſunt, niſi tua confirmes; neque hæc confirmari, niſi illa reprehendas; idcirco

editiones Ven. et Mediol.

9 *nec ſi dubium*,] Iſtud *ſi*, quod abeſt à Gruteri editione, reperitur in MStis Bod. Wag. et Cant. et non otioſum videtur. Senſus eſt; et ſi non dubium eſt etc.

1 *Ac, ſi quando erit narrandum*, ne *illa* etc.] Lambinus cenſuit legendum, *ſi quando erit narrandum*, videndum, *ne illa*, *quæ ſuſpicionem et crimen efficient*, *contraque nos erunt*, *acriter perſequamur*, *et*, ut *quicquid poterit*, *detrahamus*. Sed, ſi qua mutatione opus ſit, malo, ſecutus auctoritatem MStorum Mag. et Norf. editionumque Ven. et Mediol. ſic legere. *Nec illa quæ — et*, *quicquid poterit*, *detrahamus*. Hoc ſenſu: Et ea, quæ contra nos ſunt, non acriter perſequamur, et ea, quæ poterunt ejuſmodi eſſe, auferamus. Vulgaris et ſatis omnibus notus eſt hic uſus vocis *nec*, cùm ſignificat *et non*: vide tamen Notam ad ii. 70. p. 261.

2 Vulgò,

circo hæc et naturâ et utilitate et tractatione conjuncta ſunt. Omnia autem concludenda plerumque rebus augendis, vel inflammando judice vel mitigando: omniaque cum ſuperioribus orationis locis, tum maximè extremo, ad mentes judicum quàm maximè permovendas, et ad utilitatem noſtram vocandas, conferenda ſunt. Neque ſanè jam cauſſa videtur eſſe, cur ſecernamus ea præcepta, quæ de ſuaſionibus tradenda ſunt aut laudationibus; ſunt enim pleraque communia; ſed tamen ſuadere aliquid aut diſſuadere, graviſſimæ mihi videtur eſſe perſonæ: nam et ſapientis eſt, conſilium explicare ſuum de maximis rebus; et honeſti et diſerti, ut mente providere, auctoritate probare, oratione perſuadere poſſit.

Atque hæc in ſenatu minore apparatu agenda ſunt: ſapiens enim eſt conſilium, multiſque aliis dicendi relinquendus locus: vitanda etiam [2] ingenii oſtentationis ſuſpicio. [3] Concio capit omnem vim orationis, et gravitatem varie- LXXXII.

2 Vulgò, *ingenii* oſtentationiſque *ſuſpicio.*] Optimi quique dicendi et ſentiendi magiſtri præceperunt, ut vitaremus ſuſpicionem jactationis et oſtentationis; nuſquam verò, niſi in hoc loco, præceptum traditur, ut vitanda ſit *ſuſpicio ingenii*: Imò, niſi *ingenio* excellere videamur, parum proderit noſtra oratio. Optimè igitur Manutius et Lambinus legunt, *vitanda etiam ingenii* oſtentationis *ſuſpicio*. Nec aliam exhibent lectionem MSti Pal. pr. et ſec. Mem. Pith. Joan. Harl. 1. et à pr. manu Norf. Tandem dignum Cicerone præceptum videmus, idemque præcipit Quinctil. iii. 1. *In cæteris admiſcere tentavimus aliquid nitoris*, non jactandi ingenii *gratia*: et xi. 1. *In primis igitur omnis ſui vitioſa* jactatio *eſt*: *eloquentiæ tamen in oratore præcipuè.*

3 *Concio*] i. e. populi, quam hîc Noſter opponit conſilio ſenatûs;

rietatemque deſiderat. Ergo in ſuadendo nihil eſt optabilius, quàm dignitas: nam qui utilitatem putat, non quid maximè velit ſuaſor, ſed quid interdum magis ſequatur, videt; nemo eſt enim, præſertim in tam clara civitate, quin putet expetendam maximè dignitatem: ſed vincit utilitas plerumque, cum ſubeſt ille timor, eâ neglectâ ne dignitatem quidem poſſe retineri. Controverſia autem inter hominum ſententias aut in illo eſt, Utrum ſit utilius; aut etiam, cùm id convenit, certatur, Utrùm honeſtati potiùs, an utilitati conſulendum ſit. Quæ quia pugnare ſæpe inter ſe videntur, qui utilitatem defendit, enumerabit commoda pacis, opum, potentiæ, pecuniæ, vectigalium, præſidii, [4] militum, utilitates cæterarum rerum, quarum fructum utilitate metimur, itemque incommoda contrariorum. Qui ad dignitatem impellit, majorum exempla, [5] quæ erunt vel cum periculo glorioſa, colliget; poſteritatis immortalem memoriam augebit; utilitatem ex laude naſci defendet, ſemperque eam cum dignitate eſſe conjunctam. Sed, quid fieri poſſit aut non poſſit, quidque etiam ſit neceſſe aut non ſit, in utraque re maximè

natûs; ut oſtendat alio more in illa, alio in hoc oratorem dicere oportere.

4 *militum*, utilitates *cæterarum rerum*,] Lambino libens aſſentior, qui cenſuit iſtud *utilitates* delendum eſſe: ter enim in hac una ſententia eandem vocem habemus. Adde, quòd vox *commoda* præceſſerat; non igitur alio caſu Accuſativo opus eſt. Ex ſimili voce *militum* quæ præcedit, aut *utilitate* quæ ſequitur, hæc vox, opinor, nata eſt. MStus Nov. favet huic conjecturæ Lambini, quum ſic ſe habet, *militum*, *utilitates*, cæterarumque *rerum*: item

maximè eſt quærendum: inciditur enim omnis jam deliberatio, ſi intelligitur non poſſe fieri, aut ſi neceſſitas affertur; et qui id docuit, non videntibus aliis, is plurimum vidit. Ad conſilium autem de Republica dandum caput eſt, noſſe Rempublicam: ad dicendum verò probabiliter, noſſe mores civitatis; qui quia crebrò mutantur, genus quoque orationis eſt ſæpe mutandum: et, quamquam una fere vis eſt eloquentiæ, tamen, quia ſumma dignitas eſt populi, graviſſima cauſſa Reipublicæ, maximi motus multitudinis, genus quoque dicendi grandius quoddam et illuſtrius eſſe adhibendum videtur: maximaque pars orationis admovenda eſt ad animorum motus nonnumquam aut cohortatione, aut commemoratione aliqua, aut in ſpem, aut in metum, aut ad cupiditatem, aut ad gloriam concitandos: ſæpe etiam à temeritate, iracundia, [6] ſpe, injuria, invidia, crudelitate revocandos.

Fit autem, ut, quia maxima quaſi oratori LXXXIII
ſcena videatur concio, naturâ ipſâ ad ornatius dicendi genus excitetur: habet enim multitudo vim quandam talem, ut, quemadmodum tibicen ſine tibiis canere, ſic orator ſine multitudine

item MStus Mead. cùm ſic, *et cæterarum*; nam particulæ conjunctivæ ſatis docent vocem *cæterarum* ſtatim poſt *militum* ſequi debere.

5 *quæ* erunt *vel cum periculo*] Fortè legendum *eſt erant*; de præteritis enim, ſc. majorum exemplis, quæ ipſis erant vel cum periculo glorioſa, ſermo eſt.

6 *ſpe, injuria,*] Incommodè, opinor, huic loco hæret vox *ſpe*: In excerptis MSti Nov. legitur *ſpe ab injuria*; unde arbitror legendum eſſe, *ſæpe ab injuria* etc.

7 cu

titudine audiente eloquens eſſe non poſſit. Et, cùm ſint populares multi variique lapſus, vitanda eſt acclamatio adverſa populi, quæ aut orationis peccato aliquo excitatur, ſi aſperè, ſi arroganter, ſi turpiter, ſi ſordidè, ſi quoquo animi vitio dictum eſſe aliquid videatur; aut hominum offenſione, vel invidia, quæ aut juſta eſt, aut [7] ex criminatione atque fama; aut res ſi diſplicet; aut ſi eſt in aliquo motu ſuæ cupiditatis aut metus multitudo: hiſque quatuor cauſſis totidem medicinæ opponuntur: tum objurgatio, ſi eſt auctoritas; tum admonitio, quaſi lenior objurgatio; tum promiſſio, ſi audierint, probaturos; tum deprecatio, quod eſt infimum, ſed nonnumquam utile. Nullo autem loco plus facetiæ proſunt, et celeritas, et breve aliquod dictum, nec ſine dignitate et cum lepore: nihil enim tam facilè, quàm multitudo, à triſtitia et ſæpe ab acerbitate commodè ac breviter et acutè et hilarè dicto deducitur.

LXXXIV Expoſui fere, ut potui, vobis, in utroque genere cauſſarum quæ ſequi ſolerem, quæ fugere, quæ ſpectare, quaque omnino in cauſſis ratione

7 *ex criminatione atque fama;*] Hæ voces opponuntur offenſioni et invidiæ *juſtæ*, et ſignificant eam ſolùm criminationem, quæ populari fama et rumore nititur, et quam Noſter vocat *falſam criminationem*, in c. 79.

8 Vulgò, *Nec illud tertium laudationum genus*] Lambinus cenſuit delendam vocem *laudationum:* neque enim (inquit) tria ſunt laudationum genera. Sed nihil muto: ſolùm poſt vocem *tertium* comma colloco: Hoc ſenſu: Nec illud tertium genus, ſcilicet laudationum genus etc. Cui ſimile eſt illud in iii. 32. *Tertius ille modus, transferendi verbi, latè patet.*

9 *ſole-*

ratione verſari. [8] Nec illud tertium, laudationum, genus eſt difficile, quod ego initio quaſi à præceptis noſtris ſecreveram: ſed et quia multa ſunt orationum genera et graviora, et majoris copiæ, de quibus nemo fere præciperet; et quòd nos laudationibus non ita multùm uti [9] ſoleremus, totum hunc ſegregabam locum. [1] Ipſi enim Græci, magis legendi et delectationis aut hominis alicujus ornandi, quàm utilitatis hujus forenſis cauſſa, laudationes ſcriptitaverunt: quorum ſunt libri, quibus Themiſtocles, Ariſtides, Ageſilaus, Epaminondas, Philippus, Alexander, aliique laudantur. Noſtræ laudationes, quibus in foro utimur, aut teſtimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut ſcribuntur ad funebrem concionem, quæ ad orationis laudem minimè accommodata eſt. Sed tamen, quòniam eſt utendum aliquando, nonnumquam etiam ſcribendum, [2] vel ut P. Tuberoni Africanum avunculum laudanti ſcripſit C. Lælius, vel ut noſmetipſi ornandi cauſſa Græcorum more, ſi quos velimus, laudare poſſimus; ſit à nobis quoque tractatus is locus. Perſpicuum eſt

9 *ſoleremus,*] Fortè, *ſolemus*; ut ante, *multa* ſunt *orationum genera:* vel potiùs ibi lege, *eſſent.*

1 *Ipſi enim Græci, magis legendi et delectationis* etc.] Manutius et Lambinus, itemque MStus Harl. pr. ex emendatoris manu habet, *Ipſi enim Græci legendi,* qui *magis delectationis* etc. Sed opinor Ciceronem ſcripſiſſe, *Ipſi enim Græci, magis legendi aut delectationis* etc. poſito commate poſt vocem *Græci*, et copulam *et* in *aut* mutata. In utraque lectione iſtud *legendi* non eſt ſupinum, ſed participium paſſivum numeri pluralis.

2 *vel ut P. Tuberoni*] Ita Lambinus: rectè; ſequitur enim,

eſt igitur, alia eſſe in homine optanda, alia laudanda. Genus, forma, vires, opes, divitiæ, cæteraque, quæ fortuna det aut extrinſecus aut corpori, non habent in ſe veram laudem, quæ deberi virtuti uni putatur; ſed tamen, quòd ipſa virtus in earum rerum uſu ac moderatione maximè cernitur, tractanda etiam in laudationibus hæc ſunt naturæ et fortunæ bona: in quibus eſt ſumma laus, non extuliſſe ſe in poteſtate, non fuiſſe inſolentem in pecunia, non ſe prætuliſſe aliis propter abundantiam fortunæ: ut opes et copiæ non ſuperbiæ videantur ac libidini, ſed bonitati ac moderationi facultatem et materiam dediſſe. Virtus autem, quæ eſt per ſe ipſa laudabilis, et ſine qua nihil laudari poteſt, tamen habet plures partes, quarum

nim, *vel ut noſmet ipſi.* Vulgo, *velut.* Lælius ſcripſit orationem, qua uteretur in avunculo ſuo laudando Tubero.

3 Vulgò, *quarum alia eſt ad laudationem* etc.] Manutius legit *quarum alia eſt* aliâ *ad laudationem aptior*; quam lectionem vehementer probo; ſolet enim Cicero gemina voce in hoc ſenſu uti: ſic iii. 14. ubi de virtutibus (ut hîc) loquitur: *Sed tamen eſt ſpecies* alia *magis* aliâ *formoſa et illuſtris:* Et in Oratore; *Alius alio melior atque aptior eſt.* Puta iſtam vocem *aliâ* ab indoctis librariis, tamquam redundantem, omiſſam fuiſſe.

4 Vulgò, *qui eas* in ſe *habent,*] Non temere aget is, qui verba *in ſe* de textu deturbaverit, quæ non poſtulat ſenſus. Lambinus ea primus ejecit; cui aſſentiuntur MSti Joan. Mag. Nov. et Bod. et Carolus Stephanus.

5 Vulgò, *res humanæ geruntur, tenues et*] Antonius hìc dividit virtutes in eas, quæ humano generi utiles ſunt, et eas, quæ admirationi ſunt, ſed magis iis, qui poſſident, utiles: hujus generis ſunt *ſapientia, magnitudo animi,* etc. Primò igitur, falſum eſt magnitudine animi omnes res humanas geri. Audi ipſum Ciceronem de Off. i. 20. ubi dicit: *Fortem animum et magnum cerni, ſi res geras* magnas *illas quidem et maximè utiles; ſed et vehementer*

[3] quarum alia eſt aliâ ad laudationem aptior: ſunt enim aliæ virtutes, quæ videntur in moribus hominum, et quadam comitate ac beneficentia poſitæ: aliæ, quæ in ingenii aliqua facultate, aut animi magnitudine ac robore. Nam clementia, juſtitia, benignitas, fides, fortitudo in periculis communibus, jucunda eſt auditu in laudationibus; (omnes enim hæ virtutes non tam ipſis, [4] qui eas habent, quàm generi hominum fructuoſæ putantur): ſapientia et magnitudo animi, qua omnes [5] res humanæ tenues et pro nihilo putantur; et in excogitando vis quædam ingenii, et ipſa eloquentia admirationis habet non minùs, jucunditatis minùs: ipſos enim magis videtur, quos laudamus, quàm illos, apud quos laudamus,

menter arduas plenaſque laborum. Non igitur omnes res geſtæ, ſed difficiles et periculoſæ magnitudinem animi indicant. Secundò, non magis verum eſt, magnitudinem animi tenuem et pro nihilo putari: contrarium enim apertè poſtea Antonius docet, cùm dicit, *ferunt aures hominum illa, quæ mirabilia ſunt in virtute, laudari.* Interim iſta vox *geruntur* abeſt à MStis Joan. Harl. pr. Pal. primo et ſecundo, Pith. Mem. et quibuſdam veteribus Caroli Stephani libris. Abeſt etiam ab excerptis MS. Nov. et punctis ſubducitur in ſexto Pal. Si vocem *geruntur* ejicias, lector, ſenſus erit: Sapientia et magnitudo animi, quæ contemnit et infra ſe poſitas putat res humanas, itemque eloquentia, minùs jucundæ ſunt audientibus, cùm laudentur, quàm illæ virtutes, quæ humano generi utiles ſunt: ſed non minùs eas admiramur, cùm laudatas audiamus. Sic de Off. i. 20. *Fortis* animus *et* magnus *duabus rebus maximè cernitur: quarum una in rerum externarum* deſpicientia *ponitur.* Tuſc. Diſp. iv. 23. *Fortitudine* contemnendæ *ſunt* res humanæ. iii. 7. *Qui* animi magni *ſit, invictum: qui invictus ſit, eum* humanas res deſpicere. iii. 17. *Aderit fortitudo, quæ te animo tanto eſſe coget, ut omnia, quæ poſſint homini evenire, contemnas et* pro nihilo putes. De Fin. iii.

damus, ornare ac tueri: ſed tamen in laudando jungenda ſunt etiam hæc genera virtutum: [6] ferunt enim aures hominum cum illa, quæ jucunda et grata, tum etiam illa, quæ mirabilia ſunt in virtute, laudari.

LXXXV. Et, quoniam ſingularum virtutum ſunt certa quædam officia ac munera, et ſua cuique virtuti laus propria debetur, erit explicandum in laude juſtitiæ, quid cum fide, quid cum æquabilitate, quid cum ejuſmodi aliquo officio is, qui laudabitur, fecerit; itemque in cæteris res geſtæ ad cujuſque virtutis genus et vim et nomen accommodabuntur. Gratiſſima autem laus eorum factorum habetur, quæ ſuſcepta videntur à viris fortibus ſine emolumento ac præmio: quæ verò etiam cum labore et periculo ipſorum, hæc habent uberrimam copiam ad laudandum, quòd et dici ornatiſſimè poſſunt, et audiri facillimè: ea enim denique virtus eſſe videtur præſtantis viri, quæ eſt fructuoſa aliis, ipſi autem laborioſa aut periculoſa, aut certè gratuita. Magna etiam illa laus et admirabilis videri ſolet, [7] tuliſſe caſus ſapienter adverſos, non fractum eſſe fortuna, retinuiſſe in rebus aſperis dignitatem. Neque tamen illa non ornant, habiti honores, decreta

iii. 8. *Eum, qui* magno *ſit* animo *et forti, omnia, quæ cadere in hominem poſſint, deſpicere et* pro nihilo putare.

6 Vulgò, *feriunt enim*] Videa, lector, quàm illa *feriunt aures illa laudari* mendoſa ſint. Nonnulli igitur pro *laudari* repoſuerunt *laudata:* ſed contra auctoritatem MStorum omnium. Victorius primus legendum conjecit, *ferunt enim aures* etc: et eam conjecturam auctoritate duorum antiquorum librorum Manutius confirmavit. Ne verò hæc lectio Victorii in dubium

[8] decreta virtutis præmia, res geſtæ judiciis hominum comprobatæ; in quibus etiam, felicitatem ipſam deorum immortalium judicio tribui, laudationis eſt. Sumendæ autem res erunt aut magnitudine præſtabiles, aut novitate primæ, aut genere ipſo ſingulares: neque enim parvæ, neque uſitatæ, neque vulgares, admiratione aut omnino laude dignæ videri ſolent. Eſt etiam cum cæteris præſtantibus viris comparatio in laudatione præclara. De quo genere libitum eſt mihi paulo plura, quàm oſtenderam, dicere, non tam propter uſum forenſem, qui eſt à me in omni hoc ſermone tractatus, quàm ut hoc videretis, ſi laudationes eſſent in oratoris officio, quod nemo negat, oratori virtutum omnium cognitionem, ſine qua laudatio effici non poſſit, eſſe neceſſariam. Jam vituperandi præcepta contrariis ex vitiis ſumenda eſſe, perſpicuum eſt: ſimul eſt illud ante oculos, nec bonum virum propriè et copioſè laudari ſine virtutum, nec improbum notari ac vituperari ſine vitiorum cognitione ſatis inſignitè atque aſperè poſſe: atque his locis et laudandi et vituperandi ſæpe nobis eſt utendum in omni genere cauſſarum. Habetis, de inveniendis rebus diſponendiſque quid ſentiam. Adjun-

dubium poſthac vocetur, docendus es, lector, me inveniſſe *ferunt* in MStis Cant. Wag. Mead. Harl. duobus, Norf. Bod. Mag. Nov. et Bal. et Joan.

7 *tuliſſe caſus* ſapienter *adverſos,*] Lamb. *patienter:* ſed in ii. 11. legimus, *ſi non habuerit, ſapienter caruiſſe.*

8 *decreta* virtutis *præmia,*] Lambinus legit *virtuti*; ſed emendatione non opus eſt: *decreta* (ſc. alicui viro) *virtutis præmia.*

Adjungam etiam de memoria, ut labore Craſſum levem, neque ei quidquam aliud, de quo diſſerat, relinquam, niſi ea, quibus hæc exornentur.

LXXXVI Perge verò, inquit Craſſus: libenter enim te cognitum jam artificem, aliquandoque evolutum illis integumentis diſſimulationis tuæ nudatumque perſpicio; et, quòd mihi nihil, aut quòd non multum relinquis, percommodè facis, eſtque mihi gratum. Jam iſtuc, quantum tibi ego reliquerim, inquit Antonius, erit in tua poteſtate; ſi enim verè agere volueris, omnia tibi relinquo: ſin diſſimulare, tu, quemadmodum his ſatisfacias, videris. Sed, ut ad rem redeam, non ſum tanto ego, inquit, ingenio, quanto Themiſtocles fuit, ut oblivionis artem, quàm memoriæ malim: gratiamque habeo Simonidi illi Ceio, quem primum ferunt artem memoriæ protuliſſe. Dicunt enim, cùm cœnaret Crannone in Theſſalia Simonides apud Scopam, fortunatum hominem et nobilem, ceciniſſetque id carmen, quod in eum ſcripſiſſet, in quo multa ornandi cauſſa, poetarum more, in Caſtorem ſcripta et Pollucem fuiſſent, nimis illum ſordidè Simonidi dixiſſe, *ſe dimidium ejus ei, quod pactus eſſet pro illo carmine, daturum: reliquum à ſuis Tyndaridis, quos æquè*

9 *ſurrexiſſe illum, prodiſſe,* etc.] Delevi vocem vulgatam *ipſum* poſt *illum* auctoritate MStorum Joan. Wag. Cant. et Harl. 1. editionumque Steph. et Lambini; ſenſu eam abeſſe non modò permittente, ſed etiam (ut opinor) poſtulante.

2 *effingenda animo,*] Vide Not. ad verba *animis affigi noſtris* in cap. ſequ.

2 *unde dicas,*] *Unde* pro *à quo:*

æquè laudaſſet, peteret, ſi ei videretur. Paulo poſt eſſe ferunt nuntiatum Simonidi, ut prodiret, juvenes ſtare ad januam duos quoſdam, qui eum magnopere evocarent; [9] ſurrexiſſe illum, prodiſſe, vidiſſe neminem; hoc interim ſpatio conclave illud, ubi epularetur Scopas, concidiſſe; ea ruina ipſum oppreſſum cum ſuis interiiſſe: quos cùm humare vellent ſui, neque poſſent obtritos internoſcere ullo modo, Simonides dicitur ex eo, quòd meminiſſet, quo eorum loco quiſque cubuiſſet, demonſtrator uniuſcujuſque ſepeliendi fuiſſe. Hac tum re admonitus inveniſſe fertur, ordinem eſſe maximè, qui memoriæ lumen afferret: itaque iis, qui hanc partem ingenii exercerent, locos eſſe capiendos, et ea, quæ memoria tenere vellent, [1] effingenda animo, atque in his locis collocanda: ſic fore ut ordinem rerum locorum ordo conſervaret, res autem ipſas rerum effigies notaret; atque ut locis pro cera, ſimulacris pro literis uteremur.

Qui ſit autem oratori memoriæ fructus, LXXXVII. quanta utilitas, quanta vis, quid me attinet dicere: tenere, quæ didiceris in accipienda cauſſa, quæ ipſe cogitaris? omnes fixas eſſe in animo ſententias? omnem deſcriptum verborum apparatum? ita audire vel eum, [2] unde dicas,

quo: et *unde*, ſive *ab aliquo dicere* idem eſt quod dicere ea, quæ quis ſuggerit oratori pro ipſo in cauſſà dicenda. Ita Noſter in Or. pro Cluent. c. 34. *non modò dicendi à reo, ſed ne ſurgendi quidem poteſtas fuit.* Quatuor aut quinque MSti mei cum nonnullis vet. editionibus habent *diſcas:* ſed verba *unde dicas* meliùs cum iis conveniunt, quæ ſequuntur, *vel eum,*

dicas, vel eum, cui reſpondendum ſit, ut illi non infundere in aures tuas orationem, ſed in animo videantur inſcribere? Itaque ſoli, qui memoria vigent, ſciunt quid, et quatenus, et quomodo dicturi ſint, quid reſponderint, quid ſuperſit: iidemque multa ex aliis cauſſis aliquando à ſe acta, multa ab aliis audita meminerunt. Quare confiteor equidem hujus boni naturam eſſe principem, ſicut earum rerum, de quibus ante locutus ſum, omnium; ſed hæc ars tota [3] dicendi, ſive artis imago quædam eſt et ſimilitudo, habet hanc vim, non ut totum aliquid, cujus in ingeniis noſtris pars nulla ſit, pariat et procreet, verùm ut ea, quæ ſunt orta jam in nobis et procreata, educet atque confirmet. Verumtamen neque tam acri memoria fere quiſquam eſt, ut, non diſpoſitis notatiſque

eum, cui reſpondendum ſit.

3 *dicendi,*] Scripſerat Cicero, ni fallor, *diſcendi*; pergit enim loqui de arte Memoriæ. Si autem *tantum*, ut aiunt, *ſcimus, quantum memoria tenemus*, quid mirum ſi artem Memoriæ Cicero artem *diſcendi* vocet? Muretus.

4 *verborum* aut *ſententiarum complectatur*;] MStus Mag. exhibet *et*; editiones verò Ven. et Mediol. *atque*,

5 Vulgò, *animis* effingi *noſtris*,] In præcedente capite habes hæc verba, *ea, quæ memoria tenere vellent*, effingenda *animo*, Ubi Lamb. legit *affigenda*, ſed, ut opinor, mendosè. In hoc verò loco non *effingi*, ſed *affigi* probo. Cur autem illud *effingenda* retineam, hoc *effingi* rejiciam, ratio reddetur. Sed ad eam reddendam liceat mihi ex Cicerone originem et doctrinam artificialis Memoriæ deſcribere. Obſervat primò Cicero nos ea diutiſſimè retinere, i. e. *ea maximè animis* affigi *noſtris*, quæ ſenſus aliquis nobis imprimit; ex omnibus autem ſenſibus ſenſum videndi res nobis acerrimè imprimere. Earum igitur rerum, quas memoria tenere velimus, imagines aliquæ (quæ, cùm oculis viſuque percipiuntur, validiùs nos feriunt) nobis in animo noſtro formandæ ſunt, i. e. *ea* effingenda *ſunt animo noſtro*.

Porrò,

tiſque rebus, ordinem [4] verborum aut ſententiarum complectatur; neque verò tam hebeti, ut nihil hac conſuetudine et exercitatione adjuvetur. Vidit enim hoc prudenter ſive Simonides, ſive alius quis invenit, ea maximè [5] animis affigi noſtris, quæ eſſent à ſenſu tradita atque impreſſa; acerrimum autem ex omnibus noſtris ſenſibus eſſe ſenſum videndi: quare facillimè animo teneri poſſe ea, quæ perciperentur auribus aut cogitatione, ſi etiam oculorum commendatione animis traderentur; ut res cæcas et ab adſpectus judicio remotas conformatio quædam et imago et figura ita notaret, ut ea, quæ cogitando complecti non poſſemus, intuendo quaſi teneremus. His autem formis atque corporibus, ſicut omnibus, quæ ſub adſpectum [6] veniunt, ſedes opus eſt; etenim

Porrò, quoniam imagines ſine ſede intelligi et concipi nequeunt, locis utendum eſt. His fundamentis nititur hujus Memoriæ doctrina. Dixi autem *effingere* idem eſſe, ac imagines in animo formare; proboque ex Quinctil. xi. 2. *Opus eſt imaginibus, vel ſimulacris, quæ utique* fingenda *ſunt.* Porrò, dicit Antonius ea, quæ *effingenda ſunt animo*, in locis eſſe collocanda: auctor autem libri tertii ad Heren. dicit *imagines collocandas eſſe in locis.* Idem igitur *imagines* ſunt, ac *effictа.* Notandum eſt etiam MSti Joan. marginem habere in præcedente capite *effigianda animo:* quæ lectio hanc interpretationem vocis *effingere* confirmat. Dixi antea *animis affigi* ſignificare *memoria teneri:* quod patet ex ſequentibus verbis, *quare facillimè animo teneri poſſe ea* etc. Ubi Antonius idem dicit, paulum mutatis tamen verbis, et duabus ſenſuum ſpeciebus allatis. Quinct. ſæpe in loco citato habet *memoriæ affigere*, et *animo affigere.* Libenter igitur his rationibus, et auctoritate Aſc. Steph. et duarum aliarum editionum, et excerpt. MS. Nov. adductus lego, *ea maximè animis* affigi *noſtris:* quod et in marg. extat MS. Harl. 2.

6 *veniunt, ſedes opus eſt:*] In MStis Mead. et Harl. ſec. et in Nov. ab emendatoris manu, ſic

etenim corpus intelligi ſine loco non poteſt. Quare ne in re nota et pervulgata multus et inſolens ſim, locis eſt utendum multis, illuſtribus, explicatis, [7] modicis intervallis: [8] imaginibus autem agentibus, acribus, inſignitis, quæ occurrere celeriterque percutere animum poſſint. Quam facultatem et exercitatio dabit, ex qua conſuetudo gignitur, et ſimilium verborum converſa, et immutata caſibus, aut traducta ex parte ad genus notatio, et unius verbi imagine totius ſententiæ informatio, pictoris cujuſdam ſummi ratione et modo, formarum varietate locos diſtinguentis.

LXXXVIII [9] Sed verborum memoria, quæ minùs eſt nobis neceſſaria, majore imaginum varietate diſtinguitur: multa enim ſunt verba, quæ, quaſi articuli, connectunt membra orationis, quæ formari ſimilitudine nulla poſſunt: eorum fingendæ nobis ſunt imagines, quibus ſemper utamur. Rerum memoria propria eſt oratoris: [1] eam ſingulis perſonis bene poſitis notare poſſumus, ut ſententias imaginibus, ordinem locis

ſic legitur, *veniunt, memoria noſtra admonetur et excitatur: ſed locis opus eſt* etc: et huic lectioni favent ſequentia.

7 *modicis intervallis:*] *Intervalla locorum* (ait Scriptor ad Heren. iii. 19.) *mediocria eſſe placet, fere paulo plus aut minus pedum tricenûm:* ubi vide plura de locis et imaginibus.

8 *imaginibus autem agentibus,*] Fuit, cùm arbitrarer pro *autem* legendum fuiſſe *aliquid*; quo modo hæc Ciceronis verba in vulgatis editionibus Quinctil. Inſt. Or. xi. 2. citantur: ſed et vetuſtiores Quinctil. editiones habent *autem*; et hanc lectionem ferri poſſe video, cùm Noſter in Bruto c. 92. dicit, *acrem oratorem, incenſum, agentem, et canorum concurſus hominum forique ſtrepitus deſiderat.*

9 *Sed verborum memoria,* etc.] Ut hunc locum intelligamus,

locis comprehendamus. Neque verum eſt, quod ab inertibus dicitur, opprimi memoriam imaginum pondere, et obſcurari etiam id, quod per ſe natura tenere potuiſſet: vidi enim ego ſummos homines, et divina prope memoria, Athenis Charmadam, in Aſia (quem vivere hodie aiunt) Scepſium Metrodorum; quorum uterque, tamquam literis in cera, ſic ſe aiebat imaginibus in iis locis, quos haberet, quæ meminiſſe vellet, perſcribere. Quare hac exercitatione non eruenda memoria eſt, ſi eſt nulla naturalis: ſed certè, ſi latet, evocanda eſt. Habetis ſermonem bene longum hominis utinam non impudentis: illud quidem certè, non nimis verecundi; qui quidem, cum te, Catule, tum etiam L. Craſſo audiente, de dicendi ratione tam multa dixerim: nam iſtorum ætas minùs me fortaſſe movere debuit: ſed mihi ignoſcetis profectò, ſi modò, quæ cauſſa me ad hanc inſolitam mihi loquacitatem impulerit, acceperitis.

Nos verò, inquit Catulus, (etenim pro me LXXXIX

hoc,

mus, obſervandum eſt, *imagines* aliud quiddam ſignificare, ac ſimulacra et ſimilitudinem: neque enim neceſſe eſt, ut *imagines* ſemper ſimiles ſint iis rebus, quas ad memoriam adjuvandam repræſentant. Dicit igitur Antonius, multa verba, ut adverbia, præpoſitiones, etc. ſimilitudine nulla ſignificari poſſe: ſi igitur eorum meminiſſe velimus, neceſſe eſt in promptu habere quàm plurimas quaſi arbitrarias imagines, quæ, quamvis nihil ſimile habeant, longo tamen uſu perceptæ ea verba, quibus opus eſt, ob oculos noſtros ponant. Hanc autem veram eſſe interpretationem confirmant verba Quinct. xi. 2. *Mitto, quod quædam* (verba) *nullis ſimulacris ſignificari poſſunt; habeamus enim ſanè, ut qui notis ſcribunt, certas* imagines *omnium etc.*

1 *eam ſingulis perſonis bene*

poſitis

hoc, et pro meo fratre reſpondeo), non modò tibi ignoſcimus, ſed te diligimus, magnamque tibi habemus gratiam; et cum humanitatem et facilitatem agnoſcimus tuam, tum admiramur iſtam ſcientiam et copiam. Equidem etiam hoc me aſſecutum puto, quòd magno ſum levatus errore, et illa admiratione liberatus, quòd multis cum aliis ſemper admirari ſolebam, unde eſſet illa tanta tua in cauſſis divinitas: nec enim te iſta attigiſſe arbitrabar, quæ diligentiſſimè cognoſſe et undique collegiſſe, uſuque doctum partim correxiſſe video, partim comprobaſſe. Neque eo minùs eloquentiam tuam, et multo magis virtutem et diligentiam admiror: et ſimul gaudeo judicium animi mei comprobari, quòd ſemper ſtatui, neminem ſapientiæ laudem et eloquentiæ ſine ſummo ſtudio et labore et doctrina conſequi poſſe. Sed tamen quidnam eſt id, quod dixiſti, fore ut tibi ignoſceremus, ſi cognoſſemus, quæ te cauſſa in ſermonem impuliſſet? Quæ eſt enim alia cauſſa, niſi quòd nobis et horum adoleſcentium ſtudio, qui te attentiſſimè audierunt, morem gerere voluiſti? Tum ille, Adimere, inquit, omnem recuſationem Craſſo volui, quem ego paulo ſciebam vel pudentiùs, vel invitiùs (nolo enim dicere de tam ſuavi homine, faſtidioſiùs) ad hoc genus

poſitis, etc.] Perſonæ in hoc loco ſignificant imagines, facies fictas: ſic Lucret. iv. 29.

—— *ſi quis priùs, arida quàm ſit*
Cretea perſona, adlidat pilæve trabive.

2 *quadriennio minor*] Noſter in Bruto c. 43. dicit Craſſum *triennio ipſo minorem* fuiſſe Antonio.

4 *An*

nus ſermonis accedere. Quid enim poterit dicere? conſularem ſe eſſe hominem et cenſorium? eadem noſtra cauſſa eſt. An ætatem afferet? [2] quadriennio minor eſt. [3] An ſe neſcire, quæ ego ſerò, quæ curſim arripui, quæ ſubſicivis operis (ut aiunt); iſte à puero, ſummo ſtudio, ſummis doctoribus? Nihil dicam de ingenio, cui par nemo fuit; etenim me dicentem qui audierit, nemo umquam tam ſui deſpiciens fuit, quin ſperaret aut meliùs, aut eodem modo ſe poſſe dicere: Craſſo dicente, nemo tam arrogans, qui ſimiliter ſe umquam dicturum eſſe confideret. Quamobrem, ne fruſtra hi tales viri venerint, te aliquando, Craſſe, audiamus.

Tum ille, Ut ita iſta eſſe concedam, inquit, Antoni, quæ ſunt longè ſecus, quid mihi tu tandem hodie, aut cuiquam homini, quod dici poſſit, reliquiſti? Dicam enim verè, amiciſſimi homines, quod ſentio: ſæpe ego doctos homines, quid dico ſæpe? imò nonnumquam: ſæpe enim quî potui, qui puer in forum venerim, neque inde umquam diutiùs, quàm quæſtor, abfuerim? ſed tamen audivi, ut heri dicebam, et Athenis cùm eſſem, doctiſſimos viros, et in Aſia iſtum ipſum Scepſium Metrodorum, cùm de his ipſis rebus diſputaret: neque verò mihi quiſquam copioſiùs XC.

3 *An ſe neſcire, quæ ego ſerò,* etc.] Lamb. et C. Steph. ut et MSti Mead. et Harl. pr. *An ſe* hæc *neſcire?* ſed mutando puncta malo ſic ſententiam refingere. *An ſe neſcire; quæ ego ſerò, quæ curſim arripui, quæ ſubſicivis operis (ut aiunt); iſte à puero, ſummo ſtudio, ſummis doctoribus? Nec* aliter

ſiùs umquam viſus eſt, neque ſubtiliùs in hoc genere dicendi, quàm iſte hodie, eſſe verſatus: quòd ſi eſſet aliter, et aliquid intelligerem ab Antonio prætermiſſum, non eſſem tam inurbanus ac pæne inhumanus, [4] uti eo gravarer, quod vos cupere ſentirem. Tum Sulpitius, An ergo, inquit, oblitus es, Craſſe, Antonium ita partitum eſſe tecum, ut ipſe inſtrumentum oratoris exponeret, tibi ejus diſtinctionem atque ornatum relinqueret? Hîc ille, Primùm, quis Antonio permiſit, inquit, ut et partes faceret, et, utram vellet, prior ipſe ſumeret? deinde, ſi ego rectè intellexi, cùm valde libenter audirem, mihi conjunctè eſt viſus de utraque re dicere. Ille verò, inquit Cotta, ornamenta orationis non attigit, neque eam laudem, ex qua eloquentia nomen ipſum invenit. Verba igitur, inquit Craſſus, mihi reliquit Antonius, rem ipſe ſumſit. Tum Cæſar, Si, quod difficilius eſt, id tibi reliquit, eſt nobis, inquit, cauſſa, cur te audire cupiamus; ſin, quod facilius, tibi cauſſa non eſt, cur recuſes. Et Catulus, Quid? quod dixiſti, inquit, Craſſe, ſi hîc hodie apud te maneremus, te morem nobis eſſe geſturum, nihilne ad fidem tuam putas pertinere? Tum Cotta ridens, Poſſem tibi, inquit, Craſſe, conce-

aliter ſe habet ſententia in quibuſdam veteribus editionibus.

4 *uti eo gravarer,*] Hîc verbum *gravarer* paſſivè accipiendum eſt: ſed ſex noſtri MSti habent *ut in eo gravarer*; quæ lectio, ſi vera eſt, ſubintelligenda eſt vox *verſari* ex præcedentibus; dixerat enim Antonium *in hoc genere dicendi eſſe verſatum*.

concedère; ſed vide, ne quid Catulus attulerit religionis: opus hoc cenſorium eſt: id autem committere, vide, quàm ſit homini turpe cenſorio. Agite verò, ille inquit, ut vultis: ſed nunc quidem, quoniam id temporis eſt, ſurgendum cenſeo et requieſcendum: poſt meridiem, ſi ita vobis eſt commodum, loquemur aliquid, niſi fortè in craſtinum differre mavultis. Omnes ſe vel ſtatim, vel, ſi ipſe poſt meridiem mallet, quamprimùm tamen audire velle dixerunt.

M. TUL.

M. TULLII CICERONIS DE ORATORE AD Q. FRATREM

DIALOGUS, ſeu LIBER III.

I. INSTITUENTI mihi, Quinte frater, eum ſermonem referre et mandare huic tertio libro, quem poſt Antonii diſputationem Craſſus habuiſſet, acerba ſanè recordatio veterem animi curam moleſtiamque renovavit. Nam illud immortalitate dignum ingenium, illa humanitas, illa virtus L. Craſſi morte exſtincta

NOTÆ ET EMENDATIONES AD LIBRUM TERTIUM.

1 *aliud eſſe conſilium,*] Per vocem *conſilium* (pro qua alii edidere *concilium)* intellige cœtum vel congregationem, ſive eos qui conſulunt, non id quod conſulentes ſequuntur: Sic in ii. 82. de ſenatu dicit, *ſapiens eſt conſilium:* et in ii. 39. *aliud conſilium inſtituendum* etc.

2 *Ibi, cùm Druſus*] Vide quæ Cicero de hac re dicit in i. 7. Lege Sempronia judicia publica à ſenatu ad Equeſtrem ordinem tranſlata fuerunt: M. verò Livius Druſus tribunus plebis, repugnante conſule L. Marcio Philippo, legem tulit, ut æquâ ex parte judicia eſſent penes ſenatum et ordinem Equeſtrem. Hinc illa diſſidia Philippi

ſtincta ſubitò eſt vix diebus decem poſt eum diem, qui hoc et ſuperiore libro continetur: ut enim Romam rediit extremo ſcenicorum ludorum die, vehementer commotus ea oratione, quæ ferebatur habita eſſe in concione à Philippo, quem dixiſſe conſtabat, *videndum ſibi* [1] *aliud eſſe conſilium, illo ſenatu ſe Rempublicam gerere non poſſe*; manè idibus Septembris et ille et ſenatus frequens vocatu Druſi in curiam venit. [2] Ibi, cùm Druſus multa de Philippo queſtus eſſet, retulit ad ſenatum de illo ipſo, quòd conſul in eum ordinem tam graviter in concione eſſet invectus. Hîc, ut ſæpe inter homines ſapientiſſimos conſtare vidi, quamquam hoc Craſſo, cùm aliquid accuratiùs dixiſſet, ſemper fere contigiſſet, ut numquam dixiſſe meliùs putaretur, tamen omnium conſenſu [3] ſic eſſe tum judicatum, cæteros à Craſſo ſemper omnes, illo autem die etiam ipſum à ſeſe ſuperatum: deploravit enim caſum atque orbitatem ſenatus; cujus ordinis à conſule, qui quaſi parens bonus aut tutor fidelis eſſe deberet, tamquam ab aliquo nefario prædone, diriperetur patrimonium dignitatis; neque

lippi et Druſi, hujus auctoritatem Senatus defendentis, illius, licet conſul tum eſſet, eam oppugnantis.

3 *ſic eſſe tum judicatum,*] Manutius legit *ſic eſt tum judicatum:* Lambinus verò in priore parte ſententiæ legit, *Hîc ſæpe inter homines* etc. deleto *ut*; cui lectioni favet MStus Mag. Urſinus teſtatur ſe in libro quodam antiquo inveniſſe, *ſic eſſe tum judicatum audivi*; et iſtud *audivi* extat in edit. Ven. Mediol. et Rawl. itemque in MSto Mead. Fortaſſe nihil mutandum eſt; ſed ad ſupplendam ſententiam vox *vidi* ex præcedentibus ſubintelligenda eſt ante voces *eſſe tum judicatum.*

4 *neque*

[4] neque verò eſſe mirandum, ſi, cùm ſuis conſiliis Rempublicam profligaſſet, conſilium ſenatus à Republica repudiaret. Hîc, cùm homini et vehementi et diſerto, et in primis forti ad reſiſtendum, Philippo, quaſi quaſdam verborum faces admoviſſet, non tulit ille et graviter exarſit, [5] pignoribuſque ablatis Craſſum inſtituit coercere. Quo quidem ipſò in loco multa à Craſſo divinitus dicta [6] efferebantur, cùm ſibi illum conſulem eſſe negaret, cui ſenator ipſe non eſſet: *An tu, quum omnem auctoritatem univerſi ordinis prò pignore putaris, eamque in conſpectu populi Romani concideris, [7] me his pignoribus exiſtimas poſſe terreri? Non tibi illa ſunt cædenda, ſi Craſſum vis coercere: hæc tibi eſt excidenda lingua; qua vel evulſa, ſpiritu ipſo libidinem tuam libertas mea refutabit.*

II. Permulta tum vehementiſſimâ contentione animi,

4 *neque verò eſſe mirandum,*] Subintellige *dixit*, ut ſenſus ſit, *et dixit non eſſe mirandum* etc.

5 *pignoribuſque ablatis*] Val. Maximus vi. 2. dicit *Philippum Conſulem juſſiſſe lictorem manum L. Craſſo injicere.* Iſte Conſul jubendo, ut bona Craſſi caperentur, ita voluit eum multare; *pignora* verò ea, quæ ſic à Magiſtratu caperentur et *auferrentur*, dicebantur fuiſſe *conciſa* vel *cæſa*, ut in ſequentibus patet.

6 *efferebantur,*] Sc. è Senatu, quæ in illo dicta erant, ſerebantur: non igitur opus eſt, ut cum nonnullis legamus *eſſe ferebantur.*

7 *me his pignoribus*] In vulgata lectione *meis* (quæ à Grutero, opinor, profecta eſt) deeſt *me* ante Infinitivum *poſſe*: quapropter eam lectionem revocavi, quæ veteribus editionibus hæret, et MStis Cant. Mead. Wag. Harl. 2. et tribus Oxonienſibus.

8 *in auctoritatibus præſcriptis extat)*] Vulgò *perſcriptis*: ſed MSti Bal. et Mead. atque etiam Nov. à nup. manu habent *præſcriptis*: Eadem vox ineſt in edit. Ven. et Mediol.

et

animi, ingenii, virium ab eo dicta eſſe conſtabat; ſententiamque eam, quam ſenatus frequens ſecutus eſt, ornatiſſimis et graviſſimis verbis, ut populo Romano ſatisfieret, numquam ſenatûs neque conſilium Reipublicæ neque fidem defuiſſe, ab eo dictam; et eundem (id quod [8] in auctoritatibus præſcriptis exſtat) ſcribendo adfuiſſe. Illa tamquam cycnea fuit divini hominis vox et oratio; quam quaſi exſpectantes, poſt ejus interitum veniebamus in curiam, ut veſtigium illud ipſum, in quo ille poſtremùm inſtitiſſet, contueremur. Namque tum latus ei dicenti condoluiſſe, ſudoremque multum conſecutum eſſe audiebamus: ex quo cùm cohorruiſſet, cum febri domum rediit, dieque ſeptimo lateris dolore conſumtus eſt. O fallacem hominum ſpem, fragilemque fortunam, et inanes noſtras contentiones! quæ in medio ſpatio ſæpe franguntur et coruunt, aut

et eam Manutius ex antiquo Borromæi libro repoſuit: et, ut erat Romanarum Antiquitatum peritiſſimus, probat ea ſolita eſſe dici *præſcripta*; in quibus Senatorum nomina *præſcribebantur*, et ad hanc rem citat Feſti verba: *aut, ſi non tot ſint Senatores, quo numero liceat* præſcribi *Senatuſconſulta* etc. Sic Cicero in Epiſt. ad Fam. v. 2. *Illud Senatuſconſultum, quod eo die factum eſt, ea* præſcriptione *eſt, ut* etc. In Oratione ſecunda de lege Agraria, c. 4. *à quibus ei locus primus in indice, et* præſcriptione *legis conceſſus eſt.* Porro, *auctoritates præſcriptæ* non hîc (monente Petavio) pro ſenatuſconſultis ſimpliciter accipiendæ ſunt: aliud enim *auctoritas*, aliud *ſenatuſconſultum* fuit, ſecundùm Sigonium ad iv. Livii. Senatuſconſultum magis ratum fuit quàm auctoritas: ſi enim vel Senatorum numerus juſtus defuiſſet, vel magiſtratus interceſſiſſet, decretum quidem præſcribebatur, ut Senatorum de ea re judicium extaret: nondum tamen ratum erat, ſed *auctoritas* tantùm dicebatur. Id ipſum fiebat, ſi vel non idoneo

[9] aut ante in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt. Nam, quamdiu Craſſi fuit ambitionis labore vita [1] diſtricta, tamdiu privatis magis officiis et ingenii laude floruit, quàm fructu amplitudinis aut Reipublicæ dignitate: qui autem ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, omnium conceſſu, ad ſummam auctoritatem dabat, is ejus omnem ſpem atque omnia vitæ conſilia morte pervertit. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus: ſed ii tamen Rempublicam caſus ſecuti ſunt, ut mihi non erepta L. Craſſo à diis immortalibus vita, ſed donata mors eſſe videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem invidia ſenatum, non ſceleris nefarii principes civitatis reos, non luctum filiæ, non exſilium generi, non acerbiſſimum C. Marii fugam, non illam poſt reditum ejus cædem omnium crudeliſſimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem, in qua ipſe florentiſſima multùm omnibus gloria præſtitiſſet.

III. Sed, quoniam attigi cogitatione vim varietatemque fortunæ, non vagabitur oratio mea longiùs, atque eis fere ipſis definietur viris, qui hoc ſermone, quem referre cœpimus, continentur,

idoneo tempore, vel non legitimum in locum, vel non legitimo edicto Senatus convocaretur; quæ omnia diſertè explicat Dio in lib. lv. Rom. Hiſt.

9 *aut ante in ipſo*] MSti Joan. Bod. Cant. Mead. et Harl. duo, cum edit. Rawl. habent *aut*, non *et*: Recte: de duplici enim caſu Noſter loqui videtur; altero illorum qui in medio curſu franguntur, altero illorum qui prope finito curſu obruuntur, antequam portum conſpicere potuerunt: quod Craſſo

-nentur. Quis enim non jure beatam L. Craſſi mortem illam, quæ eſt à multis ſæpe defleta, dixerit, cùm horum ipſorum ſit, qui tum cum illo poſtremùm fere collocuti ſunt, eventum recordatus? Tenemus enim memoria, Q. Catulum, virum omni laude præſtantem, dum ſibi non incolumem fortunam, ſed exſilium et fugam deprecaretur, eſſe coactum, ut vita ſe ipſe privaret. Jam M. Antonii in his ipſis roſtris, in quibus ille Rempublicam conſtantiſſimè conſul defenderat, quæque cenſor imperatoriis manubiis ornarat, poſitum caput illud fuit, à quo erant multorum civium capita ſervata. Neque verò longè ab eo C. Julii caput, hoſpitis Etruſci ſcelere proditum, cum L. Julii fratris capite jacuit; ut ille, qui hæc non vidit, et vixiſſe cum Republica pariter, et cum illa ſimul exſtinctus eſſe videatur. Neque enim propinquum ſuum, maximi animi virum, P. Craſſum, ſuapte interfectum manu, neque[2] collegæ ſui, pontificis maximi, ſanguine ſimulacrum Veſtæ reſperſum eſſe vidit: cui mœrori (qua mente ille in patriam fuit) etiam C. Carbonis, inimiciſſimi hominis, eodem illo die mors nefaria fuiſſet. Non vidit eorum ipſorum, qui tum adoleſcentes Craſſo ſe dicarant, horri-

Craſſo evenit, qui mortuus eſt, non in medio honorum ſpatio, ſed cùm *ei annus primus ab honorum perfunctione aditum, omnium conceſſu, ad ſummam auctoritatem dabat.*

1 *diſtricta,*] i. e. occupata, impedita, obligata: ita enim Noſter in Verr. Actio. i. 9. *Propterea quòd eos intelligere videbam, me hoc judicio* diſtrictum *atque obligatum futurum:* Non opus eſt igitur, ut cùm nonnullis editoribus legamus *diſtracta.*

2 *collegæ ſui,*] Q. Mutii Scævolæ, qui Craſſi collega fuit

horribiles miſeroſque caſus; ex quibus C. Cotta, quem ille florentem reliquerat, paucis diebus poſt mortem Craſſi depulſus per invidiam [3] tribunatu, non multis ab eo tempore menſibus ejectus eſt è civitate: Sulpitius autem, qui in eadem invidiæ flamma fuiſſet, quibuſcum privatus conjunctiſſimè vixerat, hos in tribunatu ſpoliare inſtituit omni dignitate: cui quidem, ad ſummam gloriam eloquentiæ floreſcenti, ferro erepta vita eſt, [4] et pœna temeritatis non ſine magno Reipublicæ malo conſtituta. Ego verò te, Craſſe, cum vitæ flore tum mortis opportunitate, divino conſilio et ortum et exſtinctum eſſe arbitror: nam tibi aut pro virtute animi conſtantiaque tua civilis ferri ſubeunda fuit crudelitas; aut, ſi qua te fortuna ab atrocitate mortis vindicaſſet, eadem eſſe te funerum patriæ ſpectatorem coegiſſet: neque ſolùm tibi improborum dominatus, ſed etiam, propter admiſtam civium cædem, bonorum victoria mœrori fuiſſet.

IV. Mihi quidem, Quinte frater, et eorum caſus, de quibus ante dixi, et ea, quæ noſmetipſi ob amorem in Rempublicam incredibilem et ſingularem pertulimus ac ſenſimus cogitanti,

fuit in conſulatu: vide i. c. 39. et Flori Hiſt. iii. 21.

3 *tribunatu,*] ſc. petendo. Vide quæ de hac re diximus in Not. ad i. 7.

4 *et pœna temeritatis*] Manutius ex conjectura edidit *temeritati:* malè; nam, cùm præceſſerat *cui*, conſtructio eſt, *cui pœna temeritatis——conſtituta*.

5 *virorum*] Si aſſentirentur MSti, libenter delerem vocem *virorum*, quia præceſſerat *hominum*.

6 *neque*

ti, ſententia ſæpe tua vera ac ſapiens videri ſolet, qui propter tot, tantos, tamque præcipites caſus clariſſimorum hominum atque optimorum [5] virorum me ſemper ab omni contentione ac dimicatione revocaſti. Sed, quoniam hæc jam [6] neque integra nobis eſſe poſſunt, et ſummi labores noſtri magna compenſati gloria mitigantur, pergamus ad ea ſolatia, quæ non modò ſedatis moleſtiis jucunda, ſed etiam hærentibus ſalutaria nobis eſſe poſſunt; ſermonemque L. Craſſi reliquum ac pæne poſtremum memoriæ prodamus; atque ei, etſi nequaquam parem illius ingenio, at pro noſtro tamen ſtudio meritam gratiam debitamque referamus: Neque enim quiſquam noſtrûm, cùm libros Platonis mirabiliter ſcriptos legit, in quibus omnibus fere Socrates exprimitur, non, quamquam illa ſcripta ſunt divinitus, tamen majus quiddam de illo, de quo ſcripta ſunt, ſuſpicatur: quod item nos poſtulamus, non à te quidem, [7] qui nobis omnia ſumma tribuis, ſed à cæteris, qui hæc in manus ſument, ut majus quiddam de L. Craſſo, quàm quantum à nobis exprimetur, ſuſpicentur: nos enim, qui ipſi ſermoni non interfuiſſemus, et quibus

6 *neque* integra *nobis*] Ita editiones Omniboni Leoniceni Venet. 1492, et Lambini: eamque lectionem exhibent MSti Cant. Mead. et Harl. 2. in margine: et ita Cicero ſæpius loqui ſolet, quàm, ut vulgò legimus, *in integro.*

7 *qui nobis* omnia ſumma *tribuis,*] Ita MSti Cant. Bal. Mead. Wag. Harl. duo, et Joan. et ita editiones Ven. Mediol. et Lambini; quæ lectio paulo elegantior eſt quàm vulgata, *qui nobis ſumma omnia* etc.

quibus C. Cotta tantummodo locos ac ſententias hujus diſputationis tradidiſſet, quo in genere orationis utrumque oratorem cognoveramus, id ipſum ſumus in eorum ſermone adumbrare conati. Quòd ſi quis erit, qui ductus opinione vulgi aut Antonium jejuniorem,[8] aut Craſſum pleniorem fuiſſe putet, quàm quomodo à nobis uterque inductus eſt; is erit ex iis, qui aut illos [9] non audierit, aut judicare non poſſit: nam fuit uterque (ut expoſui antea) cum ſtudio atque ingenio et doctrina præſtans omnibus, tum in ſuo genere perfectus; ut neque in Antonio deeſſet hic ornatus orationis, neque in Craſſo redundaret.

V. Ut igitur ante meridiem diſceſſerunt, paullulumque requierunt, in primis hoc à ſe Cotta animadverſum eſſe dicebat, omne illud tempus meridianum Craſſum in acerrima atque attentiſſima cogitatione poſuiſſe; ſeſeque, qui vultum

8 *aut Craſſum* pleniorem fuiſſe *putet*,] Ita edit. Lamb. Ven. et Mediol. aliæque: itemque MSti Cant. Mead. Wag. Harl. duo, Joan. Bal, Nov. Bod. et Mag. Vulgò *fuiſſe pleniorem putet*.

9 *non* audierit, *aut judicare non* poſſit:] Ut bene ſe habeat ſententia et ad normam linguæ Latinæ procedat, neceſſe videtur legere cum MSto Cant. *audierint* et *poſſint*: cùm enim præceſſerat, *is erit ex iis, qui aut illos*, ritè ſequitur *non audierint, aut judicare non poſſint*: Facilè fieri potuit, ut litera *n* à Librariis omitteretur, cùm linea brevi ſupra vocalem ducta exprimi ſoleret.

1 *exhedram*] i. e. locum triclinio et cænaculo ſimilem: ubi non lecti ad dormiendum, ſed ſedes aut cathedræ ad ſedendum vel recumbendum otii cauſſâ apponerentur. De *exhedris* ſic Vitruvius v. 11. *Conſtituantur in tribus porticibus* exhedræ *ſpatioſæ, habentes ſedes, in quibus Philoſophi, Rhetores, reliquique, qui ſtudiis delectantur, ſedere poſſint*.

2 Vulgò, *veniſſet*, etc.] Vet. fere omnes editiones habent

cùm

tum ejus, cùm ei dicendum eſſet, obtutumque oculorum in cogitando probè noſſet, atque in maximis cauſſis ſæpe vidiſſet, tum dedita opera, quieſcentibus aliis, in eam [1] exhedram [2] veniſſe, in qua Craſſus lectulo poſito recubuiſſet; cúmque eum in cogitatione defixum eſſe ſenſiſſet, ſtatim receſſiſſe, atque in eo ſilentio duas horas fere eſſe conſumtas. Deinde cùm omnes, inclinato jam in [3] pomeridianum tempus die, veniſſent ad Craſſum, Quid eſt, Craſſe, inquit Julius, imuſne ſeſſum? etſi admonitum venimus te, non flagitatum. Tum Craſſus, An me tam impudentem eſſe exiſtimatis, ut vobis hoc præſertim munus [4] putem diutiùs poſſe debere? Quinam igitur, inquit ille, locus? an in media ſilva placet? eſt enim is maximè et opacus et frigidus. Sanè, inquit Craſſus: etenim eſt in eo loco ſedes huic noſtro non inopportuna ſermoni. Cùm placuiſſet

cùm—veniſſet. Gruterus verò vulgatam jam lectionem primus in textum recepit, eumque ſecutus eſt Gronovius. Sic ſe habet vulgatæ lectionis conſtructio; *ſeſe—tum—veniſſet.* Ferri quidem poteſt vet. edit. lectio; ſed meliorem, ut opinor, nobis exhibent MSti Cant. Norf. Wag. Bal. Bod. Nov. Mag. et Joan. editioneſque Ven. Mediol. et Lambini, *tum dedita opera, quieſcentibus aliis, in eam exhedram* veniſſe.

3 pomeridianum *tempus die,*] Ita edidi, ſecutus editiones veteres pleraſque; præcipuè verò Ciceronis ipſius auctoritate ductus, qui in Orat. ſic dicit c. 47. *Impetratum eſt à conſuetudine, ut peccare ſuavitatis cauſſa liceret: et* pomeridianas *quadrigas, quàm poſtmeridianas, libentiùs dixerim.* Vulgò, *poſtmeridianum.*

4 *putem diutiùs poſſe* debere?] Aſc. legit *deberi.* Rectè quidem, ut opinor; aliter enim vox *me* inſeri debet. Similis autem eſt locutio in Tuſc. Diſp. ii. 26. *Et tibi hoc video non poſſe* deberi.

cuiſſet idem cæteris, in ſilvam venitur, et ibi magna cum audiendi exſpectatione conſiditur. Tum Craſſus, Cum auctoritas atque amicitia veſtra, tum Antonii facilitas eripuit, inquit, mihi in optima mea cauſſa libertatem recuſandi: quamquam in partienda diſputatione noſtra, cùm ſibi de iis, quæ dici ab oratore oporteret, ſumeret, mihi autem relinqueret, ut explicarem, quemadmodum illi ornari oporteret, ea diviſit, quæ ſejuncta eſſe non poſſunt: nam, cùm omnis ex re atque verbis conſtet oratio, neque verba ſedem habere poſſunt, ſi rem ſubtraxeris; neque res lumen, ſi verba ſemoveris. Ac mihi quidem veteres illi, majus quiddam animo complexi, multo plus etiam vidiſſe videntur, quàm quantum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt; qui omnia hæc, quæ ſupra et ſubter, unum eſſe, et una vi atque una conſenſione naturæ conſtricta eſſe dixerunt: nullum eſt enim genus rerum, quod aut avulſum à cæteris per ſe ipſum conſtare, aut quo cætera ſi careant, vim ſuam atque æternitatem conſervare poſſint.

VI. Sed, [5] ſi hæc major eſſe ratio videtur, quàm ut

5 *ſi hæc major eſſe ratio videtur,*] Vulgò deeſt *ſi*; ſed, illo exulante, quid vitioſius excogitari poſſit hac ſententia? quid menti Craſſi magis contrarium? loquitur enim de quadam conſenſione inter ſe omnium partium Naturæ: hanc conſenſionem dicit majus quiddam videri, quàm ut ab hominibus comprehendi poſſit. Sed in præced. capite dixerat veteres iſtam conſenſionem animo complexos fuiſſe. Quid igitur tam diſſimile eſt, quàm verba Craſſi in hoc et priore capite? Editiones Gryphii, Steph. Aſcenſii, et Strebæi, et MSti Bod. Norf. Bal. Mag. Nov. Mead. et Harl. 2. illud *ſi*

ut hominum poſſit ſenſu aut cogitatione comprehendi, eſt etiam illa Platonis vera, et tibi, Catule, certè non inaudita vox, Omnem doctrinam harum ingenuarum et humanarum artium uno quodam ſocietatis vinculo contineri: ubi enim perſpecta vis eſt rationis ejus, qua cauſſæ rerum atque exitus cognoſcuntur, mirus quidam omnium quaſi conſenſus doctrinarum concentuſque reperitur. Sed, ſi hoc quoque videtur eſſe altius, quàm ut id nos humi ſtrati ſuſpicere poſſimus, illud certè tamen, quod amplexi ſumus, quod profitemur, quod ſuſcepimus, noſſe et tenere debemus. Una eſt enim, quod et ego heſterna die dixi, et aliquot locis antemeridiano ſermone ſignificavit Antonius, eloquentia, quaſcumque in oras diſputationis regioneſve delata eſt: nam ſive de cœli natura loquitur, ſive de terræ; ſive de divina vi, ſive de humana; ſive ex inferiore loco, ſive ex æquo, ſive ex ſuperiore; ſive ut impellat homines, ſive ut doceat, ſive ut deterreat, ſive ut concitet, ſive ut reflectat, ſive ut incendat, ſive ut leniat; ſive ad paucos, ſive ad multos; ſive inter alienos, ſive cum ſuis, ſive

ſi rite exhibent. Craſſus hic concedere videtur id, quod ipſe ſentit concedendum non eſſe, ut ad aliquid, quod magis inter omnes conſtet, delabatur; et ad finem hujus ſententiæ iterum iiſdem verbis utitur; *ſed, ſi hoc quoque videtur eſſe altius, quàm ut id nos humi ſtrati ſuſpicere poſſimus, illud certè* tamen etc. Ubi duæ res notandæ ſunt: iſta vox *quoque* indicat eandem loquendi formulam præceſſiſſe, et in hoc loco repetitam eſſe: vides etiam, lector, poſt conjunctionem *ſi* in apodoſi ſententiæ collocari particulam *tamen*. Totum igitur locum ſic reſcribendum cenſeo; *Sed, ſi hæc major*

[6] ſive ſecum, rivis eſt deducta oratio, non fontibus; et, quocumque ingreditur, eodem eſt inſtructu ornatuque comitata. Sed, quoniam oppreſſi jam ſumus opinionibus, non modò vulgi, verùm etiam hominum leviter eruditorum, qui, quæ complecti tota nequeunt, hæc faciliùs divulſa et quaſi diſcerpta contrectant; et qui, tamquam ab animo corpus, ſic à ſententiis verba ſejungunt, quorum ſine interitu fieri neutrum poteſt; non ſuſcipiam oratione mea plus, quàm mihi imponitur: tantùm ſignificabo brevi, neque verborum ornatum inveniri poſſe, non [7] partitis expreſſiſque ſententiis, neque eſſe ullam ſententiam illuſtrem ſine luce verborum. Sed priùs, quàm illa conor attingere, quibus orationem ornari atque illuminari putem, proponam breviter, quid ſentiam de univerſo genere dicendi.

VII. Natura nulla eſt (ut mihi videtur), quæ non habeat in ſuo genere res complures diſſimiles inter ſe, quæ tamen conſimili laude dignentur:

major eſſe ratio videtur, quàm ut hominum poſſit ſenſu aut cogitatione comprehendi, eſt tamen *illa Platonis vera* etc.

6 *ſive ſecum,*] Ita omnes MSti; et tamen ſuſpecta habeo hæc verba: de Eloquentia enim ſermo eſt, et quis, *ſecum* loquens, eloquens eſſe poſſit? Nec de omni Eloquentia ſermo eſt, ſed de illa quæ diſputationi ſervit; nam dicitur paulo ante, *quæſcunque in oras diſputationis regioneſve delata eſt.* Adde, quòd, cùm voces *paucos* et *multos*, *alienos* et *ſuis* bene opponantur, nihil eſt, quod opponi hîc poteſt voci *ſecum.*

6 *partitis*] Lambinus maluit *repertis*, alii *paratis*, alii verò *partis*: ſed omnes MSti habent *partitis*; per quam vocem intelligas, in partes diviſis et diſtinctis: ſic Noſter in c. 30. *partita ac diſtributa:* ſic et in Oratore c. 28. dicit idem, *nihil*

nentur: nam et auribus multa percipimus, quæ, etſi nos [8] vocibus delectant, tamen ita ſunt varia ſæpe, ut id, quod proximum audias, jucundiſſimum eſſe videatur: et oculis colliguntur pæne innumerabiles voluptates, quæ nos ita capiunt, ut unum ſenſum diſſimili genere delectent: et reliquos ſenſus [9] voluptates oblectant diſpares, ut ſit difficile judicium excellentis maximè ſuavitatis. [1] At hoc idem, quod eſt in naturis rerum, transferri poteſt etiam ad artes. Una fingendi eſt ars, in qua præſtantes fuerunt Myro, Polycletus, Lyſippus; qui omnes inter ſe diſſimiles fuerunt, ſed ita tamen, ut neminem ſui velis eſſe diſſimilem. Una eſt ars ratioque picturæ, diſſimillimique tamen inter ſe Zeuxis, Aglaophon, Apelles; neque eorum quiſquam eſt, cui quidquam in arte ſua deeſſe videatur. Et, ſi hoc in his quaſi mutis artibus eſt mirandum, et tamen verum, quanto admirabilius in oratione atque in lingua? quæ, cùm in iiſdem ſententiis verbiſque verſetur, ſummas habet diſſimilitudines;

nihil partitè, *definitè*, *diſtinctè dicere*, et Tuſc. Diſp. i. 17. *Quaſi* partita *habeant inter ſe et diviſa momenta.*

8 *vocibus*] i. e. ſonis; in hoc enim ſenſu ſæpiùs Noſter verbum iſtud uſurpat: Sic in i. 42. *ut in Muſicis numeri*, voces, *et modi*: et iii. 48. *Si numeroſum eſt id in omnibus ſonis et vocibus*, etc. et alibi.

9 *voluptates* oblectant *diſpares*,] Vulgò *oblectent*; ſed cùm præceſſerat *colliguntur*, particula conjunctiva *et* ſimiles modos debet connectere: nec aliter Lambinus, Aſc. Steph. Manutius, Strebæus, et MSti Cant. Mead. et Harl. 2. habent *oblectant*.

1 *At hoc idem*,] MSti Cant. Bod. et Wag. habent *ad hoc idem*: ſed voces *at* et *ad* ſæpius in MStis altera in alterius loco poni ſolent. Lambinus legit *atque hoc* etc. Ego ſanè, ſi emenda-

litudines; [2] non ſic, ut alii vituperandi ſint, ſed ut ii, quos conſtèt eſſe laudandos, in diſpari tamen genere laudentur. Atque id primùm in poëtis cerni licet, quibus eſt proxima cognatio cum oratoribus, quàm ſint inter ſeſe Ennius, Pacuvius, Acciuſque diſſimiles; quàm apud Græcos Æſchylus, Sophocles, Euripides: quamquam omnibus par pæne laus in diſſimili ſcribendi genere tribuatur. Adſpicite nunc eos homines, atque intuemini, quorum de facultate quærimus, quid interſit inter oratorum ſtudia atque naturas. Suavitatem Iſocrates, ſubtilitatem Lyſias, acumen Hyperides, ſonitum Æſchines, vim Demoſthenes habuit: quis eorum non egregius? tamen quis cujuſquam niſi ſui ſimilis? Gravitatem Africanus, lenitatem Lælius, aſperitatem Galba, profluens quiddam habuit Carbo et canorum: quis horum non princeps temporibus illis fuit, et ſuo tamen quiſque in genere princeps?

VIII. Sed quid ego vetera conquiram, cùm mihi liceat

emendatione opus eſſet, potiùs dicerem, *et hoc idem.*

2 *non ſic, ut* alii *vituperandi ſint, ſed*] Lambinus vidit iſtud *alii* in hoc loco ferri non poſſe, ſententiamque ſic explevit,—*non ſic, ut alii* laudandi, alii *vituperandi ſint* etc. Sed, cùm nullâ MStorum aut impreſſorum librorum auctoritate nitatur, nimiùmque à vulgata lectione recedat, non audeo vel tanti viri ſententiæ accedere: Equidem levi admodum unius verbi mutatione labantem ſententiam malim fulcire. Quid enim impedit, quo minùs credamus Ciceronem ſic ſcripſiſſe? *non ſic, ut* aliqui (vel *ut* ulli) *vituperandi ſint.* Nunc, lector, nihil eſt, quod ad implendum ſenſum deſideres. Frequentiſſimè autem, ut inter Criticos conſtat, *alius* et *aliquis* confunduntur.

3 *triſtes remiſsè, ſeveras hilarè,*] Melior, opinor, eſt ordo verborum, quem amicus quidam

liceat uti præſentibus exemplis atque vivis? Quid jucundius auribus noſtris umquam accidit hujus oratione Catuli? quæ eſt pura ſic, ut Latinè loqui pæne ſolus videatur; ſic autem gravis, ut in ſingulari dignitate enim tamen adſit humanitas ac lepos. Quid multa? iſtum audiens equidem ſic judicare ſoleo, quidquid aut addideris, aut mutaveris, aut detraxeris, vitioſius et deterius futurum. Quid noſter hic Cæſar? nonne novam quandam rationem attulit orationis, et dicendi genus induxit prope ſingulare? Quis umquam res, præter hunc, tragicas pæne comicè, [3]triſtes remiſsè, ſeveras hilarè, forenſes ſcenica prope venuſtate tractavit? atque ita, ut neque jocus magnitudine rerum excluderetur, nec gravitas facetiis minueretur. Ecce præſentes duo prope æquales, Sulpitius et Cotta: [4] quid tam inter ſe diſſimile? quid tam in ſuo genere præſtans? limatus alter et ſubtilis, rem explicans propriis aptiſque verbis, hæret in cauſſa ſemper, et, quid judici

dam mihi ſuggeſſit, *triſtes hilarè, ſeveras remiſsè:* ſcilicet magis opponitur vox *triſtes* voci *hilarè*, quàm voci *remiſsè*. Idem etiam de voce *ſeveras* dicendum eſt. Sic enim Noſter in ii. 18. *Tum ad ſeveritatem, tum ad remiſſionem animi; tum ad triſtitiam, tum ad lætitiam eſt contorquendus.* Et Quinctil. xii. 10. *Dicet idem graviter, ſeverè, comiter,* remiſsè.

4 *quid tam inter ſe diſſimile?*] Cicero pleniùs dixiſſet, *quid tam diſſimile eſt, quàm illi ſunt inter ſe?* ut in c. 9. *quid tam diſſimile, quàm ego in dicendo et Antonius?* Et in Orat. c. 16. cùm diceret, *quid poteſt eſſe tam diverſum? tamen eſt in utroque aliquid excellens,* hoc voluit, *tam diverſum, quàm ea ſunt dicendi genera.* Video etiam Quinctil. in Inſt. Or. xi. ad fin. c. 1. cùm Ciceronis verba ex duobus locis citaſſet, addidiſſe, *Quod poteſt pugnare inter ſe videri: verùm utrumque,* ut

[illegible] cùm acutiſſim[illegible]
[illegible] argumentis, in eo m[illegible]
[illegible] Sulpicius autem
[illegible] impetu, pleniſſi[illegible]
[illegible] contentione co[illegible]
[illegible] quoque e[illegible]
[illegible] ad dicendu[illegible]
[illegible] videatur.

[illegible] tor; quonia[illegible]
[illegible] ut hominum ſer[illegible]
[illegible] contentionis judici[illegible]
[illegible] ile, quàm eg[illegible]
[illegible] ille is ſit orator,
[illegible] ntius; [5] ego autem
[illegible] pœnitet, cum ho[illegible]
[illegible] comparatione conjungar
[illegible] quod ſit Antonii? forte,
vehe-

[illegible] conjungar. Sulpici[illegible] Cotta, cùm dixiſſet [illegible] ſententiam imperfect[illegible] reliquiſſe, ne de ſe judici[illegible] ferre cogeretur. Deinde cùm rurſus dixerit ſe et Antoni[illegible] ſolitos eſſe in comparatione co[illegible] jungi, oſtendit in ſequentib[illegible] quæ eſſet ipſorum in dicen[illegible] diſſimilitudo.

6 ab hujus [illegible] diſſimus;] Cùm ſequitur [illegible] quale ſit [illegible] cum [illegible] [illegible]

vehemens, commotum in agendo, præmunitum, et ex omni parte cauſſæ ſeptum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeſtè cedens, acriter inſequens, terrens, ſupplicans, ſumma orationis varietate, nulla noſtrarum aurium ſatietate: nos autem, quicumque in dicendo ſumus (quoniam eſſe aliquo in numero vobis videmur), certè tamen ab hujus multùm genere diſtamus; quod quale ſit, non eſt meum dicere; propterea quod minimè ſibi quiſque notus eſt, et difficillimè de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſſimilitudo intelligi poteſt et ex motus mei mediocritate, et ex eo, quòd quibus veſtigiis primùm inſtiti, in iis fere ſoleo perorare; et quòd aliquanto me major [7] in verbis, quàm in ſententiis, eligendis labor et cura torquet, verentem;

proſſus diſtat illud noſtrum genus.

7 *in verbis*, quàm *in ſententiis, eligendis labor*] Rationem protinus adducit Craſſus, cur diligentior fuerit, quàm Antonius: ſc. verebatur, ne obſoletior videretur ejus oratio: ſed hæc ratio ad verborum electionem ſolam ſpectat. Sententiæ obſoletæ fieri non poſſunt; nec conſuetudo civitatis, aut diuturnitas temporis earum auctoritatem minuit. E[...] igitur vulgata lectio non [...] *in verbis* et *in ſententii*[...] *dis*, quàm eum, *labor* [...] benter ſequor lectio[...] Norf. veterumque [...] Steph. Gryphii, A[...]

Lambini, et aliorum; *et quod aliquanto me major in verbis*, quàm *in ſententiis, eligendis labor et cura torquet* etc. *Eum* item omittunt MSti Bod. Cant. et Wag. et *quàm eum* editio Melancthon. Nec aliter de diverſo Craſſi et Antonii dicendi genere loquitur Cicero in Bruto, c. 37. ubi de [...] cit, *diligenter lo*[...] *caruit*: mox a[...] *ſententiarum orn*[...] [...]*rmationibus* [...] [...]. Erat au[...] [...] c. 38.) [...] [...]*quendi a*[...] [...]*ſtia dilig*[...] [...]his ipſis [...] [...]rem p[...]

judici probandum ſit, cùm acutiſſimè vidit, omiſſis cæteris argumentis, in eo mentem orationemque defigit: Sulpitius autem fortiſſimo quodam animi impetu, pleniſſima et maxima voce, ſumma contentione corporis, et dignitate motus, verborum quoque ea gravitate et copia eſt, ut unus ad dicendum inſtructiſſimus à natura eſſe videatur.

IX. Ad noſmetipſos jam revertor; quoniam ſic fuimus ſemper comparati, ut hominum ſermonibus quaſi in aliquod contentionis judicium vocaremur: quid tam diſſimile, quàm ego in dicendo et Antonius? cum ille is ſit orator, ut nihil eo poſſit eſſe præſtantius; [5] ego autem, quamquam memet mei pœnitet, cum hoc maximè tamen in comparatione conjungar. Videtiſne, genus hoc quod ſit Antonii? forte, vehe-

ut meritò, laudatur: et Lactant. Div. Inſt. ii. 2. dicere, *quid* inter ſe *tam contrarium, quàm ſtatuarium deſpicere, ſtatuam adorare?*

5 *ego autem, quamquam memet mei pœnitet, cum hoc*] Lamb. totam ſententiam ſic refingit, *cùm ille is ſit orator, ut nihil eo poſſit eſſe præſtantius, ego (quanquam memet mei pœnitet) cum hoc maximè tamen in comparatione* conjungor. Vitioſus planè eſt locus, nec Lambiniana lectio mihi ſatis placet. Legendum potiùs puto, *cùm ille is ſit orator, ut nihil eo poſſit eſſe præſtantius; ego autem —; quanquam memet mei pœnitet, cum hoc maximè tamen in comparatione conjungar.* Suſpicor Craſſum, cùm dixiſſet *ego autem*, ſententiam imperfectam reliquiſſe, ne de ſe judicium ferre cogeretur. Deinde cùm rurſus dixerit ſe et Antonium ſolitos eſſe *in comparatione conjungi*, oſtendit in ſequentibus, quæ eſſet ipſorum in dicendo diſſimilitudo.

6 *ab hujus multùm genere diſtamus;*] Cùm ſequitur *quod quale ſit* etc. vel legendum eſt cùm MSto Nov. *ab hoc (Antonio) multùm genere diſtantes;* vel ſi retineamus vulgatam lectionem, ſubintelligendum eſt *genere* poſt vocem *hujus*, ut ſenſus ſit, Ab illo genere dicendi, quo utitur Antonius, prorſus

vehemens, commotum in agendo, præmunitum, et ex omni parte cauſſæ ſeptum, acre, acutum, enucleatum, in unaquaque re commorans, honeſtè cedens, acriter inſequens, terrens, ſupplicans, ſumma orationis varietate, nulla noſtrarum aurium ſatietate: nos autem, quicumque in dicendo ſumus (quoniam eſſe aliquo in numero vobis videmur), certè tamen [6] ab hujus multùm genere diſtamus; quod quale ſit, non eſt meum dicere; propterea quod minimè ſibi quiſque notus eſt, et difficillimè de ſe quiſque ſentit: ſed tamen diſſimilitudo intelligi poteſt et ex motus mei mediocritate, et ex eo, quòd quibus veſtigiis primùm inſtiti, in iis fere ſoleo perorare; et quòd aliquanto me major [7] in verbis, quàm in ſententiis, eligendis labor et cura torquet, verentem;

proſſus diſtat illud noſtrum genus.

7 *in verbis,* quàm *in ſententiis, eligendis labor*] Rationem protinus adducit Craſſus, cur diligentior fuerit, quàm Antonius: ſc. verebatur, ne obſoletior videretur ejus oratio: ſed hæc ratio ad verborum electionem ſolam ſpectat. Sententiæ obſoletæ fieri non poſſunt; nec conſuetudo civitatis, aut diuturnitas temporis earum auctoritatem minuit. Ferri igitur vulgata lectio non poteſt, *In verbis* et *in ſententiis eligendis,* quàm eum, *labor* etc. Libenter ſequor lectionem MS. Norf. veterumque librorum Steph. Gryphii, Aſc. Strebæi, Lambini, et aliorum; *et quod aliquanto me major in verbis,* quàm *in ſententiis, eligendis labor et cura torquet* etc. *Eum* item omittunt MSti Bod. Cant. et Wag. et *quàm eum* editio Melancthon. Nec aliter de diverſo Craſſi et Antonii dicendi genere loquſtur Cicero in Bruto, c. 37. ubi de Antonio dicit, *diligenter loquendi laude caruit:* mox addit, eum *in ſententiarum ornamentis, et conformationibus* plurimùm valuiſſe. Erat autem (ut dicit idem ib. c. 38.) in Craſſo *Latinè loquendi accurata, et ſine moleſtia diligens elegantia.* Et in his ipſis de Orat. libris ob eam rem partes Inventionis Antonio,

tem, ne, ſi paulo obſoletior fuerit oratio, non digna exſpectatione et ſilentio fuiſſe videatur. Quòd ſi in nobis, qui adſumus, tantæ diſſimilitudines, tam certæ res cujuſque propriæ, et in ea varietate fere melius à deteriore [8] facultate magis, quàm genere, diſtinguitur; atque omne laudatur, quod in ſuo genere perfectum eſt; quid cenſetis, ſi omnes, qui ubique ſunt aut fuerunt, oratores amplecti voluerimus? [9] nonne fore, ut, quot oratores, totidem pæne reperiantur genera dicendi? Ex qua mea diſputatione forſitan occurrat illud, ſi pæne innumerabiles ſint quaſi formæ figuræque dicendi, ſpecie diſpares, genere laudabiles, non poſſe ea, quæ inter ſe diſcrepant, [1] iiſdem præceptis atque in una inſtitutione formari. Quod non eſt ita; diligentiſſiméque hoc eſt eis, qui inſtituunt aliquos atque erudiunt, videndum, quo ſua quemque natura maximè ferre videatur. Etenim videmus, ex eodem quaſi ludo ſummorum in ſuo cujuſque genere artificum et magiſtrorum, exiſſe diſcipulos diſſimiles inter ſe, attamen laudandos; cùm ad cujuſque naturam inſtitutio doctoris accommodaretur: cujus

nio, Elocutionis autem Craſſo tribuebat.

8 *facultate magis*] Senſus eſt, Cùm dicimus alium oratorem meliorem eſſe, alium deteriorem, eo judicio non ſignificamus illius oratoris genus dicendi potius eſſe quàm hujus; in diſpari enim genere poſſunt eſſe æquè laudabiles: ſed intelligi volumus illum oratorem facultate excellere, id eſt, plus in ſuo genere valere, quàm hunc in eo, quod ſibi proprium habet.

9 *nonne fore, ut, quot oratores*, etc.] Vulgò *nonne*; ſed ea vox aliud quiddam ſignificat, quàm ſenſus poſtulat: ſc. in ea ſignificatur negatio: hic

cujus eſt vel maximè inſigne illud exemplum (ut cæteras artes omittamus), quòd dicebat Iſocratès, doctor ſingularis, *ſe calcaribus in Ephoro, contra autem in Theopompo frenis uti ſolere*: alterum enim exſultantem verborum audaciâ reprimebat: alterum cunctantem et quaſi verecundantem incitabat: neque eos ſimiles effecit inter ſe, ſed tantùm alteri affinxit, de altero limavit, ut id conformaret in utroque, quod utriuſque natura pateretur.

Hæc eò mihi prædicenda fuerunt, ut, ſi non omnia, quæ proponerentur à me, ad omnium veſtrûm ſtudium, et ad genus id, quod quiſque veſtrûm in dicendo probaret, adhæreſcerent, id à me genus exprimi ſentiretis, quod maximè mihi ipſi probaretur. Ergo hæc et agenda ſunt ab oratore, quæ explicavit Antonius, [2] et dicenda quodam modo. Quinam igitur dicendi eſt modus melior (nam de actione poſt videro), quàm ut Latinè, ut planè, ut ornatè, ut ad id, quodcumque agetur, aptè congruenterque dicamus? Atque eorum quidem, quæ duo prima dixi, rationem non arbitror exſpectari à me, puri dilucidique ſermonis: X.

hîc verò ſenſus poſtulat, ut affirmativè quæſtioni reſpondeatur. Veriſſima igitur lectio occurrit in MStis Cant. Mead. Harl. 2. Norf. Bal. Bod. Nov. Mag. et Wag. et in editionibus Ven. et Lambini, *nonne fore, ut quot oratores* etc.

1 *iiſdem præceptis, atque in una inſtitutione formari*] Lamb. Steph. Gryphius, Strebæus, aliique veteres editores vocem *in* delent: opinor, quia verbum *præceptis* nullam ante ſe habet præpoſitionem. Notandum eſt autem edit. Ven. et Mediol. exhibere *in una* diſputatione.

2 *et dicendâ quodam modò.*] Vulgò *quodammodo*: ſed ex una duas

monis: neque enim conamur docere eum dicere, qui loqui neſciat; [3] nec ſperare, qui Latinè non poſſit, hunc ornatè eſſe dicturum; neque verò, qui non dicat, quod intelligamus, hunc poſſe, quod admiremur, dicere. Linquamus igitur hæc, [4] quæ cognitionem habent facilem, uſum neceſſarium: nam alterum traditur literis doctrinaque puerili; alterum adhibetur ob eam cauſſam, ut intelligatur, quid quiſque dicat: quod videmus ita eſſe neceſſarium, ut tamen [5] eo minus nihil eſſe poſſit. Sed omnis loquendi elegantia, quamquam expolitur ſcientiâ literarum, tamen augetur legendis oratoribus et poetis: ſunt enim illi veteres, qui ornare nondum poterant ea, quæ dicebant, omnes prope præclarè locuti: quorum ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupientes quidem poterunt loqui, niſi Latinè. Neque tamen erit utendum verbis iis, quibus jam conſuetudo noſtra non utitur, niſi quando ornandi cauſſa, parcè, quod oſtendam; ſed [6] uſitatis ita poterit uti, lectiſſimis ut utatur, is, qui in veteribus erit ſcriptis ſtudioſè et multùm volutatus.

Atque,

duas voces efficio. Hanc autem lectionem veram eſſe probant ſequentia verba, *Quinam igitur dicendi eſt* modus *melior* etc. Et ita MSti Mead. et Harl. 2.

3 *nec* ſperare, *qui Latinè*] Lambinus maluit legere *ſperamus:* quis enim *conatur ſperare?* Rectiùs fortaſſe, *ſperare eſt*.

4 *quæ* cognitionem *habent facilem,*] Miror, unde vox *cogitationem* in textum Gruteri recepta fuerit: omnes, quas vidi, vet. editiones, et nonnullæ recentiores veram lectionem *cognitionem* exhibent: Quibuſcum conſentiunt etiam MSti Cant. Wag. Mead. Harl. 2. Bod. Nov. et Wag. Non igitur dubitavi, ſenſu ipſo hortante, hanc Gruterianæ lectioni præferre: neque enim ſatis eſt, ut ea ſint *cogitata*, niſi etiam

cog-

Atque, ut Latinè loquamur, non ſolùm videndum eſt, ut et verba efferamus ea, quæ nemo jure reprehendat; et ea ſic et caſibus et temporibus et genere et numero conſervemus, ut ne quid perturbatum ac diſcrepans, aut præpoſterum ſit; ſed etiam lingua et ſpiritus et vocis ſonus eſt ipſe moderandus. Nolo exprimi literas putidiùs, nolo obſcurari negligentiùs: nolo verba exiliter exanimata exire, nolo inflata et quaſi anhelata graviùs: nam de voce nondum ea dico, quæ ſunt actionis, ſed hoc, quod mihi cum ſermone quaſi conjunctum videtur: ſunt enim certa vitia, quæ nemo eſt, quin effugere cupiat, mollis vox, ut muliebris, aut quaſi extra modum abſona atque abſurda. Eſt autem vitium, quod nonnulli de induſtria conſectantur: ruſtica vox et agreſtis quoſdam delectat, quò magis antiquitatem, ſi ita ſonet, eorum ſermo retinere videatur; ut tuus, Catule, ſodalis L. Cotta gaudere mihi videtur [7] gravitate linguæ ſonoque vocis agreſti; et illud, quod loquitur, priſcum viſum iri putat, ſi planè fuerit ruſticanum. Me autem tuus ſonus XI.

cognita ſint. Sic i. 41. *nullius artis* faciliorem *ſibi* cognitionem *videri*: et alibi ſæpiſſime.

5 *eo minus nihil eſſe poſſit.*] *Minus* in hoc loco non eſt Adverbium, ſed Adjectivum; et hunc ſenſum efficit. Res eſt neceſſaria, ſed tamen omnium rerum in oratore minima: omnino neceſſe eſt, ut dilucidè loquamur; qui tamen id facit, nullam inde aſſequitur laudem.

6 *uſitatis ita*] i. e. verbis communibus utendum eſt; ſed ita ut lectiſſima quæque ab oratore uſurpentur: quod ut efficiat, plurimùm valet in veteribus ſcriptis diligenter multùmque verſatum eſſe.

7 *gravitate linguæ*] Hic *gravitas linguæ* in vitiis, ut *verborum gravitas* alibi in virtutibus dicendi, memoratur. Videntur verò hæ voces ſignificare,

ſonus et ſuavitas iſta delectat; omitto, verborum; quamquam eſt caput: verùm id affert ratio, docent literæ, confirmat conſuetudo et legendi et loquendi: ſed hanc dico ſuavitatem, quæ exit ex ore; quæ quidem, ut apud Græcos Atticorum, ſic in Latino ſermone hujus eſt urbis maximè propria. Athenis jam diu doctrina ipſorum Athenienſium interiit: domicilium tantùm in illa urbe remanet ſtudiorum, [8] quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis et auctoritate: tamen eruditiſſimos homines Aſiaticos quivis Athenienſis indoctus, non verbis, ſed ſono vocis, nec tam bene, quàm ſuaviter loquendo facilè ſuperabit. Noſtri minùs ſtudent literis, quàm Latini: tamen ex iſtis, quos noſtis, urbanis, in quibus minimum eſt literarum, nemo eſt, quin literatiſſimum [9] togatorum omnium, Q. Valerium Soranum, lenitate vocis, atque ipſo oris preſſu et ſono facilè vincat.

XII. Quare, cùm ſit quædam certa vox Romani generis urbiſque propria, in qua nihil [1] offendi,

ficare tardam linguæ aſperitatem, ut eas interpretatus eſt Strebæus; et opponi *linguæ ſolutioni* (i. 25.), per quam idem intelligit, linguæ expeditum et liberum articulum; itemque *mobilitati linguæ*, de qua vide i. 28. Sono quidem vocis *ruſtico* et *agreſti* et *aſpero* (c. 12.) utuntur, ſecundùm Ciceronem, qui habent hanc *linguæ gravitatem*.

8 *quibus vacant cives,*] i. e. quibus carent, ſive quibus illi cives operam non dant.

9 *togatorum*] i. e. Latinorum, qui omnes togis veſtiebantur. De Q. Val. Sorano vide Plin. Hiſt. Nat. iii. 10.

1 *offendi,*] Quidam, notante Lambino, legere voluerunt *offendere*: et illud, ni fallar, Latinæ linguæ ratio hìc poſtulat: nam *offendi* paſſivæ vocis de

di, nihil diſplicere, nihil animadverti poſſit, nihil ſonare aut olere peregrinum, hanc ſequamur; neque ſolum rusticam aſperitatem, ſed etiam peregrinam inſolentiam fugere diſcamus. Equidem cùm audio ſocrum meam Læliam (faciliùs enim mulieres incorruptam antiquitatem conſervant, quòd multorum ſermonis expertes ea tenent ſemper, quæ prima didicerunt; ſed) eam ſic audio, ut Plautum mihi aut Nævium videar audire: ſono ipſo vocis ita recto et ſimplici eſt, ut nihil oſtentationis aut imitationis afferre videatur: ex quo ſic locutum eſſe ejus patrem judico, ſic majores; non aſperè, ut ille, quem dixi; non vaſtè, non ruſticè, non hiulcè; ſed preſſè et æquabiliter et leniter. Quare Cotta noſter, cujus tu illa lata, Sulpiti, nonnumquam imitaris, ut Iota literam tollas, et E pleniſſimum dicas, non mihi oratores antiquos, [2] ſed meſſores videtur imitari. Hîc cùm arriſiſſet ipſe Sulpitius, Sic agam vobiſcum, inquit Craſſus, ut, quoniam me loqui voluiſtis, aliquid de veſtris vitiis audiatis. Utinam quidem! inquit ille: id

de eo dicitur, qui offenſionem accipit; non (ut hîc) de ea re, quæ hominibus offenſioni eſt.

2 *ſed meſſores* videtur *imitari.*] Vulgò *videris*: ſed Craſſus non hîc juvenem C. Cottam alloquitur, qui tum præſens fuit. Cicero in Bruto c. 55. dicit hunc C. Cottam dixiſſe *purè et ſolutè*: nuſquam verò, ſi memini, hic ruſtici cujuſdam ſoni in dicendo accuſatur. Craſſus intelligit L. Cottam, et ſine dubio dixit non *videris*, ſed *videtur*, ut legit Manutius, edit. Venet. Mediol. et nonnullæ aliæ. De L. Cotta in priore capite, et in Bruto c. 36. dicitur, eum voce fuiſſe *agreſti*, et *ſubruſtica*: eum autem Craſſus vocat *Cotta noſter*, quia ſenex, et par ætate Craſſo fuit: uſitata eſt iſta apud Ciceronem loquendi formula,

id enim ipſum volumus; idque ſi feceris, multa (ut arbitror) hîc hodie vitia [3] ponemus. At enim non ſine meo periculo, Craſſus inquit, poſſum, Sulpiti, te reprehendere; quoniam Antonius mihi te ſimillimum dixit ſibi videri. Tum ille, [4] Tum quòd monuit idem, ut ea, quæ in quoque maxima eſſent, imitaremur: ex quo vereor, ne nihil ſim tui, niſi ſupploſionem pedis imitatus, et pauca quædam verba, et aliquem, ſi fortè, motum. Ergo iſta, inquit Craſſus, quæ habes à me, non reprehendo, ne me ipſe irrideam, (ſunt autem mea multo et plura et majora, quàm dicis); quæ autem ſunt aut tua planè, [5] aut imitatione ex aliquo expreſſa, de iis te, ſi qui me fortè locus admonuerit, commonebo.

XIII. Prætereamus igitur præcepta Latinè loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, et ſubtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani ac domeſtici, libri confirmant et lectio veterum oratorum et poëtarum: neque verò in illo altero diutiùs commoremur, ut diſputemus, quibus rebus aſſequi poſſimus, ut ea, quæ dicamus, intelligantur; Latinè

3 *ponemus.*] Pro *deponemus*, ut de Off. iii. 10. *ponit enim perſonam amici, cùm induit judicis.*

4 *Tum quòd monuit*] Poſt *tum* ſubintellige *meminiſti*, vel aliam ejus generis vocem. Illud monuerat Antonius in ii. 22.

5 *aut imitatione ex aliquo expreſſa,*] Vox *aliquis* hîc idem valet ac *alius quis:* de quo vide Not. ad p. 204.

6 Vulgò, *conſuetudo ſermonis quotidiani, ac domeſtici libri confirmant, et lectio* etc.] Cùm dubitarent viri doctiſſimi, quid eſſent iſti *domeſtici libri*, Joannes Clericus in ſuo libro de Arte Critica ſic interpungit ſententiam:

Latinè ſcilicet dicendo, verbis uſitatis ac propriè demonſtrantibus ea, quæ ſignificari ac declarari volemus, ſine ambiguo verbo aut ſermone, non nimis longa continuatione verborum, non valde productis iis, quæ ſimilitudinis cauſſa ex aliis rebus transferuntur, non diſcerptis ſententiis, non præpoſteris temporibus, non confuſis perſonis, non perturbato ordine. Quid multa? tam facilis eſt tota res, ut mihi permirum ſæpe videatur, cùm difficiliùs intelligatur, quid patronus velit dicere, quàm ſi ipſe ille, qui patronum adhibet, de re ſua diceret; iſti enim, qui ad nos cauſſas deferunt, ita nos plerumque ipſi docent, ut non deſideres planiùs dici: eaſdem res autem ſimulac [7] Fuſius aut veſter æqualis Pomponius agere cœpit, non æquè, quid dicant, niſi admodum attendi, intelligo; ita confuſa eſt oratio, ita perturbata, nihil ut ſit primum, nihil ut ſecundum; tantaque inſolentia ac turba verborum, ut oratio, quæ lumen adhibere rebus debet, ea obſcuritatem et tenebras afferat, atque ut quodammodo ipſi ſibi in dicendo obſtrepere videantur. Verùm, ſi placet, quoniam hæc ſatis ſpero,

tentiam: *ſubtilior cognitio ac ratio literarum alit, aut conſuetudo ſermonis quotidiani ac domeſtici, libri confirmant, et lectio* etc. Sed video Manutium ante ejus conjecturam ſic edidiſſe; nec aliter MS. Bal. interpungit ſententiam: *ſermo quotidianus* et *domeſticus* à Cicerone agnoſcendus eſt: idemque eſt, quo Cornelia filios ſuos Gracchos inſtruxit, et quem antea Craſſus in Lælia laudaverat.

7 *Fuſius*] Vulgò *Fuſius*: ſed propter rationes ad ii. 22. adductas lego *Fuſius*; nec aliter in hoc loco MSti Pal. quartus, ſextus, octavus, et nonus, et MS. Mead.

ſpero, vobis quidem certè majoribus, moleſta et putida videri, ad reliqua aliquanto odioſiora pergamus.

XIV. Atqui vides, inquit Antonius, cùm alias res agamus, [8] quàm non inviti quidem adduci poſſumus (de me enim conjicio), relictis ut rebus omnibus te ſectemur, te audiamus: ita de horridis rebus nitida, de jejunis plena, de pervulgatis nova quædam eſt oratio tua. Faciles enim, inquit, Antoni, partes eæ fuerunt duæ, quas modò percucurri, vel potiùs pæne præterii, Latinè loquendi, planéque dicendi: reliquæ ſunt magnæ, implicatæ, variæ, graves, quibus omnis admiratio ingenii, omnis laus eloquentiæ continetur; nemo enim umquam eſt oratorem, quod Latinè loqueretur, admiratus: ſi eſt aliter, [9] irrident; neque eum oratorem tantummodo, ſed hominem non putant. Nemo extulit eum verbis, qui ita dixiſſet, ut, qui adeſſent, intelligerent, quid diceret; [1] ſed contemſit eum, qui minùs id facere potuiſſet. In quo igitur homines exhorreſcunt? quem ſtupefacti dicentem intuentur? in quo exclamant? quem deum, ut ita dicam, inter homines

8 *quàm* non *inviti* quidem etc.] Ita ex veſtigiis veterum cod. legendum eſſe cenſeo: nam in pr. editione ineſt, *quàm abſque te* non *inviti adduci poſſumus:* ubi *abſque te* gloſſa eſt cujuſdam librarii monentis vocem *te* omittendam fuiſſe. Victorius, Strebæús, aliique veteres ediderunt, *quàm* te *inviti* audiamus, qui *adduci poſſumus:* Vulgò verò editum eſt, *quàm te inviti, qui adduci poſſumus.* Ideo dicit Antonius, *cùm alias res agamus, et, relictis rebus omnibus,* quia *primo die de temporibus illis, deque universa Rep. quam ob cauſſam venerant* in Tuſculanum Craſſi, *multùm inter ſe collocuti erant*, ut dicitur in i. 7.

9 *irri-*

nes putant? qui diſtinctè, qui explicatè, qui abundanter, qui illuminatè et rebus et verbis dicunt, et in ipſa oratione quaſi quendam numerum verſumque conficiunt; id eſt, quod dico *ornatè:* qui idem ita moderantur, ut rerum, ut perſonarum dignitates ferunt, ii ſunt in eo genere laudandi laudis, quod ego *aptum* [2] et *congruens* nomino. Qui ita dicerent, eos negavit adhuc ſe vidiſſe Antonius, et iis hoc nomen dixit *eloquentiæ* ſolis eſſe tribuendum. Quare omnes iſtos, me auctore, deridete atque contemnite, qui ſe horum, qui nunc ita appellantur, rhetorum præceptis omnem oratorum vim complexos eſſe arbitrantur; neque adhuc, quam perſonam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Verùm enim oratori, quæ ſunt in hominum vita, (quandoquidem in ea verſatur orator, atque ea eſt ei ſubjecta materies), omnia quæſita, audita, lecta, diſputata, tractata, agitata eſſe debent. Eſt enim eloquentia una quædam de ſummis virtutibus; quamquam ſunt omnes virtutes æquales et pares; ſed tamen eſt ſpecies alia magis aliâ formoſa et illuſtris: ſicut hæc vis, quæ

9 *irrident;*] Hîc habes *irrident* et poſtea *putant*, quamvis præceſſiſſent voces *nemo eſt admiratus*. Subintellige *omnes homines*, de quo vide notam ſequentem. Solet Noſter aliquando numeros mutare, præſertim cùm ea, quæ de homine dicit, de omni homine dicta eſſe intelligi velit. Sic paulo poſt cùm dixerat, *quem deum, ut ita dicam, inter homines putant?* ſubjungit, *qui dicunt* et *conficiunt*.

1 *ſed contemſit*] Sc. *ſed* omnis homo *contemſit:* præceſſerat enim *nemo extulit*: vide quæ dixi in Notâ ad p. 102.

2 *et congruens nomino.*] Ita Lambinus, et edit. Venet.

quæ ſcientiam complexa rerum, ſenſa mentis et conſilia ſic verbis explicat, ut eos, qui audiant, quocumque incubuerit, poſſit impellere; quæ quo major eſt vis, hoc eſt magis probitate jungenda ſummaque prudentia: quarum virtutum expertibus ſi dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, ſed furentibus quædam arma dederimus.

XV. Hanc, inquam, cogitandi pronuntiandique rationem, vimque dicendi veteres Græci ſapientiam nominabant: hinc illi Lycurgi, hinc Pittaci, hinc Solones; atque ab hac ſimilitudine Coruncanii noſtri, Fabricii, Catones, Scipiones fuerunt, non tam fortaſſe docti, ſed impetu mentis ſimili et voluntate. Eadem autem alii prudentia, ſed conſilio ad vitæ ſtudia diſpari, quietem atque otium ſecuti, ut Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, à regendis civitatibus totos ſe ad cognitionem rerum tranſtulerunt: quæ vita propter tranquillitatem, et propter ipſius ſcientiæ ſuavitatem, qua nihil eſt hominibus jucundius, plures, quàm utile fuit rebus publicis, delectavit. Itaque, ut ei ſtudio ſe excellentiſſimis ingeniis homines dediderunt, ex ea ſumma facultate vacui ac liberi temporis multo plura, quàm erat neceſſe, doctiſſimi homines, otio nimio et ingeniis uberrimis affluentes, curanda ſibi eſſe ac quærenda et inveſtiganda duxerunt. Nam vetus qui-

net. et Mediol. ut Craſſus antea dixerat, *quod dico.*

Vulgò legitur, *nominem.*

3 *oratorem verborum* etc.] Reſpicit

quidem illa doctrina eadem videtur et rectè faciendi et bene dicendi magiſtra; neque diſjuncti doctores, ſed iidem erant vivendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui ſe à Peleo patre Achilli juveni comitem eſſe datum dicit ad bellum, ut illum efficeret [3] *oratorem verborum actoremque rerum.* Sed, ut homines labore aſſiduo et quotidiano aſſueti, cùm tempeſtatis cauſſa opere prohibentur, ad pilam ſe aut ad talos aut ad teſſeras conferunt, aut etiam novum ſibi ipſi aliquem excogitant in otio ludum: ſic illi à negotiis publicis, tamquam ab opere, aut temporibus excluſi, aut voluntate ſua feriati, totos ſe alii ad poetas, alii ad geometras, alii ad muſicos contulerunt; alii etiam, ut dialectici, novum ſibi ipſi ſtudium ludumque pepererunt, atque in iis artibus, quæ repertæ ſunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur atque virtutem, omne tempus atque ætates ſuas conſumſerunt.

Sed, quòd erant quidam, iique multi, qui aut in Republica propter ancipitem, quæ non poteſt eſſe ſejuncta, faciendi dicendique ſapientiam florerent, ut Themiſtocles, ut Pericles, ut Theramenes; aut, qui minùs ipſi in Republica verſarentur, ſed hujus tamen ejuſdem ſapientiæ doctores eſſent, ut Gorgias, Thraſymachus, Iſocrates; inventi ſunt qui, cùm ipſi doctrina et ingeniis abundarent, à re autem civili XVI.

vili

Reſpicit Noſter Homeri Iliad. ix. 443.

Μύθων τε ῥητῆρ' τ' ἔμεναι,
πρηκτῆρά τε ἔργων.

4 iis,

vili et à negotiis animi quodam judicio abhorrerent, hanc dicendi exercitationem exagitarent atque contemnerent: quorum princeps Socrates fuit. Is (qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque judicio Græciæ cum prudentia et acumine et venuſtate et ſubtilitate, tum verò eloquentia, varietate, copia, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium fuit facilè princeps), [4] iis, qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent, agerent, docerent, cùm nomine appellarentur uno, quòd omnis rerum optimarum cognitio atque in iis exercitatio *philoſophia* nominaretur, hoc commune nomen eripuit, ſapienterque ſentiendi et ornatè dicendi ſcientiam, re cohærentes, diſputationibus ſuis ſeparavit: cujus ingenium varioſque ſermones immortalitati ſcriptis ſuis Plato tradidit, cùm ipſe literam Socrates nullam reliquiſſet. Hinc diſcidium illud exſtitit quaſi linguæ atque cordis, abſurdum ſanè et inutile et reprehendendum, ut alii nos ſapere, alii dicere docerent: nam, cùm eſſent plures orti fere à Socrate,

4 *iis, qui hæc, quæ nos*] In vulgata lectione, *is, qui hæc* etc. caremus voce, ad quam referatur pronomen. *qui*: hæc enim eſt conſtructio verborum; *Is eripuit hoc commune nomen, qui hæc tractarent* etc. Quo quid ineptius et abſurdius? Lambinus ſic legit, *Hic iis, qui hæc* etc: ſed nulli libri hujus conjecturæ favent. Aſcenſius interim, Manutius, editiones Ven. et Mediol. neç non MSti Cant. Harl. 2. Wag. et Nor, habent *iis, qui hæc* etc: unde ſuperioris ſententiæ puncta mutando inveni Nominativum caſum *is*. Sic enim locum reſtituo, *quorum Princeps Socrates fuit*. Is (*qui omnium eruditorum teſtimonio, totiuſque judicio Græciæ cum prudentia et acumine et venuſtate et ſubtilitate, tum verò eloquentia, varietate, copia, quam ſe cumque in partem dediſſet, omnium*

crate, (quòd ex illius variis et diverſis, et in omnem partem diffuſis, diſputationibus alius aliud apprehenderat), proſeminatæ ſunt quaſi familiæ diſſentientes inter ſe, et multùm diſjunctæ et diſpares, cùm tamen omnes ſe philoſophi Socraticos et dici vellent et eſſe arbitrarentur. Ac primò ab ipſo Platone Ariſtoteles et Xenocrates; quorum alter Peripateticorum, alter Academiæ nomen obtinuit: deinde ab Antiſthene, qui patientiam et duritiam in Socratico ſermone maximè adamarat, Cynici primùm, deinde Stoici: tum ab Ariſtippo, quem illæ magis voluptariæ diſputationes delectarant, Cyrenaica philoſophia manavit, quam ille et ejus poſteri ſimpliciter [5] defenderunt; ii, qui nunc voluptate omnia metiuntur, dum verecundiùs id agunt, nec dignitati ſatisfaciunt, quam non aſpernantur, nec voluptatem tuentur, quam amplexari volunt. Fuerunt etiam alia genera philoſophorum, fere qui ſe omnes Socraticos eſſe dicebant; [6] Eretriacorum, Herilliorum, Mega- XVII.

nium fuit facilè princeps,) iis, *qui hæc, quæ nos nunc quærimus, tractarent,*——*hoc commune nomen eripuit.* Nunc vox *Is* Nominativus eſt caſus ante verbum *eripuit*; vox verò *iis* eſt caſus Dativus, qui regitur à verbo *eripuit*, et cui Prænomen *qui* eſt relativum. Editio Ven. Manutius, aliique veteres hoc modo interpungunt ſententiam.

5 *defenderunt*;] Ita MSti Cant. et Wag. editioneſque Ven. et Rawl. Vulgò *defenderant.*

6 *Eretriacorum,*] Vulgò *Eretricorum*; ſed lectionem Lambini aliorumque ſequor: ſic enim Cicero in Acad. ii. 42. *A Menedemo, quòd is Eretrias fuit,* Eretriaci *appellati:* vide etiam Cl. Daviſii Not. ad Tuſc. Diſp. lib. v. c. 39.

7 *horum*

Megaricorum, Pyrrhoneorum: ſed ea [7] horùm vi et diſputationibus ſunt jamdiu fracta et exſtincta. Ex illis autem, quæ remanent, ea philoſophia, quæ ſuſcepit patrocinium voluptatis, etſi cui vera videatur, procul abeſt tamen ab eo viro, quem quærimus, et quem auctorem publici conſilii, et regendæ civitatis ducem, et ſententiæ atque eloquentiæ principem in ſenatu, in populo, in cauſſis publicis eſſe volumus. Nec ulla tamen ei philoſophiæ fiet injuria à nobis: non enim repelletur inde, quò aggredi cupiet, ſed in hortulis quieſcet ſuis, ubi vult; ubi etiam recubans molliter et delicatè nos avocat à roſtris, à judiciis, à curia, fortaſſe ſapienter, hac præſertim Republica. Verùm ego non quæro nunc, quæ ſit philoſophia veriſſima, ſed quæ oratori conjuncta maximè. Quare iſtos ſine ulla contumelia dimittamus; ſunt enim et boni viri, et, quoniam ſibi ita videntur, beati: tantúmque eos admoneamus, ut illud, etiam ſi eſt veriſſimum [8], tacitum tamen, tamquam myſterium, teneant, Quod negant

7 *borum vi*] i.e. Peripateticorum, Academicorum, Stoicorum et Epicureorum, quos Craſſus paulo ante memorarat.

8 *etiam ſi eſt veriſſimum,*] Fortè legendum eſt, *etiam ſi* ſit *veriſſimum*; ut minùs hoc eſſet concedentis. Sic paullo ante in hoc capite de eâdem Epicureorum philoſophiâ dixerat Noſter, *etſi cui vera* videatur.

9 *ſed utrumque eſt in his, quod ab hoc*, etc.] Craſſus Stoicos non omnino improbat, ſed negat eorum philoſophiam utilem eſſe oratori propter duas rationes; quia et ſententiis et genere dicendi diſcrepat ab eloquentiâ forenſi et populari. Diſcrepat ſententiis, quoniam Stoici dicunt inſipientes (quales ſunt omnes) eſſe ſervos, latrones etc. Diſcrepat autem genere dicendi, quoniam illi nimiùm dialecticè loquuntur, et acutè concludunt, non ſuavitate delectant. Vides, Lector, τὸ ἀνακόλουθον (ut vocant); cùm enim Cicero dixerat,

negant verſari in Republica eſſe ſapientis: nam, ſi hoc nobis atque optimo cuique perſuaſerint, non poterunt ipſi eſſe, id quod maximè cupiunt, otioſi.

XVIII.

Stoicos autem, quos minimè improbo, dimitto tamen; nec eos iratos vereor, quoniam omnino iraſci neſciunt: atque hanc iis habeo gratiam, quòd ſoli ex omnibus eloquentiam virtutem ac ſapientiam eſſe dixerunt: [9] ſed utrumque eſt in his, quod ab hoc, quem inſtruimus, oratore valde abhorreat, vel quòd omnes, qui ſapientes non ſint, [10] ſervos, latrones, hoſtes, inſanos eſſe dicunt; neque tamen quemquam eſſe ſapientem: valde autem eſt abſurdum, ei concionem aut ſenatum aut ullum cœtum hominem committere, cui nemo illorum, qui adſint, ſanus, nemo civis, nemo liber eſſe videatur. Accedit, quòd orationis etiam genus habent fortaſſe ſubtile et certè acutum; ([1] ſed, ut in oratore, exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, jejunum); [2] atta-

rat, *vel quòd,* non repetit particulam *vel,* ſed ſententiam ſic variat, *Accedit, quòd* etc.

10 *ſervos, latrones, hoſtes, inſanos* etc.] Quos hîc Cicero appellat *latrones,* in Or. pro Murena videtur ſignificare voce *fugitivos:* hæc enim ſunt ejus verba in c. 29. *Fuit quidam ſummo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum æmuli Stoici nominantur. Hujus ſententiæ ſunt, et præcepta ejuſmodi; ——— nos, qui ſapientes non ſumus, fugitivos, exſules, hoſtes, inſanos denique eſſe dicunt.* Et tamen dubium eſt, an non delenda ſit vox *latrones,* cùm in ſequentibus Cicero oppónit iis, de quibus hîc dicitur, *ſanum, civem, liberum,* tres tantùm perſonas: nihil verò addit, quod reſpondeat voci *latrones.*

1 *ſed, ut in oratore,*] i. e. ſed, quo ſi utatur orator, exile erit etc. Similiter locutus eſt Noſter in Seneɛt. c. 4. *multæ etiam* (erant), ut in *homine Romano, literæ:* et in Bruto c. 26. *L. Cœlius*

[2] attamen ejuſmodi, quo uti ad vulgus nullo modo poſſit: alia enim et bona et mala videntur Stoicis et cæteris civibus, vel potius gentibus; alia vis honoris, ignominiæ, præmii, ſupplicii: verè, an ſecus, nihil ad hoc tempus: ſed, ea ſi ſequamur, nullam umquam rem dicendo expedire poſſimus. Reliqui ſunt Peripatetici et Academici: quamquam Academicorum nomen eſt unum, ſententiæ duæ: nam Speuſippus Platonis ſororis filius, et Xenocrates, qui Platonem audierat, [3] et, qui Xenocratem, Polemo, et Crantor nihil ab Ariſtotele, qui unà audierat Platonem, magnopere diſſenſit: copia fortaſſe et varietate dicendi pares non fuerunt. Arceſilas primùm, qui Polemonem audierat, ex variis Platonis libris, ſermonibuſque Socraticis hoc maximè arripuit, Nihil eſſe certi, quod aut ſenſibus aut animo percipi poſſit: quem ferunt, eximio quodam uſum lepore dicendi, aſpernatum eſſe omne animi ſenſuſque judicium, primumque inſtituiſſe (quamquam id fuit Socraticum maximè),

Cœlius Antipater ſcriptor fuit, ut *temporibus illis*, *luculentus*; cui adde illud Livii lib. 24. c. 28: ut in *tali tempore* etc. Vide quæ Noſter dixit de Stoicorum ſermonis genere in ii. 38.

2 *attamen ejuſmodi*,] Lambinus et eum ſecutus Clericus cenſent legendum *ac tandem:* nonnullæ, fateor, Editiones habent *et tandem*; ſed MSti nulli à vulgata lectione recedunt, excepto Nov. qui exhibet *ac tamen.* Vis verbi *attamen* ſatis fortaſſe patebit, ſi præcedentia verba per Parentheſin dicta eſſe intelligantur. Notandum etiam eſt, cùm ſequatur *alia enim et bona et mala* etc, Ciceronem per verba, *quo uti ad vulgus nullo modo poſſit*, voluiſſe notare dogmata quædam Stoicorum oratori apta non fuiſſe; quamvis hæc primo aſpectu dici videantur

ximè), non, quid ipſe ſentiret, oſtendere; ſed contra id, quod quiſque ſe ſentire dixiſſet, diſputare. Hinc hæc recentior Academia emanavit, in qua exſtitit divina quadam celeritate ingenii dicendique copia Carneades; cujus ego etſi multos auditores cognovi Athenis, tamen auctores certiſſimos laudare poſſum, et ſocerum meum Scævolam, qui eum Romæ audivit adoleſcens, et Q. Metellum L. filium, familiarem meum, clariſſimum virum, qui illum à ſe adoleſcente Athenis, jam affectum ſenectute, multos dies auditum eſſe dicebat.

Hæc autem, ut ex Appennino fluminum, ſic ex communi ſapientium jugo ſunt doctrinarum facta divortia; ut philoſophi tamquam in ſuperum mare Ionium defluerent, Græcum quoddam et portuoſum: oratores autem in inferum hoc, Tuſcum et barbarum, ſcopuloſum atque infeſtum, laberentur; in quo etiam ipſe Ulyſſes erraſſet. Quare ſi hac eloquentia atque hoc oratore contenti ſumus, qui ſciat aut negare oportere, [4] quod XIX.

tur de eorum ſermonis genere.

3 *et, qui Xenocratem, Polemo, et Crantor nihil ab Ariſtotele —— diſſenſit*] Non neceſſe eſt, ut vel cum Lambino legamus *diſſenſerunt*, vel cum Gulielmio *diſſenſi*; Cùm nec Polemo nec Crantor audierat Platonem, hæc verba *nihil ab Ariſtotele* etc. videntur præcipuè dicta eſſe de Speuſippo et Xenocrate, qui unà cum Ariſtotele audierant Platonem. Sæpiſſime apud Ciceronem, cùm plures Nominativi caſus ſingularis numeri præcedunt, verbum, quod ſequitur, cum ultimo ſolo cohæret, et ſingularis eſt numeri. Quare retineo vocem *diſſenſit*. Nec moveor, quòd ſequitur *fuerunt*: hoc enim verbum et ad Crantora, et ad Ariſtotelem, itemque ad Polemonem, Xenocratem et Speuſippum refertur; vox *diſſenſit* non item.

[4] quod arguare; aut, [5] ſi id non poſſis, tum oſtendere, quod is fecerit, qui inſimuletur, aut rectè factum, aut [6] alterius culpâ aut injuriâ, aut ex lege, aut non contra legem, aut imprudentiâ, aut neceſſariò; aut non eo nomine uſurpandum, quo arguatur; aut non ita agi, ut debuerit ac licuerit: et, ſi ſatis eſſe putatis, ea, quæ iſti ſcriptores artis docent, diſcere, quæ multo tamen ornatiùs, quàm ab illis dicuntur, et uberiùs explicavit Antonius; ſed, ſi his contenti eſtis, atque iis etiam, quæ dici voluiſtis à me, ex ingenti quodam oratorem immenſoque campo in exiguum ſanè gyrum compellitis: ſin veterem illum Periclem, aut hunc etiam, qui familiarior nobis propter ſcriptorum multitudinem eſt, Demoſthenem ſequi

4 *quod arguare*;] Sunt qui legunt *quo de arguare*: nam *aliquem argui aliquid*, vix Latinè dici videtur: itaque in Part. Or. c. 29. cùm occurrit, *id*, quod *arguere*, *neges tale eſſe*, potiùs legendum eſſet, *id* quo de *arguere*. Sed mihi non placet iſtud *arguare*, ſecundæ perſonæ, quia præceſſerat *ſciat*, tertiæ perſonæ: de Oratore hoc dicitur: Rectiùs igitur fortaſſe legas, *quod arguatur*, i. e. id quod ſuo clienti objiciatur, ſive id quod in judicium vocetur, ut in Or. pro Cæcin. c. 1. *non dubitavit id ipſum*, quod arguitur, *confiteri*. Et in Or. pro Syll. c. 24. *ſi quis dubitaſſet antea, num id*, quod *tu arguis*, *cogitaſſet* etc. Unde in Invent. ii. 11. cùm dicitur, *negare oportebit de vita et factis quæri*; *ſed de eo crimine*, quo de *arguatur*, malim legere *quod arguatur*.

5 *ſi id non* poſſis,] Legendum opinor *poſſit*, ſc. orator: quod et Manutium edidiſſe video.

6 *alterius culpâ* aut *injuriâ*,] Fortè *et injuriâ*: ſi verò iſtud *aut* retineamus, tamen de *injuriâ alterius*, non ejus qui arguitur, loqui intelligendus eſt Noſter.

7 *uſque ad* Socratem etc.] Fatentur omnes legendum eſſe *Socratem* (non *Iſocratem*); nemo tamen fere recentiorum eam vocem in textum recepit. Manut. et R. Steph. Streb. et Lamb. aliique veteres *Socratem* rectè

ſequi vultis; et, ſi illam præclaram et eximiam ſpeciem oratoris perfecti et pulcritudinem adamaſtis, aut vobis hæc Carneadia aut illa Ariſtotelia vis comprehendenda eſt. Namque (ut ante dixi) veteres illi [7] uſque ad Socratem omnem omnium rerum, quæ ad mores hominum, quæ ad vitam, quæ ad virtutem, quæ ad Rempublicam pertinebant, cognitionem et ſcientiam cum dicendi ratione jungebant: poſtea [8] diſſociati, ut expoſui, à Socrate diſerti à doctis, et deinceps à Socraticis item omnibus, philoſophi eloquentiam deſpexerunt, oratores ſapientiam: neque quidquam ex alterius parte tetigerunt, niſi quod illi ab his, aut ab illis hi mutuarentur, [9] ex quo promiſcuè haurirent, ſi manere in priſtina communione

recte impreſſerunt, et de *Socrate* idem antea dixerat Cicero, c. 16. idemque dicit poſtea in hoc capite, cùm eadem prope verba iterat, *diſſociati (ut expoſui) à* Socrate. Video etiam MStos Bod. et Bal. *Socratem* exhibere.

8 *diſſociati, ut expoſui, à Socrate diſerti à doctis* etc.] Nemo eſt, opinor, cui locus hic ſanus videtur: tum quia ſequitur *philoſophi* et *oratores*; tum quia præpoſitio *à* alium prorſus ſenſum habet ante *doctis*, quàm ante *Socrate*; et tamen non voces *à doctis*, ſed *à Socrate*, copulatæ ſunt ſequentibus, *et deinceps à Socraticis* etc. Lambinus olim legendum eſſe cenſuit, *diſſociatis (ut expoſui) à Socrate diſertis à doctis:* ſed in hac lectione cùm adhuc reſtant ea, quæ mihi diſplicent, *à doctis et deinceps à Socraticis*, malim legere, *diſſociatis (ut expoſui) à Socrate diſertis* et *doctis*. Et tamen non diſſimulabo me jamdiu ſuſpicari verba *diſerti à doctis* ex gloſſa eſſe Librarii cujuſdam explicantis vocem *diſſociati*. Si hæc tollas, illud *diſſociati* rectè ſe habebit, ſc. *philoſophi* et *oratores*. In vulgata lectione per *doctos* intelligas philoſophos, per *diſertos* verò oratores; ut in Orat. c. 3. *ita* et doctis *eloquentia popularis*, et diſertis *elegans doctrina defuit*.

9 *ex quo* etc.] Lambinus legit

munione voluiſſent. Sed, ut pontifices veteres propter ſacrificiorum multitudinem tres viros epulones eſſe voluerunt, cùm eſſent ipſi à Numa, ut etiam illud ludorum epulare ſacrificium facerent, inſtituti; ſic Socratici à ſe cauſſarum actores, et à communi philoſophiæ nomine ſeparaverunt, cùm veteres dicendi et intelligendi mirificam ſocietatem eſſe voluiſſent.

XX. Quæ cùm ita ſint, paullulum equidem [1] de me deprecabor, et petam à vobis, ut ea, quæ dicam, non de memetipſo, ſed de oratore dicere putetis. Ego enim ſum is, qui, cùm ſummo ſtudio patris in pueritia doctus eſſem, et in forum ingenii tantum, quantum ipſe ſentio, non tantum, quantum ipſe forſitan vobis videar, detuliſſem, non poſſim dicere me hæc, quæ nunc complector, perinde, ut dicam diſcenda eſſe, didiciſſe: quippe qui omnium maturrimè ad publicas cauſſas acceſſerim, annoſque natus [2] unum et viginti nobiliſſimum hominem et eloquentiſſimum in judicium vocarim; cui diſciplina fuerit forum, magiſter uſus et leges, et inſtituta populi Romani, moſque majo-

git *cùm ex eodem fonte promiſcuè haurire poſſent:* ſed nihil mutandum cenſeo, ſi verba *ex quo* idem ſignificent ac *quum*; ut videntur in Ep. ad Fam. ix. 17. *Habuiſti in tua poteſtate, ex quo vel ex ſobrio, vel certè ex ebrio ſcire poſſes:* Vide etiam quæ de hac re dixi in Not. ad ii. 68.

1 *de me deprecabor petamque à vobis,*] Iſtud *de* planè otioſum hîc videtur: Noſter enim ſæpius verbum *deprecari* jungit Accuſativo Perſonæ: Sic in Orat. ad Quir. poſt Red. c. 3. Me *fratris lacrymæ ſordeſque lugubres à vobis* deprecatæ *ſunt.* Sic etiam in Orat. 2. de Leg. Agr. c. 36. *Si quid deliquero, nullæ ſunt imagines, quæ* me *à vobis* deprecentur. Puto geminas

majorum. Paulum, ſitiens iſtarum artium, de quibus loquor, guſtavi, quæſtor in Aſia cùm eſſem, æqualem fere meum ex Academia rhetorem nactus, Metrodorum illum, de cujus memoria commemoravit Antonius: et inde decedens, Athenis; ubi ego diutiùs eſſem moratus, niſi Athenienſibus, quòd myſteria non referrent, ad quæ biduo ſeriùs veneram, ſuccenſuiſſem. Quare hoc, quòd complector tantam ſcientiam vimque doctrinæ, non modò non pro me, ſed contra me eſt potiùs (non enim, quid ego, ſed quid orator poſſit, diſputo), atque hos omnes, qui artes rhetoricas exponunt, perridiculos: ſcribunt enim de litium genere, et de principiis, et de narrationibus. Illa vis autem eloquentiæ tanta eſt, ut omnium rerum, virtutum, officiorum, omniſque naturæ, quæ mores hominum, quæ animos, quæ vitam continet, originem vim mutationeſque teneat: eadem mores, leges, jura deſcribat, Rempublicam regat, [3] omniaque, ad quamcumque rem pertineant, ornatè copioſéque dicat. In quo genere nos quidem verſamur tantum, quantum poſſumus, quantum inge-

minas illas voces *de me* delendas eſſe; cùm enim in ſequenti linea occurreret *de memetipſo*, hinc fieri potuit, ut verba *de me* hunc alienum locum incuriâ Librariorum occuparent.

2 *unum et viginti*] Lambinus fide Auctoris Dialogi de Oratoribus (qui creditur fuiſſe Quinctilianus,) c. 34. legit *undeviginti:* quæ lectio magis iis convenire videtur, quæ de ſe Craſſus dicit in ii. 90. *qui puer in forum venerim.* Ea ætate C. Carbonem accuſavit.

3 omniaque, *ad quamcunque*] Ita MS. Mead. et vetuſtiſſimæ duæ editiones, vice vulgatæ lectionis *omnia, quæ* etc. Monendus eſt etiam lector Lambinum legere *quamque* pro *quamcunque*; ſed non opus eſt

 iſtâ

ingenio, quantum mediocri doctrina, quantum uſu valemus: neque tamen iſtis, qui in una philoſophia quaſi tabernaculum vitæ ſuæ collocarunt, multùm ſanè in diſputatione concedimus.

XXI. Quid enim meus familiaris C. Velleius afferre poteſt, quamobrem voluptas ſit ſummum bonum, quod ego non copioſiùs poſſim vel tutari, ſi velim, vel refellere ex illis locis, quos expoſuit Antonius, hac dicendi exercitatione, in qua Velleius eſt rudis, unuſquiſque noſtrûm verſatus? Quid eſt, quod aut Sext. Pompeius, aut duo Balbi, aut meus amicus, qui cum Panætio vixit, M. Vigellius [4] de virtute, homines Stoici, poſſint dicere, qua in diſputatione ego his debeam, aut veſtrûm quiſquam concedere? Non eſt enim philoſophia ſimilis artium reliquarum: nam quid faciat in geometria, qui non didicerit? quid in muſicis? aut taceat oportebit, aut ne ſanus quidem judicetur; hæc verò, quæ ſunt in philoſophia, [5] inge-

iſtâ emendatione: Sic enim Noſter in ii. 11. *Sed non* omnia, quæcunque *loquimur, mihi videntur ad præcepta eſſe revocanda.*

4 *de virtute,* homines *Stoici, poſſint dicere,* etc.] Ita ediderunt Aſc. et Manut. In recentioribus verò editionibus legimus *virtute* hominum, *Stoici,* etc. Minùs elegans videtur iſtud *virtus hominum:* paſſim enim in hoc libro, cùm de *virtute* loquitur Cicero, iſtud *hominum* omittit. *Homo Stoicus* dicitur, ut in ii. 46. *homo hiſtrio.*

5 *ingeniis eruuntur*] Ordo verborum hic eſt; *eruuntur ingeniis acutis atque acribus ad eliciendum id, quod* etc: Senſus verò hic eſt; Quoniam Natura nobis elementa ſive principia philoſophiæ inſevit, ii, qui præditi ſunt ingeniis acutis et acribus, facilè ea invenient et eruent quæ ſunt in philoſophia probabilia: et, ſi iidem in dicendo exercitati ſunt, ea oratione ornabunt.

6 Hic, *hic noſter vulgaris orator,*] Lamb. Editio Veneta, et MSti. Cant. Harl. 2. Wag. Nov.

[5] ingeniis eruuntur ad id, quod in quoque veriſimile eſt, eliciendum acutis atque acribus, eaque exercitata oratione poliuntur. [6] Hic, hic noſter vulgaris orator, ſi minùs erit doctus, attamen in dicendo exercitatus, hac ipſa exercitatione communi iſtos quidem noſtros verberabit, neque ſe ab iis contemni ac deſpici ſinet: ſin aliquis exſtiterit aliquando, qui Ariſtotelio more de omnibus rebus [7] in utramque partem ſententiam poſſit dicere, et in omni cauſſa duas contrarias orationes, præceptis illius cognitis, explicare, aut hoc Arceſilæ modo et Carneadis contra omne, quod propoſitum ſit, diſſerat; quique ad eam rationem adjungat hunc rhetoricum uſum moremque exercitationemque dicendi; is ſit verus, is perfectus, is ſolus orator: nam neque ſine forenſibus nervis ſatis vehemens et gravis, néc ſine varietate doctrinæ ſatis politus et ſapiens eſſe orator poteſt. Quare [8] Coracem iſtum veſtrum

Nov. et Bod. exhibent *Hic noſter* etc. omiſſo altero *hic*. Fortaſſe ſcripſit Cicero, *Hinc hic noſter orator*; ut in c. 18. *Hinc hæc recentior Academia emanavit.*

7 Vulgò, *in utramque ſententiam poſſit dicere,*] Lamb. maluit *in utramque* partem *poſſit dicere*. MSti verò Pal. tertius ac nonus, Mead. Harl. 2. et Bal. exhibent, *in utramque* partem *ſententiam poſſit dicere*. Mutila, opinor, nunc eſt ſententia; ejus verò morbo medicinam afferunt iſti MSti.

8 *Coracem iſtum* veſtrum] Non ſatis conſtat, quo ſenſu dicatur iſtud *veſtrum*; nemo enim eorum, qui aderant, Coracis præcepta ſequebatur: Antonius in i. 20. vocarat eum *Coracem neſcio quem*; quibus verbis planè ſignificat Coracem nullo apud ipſum in honore fuiſſe: aut igitur delendum videtur *veſtrum*, aut legendum *rhetorem*, vel (ut placuit cuidam amico meo) *veterem*, nam cùm omnium rhetorum primus fuit, jure potuit *vetus* vocari. De illo vide quæ dixit Ariſto-

ſtrum patiamur nos quidem 9 pullos ſuos excludere in nido, qui evolent clamatores odioſi ac moleſti; Pamphilumque neſcio quem ſinamus [1] in inſulis tantam rem, tamquam pueriles delicias aliquas, depingere; noſque ipſi hac tam exigua diſputatione heſterni et hodierni diei totum oratoris munus explicemus; [2] dummodo illa res tanta ſit, ut omnibus philoſophorum libris, [3] quos nemo oratorum iſtorum umquam attigit, comprehenſa eſſe videatur.

XXII. Tum Catulus, Haudquaquam hercle, inquit, Craſſe, mirandum eſt, eſſe in te tantam dicendi vel vim, vel ſuavitatem, vel copiam; quem quidem antea natura rebar ita dicere, ut mihi non ſolùm orator ſummus, ſed etiam ſapientiſſimus homo viderere: nunc intelligo, illa te ſemper etiam potiora duxiſſe, quæ ad ſapientiam ſpectarent, atque ex his hanc dicendi copiam fluxiſſe: ſed tamen, cùm omnes gradus ætatis recordor tuæ, cúmque vitam tuam

Ariſtoteles in lib. 2. Rhetoricorum, èt in epiſtola ſua ad Alexandrum operi rhetorico ad eum ſcripto præfixa.

9 *pullos ſuos excludere*] i. e. ovis fractis pullos in nido proferre. De Nat. Deor. ii. 52. *ut quàm facillimè ova ſerventur: ex quibus* pullos *cùm* excluſerint, *ita tueantur* etc.

1 *in inſulis*] Servius ad Virgil. Æneid. x. 538. dicit *inſulam* eſſe *faſciam in modum diadematis, à qua vittæ ab utraque parte dependent, quæ plerumque lata eſt, plerumque tortilis ex albo et cocco:* Feſtus verò *inſulas* vocat *filamenta lanea.*

2 *dummodo illa res tanta ſit,*] Senſus eſt; Modò illa res credatur tanta eſſe, ut non minori ſpatio, quàm omnibus philoſophorum libris, comprehendatur.

3 *quos nemo* oratorum *iſtorum*] Iſti homines, de quibus dixit modò, fuerunt Corax et Pam-

tuam ac ſtudia conſidero; neque, quo tempore iſta didiceris, video; nec magnopere te iſtis ſtudiis, hominibus, libris intelligo deditum; neque tamen poſſum ſtatuere, utrùm magis mirer, te illa, quæ mihi perſuades maxima eſſe adjumenta, potuiſſe in tuis tantis occupationibus perdiſcere; an, ſi non potueris, poſſe iſto modo dicere. Hîc Craſſus, Hoc tibi, inquit, Catule, primùm perſuadeas velim, me non multo ſecus facere, cùm de oratore diſputem, ac facerem, ſi eſſet mihi de hiſtrione dicendum: negarem enim poſſe eum ſatisfacere in geſtu, niſi palæſtram, niſi ſaltare didiciſſet; neque, ea cùm dicerem, me eſſe hiſtrionem neceſſe eſſet, ſed fortaſſe non ſtultum alieni artificii exiſtimatorem. Similiter nunc de oratore, veſtro impulſu, loquor, ſummo ſcilicet: ſemper enim, quacumque de arte aut facultate quæritur, de abſoluta et perfecta quæri ſolet. Quare ſi jam me vultis eſſe oratorem, ſi etiam ſat bonum, ſi bonum denique, non repug-

Pamphilus, non oratores, ſed rhetores: nempe rhetorum horum et aliorum ignorantiam et impudentiam exagitat Craſſus, qui præcepta eloquentiæ tradebant, cùm omnem moralem philoſophiam, quæ maximè oratori neceſſaria eſſet, ignorarent: quare reſcribendum cenſeo, *quos nemo* rhetorum *iſtorum umquam attigit*. Ultima litera vocis *nemo* geminata huic errori ortum dedit: et hanc veram eſſe lectionem probo ex i. 19. *Hæc autem* (i. e. rationes movendi hominum mentes) *eſſe penitus in media philoſophia retruſa atque abdita*, quam *iſti* rhetores *ne primoribus quidem labris attigerunt*. Vides, lector, in utroque loco dici rhetoras numquam philoſophorum libros legiſſe: Ut in illo primo libro pro *quæ* lego *quam*, et ex hoc, quem expendo, loco eam lectionem probo; ita hunc locum iſtius loci auctoritate emendo.

4 *Sam*.

repugnabo (quid enim nunc ſim ineptus? ita me exiſtimari ſcio): quod ſi ita eſt, ſummus tamen certè non ſum: neque enim apud homines res eſt ulla difficilior, neque major, neque quæ plura adjumenta doctrinæ deſideret. Attamen, quoniam de oratore nobis diſputandum eſt, de ſummo oratore dicam neceſſe eſt: vis enim et natura rei, niſi perfecta ante oculos ponitur, qualis et quanta ſit, intelligi non poteſt. Me autem, Catule, fateor neque hodie in iſtis libris, et cum iſtis hominibus vivere; nec verò, id quod tu rectè commeminiſti, ullum umquam habuiſſe ſepoſitum tempus ad diſcendum; ac tantum tribuiſſe doctrinæ temporis, quantum mihi puerilis ætas, forenſes feriæ conceſſerint.

XXIII. At ſi quæris, Catule, de doctrina iſta quid ego ſentiam; non tantum ingenioſo homini, et ei, qui forum, qui curiam, qui cauſſas, qui Rempublicam ſpectet, opus eſſe arbitror temporis, quantum ſibi ii ſumſerunt, quos diſcentes

4 *Samnitium*] Samnitibus devictis an. U. C. 308. *Romani, ad honorem Deûm, inſignibus armis hoſtium uſi ſunt: Campani, ab ſuperbia et odio Samnitium, gladiatores (quod ſpectaculum inter epulas erat) eo ornatu armarunt, Samnitiumque nomine compellarunt.* Liv. Hiſt. ix. 40. Sic in ſequentibus Lucilius dixit, *Samnis in ludo ac rudibus* etc: Vide etiam ii. 80.

5 *ſed, quòd erat aptus*] Lambinus delet iſtud *ſed*; pro quo rectiùs fortaſſe legas, *et quod erat* etc.

6 *Samnis in ludo ac rudibus*] In ludis gladiatoriis tyrones pugnabant *rudibus*, cùm exercerentur: *rudes* verò erant *gladii lignei*, ut ait *Dio:* quod confirmat ſanè illud, *ferro, non rudibus dimicantes.* Lampridius ait, *Commodum Imperatorem in arena rudibus inter cubicularios gladiatores depugnaſſe.*

7 *cuivis ſatis aſper:*] Legunt *civis* plerique (ut aiunt) Pal.

centes vita defecit: omnes enim artes aliter ab iis tractantur, qui eas ad uſum transferunt; aliter ab iis, qui, ipſarum artium tractatu delectati, nihil in vita ſunt aliud acturi. Magiſter hic [4] Samnitium ſumma jam ſenectute eſt, et quotidie commentatur; nihil enim curat aliud: at Q. Velocius puer addidicerat; [5] ſed, quòd erat aptus ad illud, totumque cognorat, fuit, ut eſt apud Lucilium,

———Quamvis bonus ipſe,
[6] *Samnis in ludo ac rudibus* [7] *cuivis ſatis aſper:*

ſed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari. Valerius quotidie cantabat: erat enim ſcenicus: quid faceret aliud? at Numerius Furius, noſter familiaris, cùm eſt commodum, cantat: eſt enim paterfamilias, eſt eques Romanus: puer didicit, quod diſcendum fuit. Eadem ratio eſt harum artium maximarum: dies et noctes virum ſumma virtute et prudentia videbamus, [8] phi-

Pal. MSti, et ſic conjecit Lipſius, Antiq. lect. v. 2. Sed è contrario MSti Cant. Norf. Wag. Mead. et omnes Oxonienſes, necnon editio Mediol. Turnebus, Aſc. Lamb. Man. et Melancthon habent *cuivis*: quod huic loco maximè convenit. Primò enim dicit Craſſus ideo hæc Lucilium dixiſſe, quod erat Velocius aptus ad munus gladiatorium. An igitur *civis erat aſper* (i. e. ut voluit Lipſius, diligens, gnavus, et experiens) quòd erat bonus gladiator? non cenſeo Ciceronem ita ſcripſiſſe. Secundò, ſi hîc legamus *civis ſatis aſper*, quid opus eſt illis verbis, quæ ſequuntur? *ſed plus operæ foro tribuebat, amicis, rei familiari*; quæ ſatis ſignificant eum bonum civem fuiſſe. Lego igitur *cuivis*, ut ſenſus ſit, Velocius aptus erat ad artem gladiatoriam, quam puer didicerat: in hac, licet non ipſe gladiator, vix ulli ceſſit. Nonnullam

[8] philoſopho cùm operam daret, Q. Tuberonem: at ejus avunculum vix intelligeres id agere, cùm ageret tamen, Africanum. Iſta diſcuntur facilè, ſi et tantum ſumas, [a]quantum opus ſit, et habeas, qui docere fideliter poſſit, et ſcias etiam ipſe diſcere. Sed, ſi totâ vitâ nihil velis aliud agere, ipſa tractatio et quæſtio quotidie ex ſe gignit aliquid, quod cum deſidioſa delectatione veſtiges: [9] ita fit, ut agitatione rerum ſit infinita cognitio. Facilis uſus doctrinam confirmet, mediocris opera tribuatur, memoria ſtudiumque permaneat: libet autem ſemper diſcere, ut ſi velim ego talis optimè ludere, aut pilæ ſtudio tenear, etiam fortaſſe ſi aſſequi non poſſim: [1] ut alii, quia præclarè faciunt, vehementius, quàm cauſſa poſtulat, delectantur; ut Titius pila, Brulla talis. Quare nihil eſt, quod quiſquam magnitudinem artium ex eo, quòd ſenes diſcunt, pertimeſcat; namque aut ſenes ad eas acceſſerunt, aut uſque ad ſenectutem in ſtudiis detinentur, aut ſunt tardiſſimi. Res quidem ſe mea ſententia ſic habet, ut, niſi quod quiſque citò

nullam huic operam dedit, ſed plus officiis boni civis fungendis.

8 *philoſopho cùm operam daret,*] i. e. cùm philoſopho ſtudiorum ſuorum magiſtro uteretur; nam operam dare tam perſonis, quàm rebus, Ciceroniana locutio eſt: Sic in Bruto c. 89. *Moloni Rhodio Romæ dedimus operam*; et alibi ſæpe.

9 *ita fit, ut agitatione rerum ſit infinita cognitio. Facilis uſus doctrinam confirmet,*] Aliter, quàm vulgatæ editiones, ſic interpungo ſententiam, ſecutus Manutium et Lambinum. Senſus eſt; qui aſſiduè alicui ſcientiæ operam dat, ſemper aliquid diſcendum inveniet. Sed, ſi in omni ſcientia nihil plus quæras, quam quod oratori ſit neceſſarium, poteris puerili illa doctrina contentus eſſe. Tantum opus eſt, ut eam aliquando

citò potuerit, numquam omnino poſſit perdiſcere.

Jam, jam, inquit Catulus, intelligo, Craſſe, quid dicas, et hercule aſſentior: ſatis video tibi homini ad perdiſcendum acerrimo ad ea cognoſcenda, quæ dicis, fuiſſe temporis. Pergiſne, inquit Craſſus, me, quæ dicam, de me, non de re putare dicere? Sed jam, ſi placet, ad inſtituta redeamus. Mihi verò, Catulus inquit, placet. Tum Craſſus, Quorſum igitur hæc ſpectat, inquit, tam longa et tam altè repetita oratio? hæ duæ partes, quæ mihi ſuperſunt, illuſtrandæ orationis, ac totius eloquentiæ cumulandæ, quarum altera dici poſtulat ornatè, altera aptè, hanc habent vim, ut ſit quàm maximè jucunda, quàm maximè in ſenſus eorum, qui audiunt, influat, et quàm plurimis ſit rebus inſtructa. [2]Inſtrumentum autem hoc forenſe, litigioſum, acre, tractum ex vulgi opinionibus, exiguum ſanè atque mendicum eſt: illud rurſus ipſum, quod tradunt iſti, qui profitentur ſe dicendi magiſtros, non multùm eſt majus, quàm illud vulgare ac forenſe. XXIV.

do in otio recolas, et ut memor ſis earum rerum, quas puer didiceris: Sed in hoc communis eſt omnium diſcentium error, ut ſemper aliquid ulteriùs diſcere velint, ut omne id, quod ignorant, ſibi diſcendum eſſe putent: volunt ſemper diſcere: pars, etiamſi fortaſſe non poſſint id, quod velint, aſſequi: pars verò, quia id, quod didicerunt, præclarè faciunt, quaſi ſtudio et deſiderio progrediendi incenduntur.

1 *at alii,*] MStus Harl. ſec. habet, *et alii*; fortaſſe rectiùs.

2 *Inſtrumentum*] Hæc vox ſignificat omne id, quo quis ad eloquentiam inſtruitur: in foro hoc efficitur uſu, apud Rhetores (de quibus paulo poſt) præceptis. Vide ii. 90.

3 ad

renſe. Apparatu nobis opus eſt, et rebus exquiſitis undique et collectis, arceſſitis, comportatis, ut tibi, Cæſar, faciendum eſt [3] ad annum; ut ego in ædilitate laboravi, quòd quotidianis et vernaculis rebus ſatisfacere me poſſe huic populo non putabam. Verborum eligendorum et collocandorum et concludendorum facilis eſt vel ratio, vel ſine ratione ipſa exercitatio: [4] rerum eſt ſilva magna; quam cùm Græci jam non tenerent, ob eamque cauſſam juventus noſtra dediſceret pæne diſcendo, etiam Latini, ſi diis placet, hoc biennio magiſtri dicendi exſtiterunt; quos [5] ego cenſor edicto meo ſuſtuleram, non quò (ut neſcio quos dicere

3 *ad annum*;] Hinc colligunt Interpretes, Cæſarem fuiſſe tum deſignatum Ædilem. De Craſſi ædilitate vide de Off. ii. 16.

4 *rerum eſt ſilva magna*;] Senſus horum verborum, eorumque quæ præcedunt et ſequuntur, hic eſt: Regulis Grammaticæ addiſcendis, vel ſola exercitatione et conſuetudine loquendi, facile eſt ſcire quæ *verba* eligenda ſint, et quo modo collocanda: ſed *rerum* comparandarum non ita facilis eſt ratio; earum enim eſt *ſilva* ſive copia magna: quam copiam cùm *Græci jam* (i. e. hodierni rhetores Græci) *non tenerent* eaque non inſtruerentur, juvenes Romani ſe ad eos doctores applicantes minùs ſibi profuerunt tantulas et tam paucas res comparando, quàm ſibi obfuerunt vernaculæ linguæ conſuetudinem interim relinquendo; ita diſcendo pæne dedidicerunt: Huic igitur malo ut remedio eſſent, Latini poſtea rhetores exſtiterunt, qui juventuti Romanæ præcepta rhetorices Latinè tradebant, ne Latinè loquendi exercitatione illi carerent: hos verò Craſſus edicto ſuſtulit, quia nihil juvenes docebant niſi ut auderent; cùm Græci illi rhetores aliquem doctrinam haberent, etſi non ſatis amplam.

5 *ego cenſor*] Extat hoc edictum in Gellii xv. 11. *Cn. Domitius Abenobarbus et L. Licinius Craſſus cenſores de coercendis rhetoribus Latinis ita edixerunt* etc.

6 *cuicuimodi eſſent*,] Vulgò, qui

cere aiebant) acui ingenia adoleſcentium nollem, ſed contra ingenia obtundi nolui, corroborari impudentiam: nam apud Græcos,[6] cuicuimodi eſſent, videbam tamen eſſe, præter hanc exercitationem linguæ, doctrinam aliquam [7] et humanitatem dignam ſcientia: hos verò novos magiſtros nihil intelligebam poſſe docere, niſi ut auderent; quod, etiam cum bonis rebus conjunctum, per ſeipſum eſt magnopere fugiendum. Hoc cùm unum traderetur, et cùm impudentiæ ludus eſſet, putavi eſſe cenſoris, ne longiùs id ſerperet, providere. Quamquam non hæc ita ſtatuo atque decerno, [8] ut deſperem Latinè ea, de quibus diſputavimus, tradi

qui cujuſmodi: ſed niſi vox *qui* rejiciatur, *cujuſmodi* ferri non poteſt: ſic enim Cicero utitur hac voce, in Or. pro Cœlio, c. 10. *cujuſmodi autem ſit, à ſe putet eſſe ſejunctum.* Et in Ep. ad Atticum iii. 12. *Tuque ad me velim omnia quàm diligentiſſimè,* cujuſmodi, *ſint, ſcribas* etc. Secutus ſum igitur lectionem Manutii et Lambini, *nam apud Græcos,* cuicuimodi *eſſent* etc. *Cuimodi* aut *cuicuimodi* ſignificat *cujuſmodi,* ut *alimodi* ponitur pro *aliuſmodi,* teſte Feſto. Victorius ſemper *cuicuimodi* legi voluit, et non *cuimodi:* Sic Cicero pro Roſcio Amerino, *Vereor enim,* cuicuimodi *es, Roſci; ne* etc. Tuſc. diſp. iii. ult. *Supereſt enim nobis hoc,* cuicuimodi *eſt, otium.* ib. v. c. ult. *Ubi enim meliùs uti potes hoc,* cuicuimodi *eſt, otio?* Gellius l. xii. 2. *Ea res,* cuimodi *ſit, ad conſiderandum proponemus.* Vide Gronov. ad Gell. ii. 8. Notandum eſt tamen MS. Mag. et edit. Ven. et Mediol. habere, *qui* ejuſmodi *eſſent.*

7 *et humanitatem dignam ſcientia:*] Lamb. ex ſuis MStis legit *et humanitate dignam ſcientiam:* ſed nihil muto; voce enim *humanitatem* ſignificat Noſter id quod contrarium eſt *impudentiæ*; ita enim verba *humanitatem* et *modeſtiam* ſæpius conjungit: vel per *humanitatem* intelligere poſſis *leporem, politum aliquid,* ſive *morum ſuavitatem.*

8 *ut deſperem Latinè ea, de quibus diſputavimus, tradi ac perpoliri:*] Ni fallor, ſic ſcripſit

tradi ac perpoliri: patitur enim et linguæ noſtra, et natura rerum veterem illam excellentemque prudentiam Græcorum ad noſtrum uſum moremque transferri: ſed hominibus opus eſt eruditis, qui adhuc in hoc quidem genere noſtri nulli fuerunt: ſin quando exſtiterint, etiam Græcis erunt anteponendi.

XXV. Ornatur igitur oratio [9] genere primùm, et quaſi colore quodam et ſucco ſuo: nam, ut gravis, ut ſuavis, ut erudita ſit, ut liberalis, ut admirabilis, ut polita, [1] ut ſenſus, ut dolores habeat, quantum opus ſit, non eſt ſingulorum articulorum; in toto ſpectantur hæc corpore: ut porrò conſperſa ſit quaſi verborum ſententiarumque floribus, id non debet eſſe fuſum æquabiliter per omnem orationem, ſed ita diſtinctum, ut ſint quaſi in ornatu diſpoſita quædam inſignia et lumina. Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos, qui audiant,

ſic Cicero, *ut deſperem—tradi ac perpoliri* poſſe. Sic certè multis aliis in locis ſcribit: ut in iii. 36. *vel me licet exiſtimes deſperare poſſe iſta perdiſcere:* et mox, *non ut deſperarem me eloquentiam conſequi poſſe.* Attamen Virgil. Æn. iv. 26. ait, *Deſine fata Deûm flecti ſperare precando:* ubi omittitur verbum *poſſe:* ſed hoc poetarum licentiæ liberius eſt, quàm oratorum.

9 *genere primum*, etc.] Si mentem Ciceronis ſatis attingam, dicit duas res in ornatu orationis eſſe ſpectandas: primam, ut unaquæque oratio habeat *genus* ſuum, et ſuum *quaſi colorem et ſuccum*; alteram, ut diſtincta ſit verborum et ſententiarum floribus: illud fieri in omni orationis parte, quemadmodum color et ſuccus in toto corpore ſpectatur; hoc verò fieri ſolùm in quibuſdam orationis partibus, ut ii verborum et ſententiarum flores ſint quaſi inſignia quædam et lumina orationis.

1 *ut ſenſus, ut dolores*] Id eſt, ut habeat eos vel lenes vel concitatos affectus, quos cauſſa poſtulat: Si orator vult ſuam orationem

audiant, et quod non ſolùm delectet, ſed etiam ſine ſatietate delectet: (non enim à me jam exſpectari puto, ut moneam, ut caveatis, ne exilis, ne inculta ſit veſtra oratio, ne vulgaris, ne obſoleta; aliud quiddam majus et ingenia me hortantur veſtra et ætates): [2] difficile enim dictu eſt, quænam cauſſa ſit, cur ea quæ maximè ſenſus noſtros impellunt voluptate, et ſpecie prima acerrimè commovent, ab iis celerrimè faſtidio quodam et ſatietate abalienemur. Quanto colorum pulchritudine et varietate floridiora ſunt in picturis novis pleraque, quàm in veteribus? quæ tamen, etiamſi primo adſpectu nos ceperunt, diutiùs non delectant; cùm iidem nos in antiquis tabulis illo ipſo horrido obſoletoque teneamur. Quanto molliores ſunt et delicatiores in cantu flexiones, et [3] falſæ voculæ, quàm certæ et ſeveræ? quibus tamen non modò auſteri, ſed, ſi ſæpius fiunt,

orationem *gravem* eſſe, ea gravitas in toto ſpectetur orationis corpore; item, ſi eam velit eſſe *ſuavem*, *eruditam*, etc: nec aliud de *ſenſibus* et *doloribus*, qui inſunt in oratione, dicendum eſt; hi enim, ubi quantumque opus ſit, ita *in totam confundendi ſunt* (cum Cicerone loquor), ut *genus orationis* conſtituant, et ejus *quaſi colorem* et *ſuccum* efficiant: Unde Noſter in c. 26. dicit, *primùm ſilva rerum ac ſententiarum comparanda eſt:———hæc formanda filo ipſo et genere orationis.*

2 *difficile enim dictu eſt*, etc.] Non hîc ratio redditur, quare Craſſum aliud hortabantur juvenum ingenia et ætates: ſed hæc ſententia pendet ab illa; *Genus igitur dicendi eſt eligendum, quod maximè teneat eos*, etc. nempe habes rationem, cur ſatietas in delectatione vitanda ſit: Sic igitur ope Parentheſeos ſententiam reſtitui: *ſed etiam ſine ſatietate delectet: (non enim à me — et ætates): difficile enim dictu eſt* etc. Et eodem fere modo Manutius hunc locum impreſſit.

3 *falſæ voculæ.*] i. e. toni

fiunt, multitudo ipſa reclamat. Licet hoc videre in reliquis ſenſibus; unguentis minùs diu nos delectari, ſumma et accerrima ſuavitate conditis, quàm his moderatis; et magis laudari, 4 quod ceram, quàm quod crocum olere videatur: in ipſo tactu eſſe modum et mollitudinis et lævitatis. Quin etiam guſtatus, qui eſt ſenſus ex omnibus maximè voluptarius, quique dulcitudine præter cæteros ſenſus commovetur, quàm citò id, quod valde dulce eſt, aſpernatur ac reſpuit? Quis potione uti aut cibo dulci diutiùs poteſt? cùm utroque in genere ea,

quæ

tam minuti, ut crebrò percurſitante διὰ πασῶν voce, pæne fallant audientem. Strebæus.

4 *quod ceram,*] Ita omnes, opinor, MSti, exceptis Cant. et Nov. in quibus legitur *terram:* Lambinus verò aliique eum ſecuti ideo maluerunt *terram*, quòd Plinius in Nat. Hiſt. xvii. 5. ſic legiſſe videtur. Ejus verba hæc ſunt. *Certè Cicero, lux doctrinarum altera*, meliora, *inquit*, unguenta ſunt, quæ terram, quàm quæ crocum ſapiunt: *hoc enim maluit dixiſſe, quàm* redolent. *Ita eſt profectò; illa erit optima, quæ unguenta ſapiat: Quòd ſi admonendi ſumus, qualis ſit ille terræ odor, qui quæritur; contingit ſæpe etiam quieſcente eâ ſub occaſum ſolis, in quo loco arcus cæleſtis dejecerit capita ſua; et cùm à ſiccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum ſuum halitum divinum ex ſole conceptum, cui comparari ſuavitas nulla poſſit.* Hæc Plinius: et in his mihi quidem videtur non ad hunc Ciceronis locum, quem expendimus, reſpexiſſe, ſed ad alium quendam in illis libris ejuſdem Auctoris deperditis: tum quòd verbis hujus loci non utitur, cùm dicat *ſapere* pro *olere*, *quæ* pro *quod*, et *meliora* pro *magis laudari:* tum quòd *halitus ille divinus, cui* (ut ait) *comparari ſuavitas nulla poſſit*, huic loco (ſi de terra verum ſit) convenire minimè poteſt, ubi de *moderatis* ſolis Cicero agit, et de *non ſumma ſuavitate conditis.* His rationibus adductus omnino vocem *ceram* retinendam eſſe cenſeo.

5 *concinnam,*] ſc. orationem: in ſequ. voces *vel poeſis vel oratio* è gloſſa eſſe videntur.

6 *ſenſus in nimia voluptate natura, non mente ſatiantur;*]

Illum,

quæ leviter ſenſum voluptate moveant, facillimè fugiant ſatietatem: ſic omnibus in rebus voluptatibus maximis faſtidium finitimum eſt: quò hoc minùs in oratione miremur, in qua vel ex poetis vel ex oratoribus poſſumus judicare
5 concinnam, diſtinctam, ornatam, feſtivam ſine intermiſſione, ſine reprehenſione, ſine varietate, quamvis claris ſit coloribus picta vel poëſis vel oratio, non poſſe in delectatione eſſe diuturna. Atque eò citiùs in oratoris aut in poëtæ cincinnis ac fuco offenditur, quòd
6 ſenſus in nimia voluptate naturâ, non mente ſatian-

Illum, qui ſatiatur mente aut natura, natura aut mens ſatiat: neque enim alio ſenſu, vox *ſatiatur* cum Ablativo caſu intelligi poteſt: ſed non hoc voluit Cicero: imò aliud longè diverſum voluit. Quòd ſi intelligere poſſimus *mente ſatiari*, quid, quæſo, eſt *natura ſatiari?* Lambinus hanc labem vulgatæ lectionis vidit, et ſic corrigere voluit, *quòd* ſenſu *in nimia voluptate natura, non mente*, ſatiatur: ubi *natura* eſt Nominativi caſus. Sed manet interim eadem vitioſa locutio *mente* et *ſenſu ſatiari*; et nec ſententia ſatis numeroſa videtur, nec ordo verborum elegans conſervatur. Reſtat etiam hoc vitium et in vulgata et in Lambini lectione, quòd hæc verba *in nimia voluptate* nimis univerſa ſunt, et de omni quidem voluptate dicuntur: ſed Cicero de uno ſolo genere voluptatum nunc loquitur, ſc. earum, quæ ex ſenſibus oriuntur. Opus igitur eſſe emendatione, ut opinor, lector fatebitur, ſententiamque leviori, quam illa Lambini, mutatione ſic forſitan reſtituet, *quòd ſenſus in nimia voluptate* naturæ, *non* mentes *ſatiantur*; *in ſcriptis et in dictis, non aurium ſolùm, ſed animi judicio etiam magis, infucata vitia noſcuntur*, i. e. in guſtatu, auditu, reliquiſque voluptatibus, quæ à natura nobis ſunt datæ, ſi nimiæ ſint, non mentes guſtantium aut audientium, ſed ſenſus ſoli ſatiantur: in iis autem voluptatibus, quæ ex arte proficiſcuntur, ut in poëſi et oratione, ſi nihil varietatis habeant, iſtud nimiæ ſimilitudinis vitium noſcitur non ſolùm aurium, ſed etiam magis animi judicio. *Voluptas naturæ* eſt *voluptas à natura data.* Sic Noſter de Fin. v. 20. *Quod*

ſatiantur; in ſcriptis et in dictis non aurium ſolùm, ſed animi judicio etiam magis, infucata vitia noſcuntur.

XXVI. Quare, *bene* et *præclarè*, quamvis nobis ſæpe dicatur; *bellè* et *feſtivè*, nimiùm ſæpe nolo: quamquam illa ipſa exclamatio, *non poteſt meliùs*, ſit velim crebra; ſed habeat tamen illa in dicendo admiratio ac ſumma laus umbram aliquam et receſſum, quo magis id, quod erit illuminatum, exſtare atque eminere videatur. Numquam agit hunc verſum Roſcius eo geſtu, quo poteſt,

Nam ſapiens virtuti honorem præmium,
haud prædam petit:

ſed abjicit prorſus, ut [7] in proximos,

Ecquid video? ferro ſeptus poſſidet ſedes ſacras,

incidat, adſpiciat, admiretur, ſtupeſcat. Quid ille alter?

[8] ——— *Quid petam præſidî?*

quàm leniter? quàm remiſſè? quàm non actuoſè? inſtat enim,

O pater,

in pueritia facillimè ſe arbitrentur naturæ voluptatem *poſſe cognoſcere.* Sic de Orat. ii. 84. *naturæ bona* eadem ſunt, quæ in c. 11. dicuntur *naturâ data hominibus:* facillimè autem ultima litera vocis *mentes* à ſequenti *s* abſorberi potuit.

7 *in proximos,* Ecquid *video?*] MSti plerique habent *et quid video?* unde Gruterus bene ſtatuit legendum eſſe, *in proximo,* Sed *quid video?* ſc. ut in proximo verſu incidat etc. Vox *incidat,* penultimâ longâ, hîc idem videtur ſignificare quod alibi à Cicerone vocatur *inciſim dicere:* ſunt enim *inciſa* ſententiæ breviter concluſæ, qualis eſt *ſed quid video?* hoc admirantibus uſitatum eſt. Sic in c. 58. *crebrò incidens.* De *inciſis* vide quæ Noſter dicit in Orat. c. 63, etc.

8 Vulgo, *Quid petam* præſidii?] Hæc verba ſunt initium verſus,

O pater, o patria, o Priami domus!
in quo tanta commoveri actio non poſſet, ſi eſſet conſumta ſuperiore motu et exhauſta. Neque id actores priùs viderunt, quàm ipſi poëtæ, quàm denique illi etiam, qui fecerunt modos, à quibus utriſque ſummittitur aliquid, deinde augetur, extenuatur, inflatur, variatur, diſtinguitur. Ita ſit nobis igitur ornatus et ſuavis orator (nec tamen poteſt [9] aliter eſſe), ut ſuavitatem habeat auſteram et ſolidam, non dulcem atque decoctam: nam ipſa ad ornandum præcepta quæ dantur, ejuſmodi ſunt, ut ea quamvis vitioſiſſimus orator [1] explicare poſſit. Quare, ut ante dixi, primùm ſilva rerum ac ſententiarum comparanda eſt; qua de parte dixit Antonius: hæc formanda filo ipſo et genere orationis, illuminanda verbis, varianda ſententiis.

Summa autem laus eloquentiæ eſt, amplificare rem ornando; quod valet non ſolùm ad augendum aliquid et tollendum altiùs dicendo, ſed etiam ad extenuandum atque abjiciendum. Id

verſus, ut videre eſt in hujus libri c. 47.

Quid petam præſidî, aut exequar? quove nunc?

Interim noſter Daviſius obſervavit ex eodem cap. 47. hunc verſum conſtare ex Creticis pedibus, et pro *præſidii* legit *præſidi:* nec aliter edit. Ven. et Mediol. et Manutius, ſcriptumque id ſervat MS. Cant. Clariſſimus autem Bentleius in Notis ad Tuſc. Diſp. iii. 19. dicit hæc eſſe Andromachæ verba apud Ennium, verſumque ſic ad Creticum tetrametrum reducit,

Quid petam | præſidi, *aut* | *exequar?* | *quove nunc?*

9 *aliter eſſe),*] Sc. ornatùs et ſuavis orator: vide Not. ad p. 94.

1 *explicare poſſit.*] Interpretes nihil hîc afferunt ad mentem Ciceronis illuſtrandam: ſed videtur hoc Noſter velle; præcepta,

XXVII. Id deſideratur omnibus iis in locis, quos [2] ad fidem orationis faciendam adhiberi dixit Antonius, vel cùm explanamus aliquid, vel cùm conciliamus animos, vel cùm concitamus: ſed in hoc, quod poſtremùm dixi, amplificatio poteſt plurimùm; [3] eaque una laus oratoris eſt et propria maximè. [4] Etiam major eſt illa exercitatio, quam extremo ſermone inſtruxit Antonius, primo rejiciebat, laudandi et vituperandi: nihil eſt enim ad exaggerandam & amplificandam orationem accommodatius, quàm utrumque horum cumulatiſſimè facere poſſe. Conſequentur etiam illi loci, qui, quamquam proprii cauſſarum et inhærentes in earum nervis eſſe debent, tamen, quia de univerſa re tractari ſolent, *communes* à veteribus nominati ſunt: quorum partim habent vitiorum et peccatorum aorem quandam cum amplificatione incuſationem aut querelam, contra quam dici nihil ſolet nec poteſt; ut in depeculatorem, in proditorem, in parricidam; quibus uti, confirmatis criminibus, oportet; aliter enim jejuni ſunt atque inanes: alii autem

cepta, quæ de ornatu rhetores dant, ita ſunt facilia, ut ea vel peſſimi orarores et intelligere et ſequi poſſint, ſed fruſtra ſequi; nam ſi ſuavitas illa, quam ad ornandam orationem ſuam adhibeant, nimia ſit, et *dulcis atque decocta*, non *auſtera et ſolida*, non poſſunt eſſe ſuaves oratores, quia præter modum ſuaves ſunt.

2 *ad fidem orationis faciendam,*] Non opus eſt, ut cum doctis nonnullis hortantibus legamus *orationi*; ſic enim Noſter locutus eſt in Acad. iv. 7. *multaque facimus uſque eo, dum aſpectus ipſe fidem faciat* ſui judicii.

3 *eaque una laus oratoris eſt* et *propria maximè.*] Hæc de *concitandis animis* dicuntur: opinor verò Noſtrum ſcripſiſſe, *eaque una laus oratoris eſt propria*

tem habent deprecationem aut miſerationem: alii verò ancipites diſputationes, in quibus de univerſo genere in utramque partem diſſeri copioſè licet. Quæ exercitatio nunc propria duarum philoſophiarum, de quibus ante dixi, putatur: apud antiquos erat eorum, à quibus omnis de rebus forenſibus dicendi ratio et copia petebatur: de virtute enim, de officio, de æquo et bono, de dignitate, utilitate, honore, ignominia, præmio, pœna, ſimilibuſque de rebus in utramque partem dicendi animos et vim et artem habere debemus. Sed quoniam, de noſtra poſſeſſione depulſi, in parvo et eo litigioſo prædiolo relicti ſumus, et aliorum patroni noſtra tenere tuerique non potuimus, ab iis (quod indigniſſimum eſt) qui in noſtrum patrimonium irruperunt, quod opus eſt nobis, mutuemur.

Dicunt igitur nunc quidem illi (qui ex particula parva [5] urbis ac loci nomen habent, et Peripatetici philoſophi aut Academici nominantur; olim autem, propter eximiam rerum maximarum ſcientiam à Græcis politici philoſophi XXVIII.

pria maximè, deleto *et*: nam in Bruto c. 5. dicit, *Quod* (ſc. judices commovere) *unum eſt oratoris maximè proprium*. MS. Cant. exhibet *oratoris* et *propria maximè*: ubi cùm deeſt vox *eſt*, iſtud *et* ejus locum occupaſſe videtur.

4 *Etiam major eſt* etc.] Non ſatis ſignificatur, qua re illa exercitatio *major* eſſe dicatur. Fortaſſe hoc voluit Craſſus: *major* eſt, quàm Antonio in primo ſermone ſuo viſa eſt; vel una eſt ex iis rebus, quæ in oratione majores ſunt, & majoris ſolito ponderis.

5 *urbis* ac *loci nomen habent*,] Acad. i. 4. *Illi, qui Platonis inſtituto in Academia, quod eſt alterum gymnaſium, cœtus erant et ſermones habere ſoliti*, è loci *vocabulo nomen habuerunt*. Unde viſum eſt cuidam docto Ciceronem

ſophi appellati, univerſarum rerum publicarum nomine vocabantur), omnem civilem orationem in horum alterutro genere verſari, [6] aut definitâ controverſiâ certis temporibus ac reis, hoc modo, Placeatne à Carthaginienſibus captivos noſtros, redditis ſuis, recuperari; aut infinitè de univerſo genere quærentis, Quid omnino de captivo ſtatuendum ac ſentiendum ſit. Atque horum ſuperius illud genus cauſſam aut controverſiam appellant, eamque tribus, lite aut deliberatione aut laudatione, definiunt: hæc autem altera quæſtio, infinita et quaſi propoſita, conſultatio nominatur: atque hactenus loquuntur. [7] Etiam hac inſtituendo diviſione utuntur, ſed ita, non ut jure aut judicio, [8] ut denique recuperare amiſſam poſſeſſionem, ſed ut ex jure civili, [9] ſurculo defringendo,

ceronem ſcripſiſſe, *qui ex particula parva urbis loci nomen habent*, deleta copula *ac*; ut ſit ordo verborum, *habent nomen loci ex particula* etc. Academia (quod et de Lyceo Peripateticorum dicendum eſt) erat *particula parva urbis*, non verò *loci*: imò locum ipſum notant verba *particula parva urbis*.

6 *aut definitâ controverſiâ*] Subintellige ex ſequentibus vocem *quærentis*: quod ſi facias, non opus erit, ut hîc legas cum excerpt. MSti Nov. *aut definitæ controverſiæ*, aut cum Lambino paulo poſt, *aut infinita de univerſo genere quæſtione*.

7 *Etiam hac inſtituendo*] Hotomannus conjecturâ legit, *Rhetores etiam hac inſtituendo diviſione utuntur*. Ex priore quidem capite & ex c. 31. diſcimus philoſophos rhetorum provinciam invaſiſſe; qui igitur *amiſerant poſſeſſionem* (ut dicit Noſter) quique eam *ſurculo defringendo uſurpare videantur*, ſunt rhetores, non Peripatetici aut Academici, de quibus in præcedentibus locutus eſt Noſter: Sed, ſi non cum Hotomanno legamus *Rhetores*, neceſſe erit, ut per verbum *inſtituendo* intelligamus, *ii qui inſtituunt*, i. e. rhetores Græci, qui præcepta tradiderunt adoleſcentibus, quod fuit rhetorum officium, non philoſophorum; rheto-

gendo, uſurpare videantur. Nam illud alterum genus, quod eſt temporibus, locis, reis definitum, obtinent, atque id ipſum [1] laciniâ: nunc enim apud Philonem, quem in Academia maximè vigere audio, etiam harum jam cauſſarum cognitio exercitatioque celebratur: alterum verò tantummodo in prima arte tradenda nominant, et oratoris eſſe dicunt: ſed neque vim, neque naturam ejus, nec partes, nec genera proponunt; ut præteriri omnino fuerit ſatiùs, quàm [2] attentatum deſeri: nunc enim inopia reticere intelliguntur, tum judicio viderentur.

XXIX. Omnis igitur res eandem habet naturam ambigendi, de qua quæri et diſceptari poteſt, ſive in infinitis conſultationibus diſceptatur, ſive in iis cauſſis, quæ in civitate et in forenſi diſce-

rhetorum enim eſt *inſtituere*, ut videre eſt in iii. 9, et alibi.

8 *ut denique*] Lambinus ex conjectura legit *aut vi denique*; quod cur Grutero diſplicuerit, nec ipſe dixit, nec mihi in mentem venit.

9 *ſurculo defringendo,*] Hæc ſumta ſunt à litigantibus; quorum alii jure et judicio contendebant et recuperabant amiſſam poſſeſſionem; alii glebam de arvo, vel ſurculum i. e. ramum de vineto, vel ſilva, vel oliveto auferebant, ut in eo rem totam ex jure civili uſurpare viderentur: qui mos penitus exolevit. Strebæus. Vide etiam Turnebi adverſaria, xxi. 14.

1 *laciniâ:*] Togarum et palliorum ima pars vocabatur *lacinia:* Senſus eſt igitur; rhetores definitum genus tenent, ſed *laciniâ* ſolum; periculum eſt enim ne id genus ab iis divellatur: nam audio philoſophum Philonem etiam hujuſmodi cauſſarum tractandarum rationem jam docere. *Laciniâ* aliquid *tenere* vel *obtinere* idem valet ac rem non niſi leviter tenere; cui contrarium eſt illud *medius teneris*, ut ait Eraſmus: Noſter hîc videtur reſpicere ad illud Plauti in Aſin. Act. iii. Sc. 2. ver. 41. *Lacrymantem* laciniâ tenet *lacrymans*.

2 *attentatum*] Lambinus legit *attactum*, quod extat in MStis

diſceptatione verſantur: neque eſt ulla, quæ non aut ad cognoſcendi aut ad agendi vim rationemque referatur. [3] Nam aut ipſa cognitio rei ſcientiaque perquiritur, ut, Virtus ſuamne propter dignitatem, an propter fructus aliquos expetatur; aut agendi conſilium exquiritur, ut, Sitne ſapienti capeſſenda Reſpublica. Cognitionis autem tres modi, conjectura, definitio, et, ut ita dicam, conſecutio: Nam, quid in re ſit, conjecturâ quæritur; ut illud, Sitne in humano genere ſapientia. Quam autem vim quæque res habeat, definitio explicat; ut ſi quæratur, quid ſit ſapientia. Conſecutio autem tractatur, cùm, quid quamque rem ſequatur, inquiritur; ut illud, Sitne aliquando mentiri boni viri. Redeunt rurſus ad conjecturam, eamque in quatuor genera diſpertiunt: nam aut, [4] quid ſit, quæritur, hoc modo; Naturâne ſit jus inter homines, an opinionibus: aut, quæ ſit origo cujuſque rei; ut, Quod ſit initium legum aut Rerumpublicarum: aut cauſſa et ratio; ut, ſi quæratur, Cur doctiſſimi homines de maximis rebus

MStis Pith. Joan. & Mead.

3 *Nam aut ipſa cognitio rei etc.*] Vide de hac ipſa re loquentem Ciceronem in Topic. c. 21, 22, 23. et in Part. Orat. c. 18, 19.

4 *quid ſit,*] *Quid ſit* non ſimpliciter, ut in definitione; ſed quid ſit in re, id eſt, an ſit quid in re, quæritur. Strebæus.

5 *aut cùm quæritur,*] Mutavi vulgatum *ut* in *aut*, quia exemplum non ſubjicitur, ſed ſpecies quædam definitionis: quatuor ejus ſunt ſpecies: prima eſt, cùm quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit, quam Cicero in Topicis vocat notionem, & ejus ſpeciei exemplum eſt, *Idne eſt jus, quod maximæ parti ſit utile?*

Secunda

rebus diſſentiant: aut de immutatione; ut, ſi diſputetur, Num interire virtus in homine, aut num in vitium poſſit converti. Definitionis autem ſunt diſceptationes, [5] aut cùm quæritur, quid in communi mente quaſi impreſſum ſit; ut, ſi diſſeratur, Idne ſit jus, quod maximæ parti ſit utile: aut cùm, quid cujuſque ſit proprium, exquiritur; ut, Ornatè dicere, propriumne ſit oratoris, an id etiam aliquis præterea poſſit: aut cùm res diſtribuitur in partes; ut ſi quæratur, Quot ſint genera rerum expetendarum, [6] aut, Sintne tria, corporis, animi, externarumque rerum: aut cùm, quæ forma et quaſi naturalis nota cujuſque ſit, deſcribitur; ut, ſi quæratur avari ſpecies, ſeditioſi, glorioſi. Conſecutionis autem duo prima quæſtionum genera ponuntur: nam aut ſimplex eſt diſceptatio; ut, ſi diſſeratur, Expetendane ſit gloria: aut ex comparatione; Laus, an divitiæ magis expetendæ ſint. Simplicium autem ſunt tres modi: de expetendis fugiendiſve rebus; ut, Expetendine honores ſint, num fugienda paupertas: de æquo aut iniquo,

Secunda eſt, cùm, quid cujuſque ſit proprium, exquiritur, quod Cicero in Topicis vocat proprietatem. Tertia, cùm res diſtribuitur in partes, quod vocat diviſionem. Quarta, cùm, quæ forma et quaſi naturalis nota cujuſque ſit, deſcribitur, quam vocat deſcriptionem. Vides igitur, lector, *aut* legendum eſſe; quod præponitur tribus poſtremis ſpeciebus.

6 *aut, Sintne tria, corporis,*] Cùm duo exempla ejuſdem ſpeciei adducit Craſſus, malo cum MStis Mead. et Harl. pr. et cum Victorio, Manut. Aſc. Steph. et Streb. aliiſque reponere, *ut, ſintne tria,* et iſtud *aut* rejicere, ne hæc, tanquam ſpecies nova, diſtingui à cæteris videantur.

7 *Æquum*

iniquo, [7] Æquumne ſit ulciſci injurias etiam propinquorum: de honeſto aut turpi; ut hoc, Sitne honeſtum gloriæ cauſſa mortem obire. Comparationis autem duo ſunt modi: unus, cùm, idemne ſit, an aliquid interſit, quæritur; ut *metuere* et *vereri*, ut *rex* et *tyrannus*, ut *aſſentator* et *amicus*: alter, cùm, quid præſtet aliud alii, quæritur; ut illud, Optimine cujuſque ſapientes, an populari laude ducantur: atque eæ quidem diſceptationes, quæ ad cognitionem referuntur, ſic fere à doctiſſimis hominibus deſcribuntur.

XXX. Quæ verò referuntur ad agendum, aut in officii diſceptatione verſantur, quo in genere, quid rectum faciendumque ſit, quæritur; cui loco omnis virtutum et vitiorum eſt ſilva ſubjecta; aut in animorum aliqua permotione, aut gignenda aut ſedanda tollendave, tractantur. Huic generi ſubjectæ ſunt cohortationes, objurgationes, conſolationes, miſerationes, omniſque ad omnem animi motum et impulſio, et, ſi ita res feret, mitigatio. Explicatis igitur his generibus ac modis diſceptationum omnium, nihil ſanè ad rem pertinet, ſi qua in re diſcrepavit ab Antonii diviſione noſtra partitio: eadem enim ſunt membra [8] in utriuſque diſputatione, ſed paulo ſecus à me, atque ab illo, partita ac diſtributa. Nunc ad reliqua progrediar, meque ad meum munus penſumque revocabo: nam ex illis locis, quos expoſuit

7 *Æquumne ſit*] Cenſeo legendum eſſe, *ut*, *Æquumne ſit*; vox enim *ut* cæteris exemplis ubique in hoc capite præponitur.

8 *in utriuſque diſputatione*,] ita MSti Joan. Cant. Harl. 1. Wag.

ſuit Antonius, omnia ſunt ad quæque genera quæſtionum argumenta ſumenda; ſed aliis generibus alii loci magis erunt apti: de quo, non tam quia longum eſt, quàm quia perſpicuum, dici nihil eſt neceſſe. Ornatiſſimæ ſunt igitur orationes eæ, quæ latiſſimè vagantur, et à privata ac ſingulari controverſia ſe ad univerſi generis vim explicandam conferunt et convertunt; ut ii, qui audiant, natura et genere et univerſa re cognita, de ſingulis reis et criminibus et litibus ſtatuere poſſint. Hanc ad conſuetudinem exercitationis vos, adoleſcentes, eſt cohortatus Antonius, atque à minutis anguſtiſque concertationibus ad omnem vim varietatemque vos diſſerendi traducendos putavit. Quare non eſt paucorum libellorum hoc munus, ut ii, qui ſcripſerunt de dicendi ratione, arbitrati ſunt; neque Tuſculani, atque hujus ambulationis antemeridianæ, aut noſtræ pomeridianæ ſeſſionis: non enim ſolùm acuenda nobis, neque procudenda linguâ eſt; ſed onerandum complendumque pectus maximarum rerum et plurimarum ſuavitate, copia, varietate.

Noſtra eſt enim, (ſi modò nos oratores ſumus, ſi in civium diſceptationibus, ſi in periculis, ſi in deliberationibus publicis adhibendi auctores et principes ſumus), noſtra eſt, inquam, omnis iſta prudentiæ doctrinæque poſſeſſio, in quam homines, [9] quaſi caducam atque XXXI.

Wag. et Nov. ad oram, eandemque lectionem exhibent Aſc. Manut. et tres vetuſtiſſimæ editiones: Vulgò, *in utriſque diſputationibus.*

9 *quaſi caducam et vacuam,*]

atque vacuam, abundantes otiò, nobis occupatis, involaverunt; atque etiam aut irridentes oratorem, ut ille in Gorgia Socrates, cavillantur, aut aliquid de oratoris arte paucis præcipiunt libellis, eoſque rhetoricos inſcribunt: quaſi non illa ſint propria rhetorum, quæ ab iiſdem de juſtitia, de officio, de civitatibus inſtituendis et regendis, de omni vivendi, denique etiam de naturæ ratione dicuntur. Quæ, quoniam jam aliunde non poſſumus, ſumenda ſunt nobis ab iis ipſis, à quibus expilati ſumus; dummodo illa ad hanc civilem ſcientiam, quò pertinent et quam intuentùr, transferamus: neque (ut ante dixi) omnem teramus in his diſcendis rebus ætatem, ſed, cùm fontes viderimus (quos niſi qui celeriter cognorit, numquam cognoſcet omnino), tum, quotieſcumque opus erit, ex iis tantum, [1] quantum res petet, hauriemus. Nam neque tam eſt acris acies in naturis hominum et ingeniis, ut res tantas quiſquam, niſi monſtratas, poſſit videre: neque tanta tamen in rebus obſcuritas, ut eas non penitus acri vir ingenio cernat, ſi modò adſpe-

cuam,] Poſſeſſionem intelligit, quæ, cùm ex vero domino exciderit, tanquam res poſſeſſore vacans ab aliis occupata eſt. Et ita Juſtinus Hiſt. in xix. 3. *Prædam, quam relictis à ſe caſtris abſtulerint, non eſſe talem, quam velut ſpolium victi hoſtis oſtentent; ſed quam poſſeſſione* vacua *fortuitis dominorum mortibus, ſicuti* caduca, *occuparint.*

1 *quantum res petet,* hauriemus.] Dion. Lambinus, & poſt illum editio Blaviana exhibet, *hauriamus*, quam lectionem veram eſſe fatebitur, quiſquis ad primam ſententiæ partem ſuſpiciet; *neque teramus, ſed* hauriamus: Hæc eſt ſententiæ conſtructio; ſed, cùm ignari homines viderent *petet* & *erit* verba futuri temporis, ad eundem modum *hauriemus* ſcripſerunt.

2 In

adſpexerit. [2] In hoc igitur tanto tam immenſoque campo cùm liceat oratori vagari liberè, atque, ubicumque conſtiterit, conſiſtere in ſuo, facilè [3] ſuppeditat omnis apparatus ornatuſque dicendi: rerum enim copia verborum copiam gignit: et, ſi eſt honeſtas in rebus ipſis, de quibus dicitur, exſiſtet ex rei natura quidam ſplendor in verbis: ſit modò is, qui dicet aut ſcribet, inſtitutus liberaliter educatione doctrinaque puerili, et flagret ſtudio, et à natura adjuvetur, et in univerſorum generum infinitis diſceptationibus exercitatus, ornatiſſimos ſcriptores oratoreſque [4] ad cognoſcendum imitandumque delegerit: næ ille haud ſanè, quemadmodum verba ſtruat et illuminet, à magiſtris iſtis requirit: ita facilè in rerum abundantia ad orationis ornamenta ſine duce, naturâ ipſâ, ſi modò eſt exercitata, labetur.

Hîc Catulus, Dii immortales, inquit, quantam rerum varietatem, quantam vim, quantam copiam, Craſſe, complexus es, quantiſque ex anguſtiis oratorem educere auſus es, et XXXII.

in

2 *In hoc igitur*] Hinc de Ornatu orationis Craſſus dicturus eſt.

3 *ſuppeditat*] Aliquando hæc vox ita ponitur, ut hîc, pro paſſiva *ſuppeditatur*: ſic etiam de Offic. i. 4. *parare ea, quæ ſuppeditent et ad cultum et ad victum*: et ſæpius Noſter dixit *vita ſuppeditat* pro *vivit*.

4 *ad cognoſcendum imitandumque* delegerit;] Non ita indiligenter ſcripſit Cicero, ut ab ejus manu vulgatam lectionem *cognorit* prodiiſſe crederemus. Lambinus locum ſic corrigit, *ad cognoſcendum imitandumque* legerit. Bene ſanè: ſed de MStis prorſus ſilet. In MStis Pith. Mem. Pal. primo, et ſecundo: Joan. Harl. 1. Mead. et margine Nov. ineſt *delegerit*: eandemque vocem in ſuis vet. libris invenit Carolus Stephanus: ſic

in majorum ſuorum regno collocare! Namque illos veteres doctores auctoreſque dicendi nullum genus diſputationis à ſe alienum putaſſe accepimus, ſemperque eſſe in omni orationis ratione verſatos: ex quibus Eleus Hippias, cùm Olympiam veniſſet maxima illa quinquennali celebritate ludorum, gloriatus eſt, cuncta pæne audiente Græcia, nihil eſſe ulla in arte rerum omnium, quod ipſe neſciret: nec ſolùm has artes, quibus liberales doctrinæ atque ingenuæ continerentur, geometriam, muſicam, literarum cognitionem et poetarum, atque illa, quæ de naturis rerum, quæ de hominum moribus, quæ de Rebuſpublicis dicerentur; ſed annulum, quem haberet, pallium, quo amictus, ſoccos, quibus indutus eſſet, ſe ſua manu confeciſſe. Scilicet nimis hic quidem eſt progreſſus: ſed ex eo ipſo eſt conjectura facilis, quantum ſibi illi ipſi oratores de præclariſſimis artibus appetierint, qui ne ſordidiores quidem repudiarint. Quid de Prodico Chio? quid de Thraſymacho Chalcedonio; de Protagora Abderita loquar? quorum unuſquiſque plurimum temporibus illis etiam de natura rerum et diſſeruit et ſcripſit. Ipſe ille Leontinus Gorgias, quo patrono (ut Plato voluit) philoſopho ſuccubuit orator; qui aut non eſt victus umquam à Socrate, neque ſermo ille Platonis verus eſt; aut, ſi eſt victus, eloquentior videlicet fuit et diſertior Socrates, et, ut tu appellas, copioſior et melior

ſic Cicero de Officiis ii. 13. *quos ſibi ipſi delegerint ad imitandum.*

lior orator ; ſed hic in illo ipſo Platonis libro de omni re, quæ cumque in diſceptationem quæſtionemque vocaretur, ſe copioſiſſimè dicturum eſſe profitetur ; iſque princeps ex omnibus auſus eſt in conventu poſcere, qua de re quiſque vellet audire ; cui tantus honos habitus eſt à Græcia, ſoli ut ex omnibus Delphis non inaurata ſtatua, ſed aurea ſtatueretur. Atque ii, quos nominavi, multique præterea ſummi dicendi doctores uno tempore fuerunt: ex quibus intelligi poteſt, ita ſe rem habere, ut tu, Craſſe, dicis, oratoriſque nomen apud antiquos in Græcia majore quadam vel copia vel gloria floruiſſe. Quò quidem magis dubito, tibine plus laudis, an Græcis vituperationis eſſe tribuendum ſtatuam : cùm tu, in alia lingua ac moribus natus, occupatiſſima in civitate, vel privatorum negotiis pæne omnibus, vel orbis terræ procuratione ac ſummi imperii gubernatione diſtrictus, tantam vim rerum cognitionemque comprehenderis, eamque omnem cum ejus, qui conſilio et oratione in civitate valeat, ſcientia atque exercitatione ſociaris ; illi, nati in literis ardenteſque his ſtudiis, otio verò diffluentes, non modò nihil acquiſierint, ſed ne relictum quidem et traditum et ſuum conſervaverint.

Tum Craſſus, Non in hac, inquit, una, XXXIII. Catule, re, ſed in aliis etiam compluribus diſtributione partium ac ſeparatione magnitudines ſunt artium diminutæ. An tu exiſtimas,

[5] cùm

dum. Et hìc in ii. 22. *illum, quem ante* delegerit, *imitando effingat.*

[5] cùm eſſet Hippocrates ille Cous, fuiſſe tum alios medicos, qui morbis, alios, qui vulneribus, alios, qui oculis mederentur? num geometriam Euclide aut Archimede, num muſicam Damone aut Ariſtoxeno, num ipſas literas, Ariſtophane aut Callimacho tractante, tam diſcerptas fuiſſe, ut nemo genus univerſum complécteretur, atque ut alius aliam ſibi partem, in qua elaboraret, ſeponeret? Equidem ſæpe hoc audivi [6] de patre et de ſocero meo, Noſtros quoque homines, qui excellerc ſapientiæ gloria vellent, omnia, quæ quidem tum hæc civitas noſſet, ſolitos eſſe complecti. Meminerant illi Sex. Ælium: M' vero Manilium nos etiam vidimus tranſverſo ambulantem foro; quod erat inſigne, eum, qui id faceret, facere civibus omnibus conſilii ſui copiam: ad quos olim et ita ambulantes, et in ſolio ſedentes domi ſic adibatur, non ſolùm ut de jure civili ad eos, verùm etiam de filia collocanda, de fundo emendo, de agro colendo, de omni denique aut officio aut negotio referretur. Hæc fuit P. Craſſi illius veteris, hæc Tib. Coruncanii, [7] hæc proavi generi mei, Scipionis, prudentiſſimi

5 *cùm eſſet*] i. e. cùm viveret: ſic in Orat. c. 2. *attamen, cùm* eſſet *Demoſthenes, multi oratores magni et clari fuerunt:* et in Ep. ad Att. xii. 18. *longum illud tempus, cùm non* ero, *magis me movet, quàm hoc exiguum* etc. ſimile eſt etiam illud S. Matthæi c. ii. ver. 18. ὅτι οὐκ εἰσίν,

6 *de patre* etc.] i. e. ex patre etc: vide Notam ad ii. 74.

7 *hæc proavi generi mei, Scipionis,*] Ita legendum eſt interpunctione paulo aliter factâ, quàm in vulgatis editionibus, quæ habent comma poſt *proavi:* Noſter verò intelligit P. Scipionem Naſicam, quem fuiſſe Ponti-

ſimi hominis, ſapientia: qui omnes pontifices maximi fuerunt, ut ad eos de omnibus divinis atque humanis rebus referretur: iidemque et in ſenatu, et apud populum, et in cauſſis amicorum, et domi et militiæ conſilium ſuum fidemque præſtabant. Quid enim M. Catoni, præter hanc politiſſimam doctrinam transmarinam atque adventitiam defuit? num, quia [8] jus civile didicerat, cauſſas non dicebat? aut, quia poterat dicere, juris ſcientiam negligebat? [9] utroque in genere et laboravit et præſtitit. Num propter hanc ex privatorum negotiis collectam gratiam tardior in Republica capeſſenda fuit? nemo apud populum fortior, nemo melior ſenator; idem facilè optimus imperator: denique nihil in hac civitate temporibus illis ſciri diſcive potuit, quod ille non cum inveſtigarit et ſcierit, tum etiam conſcripſerit. Nunc contra plerique ad honores adipiſcendos, et ad Rempublicam gerendam nudi veniunt atque inermes; nulla cognitione rerum, nulla ſcientia ornati. Sin aliquis excellit unus è multis, effert ſe, ſi unum aliquid affert, ut bellicam virtutem, aut uſum aliquem

Pontificem max. dicitur in Seneɛt. c. 14. et Or. pr. in Catil. c. 1.

8 *jus civile didicerat,*] Fere omnes MSti et editiones veteres habent, *jus civile* non *didicerat*: malè; nam Cicero in Seneɛt. c. 11. Catonem ſic loquentem inducit, *jus augurum, pontificum,* civile *tracto.*

9 *utroque in genere*] MS. Joan. optimæ fidei codex, vetereſque libri Car. Stephani vulgatum *at* ante *utroque* omittunt; ſenſuſque eam vocem abeſſe, ut mihi videtur, poſtulat: Sic etiam in ſequentibus cùm dicitur, *Num propter hanc ex privatorum negotiis collectam gratiam tardior in rep. capeſſenda fuit?* non ſequitur *at ne-*

mo,

quem militarem (quæ ſanè nunc quidem obſoleverunt), aut juris ſcientiam (ne ejus quidem univerſi; nam [1] pontificium, quod eſt conjunctum, nemo diſcit), aut eloquentiam, quam in clamore et in verborum curſu poſitam putant: omnium verò bonarum artium, denique virtutum ipſarum ſocietatem cognationemque non norunt.

XXXIV. Sed, ut ad Græcos referam orationem (quibus carere in hoc quidem ſermonis genere non poſſumus; nam, ut virtutis à noſtris, ſic doctrinæ ſunt ab illis exempla repetenda), ſeptem fuiſſe dicuntur uno tempore, qui ſapientes et haberentur et vocarentur: hi omnes, præter Mileſiam Thalen, civitatibus ſuis præfuerunt. Quis doctior iiſdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis inſtructior fuiſſe traditur, quàm Piſiſtrati? qui primus Homeri libros, confuſos antea, ſic diſpoſuiſſe dicitur, ut nunc habemus. Non fuit ille quidem civibus ſuis utilis, ſed ita eloquentiâ floruit, ut literis doctrinaque præſtaret. Quid Pericles? de cujus dicendi copia ſic accepimus, ut, cùm contra voluntatem Athenienſium loqueretur pro ſalute patriæ ſeverius, tamen id ipſum, quod ille contra populares homines diceret, populare

mo, ſed ſolùm *nemo*. Ex ultimis literis vocis *negligebat* vox *at* nata fuiſſe videtur.

1 *pontificium*,] Cicero de Leg. ii. 19. enumerat ea, in quibus jus pontificium cum jure civili conjunctum eſt; *Id autem quantulum eſt? de ſacris*, *credo*, *de votis*, *de feriis*, *de ſepulcris*, *et ſi quid ejuſmodi eſt*. Vide Notam ad i. 43.

2 *lepôrem habitaſſe*] Quod hîc *lepôrem*, alibi vocat *ſuadam*. Sic in Brut. c. 15.—ſuadæque medulla,— Πειθὼ, *quam vocant Græci*, *cujus effector*

populare omnibus & jucundum videretur; cujus in labris veteres comici, etiam cùm illi maledicerent (quod tum Athenis fieri licebat), [2] lepôrem habitaſſe dixerunt; tantamque in eo vim fuiſſe, ut in eorum mentibus, qui audiſſent, quaſi aculeos quoſdam relinqueret. At hunc non clamator aliquis ad [3] clepſydram latrare docuerat, ſed, ut accepimus, Clazomenius ille Anaxagoras, vir ſummus in maximarum rerum ſcientia. Itaque hic doctrina, conſilio, eloquentia excellens quadraginta annos præfuit Athenis et urbanis eodem tempore et bellicis rebus. Quid Critias? quid Alcibiades? civitatibus ſuis quidem non boni, ſed certè docti atque eloquentes, nonne Socraticis erant diſputationibus eruditi? Quis Dionem Syracuſium doctrinis omnibus expolivit? non Plato? atque eum idem ille non linguæ ſolùm, verùm etiam animi ac virtutis magiſter ad liberandam patriam impulit, inſtruxit, armavit. Aliiſne igitur artibus hunc Dionem inſtituit Plato, aliis Iſocrates clariſſimum virum Timotheum, Cononis, præſtantiſſimi imperatoris, filium, ſummum ipſum imperatorem hominemque doctiſſimum? aut aliis Pythagoreus ille Lyſis Thebanum Epaminondam, haud ſcio

ctor eſt orator, hanc ſuadam *appellavit Ennius: ejus autem Cethegum medullam fuiſſe vult, ut quam deam in Periclis labris ſcripſit Eupolis ſeſſitaviſſe, hujus hic medullam noſtrum oratorem fuiſſe dixerit.*

3 *clepſydram*] Vas fuit aquâ plenum, cui in fundo anguſtum foramen, per quod aqua guttatim defluerat: dum illa defluebat, Oratori cauſſam dicere licuit; cùm verò vas eſſet vacuum, etiam orationi ejus finis faciendus fuit.

4 *verſumque*

ſcio ad ſummum virum unum omnis Graciæ? aut Xenophon Ageſilaum? aut Philolaum Archytas Tarentinus? aut ipſe Pythagoras totam illam veterem Italiæ Græciam, quæ quondam Magna vocitata eſt? Equidem non arbitror.

XXXV. Sic enim video, unam quandam omnium rerum, quæ eſſent homine erudito dignæ, atque eo, qui in Republica vellet excellere, fuiſſe doctrinam; quam qui accepiſſent, ſi iidem ingenio ad pronuntiandum valuiſſent, et ſe ad dicendum quoque, non repugnante natura, dediſſent, eloquentia præſtitiſſe. Itaque ipſe Ariſtoteles, cùm florere Iſocratem nobilitate diſcipulorum videret, quòd ipſe ſuas diſputationes à cauſſis forenſibus et civilibus ad inanem ſermonis elegantiam tranſtuliſſet, mutavit repente totam formam prope diſciplinæ ſuæ, [4] verſumque quendam Philoctetæ paulo ſecus dixit: [5] ille enim *turpe* ſibi ait *eſſe tacere, cùm barbaros*; hic autem, *cùm Iſocratem pateretur dicere.* Itaque ornavit et illuſtravit doctrinam illam omnem; rerumque cognitionem cum orationis exercitatione conjunxit. Neque

4 *verſumque quendam* Philoctetæ] Ita edidi auctoritate MStorum Joan. Nov. Wag. Mead. et Harl. duorum, itemque edit. Ven. Mediol. et Manutii: Vulgò legitur *de Philocteta*; i. e. *de* ſive ex fabula vocata *Philoctetes:* ſed, cùm ſequitur *ille enim* etc, ſatis patet hæc verba fuiſſe ipſius Philoctetæ.

5 *ille enim turpe ſibi ait eſſe tacere, cùm* barbaros; *hic autem, cùm Iſocratem pateretur dicere.*] Verſus, ad quem alludit Cicero, extat apud Quinct. iii. 1. et Diog. Laertium in vita Ariſtotelis.

Αἰσχρὸν σιωπᾷν, Ἰσοκράτην δ' ἐᾷν λέγειν.

Verſus autem ipſius Euripidis in Philocteta ſic ſe habet.

Αἰσχρὸν

Neque verò hoc fugit ſapientiſſimum regem, Philippum, qui hunc Alexandro filio doctorem accierit, à quo eodem ille et agendi acciperet præcepta et loquendi. Nunc ſive qui volet, eum philoſophum, qui copiam nobis rerum orationiſque tradat, per me appellet oratorem licet; ſive hunc oratorem, quem ego dico ſapientiam junctam habere eloquentiæ, [6]philoſophum appellare malit, non impediam: dummodo hoc conſtet, neque infantiam ejus, qui rem norit, ſed eam explicare dicendo non queat; neque inſcientiam illius, cui res non ſuppetat, verba non deſint, eſſe laudandam: quorum ſi alterum ſit optandum, malim equidem indiſertam prudentiam, quàm ſtultitiam loquacem. Sin quærimus, quid unum excellat ex omnibus, docto oratori palma danda eſt: quem ſi patiuntur eundem eſſe philoſophum, ſublata controverſia eſt: ſin eos disjungent, hoc erunt inferiores, quòd in oratore perfecto ineſt illorum omnis ſcientia; in philoſophorum autem cognitione non continuò ineſt eloquentia: quæ quamvis contemnatur ab eis, neceſſe eſt tamen, aliquem cumulum illorum artibus

Αἰσχρὸν σιωπᾶν, βαρβάρους δ' ἐᾷν λέγειν.

Ex quo apparet non *barbaris* (ut vulgò), ſed *barbaros* legendum eſſe; quod et ipſe Cicero indicat, cùm dicit in Accuſativo caſu *Iſocratem:* nempe ſic expletur ſententia *cùm* barbaros *pateretur dicere.* Hanc mendam ſæpe obſervarunt viri doctiſſimi: nemo tamen adhuc *barbaros* in textum repoſuit. Adde, quòd MSti Bal. Harl. 1. et Joan. *barbaros* rectiſſimè exhibent.

6 *philoſophum appellare* malit,] Lambinus legit *malet,* quia in priore parte ſententiæ occurrit *volet.* Et ſic Quinctil. Inſt. Or. i. 5. *qui Græcam figuram ſequi* malet, *non Latinè quidem, ſed citra reprehenſionem*

artibus afferre videatur. Hæc cùm Craſſus dixiſſet, parumper et ipſe conticuit, et cæteris ſilentium fuit.

XXXVI. Tum Cotta, Equidem, inquit, Craſſe, non poſſum queri, quòd mihi videare aliud quiddam, et non id, quod ſuſceperis, diſputaſſe: plus enim aliquanto attuliſti, quàm tibi eſſet tributum à nobis ac denuntiatum. Sed certè et hæ partes fuerunt tuæ, de illuſtranda oratione ut diceres, et eras ipſe jam ingreſſus, atque in quatuor partes omnem orationis laudem [7] deſcripſeras; cúmque de duabus primis nobis quidem ſatis, ſed, ut ipſe dicebas, celeriter exiguéque dixiſſes, duas tibi reliquas feceras; quemadmodum primùm ornatè, deinde etiam aptè diceremus. Quò cùm ingreſſus eſſes, repente te quaſi quidam æſtus ingenii tui procul à terra abripuit, atque in altum à conſpectu pæne omnium abſtraxit; [8] omnem enim rerum ſcientiam complexus, non tu quidem eam nobis tradidiſti (neque enim fuit tam exigui temporis), ſed, apud hos quid profeceris, neſcio; me quidem in Academiam totum compuliſti: in qua velim ſit illud, quod ſæpe poſu-

nem loquetur. Ubi non *malit*, ut vulgò, ſed *malet* habet editio Colinæi, probante Regio et Voſſio.

7 *deſcripſeras:*]. Vox *deſcribere* hîc ſignificat, diſtribuere et dividere: ſic in ii. 71. *hæc ipſa nimis mihi videor multa in genera deſcripſiſſe:* et in i. 13. occurrit, *jure civium generatim in ordines ætateſque deſcripto.*

8 *omnem* enim *rerum*] Ita MSti Joan. Cant. Bod. Wag. et Harl. duo cum Lambino et tribus vetuſtiſſimis editionibus. Vulgò, *omnemque rerum.*

9 *ſed, etiam ſi eſt aliquanto ſpiſſius,*] Subintellige, id quod iſti docent: *ſpiſſius* ſignificat obſcurius: vide quæ dixi in Notâ ad p. 94. et 357.

1 *commovit,*] i. e. me attentum

poſuiſti, ut non neceſſe ſit conſumere ætatem, atque ut poſſit is illa omnia cernere, qui tantummodo adſpexerit; [9] ſed, etiam ſi eſt aliquanto ſpiſſius, aut ſi ego ſum tardior, profectò numquam conquieſcem, neque defatigabor ante, quàm illorum ancipites vias rationeſque et pro omnibus et contra omnia diſputandi percepero. Tum Cæſar, Unum, inquit, me ex tuo ſermone maximè, Craſſe, [1] commovit, quod eum negaſti, qui non citò quid didiciſſet, umquam omnino poſſe perdiſcere: ut mihi non ſit difficile periclitari, et aut ſtatim percipere iſta, quæ tu verbis ad cœlum extuliſti; aut, ſi non potuerim, tempus non perdere, cùm tamen his noſtris poſſim eſſe contentus. Hîc Sulpitius, Ego verò, inquit, Craſſe, neque Ariſtotelem iſtum, neque Carneadem, nec philoſophorum quemquam deſidero: vel me licet exiſtimes deſperare poſſe iſta perdiſcere; vel, id quod facio, contemnere. Mihi rerum forenſium et communium vulgaris hæc cognitio ſatis magna eſt ad eam, quam ſpecto, eloquentiam; [2] ex qua ipſa tamen permulta neſcio, quæ tum denique, cùm cauſſa

tentum fecit: hæc vox, ut patet ex ſequentibus, placendi ſenſum hîc habet, non (ut vulgò) diſplicendi. Sic dicitur *commoveri lætitiâ, gaudio* etc. Nec aliud vox ταράσσεσθαι, videtur ſignificare in S. Matthæi ii. 3: quamvis enim fama Meſſiæ nati regem Herodem metu commoverit et perturbarit, tamen verisimile eſt cæteros fere Judæos ejus urbis ſpe et gaudio potiùs commotos fuiſſe. Vide etiam S. Lucæ i. 29. Sic in Virg. Æn. x. 648. *ſpem turbidus hauſit:* et Horat. Carm. ii. 19. 6. *turbidùm lætatur.*

2 *ex qua ipſa tamen*] ſc. ex *rerum forenſium et communium vulgari cognitione*, de qua paulo ante Sulpitius dixerat. Voces ex

cauſſa aliqua, quæ à me dicenda eſt, deſiderat, quæro. Quamobrem, niſi fortè es jam defeſſus, et ſi tibi non graves ſumus, refer ad illa te, quæ ad ipſius orationis laudem ſplendoremque pertinent; quæ ego ex te audire volui, non ut deſperarem me eloquentiam conſequi poſſe, ſed ut aliquid addiſcerem.

XXXVII. Tum Craſſus, Pervulgatas res requiris, inquit, et tibi non incognitas, Sulpiti: quis enim de iſto genere non docuit? non inſtituit? non etiam ſcriptum reliquit? ſed geram morem, et ea duntaxat, quæ mihi nota ſunt, breviter exponam tibi: cenſebo tamen ad eos, qui auctores et inventores ſunt harum ſanè minutarum rerum, revertendum. Omnis igitur oratio conficitur ex verbis, quorum primùm nobis ratio ſimpliciter videnda eſt, deinde conjunctè: nam eſt quidam ornatus orationis, qui ex ſingulis verbis eſt; alius, qui ex continuatis conjunctiſque conſtat. Ergo utemur verbis aut iis, quæ propria ſunt et certa quaſi vocabula rerum, pæne unà nata cum rebus ipſis; aut iis, quæ transferuntur et quaſi alieno in loco collocantur; aut iis, quæ novamus et facimus ipſi. In propriis eſt igitur verbis illa laus oratoris, ut abjecta atque obſoleta

ex qua referendæ ſunt ad ſequentem vocem *quæro*: alioqui legendum eſſet *in qua*, quod tamen non puto Ciceronem ſcripſiſſe.

3 *et ab uſu*] Fortè; *et uſu*.

4 *licentiæ liberiora, quàm noſtræ*;] Vulgò *noſtra*: ſed *noſtræ* retinent MSti Mead. et Harl. duo, ut et editiones Aſcenſii, Steph. Manut. Streb. Lambini, aliorumque multorum. Sæpe Cicero, aliique ſcriptores ſubjungunt Dativum caſum voci *liberiora*. Sic in Orat. *Cùm hæc duo* ei liberiora

leta fugiat; lectis atque illuſtribus utatur, in quibus plenum quiddam et ſonans ineſſe videatur. Sed in hoc verborum genere propriorum delectus eſt quidam habendus, atque is aurium quodam judicio ponderandus; in quo conſuetudo etiam bene loquendi valet plurimùm. Etiam hoc, quod vulgò de oratoribus ab imperitis dici ſolet, *bonis is verbis*, aut *aliquis non bonis utitur*, non arte aliqua propenditur, ſed quodam quaſi naturali ſenſu judicatur; in quo non magna laus eſt vitare vitium (quamquam id eſt magnum), verùm hoc quaſi ſolum quoddam atque fundamentum eſt, verborum uſus et copia bonorum. Sed, quid ipſe ædificet orator, et in quo adjungat artem, id eſſe à nobis quærendum atque explicandum videtur.

XXXVIII

Tria ſunt igitur in verbo ſimplici, quæ orator afferat ad illuſtrandam atque exornandam orationem; aut inuſitatum verbum, aut novatum, aut tranſlatum. Inuſitata ſunt priſca fere ac vetuſta, [3] et ab uſu quotidiani ſermonis jamdiu intermiſſa, quæ ſunt poëtarum [4] licentiæ liberiora, quàm noſtræ; ſed tamen [5] raró habet etiam in oratione [6] poëticum aliquod verbum dignitatem: neque enim illud fuge-

ora *fuerint*. Quinctil. autem luculentè confirmat hanc lectionem, in Inſt. Orat. viii. 5. *Omnia* liberiora poëtis, *quàm* oratoribus.

5 *raró*] Vox *raró* cum adjectâ (ut hîc) voce *etiam*, ſignificat, aliquando, nonnunquam: quo ſenſu iterum Noſter idem Adverbium uſurpat c. 52, *tranſlatis utamur frequenter, interdumque factis*, raró *autem* etiam *pervetuſtis*: et in ii. 25. *plerumque ex futuri*, raró etiam *ex inſtantis* etc.

6 *poeticum*] i. e. id verbum priſcum ac vetuſtum, quod poëtarum

fugerim dicere, ut Cœlius, *Qua tempeſtate Pœnus in Italiam venit*: nec *prolem*, aut *ſubolem*, aut *effari*, aut *nuncupari*, aut, ut tu ſoles, Catule, *non rebar*, aut *opinabar*; [7] aut alia multa, quibus loco poſitis grandior atque antiquior oratio ſæpe videri ſolet. Novantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipſo gignuntur ac fiunt; vel conjungendis verbis; ut hæc,

8 *Tum pavor ſapientiam* 9 *omnem mihi exanimato expectorat.*
Num non vis hujus me verſutiloquas malitias?

videtis enim et *verſutiloquas* et *expectorat*, ex conjunctione facta eſſe verba, non nata: vel ſæpe ſine conjunctione verba novantur; ut, *ille ſenius*; ut, [10] *dii genitales*; ut *baccarum ubertate* [1] *incurveſcere*. Tertius ille modus, trans-

ëtarum licentiæ liberius eſt, quàm oratoriæ: ſed, cùm Craſſus quædam exempla profert, quæ à poëtis ſunt minùs uſurpata, ut *opinabar*, *nuncupari*, etc, mihi quidem videtur potiùs Ciceronem ſcripſiſſe, *ſed tamen raro habet etiam in oratione* pervetuſtum *aliquod verbum dignitatem*. Tum denique idem hîc dicet Cicero, quod in c. 52. mox dicturus eſt, *ut tranſlatis utamur frequenter, interdumque factis*, rarò *autem* etiam pervetuſtis. Adde, quòd Quinctil. viii. 3. dicit, *propriis* dignitatem *dat* antiquitas: mox addit, *quædam tamen adhuc vetera* vetuſtate ipſa gratiùs nitent; *quædam etiam neceſſariò interim ſumuntur*, nuncupare, *et* fari.

7 *aut alia multa*, etc.] Cùm præcedat *nec*, neceſſe eſt omnino, lector, ut reponas *aut alia multa*: et particulam *aut* habent MSti Cant. Wag. Harl. 1. et Joan. et veteres Caroli Stephani codices. Vulgò, *et alia* etc.

8 *Tum pavor* etc.] Hi duo verſus non videntur conjuncti fuiſſe apud Ennium, ſed ex duobus locis huc adducti: vide c. 58.

9 *omnem mihi* exanimato *expectorat.*] Multùm inter ſeſe diſcrepant editiones, et MStorum pars *ex animo* habet, pars verò *exanimato*. Cl. interim Bentleius monuit, ſi *exanimato* retineatur, legere oportere, non *mihi omnem*, ſed *omnem mihi*, ob metri Trochaici leges. Et hunc ordi-

tranſferendi verbi, latè patet, quem neceſſitas genuit, inopiâ coacta et anguſtiis; poſt autem delectatio jucunditaſque celebravit: nam, ut veſtis frigoris depellendi cauſſâ reperta primò, poſt adhiberi cœpta eſt ad ornatum etiam corporis et dignitatem; ſic verbi tranſlatio inſtituta eſt inopiæ cauſſa, frequentata delectationis. Nam *gemmare vites, luxuriem eſſe in herbis, lætas ſegetes* etiam ruſtici dicunt: quod enim declarari vix verbo proprio poteſt, id tranſlato cùm eſt dictum, illuſtrat id, quod intelligi volumus, ejus rei, quam alieno verbo poſuimus, ſimilitudo. Ergo hæ tranſlationes quaſi mutuationes ſunt, cùm, quod non habeas

ordinem verborum conſervant MSti undecim et editiones Venet. et Mediol. plurimique vet. codices. Cur autem *exanimato* verius eſſe putem, quàm *ex animo*, rationem mihi ſuggerit Quinctilianus viii. 3. qui ſic dicit, *ac veteres ne* expectorat *quidem timuerunt, et ſanè ejuſdem notæ eſt* exanimat. Credibile eſt Quinct. ad hunc ipſum Ennii verſum reſpexiſſe, et ſcripſiſſe *exanimato:* MS. enim Bodl. Quinctiliani habet *examinata*.

10 penult. *dii genitales*] Ennii verſus ſic ſe habet, ut videre eſt ex Servii Notâ ad Virg. Æn. vi. 764.

Romulus in cœlo cum diis genitalibus ævum
Degit.

Deos genitales (ait Cl. R. Bentleius ad Horatii carmen Sæcul. v. 16.) ibi accipimus deos genitos et naturales, non adoptivos et adſcititios; qui ſtatim nati ſunt cœleſtes et immortales, non qui mortalitate exutâ cælo poſtea donati ſunt. Hi *genitales* duodecim numero erant, ſex mares, totidem fœminæ: gentium ſcilicet majorum dii, quorum nomina idem Ennius hoc diſticho comprehendiſſe memoratur;

Juno, Veſta, Ceres, Diana, Minerva, Venus; Mars,
Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Vide Bentleium ipſum in eodem loco plura de hac re diſſerentem.

1 *incurveſcere.*] Ab adjectivo *incurvus*, ſine conjunctione ullius vocis, formatur verbum *incurveſcere*.

2. *lætas ſegetes*] Fortè *lætas eſſe ſegetes*, uti Noſter locutus eſt in

beas, aliunde ſumas: illæ paulo audaciores, quæ non inopiam indicant, ſed orationi ſplendoris aliquid arceſſunt; quarum ego quid vobis aut inveniendi rationem, aut genera ponam?

XXXIX. [3] Similitudinis eſt ad verbum unum contracta brevitas, quod verbum in alieno loco, tamquam in ſuo, poſitum, ſi agnoſcitur, delectat; ſi ſimile nihil habet, repudiatur. Sed ea transferri oportet, quæ aut clariorem faciunt rem; ut illa omnia,

—— inhorreſcit mare,
Tenebræ conduplicantur, noctiſque et nimbûm occæcat nigror,
Flamma inter nubes coruſcat, cœlum tonitru contremit,
Grando miſta imbri largifluo ſubita præcipitans cadit,
Undique omnes venti erumpunt, ſævi exſiſtunt turbines,
Fervit æſtu pelagus———

omnia fere, quò eſſent clariora, tranſlatis per ſimilitudinem verbis dicta ſunt: [4] aut quò ſignificetur magis res tota, ſive facti alicujus, ſive conſilii; ut ille, qui occultantem conſultò, ne id, quod ageretur, intelligi poſſet, duobus tranſlatis verbis ſimilitudine ipſâ indicat,

[5] *Quan-*

in Orator. c. 24. *Eſt eorum* (ſc. ruſticorum), *gemmare vites, ſitire agros, lætas* eſſe *ſegetes.*

3 *Similitudinis eſt*] i. e. tranſlatio ſive metaphora eſt ſimilitudo quædam breviter uno verbo comprehenſa.

4 *aut quò ſignificetur*] Cùm præceſſerant verba, *quæ aut clariorem faciunt rem*, putes Ciceronem hîc ſcripſiſſe *aut* quibus *ſignificetur magis res tota:* ſed iſta diligentia in ſcribendo illum non ſemper uſum eſſe ex multis exemplis conſtat: Sententia hæc vel ſic videtur ſupplenda eſſe, *aut* verba transferri oportet, *quò ſignificetur magis res tota*; vel ſic, *aut* verbum transferri oportet, *quo ſignificetur* etc.

5 *Quandoquidem* iſte *circumveſtit* etc.] Gruterus conjecit legendum eſſe diviſim *is te:* ſed ad ſenſum verborum præcedentium

[5] *Quandoquidem iſte circumveſtit dictis, ſepit ſedulò.* Nonnumquam etiam brevitas tranſlatione conficitur; ut illud, *ſi telum manu fugit*: imprudentia teli emiſſi breviùs propriis verbis exponi non potuit, quàm eſt uno ſignificata tranſlato.

Atque hoc in genere perſæpe mihi admirandum videtur, quid ſit, quod omnes tranſlatis et alienis magis delectantur verbis, quàm propriis et ſuis. Nam, ſi res ſuum nomen et proprium vocabulum non habet, ut *pes* in navi, ut *nexum*, [6] quod per libram agitur, ut in uxore *divortium*; neceſſitas cogit, quod non habeas, aliunde ſumere: ſed in ſuorum verborum maxima copia tamen homines aliena multo magis, ſi ſunt ratione tranſlata, delectant. Id accidere credo, vel quòd ingenii ſpecimen eſt quoddam, tranſilire ante pedes poſita, et alia longè repetita ſumere: vel quòd is, qui audit, aliò ducitur cogitatione, neque tamen aberrat; quæ maxima eſt delectatio: vel XL.

tium parum attendiſſe videtur: hæc enim de eo dicuntur, qui conſultò occultat, *ne id, quod* (ab ipſo) *ageretur, intelligi poſſet*: Unde ego reſcribendum eſſe cenſeo *is ſe*: quæ lectio et ſenſui ſatis facit, et poſt verbum *circumveſtit* ſupplet Accuſativum caſum, quem Gruterus rectè vidit hîc prorſus defuiſſe.

6 *quod per libram agitur,*] Lambinus legit *quod per æs et libram agitur*, ut Cicero alibi ſæpius dicit: ſed Varro de ling. Lat. vi. 5. ita loquitur, *idem, quod obligatur per libram, neque ſuum ſit, inde* nexum *dictum*. De voce *nexum* vide Topic. c. 5. Et de illâ audi Frid. Gronovium in Epiſt. 302. ad Salmaſium. *Quod* mancipio *datur, ejus ſio dominus, quod* nexum *eſt, ejus propriè non ſum dominus, ſed habeo tantùm in id obligationem. Et ita quoque* nexus *differt à* ſervo, *etſi obligatus eſt ad ſerviles operas præſtandas:* nexum *habeo jure nexi, non mancipii*; *at* ſervos *habeo*

vel quòd ſingulis verbis res ac totum ſimile conficitur: vel quòd omnis tranſlatio, quæ quidem ſumta ratione eſt, ad ſenſus ipſos admovetur, maximè oculorum, qui eſt ſenſus acerrimus. Nam et *odor urbanitatis*, et *mollitudo humanitatis*, et *murmur maris*, et *dulcedo orationis*, ſunt ducta à cæteris ſenſibus: [7] illa verò oculorum multo acriora, quæ ponunt pæne in conſpectu animi, quæ cernere et videre non poſſumus. Nihil eſt enim in rerum natura, cujus nos non in aliis rebus poſſimus uti vocabulo et nomine: unde enim ſimile duci poteſt (poteſt autem ex omnibus), indidem verbum unum, quod ſimilitudinem continet, tranſlatum lumen affert orationi.

Quo in genere primùm fugienda eſt diſſimilitudo;

——*Cæli ingentes fornices:*

Quamvis ſphæram in ſcenam (ut dicitur) attulerit

beo jure mancipii. Sic quod mihi pignoris loco datum eſt, habeo jure nexi; *illud etiam ſi penes me ſit, non tamen eſt meum.*

7 *illa verò oculorum*] ſc. tranſlata: pleniùs Cicero dixiſſet, *illa verò* tranſlata, quæ ab *oculorum* ſenſu ducta ſunt, *ſunt acriora* etc. Alii ediderunt, *illa verò multo acriora*, omiſſa voce *oculorum*, quæ ſanè ex gloſſa oriunda videtur eſſe.

8 *Vive, Ulyſſes; dum licet,* etc.] Cicero in Acad. ii. 28. hæc Ennii paulo aliter citat,

Video, video te vivum, Ulyſſes, dum licet.

apparet verò tam ex citatis, quàm ex iis, quæ hîc paulo infra ſequuntur, verba *dum licet* conjungenda eſſe cum verſu ſequente, *oculis poſtremum lumen radiatum rapè*. Per *lumen radiatum* intelligas lumen ex ſole radiis emiſſum; ut non opus ſit legere cum Mureto *radiantis*, ſc. ſolis.

9 *diutiùs eſſe victurum*;] Vulgò, *eſſe* ſeſe *victurum*: ſed ſequor MStos Cant. Joan. Wag. Mag. Bod. Bal. et Nov. et vocem *ſeſe* ejicio, quod vet. quidam

tulerit Ennius, tamen in ſphæra fornicis ſimilitudo non poteſt ineſſe.

[8] —— *Vive, Ulyſſes; dum licet,*
Oculis poſtremum lumen radiatum rape.

Non dixit *cape,* non *pete*; haberet enim moram ſperantis [9] diutiùs eſſe victurum; ſed *rape*: hoc verbum eſt ad id aptatum, quod ante dixerat, *dum licet.* Deinde videndum eſt, ne longè ſimile ſit ductum: XLI.
Syrtim patrimonii, ſcopulum libentiùs dixerim; *Charybdim bonorum, voraginem* potiùs: faciliùs enim ad ea, quæ viſa, quàm ad illa, quæ audita ſunt, mentis oculi feruntur. Et, quoniam hæc vel ſumma [1] laus eſt in verbis transferendis, ut ſenſum feriat id, quod tranſlatum ſit, fugienda eſt omnis turpitudo earum rerum, ad quas eorum animos, [2] qui audient, trahet ſimilitudo. [3] Nolo dici, morte Africani *caſtratam* eſſe Rempublicam: nolo

quidam editores fecere, in quibus Manutius. *Sperantis* de eo dicitur, qui Ulyſſem alloquitur, non de ipſo Ulyſſe; non igitur rectè dicitur *ſeſe victurum.*

1 *laus eſt* in verbis transferendis,] MSti Pal. tertius, Mead. Harl. 2. et Bal. itemque edit. Ven. et Mediol. habent *verbis transferendis.* MSti verò Cant. Pal. primus, et ſecundus, Pith. Mem. Joan. Wag. Harl. 1. et à ſecunda manu Nov. itemque Lambinus et Stephanus, *in verbis transferendis*: quare poſterior hæc lectio, majoris partis MStorum auctoritate freta, ſequenda eſt: ſenſus etiam et ſignificantior et clarior hoc modo elucebit. Vulgò, *verbi transferendi.*

2 *qui audient,*] Ita MSti Joan. Cant. Mag. et Wag. et hoc voluit Lambinus. Exc. Nov. habent, *qui audierint.* Vulgò verò legitur minùs rectè, *qui audiunt.*

3 *Nolo* dici, morte *Africani* etc.] Ita MSti Cant. Norf. Joan. Bal. Wag. Mead. Harl. 1. Mag. et Nov. Vulgò, *Nolo morte dici* etc.

nolo *ſtercus curiæ* dici Glauciam: quamvis ſit ſimile, tamen eſt in utroque deformis cogitatio ſimilitudinis. Nolo eſſe aut majus, quàm res poſtulet; *tempeſtas comiſſationis:* aut minus; *comiſſatio tempeſtatis.* Nolo eſſe verbum anguſtius id, quod tranſlatum ſit, [4] quàm fuiſſet illud proprium ac ſuum;

[5] *Quidnam eſt, obſecro? quid te adiri abnutas?*

Melius eſſet, *vetas, prohibes, abſterres*; quoniam ille dixerat,

—— [6] *illico iſtic,*
Ne contagio mea bonis, umbrave obſit.

Atque etiam, ſi vereare, ne paulo durior tranſlatio eſſe videatur, mollienda eſt præpoſito ſæpe verbo; ut ſi olim, M. Catone mortuo, *pupillum* ſenatum quis relictum diceret, paulo durius; ſin, *ut ita dicam, pupillum,* [7] aliquanto mitius: etenim verecunda debet eſſe tranſlatio,

4 *quàm* fuiſſet *illud proprium ac ſuum,*] MSti Cant. Norf. Bod. Wag. Harl. 2. Nov. editioneſque Venet. Vict. et Mediol. habent iſtud *fuiſſet*, quod in vulgatis editt. deeſt.

5 *Quidnam eſt obſecro? quid te adiri* abnutas?] Multùm ſudarunt viri doctiſſimi in hoc, et ſequente verſu ad ſuos numeros revocando. Clariſſimus autem R. Bentleius tandem, quod alii conati ſunt, in Emend. ad iii. 12. Tuſc. Diſp. feliciſſimè perfecit. Verſus (inquit) ſunt deſumpti ex Ennii fabula, in qua Thyeſtes hæc cum Choro loquitur: Sunt autem Bacchiaci tetrametri: Bacchius conſtat ex duabus longis ſyllabis brevem inſequentibus. Apud Latinos in prima ſede Moloſſum pedem hi verſus frequenter recipiunt: in cæteris Pæanem, at Moloſſum rariùs: totum igitur locum doctiſſimus vir ſic reſtituit.

Thy. *Nolite, hoſ | pites, ad | me adire: il | lico iſtic:*
Ne conta | gio mea | bonis um | brave obſit:
Meo tan | ta vis ſcele | ris in cor | pore hæret.
Cho. *Quidnam eſt ob | ſecro? quid*

latio, ut deducta eſſe in alienum locum, non irruiſſe; atque ut precariò, non vi, veniſſe videatur. Modus autem nullus eſt [8] florentior in ſingulis verbis, nec qui plus luminis afferat orationi: nam illud, quod ex hoc genere profluit, non eſt in uno verbo tranſlato, ſed ex pluribus continuatis connectitur, ut aliud dicatur, aliud intelligendum ſit;

—— Neque me patiar iterum
Ad unum ſcopulum et telum claſſem Achivûm [9] offendere.

Atque illud,

Erras, erras: nam exſultantem te et præfidentem tibi
Repriment validæ legum habenæ, atque imperii inſiſtent jugo.

Sumta re ſimili, verba ejus rei propria deinceps in rem aliam (ut dixi) transferuntur.

Eſt hoc magnum ornamentum orationis, in XLII.

quid | *te adiri* | renutas?

6 *illico iſtic,*] Potiùs legendum eſt *iſtinc*, vel *iſthinc*; nam, ut ex loco, non in locum, ſeſe moveret adiens, monuit is, qui loquebatur. Video Strebæum in notis legere *iſtinc.*

7 *aliquanto mitius:*] Vulgò legimus *mitius eſt:* ſed cùm præcedat *diceret*, ſcribendum potiùs fuit *eſſet*, quam lectionem in margine ſuæ edit. Lambinus poſuit. Interim nec vox *eſt*, nec *eſſet* extat in MStis Joan. Nov. Mag. Mead. et Harl. 1. Verbo non opus eſt, cùm vox *diceret* hìc ſubintelligi commodè poſſit.

8 *florentior*] ſc. quàm tranſlatio. In ſequentibus *nam illud* etc, Craſſus ad illud genus tranſit, quod non, ut ſuperiora, in uno verbo, ſed in continuatione verborum ſive Allegoriâ poſitum eſt.

9 *offendere.*] *Offendere* (i. e. impingere) *claſſem Achivûm ad ſcopulum et telum:* et ita Craſſus locutus eſt de Memmio, *caput eum ad fornicem Fabii offendiſſe:* ut refert Quinctil. Inſt. Or. vi. 3. nam Ciceronis in ii. 66. verba ſunt, *ut caput*

in quo obſcuritas fugienda eſt: etenim ex hoc genere fiunt ea, quæ dicuntur Ænigmata. Non eſt autem in verbo modus hic, ſed in oratione, id eſt, in continuatione verborum. Ne illa quidem [1] traductio atque immutatio in verbo quandam fabricationem habet, ſed in oratione,

Africa terribili tremit horrida terra tumultu:

pro *Afris* eſt ſumta *Africa*: [2] neque factum verbum, eſt, ut, *mare ſaxifragis undis*: neque tranſlatum, ut, *mollitur mare*: ſed ornandi cauſſa proprium proprio commutatum,

Deſine, Roma, tuos hoſtes——

Et—*Teſtes ſunt campi magni.*——

Gravis eſt modus in ornatu orationis, et ſæpe ſumendus: ex quo genere hæc ſunt; [3] *Martem belli eſſe communem*, *Cererem* pro frugibus, *Liberum* appellare pro vino, *Neptunum* pro mari, *curiam* pro ſenatu, *campum* pro comitiis, *togam* pro pace, *arma* ac *tela* pro bello.

ad fornicem Fabii demitteret. Per vocem *telum* intelligas vel telum Hectoris, qui naves Græcorum incendit; vel bellum, ut in cap. ſequ. dicitur metaphoricè *arma* ac *tela* poni pro *bello*.

1 *traductio atque immutatio*] Intelligit Metonymiam ſive Hypallagen, ut loquuntur Grammatici.

2 *neque factum*] Senſus eſt; cùm dicitur *Africa* pro *Afris*, illud verbum *Africa* neque eſt factum neque tranſlatum; eſt ergo in oratione, non in verbo, illa immutatio.

3 *Martem belli eſſe communem,*] Per vocem Martem intellige caſum ſeu fortunam: ſic enim Livius v. 12. *Nequicquam Sergio* Martem communem belli *fortunamque accuſante*; nec multùm aliter Noſter in Or. pro Mil. c. 21. *adde caſus, adde incertos exitus pugnarum*, Martemque communem.

4 *illa minùs ornata,*] Tranſit ad illum tropum, qui vocatur Synecdoche.

5 *cùm ex pluribus intelligitur unus,*] R. Steph. et Lambinus

bello. Quo item in genere et virtutes et vitia pro ipſis, in quibus illa ſunt, appellantur: *luxuries quam in domum irrupit*; et, *quò avaritia penetravit*; aut *fides valuit*, *juſtitia confecit.* Videtis profectò genus hoc totum, cùm inflexo commutatoque verbo res eadem enuntiatur ornatiùs; cui ſunt finitima [4] illa minùs ornata, ſed tamen non ignoranda, cùm intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum; ut, pro ædificiis cùm *parietes* aut *tecta* dicimus: aut ex toto partem; ut, cùm unam turmam *equitatum populi Romani* dicimus; aut ex uno plures,

At Romanus homo tamen, etſi res bene geſta eſt,
Corde ſuo trepidat; ———

aut [5] cùm ex pluribus intelligitur unus,

[6] *Nos ſumu' Romani, qui fuvimus ante Rudini*;

aut quocumque modo non, ut dictum eſt, in eo

binus contra omnes MStos legunt *unus*, ut hæc vox reſponderet præcedentibus *ex uno plures*. Mihi videtur vel illos ſequendos, vel (retentâ *unum*) vocem *intelligitur* delendam eſſe; hæc enim prorſus ſupervacanea eſt, quoniam præceſſerant verba, *cùm intelligi volumus aliquid, aut ex parte totum* etc. Hîc igitur plena erit ſententia, *cùm ex pluribus* intelligi volumus *unum*, qualis fuit Ennius, cujus ſunt verba ſequentia.

6 *Nos ſumu' Romani, qui fuvimus ante Rudini*:] Cùm jam ex optimis MStis recentiores Editores impreſſerunt *Rudini*, vice *Rutuli* etc, apparet hunc verſum eſſe Hexametrum: unde pro vulgato *fuimus* libenter ſequor nonnullorum conjecturam, *fuvimus*: ſic enim veteres dixerunt: Sic Lucret. i. 386.

—nempe aër omne, neceſſe eſt,
Inter corpora quod fuvat, *poſſidat inane.*

Et ſic Plautus in prol. Pœnuli,

Quo genere gnata, qui parentes fuverint.

eo genere intelligitur, ſed ut ſenſum eſt.

XLIII. [7]Abutimur ſæpe etiam verbo, non tam elegan-ter, quàm in transferendo; ſed etiam ſi licen-tiùs, tamen interdum non impudenter; ut cùm *grandem orationem* pro magna, *minutum animum* pro parvo dicimus. Verùm illa vi-detiſne eſſe non verbi, ſed orationis, quæ ex pluribus, ut expoſui, tranſlationibus connexa ſunt? hæc autem, quæ aut immutata eſſe dixi, aut aliter intelligenda ac dicerentur, ſunt tranſ-lata quodammodo. Ita fit, ut omnis ſingu-lorum verborum virtus atque laus tribus ex-ſiſtat ex rebus, ſi aut vetuſtum verbum ſit, quod tamen conſuetudo ferre poſſit; aut fa-ctum vel conjunctione vel novitate, in quo item eſt auribus[8] conſuetudinique parcendum; aut tranſlatum, quod maximè tamquam ſtellis quibuſdam notat et illuminat orationem.

Sequitur continuatio verborum, quæ duas res maximè, collocationem primùm, deinde modum

Ex Rudiis urbe Calabriæ oriundus fuit Ennius, cujus hæc verba ſunt, et de quo Cicero in Or. pro Arch. c. 10. ſic loquitur, *Ergo qui hæc fecerat, Rudium hominem Ennium majores noſtri in civitatem receperunt.* Ubi pro *Rudium* quidam melius legerunt *Rudinum.*

7 *Abutimur ſæpe*] Hunc tropum Catachrēſin vocant rhetores.

8 *conſuetudinique parcendum:*] Editiones Ven. et Mediol. habent *parendum,* quod et Lambinus ex 3 MStis protulit: nec aliter ferè Noſter in Orator. c. 47. conſuetudini *auribus indulgenti libenter* obſequor: Interim omnes noſtri MSti retinent *parcendum,* eamque vocem ſanam eſſe arbitror; *parcere* enim alicui rei, eſt rationem ejus habere: ſic in Or. pro Quinctio c. 12. *Credamus hoc, Sex. Nævium, cujus caput oppugnet, ejus auribus pepercisse*: ſic etiam is dicitur hìc in ii. 54, 58. *parcere dignitati adverſarii,* et *parcere caritati hominum,* qui in iis, quæ dicit, cogitat, quid eorum dignitas et caritas poſtulet.

9 *Arte*

modum quendam formamque deſiderat. Collocationis eſt, componere et ſtruere verba ſic, ut neve aſper eorum concurſus, neve hiulcus ſit, ſed quodammodo coagmentatus et lævis: in quo lepidè ſoceri mei perſonâ luſit is, qui elegantiſſimè id facere potuit, Lucilius;

Quàm lepidè lexeis compoſtæ, ut teſſerulæ omnes
[9] *Arte pavimento, atque emblemate vermiculato!*

Quæ cùm dixiſſet in Albucium illudens, ne à me quidem abſtinuit,

Craſſum habeo generum, ne rhetoricotero' tu ſis.

Quid ergo? iſte Craſſus, quoniam ejus abuteris nomine, quid efficit? [10] idem illud ſcilicet, ut ille voluit, et ego vellem; meliùs aliquanto, quàm Albucius: verùm in me quidem luſit ille, ut ſolet. Sed eſt tamen hæc collocatio conſervanda verborum, de qua loquor, quæ junctam

9 *Arte pavimento atque emblemate vermiculato!*] In Plin. Nat. Hiſt. xxxvi. 25. legitur, *Ante:* quæ lectio nata videtur ex illa, quæ extat in quibuſdam vet. libris (notante Urſino) *Endo*, ut ſit ἐν τῷ. Conſtat autem Lucilium Græcas voces Latinis verſibus non ſemel immiſcuiſſe. Senſus eſt (inquit Strebæus); Lexeis, i. e. verba tua, O Albuci, lepidè et eleganter compoſita coagmentataque ſunt in oratione, ut in pavimento vel emblemate vermiculato omnes teſſerulæ ſunt arte compoſitæ. *Teſſerulæ* ſunt lapilli aut lateres quadrati, quibus ædium ſolum conſternitur; opuſque teſſerulis aptè conſertum, et effigie rerum animaliumque diſtinctum *emblema vermiculatum* vocatur.

10 *idem illud ſcilicet, ut ille voluit*, et *ego vellem; meliùs aliquanto, quàm Albucius:*] Ut ſe habet hæc lectio, deeſt vox *tamen* in poſteriore parte. Vet. nonnullæ editiones ſic locum interpungunt, *idem illud ſcilicet, ut ille voluit; et ego vellem, meliùs aliquanto* etc: Strebæus

junctam orationem efficit, quæ cohærentem, quæ lævem, quæ æquabiliter fluentem: id aſſequemini, ſi verba extrema cum conſequentibus primis ita jungetis, [1] ut ne aſperè concurrant, neve vaſtiùs diducantur.

XLIV. Hanc diligentiam ſubſequitur [2] modus etiam et forma verborum; (quod jam vereor ne huic Catulo videatur eſſe puerile); verſus enim veteres illi in hæc ſoluta oratione propemodum, hoc eſt, numeros quoſdam nobis eſſe adhibendos putaverunt: [3] interſpirationis enim, non defatigationis noſtræ, neque librariorum notis, ſed verborum et ſententiarum modò, interpunctas clauſulas in orationibus eſſe voluerunt; [4] idque princeps Iſocrates inſtituiſſe fertur, ut inconditam antiquorum dicendi conſuetudinem, delectationis atque aurium cauſſà (quemadmodum ſcribit diſcipulus ejus Naucrates), numeris adſtringeret. Namque hæc duo

bæus autem, et editio prima, necnon MS. Norf. hoc modo; *ut ille voluit: et ego vellem meliùs aliquanto* etc. Unde ſic legendum eſſe opinor, *Idem illud ſcilicet, ut ille voluit: at ego vellem meliùs aliquanto, quàm Albucius.* Hoc ſenſu: Idem illud efficio, ut (i. e. quod) Albucius voluit efficere; ſc. verba diligenter colloco: ſed cupio id non tam affectatè et faſtidioſè nimis agere, quàm fecit Albucius: idem ſentio, ac ille, verba eſſe coagmentanda; ſed nolim nimis diligens videri.

1 *ut nè aſperè concurrant*, etc.] Rectiùs, ut opinor, legas eum MStis Cant. et Wag. et nonnullis vet. editionibus, *ut* neve *aſperè concurrant*, *neve* etc: nec aliter Cicero paullo ante, *neve aſper eorum concurſus*, *neve hiulcus ſit.*

2 *modus etiam et forma*] In hoc et ſeptem ſequ. capitibus Cicero de numeris in oratione dicturus eſt: ſed de iis poſtea in Oratore à cap. 49. uſque ad finem dixit pluribus verbis, et acriore, ut ipſi viſum eſt, judicio.

3 *interſpirationis*] ſc. clauſulas, quæ vox infrà occurrit et hìc ſubintelligenda eſt: Interim

duo muſici, qui erant quondam iidem poëtæ, machinati ad voluptatem ſunt, verſum atque cantum; ut, et verborum numero et vocum modo, delectatione vincerent aurium ſatietatem. Hæc igitur duo, vocis dico moderationem et verborum concluſionem, quoad orationis ſeveritas pati poſſit, à poetica ad eloquentiam traducenda duxerunt. In quo illud eſt vel maximum, quòd, verſus in oratione ſi efficitur conjunctione verborum, vitium eſt; et tamen eam conjunctionem, ſicuti verſum, numeroſè cadere et quadrare et perfici volumus: neque eſt ex multis res una, quæ magis oratorem ab imperito dicendi ignaroque diſtinguat, quàm quòd ille rudis inconditè fundit, quantum poteſt, et id, quod dicit, ſpiritu, non arte determinat; orator autem ſic illigat ſententiam verbis, ut eam numero quodam complectatur et adſtricto et ſoluto: nam, cùm vinxit [5] modis

et

rim vix dubito, quin in ſequentibus aliquid inſit vitii: quid enim voluit Cicero per voces *defatigationis noſtræ?* à quo pendent, et (ut Grammatici dicunt) reguntur? an à *notis?* at quænam ſunt *notæ defatigationis?* prorſus neſcio: Opinor equidem legendum eſſe, *Interſpirationis enim, non* defatigatione noſtrâ, *neque librariorum notis, ſed verborum et ſententiarum modo, interpuuctas clauſulas* etc. Similemque prorſus huic habemus locum in Orator. c. 68. *Oratio, non aut* ſpiritu pronuntiantis, *aut interductu librarii, ſed numero coacta debet inſiſtere:* ubi *inſiſtere ſpiritu pronuntiantis* idem eſt ac *defatigatione noſtra* (i. e. noſtri ſpiritûs) *interpungi*; et *interductus librarii* non alia res eſt, quàm *notæ librariorum.*

4 *idque princeps Iſocrates*] Aliter Cicero ſtatuit in Oratore c. 52. cùm diceret, *neminem in eo genere ſcientiùs verſatum Iſocrate, confitendum eſt: ſed princeps inveniendi fuit Thraſymachus, cujus omnia nimis etiam extant ſcripta numeroſè* etc: cui addidit, *ut eos* (ſc. Thraſymachum et Gorgiam) *ille moderatione, non inventione vicerit.*

5 *modis*

et forma, relaxat et liberat immutatione ordinis, ut verba neque alligata ſint quaſi certâ aliquâ lege verſus, neque ita ſoluta, ut vagentur.

XLV. Quonam igitur modo [6] tantum munus inſiſtemus, ut arbitremur nos hanc vim numeroſè dicendi conſequi poſſe? Non eſt res tam difficilis, quàm neceſſaria: nihil eſt enim tam tenerum, neque tam flexibile, neque quod tam facilè ſequatur, quocumque ducas, quàm oratio: ex hac verſus, ex eadem diſpares numeri conficiuntur; ex hac hæc etiam ſoluta variis modis, multorumque generum oratio: non enim ſunt alia ſermonis, alia contentionis verba; neque ex alio genere ad uſum quotidianum, alio ad ſcænam pompamque ſumuntur; ſed ea nos cùm jacentia ſuſtulimus è medio, ſicut molliſſimam ceram, ad noſtrum arbitrium formamus et fingimus. Itaque tum graves ſumus, tum ſubtiles, tum medium quiddam tenemus: ſic inſtitutam noſtram ſententiam

5 *modis* et forma, *relaxat*] Singuli prope libri impreſſi et MSti ſuam quandam hîc habent lectionem: Vulgò legimus *modis, forma et* etc. MSti Joan. Harl. 1. Norf. Mag. Pal. primus, et ſecundus, Pith. et Mem. exhibent, *nam, cùm vinxit forma et modis, relaxat et liberat immutatione ordinis.* Ego verò ſequor potiùs Man. et Lamb. qui cum MS. Mead. habent *modis, et forma:* niſi malis, lector *modo, et forma:* ſic enim in principio hujus capitis hæc verba conjunguntur: *Hanc diligentiam ſubſequitur etiam* modus *et* forma *verborum.* Itemque in c. 43. Poſt verba *vinxit, relaxat* et *liberat* ſubintellige *ſententiam* ex præcedentibus, ut ſenſus loci ſit; Orator non eandem dimenſionem ſententiæ, nec eoſdem pedes ſemper repetit: ſed, ut nonnumquam membris aut periodis utitur, ſic alibi alios pedes in principio et fine ſententiæ collocat.

6 *tantum munus inſiſtemus.*] Lambinus conjecturâ legit *numeris*

tentiam ſequitur orationis genus; idque ad omnem rationem, et aurium voluptatem et animorum motum, mutatur et vertitur. Sed, ut in pleriſque rebus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabricata, ſic in oratione; ut ea, quæ maximam utilitatem in ſe continerent, eadem haberent plurimùm vel dignitatis, vel ſæpe etiam venuſtatis. Incolumitatis ac ſalutis omnium cauſſa videmus hunc ſtatum èſſe hujus totius mundi atque naturæ; rotundum ut cœlum, terraque ut media ſit, eaque [7] ſua vi nutuque teneatur: ſol ut circumferatur, ut accedat ad brumale ſignum, et inde ſenſim adſcendat in diverſam partem; ut luna acceſſu et receſſu ſuo ſolis lumen accipiat; ut eadem ſpatia quinque ſtellæ diſpari motu curſuque conficiant. Hæc tantam habent vim, ut paulum immutata cohærere non poſſint; tantam pulcritudinem, ut nulla ſpecies ne excogitari quidem poſſit ornatior. Referte nunc animum ad hominum, vel etiam cæterarum animantium

neris pro *munus*: ſed ex vulgata lectione ſenſus non incommodus erui poteſt. *Munus* enim ſignificat non ſolùm donum, ſed et officium, partes, ſive id quod quis debet, imò quod poteſt efficere. Hinc Cicero ſæpius dicit *munus magiſtratûs*; hinc *munus oratoris* in ii. 9; hinc etiam *munus libellorum*, pro eo quod libelli poſſunt efficere, in iii. 30. De illo oratoris munere hîc agitur, quod numeroſè dicendo continetur. Quid verò eſt *munus inſiſtere*? ſignificat, exequi munus. Verbum *inſiſtere* hîc, more antiquo, poſt ſe habet caſum accuſativum, ut in Plauti Mil. Glor. iii. 3. 55. *Inſiſtite hoc negotium ſapienter*, id eſt, exequamini: ut in Virg. Georg. iii. 164. *viamque inſiſte domandi*: ut denique in Lucret. i. 407.

Cùm ſemel inſtiterint veſtigia
certa viaï.

7 *ſua vi nutuque teneatur*:] *Nutu* i. e. momento ſeu pondere:

mantium formam et figuram: nullam partem corporis ſine aliqua neceſſitate affictam, totamque formam [8] quaſi perfectam reperietes arte, non caſu.

XLVI. Quid in arboribus? in quibus non truncus, non rami, non folia ſunt denique, niſi ad ſuam retinendam conſervandamque naturam; nuſquam tamen eſt ulla pars, niſi venuſta. Linquamus naturam, arteſque videamus: quid tam in navigio neceſſarium, quàm latera, quàm [9] cavernæ, quàm prora, quàm puppis, quàm antennæ, quàm vela, quàm mali? quæ tamen hanc habent in ſpecie venuſtatem, ut non ſolùm ſalutis, ſed etiam voluptatis cauſſa inventa eſſe videantur. Columnæ et templa et porticus ſuſtinent; tamen habent non plus utilitatis, quàm dignitatis. Capitolii faſtigium illud et cæterarum ædium non venuſtas, ſed neceſſitas ipſa fabricata eſt: nam, cùm eſſet habita ratio, quemadmodum ex utraque tecti parte aqua

dere: ſic Noſter de Nat. Deor. ii. 39. *Undique ipſa* (ſc. terra) *in ſeſe* nutibus *ſuis conglobata*. De Fin. i. 6. *Aliæ declinabunt, aliæ ſuo* nutu *rectè ferentur*, et Tuſc. Diſp. i. 17. *Ut terrena et humida ſuopte* nutu *et ſuo pondere in terram et in mare ferantur*. Fruſtra igitur Cl. Clericus pro *nutuque* legendum eſſe voluit *nixuque*.

8 *quaſi perfectam*] Cùm dicit Craſſus totam formam eſſe *perfectam arte*, intelligendus eſt hoc dicere, eam eſſe etiam venuſtam.

9 *cavernæ*,] Hanc lectionem ſervant omnes MSti Oxon. et Palat. ferè, MSti tres Lambini, itemque duo C. Steph. veteres codices; pro quâ exhibent vulgatæ editiones *carinæ*; ſed cùm de uno ſolo *navigio* ſermo eſt, non placet iſtud *carinæ* pluralis numeri; ſingulis enim navibus ſingulæ erant carinæ. Lambino placuit *gubernæ*: ſed et ille et cæteri editores ideo, ut videtur, lectionem *cavernæ* rejecerunt, quia ipſis non ſatis conſtabat, quales eſſent *cavernæ* navium.

Audi

aqua delaberetur, utilitatem templi faſtigii dignitas conſecuta eſt; [1] ut, etiam ſi in cœlo Capitolium ſtatueretur, ubi imber eſſe non poſſet, nullam ſine faſtigio dignitatem habiturum fuiſſe videatur. Hoc in omnibus item partibus orationis evenit, ut utilitatem ac prope neceſſitatem ſuavitas quædam et lepos conſequatur: clauſulas enim atque interpuncta verborum animæ interclusio atque anguſtiæ ſpiritus attulerunt: id inventum ita ſuave, ut, ſi cui ſit infinitus ſpiritus datus, tamen eum perpetuare verba nolimus: id enim auribus noſtris gratum eſt inventum, quod hominum lateribus non tolerabile ſolùm, ſed etiam facile eſſe poſſet.

Longiſſima eſt igitur complexio verborum, quæ volvi uno ſpiritu poteſt: ſed hic naturæ modus eſt, artis alius: nam, cùm ſint numeri plures, iambum et [2] trochæum frequentem ſegregat ab oratore Ariſtoteles, Catule, veſter; XLVII.

qui

Audi tamen Servium hac de re agentem in Nota ad Virgilii Æn. ii. 19. *Alii fuſtes curvos navium, quibus extrinſecus tabulæ adfiguntur, cavernas appellarunt: unde quia naves texi dicuntur, et* cavernæ *navium ſunt, permanſit in Metaphorâ navium, ut* intexunt *diceret et* cavernas.

1 *ut, etiam ſi in cœlo Capitolium ſtatueretur,* etc.] Gruterus ex hac ſententia ejecit vocem *Capitolium*, ſecutus auctoritatem MStorum Pal. pr. et ſec. Sed temere, opinor: aut enim vox *faſtigium*, aut vox *dignitas*, iſta voce deleta, Nominativus eſt caſus ante verbum *ſtatueretur*, quarum tamen neutra huic verbo poſſit convenire. Inſerui igitur vocem *Capitolium* et ratione adductus, et auctoritate MStorum Cant. Wag. Mead. Harl. duorum, et omnium Oxonienſium, omniumque fere aliorum MStorum et editionum.

2 *trochæum*] Trochæus Ciceronis ex tribus brevibus conſtat: vide Orat. c. 57, et 64.

3 *inſignes*

qui natura tamen incurrunt ipſi in orationem ſermonemque noſtrum; ſed ſunt [3] inſignes percuſſiones eorum numerorum, et minuti pedes. Quare primùm ad heroum nos, dactyli et anapæſti et ſpondæi, pedem [4] invitat; in quo impune progredi licet duo duntaxat pedes, aut paulo plus, ne planè in verſum, aut [5] ſimilitudinem verſus incidamus: aliæ ſunt geminæ, quibus hi tres heroi pedes in principia continuandorum verborum ſatis decorè cadunt. Probatur autem ab eodem illo maximè pæan, qui eſt duplex; nam aut à longa oritur,

3 *inſignes percuſſiones*] Doct. R. Bentleius in Sched. de Metris Terentianis dicit, "ictum "appellari *percuſſionem*, quia "tibicen, dum rythmum et "tempus moderabatur, ter in "Trimetro, quater in Tetra-"metro ſolum pede feriebat: "ἄρσιν ſive *elevationem* ita "appellari, quòd in iis ſylla-"bis, quibus tibicen pedem "accommodabat, actor vocem "acuebat et tollebat; in θέσει "autem ſive *poſitione* eſſe cæ-"teras ſyllabas, quæ, ictu de-"ſtitutæ, idcirco minùs audi-"untur." Hæc ille: Quinctilianus verò in Inſt. Or. ix. 4. dicit, *tempora animo metiuntur, et pedum et digitorum ictu intervalla ſignant quibuſdam notis, et æſtimant quot breves illud ſpatium habeat.* Hinc colligere poſſumus, quid velit Cicero in ſequ. capite, cùm dicat, *numeroſum eſt id in omnibus ſonis et vocibus, quod habet quaſdam impreſſiones, et quod metiri poſſumus intervallis æqualibus.* Apud Græcos verſus Iambici per διποδίαν ſive *binos pedes* dividebantur; apud Latinos verò per μονοποδίαν ſive *ſingulos pedes*: hinc in loco modò citato Quinctilianus de verſibus Iambicis Senariis et Trimetris, qui iidem ſunt, dicit ſecundùm Græcos, *ſex pedes, tres percuſſiones habent*: at Horatius, more Romano, in Art. Poet. 252.

—*unde etiam Trimetris accreſcere juſſit*
Nomen Iambeis, cùm ſenos *redderet* ictus
Primus ad extremum ſimilis ſibi.—

Unuſquiſque igitur pes Iambicus et Trochaicus apud Latinos ſuam habuit percuſſionem, quæ inſignis fuit, ideoque, ſi frequens, culpanda. Opinor Ciceronem ſcripſiſſe *ſingulæ percuſſiones*,

oritur, quam tres breves conſequuntur; ut hæc verba, *deſinite*, *incipite*, *comprimite*: aut à brevibus deinceps tribus, extrema producta atque longa; ſicut illa ſunt, *domuerant*, *ſonipedes*. Atque illi philoſopho ordiri placet à ſuperiore pæane, poſteriore finire: eſt autem pæan hic poſterior non ſyllabarum numero, ſed aurium menſura, quod eſt acrius judicium et certius, par fere cretico, qui eſt ex longa et brevi et longa; ut,

Quid petam præſidî, aut exſequar? quove nunc?

A

cuſſionis, cui reſpondet *geminæ* in ſequentibus. Vide Notam ſequentem ad voces, *Aliæ ſunt geminæ*.

4 *invitat*;] At contra Cicero in Orat. c. 57. dicit, *quod longè Ariſtoteli videtur ſecus, qui judicat heroum numerum grandiorem, quàm deſideret ſoluta oratio*. Ariſtotelis verba hæc ſunt in Rhetor. iii. 8. τῶν δὲ ῥυθμῶν ὁ μὲν ἡρῷος σεμνὸς καὶ λεκτικὸς, ubi Victorius in Comment. legit καὶ οὐ λεκτικὸς, ut ſit, *inter numeros herous eſt gravis, et orationi non accommodatus*; ſc. ut cum Cicerone loquar, *grandior, quàm deſideret ſoluta oratio*. Hinc patet Ciceronem, feliciùs mentem Ariſtotelis aſſecutum eſſe in oratore, quàm in his tribus de Oratore libris. Pruſteus in Nota ad locum, et Victorius in Comment. ad Rhet. Ariſtotelis elaborant (ſed fruſtra, opinor), ut duos hos Ciceronis locos ſibi concilient.

5 *ſimilitudinem verſus*] Vulgò *verſuum*: ſed ſequor MStos Joan. Cant. et Harl. pr.

6 *aliæ ſunt geminæ*] i. e. percuſſiones. In ſingulis pedibus ſimplicibus, quia habent ἄρσιν et θέσιν, *elationem* et *poſitionem*, ſingulæ ſunt percuſſiones: ſi duos in clauſula pedes certos conſtituimus, *geminæ* ſunt percuſſiones; ſi totidem pedes apponimus in principio, *aliæ ſunt geminæ* in principio continuationis, quam Græci περίοδον vocant. Ponuntur itaque non ſine dignitate, et in principio et in fine, vel ipſi ordine pedes heroi tres (dactylus, anapæſtus, ſpondæus), vel ſinguli cum aliis mixti, quod potiùs eſt intelligendum. *Strebæus.* Lambinus legendum eſſe cenſuit, *At hæ ſunt geminæ*: ſed non placet. Bene Strebæus rationem reddidit, cur

dicatur

A quo numero exorſus eſt Fannius, *Si, Quirites, minas illius.* Hunc ille clauſulis aptiorem putat, quas vult longa plerumque ſyllaba terminari.

XLVIII. Neque verò hæc tam acrem curam diligentiamque deſiderant, quàm eſt illa poëtarum; quos neceſſitas cogit, et ipſi numeri ac modi, ſic verba verſu includere, ut nihil ſit ne ſpiritu quidem minimo brevius aut longius, quàm neceſſe eſt. Liberior eſt oratio, et planè, ut dicitur, ſic et eſt verè, ſoluta; non ut fugiat tamen aut erret, ſed ut ſine vinculis ſibi ipſa moderetur. Namque ego illud aſſentior Theophraſto, qui putat orationem, quæ quidem ſit polita atque facta quodammodo, non adſtricte, ſed remiſſiùs numeroſam eſſe oportere. Etenim, ſicut ille ſuſpicatur, [7] ex illis modis, quibus hic uſitatus verſus efficitur, poſt anapæſtus, procerior quidam numerus, effloruit; inde ille licentior et divitior fluxit dithyrambus, cujus membra et pedes, ut ait idem, ſunt in omni locupleti oratione diffuſa: et, ſi numeroſum eſt id in omnibus ſonis atque vocibus, quod habet quaſdam impreſſiones, et quod metiri poſſumus intervallis æqualibus, rectè genus hoc numerorum, dummodo

dicatur *aliæ*; et ſi mecum, lector, ſenties paulo ante legendum eſſe *ſed ſunt* ſingulæ *percuſſiones*, videbis illis *ſingulis* has *geminas* rite opponi.

7 *ex illis modis*, etc.] Docet poëtarum exemplo, numerum eſſe debere in oratione liberiorem, quia poëtæ ſibi permiſerunt liberiora carminum genera: initio enim tantùm utebantur carmine Heroico et Iambico; mox adjecerunt verſus Anapæſticos, qui ſunt

do ne continuum ſit, in orationis laude ponetur. Nam, ſi rudis et impolita putanda eſt illa ſine intervallis loquacitas perennis et profluens, quid eſt aliud cauſſæ, cur repudietur, niſi quod [8] hominum aures vocem natura modulantur ipſa? quod fieri, niſi ineſt numerus in voce, non poteſt: numerus autem in continuatione nullus eſt; diſtinctio, et æqualium et ſæpe variorum intervallorum percuſſio numerum conficit; quem in cadentibus guttis, quòd intervallis diſtinguuntur, notare poſſumus; in amni præcipitante non poſſumus. Quòd ſi continuatio verborum hæc ſoluta multo eſt aptior atque jucundior, ſi eſt articulis membriſque diſtincta, quàm ſi continuata ac producta, membra illa modificata eſſe debebunt; quæ ſi in extremo breviora ſunt, infringitur ille quaſi verborum ambitus (ſic enim has orationis converſiones Græci nominant): quare aut paria eſſe debent poſteriora ſuperioribus, extrema primis; aut, quod etiam eſt melius et jucundius, longiora.

Atque hæc quidem ab iis philoſophis, quos tu maximè diligis, Catule, dicta ſunt: quod eò ſæpius teſtificor, ut auctoribus laudandis ineptiarum crimen effugiam. Quarum tandem? XLIX.

ſunt multo liberiores, poſtremò Dithyrambicos omnium liberrimos. Anonym.

8 *hominum aures*] Urſinus ex ſuis MStis legit, *hominum* auribus *vocem natura modulatur ipſa*: quibus accedunt MSti Pith. et Mem. nec aliter ferè locutus eſt Noſter in Oratore c. 18. *Ipſa natura, quaſi modularetur hominum orationem, in omni verbo poſuit acutam vocem* etc.

9 au-

dem? inquit Catulus; [9] aut quid diſputatione iſta afferri poteſt elegantius? aut omnino dici ſubtilius? At enim vereor, inquit Craſſus, ne hæc aut difficiliora iſtis ad perſequendum eſſe videantur; aut, quia non traduntur in vulgari iſta diſciplina, nos ea majora ac difficiliora videri velle videamur. Tum Catulus, Erras, inquit, Craſſe, ſi aut me, aut horum quemquam putas à te hæc opera quotidiana et [1] pervagata exſpectare: iſta, quæ dicis, dici volumus; neque tam dici, quàm iſto dici modo; neque tibi hoc pro me ſolùm, ſed pro his omnibus ſine ulla dubitatione reſpondeo. Ego verò, inquit Antonius, inveni tandem, quem negaram in eo, quem ſcripſi libello, me inveniſſe, *eloquentem:* ſed eò te, ne laudandi quidem cauſſa interpellavi, ne quid de hoc tam exiguo ſermonis tui tempore verbo uno meo dimi-

9 *aut quid*] Rectiùs, opinor, legendum eſt, *quid aut.*

1 *pervagata expectare:*] Ita edit. Aſc. Streb. Man. Steph. et Lamb. necnon MSti Cant. Norf. Bal. Nov. Wag. Mead. Harl. duo, Mag. Bod. editioneſque Ven. et Mediol. et ſic Cic. loquitur ii. 29. *ſunt tamen et re faciliora, et præceptis pervagata;* ſic in Orat. *ut pervagatum et vulgare videatur,* et alibi ſæpe. Vulgò legitur *pervaga:* ſed vox *pervagus* nuſquam in veteribus ſcriptis, mihi ſaltem, occurrit, niſi ſemel in Ovid. de Arte Amandi, ii. 18.

—*tam vaſto* pervagus *orbe puer.*

Ubi vox *pervagus* ſignificat *valde vagus* et *errabundus:* eam, quam poſtulat hic Ciceronis locus, ſignificationem numquam habet.

2 *converſiones*] Per vocem *converſionem* ſignificari voluit Cicero id, quod alibi vocat *periodum, continuationem* ſive *ambitum* verborum: ut in c. 48. *infringitur ille verborum ambitus; ſic enim has orationis converſiones Græci nominant.*

3 *carpenda*] MSti Joan. Cant. Norf. Bal. Mag. Mead. et Harl. duo, cum edit. Ven. et

diminueretur. Hanc igitur, Craſſus inquit, ad legem cum exercitatione, tum ſtilo (qui et alia et hoc maximè ornat ac limat) formanda vobis oratio eſt. Neque tamen hoc tanti laboris eſt, quanti videtur: nec ſunt hæc rhythmicorum ac muſicorum acerrimâ normâ dirigenda: et efficiendum eſt illud modò vobis, ne fluat oratio, ne vagetur; ne inſiſtat interiùs, ne excurrat longiùs; ut membris diſtinguatur, ut [2] converſiones habeat abſolutas. Neque ſemper utendum eſt perpetuitate et quaſi converſione verborum, ſed ſæpe [3] carpenda membris minutioribus oratio eſt; quæ tamen ipſa membra ſunt numeris vincienda. Neque vos pæan aut herous ille conturbet: ipſi occurrent orationi; ipſi, inquam, ſe offerent et reſpondebunt non vocati: conſuetudo modò illa ſit ſcribendi atque dicendi, ut ſententiæ [4] verbis finian-

et Mediol. habent *capienda*: ſed *carpenda* hîc idem valet ac diſcerpenda ſeu laceranda, ut dicitur, de Nat. Deor. i. 11. *ex quo* (ſc. univerſo animo) *noſtri animi* carperentur, *non vidit diſtractione humanorum animorum diſcerpi et lacerari deum*: et in Liv. *niſi vellet in multas parvaſque partes* carpere *exercitum*.

4 *verbis finiantur*,] Vox *finiri* non hîc dicitur de extremis ſententiarum partibus, neque vox *verbis* id ſignificat, quod apud Grammaticos. De ſententia *verbo* claudenda præcepit Quinctilianus in Inſt. Or. ix. 4. et id Ciceroni fere in more fuit. Sed alio ſenſu dicuntur hîc ſententiæ *finiri verbis*, quem ſatis illuſtrabit id, quod Cicero dicit in Orat. c. 49. *Nec ſolùm componentur verba ratione, ſed etiam finientur*. Finiuntur *aut compoſitione ipsâ, et quaſi ſua ſponte, aut quodam genere verborum, in quibus ipſis concinnitas ineſt: quæ, ſive caſus habent in exitu ſimiles, ſive paribus paria redduntur, ſive opponuntur contraria, ſuapte naturâ numeroſa ſunt, etiam ſi nihil factum eſt de induſtria*.

 5 *naſca-*

finiantur, eorumque verborum junctio [5] naſcatur à proceris numeris ac liberis, maximè heroo, aut pæane priore aut cretico: [6] ſed variè diſtinctéque conſidat; notatur enim maximè ſimilitudo in conquieſcendo: et, ſi primi et poſtremi illi pedes ſunt hac ratione ſervati, medii poſſunt latere; modò ne circuitus ipſe verborum ſit aut brevior, quàm aures exſpectent; aut longior, quàm vires atque anima patiatur.

L. Clauſulas autem diligentiùs etiam ſervandas eſſe arbitror, quàm ſuperiora; quòd in his maximè perfectio atque abſolutio judicatur: nam verſûs æquè prima et media et extrema pars attenditur; qui debilitatur, in quacumque ſit parte titubatum: in oratione autem prima pauci cernunt, poſtrema pleriqie; quæ, quoniam apparent et intelliguntur, varianda ſunt, ne aut animorum judiciis repudientur, aut aurium ſatietate. Duo enim aut tres ſunt fere extremi ſervandi et notandi pedes (ſi modò non breviora et præciſa erunt ſuperiora), quos

5 *naſcatur*] In naſcendo vitæ eſt principium: hinc vox *naſcatur* tranſlatè dicitur pro *incipiat*; et quæ proximè ſequuntur, reſpiciunt ad pedes in prima uniuſcujuſque ſententiæ parte collocandos. Non igitur legendum eſt paulo poſt cum Lambino *pæane poſteriore*: pæan enim *prior* initiis aptior eſt, et Ciceronis et Ariſtotelis judicio.

6 *ſed variè diſtinctéque conſidat;*] Ut antea de initiis, ita hîc de extremis periodorum loquitur; eam enim vim habet vox *conſidat*. In proximo cap. docet, qui pedes ſint in clauſulis ponendi.

7 *choreos,*] *Choreus* à Cicerone in Orat. c. 64. dicitur eſſe è longa ſyllaba et brevi, trochæo ſpatio par, non ſyllabis. Cùm verò hîc dicat *choreos*, intelligit *dichoreum* ſive *choreum* geminatum, qualis eſt vox

compro-

quos aut [7] choreos, aut heroos, aut alternos eſſe oportebit, [8] aut in pæane illo poſteriore, quem Ariſtoteles probat, aut ei pari cretico. Horum viciſſitudines efficient, ut neque ii ſatientur, qui audient, faſtidio ſimilitudinis; nec nos id, quod faciemus, opera dedita facere videamur. Quòd ſi Antipater ille Sidonius, quem tu probè, Catule, meminiſti, ſolitus eſt verſus hexametros alioſque variis modis atque numeris fundere ex tempore, tantumque hominis ingenioſi ac memoris valuit exercitatio, ut, cùm ſe mente ac voluntate conjeciſſet in verſum, verba ſequerentur; quanto id faciliùs in oratione, exercitatione et conſuetudine adhibita, conſequemur? Illud autem ne quis admiretur, quonam modo hæc vulgus imperitorum in audiendo notet; cum in omni genere, tum in hoc ipſo magna quædam eſt vis incredibiliſque naturæ: omnes enim tacito quodam ſenſu, ſine ulla arte aut ratione, quæ ſint in artibus ac rationibus recta ac prava dijudicant; idque cum faciunt in picturis

comprobavit. C. Carbo olim in concione hæc verba protulerat, *patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit:* hæc cùm citaſſet Cicero in Orat. c. 63. addidit, *hoc dichoreo tantus clamor concionis excitatus eſt, ut admirabile eſſet.*

8 *aut in pæane illo* etc.] Aliter Cicero poſtea ſtatuit de pæane poſteriore in fine ſententiæ ponendo: nam in Orat. c. 63. dicit, *Fac ſic,* comprobavit filii temeritas, *jam nihil erit, etſi* temeritas *ex tribus brevibus et longa eſt; quem Ariſtoteles ut optimum probat, à quo diſſentio:* et in c. 64. *ego non planè rejicio, ſed alios antepono.* Porrò Lambinus (ut Grammaticæ ratio haberetur) legendum eſſe cenſuit, *aut pæanem illum poſteriorem —— aut ei parem creticum.* Fortaſſe è vulgata lectione vox aliqua excidit: ſed nihil adjuvan

picturis et in ſignis, et in aliis operibus, ad quorum intelligentiam à natura minus habent inſtrumenti, tum multo oſtendunt magis in verborum, numerorum, vocumque judicio; quòd ea ſunt in communibus infixa ſenſibus, neque earum rerum quemquam funditus natura voluit eſſe expertem. Itaque non ſolùm verbis arte poſitis moventur omnes, verùm etiam numeris ac vocibus: quotus enim quiſque eſt, qui teneat artem numerorum ac modorum? at in his ſi paulum modò offenſum eſt, [9] ut aut contractione brevius fieret, aut productione longius, theatra tota reclamant. Quid? hoc non idem fit in vocibus, ut à multitudine et populo non modò catervæ atque conventus, ſed etiam ipſi ſibi ſinguli diſcrepantes ejiciantur?

LI. Mirabile eſt, cùm plurimùm in faciendo interſit inter doctum et rudem, quàm non multùm differat in judicando: ars enim, cùm à natura profecta ſit, [1] niſi naturam moveat ac delectet, nihil ſane egiſſe videatur. Nihil eſt autem tam cognatum mentibus noſtris, quàm

MSti. Cùm ſenſus ſatis clarus ſit, de cæteris minùs ſolliciti eſſe debemus.

9 *ut aut contractione brevius fieret, etc.*] Manca eſt hæc, ut opinor, ſententia, nec habet verbum *fieret* caſum Nominativum: fortaſſe ſic ſcripſit Cicero, *at in his ſi paulum modò offenſum eſt, ut aut contractione breviùs* fierent, *aut productione longiùs*, etc. ſc. modi et numeri.

1 *niſi* naturam *moveat ac delectet,*] Ita editiones Ven. et Mediol. Steph. Aſc. Man. Streb. Lamb. omneſque, quas adhuc vidi, veteres: pro quo recentiores edit. habent *naturâ:* ſed neſcio quo ſenſu dicitur *ars* naturâ *movere:* Dixit Cicero doctos et indoctos non multùm inter ſe differre in judicando, rationemque ejus, quod obſervavit, adducit: Quoniam, inquit,

quàm numeri atque voces; quibus et excitamur et incendimur et lenimur et langueſcimus, et ad hilaritatem et ad triſtitiam ſæpe deducimur: quorum illa ſumma vis carminibus eſt aptior et cantibus; non neglecta, ut mihi videtur, à Numa rege doctiſſimo, majoribuſque noſtris (ut epularum ſolennium fides ac tibiæ, Saliorumque verſus indicant); maximè autem à Græcia vetere celebrata: quibus utinam ſimilibuſque de rebus diſputari, quàm de puerilibus his verborum tranſlationibus maluiſſetis. Verùm ut in verſu vulgus, ſi eſt peccatum, videt; ſic, ſi quid in noſtra oratione claudicat, ſentit: ſed poetæ non ignoſcit, nobis concedit; tacitè tamen omnes non eſſe illud, quod diximus, aptum perfectumque cernunt. Itaque illi veteres, ſicut hodie etiam nonnullos videmus, cùm circuitum et quaſi orbem verborum conficere non poſſent (nam id quidem nuper vel poſſe vel audere cœpimus), terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant: qui in illa [2] infantia naturale illud, quod aures hominum

quit, ars oratoris ab eo, quod naturaliter omnes homines faciebant, initium ſuum habuit; quoniam naturam ſolam imitatur, naturam omnium hominum eodem modo afficit et movet: Vides, opinor, lector, ipſum ſenſum *naturam* poſtulare, quoniam aliter prior ſententia non confirmatur: Accedit etiam, quòd MSti Norf. Mag. Harl. 2. Joan. Bod. et excerp. Nov. habent *naturam*.

2 *infantiâ* naturale *illud,*] Ita MSti Joan. Cant. Mag. et Harl. 1. meliorque hæc eſt lectio, quàm vulgata, *infantia* naturali *illud* etc; vix enim ſano ſenſu infantia illa dici poſſe *naturalis* videtur: Notandum eſt etiam Lambinum paulo ante legiſſe, *ſingula etiam verba* numeroſè *dicebant*: certè, ut

num flagitabant, tenebant tamen; ut et illa eſſent paria, quæ dicerent, et æqualibus interſpirationibus uterentur.

LII. Expoſui fere, ut potui, quæ maximè ad ornatum orationis pertinere arbitrabar: dixi enim de ſingulorum laude verborum; dixi de conjunctione eorum; dixi de numero atque forma. Sed, ſi habitum orationis etiam et quaſi colorem aliquem requiritis, eſt et plena quædam, ſed tamen teres; et tenuis, non ſine nervis ac viribus; et ea, quæ particeps utriuſque generis quadam mediocritate laudatur. [3] His tribus figuris inſidere quidam venuſtatis, non fuco illitus, ſed ſangnine diffuſus debet color. Tum denique nobis hic orator ita conformandus eſt et verbis et ſententiis, ut, quemadmodùm qui utuntur armis aut palæſtrà, non ſolùm ſibi vitandi aut feriendi rationem eſſe habendam putant, ſed etiam ut cum venuſtate moveantur; ſic verbis quidem ad aptam compoſitionem et [4] decentiam, ſententiis verò ad gravitatem orationis utatur [[5], ut ii, qui in armorum tractatione verſantur]. Formantur autem et verba et ſententiæ pæne innumerabiles;

ut ſe jam habet ſententia, vel vox *numeroſè*, vel ſimile quiddam deſiderari videtur: Sed omni vitio locus hic carebit, ſi ſic eum refingas; *terna, aut bina, aut nonnulli ſingula etiam verba dicebant*, quæ *in illa infantia* naturale *illud, quod aures hominum flagitabant, tenebant tamen*; etc.

3 *His tribus figuris*] *Figura* orationis eſt ea, quâ *plenum* dicendi genus diſtinguitur à *tenui*, et utrumque ab eo quod *mediocre* vocatur, et particeps eſt quodam modo utriuſque generis: vide c. 55. ad finem.

4 *decentiam*,] Ita MSti Pall. nov. Harl. ſec. et Mead. quo modo et alibi Noſter loquitur; vulgatum

biles; quod ſatis ſcio notum eſſe vobis: ſed inter conformationem verborum et ſententiarum hoc intereſt, quòd verborum tollitur, ſi verba mutaris; ſententiarum permanet, quibuſcumque verbis uti velis. Quod quidem vos etſi facitis, tamen admonendos puto, ne quid eſſe aliud oratoris putetis, quod quidem ſit egregium atque mirabile, niſi in ſingulis verbis illa tria tenere, ut tranſlatis utamur frequenter, interdumque factis, rarò autem etiam pervetuſtis: in perpetua autem oratione, cùm et conjunctionis lenitatem, et numerorum, quam dixi, rationem tenuerimus, tum eſt quaſi luminibus diſtinguenda et frequentanda omnis oratio ſententiarum atque verborum.

Nam et commoratio una in re permultùm movet: et illuſtris explanatio, rerumque, quaſi gerantur, ſub adſpectum pæne ſubjectio; quæ et in exponenda re plurimùm valet, et ad illuſtrandum id, quod exponitur, et ad amplificandum; ut iis, qui audient, illud, quod augebimus, quantum efficere oratio poterit, tantum eſſe videatur: et huic contraria ſæpe præciſio eſt: et [6] plus ad intelligendum, quàm dixeris, LIII.

vulgatum verò *condecentiam* opinor, ſine exemplo eſt. Porrò notandum eſt verba, *ſic verbis quidem—orationis utatur*, abeſſe ab omnibus ferè MStis. Sed, cùm ſenſui neceſſaria eſſe omnino videantur, non hîc contra rationem ſequenda eſt etiam MStorum auctoritas.

5 *ut ii, qui in armorum* etc.] Hæc verba, et quæ ſequuntur uſque ad *verſantur*, tum Lambinus, tum Gruterus cenſuit ejicienda eſſe: his autem prorſus et ego aſſentior, et (ut opinor) quicunque ſententiam totam perpendit.

6 *plus ad intelligendum,*] Vel lege, *plus intelligendum* (ſc. eſſe), deleta voce *ad*; vel cum editionibus Quinctiliani (qui in Inſt. Or. ix. 1. hunc totum

dixeris, ſignificatio: et diſtinctè conciſa brevitas: et extenuatio: et huic adjuncta illuſio, à præceptis Cæſaris non abhorrens: [7] et ab re degreſſio; in qua cùm fuerit delectatio, tum reditus ad rem aptus et concinnus eſſe debebit: propoſitioque, quid ſis dicturus: et ab eo, quod eſt dictum, ſejunctio: et reditus ad propoſitum: et iteratio: et rationis apta concluſio: tum augendi minuendive cauſſâ veritatis ſuperlatio atque trajectio: [8] et rogatio: atque huic finitima quaſi percunctatio, expoſitioque ſententiæ

totum locum citavit) lege *ad plus intelligendum*. Nam idem in viii. 2. dicit, *Ego autem libentiùs* ἔμφασιν *retulerim ad ornatum orationis; quia non, ut intelligatur, efficit, ſed ut plus intelligatur.* Similiter auctor ad Herenn. iii. 53. dicit, *ſignificationem eſſe, quæ plus in ſuſpicione relinquit, quàm poſitum eſt in oratione.*

7 *et ab re degreſſio*;] Vulgò *non longa degreſſio*; ſed cùm in fine hujus capitis Cicero aliam *degreſſionem* memorat, *declinatio brevis à propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio*, patet aut eandem figuram Ciceronem bis memoraſſe, aut verba *non longa* delenda eſſe. Abſunt iſta verba à MStis Joan. Harl. 1. et Nov. et à veteribus libris, quibus uſus eſt Car. Stephanus. Et Cicero in Orat. c. 40. cùm has ipſas Figuras ſententiarum enumerat, dicit, *ut declinet à propoſito, deflectatque ſententiam*, quod reſpondet huic *ab re degreſſioni*, et mox addit, *ut à propoſito declinet aliquantulum*, quod reſpondet figuræ in fine hujus capitis: *declinatio brevis à propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio.* Quinctilianus ix. 1. hoc et ſequ. caput ex Cicerone ad verbum citavit: Optimæ autem ejus editiones ſic exhibent, *et ab re degreſſio*: Imò ipſe Quinct. ix. 2. dicit, *Quæ delectatio— niſi* degredi à re, *et redire ad propoſitum ſuum ſcierit?* et ib. *In quo eſt et illa (ſi tamen inter Schemata numerari debet, cùm aliis etiam pars cauſſæ videatur) degreſſio.* Hæ figuræ verborum et ſententiarum, cùm acervatim et ſine exemplis colligantur, multis erroribus inquinatæ ſunt; ego interim, obſervando quid Cicero in Oratore de his rebus dicat; quid Quinct. ix. 1. etc. qui Ciceronem ſæpiſſime ob oculos ponit; quid etiam Auctor ad Herennium ſcribat, ad has, diu jam adhærentes, maculas abluendas me accingo.

8 *et*

tentiæ ſuæ: tum illa, quæ maximè quaſi irrepit in hominum mentes, alia dicentis[9] ac ſignificantis diſſimulatio, quæ eſt perjucunda, [1] cùm in orationis non contentione, ſed ſermone tractatur: deinde dubitatio: tum diſtributio: tum correctio, vel ante vel poſt quàm dixeris, vel cùm aliquid à te ipſo rejicias: præmunitio eſt etiam ad id, quod aggerdiare: [2] et trajectio in alium: communicatio, quæ eſt quaſi cum iis ipſis, apud quos dicas, deliberatio: morum ac vitæ imitatio, vel in perſonis,

8 *et rogatio: atque huic finitima quaſi percunctatio, expoſitioque ſententiæ ſuæ:*] Editores fere poſuere comma poſt *rogatio*, et colon poſt *percunctatio.* Tu, lector, cum editionibus Rob. et Car. Stephani, editione Ven. et MStis Norf. Bod. Bal. et Joan. (qui in hoc loco nonnullisque aliis puncta exhibent) ſic locum interpunge; *et rogatio: atque huic finitima quaſi percunctatio, expoſitioque ſententiæ ſuæ.* Prior figura *rogatio* non eſt ſciſcitandi cauſſa, ſed urgendi et inſtandi, ut, *quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat?* altera autem figura eſt *percunctatio, expoſitioque ſententiæ ſuæ*, ſive ſibi ipſi ad interrogata reſponſio. Sic Cic. in Orat. c. 40. has duas figuras diſtinguit, *ut interrogando urgeat: ut rurſus quaſi ad interrogata ſibi reſpondeat*, i. e. ſe ipſe percunctetur, et ſibi ipſe reſpondeat: vocatur autem hæc figura *ſubjectio* apud Quinctil. alioſque.

9 *ac ſignificantis*] i. e. ac intelligi volentis; quod Ironiæ proprium eſt. Cicero in Orat. c. 40. eandem figuram hiſce verbis exprimit, *ut contra, ac dicat, accipi et ſentiri velit.*

1 *cùm in* orationis etc.] Vulgò *oratione*; ſed ſequor MStum Harl. pr. et duos MStos Quinctiliani, qui in Inſt. Or. ix. 1. hunc locum citavit. Differt autem (inquit Raph. Regius ad Quinctil.) contentio à ſermone: nam ſermo eſt oratio remiſſa ac finitima quotidianæ locutioni; contentio verò eſt oratio acris ad confirmandum confutandumque accommodata. Et ita Antonius hæc duo diſtinguere videtur, cùm de Craſſo ait in i. 60. *neque minùs hæc tua graviſſimi ſermonis lenitas, quàm illa ſumma vis et contentio probatur.*

2 *et* trajectio *in alium:*] Vulgò *rejectio*, ſed præceſſerat figura *cùm aliquid à te ipſo rejicias:* Sequor igitur lectionem, quam

ſonis vel ſine illis, magnum quoddam ornamentum orationis, et aptum ad animos conciliandos vel maximè; ſæpe autem etiam ad commovendos: perſonarum ficta inductio, vel graviſſimum lumen augendi: deſcriptio, erroris inductio, ad hilaritatem impulſio, ante occupatio: tum duo illa, quæ maximè movent, ſimilitudo et exemplum: digeſtio, interpellatio, contentio, reticentia, commendatio: vox quædam libera, atque etiam effrenatior, augendi cauſſa: iracundia, objurgatio, promiſſio, deprecatio, obſecratio: declinatio brevis à propoſito, non ut ſuperior illa degreſſio: purgatio, conciliatio, læſio, optatio, atque exſecratio. His fere luminibus illuſtrant orationem ſententiæ.

LIV. Orationis autem ipſius, tamquam armorum, eſt vel ad uſum comminatio et quaſi petitio, vel ad venuſtatem ipſa tractatio: nam et geminatio verborum habet interdum vim, lepôrem alias; et paulum immutatum verbum atque deflexum: et ejuſdem verbi crebra tum à primo repetitio, tum in extremum converſio; et in eadem verba impetus, et concurſio:

quam præ ſe férunt editiones Rawl. Ven. et Mediol. nec non MSti Joan. Bod. Bal. Mag. Mead. Harl. duo, Norf. et Nov. qui habent *trajectio:* quibus conſentiunt pæne MSti Cant. et Wag. qui habent *tractio*. Duæ enim res ſunt, duæque figuræ *à ſe rejicere*, et *in alium trajicere:* illud prius ſine hoc fieri poteſt. Sic in Oratore, c. 40. *ut ante præmuniat; ut in eo ipſo, in quo reprehendatur, culpam in adverſarium* conferat: Sic et Quinct. ix. 2. cùm de figuris à Cicerone enumeratis loquitur, dicit, *removere à ſe, in alium trajicere:* ubi habes voces *rejectionem* et *trajectionem* alteram ab altera diſtinctas.

curſio: et adjunctio, et progreſſio; et ejuſdem verbi crebriùs poſiti quædam diſtinctio: et revocatio verbi: et illa, quæ ſimiliter deſinunt, aut quæ cadunt ſimiliter, aut quæ paribus paria referuntur, aut quæ ſunt inter ſe ſimilia: eſt etiam gradatio quædam, et converſio, et verborum concinna tranſgreſſio, et contrarium, et diſſolutum, et declinatio, et reprehenſio, et exclamatio, et imminutio: et quod in multis caſibus ponitur: et quod de ſingulis rebus propoſitis ductum refertur ad ſingula: et ad propoſitum ſubjecta ratio, et item in diſtributis ſuppoſita ratio, et permiſſio, et rurſum alia dubitatio, et improviſum quiddam, et dinumeratio, et alia correctio, [3] et diſſipatio, et quod continuatum, et interruptum, et imago, et ſibi ipſi reſponſio, et immutatio, et disjunctio, et ordo, et relatio, et degreſſio, et circumſcriptio. Hæc enim ſunt fere, atque horum ſimilia, vel plura etiam eſſe poſſunt, quæ ſententiis orationem, verborumque conformationibus illuminent.

Quæ quidem te, Craſſe, video, inquit Cotta, quòd nota eſſe nobis putes, ſine definitionibus LV.

3 *et diſſipatio,*] Vulgò *diſputatio:* ſed aut tacent hîc Interpretes, aut infeliciter de figura, quæ dicitur *diſputatio*, conjiciunt. Nulla hujus nominis apud rhetoras memoratur figura. Quinct. tamen hæc verba Ciceronis eodem modo ix. 1. citat; ſed, et ibi MS. Bod. treſque vet. editiones, et in hoc Ciceronis loco vet. C. Stephani libri, et MSti Joan. Harl. 1. Wag. Cant. et excerp. Nov. exhibent *diſſipatio*. Hanc autem lectionem à Ciceronis manu veniſſe teſtatur Quinct. in eodem cap. *Contra illa diſperſa ſunt, quæ à Cicerone* diſſipata *dici puto*.

Hîc

nibus et ſine exemplis effudiſſe. Ego verò, inquit Craſſus, ne illa quidem, quæ ſupra dixi, nova vobis eſſe arbitrabar, ſed voluntati veſtrûm omnium parui. His autem de rebus ſol me ille admonuit, ut brevior eſſem, qui ipſe jam præcipitans me quoque hæc præcipitem pæne evolvere coegit. Sed tamen hujus generis demonſtratio eſt, et doctrina ipſa, vulgaris; uſus autem graviſſimus, et in hoc toto dicendi ſtudio difficillimus. Quamobrem, quoniam de ornatu omni orationis [4] ſunt omnes, ſi non patefacti, at certè commonſtrati loci; nunc, quid *aptum* ſit, hoc eſt, quid maximè deceat in oratione, videamus: quamquam id quidem perſpicuum eſt, non omni cauſſæ, nec auditori, neque perſonæ, neque tempori congruere orationis unum genus. Nam et cauſſæ capitis alium quendam verborum ſonum requirunt, alium rerum privatarum atque parvarum: et aliud dicendi genus deliberationes, aliud laudationes, aliud judicia, aliud ſermones, aliud conſolatio, aliud objurgatio, aliud diſputatio, aliud hiſtoria deſiderat. Refert etiam, qui audiant, ſenatus, an populus, an judices; frequentes, an pauci, an ſinguli; et, quales ipſi quoque oratores, qua ſint ætate, honore, auctoritate, debet videri; tempus, pacis, an belli; feſtinationis, an otii. Itaque hoc loco nihil ſanè eſt, quod præ-

Hîc ſegetes, illic veniunt felicius uvæ,
Arborei fætus alibi; Virg. Georg. i. 54.

4 *ſunt omnes, ſi non*] Ita elegantiùs paulo MSti Joan. et Harl. 1. verba diſponunt, cùm in vulgatis edit. legimus,

præcipi poſſe videatur, niſi ut figuram orationis plenioris et tenuioris, et item illius mediocris ad id, quod agimus, accommodatam deligamus; ornamentis iiſdem uti fere licebit, aliàs contentiùs, aliàs ſummiſſiùs: omnique in re poſſe, quod deceat, facere, artis et naturæ eſt: ſcire, quid quandoque deceat, prudentiæ.

Sed hæc ipſa omnia perinde ſunt, ut aguntur. Actio, inquam, in dicendo una dominatur: ſine hac ſummus orator eſſe in numero nullo poteſt; mediocris hac inſtructus ſummos ſæpe ſuperare. Huic primas dediſſe Demoſthenes dicitur, quum rogaretur, quid in dicendo eſſet primum; huic ſecundas; huic tertias. Quo mihi meliùs etiam illud ab Æſchine dictum videri ſolet, qui, cùm propter ignominiam judicii ceſſiſſet Athenis, et ſe Rhodum contuliſſet, rogatus à Rhodiis, legiſſe fertur orationem illam egregiam, quam in Cteſiphontem contra Demoſthenem dixerat: qua perlecta, petitum eſt ab eo poſtridie, ut legeret illam etiam, quæ erat contra à Demoſthene pro Cteſiphonte edita: quam cùm ſuaviſſima et maxima voce legiſſet, admirantibus omnibus, *quanto*, inquit, *magis admiraremini, ſi audiſſetis ipſum?* ex quo ſatis ſignificavit, quantum eſſet in actione, qui orationem eandem [5] aliam fore putaret, actore mutato. LVI.

legimus, *ſi non ſunt omnes* etc.

5 *aliam* fore *putaret, actore mutato.*] Æſchines locutus eſt non de eo, quod fuit, ſed quod futurum erat: potior igitur eſt hæc lectio, quæ extat in vet. C. Stephani libris, et in MStis Pal. pr. ſec. tert. Pith. Mem. Cant.

mutato. Quid fuit in Graccho, quem tu, Catule, meliùs meminiſti, quòd me puero tantopere [6] ferretur? *Quò me miſer conferam? quò vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat: an domum? matremne ut miſeram lamentantemque videam, et abjectam?* Quæ ſic ab illo acta eſſe conſtabat oculis, voce, geſtu, inimici ut lacrymas tenere non poſſent. Hæc eo dico pluribus, quòd genus hoc totum oratores, qui ſunt veritatis ipſius actores, reliquerunt; imitatores autem veritatis hiſtriones occupaverunt.

LVII. Ac ſine dubio in omni re vincit imitationem veritas; ſed, ea ſi ſatis in actione efficeret ipſa per ſeſe, arte profectò non egeremus: verùm, quia animi permotio, quæ maximè aut declaranda aut imitanda eſt actione, perturbata

Cant. Bal. Joan. Mag. et Wag. quàm vulgata, *aliam* eſſe *putaret* etc.

6 *ferretur?*] Lambinus legit, *efferretur* i. e. celebraretur, laudaretur.

7 *eſt* ſuo quæque *in genere mediocris.*] Editiones nonnullæ habent *ſuo quoque in genere*; unde ſuſpicor ſic legi oportere; *quas tamen inter omnes eſt* ſua quoque *in genere mediocris:* i. e. tria ſunt genera vocum, et in illis omnibus eſt quædam vox, quæ cuique generi eſt media. Sic c. 61. *In omni voce eſt quiddam medium, ſed* ſuum cuique *voci.* Video autem edit. Venet. meam conjecturam fere confirmare, quæ ſic ſe habet, *eſt* ſua quoque *in genere* mediocritas.

1 *lene, aſperum;*] Ita Manutius, R. Steph. Streb. et Lambinus ediderunt, et ita nonnulli MSti; aliis verò tum editoribus, tum MStis *læve* placuit. Utra vox ſit huic loco aptior, quæri poteſt. Cùm de qualitate vocis agatur, puto *lævem* opponi meliùs *aſperæ*, ut in Quinct. Inſt. Or. xi. 23. *nam eſt* (ſc. vox) *et candida et fuſca, et plena et exilis, et* lenis *et aſpera, et contracta et fuſa* etc; ubi rectè codex Bern. habet *lævis*. Et ita Lucret. iv. 546.

Aſperitas autem vocis fit ab aſperitate

Princi-

turbata ſæpe ita eſt, ut obſcuretur ac pæne obruatur, diſcutienda ſunt ea, quæ obſcurant, et ea, quæ ſunt eminentia et promta, ſumenda. Omnis enim motus animi ſuum quendam à natura habet vultum et ſonum et geſtum; totumque corpus hominis, et ejus omnis vultus omneſque voces, ut nervi in fidibus, ita ſonant, ut à motu animi quoque ſunt pulſæ. Nam voces, ut chordæ, ſunt intentæ, quæ ad quemque tactum reſpondeant, acuta, gravis; cita, tarda; magna, parva: quas tamen inter omnes [7] eſt ſuo quæque in genere mediocris. Atque etiam illa ſunt ab his delapſa plura genera, [8] lene, aſperum; contractum, diffuſum; continenti ſpiritu, intermiſſo; [9] fractum, ſciſſum; flexo ſono attenuatum, inflatum: nullum eſt enim [1] horum ſimilium generum, quod

Principiorum, et item lævor lævore *creatur.*
Hìc verò non qualis ſit vox, quæritur, ſed quale dicendi genus oratio poſtulet, (id quod artis eſt, potiùs quàm naturæ) ut patet ex ſequ. capite. Hinc illa in ii. 43. *hæc adjuvant in oratore*, lenitas *vocis* etc. in iii. 58. *aliud voluptas; effuſum*, lene, *tenerum* etc. et in ii. 15. *cum* lenitate *quadam æquabili profluens, ſine hac judiciali aſperitate.* Item Quinctil. in Inſt. Or. x. 2. dicit, *ut ſi* aſperitas *his placuit alicujus, hanc etiam in* leni *ac remiſſo cauſſarum genere non exuant:* et mox, *ſintque alia* leniter, *alia* aſperè, *alia concitatè, alia remiſſè, alia docendi, alia movendi gratiâ dicenda.* Is, cui non *lævis* eſt vox, poteſt *leniter* dicere: cui vero *aſpera* eſt, poteſt non acriter et aſperè reum in dicendo perſequi.

9 *fractum, ſciſſum;*] Potiùs, *continenti ſpiritu, intermiſſo fractum* et *ſciſſum*; neque enim vocibus poſtremis duæ res (ut in præcedentibus) ſibi invicem oppoſitæ ſignificantur. In ſequ. per voces *flexo ſono attenuatum* intelligas id, quod eſt *miſerationis* et *mæroris*, quæ ſibi ſumunt (cf. 58.) *flexibile vocis genus:* ſic etiam in ii. 46. dicitur, *inflexa ad miſerabilem ſonum voce.*

1 *horum ſimilium*] Vox *ſimilium* abeſt à MStis Harl. pr. Joan.

quod non arte ac moderatione tractetur. Hi ſunt actori, ut pictori, expoſiti ad variandum colores.

LVIII. Aliud enim vocis genus iracundia ſibi ſumat; acutum, incitatum, [2] crebrò incidens;

[3] *Impius hortatur me frater, ut meos malis miſer*
Manderem natos:———

et ea, quæ tu dudum, Antoni, protuliſti,

Segregare abs te auſus? et
Ecquis hoc animadvertit? vincite:—

et Atreus fere totus. Aliud miſeratio ac mœror; flexibile, plenum, interruptum, flebili voce;

Quò nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi?
[4] *Domum paternamne? anne ad Peliæ filias?*

et illa,

O pater, o patria, o Priami domus!

[5] et quæ ſequuntur,

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam evitari.

Aliud

Joan. et Nov. ſed retineri poteſt, ſi legamus, *horum & ſimilium.*

2 *crebrò incidens;*] Vide Notam ad c. 26.

3 *Impius* hortatur *me frater,*] Cl. R. Bentleius ad Tuſc. Diſp. iv. 36. totum locum ita legit, et digerit.

Impius me hortatu' *frater, ut meos malis miſer*
Manderem natos, eorum viſcera apponit.

Hortatu' (inquit) lego pro *hortatus*, non *hortatur, ut manderem*, quod ob temporum rationem perverſam ne Latinum quidem eſt.

4 *Domum paternamne? anne ad Peliæ filias?*] Lambinus legit *Domum paternam? Peliæne ad filias?* MSti verò Norf. Bod. et Mag. *Domum paternam?*

Aliud metus; demiſſum, et hæſitans, et abjectum;

Multi' modis ſum circumventus, morbo, exſilio, atque inopia:
6 *Tum pavor ſapientiam omnem mihi exanimato expectorat:*
Alter terribilem minitatur vitæ cruciatum et necem;
Quæ nemo eſt tam firmo ingenio, et tanta confidentia,
Quin refugiat timido ſanguine, atque exalbeſcat metu.

Aliud vis; contentum, vehemens, imminens quadam incitatione gravitatis;

Iterum Thyeſtes Atreum attractum advenit:
Iterum jam aggreditur me, et quietum exſuſcitat.
Major mihi moles, majus miſcendum eſt malum,
Quî illius acerbum cor contundam et comprimam.

Aliud voluptas; effuſum, lene, tenerum, hilaratum, ac remiſſum;

Sed

nam? anne ad Peliæ filias? Nempe ii, qui ſic verſum immutârint, cenſuerunt eum in vulgata lectione non ſanè ſatis procedere: ſed prima ſyllaba vocis *Peliæ* brevis eſt, ut in Ovid. Metamorph, lib.vii. 298. *Peliæque ad limina ſupplex* etc. Quartus igitur pes hujus verſus Iambici Trimetri dactylus eſt, ut in priore verſu pes tertius. Notandum eſt verba hæc eſſe Medeæ.

5 *et quæ ſequuntur,*] Hæc videre licet pleniùs citata in Tuſc. diſp. iii. 19. Per *patrem* (inquit Cl. R. Bentleius ad illum locum) intellige Eetionem, cujus urbs Thebe ab Achivis everſa eſt. Andromache apud Ennium hæc loquitur.

6 *Tum pavor* etc.] Vide Notam ad c. 38.

Sed, mihi cùm tetulit coronam ob collocandas nuptias,
Tibi ferebat; cùm ſimulabat ſeſe alteri dare,
Tum ad te ludibunda doctè et delicatè detulit.

Aliud moleſtia; ſine commiſeratione grave quiddam, et uno preſſu ac ſono obductum;

Qua tempeſtate Paris Helenam innuptis junxit nuptiis,
Ego tum gravida expletis jam fere ad pariendum menſibus:
Per idem tempus Polydorum Hecuba partu poſtremo parit.

LIX. Omnes autem hos motus ſubſequi debet geſtus; non hic verba exprimens ſcenicus, ſed univerſam rem et ſententiam non demonſtratione, ſed ſignificatione declarans, laterum inflexione hac forti ac virili, non ab ſcena et hiſtrionibus, ſed ab armis aut etiam à palæſtra; manus autem minùs arguta, digitis ſubſequens verba, non exprimens; brachium proceriùs projectum, quaſi quoddam telum orationis; ſupploſio pedis in contentionibus aut incipiendis aut finiendis. Sed in ore ſunt omnia; in eo autem ipſo dominatus eſt omnis oculorum: quò meliùs noſtri illi ſenes, qui perſonatum ne Roſcium quidem magnopere laudabant; animi eſt enim omnis actio, et imago animi vultus eſt, indices oculi. Nam hæc

7 *eadem contuens*] i. e. is orator, qui oculos ſuos in iiſdem rebus diutiùs fixos habet, non poterit efficere oculis tot ſignificationes et commutationes, quot in animo habet motus: paulo infra Noſter eodem ſenſu dicit, *contuens aliquid*, i. e.

hæc eſt una pars corporis, quæ, quot animi motus ſunt, tot ſignificationes et commutationes poſſit efficere: neque verò eſt quiſquam, qui [7] eadem contuens efficiat. Theophraſtus quidem Tauriſcum quendam dixit actorem *averſum* ſolitum eſſe dicere, qui in agendo, contuens aliquid, pronuntiaret. Quare oculorum [8] eſt magna moderatio: nam oris non eſt nimiùm mutanda ſpecies, ne aut ad ineptias, aut ad pravitatem aliquam deferamur: oculi ſunt, quorum tum intentione, tum remiſſione, tum conjectu, tum hilaritate motus animorum ſignificemus aptè cum genere ipſo orationis: eſt enim actio quaſi ſermo corporis; quo magis menti congruens eſſe debet. Oculos autem natura nobis, ut equo et leoni ſetas, caudam, aures, ad motus animorum declarandos dedit: quare in hac noſtra actione ſecundùm vocem vultus valet; is autem oculis gubernatur. Atque in iis omnibus, quæ ſunt actionis, ineſt quædam vis à natura data: quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commoventur: verba enim neminem movent, niſi eum, qui ejuſdem linguæ ſocietate conjunctus eſt; ſententiæque ſæpe acutæ non acutorum hominum ſenſus prætervolant: actio, quæ præ ſe motum animi fert, omnes movet; iiſdem enim omnium animi motibus concitantur, et eos

i. e. oculos in re una hærentes et quaſi commorantes habens.

8 *eſt magna moderatio:*] *Moderatio* hîc idem eſt ac *gubernatio:* paulo ante dicitur eodem ſenſu, *in ore dominatus eſt omnis oculorum.*

9 *voci*

eos iiſdem notis et in aliis agnoſcunt, et in ſe ipſi indicant.

LX. Ad actionis autem uſum atque laudem, maximam ſine dubio partem vox obtinet; quæ primùm eſt optanda nobis; deinde, quæcumque erit, ea tuenda: de quo illud jam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum [9] voci ſerviatur; equidem magnopere cenſeo ſerviendum. Sed illud videtur ab hujus noſtri ſermonis officio non abhorrere, quòd, ut dixi paulo ante, plurimis in rebus, quod maximè eſt utile, id, neſcio quo pacto, etiam decet maximè: [1] nam ad vocem obtinendam nihil eſt utilius, quàm crebra mutatio; nihil pernicioſius, quàm effuſa ſine intermiſſione contentio. Quid? ad aures noſtras et actionis ſuavitatem quid eſt viciſſitudine et varietate et commutatione aptius? Itaque idem Gracchus (quod potes audire, Catule, ex Licino, cliente tuo,

9 *voci ſerviatur*;] Vide ea, quæ dicuntur in i. 59.

1 *nam ad vocem* obtinendam] Corruptus proculdubio locus eſt: paulo enim ante dixerat Craſſus ſe nolle hîc præcepta dare, *quemadmodum voci ſerviatur*, i. e. quo modo *vox obtineátur* ſive melior fiat uſu et exercitatione. Illud ſolum hîc notat, quàm id, quod *maximè utile eſt, etiam decet maximè:* ut hoc de voce verum eſſe probet, dicit nihil crebra mutatione utilius, nihil non intermiſſa contentione pernicioſius *ad vocem* etc. quid? certè non *obtinendam:* de eo nihil hîc dicturus fuit: Tum addit nihil varietate auribus noſtris ſuavius aptiuſque eſſe. Omnes ferè vet. editiones et nonnulli MSti habent *ad vocem* in dicendo *obtinendam:* unde Lambinus bene conjecit legendum, *ad vocem in dicendo* tuendam. Sic in initio hujus cap. de voce Craſſus dicit, *quæcumque erit, ea* tuenda: et in ſequente cap. cùm doctrinam ſuam de voce breviter repetit, ſic concludit; *Hæc varietas, et hic per omnes ſono vocis curſus et ſe* tuebitur

et

tuo, literato homine, quem ſervum ſibi ille habuit ad manum) cum eburneola ſolitus eſt habere fiſtula, qui ſtaret occultè poſt ipſum, cùm concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter eum ſonum, quo illum aut remiſſum excitaret, aut à contentione revocaret. Audivi mehercule, inquit Catulus, et ſæpe ſum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam et ſcientiam. Ego verò, inquit Craſſus, ac doleo quidem illos viros in eam [2] fraudem in Republica eſſe delapſos: quamquam ea tela texitur, [3] et ea incitatur in civitate ratio vivendi, [4] ac poſteritati oſtenditur, ut eorum civium, quos noſtri patres non tulerunt, jam ſimiles habere cupiamus. Mitte obſecro, inquit, Craſſe, Julius, ſermonem iſtum, et te ad Gracchi fiſtulam refer, cujus ego nondum planè rationem intelligo.

In omni voce, inquit Craſſus, eſt quiddam medium, LXI.

et actioni afferet ſuavitatem.

2 *fraudem*] Plerumque *fraus* ſignificat dolum; hìc verò, et alibi non raro, vitium ſive crimen. Hoc ſenſu uſurpatur vox in i. 54. *ſi* fraus *capitalis non eſſet:* in ii. 48. *id C. Norbano in nefario crimine atque in* fraude *capitali eſſe ponendum:* et in Or. pro Murena c. 35. *id erit ejus vitrico* fraudi *aut crimini.*

3 *Et ea* incitatur *in civitate*] Vox *incitatur* abeſt à MStis Pal. pr. et ſec. à Pith. Joan. et Harl. pr. ſed tamen retinenda videtur, cùm per eam poſſis intelligere, properat, feſtinat ſeu potiùs feſtinanter procedit, i. e. cito gradu ad eos mores eamque vivendi rationem pervenimus: ſimili modo Noſter uſus eſt verbo *incitare*; ut de Nat. Deor. ii. 40. *quarum* (ſc. ſtellarum) *motus tum* incitantur, *tum retardantur, ſæpe etiam inſiſtunt:* et hìc in ii. 35. *ingenium diligentia etiam ex tarditate* incitat.

4 *ac poſteritati*] Omnes ferè MSti uno ore habent *ac poſteritatis*, quod cùm ferri non poſſit, malim legere *ac* poſteris *oſtenditur* &c.

 5 *ad*

medium, ſed ſuum cuique voci: hinc gradatim adſcendere vocem, utile et ſuave eſt; (nam à principio clamare, agreſte quiddam eſt, et illud idem [5] ad firmandam eſt vocem ſalutare); deinde eſt quiddam contentionis extremum, quod tamen interius eſt, quàm acutiſſimus clamor, quò te fiſtula progredi non ſinet, [6] et tamen ab ipſa contentione revocabit: eſt item contra quiddam in remiſſione graviſſimum, quóque tamquam ſonorum gradibus deſcenditur. Hæc varietas, et hic per omnes ſonos vocis curſus et ſe tuebitur, et actioni afferet ſuavitatem. Sed fiſtulatorem domi relinquetis, ſenſum hujus conſuetudinis vobiſcum ad forum deferetis.

Edidi quæ potui, non ut volui, ſed ut me temporis anguſtiæ coegerunt; ſcitum eſt enim, cauſſam conferre in tempus, cùm afferre plura, ſi cupias, non queas. Tu verò, inquit Catulus, collegiſti omnia, quantum ego poſſum judicare, ita divinitus, ut non à Græcis didiciſſe, ſed eos ipſos hæc docere poſſe videare. Me quidem iſtius ſermonis participem factum eſſe gaudeo;

5 *ad* firmandam *eſt vocem*] Vulgò *firmandum*, quo quid durius et minùs elegans? melior certè eſt MStorum Joan. et Harl. 1. lectio, *ad* firmandam *eſt vocem ſalutare*: et eodem modo impreſſit Car. Stephanus, quòd in veteribus libris invenit *affirmandam*.

6 *Et tamen* &c.] ſc. quando oratori non opus eſt contentione, ſed remiſſius dicendi genus alicui orationis parti magis convenit: nam in cap. præcedente dicitur de Gracchi fiſtulæ ſono, *quo illum aut remiſſum excitaret, aut à contentione revocaret*. Non tamen diſpliceret, ſi in MStis legeretur, *nec tamen ab ipſa contentione revocaret*, ut ſenſus eſſet; Fiſtula non ſinet te progredi ad ſonum acu-

gaudeo; ac vellem, ut meus gener, ſodalis tuus, Hortenſius affuiſſet: quem quidem ego confido omnibus iſtis laudibus, quas tu oratione complexus es, excellentem fore. Et Craſſus, *fore* dicis? inquit: ego verò eſſe jam judico, et tum judicavi, cùm, me conſule, in ſenatu cauſſam defendit Africæ; nuperque etiam magis, cùm pro Bithyniæ rege dixit. Quamobrem rectè vides, Catule; nihil enim iſti adoleſcenti neque à natura neque à doctrina deeſſe ſentio. Quo magis eſt tibi, Cotta, et tibi, Sulpiti, vigilandum ac laborandum: non enim ille mediocris orator veſtræ [7] quaſi ſuccreſcit ætati; ſed et ingenio peracri, et ſtudio flagranti, et doctrina eximia, et memoria ſingulari: cui quamquam faveo, tamen illum ætati ſuæ præſtare cupio; vobis verò illum [8] tanto minorem præcurrere vix honeſtum eſt. Sed jam ſurgamus, inquit, noſque curemus, et aliquando ab hac contentione diſputationis animos noſtros curamque laxemus.

acutiſſimum, (qui numquam placet), ſed ad illud ſolum quod eſt *contentionis extremum*, ſive ad illum ſonum ſummum, qui contentioni vocis concedendus eſt: et, cùm hoc fiſtula efficit, non oratorem à *contentione ipſa revocabit*, i. e. à ſono vocis contentioni accommodato.

7 *quaſi ſuccreſcit ætati*;] Id alicui *ſuccreſcit*, quod illo inferius creſcit, ut ſub arboribus herbæ vel plantæ. Vide Notam ſequentem.

8 *tanto minorem*] *Quamquam* (Hortenſius) *inciderat in Cottæ et Sulpitii ætatem, qui annis decem majores,—cum iis ipſis dicendi gloriâ comparabatur.* Brut. c. 88.

FINIS.

In ſequentibus à Gruteriana ſive Gronoviana editione, quam eſt ſecutus eſt Verburgius, hæc noſtra MStorum auctoritate et vet. editionum receſſit; non tamen ratione diſcrepantiarum, utpote leviorum, in Notis ſignificata. GRUTERIANA.

Pag. 6. lin. 18. cognitione] cogitatione.
Pag. 9. lin. 13. expromenda] exprimenda.
Pag. 10. pen. videatur] videtur.
Pag. 20. lin. 12. manum conſertum] manu conſertum.
Pag. 25. lin. 12. rerum publicarum] Rerumpublicarum.
Pag. 30. lin. 10. in hoc genere] hoc genere.
——— lin. 13. qui in iis] qui in his.
Pag. 31. lin. 5. omni rei publicæ] omni Reipublicæ.
Pag. 36. lin. 18. aut etiam ſi] aut ſi etiam.
Pag. 39. antepen. Rerumpublicarum] rerum publicarum.
Pag. 58. lin. 20. fecerint] fecerunt.
Pag. 90. lin. 6. præmiis, ſplendore] præmiis atque ſplendore.
Pag. 94. lin. 6. debet] debent.
Pag. 97. lin. 16. de quo agitur] quo de agitur,
Pag. 135. lin. 15. inambulamus] ambulamus.
Pag. 152. lin. 9. Quid ergo? Eſt, fateor, aliquid tamen] Quid ergo eſt? fatebor aliquid tamen.
Pag. 171. lin. 11. deſint] deſunt.
Pag. 178. lin. 13. omnis ratio] ratio omnis,
——— lin. 19. earum rerum] rerum earum.
Pag. 188. antepen. ut eas omnes] ut omnes eas.
Pag. 194. lin. 15. ego maximè] maximè ego.
Pag. 204. lin. 7. quare id ita ſit] id quare ita ſit.
Pag. 218. lin. 2. Ut tu illud] Ut illud.
Pag. 225. lin. 15. mihi quidem nullo] mihi nullo.
Pag. 228. lin. 1. non minùs jucunda illa perpetua] non minùs illa jucunda perpetua.
Pag. 232. lin. 18. nobis totum] totum nobis.
Pag. 242. lin. 14. ipſo corpore ridetur] corpore ridetur ipſo.
Pag. 261. lin. 9. quiddam ab Albucio] quiddam Albucio.
Pag. 263. pen. cæteris ſe in campo] cæteris in campo.
Pag. 278. lin. 10. apud quos agetur] apud quos agitur.
Pag. 280. lin. 6. redundat] redundet.
——— lin. 7. ſin tum eſt brevitas] ſi tum eſt brevitas.
Pag. 282. lin. 2. niſi refellemus] niſi ſi refellemus.
Pag. 294. lin. 5. dicturi ſint] dicturi ſunt.
Pag. 326. lin. 12. me ipſe] me ipſum.
Pag. 367. lin. 1. tam immenſoque] tamque immenſo.
Pag. 419. lin. 11. *ſanguine*] *ſang[illegible]*.

In NOTIS *obiter emendati.*

Ciceronis de Invent. ii. 11. pag. 338	Plinii Hiſt. Nat. xxxvi. 25. 391
——— Brutus c. 91. 54	Plutarchi vita Catonis. [illegible]
——— Orator c. 16. 23	Quinctil. Inſt. Orat. i. 5. [illegible]
——— Part. Orat. c. 29. 338	——— vi. 3. [illegible]
——— Academ. i. 2. 125	——— viii. 3. [illegible]
——— de Senect. c. 9. 54	——— ix. 1. 410, [illegible]
Homeri Ilias Θ. 94. 266	——— xi. 2. 296, [illegible]
Lucretii i. 386. 389	

INDEX
NOMINUM PROPRIORUM.
Numerus paginam notat.

A

ACADEMIA 21, 23, 39, 46, 333, 341, 361, 376.
Academia recentior 337.
Academici 336, 359.
Accius 316.
Achilles 331.
Achivi 387.
Acidinus 248.
Aculeo 249. C. Aculeo 88, 127.
Acuſilas 149.
L. Ælius Lamia 249, 255. Sex. Ælius 98, 113, 370. Sex. Ælius Oatus 93.
M. Æmilius 214. M. Æmilius Porcina 19. M. Æmilius Scaurus 261.
Æſchines 24, 170, 316, 415.
Æſchylus 316.
Æſopus 122.
Afri 388. Africa 388, 425.
Africani 97, 265. Africanus 244, 255, 287, 316, 348, 385. P. Africanus 98, 100, 175, 195, 201. Africanus Æmilianus 256. Africanus cenſor 256. Africanus major 242.
Ageſilaus 287, 374.
Aglaophon 315.
Ajax Oileus 254.
Albanum 228.
Albius 261.
Albucius 261, 391.
Alcibiades 169, 373.
Alexander 151, 287, 375.
Anaxagoras 330. Clazomenius 373.
Antiochus 159.
Antipater 149. Antipater Sidonius 405. *v.* Cœlius Antipater.
Antipho 237.
Antiſthenes 333.
M. Antiſtius Pyrgenſis 264.
M. Antonius 12, 126, 127, 128, 129, 146, 252, 257, 307, 318.
Apelles 315.
Appeninum jugum 337.
Appius 239. major 262.
Apollo Pythius 93.
Apollonius 36, 61. Alabandenſis 59.
Apuleia lex 175, 217.
Aquilius M' 209, 213.
Aratus 34.
Arceſilas 336, 343.
Archimedes 370.
Archytas Tarentinus 374.
Ariſtides 287.
Ariſtippus 333.
Ariſtophanes 370.
Ariſtoteles 22, 26, 28, 145, 151, 194, 198, 327, 336, 374, 377, 397, 405. Ariſtotelia vis 332. Ariſtotelius mos 343.
Ariſtoxenus 370.
Aſclepiades 32.

Aſellus

Aſellus 247, 255.
Aſia 170, 255, 297, 299, 341. Aſiatici 324.
Athenæ 7, 23, 24, 29, 38, 100, 108, 128, 150 297, 299, 324, 337, 341, 373, 415. Athenienſes 39, 195, 324, 341, 373.
Atreus 418, 419.
Attici 225, 324.
L. Aurifex 239.

B.

Balbi duo 342.
Beſtia 262.
Bithynia 425.
Brulla 348.
L. Brutus 18, 229. M. Brutus Planci accuſator 226, 227, 228, 229. Bruti libri de jure civili 189, 228.
M. Bucculeius 82.
Byzantii 225.

C.

Cæcilius 144.
Q. Cæpio 182, 214, 216, 217, 218.
Caieta 137.
Callimachus 370.
Calliſthenes 151.
Calvinus 241.
Calvus 242.
C. Cannius 261.
Capitolium 213, 397, 416.
C. Carbo 19, 68, 130, 175, 200, 201, 307, 316.
Carneades 24, 26, 195, 198, 337, 343, 377. Carneadia vis 339.
Carthaginienſes 360. Carthago 159.
Sp. Carvilius 241.
Caſſandra 252.
Caſtor 292.
Cato 149, 189, 246, 256, 259. M. Cato 76, 100, 105, 106. 371, 386. Cato cenſor 249. Catones 265, 330.
Q. Catulus 245, 259, 308, 317.
C. Cento 263.
Charmadas 23, 24, 39, 44, 297.
Charybdis 385.
Chryſippus 26.
Chryſis 286.
L. Cicero 127. M. Cicero ſenex 253. Quintus frater *auctoris* 1, 126, 302, 308.
Cilicia 38, 127.
M. Cincius 263.
Claudii 80.
Clitomachus 23.
Cœlius 247, 380. C. Cœlius 55. Cœlius Antipater 149.
Conon 373.
M. Coponius 82, 189.
Corax 43, 343.
Corinthii 249.
P. Cornelius 254.
Tib. Coruncanius 370. Coruncanii 330.
Coſſi fratres 173.
C. Cotta 12, 13, 106, 308, 317. L. Cotta 214, 323, 325.
Crannon in Theſſalia 292.
Crantor 336.
Craſſus 249. L. Craſſus 12, 13, 126, 127, 128, 129, 201, 226, 227, 228, 236, 237, 247, 249, 252, 254, 255, 263, 302, 303, 304, 306, 307, 308, 391. M. Craſſus 74. P. Craſſus 76, 100, 112, 307, 370.
Critias 169, 373.
Critolaus 195, 198. Peripateticus 24.
Cteſiphon 415.
Curio 172.
Curius M' 82, 83, 111, 114, 189. Curiana cauſſa 137. Curiana defenſio 227.
Cynici 333.

Cyrenaica philoſophia 333.

D.

Damon 370.
Decius 185, 186, 244. P. Decius 186.
Delphi 369.
Demetrius Phalereus 170.
Demochares 170.
Democritici 20. Democritus 36, 213, 235, 330.
Demoſthenes 30, 42, 123, 316, 338, 415.
T. Didius 214.
Dinarchus 170.
Diodorus 24.
Diogenes 195, 196, 198. Stoicus 197.
Dion Syracuſius 373.
Dionyſius tyrannus 151.
Diphilus 63.
Domitius 232.
Draco 91.
Druſus 12, 46, 303.
M. Duronius 258.

E.

Egilius 259.
Empedocles 100.
Ennius 69, 93, 196, 227, 258, 316, 385. Romanus, fuit ante Rudinus 389.
Epaminondas 97, 287. Thebanus 373.
Epheſus 159.
Ephorus 151, 169, 321.
Eretriaci 333.
Eſquilina porta 258.
Etruſcus hoſpes 307.
Euclides 370.
Euripides 316.

F.

Fabii fornix 254.
C. Fabricius 254. Fabricii 265, 330.
Fannius 256, 400.
C. Fimbria 168.
M. Flaccus 262.
Cn. Flavius 86.
Fuſius 168, 327. L. Fuſius 82.
L. Furius 195. Numerius Furius 347.

G.

Serv. Galba 19, 30, 105, 112, 113, 121, 130, 251, 316. C. Galbæ filius 112.
Gallus 253. Gallus in ſcuto Mariano 254.
Glaucia 241, 251, 386.
Gorgias Leontinus 49, 331, 368. Gorgias Platonis 25, 366.
Gracchus 69. C. Gracchus 175, 255, 185, 201, 416, 422, 423. Tib. Gracchus 175, 201, 262. Tib. Gracchus pater 98.
Græcia 7, 129, 195, 332, 368, 369, 374. Græcia Magna 195. Græcia vetus Italiæ, quæ quondam Magna vocitata eſt 374. Græcia vetus 407.
Granius 238, 244, 261.
Gratidianus 249.

H.

Hannibal 97, 159, 160, 161. Pœnus, 160, 380.
Hecuba 420.
Helena 420.
Hellanicus 149.
Helvius Mancia 253.
Herculis ſtatua 157.
Herillii 304.
Hermodorus 32.
Herodotus 150.
Hierocles 170.
Hippias Eleus 368.
Hippocrates Cous 370.
Hiſpania 85.
Homerus 331, 372.
Hortenſius 425.
Hoſtilianæ actiones 114. C. Hoſtilius Mancinus 111. v. C. Mancinus.
Hyperides 30, 170, 316.
Hypſeus 74.

I.

Ionium mare, Græcum et porioſum 337.
Iſocrates 151, 169, 316, 321, 331, 373, 374, 392.
Italia 195, 306, 374, 380.
Ithaca 50.
C. Julius Cæſar 307, 317. L. Julius 307.
Junia 229.

L.

Lælia 325. Lælius 121, 125, 136, 316. C. Lælius 17, 30, 98, 100, 195, 263, 287. Decimus Lælius 138.
Lamia 255. *v.* L. Ælius Lamia.
Largius 236.
Latini 324, 350.
Laurentum 137.
P. Lentulus 98.
M. Lepidus 263. Lepidus cenſor 264. Lepidi 265.
P. Licinius Varus 242.
Licinus 422.
Livius Salinator 257.
Longinus 121.
Lucilius 244, 347, 391. C. Lucilius 35, 138.
Lucullus 262.
Q. Lutatius 202.
Lyceum 46.
Lycurgus 30, 91, 170, 330.
Lyſias 107, 169, 316.
Lyſippus 315.
Lyſis Pythagoreus 373.

M.

Macedonia 23.
Magius 253.
Mago Carthaginienſis 117.
Mancia 253, 258.
C. Mancinus 84, 111, 187. *v.* Hoſtilianæ actiones.
Manilianæ leges 116. M' Manilius 98, 370.
Cn. Manlius 182. L. Manlius Acidinus 248.
Marcelli 80. M. Marcellus 29.
Marianum ſcutum Cimbricum 254. C. Marius 33, 213, 306. Marius Gratidianus 81.
Martius campus 246.
Maximi 97, 265. Maximus 257. Q. Maximus 57.
Megarici 334.
Memmius 236, 252, 254. C. Memmius 261.
Menecles Alabandenſis 170.
Menedemus 39, 41.
Metellus 251, 258. Q. Metellus 254. Q. Metellus 98, 100, 200. Q. Metellus L. filius 337.
Metrodorus 24, 341. Sceptius 297, 299.
Minervæ ſignum 159.
Miſenus 152.
Mneſarchus 24, 38.
Mummius 255. P. Mummius 256.
Mutius 114. P. Mutius 98, 100, 113, 262. Pontifex maximus 149. Q. Mutius 12. *v.* Scævola.
Myro 315.

N.

Nævius 241, 245, 259, 263, 325.
Narbonenſis colonia 228.
Naſica 258.
Naucrates 169, 392.
Neoptolemus 196, 246.
Neronianum ridiculum 241.
Nicander Colophonius 34.
C. Norbanus 167, 175, 182, 200, 209, 215, 218.
Novæ *ſc. tabernæ* 254.
Numa Pompilius 18, 195, 340, 407. an Pythagoreus? 195.
Numantia 254. Numantini 84. Numantinum fœdus 84.
Nummius diviſor 246.

O.

Cn. Octavius 74.

Olympia

INDEX NOMINUM PROPRIORUM.

Olympia 368.
L. Opimius 175, 185, 186, 200, 201. Q. Opimius 258.

P.

Pacuvius 212, 316. Pacuvii Teucer 115, 196.
Palatium 251.
Pamphilus 344.
Panætius 24, 36, 342.
Paris 420.
Paullus 256.
Peleus 331.
Pelias 418.
Penarius 254.
Pericles 100, 169, 331, 338, 372.
Peripatetici 21, 333, 336, 359.
M. Perperna 249.
Perſius 138.
Phædrus Platonis 14.
Pherecydes 149.
Phidias 159.
Philippus 12, 226, 239, 241, 245, 276, 303, 304. Philippus Alexandri pater 287, 375.
Philiſtus Syracuſius 151, 169.
Philo Academicus 361. Philo architectus 31.
Philoctetes fabula 374.
Philolaus 374.
Phœnix 331.
Phormio Peripateticus 159, 160. Phormiones 161.
Pictor 148.
M. Pinarius 249.
Piſiſtratus 372.
Piſo 149, 253, 263. M. Piſo 49.
Pittacus 330.
Cn. Plancus 226. *Cicero in rat. pro A. Cluentio* c. 51. *hunc vocat* L. Plancium.
Plato 14, 24, 26, 42, 101, 104, 107, 213, 309, 313, 332, 333, 336, 368, 373. Platonis Gorgias 25, 366. Phædrus 14.
Plautus 325.
Polemo 336.
Pollux 292.
Polycletus 157, 315.
Polydorus 420.
Q. Pompeius 75. Sex. Pompeius 33, 342. Pompeius Phrygio 262.
Pomponius 327.
Pomtinus *ager* 295.
Pontidius 258.
Popilia 146.
L. Forcius Naſica 248.
Priamus 357, 418.
Privernas fundus 228.
Prodicus Chius 368.
Protagoras Abderita 368.
Prytaneum 108.
C. Publicius 256.
Pyrrhonei 334.
Pythagoras 195, 330, 374. Pythagorei 20, 195.

R.

Q. Rex 182.
Rhodii 225, 415. Rhodus 36, 128, 415.
Roma 39, 81, 85, 152, 195, 196, 255, 303, 388.
Romulus 18.
Roſciana imitatio 237. Roſcius 58, 60, 61, 118, 120, 122, 234, 356, 420.
Rudini 389.
Ruſca 249.
P. Rutilius M. filius tribunus plebis 84. P. Rutilius Rufus 105, 106. 260.

S.

Sabini 18.
Salamis 212.
Salinator *v.* Livius.
Saliorum verſus 407.
Samnis 347. Samnites 280, 347.
Sannio 242.
Scævola 255, 261. P. Scævola 76. Q. Scævola 83, 141, 137,

137, 226, 227. *v.* Mucius Scævolæ 191.
Scaurus 218, 246, 253, 261, 262. M. Scaurus 99. *v.* M. Æmilius.
Scipio 121, 136, 241, 247, 254, 260, 262, 370. Scipio major 249. *v.* Africani. M. Scipio Maluginenſis 248. Scipiones 330.
Scopas 292.
L. Scribonius 105. Libo 251.
A. Sempronius 240. Ti. & C. Sempronii 18. *v.* Gracchus.
September 303.
Septumuleius Anagninus 255.
C. Sergius Aurata 81.
Servilia lex 228. M. Servilius 249.
Servius Tullius 18.
C. Sextius 239.
Siculi 225. Siculi jocus 259, 260.
Sicyonii calcei 108, 109.
Silus 263.
Simonides Ceius 292, 293, 295.
Socrates 14, 21, 32, 95, 107, 108, 256, 309, 322, 332, 339, 366, 368. Socratici 333, 339, 340.
Solon 30, 91, 330.
Sophocles 316.
Speuſippus 336.
Staſeas Peripateticus 49.
Statius 246.
Stoici 21, 107, 333, 335, 342.
P. Sulpitius 13, 301, 317, C. Sulpitius Gallus 105. Quintus C. Sulpitii pupillus filius 105.
Syri 253.
Syrtis 385.

T.

Tarentum 257.
Tarracina 236.
Tauriſcus 421.
Telamon 212.
Terentius Veſpa 244.
Thales Mileſius 372.
Themiſtocles 260, 287, 292, 331.
Theophraſtus 22, 26, 28, 400, 421.
Theopompus 151, 169, 321.
Theramenes 169, 331.
Theſſalia 292.
Thoria lex 262.
Thraſymachus 331. Chalcedonius 368.
Thucydides 150, 151, 169.
Thyeſtes 419.
Tibur 251. Tiburis fundus 228, 251.
Timæus 151.
Timotheus 373.
Tiſias 42.
Titius 243, 348. Sex. Titius 147, 252.
Trinummus fabula 144.
Troja 246. Trojanus equus 169.
P. Tubero 287. Q. Tubero 348.
Tuſculanum 12, 14, 46, 104, 125, 132, 365.
Tuſcum mare 337.
Tutor 247.
Tyndaridæ 292.

V.

Valerius 347. Q. Valerius Soranus 324.
Vargula 238, 240.
Q. Varius 56.
C. Velleius 342.
Q. Velocius 347.
Veſtæ ſimulacrum 307.
M. Vigellius 342.
Ulyſſes 337, 385.

X.

Xenocrates 333, 336.
Xenophon 374. Socraticus 151.

Z.

Zethus Pacuvianus 196.
Zeuxis 315.

INDEX

INDEX RERUM.

A.

ACADEMIÆ mos contra omnia diſputandi 39, 337. recentior ab Arceſila 336. Academiæ nomen obtinuit Xenocrates 333. Academicorum nomen unum, ſententiæ duæ 336.

Actio quàm difficilis 9. ejus laus et poteſtas et præcepta 415, 416, 420, 421.

Affectuum doctrina 204, 208, *ad* 223. affectuum oratione motorum exemplum 212 *ad* 218. affectus non conveniunt omnibus cauſſis 219, 220. ſingulorum affectuum movendorum ratio 219, 220, 221, 222. affectus et argumenta diverſè tractantur 223, 224.

Ambigui cauſſa quærenda 174. ex ambiguo joci 243, 244, 245. ambigui ex ſcripto tractandi præcepta 176, 177.

Amoris conciliandi ratio 176, 177, 219.

Amplificatio ſumma laus eſt eloquentiæ 357. ejus præcepta 358, 359.

Animorum movendorum ratio 219, 220, 221. animis ea maximè affiguntur, quæ ſunt à ſenſu tradita 295.

Antiquitas oratori tenenda eſt 9, 70.

Aptum in oratione quid ſit 329, 414, 415. aptè dicendi præcepta 414, 415.

Argumentorum doctrina 178 *ad* 205. Argumenta aut artificialia, aut inartificialia 178, 179, 199, 200. inartificialium meditatio oratori neceſſaria 179, 180. argumentorum loci neceſſarii 184, 185, 199, 200. quomodo argumenta ducuntur intrinſecus 199, 200, 201. quomodo extrinſecus 201, 202, 203. argumentorum puncta occulenda 204. eorum et affectuum diverſa tractatio 223, 224. de argumentis tractandis regulæ 203, 204, 223, 224, 266, 267, 268, 272, 273.

Artium partitionem fecerunt Græci 11, artis ſcriptor nemo diſertus fuit 43. ars naturam poteſt corrigere 53, 54. artes omnes primò, diſperſæ 86, 87. artes omnes uno vinculo continentur 313. ars dicendi nulla eſt 42, 43, 50, 51. non maxima eſt 140, 141, 142. artis definitio 50, 140. ars à natura profecta eſt 406. non omnia in artibus tradenda ſunt 156. artium magnitudines ſeparatione diminutæ 369, 370. artes aliter ab oratore diſcendæ, ac ab iis, qui eas profitentur 368, 369, 370.

Artificium ex eloquentia natum, non eloquentia ex artificio 66. artificii ſuſpicio oratori adverſaria 196.

Ff Avari-

INDEX RERUM.

Avaritia filia luxuriei 201.
Auditorem attentum facere debet orator 279. ſine auditorum multitudine orator eloquens eſſe non poteſt 285.
Aures hominum natura modulantur vocem 401. aurium judicio ponderanda verba 379.

B.

Bene dicere quid ſit 129.
Benevolus quando faciendus Judex 207. benevolentiæ conciliandæ ratio 206, 219, 220.
Blandiri poſſumus à natura 42.
Boni viri ut exiſtimemur, quibus efficitur 207.
Brachium quaſi telum orationis 420.
Brevitas ſæpe obeſt in narrando 280. brevitatem unam dicendi laudem putabant veteres 149.

C.

Cauſſa quid ſit 162. quomodo quærenda 173, 174, 175, 185. ex quibus conſtat 360. cauſſæ natura primùm videnda 172, 173, 174, 185. cauſſæ ne noceas, maximè cavendum 268, etc. cauſſa omnis aut ad cognitionem aut ad actionem refertur 362. cauſſæ ſtatus triplex 174, 177, 185. ſtatûs conjecturalis ſive infitialis præcepta 174, 175. ſtatus finitivus 175, 176. ſtatus qualitatis 175, 176, 177. cauſſa omnis ad genus finitum referri debet 185, 186, 187, 188, 189. quomodo nonnulli cauſſis ſuis obſunt 271, 272.
Cauſſa ejus qui plus petebat quàm lex permiſerat 74, 75. poſtulantis ut petitori exceptio daretur 76. militis exheredis 80. Claudiorum patriciorum et Marcellorum de hereditate 80. de jure applicationis 81. ædium venditarum 81. luminum receptorum 82. heredis ſecundum poſthumum et natum et mortuum inſtituti 83, 189. poſtliminii in eo, quem paterpatratus dediderat 84, 187. poſtliminii in eo, qui ſerviſſet 83. de libertate cenſi 84. duarum uxorum 85.
Civitates primò ab eloquentibus conſtitutæ 17. non conſtitutæ 17, 18.
Cognitionis tres modi 362.
Collocatio argumentorum 205, 273. verborum 391, 392.
Colorum pulchritudo diutiùs non delectat 353.
Commentariola Ciceronis adoleſcentis 3.
Conciliationis præcepta 205, 206, 207.
Conjecturæ quatuor genera 362.
Conſecutionis duo genera 363.
Controverſia duplex, cauſſæ, et quæſtionis 161, 162.

D.

Decere, caput eſt artis 61.
Definitio quid ſit 87. in initio omnium diſputationum neceſſaria eſt 97. definitio artis 50, 140. imperatoris 97, 98. ejus qui remp. moderatur 98. juriſconſulti 98. philoſophi 98. oratoris 98, 99, 123. dialectices 196, generis et partium 87. definitionis vitium 163. definitio aliquando inutilis 175. definitionis quatuor diſceptationes 363.

Degreſſio

Degreſſio quando utilis 274.
Deliberationis præcepta 283, 284, 285, 286.
Dialectica oratori non ſatis utilis 197, 198.
Dicere, plerumque ineptum eſt 52. quoties dicimus, toties de nobis judicatur 59. dicendo perverſè, homines perverſè dicere conſequuntur 67.
Diligentiæ utilitas 193, 194.
Diſertus quis 45.
Diſpoſitionis argumentorum præcepta 273, 274, 275.
Diſſimiles res inter ſe conſimili laude dignantur 314. diſſimiles inter ſe ſtatuarii, pictores, poetæ, oratores, et tamen laudabiles 315, 316.

E.

Elocutio tractatur 321 *ad* 415. quatuor habet partes 321, 322.
Eloquens omnes virtutes habet 39. eloquens alius ac diſertus 44, 45. eloquens quis *ib.* eloquentes de omnimodis rebus ornatè poſſunt dicere 142, 143, 144.
Eloquentiæ comparandæ difficultas 9, 10, 54, 55. ex quibus artibus collecta *ib.* ejus laus et vis 15, 16, 142, 143. eloquentia perniciosa 18. nihil habet commune cum Mathematicis etc. 22. eloquentiæ partes quinque 162. eloquentia eſt una 313. eloquentiæ formæ permultæ 313.
Exercitatio oratori neceſſaria 66, 67. exercitationis methodus quæ ſit optima 67, 68, 69, 70.
Exordii præcepta 163, 276 *ad* 279. quale eſſe debet 277. ex quibus rebus duci poteſt, et quomodo 278, 279. ſit connexum cum conſequenti oratione 279. quando non utendum eſt exordio 278.

F.

Facetiarum duplex genus, perpetuum et breve 225, 226. facetiæ ſunt aut in re, aut dicto 236, 240, 243.
Figuræ ſententiarum 409, 410, 411, 412. verborum 412, 413.
Finitum genus dicendi 145, 154, 185. finitum genus infinito difficilius eſt ad tractandum 157.
Forma verborum qualis 391, 392.
Formula in cretionibus, *quibus ſciam poteroque* 48. exceptionis *cujus pecuniæ dies fuiſſet* 75. exceptionis excludentis, *quòd ea res in judicium antea veniſſet* ibid. pactorum, *uti lingua nuncupaſſet* 115.

G.

Genus triplex, judiciale, deliberativum, laudativum 64, 146, 154. genus laudativum minus eſt neceſſarium, et cur 146, etc. ejus præcepta 287 *ad* 291. genus deliberativum tractatur 283 *ad* 287. genus judiciale tractatur 278 *ad* 283. genera dicendi ſunt multa 320.
Græcia princeps eloquentiæ 7. Græcorum arrogantia 48, 49. mos voci ſervientium 118, 119. Græci miniſtris in cauſſis utuntur 92, 119, 120.

120. Græci ſunt inepti 134. non habent vocem, quæ ſignificat *ineptum* ib. Græcorum oratorum characteres 169, 170, 171.
Gymnaſia cujus cauſſa inventa 136.

H.

Hiſtoriæ laus 143. hiſtoriam ſcribere, quanti hominis 148. ejus ſcribendæ præcepta 153, 154. hiſtoria prima nihil aliud, quàm annalium confectio 149. hiſtoricorum Romanorum recenſio et charactere 149. Græcorum 150, 151.

I.

Imagines ad memoriam juvandam ſumendæ, et quales 296.
Imitationis neceſſitas et methodus 69, 70, 167, 168. imitatos eſſe aliquem veteres oratores probatur exemplis 169, 170, 171.
Impudentia quomodo effugienda 57. impudentes ſunt, qui jus civile non diſcunt 77, etc. non ſunt 111, &c.
Ineptus quis 134, 135.
Inertes ſunt, qui jus civile non diſcunt 86, etc. non ſunt 115.
Infinitum genus dicendi 145, 154, 186. infinitum ad finitum referri debet 186, etc.
Ingenium ad dicendum vim affert maximam 53.
Inventio tractatur 178 *ad* 225. ad inventionem tria ſunt, acumen, ratio, diligentia 193.
Invidiæ excitandæ et ſedandæ ratio 220, 221.
Jocorum doctrina et exempla 224 *ad* 264. jocandi ars nulla eſt 226, 230, 231. jocorum duplex genus, perpetuum et breve 225, 226. de jocis quinque quæruntur 234, 235, 236, 237. jocandi utilitas 234, 235, 236. jocorum materies 236, 237. joci ſunt aut in re, aut in dicto 236, 240, 241, 243. loci jocorum, qui ſunt in re 236, 237, 238, 252 *ad* 264. loci jocorum, qui ſunt in dicto 239 *ad* 251. ex iiſdem locis, quibus joci, etiam graves ſententiæ ducuntur 240, 241, 249, 250. quatuor jocorum genera oratorem non decent 242, 243. joci in verbo poſiti magis laudari, quàm rideri, ſolent 252, 264. jocus eo falſior, quo ſeverior dicentis vultus 265.
Juriſconſulti domus, oraculum civitatis 93.
Jus publicum oratori neceſſarium 94.
Jus civile oratori neceſſarium 74, etc. non eſt 110 *ad* 120. juris civilis ſcientia oratori perdiſcenda 74 *ad* 95. finis ejus 87. juris civilis ad artem redigendi methodus 88. juris civilis ſcientia facilis 87, 89. jucunda 89, 90. omne civile jus, præter Romanum, inconditum et ridiculum 91. jus civile eſt honeſtum ſenectutis perfugium 92. non eſt 120, etc. jus pontificium conjunctum cum jure civili 372.

L.

Latinè dicendi præcepta 323, 324, 325.

Laudationum genus non eſt neceſſarium 146. ejus præcepta 146, etc. *ad* 291. quæ in homine laudanda 288 *ad* 291.
Liber non eſt, qui non aliquando nihil agit 138.
Libertini in urbanas tribus tranſlati 19.
Loci argumentorum 184. eorum uſus 192, 193. loci quot, et quales ſint 199, etc. loci ad memoriam juvandum, et quales 296. loci communes 358.

M.

Memoria theſaurus rerum 9. memoria exercenda eſt 70. artificialis memoria adhibenda eſt 69, 70. memoria artificialis tractatur 292 *ad* 297. quomodo et à quo inventa 292, 293. memoriæ fructus 293. ejus doctrina 295. memoria verborum minus neceſſaria 296.
Miniſtris Græci oratores utuntur 92, 119, 120.
Modus verborum 391, 392, 393.
Motus animi et ingenii in oratore requiruntur 53.
Mulieres incorruptam antiquitatem ſervant 325.

N.

Narrationis præcepta 163. brevis eſſe debet 280. aperta, et quomodo 281. perſpicua *ibid.* quando non utendum narratione 281, 282.
Natura ad dicendum vim affert maximam 53. ſi deſit natura, ars non multùm adjuvat 59.
Numeri à quo inventi, et quam ob cauſſam 392, 393.

O.

Odii ſtruendi ratio 220.
Oratio eſt aut finita, aut infinita 63, 145, 154, 360. orationis partes quinque 64, 162. orationis ornamenta quatuor 65. orationem malo non intelligi, quam reprehendi 139. oratio accommodanda auribus multitudinis 197. oratio aut plena, aut tenuis, aut temperata 408.
Orator in omni ſermonis genere perfectus 15, 16. non perfectus 17, 20, 21. orator à philoſophis excluſus ab omni doctrina 24. oratori omnium rerum ſcientia neceſſaria 25 *ad* 36, 70, 129, 144. quid intereſt inter ſermonem oratorum et philoſophorum 26, 27, 38. oratoris deſcriptio 32. doctrina morum oratori neceſſaria 34, 155, 156. philoſophia ei neceſſaria 39, 40, 41, 42. orator debet perturbari in exordienda oratione 56, 57. rationes oratoris perturbationis duæ 58. oratoribus ſummis eventus non ſemper ex ſententia procedunt *ibid.* oratoris peccatum ſtultitiæ peccatum videtur *ib.* in oratore quæ requiruntur 59, 60, 158, 159. oratoris officium 63. vis in quinque partes diſtributa 63, 162. oratori jus civile neceſſarium 74 *ad* 95. non eſt neceſſarium 109, etc. orator, qui jus civile non diſcit, eſt iners, et cur 86. non eſt 115. orator,

 qui

qui jus civile non diſcit, eſt impudens, et cur 77, etc. non eſt 111. oratori jus publicum cognoſcendum eſt 93. oratoris ſummi poteſtas 94, 142, 143. oratoris definitio 98, 99, 123. oratori omnium rerum ſcientia non eſt neceſſaria 98, etc. oratoris offenſio gravior eſt quàm actoris 58, 59. non eſt 122, 123. oratores Græci quales 169, 170. oratoris eſt probare, conciliare, permovere 178, 180, 183. oratori bono non licebit à judiciis diſcedere 191. orator debet permoveri, ſi judices velit permovere 210, 211. oratoris eſt riſum movere, et cur 234, 235, 236. oratores quomodo nocent ſæpe cauſſis ſuis 271, 272. orator ſolùm docere velle videatur 274. oratores diſſimiles inter ſe, et tamen laudabiles 315, 316, 317, 318. quondam etiam actores rerum erant 330, 331. oratores veteres, omnes artes diſcebant 367, 368, 369.

Ornatè dicendi præcepta 352 *ad* 414. ornatus orationis aut ex ſingulis verbis, aut ex continuatis conſtat 378.

Otium belliſſimum ſenectuti ſubſidium 121. otii fructus eſt non contentio animi, ſed relaxatio 136.

P.

Pedes qui, oratori utiles in oratione 397, 398, 399.

Philoſophia procreatrix et parens omnium artium 5. in tres partes diſtributa 33, 34. philoſophia oratori eſt neceſſaria 39, 40, 41, 42. non eſt 101 *ad* 109. omnium rerum ſcientiam ſibi vindicat 98, 101. philoſophi olim chari Romanis 195. quæ philoſophia maximè oratori utilis 196, 197, 198, 334, 335, etc. philoſophorum familiæ quot 333, 334.

Planè dicendi præcepta 327, 328.

Poëta in quo ſimilis oratori 34. aliâ linguâ loquitur 152. poëta bonus nemo ſine afflatu furoris 213.

Pudor commendat oratorem 57, 58.

Q.

Quæſtio triplex, factumne ſit, quale ſit, quo nomine vocetur 63, 174, 177, 185. duplex, finita et infinita 63, 145, 154, 185, 360. quæſtio quid ſit 161.

Quæſtor in liberûm loco eſſe debet 216.

R.

Rhetorum præcepta parum ad eloquentiam valent 39, 40, 41, 344.

Riſum movere oratoris eſt, et cur 234, 235.

Roſcius in ſuo genere is dicitur, qui in aliquo artificio excellit 60.

S.

Scribere quamplurimum, caput eſt 67, 68. permagni laboris eſt *ib.* ſcribendi multum utilitas 68, 69.

Senſus videndi omnium acerrimus 295.

Similitudo ducta ex ludentibus pila 35. ex concitato navigio 68. ex volucribus 137.

ex

ex ambulatione in ſole 152. ex pictura 156. ex vitibus 166. ex auro deſoſſo 202. ex materia ſine igne non exardeſcente 211. ex Themiſtocle repudiante artem memoria 270. ex hominibus tempeſtatis cauſſa ſe ad ludum conferentibus 331. ex pontificibus et epulonibus 240. ex inventis veſtibus 381.
Socrates duriſſimos habuit pedes 14.
Stilus optimus dicendi effector et magiſter 67.
Stoicorum philoſophia oratori inutilis 335.
Studium oratori aſſumendum eſt 62. quibus rebus ſtudium conſtat 64, 65.
Suadendi finis eſt dignitas 284. ejus præcepta 284, etc.

T.

Tabulæ XII. declarant majorum conſuetudinem et vitam 89. ad virtutem hortantur 90. omnibus philoſophorum bibliothecis præferendæ 90.
Timoris incutiendi ratio 220.
Tractationis præcepta 205.

V.

Verba ſunt aut propria, aut inuſitata, aut tranſlata, aut novata 378, 379, 380. tranſlata quomodo inventa 381. eorum doctrina 381 *ad* 391. cur verbis tranſlatis tantopere delectamur 383, 384. verborum collocatio qualis 390, 391. modus et forma 392 *ad* 408.
Virtus ſemper et ſola libera eſt 104. perſuadendo, non minis traditur 116.
Vitia acrius in dicente quam recta vident omnes 55.
Vocis quot ſunt genera 417, 418. quod genus vocis unicuique affectui convenit 418, 419, 420. vocem varietas commendat 422, 423.
Vultus oratoris qualis eſſe debet 420, 421.

INDEX

PHRASIUM ET VERBORUM.

A.

A F. P. R. ante factum, poſt relatum 260.
A me hoc eſt 28. ab hac ſimilitudine 330.
Abalienare ab aliquo 216. à ſe judices 272. abalienari à rebus faſtidio, etc. 353.
Abducere animos à 267.
Abeo à minis 247.
Aberrare ab aliquo 194. ab alicujus inventis 198.
Abeſſe à perfectione 60. abſum tantum ab etc. ut 121. abeſt totum à cauſſa 223.
Abhorrere à conſuetudine communis ſenſus 7. à ſenſibus 39. à vitæ conſuetudine, à civitatum moribus 104. à re civili etc. 332. abhorrens à ſtudio audiendi 132. à ſermonis officio 422. à præceptis Cæſaris 410. ab oratore 335. ab auribus Vulgi *ibid.*
Abjecto ſcuto fugere 267. abjecta verba 378. abjectum genus vocis 419. abjicere ſe in herbam 14. voluntatem diſcendi cum ſpe perdiſcendi 190. gloriam 221.
Abjudico atque ejicio 174.
Abnutas, *i. e.* vetas, prohibes, abſterres 386.
Abripere procul à terra 376.
Abſolutio 60.
Abſona vox 323. abſoni voce 54.
Abſtinere manus etc. ab alienis 90.
Abſtrahere in altum 376. abſtrahi à conſuetudine dicendi 37.
Abundare doctrina et ingeniis 331, copia orationis 194. otio 11. abundantiſſimus varietate 151.
Abuti alicujus nomine 391. verbo 390.
Accedere ad cauſſas 79, 340. ad dicendum 37. ad diſputationem 50. propius ad veritatem 102, 124.
Accipio, quod datur 209. accipere excuſationem 258.
Acclamatio adverſa populi 286.
Accommodare orationem ad 61. coronam ad caput 242. inſtitutionem ad cujuſque naturam 320. accommodanda multitudinis auribus oratio 107. accommodata ſenſibus homi-

hominum oratio 28. ad vulgarem ſenſum 51. accommodatè ad perſuadendum dicere 63. ad veritatem dicere 66. accommodatum urbanis ſermonibus 256. ad orationis laudem 287.
Acer et acutus in cogitando 184. acer inimicus et gravis 105. acrius ſtudium 45. acerrima cogitatio 310. ſuavitas 365. acerrimum ingenium 270. acerrimus ad perdiſcendum 349. acriter perſequi 282. acerrimè commovere 353. agere 277.
Acies mentis 198. ingenii 67. noſtrorum ingeniorum 312. forenſis 70. quotidiani muneris 119.
Actio varia, vehemens, plena ſpiritus, etc. 158. lenis, facilitatem ſignificans 207. conſumpta ſuperiore motu, et exhauſta 357.
Actor alienæ perſonæ 213. cauſſarum 340. rerum 331. in imitanda veritate 142. actores veritatis 416. actorum geſtus 60.
Actuosè 356.
Acuere prudentiam intelligendi 42. ingenia adoleſcentium 351. linguam 365.
Aculei ſententiarum forenſium 154. contumeliarum 227. aculeos in audientium mentibus relinquere 373.
Acumen dialecticorum 59. ſtili 67. acuminibus ſuis ſe compungere 197.
Acutè atque concinnè 290. atque dilucidè 44. acutiùs atque acriùs vitia quàm recta videre 55.
Ad certam cauſſam tempuſque 34. ad conſuetudinem Græcorum 132. ad hoc tempus 128. ad manum ſervus 423.
Addere paulum alicui 45. ſonum hiſtoriæ 149.
Addictus 245.
Adduci ad miſericordiam 210. in diſcrimen 213. adductus argumentis 183. mercedula 92. opinione 44. cognoſcendi ſtudio 159. adducta res in controverſiam 85.
Adhæreſcere ad ſtudium alicujus 321. faſtidiis 122.
Adhibere diligentiam 60, 193. dicendi faces 219. doctores 8. artes 35. lumen rebus 327. medicinam ægro 208. memoriam cuſtodem rebus et verbis 9. locorum ſimulacrorumque rationem in memoria exercenda 70. moderationem 235. motus judici 210. aliquem patronum 327. plures patronos 275. ſpeciem et pompam, etc. 267.
Adipiſci facultatem 15. laudem eloquentiæ 65.
Adjudicare cauſſam alicui 183.
Adjumenta belli 201. importare publicis rebus 18.
Adjungere uſum ad doctrinam 8. artem in aliqua re 379. adjuncta 197. adjunctio 413.
Adjuvare mœrorem alterius lacrymis ſuis 214.
Admirari aliquem in aliqua re 25, 276. admiratio ingenii 328.
Admonuit me ſol ille, ut brevior eſſem 414.
Admovere orationem ad animorum motus 285. ad ſenſus 384. aurem 195. alicui faces verborum 304. admoto igni 211.

Admurmuratum eſt 262.
Adſpergere mendaciunculis 217
Adſtringere orationem numeris 393.
Advenæ in patria 117.
Adventat tempus 92.
Adverſæ cicatrices 182. adverſus et averſus impudicus 246. adverſos caſus ſapienter ferre 290.
Adverſaria oratori artificii ſuſpicio 196.
Adumbrare aliquid dicendo 213, 310.
Advocatum aliquem invocare ad 214. advocatus alicui ſedere 262.
Ædilis curulis 29. ædilitatem petere 112. in ædilitate 350.
Ænigmata 388.
Æquabili cum lenitate profluens oratio 154. æquabilitas juris 221. æquabiliter loqui 325. fluens oratio 388.
Æqualis meus 55, 83. æquales inter ſe 39.
Æquo animo ſpectare 9.
Ærarii copiæ 201. ex ærariis eximere aliquem 255.
Æſtus ingenii 376. æſtu fervit pelagus 382.
Ætas affecta 93. ætati aliquid concedere 217. ætatem conterere in ſtudio 102. ætas exacta 212. ætatis flexus 2.
Æterna opinio tarditatis 59. æternitatem conſervare 312.
Afferre ætatem 299. aliquid momenti 277. aliquid religionis 301. in contrariam partem 224. cumulum artibus 376. lumen memoriæ 293. lumen orationi 384, 387. obſcuritatem et tenebras rebus 327. ſuavitatem actioni 424. afferre permotionem ad cauſſam 208.
Afficere pœna 186. animos 41, 203, 217. affectus ſenectute 337. dolore 217.
Affligi animis 295.
Affingere aliquid alicui 327.
Affirmare ſententiam ſuam 192.
Afflatus furoris 213.
Affluentes otio et ingeniis 330.
Africa terra *pro* Afris 388.
Ager novatus et iteratus 184.
Agere gratias 254. geſtum 234. per ſeipſum 46. cum aliquo 82. lege cum aliquo 20, 75. lege in hereditatem 80. negotium ſuum 138, 258. tragœdias in nugis 219. cum dignitate et venuſtate 64. agas aſellum 247.
Aggredi aliquem 419. aliquid 411. ad cauſſam 266. ad animos pertractandos 208. aliquo 334.
Agitare animorum motus 102. ſtultitiam alicujus 231. agitatio rerum 348.
Agnaſcendo rumpitur teſtamentum 113. agnationum jura 78.
Agnoſcere alicujus humanitatem, facilitatem 298.
Agreſtes et vaſti vultu motuque corporis 54.
Alia eſt aliâ aptior ad 289. ſpecies alia magis aliâ formoſa et illuſtris 329. aliud cauſſæ, niſi 9. aliò duci cogitatione 384.
Allicere mentes 15.
Alligata lege verſus verba 394.
Alludere variè et copiosè 112.
Alluviones 78.
Ambitionis occupatio 2. labor 306.
Ambitus verborum 401.
Ambroſia alendus 234.
Amentatæ haſtæ 113.

Amor in rempublicam 308. in patriam 91. amoris ardor 62.
Amplificare orationem 358. rem ornando 357. amplificatio poteſt plurimùm 358.
An *pro* annon 117.
Anapæſtus 398.
Anceps cauſſa 208. ſapientia 331.
Ancillula 110.
Anguſtiæ temporis 3, 424. ſpiritus 397. anguſtior ſpiritus 123.
Anhelata graviùs verba 323.
Animæ interclufio 397. animam continere 123.
Animatus 219.
Animus acer, et præſens, et acutus, etc. 164. minutus *pro* parvo 390. lenis et remiſſus 212. animi motus celeres 53. ardor 214. attentio 194. impetus 204, 210. permotio 208, 416. relaxatio et contentio 136. animo infuſum 270. tradere, tenere 295. animo ſuſpenſo et occupato eſſe 112. ex animo effluere 270. animos abducere à 267. commovere 267, 374. flectere 218, 222. oblectare, impellere 127. percutere 296. commutare 222. permovere 211, 274. pertractare 141, 208. relaxare 14. traducere ad 267. trahere et rapere 203. per animos peragrare 130.
Annalem legem ferre 249.
Annalium confectio 149. annales maximi *ibid.*
Anquirentibus nobis 69.
Antemeridiana ambulatio 365. antemeridiano ſermone 313.
Antennæ in navigio 396.
Anteponere delectationem utilitati 136. anteponi æqualibus ſuis 15.
Antiquitatem retinet ſermo 323. conſervat 325. antiquitatis effigies 89. iter 121.
Antiſtes artis 94.
Aperire ſententiam ſuam 39.
Apologorum narrationes 252.
Apparatus verborum 293.
Appellere mentem ad philoſophiam 195.
Appetens alieni 186.
Applicare ſe ad aliquem quaſi patronum 81. ſe ad hiſtoriam ſcribendam 150. applicationis jus 81.
Aptatum ad id verbum 385.
Aptus ad dicendum 47, 150. et preſſus verbis 150. aptus motu corporis 61. aptum et congruens 329. aptum ad 179.
Apud ſe eſſe 99.
Aquula 14, 199.
Arborum partes omnes venuſtæ 396. et vitium putatio 117.
Arceſſere aliquid à capite 179. ſplendoris aliquid orationi 381. arceſſitum dictum 245.
Ardet orator 210, 212. ardens invidia ſenatus 306. ardentes ſtudiis 369.
Argumenta excogitare 197. promere ex locis 184. cauſſarum non tam numerare, quàm expendere 306. argumentorum notæ 203. copiam ſuggerere 179.
Arguta manus 420.
Ariſtotelia vis 339. Ariſtotelio more 343.
Arma *pro* bello 388. armorum ars ludicra 164. arma prudentiæ 77.
ArmamentariumAthenienſe 31.
Armare aliquem ad 373.
Ars à natura profecta eſt 406. muta 197. artem tradere alicui 270. ſi non planè

artem

artem, at quaſi artem 141. res arte mediocris 140. arte tradi 61. artes ingenuæ et humanæ 313. mutæ 315.
Artifex dicendi 11. artificium ex eloquentia natum 66. artificia percipere 59. artificioſa verborum concluſio 142. artificioſè digeſta generatim componere 86.
Aſper cuivis 347. aſperè et vehementer loqui 105. in aſperis rebus dignitatem retinere 290. aſperitas judicialis 154. ruſtica vocis 325. contentionis 222. aſperitates rerum 3.
Aſſectari aliquem 112.
Aſſenſum ſignificare 57.
Aſſequi doctrinam ſtudio 8. facultatem dicendi 39. maturitatem 166. vituperationem tarditatis 173. ſimilitudinem imitatione 170.
Aſſilire ad aliquod genus orationis 223.
Aſſuefactus ſermone veterum 322.
Aſſueti labore aſſiduo 331.
Aſſumi foris 199.
Attendere procul quid narrarent 195. id ipſum attendo 71. attentè audire aliquem 193.
Attentatum deſerere 361.
Atticorum propria verborum ſuavitas, quæ exit ex ore 324.
Attinet: quid me attinet dicere? 293.
Attingere Græcas literas 38. doctrinam 126. libros philoſophorum 344. aliquid cogitatione 306. labris primoribus 41.
Attractum Atreum advenit 419.
Avaritia penetravit 389.
Auceps ſyllabarum 110.
Aucupari hominum opiniones, errores 141. utilitatem 152. verba 245.
Auctor conſilii publici 99. perſonæ meæ 213. auctores certiſſimi 337. dicendi 368.
Auctoritas gravitatis 99. auctoritates præſcriptæ 305.
Audientia 279. auditio 185. audivi, cùm diceret 136, 195.
Auferre reſponſum 112. pignora 304. aliquid in ventrem 253. auferre ſuperbiam 247.
Augere patrimonium 229. immortalem memoriam poſteritatis 284. potentiam 86.
Augurari conjectura 44.
Auribus accipere 101. percipere 295. parcere 390. aurium ſatietas 319.
Aurificis ſtatera 197.
Aurum rependere 255. defoſſum commonſtrare 202.
Auſpicia 19.
Auſtera ſuavitas 357. auſteri homines 353.

B.

Baccarum ubertate incurveſcere 381.
Bajulus orator 144.
Barbaria forenſis 56.
Bellè et feſtivè 356.
Bellum indicere philoſophiæ 196. grave 255.
Bene et præclarè 356. bene ante lucem 248. bene geſta res 389. bene longus ſermo 297.
Bonus civitati 373. boni illis 219. in ludo et rudibus 347. bona pars ſermonis 132. bona dicta 227. verba 379. bonorum Charybdis vorago 385.

Bru-

Brumale ſignum 395.
Buccæ fluentes 254.

C.

Cadere numeroſè 393. in diſceptationem 129, 177. in aliquem 147, 239. cecidit mihi inſperanti 45. mihi peropportunè 133.
Caduceo ornatus 94.
Cæremonia 19.
Calcaribus uti in aliquo 321.
Calcei Sicyonii 108.
Calculis in os conjectis 123.
Campus *pro* comitiis 388.
Cancellis circumſcripta oratio 27.
Cantilena ex ſcholis 50. cantu quaſi colorari 152.
Cantor formularum 110.
Capere locum 268, 293. vim orationis 283. adverſantem et repugnantem 209. primo aſpectu 353. captus miſericordia 213. capi *pro* decipi 79.
Capitalis fraus 108, 215.
Caput, *i. e.* ſummum 41, 61, 285. capitis judicium 107. cauſſa 414. à capite arceſſere 179.
Caritati hominum parcendum eſt 235.
Carmen magiſtri 115.
Carneadia vis 339.
Carpere orationem membris minutioribus 403.
Caſtrata reſpublica 385.
Caſus horribiles miſerique 308. graves communium temporum 2.
Cavernæ in navigio 396.
Cavillari 366. cavillatio 225.
Cauſſa capitis 414. cauſſam deferre in forum 66. deferre ad aliquem 117, 327. dictitare 150. accipere 293. recipere 119. ponere 282. amittere 173. conferre in tempus 424. cauſſa cadere 75. cauſſæ centumvirales 111. graviſſimæ et pleniſſimæ ad augendum et ad ornandum 274. cauſſarum contentiones 158. cauſſa eſt, cur cuperes 63.
Celebrare artes 2. celebravit delectatio 381. celebrari frequentiâ civium 93. celebritas ludorum 368.
Celeritas linguæ 67. ingenii 232. eloquendi 42.
Cenſor 248, 256, 264. cenſorius homo 299.
Cenſus domini voluntate 85.
Centumviri 80, 82, 226. centumvirale judicium 81. centumvirales cauſſæ 111.
Centuria 248.
Ceram olere 354. molliſſimam formare 394.
Ceres *pro* frugibus 388.
Cernitur eo vis oratoris 101.
Certare de facto, de æquitate et jure 77.
Charybdis bonorum 385.
Choreus 405.
Cicatrices adverſæ 182, cicatrices oſtendere 182, 213.
Cincinni oratoris, poetæ 355.
Circuitus verborum 404, 407.
Circumdare aliquid finibus 125.
Circumluviones 78.
Circumſcribere terminis jus ſuum 34. modicis regionibus 155. circumſcriptio 413.
Circumveniri ab aliquo 241. circumventus ſum multis modis 419.
Circumveſtit ſe dictis 383.
Citare Pæanem aut Munionem 119.
Citharœdi procemium 279.
Civitates initio conſtitutæ 17. in civitatibus inſtituendis 17.

in civitatibus ſuis clari et magni 135.
Clamare contra quàm deceat 165. clamator 373. clamatores odioſi ac moleſti 344.
Claudicat 241. in oratione ſi quid claudicat 407.
Clauſulæ orationis 397, 404.
Clepſydra 373.
Coagmentatus verborum concurſus 391.
Coarctare. 72.
Cœlum rotundum 395. tonitru contremit 382. cœli fornices 384.
Coemptio certis verbis fit 111.
Cogitatio acerrima atque attentiſſima 310. defixus in cogitatione 311.
Cogere in genera 190.
Cognitio rerum 374. judicis 223.
Cohorreſcere 305.
Cohortari ad virtutem 142.
Colere domum alicujus 121.
Collationes ſignorum 97.
Collectam à convivis exigere 233.
Colligere oculis voluptates 315. ſe 12. teſtes domeſtico præconio 166. vocem 119. argumenta cauſſarum 273.
Collocare ſpem in aliquo 12. tabernaculum vitæ ſuæ in philoſophia 342. oratorem in majórum ſuorum regno 368. nuptias 420. filiam 370. in ſuo loco 72. collocatio verborum 391.
Color orationis 408. colorari ſole 152. ſentio orationem meam cantu colorari *ibid.*
Comiſſatio tempeſtatis 386.
Commendare aliquem alteri 106, 130, 214. commendari immortalitati 143. commendatio orationis 276.
Commentari aliquid 347. commentatio 70. accurata et meditata 122.
Commentariola Ciceronis adoleſcentis 3.
Comminatio (fig.) 412.
Committere cauſſam alicui 79. concionem 335. non committam, ut 134, 233.
Commodare hominibus 229. commoda pacis, opum, potentiæ, etc. 284. cùm eſt commodum, cantat 347. commodè ſcripta oratio 108.
Commonſtrare viam 95.
Commoratio una in re (fig.) 409.
Commovere languentem 208. memoriam alicujus rei 135. commoveri præmiis, etc. 7. miſericordia 213. commotum genus orationis 319.
Communicare cum aliquo 33, 117. communicatio (fig.) 411.
Communis vita, intelligentia 116. mens 363. ſenſus 7. 155, 406. uſus 7. commune jus 29, 220. communia tempora 2.
Commutare animos 222.
Compellere aliquem in gyrum exiguum 338. in Academiam 376. compulſus conſiliis 17.
Compenſati gloria labores 309.
Compingi in piſtrinum 24.
Complecti animo 312. oratione 425. aliquid cogitando 295. ſententiam numero quodam 393. complexio verborum 397.
Complere pectus rerum copia 365.
Componere verba 391. compoſita oratio 27. lexeis compoſitæ 391. compoſitio apta 408.
Compos

Compos animo et ſcientia 97. compotes conſilî 93.
Comprehendere vim oratoris 211. vim rerum 369. aliquid cogitatione 6, 313. memoria 69. ſenſu 313. ſcientiæ perveſtigatione, diſſerendi ratione 6. comprehenſæ ſcientiâ res 50.
Comprimere invidiam 220. cor alicujus 419.
Comprobatæ judiciis hominum res 291.
Compungunt ſe ſuis acuminibus 197.
Concalefecit brachium 276.
Concedere alicui ſubtilitatem et elegantiam 140.
Concertatio verborum 156. concertationes minutæ et anguſtæ 365.
Conchas et umbilicos legere 137.
Conciliare benevolentiam 216. conciliantur animi ad benevolentiam 206. conciliatio 412.
Conciunculæ 24.
Concipere ignem 211.
Concitare miſericordiam 105. incendium 214. concitari animi motu 211, 422. concitatur riſus 254. oratio vi concitata 68. concitato navigio *ib.*
Concluſio verborum artificioſa 142, 393. rationis apta 410. concluſa artibus 86. concludatur in ea, quæ 123.
Concubina 85.
Concurſio (fig.) 412. concurſus verborum aſper, etc. 391.
Condemnare aliquem inertiæ 77. capitis 109. condemnatus ſum 259.
Condere luſtrum 85, 255.
Condire aſperitatem contentionis humanitate 223. conditum ſuavitate 354. conditior feſtivitate 230. condimenta ſermonum 256.
Conditione iſta, dum 48.
Condoluit illi latus 305.
Conduplicantur tenebræ 382.
Conferre aliquid cum aliquo 36. aliquid in adverſarios 207. aliquid ad ſuum commodum 221. aliquid in quæſtum 230. otium ad ſcribendum 3. omnia tela in adverſarium 267. cauſſam in tempus 424. ſe ad hiſtoriam 151. ſe ad cauſſas 170. ſe de turba et à ſubſelliis in otium ſoliumque 190. ſe ad pilam, aut ad talos, aut ad teſſeras 331. contulit ſe Rhodum 415. uſum, ſcientiam, ſtudium ſuum ad rempublicam moderandam 97.
Conficere iter reliquum 265, totum 280. motus animorum 279. munus 131. orbem verborum 407. omnia ſermone intentiore 121. numerum 329, 401. ſermonem 13. ſpatia 396. tabulas 171. verſum 329. confecit nos res 37. confecit juſtitia 389. confici nihil poteſt 114.
Confidentia tanta eſtis 247.
Confirmare teſtes, tabulas, quæſtiones 180. uſus doctrinam confirmat 348. diuturnitas pacis otium confirmavit 8. confirmatis criminibus 358. confirmo *pro* affirmo 129, 167, 255.
Confixum facere 244.
Conflare ſeditionem 182.
Conformare aliquid in aliquo 321. orationem 9. oratorem 408. conformatio quædam

dam 295. oris et corporis 54. verborum 409, 413. ſententiarum 409.
Confugere ad oratoris facultatem 31.
Confundere aliquid in totam orationem 278.
Conglutinare rem divulſam 87.
Congruenter ad id, quod agitur, dicere 321. congruens genus 329. menti actio 421.
Conjectùs oculorum 421.
Conjicere oculos in 140. ſe in verſum 405. aliquid in mediam turbam atque gregem 275. conjectis oculis 229.
Conjunctus familiaritate cum aliquo 12. linguæ ejuſdem ſocietate 421. conjunctè elatum 197. conjunctiſſimè vivere cum aliquo 308. conjungi in comparatione cum alio 318. ſocietate 22.
Connexa ex pluribus 390.
Connubia conjungere 18.
Conquirere vetera 316. literas cogitatione 184.
Conſectari plura 16. rivulos 179.
Conſeneſcunt leges ſua vetuſtate 116.
Conſenſio naturæ 312.
Conſenſus concentuſque doctrinarum 313.
Conſequi uſum ex cauſſis 3. gratiam 56. eloquentiam, prudentiam 127.
Conſerere manum ex jure 20.
Conſidere variè diſtinctèque 404.
Conſignatæ commentariis res 229.
Conſilium *pro* ſenatu, ſive cœtu eorum qui conſulunt 57, 199, 283, 303, 304.
Conſiſtere in ſuo campo 367. in ſuo præſidio 267. in poſſeſſione judicii 216.
Conſperſa floribus verborum et ſententiarum oratio 352.
Conſtant *pro* extant 169. conſtare *pro* ſtare 216. conſtare vidi 303.
Conſtituere civitates, jura, leges 16, 159. imperium 7. rempub. 18. alicui pœnam 308. utilitates 18. conſtituit ire inTuſculanum 125. conſtituendus in oculis civium 145. conſtituta res *ib.*
Conſtringere ſupplicio 94. vinculis 105. conſtricta omnia vi et conſenſione naturæ 312.
Conſtruere nidum 137. conſtructis rebus 71.
Conſuetudo valentis 208. communis ſenſus 7. hominum vulgaris 155. ſermonis quotidiani ac domeſtici 326. dicendi popularis et forenſis 38. conſuetudini parcendum eſt 390. ad conſuetudinem Græcorum 132. conſuetudine mala ad deformitatem pravitatemque venire 70.
Conſul quis 200. conſularis homo 74, 84, 107, 299. reus 182. poteſtas 215. conſulares 13. conſulatus 2, conſilia conſulatus ſui explicare 147.
Conſulere viribus 276. utilitati, honeſtati 284.
Conſumere ætatem in 331, 377. otium 29. conſumtus lateris dolore 305.
Contagio: ne contagio mea bonis obſit 386.
Contendere interdicto cum aliquo 20. ſacramento juſto 21. ab aliquo, ut 74. lateribus, clamore 121.
Contentio corporis 318. animi

mi 136. vocis 123. actionis multa, varia, copioſa 224. contentionis extremum 424. judicium 318. contentiones cauſſarum 158.
Contentius aliàs, aliàs ſummiſſius 415.
Conteri in negotiis, etc. 117.
Continere animam 123. animo et memoria 44. dicta ſalſa in oratione 227. contineri doctrina 133.
Continuare verba 398. continuatum 413. continuatio verborum 123, 390, 401. continuatio (alio ſenſu) 401.
Contorquere aliquem ad lætitiam, etc. 158. contortæ res 118.
Contremiſcere mente atque artubus 57.
Controverſia cauſſæ 161. definita certis temporibus ac reis 360. cauſſam aut controverſiam appellant *ibid.*
Contuens eadem, contuens aliquid 421.
Contundere cor alicujus 419.
Convenæ 18.
Convenit in omnes luſcos 239.
Converſio verbi (fig.) 413. verborum 403. converſiones orationis 401, 403.
Convertere populi motus etc. oratione 15. orationem in 216. animum ad 5, 216. aliquid ad ridiculum 246. ſe animo et cogitatione 4.
Convincerent te nihil ſcire 21.
Copia poëtarum 6. copiam conſilii ſui facere alicui 370.
Cordatus homo 92.
Corpus orationis 352. corpora capta armis, conſtricta vinculis 105.
Correctio (fig.) 411, 413.
Corroborare impudentiam 351.
Cortem in Palatio habes 251.
Coruſcat flamma 382.
Creatur odium 220.
Creber rerum frequentia 150.
Creticus 399, 405.
Cretiones 48.
Crocum olere 354.
Crudelis in alicujus calamitate, 215.
Crudior fuit 58.
Cuicuimodi eſſent 351.
Cuivis tempori homo 256. cuivis ſatis aſper 347.
Culpam præſtare 52.
Cumulare eloquentiam 349. cumulatus omni laude 10, 56. aliquo vitio 134. cumulata omni rerum genere oratio 142. cumulatiſſimè aliquid facere 358. cumulum afferre artibus 375.
Cupidior contentionis, quàm veritatis 25.
Curia *pro* ſenatu 388. curiæ dies 14.
Currentem incitare 208. curſim arripere 299. curſus orationis 144.
Cuſtodiæ cauſſa 256.
Cycnea vox 305.

D.

Dactylus 398.
Damnatus primis ſententiis 108.
Dare operam, ut 173. facultatem alicui 90, 296. conſilium 64. operam Græcis rebus 194. operam valetudini 125. operam philoſopho 348. alicui aditum ad 306. alicui adjutorem 260. materiam ſuperbiæ, etc. 288. palmam alicui 375. præcepta 160, 162. ſalutem 15. ſe alicui 209, 263. ſe ſer-

 monibus

monibus aliquorum 128. ſignificationem artificii, etc. 194. vela 209. veniam excuſationis 215.
De reliquo 47. de induſtria 323.
Deambulatum ire 246.
Debere munus alicui 311. beneficium 57.
Debilitare tribunatum alicujus 12. debilitatus metu 57. debilitati metu à jure cognoſcendo 190.
Decantare præcepta 159. prope decantatas habere cauſſas 188.
Decemviri 30.
Decere, caput eſt artis 61. decentia 408.
Deceptus exſpectatione 248.
Decernere pro ſua fortuna 216. ferro decernitur 276.
Decerpere aliquid de gravitate 231.
Declamator 166. declamatorio opere jactatus 35. declamitant ſedentes 118.
Declinavit oratio 196. declinatio (fig.) 413. brevis à propoſito (fig.) 412.
Decorari honoribus, præmiis, ſplendore 90, 108.
Decreta virtutis præmia 291.
Decurrere aliquid 66. decurſus honorum 2.
Dedere ſe ad ſcribendum, etc. 45. ſe alicui 109. ſe ſtudio alicui 330. dedit aliquem paterpatratus 84, 187. deditus artibus à pueris 2. philoſophiæ libris 344. ſtudiis 29. dedita opera 43, 311, 405.
Dedocendus 158.
Deducere odium ad benevolentiam, etc. 158. voluntates unde velit 15. à fera vita ad cultum humanum 16. oratorem ad cauſſas 172. populum ab errore 94. deduci aliquo oratione 209. ad motus 208. ad fletum miſericordiamque 210. à triſtitia, etc. 286. ad hilaritatem, et ad triſtitiam 407. deducta in alienum locum 387. deduxiſti totum hominem in duo ſolùm genera cauſſarum 157.
Deeſſe alicui hortanti 3. deeſt aliquid in aliquo 310. nihil illi defuit 172.
Defatigari ſimilitudinis ſatietate 204. defatigatio 392.
Deficere vires 92. defecit vita diſcentes 347.
Deferre cauſſas ad aliquos 172. cauſſam ad aliquem 327. in forum 66, 192, 340. ad forum 424. palmam alicui 231. deferri ad ineptias 421. detulit coronam ad te 420.
Defigere mentem, et orationem in aliqua re 318. defixa in mente et cogitatione 203, 311.
Definire terminis jus ſuum 34.
Defluere in mare 337.
Deformata civitas 306.
Defringere ſurculum 360.
Degredi ad 277. ornandi aut augendi cauſſâ 162. ab eo quod propoſueris 274. degrediendi locus *ib*. degreſſio ab re 410, 412, 413.
Deguſtare mentes ſenſuſque 104.
Delabi in aliquem ſermonem 45. in fraudem 423.
Delectare ſine ſatietate 353. delectatio 410.
Delegare aliquid ad aliquem 182.

Delibe-

Deliberatio cum iis, apud quos dicas (fig.) 411.
Deliciæ pueriles 344.
Deligere ſcriptores ad cognoſcendum et ad imitandum 367. delectus verborum 379.
Delinitus oratione 17.
Delirare 160. delirus *ib.*
Demittere caput ad ſornicem 254.
Demonſtrator uniuſcujuſque ſepeliendi 293.
Depaſcere luxuriem orationis ſtilo 171.
Depeculator 358.
Deponere gloriam 221.
Deprecari aliquid 42. aliquid pro ſe 217. deprecatio 359, 412.
Depromere de libris 119. ex intima defenſione 277.
Depulſus tribunatu 308. de ſua poſſeſſione 359. à communi peſte 2.
Deſcendere ad omnem animi remiſſionem et ludum 137.
Deſcribere leges, jura, etc. 16, 341. aliquid in partes 376. finibus 99. deſcripti cives generatim in ordines ætateſque 30. *vide Not.*
Deſeri à cohortatione 165.
Deſiderat concio gravitatem varietatemque 284.
Deſidioſa delectatio. 348.
Deſignatio perſonarum et temporum 63.
Deſperare ſe poſſe perdiſcere aliquid 377. ſe eloquentiam conſequi poſſe 378.
Deſpiciens ſui 299.
Deſpondere filiam alicui 112.
Determinare aliquid ſpiritu, arte 393.
Deterrere aliquem à doctrina 127. à diſcendo 189. à dicendi ſtudio 55.
Detexta retexere 197.
Detrahere alicui 263. de alterius arte, etc. 17. detractis omnibus vitiis 56.
Detrimentum importare 18.
Detrudere aliquem ad id, quod facere poſſit 61. detrudi in judicia, etc. 24.
Devenire in medium certamen, diſcrimen 2.
Deus in dicendo 50. deus eſſe putatur 94. in qua tu mihi ſemper deus videri ſoles 205. vide, quàm ſim in iſto genere deus *ibid.* deum inter homines putare 328. ab aliquo deo fictus 54. ſi diis placet 350. deorum natura 157. dii genitales 380.
Διαλεκτική, ars bene diſſerendi, etc. 196. dialectici 59, 197, 331.
Dicax 227, 239. dicacitas 226, 238.
Dicere literam aliquam 123. teſtimonium 147. ex communi hominum opinione 44. in utramque partem 343, 359. quod contra ipſum ſit 270. illuminatè, diſtinctè, explicatè, abundanter 329. dicendi imperitus, ignarus 393. dicendi ratio et copia 359. formæ et figuræ 320. ratio et via 41, 53. incondita conſuetudo 392. prudentia et vis 42. varietas et elegantia 27. diſceptatio 266. dicendi animos, et vim, et artem habere 359. dicendi luminibus ornare 180. mediocritas in dicendo 55. dicendo, ut boni aliquid efficiam; ſin id minùs poſſim, ut certè ne quid mali 273.
Dicta, quæ proprio nomine

appellentur 127. dictum breve 286. facetè 227. ſimpliciter 196. dicta brevia 227. bona, falſa 227. perpetua 228. parum commodè, turpiter et flagitioſè dicta 105.
Dictitare cauſſas 150.
Diducuntur verba vaſtiùs 392. diducta rivis oratio 314.
Dies heſternus, hodiernus 344. heſterna 313.
Differre in craſtinum 301. in diem 132.
Difficultas navigandi 38. dicendi 57.
Diffluentes otio 369.
Diffuſa in omni oratione 400. in omnem partem 333. patulis ramis 14. diffuſus ſanguine color 408.
Digerere in genera 88. digeſtio 412.
Digitum ad fontes intendere 95.
Dignitas hominis 187. vitæ 41. motus 318. perſonarum 64. imperii 201. civitatis 199. maximè expetenda 90. dignitatem retinere 290.
Dignus majoribus ſuis 363.
Dijudicare vera ac falſa 196.
Dilatare et explicare aliquid 72. omni copia 176.
Diloricare tunicam 182.
Diluere aliquid argumentis 235.
Dimittere conſilium 57. ſua præſidia 272. aliquem ad aliam artem 62. tempus 166. dimitto certos ex incertis 93.
Dinumeratio 413.
Dirigere aliquid norma 403. ad ſimilitudinem 60. ad utilitatem 64.
Diripere patrimonium 303.
Diſceptatio rerum 161.
Diſcernere genera rerum 188.
Diſcindere tunicam 213.
Diſciplinæ veteris perturbatio 2.
Diſcrepare 364.
Diſcus increpuit 136. diſcum audire, quàm philoſophum, maluat *ibid.*
Disjunctum ab intelligentia ſenſuque imperitorum 7. disjunctio 400.
Diſpari motu curſuque 395.
Diſpenſare inventa momento quodam et judicio 64.
Diſpoſitio argumentorum 205.
Diſputare aliquid 188. in aliquam ſententiam 55. de omni re in contrarias partes 70. diſputandi viæ rationeſque 377. diſputatio univerſi generis 187. diſputationes concertationum plenæ 90. diſputationum ſeries 156.
Diſſentire à bonis 201.
Diſſerere aliquid cum philoſophis 29. in angulis de aliqua re, conſumendi otii cauſſa 29. diſſerendi ſubtilitas, *pro* dialectica 34.
Diſſimile inter ſe 317. diſſimilitudines 320.
Diſſimulatio, alia dicentis ac ſignificantis (fig.) 411. diſſimulatum malum obruere bono ornando, etc. 266.
Diſſipare rempublicam 19. patrimonium 229. diſſipatio 413.
Diſſociatus ab aliquo 339.
Diſſolvere 197. joco et riſu 235. diſſolutum 413.
Diſtinguere orationem membris 403. luminibus 409. verborum et ſententiarum inſignibus 143. hiſtoriam varietate locorum 149. locos

cos varietate formarum 296. diſtingui facultate, genere 320. diſtincta expolitione oratio 27. perſonis narratio 281. articulis membriſque oratio 401. rerum varietate 101. diſtinctè conciſa brevitas 410. diſtinctio et ornatus oratoris 300. ejuſdem verbi crebriùs poſiti 412.
Diſtortum 254.
Diſtrahere induſtriam in plura ſtudia 118.
Diſtribuere in partes 162. diſtributio (fig.) 411. in diſtributis ſuppoſita ratio 413.
Diſtrictus negotiis, etc. 369. diſtricta vita ambitionis labore 306.
Dithyrambus 400.
Diverſorium 234. ſermonis 265.
Divinus homo 19, 305. divina memoria 297. vis ingenii 77. celeritas ingenii 337. divino conſilio 308. quæ in te divina ſunt 61. divinitas oratoris perfecti 269. in cauſſis 298. divinitatis videtur 165. divinitùs colligere 424. tractari 209. ad nos delatum 94. divinitùs dicta 105, 304. deplorata et commemorata 13.
Diviſor 246.
Divitior 400.
Divortium in uxore 383. divortia doctrinarum 337.
Diuturna opinio tarditatis 59. diuturnum deſiderium 96. diuturnitas memoriæ 60.
Docere oratorem de ſua re 173.
Doctorem aliquem alteri accire 375. doctores rhetorici 41. ſapientiæ 331. dicendi 11, 368.
Doctrina tranſmarina et adventitia 371. doctrinæ liberales et ingenuæ 368.
Dolare 150.
Dolorem fictum ſuſcipere 210. ſignificare oculis, vultu, etc. 210. refricare 216. dolore pio affici 217. dolore lateris conſumptus 305.
Domeſtica exercitatio 70. domeſticum præconium 166. domeſtici teſtes 127. domeſticæ copiæ 144.
Domicilium imperii et gloriæ 50. ſtudiorum 324. argumentorum 199.
Dominatus regius 229. improborum 308. quod unum dominatur in oratore 31.
Dominus rei 158.
Domus virtutis, imperii, dignitatis 91. domus juriſconſulti eſt oraculum civitatis 93.
Dote verborum locupletaſti 109.
Dubitatio (fig.) 411.
Ducere ſententias ex locis 240. ducas licet 245. ducitur funus 262. duci cogitatione 384. populari laude 364. ductus opinione vulgi 310. nomen ductum ab hoc, quod 134.
Dulcedo orationis 384.
Duplicatur cauſſa 177.

E.

E pleniſſimum dicere 325.
E republica 182.
Eamus deambulatum 246.
Eburneola fiſtula 423.
Edere fœtus. 185.
Edicto tollere aliquid 351.
Ediſcere aliquid 116. aliquid ad verbum 70.
Educere ex anguſtiis 367.

 educenda

educenda dictio ex hac umbratili exercitatione etc. 70.
Efferre *pro* divulgare 51, 89. *pro* laudare 70, 272, 416. in cœlum 183. aliquem verbis 328. laudem alicujus 219. verba 323. genera dicendi 168. ſe 288, 371. efferri ad admirationem 254. iracundia 272. funere 229. effertur, imus, etc. 218. ſe efferat fœcunditas 166.
Effervescentia verba 166.
Efficere aliquid 137. aliquid dignum nomine oratoris, etc. 57. verſum 400. boni aliquid dicendo 273. judices benevolos beneque exiſtimantes 278. quod agendo efficitur meliùs quàm rogando *ib.* effici ex propoſitis 224. effector optimus dicendi, ſtilus 67.
Effingere aliquem imitando 167. mores oratoris 207. mores hominum 238. aliquid animo 293.
Effloreſcit oratio ex rerum cognitione 10. effloruit anapæſtus ex illis modis, etc. 400.
Effluere ex animo 270.
Effrenatior vox 412. effrenati populi moderatio 142.
Effugere oratorem 203.
Effundere 414. effuſa ſine intermiſſione contentio 422.
Egregius in procuratione civitatis 99.
Ejero 262.
Ejicere in viam 234. ejecta lingua 254. ejectus è civitate 308.
Εἴρων 256.
Elabi è manibus 217.
Elaborare in 9, 16, 119, 370.
Elargiri pecunias contra remp. 202.
Elegantia doctrinæ 4. ſermonis 374. Latini ſermonis 140, linguæ Græcæ *ib.*
Elementa puerorum 72.
Elicere verbum ex aliquo 46. id quod veriſimile eſt 343. aliquid ad diſputandum 132.
Enblemate vermiculato 391.
Eniti ſtudiò ad 8.
Enucleatum genus orationis 319.
Ephebi 280.
Epilogus 40, 259.
Epularum ſolennium fides ac tibiæ 407. epulare ludorum ſacrificium 340. epulones *ib.*
Equus Trojanus 169.
Erectum cietur certis verbis 111. erciſcunda familia *ibid.*
Erigere inclinantem 209. erectus et celſus 85.
Eripere vitam ferro 308.
Eruditus homo in philoſophia 33. diſciplina 83. artibus 88. Græcis literis 140. diſputationibus 373. erudire in jure civili 120.
Eruere argumenta ex 192. aliquid cura et cogitatione 203. memoriam, ſi nulla eſt 297.
Erumpit flumen 199. riſus 234. erumpunt omnes venti 382.
Eſſe ſcientia, copia, varietate 6. ingenio 292. eloquentia 76, 150. ejuſmodi, quod 127. cenſoris 331. oratoris 148. hominis improbi et perfidioſi 269. laudationis 291. ingenii mediocris, exercitationis maximæ 180. non eſſe ſextantis 244. eſt ætatis uſuſque noſtri 179. multi ſudoris 122. hujus ſcripti-

ſcriptionis ac temporis 129. honori, utilitati, emolumento 17. cuivis tempori homo 256. in motu cupiditatis, aut metus 286. in flamma invidiæ 308. in oratoris officio 291. in promptu 11. in curſu 66. in poteſtate alicujus 200. in aliquo numero 319. in honore 110. hac mente, ut 83. erat ab Ariſtotele 198. eſſet *pro* vixiſſet 370.

Ethologi mimi 237.

Evanuit eorum memoria 170.

Evertere rem in diſputationibus 198. naviculam in portu 79.

Evitari vitam Priamo vidi 418.

Evocare aliquem 293. evocanda memoria eſt, ſi latet 297.

Evolare 277. rus ex urbe 137. dolent illos evolaſſe 220.

Evolvere aliquid 414. evolutus integumentis diſſimulationis 292.

Ex omni memoria ætatum, etc. 8. ex opinione communi dicere 44. ex tui animi ſententia 248. is erit ex iis, qui 310. ex tempore verſus fundere 405.

Exacta ætate 212. exactis regibus 18. exactio regum *ib.* exigere reges 215.

Exædificare opus 73. exædificatio hiſtoriæ 153.

Exaggerare orationem 358. aliquid oratione 110.

Exagitare aliquid 332.

Exalbeſcere in principiis dicendi 57. metu mortis 419.

Examinare aliquid populari trutina 197.

Exanimatus ſum 57. exanimata verba 323. exanimato 380, 419.

Exardere reſponſo 109. graviter exarſit 304.

Excedere ex ephebis 280.

Excellere fama ac nomine 153. excellens doctrina, etc. 373.

Excerpere de numero 147.

Excidit libellus me imprudente et invito 44. exciderunt ex commentariolis noſtris inchoata ac rudia 3. libellum ſibi excidiſſe queſtus eſt 96.

Excipere aliquid ex ſermone alterius 45. ex alterius oratione aliud atque ille vult 257. hominum voluntates 141. adverſarii verba 193. alicujus vocem ſubauſcultando 195.

Excitare reum 182. mœſtum et ſordidatum ſenem 213. afflictos 15. languentem labentemque populum ad decus 94. quemcunque motum in animis *ibid.* acclamationem adverſam 286. vocem 119. nova ſarmenta 166. locos 203. iracundiam 220. invidiam, odium, etc. 210, 220.

Exclamare in aliquo 328. exclamatio (fig.) 413.

Excludere pullos 344. excluſus à negotiis 431. à doctrina et ſcientia 24.

Excogitare argumenta 197. excogitant ſibi novum aliquem in otio ludum 331.

Excurrit longiùs oratio 403.

Exempla majorum cum periculo glorioſa 284. exemplorum copia 42, 121.

Exercere memoriam 70. ſe ad aliquid 69.

Exercitatio facultatis 124. linguæ 351. orationis 374. domeſtica et umbratilis 70.

Exhedra 311.

Exheres paternorum bonorum 80.
Exhorreſcere in aliquo 328.
Exigui temporis opinio 44.
Exilitas in dicendo 27. exilis oratio 39. exile exordium 275. genus ſermonis 197. genus orationis 335. exiliter exanimata verba 323. diſputare de re aliqua 26.
Eximere aliquem ex ærariis 255.
Exiſtimare aliquid de 128. exiſtimator artificii alieni 345. exiſtimatio vitæ 206. ingenii 211. bona divitiis præſtat 201.
Exitus ſpiſſi et producti 223. exitus dare ad degreſſionem 274.
Exordium dicendi 58, 276. in exordienda oratione perturbari 57.
Exornator rerum 149.
Expectorat 380, 419.
Expeditus ad pronuntiandum 184. expedita argumenta depromere 179. expedire rem dicendo 336.
Expendere argumenta cauſſarum 273.
Expers rerum funditus 406. multorum ſermonis 325. omnis eruditionis 126. illius prudentiæ, quam ſibi adſciſcerent 40.
Expetere dignitatem 284.
Expilatus ab aliquo 366.
Explanatio illuſtris (fig.) 409.
Explere alicujus exſpectationem 96. crudelitatem ſanguine 104. expletis ad pariendum menſibus 420.
Explicare Græcas orationes 69. conſilia ſua 147, 283. cauſſas 153, 184. aliquid cum gravitate et jucunditate 29. contrarias orationes in aliqua cauſſa 343. explicatio rerum 184. brevis et circumſcripta 87. explicata recordatio 3. explicatè dicere 329.
Explodi 122.
Expolire aliquem doctrinis 373. expoliri ſcientia literarum 322. expolivit te nox 144. expolitione diſtincta oratio 27.
Exponere actiones 86. artes 341. mandata 148. rem 273, 409. rem geſtam 42. ſententiam ſuam 196. expoſita præmia ad 8. expoſita narratione 274. expoſitio 410.
Exprimere ſenſa dicendo 16. aliquem imitando 167. verba imitando 69. formam figuramque dicendi 172. mores oratione 207. literas putidiùs 323. expreſſa ex aliquo imitatione 326.
Exprobrare vitia in adverſariis 272.
Exprómere vim et rationem dicendi 9.
Exquirere aliquid oratione 103. exquiſitæ undique res 350.
Exſecratio (fig.) 412.
Exſorbetur ſanguis iniquo judicio 104.
Exſpectatio deſiderii 96. exſpectationi alicujus occurrere 275. exſpectationem hominum pertimeſcere 57. exſpectatione digna oratio 320.
Exſtare et eminere 356. apparet atque exſtat 35.
Exſtingui morte 302.
Exſulare Romæ 81. exſilium deprecari 307. anteponere alicui rei 106. in exſilium venire 81. in exſilium pulſus

ſus 151. exſiliis multare hominum vitia 90.
Exſultans verborum audacia 321. exſultantem te et præſidentem tibi etc. 387.
Exſuſcitare quietum 419.
Extenuatio (fig.) 410.
Extorquere ſententias de manibus judicum 159. definitionem è manibus 176.
Extra quæſtionem eſt 187.
Extremum tempus diei 13. extremo ſcenicorum ludorum die 303.
Extrinſecus aliunde 277.
Extrudere in viam 234.
Exulcerare aliquid 272.

F.

Fabricari 395, 396.
Facere impudenter vitioſè 60. invitus et coactus 206. coëmptionem 111. cauſſam 185. malam in cauſſa 269. ſementem 249. de ſe conjecturam 269. partes 300, conſilii ſui copiam civibus 370. partitionem artium 11. ſpatium 14. inſidias 97. impetum in aliquem 21. judicem attentum et docilem 279. ſummè 165. fidem 180. fidem orationis 358. finem ſcribendi 228. miſſos 22. oratorem eundem, quem etc. 98. verbum 139, 143. gradum 241. ludos 29. ſacrificium 340. orationem 32. duas partes reliquas 376. poëma 101. pergratum alicui 195. fecit, ut ſe abjiceret 14. difficile factu 49.
Faces dicendi 219. verborum 304.
Facetè dictum 229. facetiarum lepos 71. facetiùs de omni re, quàm de ipſis facetiis diſputàri poſſe 225.
Facilis ad exardeſcendum 211. facilitas 97, 206, 207.
Facinoroſi 235.
Facultas orationis 36. oratoris 31, 42. res facultate præclara 140.
Fallere ſpem cogitationum et conſiliorum 2. fallax hominum ſpes 305.
Familiæ philoſophorum 21, 333.
Familiaris meus 133. Druſi 12. mihi 35. nobis 153. familiariſſimus Dionyſii 151. familiariter ferre aliquid 202.
Famoſæ 259.
Faſtidio ſimilitudinis ſatiari 405. abalienari ab 353. faſtidiis adhæreſcere 122. faſtidium voluptatibus maximis finitimum 355. faſtidioſè ſpectare 122.
Faſtigium Capitolii 396.
Febris: cum febri redire domum 305.
Feriatus à negotiis 331. feriæ forenſes 346.
Ferire ſenſum 385.
Ferre legem 201, 249, 263. ſententias legibus 108. quæſtionem in aliquem 105. aliquem judicem alicui 202, 262. opem alicui 15. mortem alicujus familiariter 202. caſus adverſos ſapienter 290. aliquid lentè 210. repulſam 260. ferunt aures hominum 290. ut hominum dignitates ferunt 329. ferri oratione 42.
Ferri civilis ſubeunda fuit crudelitas 308. ferro erepta vita eſt *ibid.*
Fervit æſtu pelagus 382.

Fides

Fides ac tibiæ epularum ſolennium 407.
Fides valuit 389.
Fieri poteſt, ut 263.
Figura totius oris et corporis 54. figuræ dicendi 320.
Filum orationis 357. filo uberiore 169.
Fingere nidos 137. formam, ingenium ſibi 261. mentes ad virtutem humanitatemque 331. novam civitatem in libris 104. fingendi ars 315.
Finitimus eſt oratori poëta 34.
Firmum ingenium 419. firmiſſimum quodque in oratione ſit primum 275.
Fiſtulator 424.
Fixæ in animo ſententiæ 293.
Flagrare ſtudio dicendi 8, 367. cupiditate 62. odio 211. flagrans bello 306. ſtudium 425.
Flamma invidiæ 308. flammam ore in ardente opprimere 227.
Flatus oſtenditur 209.
Flexanima, et omnium regina rerum oratio 209.
Flexiones in cantu 353.
Flexo ſono attenuatum vocis genus 417.
Florere rerum geſtarum gloria 1. laude ingenii, etc. 306. florens fortuna 321. florentior modus in verbis 387.
Flores verborum ſententiarumque 352.
Floreſcere ad gloriam 308.
Floridiora pleraque in picturis novis quàm in veteribus 354.
Fluit oratio 403.
Flumen orationis 153. verborum 210.
Fœderatus populus 85.
Fœnum alios aiebat eſſe oportere 234.
Fœtus meliores et grandiores edere 185.
Fons et caput 21. fontes et capita legum 90. fontes reconditi atque abditi 7. diſputationum 90. argumentorum 189. rerum 44, 179. fontes demonſtrare 95. digitum ad fontes intendere *ibid.*
Forenſis pulvis, clamor, acies, etc. 70. exercitatio 189. diſceptatio 11, 361. uſus 33, 291. utilitas 287. conſuetudo dicendi 38. barbaria 56. forenſes res 2, 377. actiones 256. feriæ 346. ſententiæ 154. forenſia negotia 137. res forenſes ſcenica venuſtate tractare 317.
Forma negotii 73. formam ſibi fingere 261. formæ in Geometria 87. dicendi innumerabiles 320.
Formare orationem 143, 403. formari ſimilitudine 296. inſtitutione 320.
Formula judicii 205.
Fornix Fabii 254.
Fortuna incolumis 307. fragilis 305. præſtans floreníque 221. quæ fortuna det 288. fortunæ bona 146.
Forum meditari 16. in forum venire 299. deferre cauſſas 66. ingenium 340.
Frangere cupiditatem accuſando 142. objectum contentione 232. adverſarium 235. dum frangat ſe calor 125. franguntur ſpes 305. fractus metu 58. fortuna 290.
Fraus *pro* crimine 3, 108, 137, 215, 423.

Fre-

Frequens ſenatus 303. frequens te audivi 114. magna hominum frequentia 48. creber rerum frequentiâ 150. frequentare orationem luminibus 409.
Frigus depellere 381.
Fructus otii 2, 136. memoriæ 293. amplitudinis 306.
Fucus puerilis 210. oratoris aut poetæ 355. fuco illitus color 408.
Fugere ſatietatem 355. aliquid in cauſſis 96. fugit manu telum 383. non fugiſſet hoc Græcos 120. non fugit Philippum 375. nec illud fugerim dicere 380.
Fundamenta hiſtoriæ 153.
Fundit inconditè, quantum poteſt 393. fuſum æquabiliter per omnem orationem 345.
Fundos obire 117.
Funus ducere 262. funere efferri 229. funera patriæ 308.
Furax homo 254. ſervus 241.
Furere luctu 212.
Fuvimus *pro* fuimus 389.

G.

Geminatio verborum (fig.) 412.
Gemmant vites 381.
Generatim 30, 86, 145.
Gentiſitates 77. gentilitatis jus 81. gente ad eum rediit hereditas 10.
Genus et partes, *pro* genere et ſpeciebus 87, 296. genus verborum nitidum, lætum 38. dicendi molle, remiſſum 170. acutiſſimum, ſubtiliſſimum 172. ſermonis liquidum, fuſum, profluens; exile, aridum, concisum, minutum 197. orationis vulgare 7. fuſum, tractum, lenitate, æquabili profluens, etc. 154. ſubtile, acutum; exile, inuſitatum, abhorrens ab auribus vulgi, obſcurum, inane, jejunum 335. forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, ſeptum, acre, acutum, enucleatum, etc. 319. res genere ipſo ſingulares 291.
Geometria 87, 370.
Gerere rempublicam 303, 371.
Geſtus ſcenicus 420. imminens 229. actorum 60. elaborare in geſtu 119.
Gladiatorum vitæ certamen 276.
Gloriam parere, abjicere, deponere 221. glorioſa cum periculo 284, glorioſè 141.
Gradatio (fig.) 413.
Gradus ætatis 344.
Græcia ſemper eloquentiæ princeps 7. ſemper hæc ſumma duxit 129. cui tantus honos habitus eſt à Græcia, ut 369. Græcus homo 160. Græci homines 11, 92, 120, 128. Græcus orator 181. Græci oratores 8. verbum Græcum 196, 256. mare Græcum et portuoſum 337. Græci alicujus quotidiana loquacitas ſine uſu 50. nec mihi opus eſt Græco aliquo doctore 159. linguæ Græcæ ſubtilitas et elegantia 140. Græci libri inſcripti de ridiculis 225. Græci dicendi artifices, et doctores 11. ad Græcorum conſuetudinem diſputare 132. Græcorum copia 6. Græcorum more laudare aliquem 287.

287. Græcorum more tragœdorum 118. Græcorum gymnaſiorum et diſputationum memoriam commovere 135. prudentiam Græcorum ad noſtrum uſum moremque transferre 352. eruditiſſima illa Græcorum natio hoc vitio cumulata eſt 134. Græcarum rerum ſignificationem dare 194. Græcis literis eruditus à magiſtro 140. hæc duntaxat in Græcis intelligo, quæ 152. Græcis rebus operam dare 194. qui ſerò ac leviter Græcas literas attigiſſem 38. orationes Græcas explicare 69. Græcè legere 69. ſcire 151, 253. Græcè ſic loqui, nullam ut aliam noſſe linguam videretur 127. Græcè ſcripta intelligere 150. non optimè Græcè, ſed tamen liberè reſpondiſſe fertur 160. Græculus aliquis, otioſus et loquax 48. ineptus et Græculus 103. Græculi contentionis quàm veritatis cupidiores 25.

Grammatici 6, 22. in Grammaticis 87.

Grandis oratio, *pro* magna 390.

Gravari 50, 73, 300. gravatè reſpondere 97.

Gravis inimicus alicui 105. gravis ſententia 240. gravis auctoritate 195. graviter exerſit 304.

Greges philoſophorum 21. gregales 244.

Gubernare navem 78. gubernacula civitatum 24, 99. gubernatio imperii 369. gubernatrix civitatum eloquentia 19.

Gurges 228.

Guſtare præcepta 65. cauſſas ſummatim 195. artes 341. perpauſlulum 234.

Gymnaſia 29. Græca 135. gymnaſium ſuburbanum 46.

Gyrus exiguus 338.

H.

Habenæ legum validæ 387. moderandi et regendi 135.

Habere libidines domitas 90. gratiam 46. otium 73. verba 214, 276. excuſationem 58. ſermonem 129, 302. definitam regionem 129. locum in 148, 154. aliquem auctorem 196. rem 257. invidiam ex aliqua re 262. ſignificationem rei 278. cognitionem facilem, uſum neceſſarium 322. dignitatem 274, 379, 397. copiam 274. utilitatem 397. venuſtatem in ſpecie 396. fabricationem in verbo, in oratione 388. facetias in re, in verbo 240. delectum verborum 379. rationem dignitatis, commodi 134. rationem hominum, temporum 227. rationem hominum, rei, temporis 231. rationem perſonarum 272. voluntatem nocendi, etc. 271. habenda ratio eſt, quos imitemur 70. ita (ſic) ſe res habet 126, 137. malè ſe res habet 275. quid habeat quæque cauſſa boni 266. illa facultate quamcunque habet 56. habetis quæ voluiſtis ex me audire 265. habita eſt quæſtio 202. habiti honores 290. habita oratio 303. cum eſſet habita oratio, quemadmodum 395.

Habilis

Habilis in rebus 54.
Habitare in ſubſelliis 125. in tractanda aliqua re 198. 266. habitavit lepos in labris 373.
Habitus orationis 408.
Hærere in jure, etc. 77. in cauſſa 317.
Hæſitare in inſtitutis majorum 20. hæſitantes lingua 54. hæſitatio verborum 218.
Hebes in communi vita 116. homo non hebes 158. hebes atque impolitum genus hominum 185.
Heres inſtitutus ſecundum poſthumum et natum et mortuum 83.
Herclè 191, 344. herculè 37, 79, 195, 248, 256, 258, 259, 263, 349.
Herous pes 398, 504, 404, 405. heroum veteres caſus 213.
Heſterno ſermone 144.
Hexametri verſus 405.
Hilaritas oculorum 421. hilaritate redundare 226.
Hiſtoriam varietate locorum diſtinguere 149.
Hiſtrio 212. hiſtriones, veritatis imitatores 416. hiſtrionum levis ars 9.
Hiulcè loqui 325. hiulcus verborum concurſus 391.
Hoc mirabilius, quia 7. hoc tantum oneris 10.
Homo hiſtrio 212. de ſchola 140. ſummo ingenio 49. ex numero diſertorum 75. nox te hominem reddidit 144. homines Stoici 342. minimè mali 271.
Honorem virtuti præmium, haud prædam, petere 356.
Hortator ſtudii 110.
Hoſpes in conſuetudine civitatis, etc. 184. in agendo 111. hoſpitium liberale 234.
Humanitas *pro* humana natura 28. humanitatis inops 144. mollitudo 384. humanitas digna ſcientia 351.
Humilitas 106.
Hydra et pellis 157.

I.

Jacere in ſilentio 154.
Jactare ſe intolerantius 221. ſe in cauſſis centumviralibus 77. jactatus in opere declamatorio 35.
Janua patefacta 95.
Id oneris nobis imponitur 96. id ætatis homines *ibid.* id temporis eſt 301.
Idibus Septembris 303.
Jejuna concertatio verborum 156. jejunior in dicendo 310. jejunum genus orationis 335. jejunè diſputare de aliqua re 26. jejunitas bonarum artium 131.
Ignarus omnis eruditionis 126. legum, juris 20, 21. Aſtrologiæ 34.
Ignem concipere 211.
Ignominia aliquem levare 255.
Ignoſco cæteris, mihi ignoſci volo 60.
Illiberale 66.
Illigare ſententiam verbis 393. illigati diſputationibus anguſtis et conciliis 152.
Illiteratus 138.
Illitus fuco 408.
Illuc *pro* ad illum 199.
Illudere præcepta 40. in aliquem 391. illudi ab aliquo 43. illuſio 410.
Illuminare orationem 314, 390. ſententiis 413. rem

verbis

verbis 357. illuminatè dicere, rebus, et verbis 329.
Illuſtrare orationem 349. orationem luminibus 412. doctrinam aliquam 354. illuſtrata res ſplendore verborum 142.
Illuſtris ſententia 314. illuſtres loci 296.
Imagines agentes, acres, inſigniti 296. imagines fingere 296. imaginum varietate diſtingui *ibid.*
Imbutus uſu 199.
Imitatio vitæ ac morum (fig.) 411.
Imminens geſtus 229. genus vocis 419.
Imminuere auctoritatem alicujus 196. orationis fidem *ib.* imminutio 413.
Immolare taurum 255.
Immortalis memoria poſteritatis 284. immortalem reddere alicujus memoriam 130. immortalitati anteponere aliquid 90.
Immutatio (fig.) 413. ordinis 394.
Impedire aliquem interpellatione 144. impedit me pudor exquirere 72. impedimenta naturæ 123.
Impellere voluntates quo velit 15. animos 197. judicum mentes 208. judicem leviter 279. ad dignitatem 284. ad liberandam patriam 373. quæ ſenſus impellunt voluptate 353. impulſio ad hilaritatem (fig.) 412.
Imperaram domi 140.
Imperator bonus ac fortis 209. ornatus à ſenatu 213. imperatoriis manubiis ornare roſtra 307.
Impertire alicui ſuavitatis ſuæ aliquid 133.
Impetus populi 218. animorum impellere, reflectere 274. impetus in eadem verba 412.
Implicatus 328.
Imploratio deorum, hominum etc. 214.
Impolitum genus hominum 185.
Imponere onus alicui 10, 62, 96. legem 122. nomen 134.
Importare publicis rebus adjumenta, detrimenta 18.
Importunitatem evellere ex mentibus 107.
Impreſſi in oratore motus 211. impreſſa à ſenſu 295. impreſſiones 400.
Improbare vitam alicujus 206.
Improbitas ſceleri juncta 235.
Improviſum quiddam (fig.) 413.
Imprudente me, et invito 44.
Impudentiæ ludus 351. condemnare aliquem 77. nomen effugere 57. impudentiam corroborare 351.
Impunita libertas 105. impune licet 113, 398.
In diem vivere 200. in hereditatem lege agere 80. in liberûm loco eſſe 216. in primis 243, 270.
Inambulare in porticu 132.
Inanis verborum 18.
Incendere judicem 210. incenſus ſtudio alicujus 45. ſtudio diſcendi 127. incendium oratione concitare 214. reſtinguere 216. tradere alicui 217.
Incertus ſuarum rerum 93.
Inchoata, ac rudia 3.
Incidere deliberationem 285.
Incidere in verſum, etc. 398. aliquo ſtudio, et imitatione 167.

167. incidi in philoſophos veſtros 152. incidit locus in dicendo 29. incidens crebrò vox 418.
Incitare aliquem ad ſtudium et laborem 124. mentes 73. ingenium 193. currentem 208. celeritatem eloquendi 42. celeritatem linguæ 67. incitatur ratio vivendi 423. populum incitatum mitigare 94. incitatio gravitatis 419. languentis populi 142.
Inclinantem erigere, aut ſtantem inclinare 209. inclinato reſiqua incumbat oratio 279. inclinato in pomeridianum tempus die 311. inclinatione voluntatis propendere in aliquem 183.
Includere verba verſu 400. incluſa commentatio 70.
Incolumis inter hoſtium tela verſari 94.
Incomta ars 109.
Inconcinnus in aliquo genere 134.
Inconditum aliquid 91. inconditè fundere quantum poteſt 393.
Increbruiſſet hoc apud eos 38.
Increpare fugam alicujus 216. increpuit diſcus 136.
Incudem eandem, diem noctemque tundere 199.
Inculcare ſe auribus 135.
Incumbere in ſtudium 17. incumbit oratio inclinato 279.
Incunabula doctrinæ 11.
Incurrere in eadem veſtigia 194. in aliquid caſu 205. incurrunt tempora et perſonæ 118. pedes in orationem 398.
Incurveſcere baccarum ubertate 380.
Incuſatio cum amplificatione 358.
Incutitur timor 220.
Indicere bellum philoſophiæ 196.
Indices librorum 152.
Indigere artis, laboris 70. indigem liberûm 212.
Indignitas hominis 187.
Indiſerta prudentia 375.
Indotata ars 109.
Inducere aliquid in mores 181. inductus alterius ſtudio 97. inductio erroris (fig.) 412. ficta perſonarum *ibid.*
Inermes et nudi 371.
Inertiæ vituperatio 173. condemnare aliquem 77.
Ineſſe in 74.
Infans puer 199. infantia 375, 407.
Inferre ſermonem de 14. miſericordiam, invidiam, iracundiam 223. inferenda contrariis commotionibus 224.
Infimi homines 92.
Infinitus forenſium rerum labor 2. infinita vis artium 6.
Infirmare teſtes, tabulas, quæſtiones 180.
Infitiator 75.
Infixa in ſenſibus communibus 406.
Inflammare animum judicis 207. animi motus 31. populum in improbos 94. inflammati amore in patriam 91. inflammatio animorum 213.
Inflare aliquem ſonum 423. inflata verba 323.
Inflexa vox ad miſerabilem ſonum 212. inflexio laterum 420.
Infligere aliquid in alterum 245.
Influere in ſenſus audientium 349. ex illa lenitate ad hanc vim,

vim, influat aliquid oportet 222. animi aliquid influendum eſt illi lenitati 222.
Informatio ſententiæ 296.
Infrequentes cauſæ 278.
Infringere tribunatum alicujus 12.
Infucata vitia 356.
Infulæ 344.
Infundere in aures 294. infuſum animo 270.
Ingenium ſubactum 184. firmum 419. peracre 425. excellens et ſingulare 269. immortalitate dignum 302. ſcientia nudatum 77. ingenii celeritas 232. vis 77, 270. præſidium 94. ingenii laude florere 306. ingenioſus homo 346, 393. videtur ingenioſi 244.
Ingenuæ doctrinæ 368.
Ingredi ad aliquid 44, 96. aliquo 376. iter 418. adſcenſu 124. in ſtadium 66. in rationem 223.
Inhærere in rei natura 199. in cauſſarum nervis 358.
Inhorreſcit mare 382.
Inhumanus 300. inhumanitas 47.
Innocentiam liberare pœna 94.
Innumerabiles formæ figuræque dicendi 320.
Innuptæ nuptiæ 420.
Inopportunum tempus 135.
Inops humanitatis 144.
Inſcientia 95, 375. dicendi 109. inſcitia 47.
Inſcribere libros 29. in animo 293. inſcripti libri de 152, 225.
Inſequor, ut erudiam 131.
Inſerere in os 199. inſeri ab arte 55.
Inſerere ſurculos 259.
Inſervire artibus 7.
Inſignia verborum ſententiarumque 143. inſignitè atque aſperè vituperare 291.
Inſinuare ſuppliciter alicui 42. penitus in cauſſarum 193.
Inſiſtere imperii jugo 387. munus aliquod 394. veſtigiis 319. inſiſtit interius oratio 403.
Inſolens alicujus rei 96. in re nota 296, inſolentem eſſe in pecunia 288. inſolentia diſputationis 47. peregrina vocis 325. verborum 327.
Inſtituere leges 29. civitates 17, 40. opus 73. artem 86, tutorem filiorum orbitati 106. conſilium 199. ſermonem de aliquo 268. et erudire aliquos 320. aliquem artibus 373. rudem ad dicendum 198. inſtitutus liberaliter 199, 367. heres 189. inſtitutio puerilis 126. inſtitutione formari 320.
Inſtruere ſe domeſticis copiis 144. aliquem ad liberandam patriam 373. inſtructus in jure civili 117. ingenuis artibus 35. voce, actione, lepore quodam 99. actione 415. inſtructa plurimis rebus oratio 349. literis eloquentia 372. ſententiis principia 275. rhetorum præceptis hiſtoria 153. inſtructiſſimus à natura ad dicendum 318. inſtruenda propriis præceptis 148. inſtructu comitata 314.
Inſtrumentum oratoris 74, 300. forenſe, etc. 349. cauſſarum, etc. 192.
Inſulſitas ridetur 225.
Integer quietuſque judex 209. integræ ſententiæ 210. integra eſſe 309.

Inte-

Integumenta 71. diſſimulationis 292.
Intelligentia communis 117. intelligendi prudentia 42. intelligi non poteſt corpus ſine loco 296.
Intendere aliquid 42. aliquo 62, 205. litem alicui 21. digitum ad fontes 95.
Intentus, cura et cogitatione 193.
Intercedere rogationi 214. interceſſerat annus 197.
Interclusio animæ 397.
Interdictum eſt à natura, etc. 100. interdicto contendere cum 20.
Intereſſe ſermoni 309. intereſſe inter 198.
Interfectus ſuapte manu 307.
Intermiſſa ab uſu quotidiani ſermonis 379. intermiſſio 422.
Interpellare 402. odioſe 249. interpellatio 412. interpellatione impedire curſum orationis 144.
Interpretatio nominis 246. verborum 87.
Interpuncta ſermonibus narratio 181. interpunctæ clauſulæ 392. interpuncta verborum 397.
Interruptum 413.
Interſpiratio 392, 408.
Intervalla 87. intervallis diſtingui 401.
Intervenire alicui 132.
Inteſtatò mori 85.
Intexere aliquid in cauſſa 156.
Intolerantiùs ſe jactare 221.
Intrare in ſenſum, mentem 176.
Intueri aliquem tota mente, omni animo 167. intuendi non ſolùm oratores, ſed etiam actores 70.
Invehi in cauſſam alicujus 12. in aliquem 272, 303.
Invenire verum 196. inventa philoſophorum 49. majorum 116.
Inventrices omnium doctrinarum Athenæ 7.
Inverſio verborum 249.
Invidetur præſtanti florentique fortunæ 221.
Invidiam habere ex aliqua re 262. comprimere, excitare 220. invidia premi 106. ardens ſenatus 306. invidiæ flamma 308. invidioſa faciunt invidioſiora 272.
Invitare aliquem ad 398.
Invocare aliquem advocatum ad 214.
Involare in alienam poſſeſſionem 366.
Involucra 71.
Inurbanus 300.
Inuſti in oratore motus 210.
Iota litera 325.
Iracundiam excitare, ſedare 220.
Ironia diſſimulantiaque 256.
Irrauſerit 122.
Irrepere in hominum mentes 411.
Irretitus diſputationum laqueis 21.
Irruere in alienas poſſeſſiones 20. in alienum locum 387, ne quo irruas 271.
Irrumpere in patrimonium alienum 359. in domum 389.
Iter antiquitatis 121.
Iteratus ager 185. iteratio 410.
Judex integer et quietus 209. judicis cognitio, perturbatio 223. judicem allicere, incitare, attentum et docilem facere, impellere leviter 279. docere, commovere 224. inflammare, mitigare 283. inclinantem erigere, ſtantem

inclinare, adverſantem et repugnantem capere 209. judicum animos pertractare 208. afficere 217. mentes permovere 208, 283. impellere 208. ad noſtram utilitatem vocare 283. judices commovere 210. efficere benevolos,* beneque exiſtimantes 278. abalienare 272. in judices invehi *ibid.* apud judices dolorem, miſericordiam, etc. excitare dicendo 210.
Judicare veritate, præſcripto etc. 204. judicatum ducere 245. judicatum eſſe 261, 303.
Judicium deorum immortalium 291. animi, aurium 356. tradere alicui 217. in poſſeſſione judicii conſiſtere 216.
Jugum ſapientium 337. jugo imperii inſiſtere 387.
Jungere aliquam nuptiis 420. junctio verborum 404.
Jure ſuo aliquid dicere 93. ſumere, vindicare 20. juris perpetui quæſtio 189. juris eundem eſſe conſultum, qui eſſet orator 110.
Juſta ſcientia repleri 88.
Juſtitia confecit 389.

L.

Labor inanis 127. laborem mitigare 309. conſumere in aliqua re 110. labore parvulo 203.
Lacinia obtinere aliquid 361.
Læſio 412.
Lætæ ſegetes 381. lætum verborum genus 38.
Lævis verborum concurſus 391. lævitas 354.
Lamentatio 280.
Languentem commovere 208. excitare 94.
Lapidatio 214.
Laquei diſputationum, et interrogationum 21.
Largifluus imber, 382.
Largiri aliquid inertiæ ſuæ 34.
Latinus orator 181. Latini ſermonis ſubtilitas et elegantia 140. in Latino ſermone, verborum ſuavitas, etc. hujus urbis maximè propria 324. Latini, magiſtri dicendi hoc biennio exſtiterunt 350. noſtri minus ſtudent literis, quàm Latini 324. verba Latina 134. Latine loqui 317, 322, 326, 328. Latinè reddere ea, quæ quis legerit Græcè 69. Latinè tradere ac perpolire aliquid 351. Latinè dicendo, etc. aſſequi poſſumus, ut ea quæ dicamus intelligantur 326. nec ſperare qui Latinè non poſſit, hunc ornatè eſſe dicturum 322.
Latitudo verborum 168. latè patet 110.
Latrare ad clepſydram 373.
Lauta ſupellex 74. lautos accumbere 13.
Laxare modos 120. animos curamque à contentione 425.
Leguleius 110.
Lenitas vocis 206.
Lepos facetiarum 71. in jocando 14. habitat in labris 373.
Levare laborem 137. mœrorem conſolando 143. aliquem errore 298. labore 292. ignominia 255.
Lex annalis 249. mancipii 82. in duodecim tabulis 75. lege agere *ibid.* cum aliquo 20.

legum habenæ 387. fontes et capita 90. leges inſtituere 29. jubere, vetare 31. ſcribere 40. leges venalium vendendorum 116.
Lexeis lepidè compoſitæ 391.
Liber *pro* vino 388.
Liber temporis 330. liberiora poëtarum licentiæ quàm noſtræ 379.
Liberalis parens 181. liberale hoſpitium 234. liberales doctrinæ 368. liberaliter inſtitutus 199, 367.
Liberare periculis 15. liberatus admiratione 298.
Libertas mea libidinem tuam refutabit 304. libertatem impunitam tenere 105.
Libidinis ſcopulus 195. libidines totum diſſipaverunt 229. libidines habere domitas 90.
Libra, et tabulæ 106. quod per (æs et) libram agitur 383.
Librariorum notæ 392.
Libri rhetorici 29, 131. pontificum 89. inſcripti de 152, 229. referti de 40. librorum indices 152. libellus duodecim tabularum 90. libellorum munus 365.
Licet rogare, modò breviter 239.
Limare de aliquo 321. limat aliquid 54, 403. limatus oratione 83.
Lineamenta in Geometria 87.
Linguam acuere et procudere 365. linguæ mobilitas 59. gravitas 323. ſolutio 54. Græcæ ſubtilitas et elegantia 140. ejuſdem ſocietate conjungi 421. lingua hæſitare 54. alia lingua loqui 152. natus in alia lingua 369.
Liquidum ſermonis genus 197.
Litem alicui intendere 21. perdere 75. ordinare 145. ſuam facere 272.
Literatus homo 324. literatè dicta 243.
Literis mandare 130, 149. cuſtodire 130.
Litigioſi homines 121.
Locuples oratio 400. in dicendo 37. locupletare dote 109.
Locus quietis pleniſſimus 2. oratorius 243. corpus ſine loco intelligi non poteſt 296. locorum varietate diſtinguere hiſtoriam 149.
Loquax ſtultitia 375. in argumentis judicandis 197. loquacitas quotidiana 50. perennis et profluens 401. loquacitatem vultu ipſo aſpectuque conterrere 99.
Loqui alia lingua 152. non tam bene, quàm ſuaviter 324. arbitratu ſuo de re aliqua 48. Græcè 127. Latinè 317, 323, 326, 328. æquabiliter 325. rhetorico more 62.
Lubricus locus 182.
Luctari cum aliquo 35.
Luctus filii, *i. e. patris pro filio* 212. luctus ficti heroum 213. luctuoſum 222. alicui 306.
Ludere aliquem 209. cauſſam diſputationemque 227. in aliquem 391. pila 35, 100, 244. ſcriptis 100. luduntur ea facillimè, quæ etc. 236. ludi irriſione 37. luſio 35.
Ludibunda doctè et delicatè 420.
Ludicra armorum ars 164. ludicra exercitatione prædiſcere aliquid 66.
Ludus in otio 331. impudentiæ 351. ſummorum artificum

cum et magiſtrorum 320. ad ludum deſcendere 137. ludus eſt non hebeti homini 158. cujus è ludo meri principes exierunt 169. ludi Romani 12. ſcenici 303. ludorum epulare ſacrificium 340. quinquennalis celebritas 369. ludos facere 29.
Lumen tranſlatum 384. radiatum 385. augendi 412. afferre orationi 384, 387. adhibere rebus 327. lumina domus 82. verborum et ſententiarum 409. dicendi 180. luminum jura 78.
Luſtrum condere 85, 255.
Lux veritatis, hiſtoria 143. lucem ingenii et conſilii ſui porrigere alicui 86. in lucem veritatis proferre aliquid 70.
Luxuries in herbis 171, 381. irrupit in domum 389.

M.

Machinari aliquid ad voluptatem 393. machinatio 158.
Magiſter bonus et eruditus 214. germanus artis cujuſdam 198. linguæ, animi, virtutis 373. dicendi, ſtilus 67, 122. Samnitium 347. magiſtri dicendi 350. qui rhetorici vocantur 28. magiſtrorum præcepta 8. copia 8. magiſtra vitæ, hiſtoria 143.
Magnificentiùs augere et ornare aliquid 44.
Majeſtatem minuere 175, 176, 199, 417.
Mali aliquid facere dicendo 269, 273. mali nihil facere in cauſſa 269. malè audire 258, 272.
Malui compilari, quàm venire 255.
Mancipii lex 82. mancipiorum jura 78.
Mandare res literis 149. ſermonem literis 130. ſermonem libro 302. mandata exponere 148.
Manere in priſtina communione 339.
Manſa 199.
Manubiæ imperatoriæ 307.
Manus arguta in geſtu 420. manum conſerere ex jure 20. in manus hominum pervenire 44.
Martem belli eſſe communem 388.
Mater avaritiæ, luxuries 201.
Materia ſcientiæ 6. materies orationis 192. oratori ſubjecta 178. ridiculorum 236. ad jocandum *ibid.*
Matertera 127.
Mathematica 31. res mathematicæ 154. mathematici 22.
Maturitatem aſſequi 166. maturrimè omnium 340.
Mediocritas in dicendo 55. exercitationis et conſuetudinis meæ 269. motus mei 319. mediocris eloquentia 62. res arte mediocris 140.
Mederi alicui 208.
Medicus 32, 143. medicinæ facultas 32.
Meditari forum, etc. 16. ea quæ agenda ſunt in foro 66. meditatum nobis 179.
Medius fidius 257.
Membrum cohærens cum omni corpore 269.
Memet mei pœnitet 318.
Memor homo 405. memores oratores 188.
Memoria juriſconſultorum 59. verborum 296. rerum 296. theſaurus rerum omnium 9.

memoria eorum obſcurata eſt, et evanuit 170. memoriæ ars 292. fructus, utilitas 293. veteris recordatio 3. memoriæ mandare 162. prodere 309. lumen afferre 293. memoriam exercere 70. alicujus vivam tenere, immortalem reddere 130. commovere 135. opprimere 297. memoria proditum eſſe 84. tenere 19, 126, 268, 293. cuſtodire 59. ſepire 64. vigere 294. repetere aliquid 1. memoria dignum 45, 153. memoria ſingulari 425. memoria teſte 130. in memoria inſidere 181. de alicujus memoria commemorare 341. poſteritatis immortalem memoriam augere 284. memoriæ publicæ retinendæ cauſſa 149. ut memoriæ proditum eſt 123. ad memoriam 122. ad memoriæ diuturnitatem ſtabile 59. nullius memoria me refellente 130.

Mendaciunculis adſpergere narrationem 237.

Mendicum inſtrumentum 349.

Mens communis 363. mentis oculi 385. mente omni verſari in aliqua re 208. mentes pertractare 103. deguſtare 104. movere 41, 157. permovere, impellere 208. excitare 9, 163. incitare 28, 73. reprimere 73. ſedare 9.

Mentiri apud aliquem 210.

Mentum intorquere in dicendo 254.

Merces periculi 221. mercedula adductus 92.

Mereri ſtipendia 247.

Meri principes 169.

Meridianum tempus 310.

Metiri orationem intervallis 400. rerum fructum utilitate 284. omnia voluptate 333.

Metu fractus et debilitatus 57. exalbeſcere 419.

Militarem rem diſcere 61.

Mimi ethologi 237. mimis perappoſita 257. mimicus jocus 236, 257.

Minaciter terrere aliquem 42.

Miniſtratorem petere 272.

Miniſtrum ſe præbere alicui 92. miniſtri in cauſſis juriſperiti 119. miniſtræ oratoris, artes, etc. 36.

Minitari vitæ cruciatum 419.

Minuere majeſtatem 175, 176, 199, 217. auctoritatem ſuam 195. poteſtatem conſularem 215.

Minutus animus *pro* parvo 390. minuti pedes 398.

Mirum, ni cantem 259.

Miſcere animorum motus 102. omnia odio, invidia, etc. 218. majus malum 419.

Miſeranda oratio 259. miſerabilis oratio 214. miſeratio 214, 359.

Miſericordiam concitare 105. movere 259. commovere 213. miſericordia captus *ib.*

Mitigare triſtitiam et ſeveritatem 235. populum in bonos incitatum 94. mitigantur labores gloria compenſati 309.

Mobilitas linguæ 11.

Moderari actionem motu corporis, etc. 9. moderandus ad tempus, ad cauſſam 158. moderata unguenta 354. ſtudia 196. moderatio perfecti oratoris 16. moderatione numerorum et pedum adſtrictus 120.

Modicis regionibus circumſcripta 155.
Modificata orationis membra 401.
Modus verborum et ſententiarum 392. mollitudinis et lævitatis in tactu 354. modos tibicinis tardiores facere 120. laxare, mutare *ibid.*
Mœrorem levare conſolando 143.
Moleſti intervenimus 132. moleſtiarum moles 2.
Moliri amorem, etc. in judicum animis 219.
Molliora dicendi genera 170. mollire tranſlationem præpoſito verbo 386. mollitur mare 388. mollitudo humanitatis 384.
Momento quodam diſpenſare inventa 64.
Monita uſus noſtri 203.
Monumenta temporum, etc. 149. rerum geſtarum 93.
Morem alicui gerere 50, 298, 300. more majorum 216. Ariſtotelio 343. rhetorico 61. mores conformare 40. bene morata civitas *ibid.* bene morati viri 207.
Mors beata, donata 307. nefaria *ibid.* mortis opportunitas 308. atrocitas *ibid.* mortem obire 364. morte exſtingui 302. mortuus rapitur 262.
Motus animi celeres 53. motus animi miſcere, agitare, concitare 102. conficere 279. accendere 53. inflammare, extinguere 31. motus impreſſi in oratore, inuſti 210. motus ſiderum 87. motus oratorius 118.
Movere miſericordiam 259. fletum populo 106. riſum 225, 243, 245, 265. admirationem 244. ſenſum leviter voluptate 355. aliquem tribu 256. moveri cum venuſtate 408.
Mulſum frigidum bibere 261.
Multare hominum vitia damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exſiliis, morte, 90.
Multifariam defoſſum 202.
Multus in aliqua re 134, 296. multi' modis circumventus ſum morbo, etc. 419. operam ſuam multam exiſtimari volunt 173. multitudo litium 56.
Munionem citare 119.
Munire viam ad audiendum 218. munitio 278.
Munus oratoris 124, 153. artium 144. libellorum 365. munus præſtare 144. inſiſtere 394. munera naturæ 54. reipublicæ 93.
Murmur maris 384.
Muſica (ſing.) 101, 368, 370. muſicæ 6, 87, 342. res muſicæ 154. muſicus 98. muſici 22, 293. muſicorum norma 403.
Mutare modos 120. mutari lumina putabat 82.
Mutuari aliquid ab 29. mutuationes 381.
Myſteria Athenis 341. dicendi 96.

N.

Narrare rem breviter 280. pervariè jucundéque *ibid.* verbis uſitatis 281. interruptè *ibid.* narratio jucunda, ad perſuadendum accommodata 280. aperta, perſpicua, diſtincta perſonis, interpuncta ſermonibus 281. orationis

nis reliquæ fons 282. narrationis virtus 280. unus eſt in cauſſa locus 281. narrator rerum 149.
Naſcitur utilitas ex laude 284. natus in literis 369. in alia lingua, ac moribus *ib.* ad dicendum 47. malo genere 263.
Natura corporis 208. rerum 9, 187, 277, 352. domina eſt 240. boni alicujus princeps 294. naturæ obſcuritas *pro* phyſica 34. dona 53. munera 54. præſidia 19. impedimenta 123. propria 65. voluptas 355. vis 405. naturam movere, delectare 406. natura fieri, ut 152. duci, proficere 167. jus eſt inter homines 362. uſuque callidus 103. inhærere in natura rei 199. ars à natura profecta 406. vis à natura data 421. nihil à natura denegatum alicui 183. naturis differre 169. irridendis, indicandis 264. eſt in naturis rerum 315. vis et natura alicujus rei 90, 199. argumenta criminum et defenſionis ad naturam univerſam revocare 186. natura ridetur 259. naturæ ridentur ipſæ 243. natura nulla eſt, quæ 314. fabricata eſt hoc 395. lenioribus principiis prætexuit etc. 277. res habet naturam ambigendi 361.
Naturale 55, 421. naturalis nota cujuſque rei 363.
Navalium opus 32.
Navare operam 139.
Navem gubernare 78. naviculam duorum ſcalmorum in portu evertere 79.
Neceſſitas fabricata eſt ædium faſtigia 396.
Nefarius prædo 303. nefaria mors 307. nefarium crimen 215. ſcelus 306.
Neptunus *pro* mari 388.
Nervi cauſſarum 358. forenſes 343. in dicendo 168.
Nexorum jura 78.
Nidos fingere et conſtruere 137. nidulus 91.
Nigror noctis et nimbûm 382.
Nihil admodum 130. nihil ad hoc tempus 128. nihil ad Perſium 138. nihil addo 245. nihil tam ſimile 254. nihil eſt, quo 255. nihil iſtorum 264. pro nihilo putare 289. nihil deeſt iſti, neque à natura, neque à doctrina 425.
Nimiùm diligentes 257.
Niſi ſi 235, 244.
Niti prudentia, etc. 99. mendacio 141. exemplorum copia 43.
Nocere cauſſæ 282. ei, pro quo quis diceret 269.
Nomen eloquentiæ relinquere 129.
Non nimis 231. non optima 54. non optimè, non peſſimè 165.
Norma juris 205. rhythmicorum, et muſicorum 403.
Notæ locorum 202. argumentorum 203.
Notare aliquem 257, 291. aliquid in audiendo 405. orationem tanquam ſtellis quibuſdam 390. notari nota re 247. notata animo 184. notatæ res 294. temporibus et perſonis 155. notatio converſa, immutata caſibus, traducta ex parte ad genus 296.
Novare verba 380. novatum verbum 379. novatus ager 185.

Novitas 390. res novitate primæ 291.
Nox te nobis expolivit, hominemque reddidit 144.
Nuces legere 253. ſi nucem fregiſſet 254. nuculam facere 244.
Nudatum ſcientia juris ingenium 77.
Nudi et inermes veniunt ad 371.
Nugatorium exordium 275.
Nullus: ut ſine his ſtudiis vitam nullam eſſe ducamus 136.
Numerus adſtrictus, ſolutus 393, 394. procerior 400. numerum conficere in oratione 329. ad certum numerum paucitatemque revocare 87. numero in aliquo eſſe 319. non ſolùm numero, ſed etiam paucitate 192. numeris adſtringere 392. adſtrictè numeroſa oratio 400. numeris adſtringere 392. adſtrictè numeroſa oratio 400. remiſſiùs numeroſa *ib.* numeroſè cadere 393.
Nuncupari 380.
Nuntia vetuſtatis, hiſtoria 143. nuntium remittere uxori 85, 111.
Nutus *pro* pondere 395.

O.

Obcœcat orationem narratio obſcura 281.
Obductum uno preſſu ac ſono 420.
Obeſſe ei, quem defenderet 269. ei, pro quo diceret 268.
Objicere tempus fluctibus 2.
Obire judicia 77. fundos ſuos 117. mortem 364. obitus ſiderum 87.
Objurgatio (fig.) 412.
Oblectare animos 197. oblectatio 56, 142.
Oblivionis ars 292.
Obmuteſcere 139.
Obruere malum bono ornando, etc. 266. obrui ambitione, et foro 44. in ipſo curſu 306. obruit id, in quo offenditur, illa etiam, quæ laudanda ſunt 55. obruit illum riſus 263.
Obſcœnitas 238, 243.
Obſcura ſcientia 30. narratio 281. opinio exigui temporis 43. obſcurum eſſe in re narranda 281. obſcuriùs dictum *ibid.* dicere *ibid.*
Obſcurare literas negligentiùs 323. obſcurata eſt eorum memoria 170. obſcuritatem rebus afferre 280, 327.
Obſecratio (fig.) 412.
Obſequi ſuis ſtudiis 3. ſtudio alterius rectiſſimo, etc. 47. voluntati 96. obſequi iſtis ſtudeo 50.
Obſignare tabellas 79.
Obſolere 372. obſoleta oratio 320, 353. obſoleto horridoque tenemur in antiquis tabulis 353.
Obſtrepere ſibi in dicendo 327.
Obſtringere civitatem religione 255.
Obtinere nomen ſuum 144. potentiam 86. obtinuit Xenocrates Academiæ nomen 333. obtinet oratio reliqua curſum parem 68. obtinebant Academiam 24.
Obtundere vocem in dicendo 261. obtundi ingenia nolui 351.
Obtutus oculorum in cogitando 311.

Occœcat

Occœcat nigror noctis et nimbûm 382.
Occulere puncta argumentorum 204.
Occupatio urbis ac vitæ 10. juris civilis perdiſcendi 119. ante occupatio (fig.) 412. occupatiſſima civitas 369.
Occurrere exſpectationi alicujus 275. occurrit animo 174. occurret omne id quod erit in re 192.
Oculi indices animi 420. oculorum obtutus in cogitando 311. dominatus 420. moderatio, intentio, remiſſio, conjectus, hilaritas 421. oculorum commendatione animis tradi 295.
Odium creare, incitare, in alios ſtruere, à nobis ac noſtris demovere 220. excitare 210. odio flagrare 211. premi 106. odioſæ res 235. odioſiora 328.
Odor urbanitatis 384. odorari quid ſentiat aliquis 209.
Offendere ad ſcopulum, etc. 387. offendere aliquid in 60. ne quid offendas 271. offendi in aliqua re 56, 122, 324, 355, 406. offenſio negligentiæ, perfidiæ in aliqua re 173. non diſſimilis invidiæ aut odii 220.
Officium oratoris 124; 291. officia oratoris 125. oratorum 154. de officio oratoris diſputare 38.
Officina rhetoris 151.
Olere peregrinum 325. ceram, crocum 354. olens malè 241.
Omnimodis diſputare 42.
Omnino haud placet 196.
Onerare pectus rerum copia 365.
Onus imponere alicui 10, 62, 96. onus et munus magnum quoddam eſt 55.
Opacare locum 14.
Opem amicis porrigere, etc. 86.
Operam ſuam multam exiſtimare 173. navare 139. perdere 110. conſumere in aliqua re *ibid.* opera dedita 43, 405. operis ſubſicivis 299.
Operarius orator 38, 124.
Opinabar 380.
Opinio magna nobis fuit 126. exigui temporis aut falſa, aut certè obſcura 43. opinionem tollere 130. minuere 221. opinione major 73, 173. ex opinione communi dicere 44.
Oppidò *pro* valde 247.
Opportunitas mortis 308.
Opprimere memoriam 297: flammam in ore ardente 227. oppreſſi opinionibus 314. ruina 293.
Oppugnare rem in diſputationibus 198. oppugnationes oppidorum 97.
Optabilius 270, 284. optatio 412.
Optimi cujuſque laude duci 364.
Opus eſt *pro* commodum 145. ſedes opus eſt his formis, etc. 295. opus eſſe oratori geſtum et venuſtatem 118.
Oraculum civitatis 93.
Oratio compoſita, ornata, artificio quodam et expolitione diſtincta 27. ſpinoſa, exilis, longéque à noſtris ſenſibus abhorrens 39. ſubita, fortuita 67. commodè ſcripta, diſerta, oratoria, fortis, virilis 108. moderata 142. placida,

placida, ſummiſſa, lenis 207. miſerabilis, irridenda 214. temperata 222. multa, varia, copioſa 224. miſeranda 259. confuſa, perturbata 327. gravis, ſuavis, erudita, liberalis, admirabilis, polita, etc. 352. inculta, vulgaris, obſoleta 353. concinna, diſtincta, feſtiva, etc. 355. civilis 360. altè repetita 349. juncta, cohærens, æquabiliter fluens 392. tenera, flexibilis, etc. 394. facta, ſoluta, libera 400. numeroſa, locuples 400. perpetua 409. orationis materies 192. tractus lenis et æquabilis 149. color et ſuccus 352. ſeveritas 393. curſus 144. vis et incitatio, veſtigia ingreſſuſque 71. varii eventus 57. varietas 319. converſiones 401. ornamenta 65, 300. ornatus, habitus et color 408. genus fuſum, tractum, cum lenitate æquabili profluens, etc. 154. forte, vehemens, commotum in agendo, præmunitum, etc. 319. orationem ornare, illuminare 314. formare, variare, diſtinguere quibuſdam verborum ſententiarumque inſignibus 143. evolavit oratio 71.

Orator verborum 331. oratoris inſtrumentum 74. oratores pauciores, quàm poetæ boni 7. oratorius locus 243. numerus et modus 68. motus et ſtatus 118. oratoria oratio 108. laus 60. oratoriæ dictiones 256.

Orbis verborum 407.

Orbitas filiorum 106. ſenatus 303.

Ordinem temporum conſervare 288. verborum aut ſententiarum complecti 295.

Ornamenta pacis 201. ingenii 71. orationis 65, 281. dicendi 148, 181. ornamentum ſenectutis 92. ornamenti nullius expers 125. ornamentorum plena domus 72. copia 72.

Ornare roſtra manubiis imperatoris 307. ſeditiones 182. doctrinam aliquam 374. orationem 314. hiſtoriam 150. aliquid dote verborum 109. aliquid ornatu ſuo, alieno 110. dicendi luminibus 180. ornandi cauſſa laudare aliquem 287, ornandi genera 34. ornatus homo 76. naturæ muneribus 54. copia rerum 118. ſcientia, cognitione rerum 371. nomine oratoris 94. ornati homines in dicendo, et graves 20.

Ornatus orationis 408. oratoris 300. verborum 26. ornatu aliquid ſpoliare, denudare 110. ornatu aliquo comitata oratio 314. in ornatu diſpoſita inſignia et lumina. 352. ornatè loqui 65. ornatè, copioſè, variè-que dicere 180.

Ortus ſiderum 87.

Os *pro* impudentia 79. niſi acceſſit os 140.

Oſcitans ſapientia 191.

Oſtentatione uti 141. oſtentationis ingenii ſuſpicio 283.

Otium conſumere 29, 151. ſenectuti belliſſimum ſubſidium 121. otii fructus eſt, non contentio animi, ſed relaxatio 136.

Ovans adſcendit in Capitolium 213.

Pacta

P.

Pacta, conventa, etc. 173, 178.
Pæanem citare 119.
Pæan 403. duplex 398. ſuperior 399. prior 404. poſterior 399, 405.
Palæſtræ artificium 35. palæſtræ et olei 38. palæſtram diſcere 35, 345. neſcire 35. palæſtra uti 408. à palæſtra geſtus 420.
Palmam alicui deferre 231. dare 375.
Paratus naturæ vel doctrinæ præſidiis ad dicendum 19.
Parcere auribus, conſuetudini 390.
Parens artium 5.
Parere voluntati alicujus 200. ſenatui de ſalute reipub. 199.
Parere gloriam 221. novum ſibi ſtudium ludumque 331. Polydorum Hecuba partu poſtremo parit 420. partum per nos 94. parte virtute, magno labore, magnis periculis 221. quæ ab oratore pariuntur 180.
Parietes *pro* ædificiis 289. parietum jura 78.
Παρανομασία 246.
Parricida 358.
Partes facere 300. partibus meis tranſactis 133. in utramque partem diſſerere 359. dicere *ibid.* ſententiam dicere 343. in partes diſpertire 362. diſtribuere 363. deſcribere 376.
Particeps opinionis alterius 77. ſermonis 424.
Particula cœli 82. particulæ tenuiſſimæ 199.
Partiri cum aliquo 300. partita membra 364. partitæ ſententiæ 314. partitio 365.
Paſcitur pecus qua lubet 262.
Pater eloquentiæ, Iſocrates 131.
Paterfamilias 61, 71, 347.
Paterpatratus 84, 187.
Patricii 80.
Patrimonium dignitatis 303. patrimonii Syrtis, ſcopulus 385. patrimonii ſui propugnator 114.
Patrocinium æquitatis arripere 113.
Patrona civitatis, provocatio 215.
Patuli rami 14.
Paucitas eloquentium 10. non ſolùm numero, ſed etiam paucitate 192. ad certum numerum paucitatemque revocare 87.
Pavimentum 391.
Pavor expectorat mihi omnem ſapientiam 380, 419.
Pectus rerum copia onerare et complere 365.
Pecuniæ repetundæ 174.
Pedis ſupploſio 326, 420. pedem nemo ſupploſit in illo judicio 107.
Pediſſequa 110.
Pellicere ſententias ſale, etc. 114.
Per nos depulſi 2. per leges non licet 186.
Peracuta præcepta 141.
Peragrare per animos hominum 103.
Perangustè refercire aliquid in oratione 72.
Perappoſita mimis 257.
Percallere uſum rerum 192.
Percellere aliquem 19, 262.
Percipere mentibus 142. auribus 142, 295, 315. ſenſibus

bus 336. animo 59, 336. cogitatione 295. percipienda omnis antiquitas 70.
Percommodè facere 292.
Percunctatio (fig.) 410. ſervilis 280.
Percurrere multa animo, cogitatione, multa legendo 101. aliquid properans 204. percucurri 328. percurritur brevitate 281. percurſum animo habere 188. breviter percurſa de arte 95.
Percutere animum 296. percuſſio intervallorum 401. percuſſiones numerorum inſignes 398.
Perdere operam 59, 110. vocem 262. reum *ibid.*
Perdiſcere aliquid 119.
Perducere aliquem ad ſuam ſententiam 274.
Peregrinus in agendo 101. peregrina inſolentia vocis 325. peregrinum ſonare, olere *ib.* peregrina in noſtra patria 117.
Perennis loquacitas 401.
Perferens injuriarum 207.
Perficere aliquid mente, lingua 18. perfectus in omni parte humanitatis 35. perfectum ſibi opus eſſe, ſi 95. perfector dicendi, ſtilus 122.
Perfidioſus 269.
Perfugium ſenectuti celebrandæ et ornandæ 92.
Perfunctus honoribus, et reipub. muneribus 93. perfunctio honorum 306.
Pergratum facere alicui 195. pergrata, perque jucunda 95.
Pergraviter reprehendere aliquem 105.
Perit id quod obſcurius dictum eſt 281.
Peritè dicere 129.
Perlatè patet 134.
Permanare ad mentes movendas 274.
Permanere in ſententia 138.
Permiſſio (fig.) 413.
Permiſta cum laboribus et miſeriis fortuna excellens 221.
Permovere mentes 208. permoveri ſenſibus 210. in dicendi exordio 58. permotio animorum 28, 208. permotiones gignere, tollere, ſedare 364.
Perneceſſarius homo 218.
Peropportunum diverſorium 234. peropportunè mihi cecidit 133.
Peroptatò datum 135.
Perorare cauſſam 213.
Perpendere aliquid arte 379.
Perpetuare verba 397. perpetua diſputatio 133. oratio 396. feſtivitatis 226. defenſio 226. perpetui juris quæſtio 189. perpetuitas ſermonis 226. verborum 403.
Perpolire aliquod opus 149, 180. perpolitus præceptis artium 217. omnibus iis artibus quæ ſunt libero dignæ 35.
Perpugnax in diſputando 44.
Perpuſillum rogare 239.
Perquam puerile 175. perquàm breviter 217.
Perquiritur cognitio rei 362.
Perrarò 6.
Perridiculi 341.
Perſalſum 259.
Perſcitum: per mihi ſcitum videtur 256.
Perſcriptiones 117.
Perſequi veſtigia alicujus 50.
Perſona *pro* ſimulacro 296. perſonam tenere 329. ſuſcipere 76. ex perſona 212. perſonæ hominum innumera-

biles 191. perſonas ſuſtinere 174, 243. agitare 243. perſonis diſtincta narratio 281. confuſis perſonis 327. perſonatus 420.
Perſpergere orationem lepore 71.
Perſpicere aliquid per involucra et integumenta 71.
Perſtringere breviter 217.
Pertexere aliquod opus 191.
Pertimeſcere dicendi difficultatem, eventus orationis, expectationem hominum 57.
Pertractare mentes ſenſuſque 103. animos hominum 141, 209. pertractatio poëtarum 87. rerum publicarum 25.
Perturbari in exordienda oratione 57. perturbatus ordo 327. perturbatio judicis 223. diſciplina veteris 2. perturbatione animi regi 204.
Pervagatæ res 73. pervagata opera 402. præceptis pervagata 183.
Pervariè narrare aliquid 280.
Pervellere aliquid 125.
Pervenire in manus hominum 44. ad ſcientiam 141. ad ſummos oratores 165.
Perverſè dicere 67.
Pervertere ſpem, conſilia morte 306.
Perveſtigare quod quæras 192. perveſtigatio ſcientiæ 6.
Pervolvatur animus in locis 193.
Pervolutare ſcriptores 70.
Pervulgare artem 86. pervulgata res 296.
Pes in navi 383. ante pedes poſita 384.
Peſtiferi cives 107.
Peſtis communis 2.
Petere ſubſidium ex 107. honorem virtuti præmium 356. petitor 75.
Philoſophari paucis 196.
Φιλοσοφία, procreatrix et parens omnium laudatarum artium 5. philoſophia præpotens et glorioſa 89. philoſophiæ deditus 105. bellum indicere 196. mentem ad philoſophiam appellere 195. præclari et nobiles in philoſophia 24. penitus in media philoſophia retruſa atque abdita eſſe 41. exercitatio duarum philoſophiarum propria 359.
Philoſophus mollis, languidus, enervatus 105. philoſopho operam dare 348. philoſophi politici 359. illius ætatis nobiliſſimi 195. philoſophorum ſcholæ 29. greges 21. familiæ *ibid.* diſſentientes inter ſe, etc. 329. philoſophorum more 107.
Phyſica 31. phyſicus 26. phyſici 20. φυσικοὶ 100.
Picturæ ars ratioque 315. pictura uti 35.
Pigmenta 20.
Pignora auferre, cædere, concidere 304.
Pila ludere 35, 100, 244. ad pilam ſe conferre 331.
Piſtrinum: in piſtrinum detrudi et compingi 24. in piſtrino vivendum 191.
Planè et dilucidè loqui 65. dicere 281.
Platanus Craſſi, diffuſa patulis ramis 14.
Plebiſcita 215.
Plena omnia conſiliorum 18. actio plena veritatis, etc. 159. plenior in dicendo 310. plenum quiddam et ſonans 379.
Poëma facere 101.

Pœna

Pœna temeritatis 308. pœnæ æſtimatio 108. pœna judiciorum liberare innocentiam 94.
Poëſis concinna, diſtincta, ornata, feſtiva, etc. 355.
Poëtarum copia 6. pertractatio 87.
Poëtica 393. poëticus numerus et modus 68. poëtica facultas 34. poëticum (*ſ.* pervetuſtum) verbum 379.
Pol 259.
Polire orationem 32. aliquid oratione exercitata 343. politus homo 235. humanitate 195. politius aliquid 4. politiſſima doctrina 371.
Politici philoſophi 359.
Polliceri aliquid alicui 190.
Pomeridianum tempus 311. pomeridiana ſeſſio 365.
Pompam in dicendo adhibere 267. in pompa illuſtris 169.
Pondus imaginum 297. verborum 158.
Ponere (*pro* deponere) vitia 326. ponere omne ſtudium in 30. ſubſidium in 121. quæſtiunculam alicui 48. cauſſam 179, 282. præcepta 156. aliquid in percunctando 127. tempus in 310. exempla ex 201. aliquid alicui in fraude capitali, etc. 215. aliquid in orationis laude 401. eloquentiam in quodam ingenii et exercitationis genere 4. in re poſitum, atque natura 44. in re poſitæ 178.
Pontifex maximus 149, 307, 371. pontificum libri 89. pontificium jus 372.
Popularis trutina 197. lapſus 286. laus 364.
Porrigere alicui lucem ingenii et conſilii ſui 86.
Portenti ſimile 269.
Portuoſum mare 337.
Poſſeſſor 262.
Poſteritatis memoria immortalis 284. poſteritati oſtenditur.ea ratio vivendi, aut 423.
Poſthumus filius 83, 189.
Poſtliminium 84, 85, 187.
Poſtremum lumen rapere oculis 385.
Poſtulatus de ambitu 258.
Poteſtas moderandi et regendi 105.
Præbere ſe miniſtrum alicui in aliqua re 92.
Præcidere dubitationem alicui 140. præciſio (fig.) 409.
Præcipere de aliqua re 61, 160. aliquid alicui 171. præcepta agendi et loquendi 375. communia et contrita 63. quæ in artibus rhetorum reperiuntur 154. præcepta dare de 160.
Præcipites caſus 309. præcipitans ſol me hæc præcipitem evolvere coegit 414. præcipitans annis 401.
Præco actionum 110. præconium domeſticum 166.
Præcurrere alicui 425. ætatem ſtudio et diligentia 184.
Prædicare, *pro* nominare 98. aliquid de aliquo 127.
Prædiolum parvum et litigioſum 359.
Prædiſcere ea quæ agenda ſunt 66.
Præditi ſummis ingeniis homines 4.
Præeſſe multis 20. alicui ſcientiæ 86, 92. ſtudio 110. præfuit Athenis annos quadraginta et urbanis et bellicis rebus 373.
Præfidens ſibi 385.

Præmium

Præmium virtuti petere 356. præmiis decorari 108.
Præmunitum genus orationis 319. præmunitio orationis 272. ad id, quod aggrediare (fig.) 411.
Præpoſitus muneri 145.
Præpoſtera tempora 327.
Præpotens philoſophia 89.
Præſcriptæ auctoritates 305. quoties præſcribitur 119.
Præſentem in rem venire 117.
Præſidium ingenii 94. clientibus 86. præſidia naturæ, doctrinæ 19. præſidia ſua dimittere 272. confirmare 273. quid petam præſidî 356, 400.
Præſtare ætati ſuæ 425. omnibus gloria 306. culpam 52. incommodum 82. munus ſuum 144. ingenuitatem et ruborem 238. conſilium fidemque reipub. 371. eloquentia 129. omni laude 307. literis, doctrina 372. quos præſtare nemo potuit 182. qua tibi nemo præſtitit 124. bona exiſtimatio divitiis præſtant 201. hoc uno præſtamus feris 16. præſtitit in utroque genere 371. res magnitudine præſtabiles 291.
Præterire aliquid in ſermone 131. aliquid tanquam ignotum hominem 205.
Prætermiſſa 177. prætermiſſum aut relictum 183.
Prætervolare ſenſus hominum 421.
Prætexere lenioribus principiis ea, quæ aguntur acerrimè 277.
Prætor 36, 74, 260. urbanus 75.
Πραγματικοὶ 92. pragmatici 120. pragmaticum adjutorem oratori dare *ibid.*
Prava *pro* malis 122, 405. pravitas oris 168.
Precariò venire 387.
Premi invidia, odio 106. ab aliquo 262. premit aliquid cauſſam 271.
Prenſare 52.
Preſſa oratio 171. preſſus verbis 150. preſsè loqui 325. preſſus oris 324, 420.
Primas alicui concedere 193.
Primoribus labris attingere 41.
Princeps ſenatus et civitatis 214. ſermonis ordiendi 46. boni alicujus, natura 294. eloquentiæ, Græcia, 7. conſilii publici 100. Socrates 332. omnium facile 332. omnium in ſuo genere 49. quiſque in ſuo genere 316. conſilio, lingua 50. omni dignitate 11. princeps hiſtoriam ornavit Herodotus 150. meri principes 169.
Principia dicendi, accurata, acuta, inſtructa ſententiis, apta verbis, cauſſarum propria, leniora 275.
Privare ſe vita 307. privatis officiis florere 306.
Pro eo, quòd 160. pro me eſt hoc 341. pro fama fortuniſque decernere 216. pro conſule 38.
Proavus 370.
Probabilis *pro* tolerabilis 60. probabilior populo oratio 128. orator 194. probabilius eſt, quod geſtum eſſe dicas 281. probabiliora ſunt, quæ laceſſiti dicimus 232.
Probas mihi illa 37.
Probè memini 405. commemini 105.
Probitatis commendatio 58, 222.

Procedit eventus ex ſententia 58.
Procinctus: in procinctu teſtamentum facere 105.
Proclamator 94.
Procreatrix artium 5.
Procudere linguam 365.
Procuratio civitatis 99. orbis terræ 369. procurator 117.
Prodere aliquid memoriæ 123, 309. caput alicujus 307. proditum memoria 84. proditor 358.
Prodeſſe ſtudio alicujus 198.
Proferre in medium 175. ſigna facilitatis, etc. 206. artem aliquam 270. in lucem veritatis 70.
Proficere natura 167. lepore et facetiis 226.
Profiteri magna 111. ſe aliquid poſſe 129. profeſſio dicendi 10.
Profligare rempublicam conſiliis 304.
Profluens loquacitas 401. quiddam 316. genus orationis 154. genus ſermonis 197. ex aliquo genere orationis 387.
Profundere ſeſe nimium 166. ſe univerſum 277.
Progreſſio (fig.) 413.
Prohiberi opere 331.
Proludere ſententiis 280. proluſio ante pugnam 279.
Promere aliquid ex aliqua ſcientia 30.
Promittere ad aliquem 139.
Promtus homo 39. promto ore ac vultu 86. eſſe in promtu 11.
Procemium citharœdi 279. libri referti de prooemiis, etc. 40.
Propalam collocare aliquid 71.
Propendere in aliquem inclinatione voluntatis 183.
Propinquorum injurias ulciſci 364.
Proponere præmia 9, 116. ſibi aliquem ad imitandum 169. propoſitio, quid ſis dicturus (fig.) 410.
Proportio rerum 278.
Proprium humanitatis 16. hominis 94. oratoris 21, 142, 363. judicii 223. quæſtionis et judicii 178. propria naturæ 65. civitatis et imperii 93. cauſſarum principia 275.
Propugnator patrimonii ſui 114.
Proſeminatæ familiæ 333.
Proſtrata virtus, maximè luctuoſa 222.
Proverbia 247.
Provocare improbos 16. provocatus reſpondit 232. provocatio, patrona civitatis, vindex libertatis 215.
Prudentia naturalis 185. præſtans et eximia, vulgaris et communis 270. juris publici 121. intelligendi 42. dicendi 131. prudentiæ arma 77. prudentiam noſtrorum hominum Græcis anteferre 28. prudentia niti 99. præſtare aliis 91.
Pudore à dicendo refugere 131.
Puerorum elementa 72. à pueris 2. puerilis fucus et pigmenta 210. doctrina 322, 326. inſtitutio 126. exercitatio 176. perquam puerile 175.
Pugnare ſententiis 280. cum aliquo 145. in aliquo 227.
Pulcellus puer 249.
Pullos excludere 344.
Pulſus in exſilium 151.

Pulvinos

Pulvinos poſcere 14.
Pulvis forenſis 70.
Puncta argumentorum occulere 204.
Pupillus filius 105. ſenatus 386.
Puppis, prora, etc. in navigio 396.
Purgatio 412.
Purus ſermo 321. purè loqui 65.
Puſillus teſtis 239.
Putatio arborum et vitium 117.
Putidiùs literas exprimere 323.

Q.

Qua mente fuit in patriam 307.
Quadrare 393.
Quærere brevitatem 280. cauſſam alicujus rei 58. quæſitor 239.
Quæſtio et tractatio 348. communis 64. infinita 186. perpetui juris, et univerſi generis 189. quæſtio habita eſt 202. quæſtionem in aliquem ferre 105. In quæſtionem vocare aliquid 369. extra quæſtionem eſt 187. quæſtiones generum univerſæ 188. quæſtiones ad oratorem deferre 178. confirmare, infirmare 180. pro quæſtionibus et contra quæſtiones dicere 179. quæſtiuncula 48.
Quæſtor 229, 341. meus 214. tuus 218.
Quanti addictus 245.
Queri multa de aliquo 303. aliquid pro repub. 214.
Quibus de cauſſis 8. quibus ſciam poteroque 48: quibus nec mater nec pater 246.
Quid eſt, cur 4. quid tibi vis 255. quid tam inter ſe diſſimile 317. quid petam præſidî 356, 400. qnid huic abeſt niſi res et virtus 261.
Quieſcere in hortulis ſuis 334.
Quietem, atque otium ſequi 331.
Quinquennalis ludorum celebritas 368.
Quinqueremes 78.
Quò *pro* ut vel quòd 39, 47, 159, 179, 183, 185, etc. *pro* quia 272, etc. *pro* quare 255.
Quotidie commentari 347. quotidianus uſus 89. labor 331. ſermo 91, 133, 326, 379. victus 108. quotidiana loquacitas 50. quotidianum munus 119. quotidianæ res 350. cogitationes 68. quotidiana opera 402.
Quotuſquiſque: quotus enim quiſque eſt, qui 406.

R.

Rabula 94.
Radiatum lumen 385.
Rapere ad ſupplicium 236. poſtremum lumen oculis 385. rapitur mortuus 262.
Raro *pro* aliquando 175, 379, 409.
Ratio oratoris 38. numerorum 409. vivendi 423. dicendi 131, 178. vitandi et feriendi 408. ſimplex veritatis 106. ſubjecta ad propoſitum (fig.) 413. ſuppoſita in diſtributis rationem tenere, 409. incitare, 423. alicujus habere 134, 227, 231, 272. ordinis, etc. requirere 205. operis reddere 32. poſteritati oſtendere 423. ratione tradi 116. tractari 178. ratio et cauſſa 363.
Recipere vocem ab acuto ad gravem ſonum 119. cauſſas

ibid. oppidum 257. ſibi ſolium paternum in 240. lumina in mancipio uti tum eſſent, ita recepit 82. receptis rebus 173.
Recitare tabulas 202. legem 114.
Reclamant tota theatra 406. quibus multitudo ipſa reclamat 354.
Recolere artes inter nos 2.
Reconditæ artes 5. res 162.
Recordari eventum alicujus 307. recordatio acerba 302. explicata memoriæ 3.
Rectus ſonus vocis 324. rectiſſimum ſtudium 47.
Recubare in herba 264. in hortulis molliter et delicatè 334.
Recuperare amiſſam poſſeſſionem, 360. captivos à, *ibid.*
Recuſare, ne 74. quò minus 180. aliquid à ſe poſtulanti 183. recuſandi libertatem eripere alicui 312. recuſatio diſputationis 139. recuſationem adimere alicui 298.
Redigere ad artem 190.
Redire ad inſtituta 349. reditus ad rem aptus et concinnus (fig.) 410. ad propoſitum *ibid.*
Redolere doctrinam 176.
Redundare ſanguine 416. redundant in nos fluctus 2. redundet oportet oratio ex 10.
Refellere teſtimonia 218. aliquid ex locis 342. nullius memoria me refellente 130.
Refercire aliquid in oratione 72. refertus *cum Genitivo* 195. referti libri de 40.
Referre in album 149. in commentarium 96, animum ad ſtudia 1. animum ad hominum, etc. formam et figuram 395. controverſias ad univerſi generis vim et naturam 186. ad univerſi generis diſputationem 187. ad univerſas generum quæſtiones 188. animum ad capita 192. ad locos 192. aliquid ad dignitatem perſonarum 64. omnia ad voluptatem 105. ad ſuam utilitatem 219. ad ſenatum 303. ad aliquem 112, 371. ad cognitionem 364. ad vim rationemque cognoſcendi, agendi 362. meritam debitamque gratiam alicui 309. myſteria 341. ſe ad 378. orationem ad 372. ſe aliquò 179. orationem aliquò 178. quantum habeat, id refert 266. referendis præteritis verbis 177.
Reflectuntur mentes 28. animorum impetus 274.
Refrica dolorem 216.
Refugere à 47, 131. refugiunt omnes necem 419.
Refutare libidinem alicujus 304. teſtimonia non refellendo, ſed 218. domeſticis teſtibus 127.
Regi perturbatione animi 204.
Regina rerum oratio 209.
Regio ridiculi 234. regionem definitam habere 129. regiones terreſtres, maritimæ 31. regionum deſcriptio 153. regiones noſcere, intra quas venere et perveſtiges quod quæras 192. regionibus modicis circumſcripta 155.
Regno in tuo ſumus 20, 34.
Relaxare triſtitiam ac ſeveritatem 235. relaxat et liberat immutatione ordinis, etc. 394. relaxantur animi ex 14. relaxatio animi, otii fructus 136.)

Reli-

Religione obſtringere civitatem 255, religiones judicum 15. et cæremoniæ 19.
Relinquere nomen eloquentiæ 129.
Remigem oratorem deſcribere 144. remiges ſuſtinuerunt 68.
Remittere nuntium uxori 85, 111. remittunt tibi iſtam voluptatem 115. remiſſus animus 212. remiſſiores facere cantus 120. remiſſiora dicendi genera 170. remiſſiùs dicere 120. remiſſio animi 137. lenitatis gravitate et contentione firmatur 223. remiſſiones vocis 123.
Remotus à cauſſis forenſibus 150. ab uſu judiciorum ac foro 272. remotæ res à 26, 295.
Renovare animos ad odium alicujus 216. invidiam alicujus 217. veterem animi curam moleſtiamque 295.
Renuntiare aliquem conſulem 248. ne Stoicis renuntiaretur 107.
Repelli à gubernaculis civitatis 24. repulſam ferre 260.
Reperire dignitatem ingenio 92. reperiuntur ab oratore 178.
Repetere aliquid memoria 1. memoriæ veteris recordationem 3. exempla ab 372. orationem ex 215. repetita altè oratio 349. repetita longè ſumere 384. de pecuniis repetundis 174. repetitio ejuſdem verbi 412.
Reponere aliquem in numero eloquentium 30. in aliquo artis loco 215.
Reprehenſio (fig.) 413. familiaris 261.
Reprimere vim 18. hominum mentes 73. ſeditionem 182. exſultantem verborum audacia 321. repriment te validæ legum habenæ 387.
Repudiare artes 368. artem ab eloquentia 51. conſilium ſenatus à republica 304. repudiari judiciis animorum, ſatietate aurium 404.
Repueraſcere 137.
Repugnare, quo minus, etc. 121.
Requies ſenectutis 120.
Requieſcere in alicujus ſermone 234.
Res facultate præclara, arte mediocris 140. res judicatæ 178. urbanæ, bellicæ 373. ſuſceptæ, receptæ 173. rerum exornatores, narratores 149.
Reſervare ſibi aliquid 104.
Reſiſtere argumento 224. alicui pro republica 147.
Reſperſus ſanguine 307.
Reſpondere jus 92. ad tactum 417. reſpondiſſe fertur 160. reſponſa 173. peritorum 118. ad oratorem deferuntur 179. reſponſio humanitatis 232. ſibi ipſi (fig.) 413.
Reſtinguere incendium 214. mentes inflammatas 101.
Retexere ante exorſa, et prope detexta 197.
Reticere inopia, judicio 361. reticentia 412.
Retinere ſalutem 200. dignitatem 284. imperii dignitatem 200. dignitatem in rebus aſperis 290. aliquem in civitate 15, 213. ſuccum alicujus 169.
Retruſa in media philoſophia 41.
Reverti ad inſtitutum 178. ad ſeipſum 222.

Revocare ad artem, ad præcepta 146. ad lenitatem, etc. 28. ad certum numerum paucitatemque 87. argumenta ad genus, etc. 186. ſe ad ſuum munus penſumque 364. ad ſuas res, quæ de altero deplorantur 221. animos à temeritate, etc. 285. à vitiis 142. aliquem ab omni contentione ac dimicatione 309. revocantur ea, quæ ſeſe nimiùm profuderunt 166. ut eo revocetur, unde declinavit oratio 196. revocatio verbi (fig.) 413.
Revolvi ad 184, 187.
Reus nefarii ſceleris 306. reos appello, eos omnes, quorum de re diſceptatur 207.
Rhetor ex Academia 341, rhetoris officina 151. rhetorum artes 154. præcepta 153, 329. rhetoricus uſus, etc. 343. rhetorico more loqui 62. rhetorici doctores 41. libri 29, 131. libelli 366. magiſtri qui rhetorici vocantur 28. rhetoricas artes exponere 341. ne rhetoricotero' tu ſis 391.
Rhythmicorum norma acerrima 403.
Ridetur ore, vultu, imitandis moribus, voce, denique ipſo corpore 242. natura ridetur 243, 259.
Riſus frangit adverſarium, etc. 235. obruit teſtem 263. riſu res diſſolvere 235.
Rivis diducta oratio 314. rivulos conſectari 179.
Rogatio (fig.) 410. rogationi intercedere 214.
Romanus eques 88, 261, 347. populus Romanus, omnium gentium victor 160. populi Romani leges et inſtituta 339. equitatus 389. equites Romani 216. homo Romanus, et conſularis 107. corde ſuo trepidat 389. eſt quædam certa vox, Romani generis urbiſque propria 324. ludorum Romanorum diebus 12.
Roſtra meditari 16. manubiis imperatoriis ornare 307. à roſtris avocare aliquem 334.
Rotundum cœlum 395.
Rudis in jure civili 20. in nulla re 101.
Rudes gladiatorum 347.
Rus ex urbe evolare 137. ruſtica vox 323. aſperitas 325. facultas 34. ruſticæ res *ibid.* ruſticè loqui 325. ruſticari 136. ruſticanus 112, 323.
Ruta et cæſa 230.

S.

Sacramento juſto contendere cum aliquo 21.
Sagaciter perveſtigare aliquid 103.
Sal *pro* facetiis 114, 225, 233, 257, 259. ſalſus, 225, 259. ſalſè 258. fit ſalſius 245.
Saliorum verſus 407.
Salutare ad firmandam vocem 424. ſalutaria ſolatia 309.
Samnis in ludo et rudibus 347. Samnitium proluſio 280. Samnitium magiſter 347.
Sanguine diffuſus color 408. reſperſum ſimulacrum 307.
Sapientia dormitans, oſcitans 191. conſtituendæ civitatis 195. ſapientiæ cauſſas explicare 153. ſapientiam junctam habere eloquentiæ 375. ſapienter caſus adverſos ferre 290. ſapienter carere 146.
Sarmenta nova cultura excitare 166.

Sa

Satiari ſimilitudinis faſtidio 405. ſatiantur ſenſus, non mentes, in nimia voluptate naturæ 356.
Satietas aurium 319, 393, 404. ſimilitudinis 204. ſatietatem fugere 355. ſatietate abalienari ab 353.
Satisfacere populo 350. philoſophiæ 26. illis quibus neceſſe eſt 56. alicujus exſpectationi 275. cauſſis 116. in geſtu 345. quemadmodum his ſatisfacias, videris 292. ſatis arti alicui facere 76. ſatis ſuperque abs te videtur iſtorum ſtudiiseſſe factum 95.
Saxifragæ undæ 388.
Saxula aſperrima 90.
Scalmorum duorum navicula 79.
Scenicus geſtus 420. ſcenica venuſtas 317. ſcenici ludi 303.
Scire Græcè 151, 253. ſi ſcias diſcere 348. in eo quod ſciret, ſatis eloquens 32. de quo ſciat *ib.* ſciuntur 140. ſcientiſſimus regendæ reipub. 99. ſcienter dicere 129. ſcientia bene dicendi 38. circumſcripta certarum rerum cancellis 27. eximia rerum maximarum 360. omnium rerum atque artium 90. ſcientiam et cognitionem cum dicendi ratione jungere 339. omnem rerum complecti 376. ſcientia literarum expoliri 322.
Sciſcitari ſententiam alicujus 50.
Scitum eſt 424.
Scopulus patrimonii 385. libidinis 195.
Scribere legem 40. teſtamentum 137. aliquem heredem, exheredem 80. ſcribere de 130. ſcribendi conſuetudo 68. ſimilitudo 149.
Scriptionis hujus inſtitutæ eſt 129.
Scriptis duodecim ludère 100.
Scriptitare 68, 148, 171, 287.
Scriptor Craſſi 63. artis 338.
Scriptum ambiguè 177. aliquid afferre in dicendo 68. ſcripti interpretatio 64, 177. ſententia, conſuetudo 176, 177. nihil admodum ſcripti reliquit 130. ſcripta non multa reliquerunt 168. ſcriptorum ſimilia 68. in veteribus ſcriptis ſtudioſè et multum volutatus 322. aliquem cognoſcere ex ſcriptis ſuis 130.
Scriptura aſſidua et diligens 67.
Scrutari locos 192.
Scurrilis jocus 239. ſcurrile ridiculum 239. vitium 238. ſcurrilis oratori dicacitas fugienda eſt 238.
Scutum abjicere, rejicere 267.
Secare cauſſas in plura genera 179.
Secernere aliquid à præceptis 287.
Secluſa aquula 199.
Secundùm hunc diem 125. ſecundùm vocem 411.
Sedare mentes 9. iracundiam etc. 220. quemcunque motum in animis 94.
Sedes ſacræ 356.
Seditio jure conflata 182. ſeditionem reprimere *ibid.* ſeditionum genera, vitia, pericula 215. ſeditiones ipſas ornare 182. multas è repub. ſæpe eſſe factas *ibid.* ſeditioſus homo *ibid.* civis 147, 215.
Segregare abs te auſus 212, 418. locum 287. eloquentiam ab elegantia doctrinæ 4. iambum et trochæum ab oratore 397.

Sejungere liberalitatem ac benignitatem ab ambitu atque largitione 174. verba à ſententiis, corpus ab anima 314. ſejunctum ab opinionis arbitrio 50. à communi quæſtione 64. ab oratoris officio atque munere 124. ſejunctio ab eo quod eſt dictum (fig.) 410.
Sementis 117. ſementem facere 249,
Semidoctus 204.
Sempiternum tempus ſpectare 201.
Senatus frequens 303. ſenatus auctoritas 12. ad ſenatum legatos mittere 195. ſenatuſconſulta 178. ſenatoria conſuetudo 70.
Senectutis ſubſidium 121. decus et ornamentum 92. ſenectuti belliſſimum ſubſidium otium 121. ſenectutem celebrare ornare, 92. à ſolitudine vindicare 120. ad ſenectutis requiem excogitare aliquid *ibid.*
Seneſcentem alicujus laudem ab oblivione vindicare 130.
Senex perfunctus honoribus, etc. 93. ſordidatus 213.
Senius ille 380. ſenium eſt 237.
Senſa mentis explicare 330. exprimere dicendo 16.
Senſum: Senſum eſt 390.
Senſus conſuetudinis 424. ac ratio dicendi 207. vulgaris et popularis 51. hominum communis 155. maximè voluptarius 354. ſenſum voluptate movere 355. ſenſu hominum comprehendi 313. cùm ſenſu tractatum 207. à ſenſu tradita atque impreſſa 295. ſenſus ſatiantur 355. ſenſus deguſtare 104. pertractare 103. impellere voluptate 353. acerrimè commovere 353. ſenſus habeat oratio 352. ad ſenſus admovere 31, 384. ſenſibus permoveri 210. percipi 337. oculorum ſenſus acerrimus 384.
Sententiæ princeps in ſenatu, etc. 334. meæ participes eſſe voluiſtis 77. ſententiam explicare cum dignitate 142. exponere 196. dicere in utramque partem 343. ſententiæ philoſophorum 59. ad probandum accommodatæ 103, acutæ crebræque 142. oratorum propriæ 27. ſententiarum gravitas 158, flores 352. forenſium aculei 154. lumina 409. ſententiis uti ad gravitatem orationis 408. ſententiis et verbis conformandus orator 409. ſententiosè ridicula 263.
Separatione partium diminuere magnitudines artium 369.
Sepire ſe oppidis mœnibusque 17. aliquid memoria 64. locum omnem cogitatione 192. ſepit ſe ſedulo 383. ſeptus ferro 356. ſeptum teneri 129. ſeptum ex omni parte orationis genus 319.
Sepoſitum tempus ad diſcendum 346.
Sequi quietem, otium 330. umbram 14.
Sermo tenuis et exſanguis 29, purus, dilucidus 321. intentus 121. antemeridianus 313. ſermo corporis, actio 421. ſermonis lenitas 121. vis et contentio *ibid.* perpetuitas, celeritas 226. triſtitia 13, Latini ſubtilitas et elegantia 140. ſermonem inferre de 14. ſermone alicujus aſſuefactus 322. ſermone con-

confecto 13. ex ſermone priſtino relaxare animos 14. in omni ſermone ea tractare, ut 127. ſe alicujus ſermonibus dare 128. ſermonibus interpuncta narratio 281. ſermonis iſtius me participem eſſe factum gaudeo 424.
Serpere occultè 218.
Servare civium capita 307.
Servilis percunctatio 280.
Servire veſtigalibus 201. venuſtati 276, 281. brevitati 280. voci 118, 422. neque ſervire quandam ædium partem dixit 81.
Servus ad manum 423. cui domi nihil eſt nec obſignatum, nec occluſum 241. frugi, nequam; bonus, furax 240.
Sextantis non eſt 244.
Si diis placet 350.
Sicarius 174.
Significatio artificii, etc. 194. pudoris vultûs 206. ad plus intelligendum quàm dixeris (fig.) 410. ſignificationem dare 194.
Signum brumale 395. ſignum Minervæ 159. ſigna ſacra 244. ſigna et notas locorum oſtendere 202. facilitatis liberalitatis, etc. proferre 206. doloris verbis, vultu, etc. oſtendere 211.
Silentium eſt conſecutum 71. cæteris fuit 376. ſilentio digna oratio 320. in ſilentio jacere 154.
Silva infinita 154. rerum 350. ſententiarum 357. virtutum et vitiorum 364.
Simile ducere 276, 384, 385.
Similitudo *pro* imitatio 171. ſimilitudinis faſtidio ſatiari 405. ab aliqua ſimilitudine eſſe 330.
Simplex ratio veritatis 106.
Simulacrum Veſtæ 307.
Simulatum imitatione 210.
Singulis ætatibus ſinguli tolerabiles 5.
Sitiens artium 341.
Sobrius orator 188.
Soccos conficere 368. ſoccis indui *ibid.*
Societas virtutum, bonarum artium 372. dicendi et intelligendi 340. ſocietatis vinculo contineri 313. ſocietate conjungi 22. ejuſdem linguæ ſocietate conjungi 421.
Socius conſiliorum 12. necis alicujus 201. ac pæne par 34. ſociorum jura 70. artes ſociæ dignitatis ejuſdem, atque inter ſe pares 110.
Socraticus ſermo 333. Socratici philoſophi *ibid.* ſermones 336. Socraticis diſputationibus eruditus 373. id fuit maximè Socraticum 336.
Solatia ſedatis moleſtiis jucundo hærentibus ſalutaria 309.
Solium paternum ſibi recipere 236. de turba et à ſubſelliis in otium ſoliumque ſe conferre 190. in ſolio ſedentes domi 370.
Sollicitare 268.
Solum et fundamentum 376.
Solutus opere 137.
Sonare peregrinum 325. ſonans quiddam 379.
Sonipedes 399.
Sonus vocis 54, 323, 324. vocis rectus et ſimplex 325. verborum 414. pronuntiandi 87. acutiſſimus, graviſſimus 119. ſonum aliquem inflare 423. ſono flexo attenuatum vocis genus 418. ſono uno obductum 420. ſonorum gradus 425.
Sordidatus ſenex 213. ſordidiores artes 368.

Spatium facere 14. ſumere ad cogitandum 67.
Spectare in unum exitum 43. ſempiternum tempus 200.
Speculando aſſequi, ut 63.
Spes hominum fallax 305.
Spinoſa oratio 39.
Spiritus anguſtior 123. infinitus 397. anguſtiæ ſpiritûs *ibid.* uno ſpiritu verſus multos pronuntiare 124. ſpiritu, non arte, determinat id quod dicit 393.
Spiſſius *pro* obſcurius 377. ſpiſſi exitus orationis 223.
Splendor orationis 378. in verbis 367. ſplendorem orationi arceſſere 381. ſplendore decorari 90. ſplendore verborum illuſtrata res 142.
Spoliare aliquem omni dignitate 308. ſpoliata ornamento civitas 191.
Spondeus 398. ſpondalia 212.
St, tacete 246.
Stabile ad diuturnitatem memoriæ 60.
Stadium: in ſtadium ingredi 66.
Stare occultè poſt aliquem 423. ſtare controverſia non poteſt 185. ſtantem inclinare 209.
Statere aurificis 197.
Statuam polliceri 249.
Status totius mundi atque naturæ 395. ſtatus oratorius 118.
Stellæ: quod tanquam ſtellis notat et illuminat orationem 390.
Stercus curiæ 386.
Stillicidiorum jura 78.
Stilus optimus dicendi effector ac magiſter 67. dicendi perfector ac magiſter 122. ſtili acumen 67.
Stipendia merentem 247.
Stipulationes 173. Stipulatiuncula 78.
Stirpe ad eum rediit hereditas 80.
Stomachari cum aliquo 254. ſtomachans 74. ſtomachoſa ridicula 259.
Stratus humi 313.
Strictim aliquid aſpicere 72.
Struere odium in aliquem 220. verba 367, 391.
Studere eloquentiæ 150. alicui ſcientiæ 6.
Studium cognoſcendæ percipiendæque virtutis 95. ſtudium adhibere 192. ſtudio pilæ teneri 348. literarum ſe dedere 6. alicui ſe dedere 330. ſtudio alicui deditus 40. ſtudia eloquentiæ 7. oratorum 316. in plura ſtudia diſtrahere aliquem 118. in ſtudiis liberaliſſimis verſari 6. ſtudioſus dicendi 118, 192. alicujus audiendi 42. ſtudioſè pila ludere 243. ſtudioſè in ſcriptis volutatus 322. ſtudioſiùs legere librum aliquem 152. iſtorum ſtudiis, ſi modò ſtudioſi ſunt, ſatis ſuperque factum eſſe videtur 95.
Stultitia loquax 375. excuſationem non habet 58. ſtultitiæ peccatum *ibid.* teſtes domeſtico præconio colligere 166. ſtultum genus joci 243.
Stupefactus intueri dicentem 328.
Suavitas verborum, quæ exit ex ore 324. auſtera et ſolida; dulcis et decocta 357. ſuavitate conditum 354. ſuaviter loqui 324.
Subacto mihi ingenio opus eſt 184. ſubactio ingenii eſt uſus, etc. 185.
Subauſcultando excipere voces aliorum 195.

Subductiones 185.
Subjicere ſcelus, etc. odio civium 94. ſubjecta materies 178. ſubjectio rerum ſub aſpectum (fig.) 409.
Subiratus alicui 35.
Subire judicium 59. ferri crudelitatem 308. uſum alicujus rei 70. ſub acumen ſtili 67.
Subjungere omnes artes oratori 101.
Submoroſa ridicula 259.
Subnixus arrogantia artis alicujus 115.
Suboles 380.
Subſellia meditari 16. à ſubſelliis in otium ſe conferre 190.
Subſicivis operis arripere aliquid 299.
Subſidium ſenectutis 121. ſenectuti *ibid.* oratori 107.
Subtilitas diſſerendi *pro* dialectica 34. ſermonis Latini, linguæ Græcæ 140.
Subturpia 252.
Suburbanum gymnaſium 46.
Succedere alteri in dicendo 96. ſub acumen ſtili 67.
Succenſere alicui 341.
Succreſcit veſtræ ætati 425.
Succubuit orator philoſopho 368.
Succus orationis 352. diuturnus 166. ſuccum alicujus retinere 169.
Suggerere verba 176. firmamenta cauſſæ 282. argumenta ſingulis cauſſarum generibus 179.
Sumere aliquid quaſi jure ſuo 20. ſibi tempus 346. tempus aliud ad cogitandum, aliud ad dicendum 174. vocem et geſtum 119. longè repetita 384. aliquid ex aliqua ſcientia 30. aliquid in manus 309. cum ſibi de iis ſumeret 312.
Summa orationis alicujus 197. totius cauſſæ 282. ſummæ communes rerum et generum 186.
Summum bonum 103. ut ad ſumma veniamus 16. omnia ſumma alicui tribuere 309. Græcia ſemper hæc ſumma duxit 129. ad ſummos oratores pervenire 165.
Summittitur aliquid 357. ſummiſſa oratio 207, 222. ſummiſsè dicere 224. contentiùs, ſummiſſùs 415.
Sumtuoſus 186.
Supellex lauta 74.
Superatum ipſum à ſeſe 303.
Superbum, arrogans 199.
Superlatio veritatis, augendi minuendive cauſſa (fig.) 410.
Superſtitioſum genus joci 243.
Suppeditari 224. ſuppeditat (verb neutr.) 367.
Suppetit illi res 375.
Supplicio conſtringere ſcelus, etc. 94.
Supploſio pedis 326, 420. ſupploſit nemo pedem in illo judicio 107.
Surculum defringere 360. ſurculos inſerere 259.
Surgere ad dicendum 276.
Surripere imitationem 238.
Sus docebo oratorem 234.
Suſcipere exercitationem 66. dolorem 210. patrocinium voluptatis 334. laborem diſcendi 86. perſonam 76. onus 155. res 173. plusquàm illi imponitur 314.
Suſpendere ſe de ficu 259. ſuſpenſo animo reſpondere 112.
Suſpicio oſtentationis ingenii 283. gratiæ in ſcribendo 153. artificii, oratori adverſaria 196.

196. quæ ſuſpicionem efficiunt 282. ſuſpicioſum genus joci 243.
Suſtentatus eloquentia, juris ſcientia 111.
Suſtinere perſonam 174, 243. ſuſtinuerunt remiges 68.
Syllaba 399.
Syrorum venalium ſimiles eſſe 253.
Syrus patrimonii 385.

T.

Tabernaculum vitæ in una philoſophia collocare 342.
Tabulam proponere domi 149. tabulæ ad oratorem deferuntur 178. duodecim 30, 75, 89. antiquæ 353. duodecim tabularum libellus 90. tabulas conficere 171. recitare 202. confirmare, infirmare 180. pro tabulis et contra tabulas dicere 179.
Tactus triginta minis 247.
Talis ludere, delectari 348. ad talos ſe conferre 331.
Tantopere, quantopere 73.
Tarda principia orationis 223. tardi ingenii eſt rivulos conſectari, etc. 179. tardior in repub. capeſſenda 371. tardiores facere tibicinis modos 120.
Tarditatis vituperatio 173.
Taurum immolare 255.
Tecta *pro* ædificiis 389.
Tecta clariſſimorum hominum auctoritate jura 120. tectiſſimus in dicendo 268.
Tela ea texitur, ut 423.
Telum manu fugit 383. teli emiſſi imprudentia *ibid.* tela *pro* bello 388.
Temerè res turbidas tractare 93.
Temeritatis cauſſas explicare 153.
Temperata oratio 222.
Tempeſtas comiſſationis 386. tempeſtates turbulentiſſimæ 2.
Tempus meridianum 310. pomeridianum 311. diei extremum 13. ſempiternum 200. tempus adventat 92. temporis anguſtiæ 424. in tempus cauſſam conferre *ib.* tempus perdere 377. dimittere 166. per idem tempus 420. cuivis tempori homo 256. neque enim fuit tam exigui temporis 376. præpoſtera tempora 327.
Tendere præſidium clientibus, opem amicis, etc. 86.
Tenebræ conduplicantur 382.
Tenere vitæ curſum 1. hominum cœtus 15. arma 16. rempub. 19. venas hominum 103. aliquid ſeptum terminis 129. memoriam rei 130. perſonam 329. eos qui audiunt 352. rationem numerorum, etc. 409. lacrymas 416. tenere *pro* intelligere 39, 43, 406. tenebo *pro* tuebor 33. tenebat ut 408. teneri ſtudio pilæ 348. horrido obſoletoque 353. ubi ſecluſa aquula tenetur 199. tenetur terra ſua vi nutuque 395.
Tenuis oratio, non ſine nervis ac viribus 408.
Teres oratio 408.
Terminare clauſulas 399. terminis ſeptum 129.
Terra Africa 388.
Terrens, ſupplicans, etc. 319.
Terribili tumultu tremere 388.
Teſſeræ: ad teſſeras ſe conferre 331. teſſerulæ 391.
Teſtamentum ſcribere 137. facere in procinctu 106. teſtamentorum ruptorum aut ratorum jura 78.
Teſtimonia ad oratorem deferre 178. refutare, non refellendo, ſed 218. dicere 147.
Teſtis

Teſtis temporum, hiſtoria 143. teſtem lædere 271. teſte vivorum et præſentium memoria 130. teſtes domeſtici 127. teſtes confirmare, infirmare 180. pro teſtibus, et contra teſtes dicere 179. teſtibus refutare aliquem 127.
Tetulit mihi coronam 420.
Texitur ea tela 423.
Theatra tota reclamant 406.
Theſaurus rerum omnium, memoria 9.
Tibicen 285. tibicinis modi 120.
Timiditas ingenua 131. in cauſſis 270. timiditate à dicendo refugere 131.
Timorem incutere 220.
Tinctus literis 164. arte 180.
Tiro in nulla re 101.
Toga *pro* pace 388. unus è togatorum numero 51.
Tolerabiles oratores 5.
Tollere opinionem 130. odium benevolentia 224. jacentia è medio 394.
Torquere haſtas amentatas oratoris lacertis viribuſque 113. torquet me cura et labor 319.
Tractare artes 349. argumenta 179. cauſſas 76, 217. aliquid in cauſſis 111. aliquid in omni ſermone 127. res turbidas 93. tractata uſu 184. cum ſenſu 207. in rerum uſu cauſſiſque 97. tractatio ad venuſtatem 412. quotidie ex ſe gignit aliquid 348. tractatu artium delectari 347.
Tractus orationis 149. verborum 218.
Tradere alicui artem 270. judicium, incendium 217. poteſtatem moderandi et regendi ſui 105. aliquid immortalitati 332. aliquid animis, oculorum commendatione 295. virtutem hominibus ratione, inſtituendo, perſuadendo; minis, vi, metu, 116. aliquid arte 230. traditus in tutelam alicui 212. tradita à ſenſu 295. cum tradita ſunt cujuſque artis difficillima, reliqua tradi non neceſſe eſt 156.
Traducere orationem in, etc. 216. animos ad 267. aliquid à poetica ad eloquentiam 393. traductio in verbo 388.
Tragœdiæ 101, 106. tragœdias agere 229. agere in nugis 219. tragœdorum vox 60. tragœdorum Græcorum more 118. res tragicas comicè tractare 317.
Trajectio in alium 411.
Tranſactis meis partibus 133.
Tranſenna: quaſi per tranſennam aſpicere 72.
Transferre aliò ſermonem 61. ſe ad cognitionem rerum 330. artes ad uſum 347. Græcorum prudentiam ad noſtrum uſum moremque 352. libertinos in tribus urbanas 19. transferri in alias cauſſas 277. transferri idem poteſt ad artes 315. tranſferre verbum 381, 385. transferendi verbi modus 381. abutimur ſæpe verbo in transferendo 390. tranſlatum verbum 379, 381, 382, 383, 384, 385, 387, 388, 390. tranſlatio verbi 381. verbi paulò durior 386. verecunda, deducta in locum alienum 386, 387. tranſlatio ad ipſos ſenſus admovetur 384.
Tranſgreſſio concinna verborum (fig.) 413.

Tranſ-

Tranſilire ante pedes poſita 384.
Tranſire æquabilitatem juris 221.
Tranſmarina doctrina 371.
Tranſverſo foro ambulare 370.
Tremere terribili tumultu 388.
Trepidare corde 389.
Tribuere alicui otium 3. omnia ſumma 309. honorem 146. laudem 200, 316, 369. vituperationem 369. plus, quàm res et veritas ipſa concedit 37. operam foro, amicis, etc. 347. quos motus hominum generi tribuit rerum natura 9. tribuam illud oratori, ut 29. plus attuliſti, quàm tibi eſſet tributum à nobis 376.
Tribunali prætorum 77.
Tribunatum petere 13. alicujus infringere et debilitare 12. in tribunatu legem ferre 200. ſpoliare aliquem omni dignitate 308. tribunatu depulſus 308. cujus tribunatus voluntati paruit civitatis 200.
Tribunicia poteſtas 182.
Tribunus plebis 13, 251. tribuno plebis reſiſtere 147. tribunos plebis creare 215.
Tribu movere aliquem 256. tribus urbanæ 19.
Triclinium 251.
Triſtitia ſermonis 13.
Trochæum frequentem ob oratore ſegregare 397.
Trutina populari examinare aliquid 197.
Tueri vocem 422. voluptatem 333. cauſſas 77. ſpeciem boni viri 222. cæteræ artes ſe ipſæ per ſe tuentur ſingulæ 129.
Tumultus terribilis 388.
Tundere eandem incudem 198.
Turba verborum 327.
Turbidas res tractare 93.
Turbines ſævi exſiſtunt 382.
Turbulentus civis 147, 186.
Turmales 249.
Tute: ut tute paulo ante dixiſti 47.
Tutelæ turpe judicium 74. tutelæ alicujus filios ſuos commendare 106. in ſuam tutelam venire 83. tutelarum jura 77.
Tutor fidelis 303.

V.

Vacare ſtudiis 324.
Vacuus cura atque labore 137.
Vagari qui velit 34. oratori liberè liceat in immenſo campo 367. vagatur oratio 97, 306, 403. vagantur verba 394.
Valere apud aliquem 133. auctoritate 3, 92. voluntate 3. ingenio 92. ingeniis atque arte 54. ad vulnus, ad ſpeciem 276. valet in eo diuturna opinio tarditatis 59.
Valetudo infirma 93.
Varianda ſententiis 357. varietate formarum locos diſtinguere 296.
Vaſtus homo 56. vultu motuque corporis 54. vaſtè loqui 325. vaſtiùs verba diducere 392.
Ubertas in dicendo 27. ubertate baccarum incurveſcere 380.
Vectigalibus ſervire 201.
Vela dare ad id, unde flatus oſtenditur 209.
Venalium vendendorum leges 116. venalium Syrorum ſimiles 253.
Venari quod quæras 192.
Venas hominum tenere 103.
Veneficia 174.
Veniam alicui dare 11, 46. excuſationis

cuſationis alicui dare 215. venia bona dixerim 113.
Venire in ambulationem 14. in exhedram 311. in ſilvam 312. in controverſiam 63, 282. in ſuam tutelam 83. in numerum oratorum 54. in mentem alicui 71, 105. in judicium 185. in ſpem 225. in diſputationem 45. in rem præſentem 117. alicui 125. ad aliquem 311. ad mediocres oratores 165. ad maximas pecunias 255. ad deformitatem pravitatemque 70. ſub aſpectum 295. aliquem admonitum, flagitatum 311.
Venti omnes erumpunt undique 382.
Venuſtas oratori opus eſt 118. venuſtatis color 408. venuſtati ſervire 276, 281. venuſtatem habere in ſpecie 396. cum venuſtate moveri 408.
Verba componere 391. habere 214. ſtruere 367, 391. illuminare 367. uſitata 69, 281, 322. propria; abjecta, obſoleta; lecta, illuſtria, bona, inuſitata, novata, tranſlata 379. facta, pervetuſta 409. immutata, deflexa 412, exiliter exanimata, inflata, anhelata graviùs 323. ad audiendum jucunda 99. alligata lege verſus 394. ſoluta, ut vagentur *ibid.* intermiſſa ab uſu quotidiani ſermonis 379. liberiora poëtarum licentiæ, quàm oratorum *ibid.* verborum inſignia 143. interpuncta 397. licentia 34. latitudo 168. concertatio jejuna 156. comitas 206. curſus 71, 372. audacia 321. ſuavitas 324. collocatio 149, 391. pondera 158. continuatio 123, 327, 390, 401. inſolentia ac turba 327. flores 352. concluſio 142, 393. complexio 397. ambitus 401. perpetuitas et quaſi converſio 403. ſonus 414. concurſus 391. modus et forma 392. junctio 404. conjunctio 393, 408. circuitus 404, 407. orbis, tranſlationes 407. conformationes 413. ornatus, lux 314. lumina 409. volubilitas, electio, conſtructio 9. frequentia 67. priſca vetuſtas 89. compoſitio 151. memoria 296. gravitas et copia 318. omnia verborum inania 18. apta verbis principia dicendi 275. verbis et ſententiis conformandus orator 408. verbis uti ad aptam compoſitionem et decentiam *ib.*
Verberare aliquem 343.
Verè mihi hoc videor eſſe dicturus 6.
Verecundantem incitare 321. verecunda debet eſſe tranſlatio 387.
Vereri aſpectum paternum 212.
Veritatis ratio ſimplex 106. veritatem imitari, ſuſcipere 142.
Vermiculatum emblema 391.
Vernaculæ res 350.
Verſare curam in 272. verſari in repub. 94, 335. in rebus forenſibus civilibuſque 36. in cogitatione curâque 209. in hominum more et ſermone 7. in conſuetudine philoſophorum 124. in conſuetudine vitæ, etc. 155. in hoſtium caſtris 272. in varietate literarum, etc. 5. in obſcuritate rerum, etc. 6. in

in ſtudiis doctrinisque 7. in omni recto ſtudio atque humanitate 121. in eodem virtutis imitandæ genere 170. in iiſdem ſententiis verbiſque 315. incolumis inter hoſtium tela 94. verſatus in diſputatione 11. in rebus, vel uſu quem ætas affert 184.
Verſus fundere 405. multos uno ſpiritu pronuntiare 124. verſus in oratione vitium eſt 393. verſus hexametri 405. verſibus dicere de 34.
Verſutiloquæ malitiæ 380.
Veſtigium eloquentiæ 16. veſtigia alicujus perſequi 50. quibus veſtigiis primùm inſtiti, in iis fere ſoleo perorare 319.
Veſtire oratione 64.
Vetuſtate ipſa conſeneſcere 116. vetuſtatis exempla 93. verborum priſca vetuſtas 89.
Via exercitationes 8. argumentorum, ſententiarum, deſcriptionis, ordinis 143.
Vibrare haſtas 280.
Victum alicui præbere 108.
Vigere memoria 294.
Villicus 117.
Vincere *pro* probare 22. vincere ſatietatem aurium delectatione 393. victa à nobis eſt accuſatio tua 217.
Vincire orationis membra numeris 403. ſententiam modis et forma 393.
Vinculo uno ſocietatis contineri 313.
Vindex libertatis, provocatio 215.
Vindicare in ſuo 20. auctoritatem gravitatis, et conſilii ſui 99. domum ab ſolitudine 92. ſenectutem à ſolitudine 180. alicujus laudem ab oblivione, ſilentio 130. aliquem in libertatem 191. aliquem ab atrocitate mortis 308.
Virtus bellica 371. virtus narrationis 280. virtus afflicta, proſtrata 222. per ſe ipſa laudabilis 288. virtutes omnes generi hominum fructuoſæ 289. virtutum ſocietas et cognatio 372.
Vis Carneadia, Ariſtotelia 339. vires ingenii 70. laterum 54.
Viſcera cauſſæ 277.
Vita et mores, *pro* ethica 34. vita memoriæ, hiſtoria 143. vitæ veritas 102. flos 308. tabernaculum 342. vitam eripere alicui 306, 308. ut ſine his ſtudiis vitam nullam eſſe ducamus 136. vitam inſuavem ſine his ſtudiis putare 138.
Vitia infucata 356.
Vituperare improbos 142, 291. vituperandi præcepta 291. vituperatio inertiæ, tarditatis 173. vituperationem tribuere alicui 369.
Vivam alicujus memoriam tenere 130.
Vivere in diem 200. ſine oculis, ſine mente 117. in libris 346.
Ulciſci injurias 364.
Umbilicos legere 137.
Umbratilis exercitatio 70.
Unctionis cauſſa 136.
Unde *pro* à quo 33, 263, 293. *pro* à quibus 276.
Unguenta moderata 354. ſuavitate condita *ibid.*
Unus ex omnibus 47, 52. è multis 371. una res ex multis 393. laus dicendi 149. et propria laus oratoris 358. una eſt eloquentia 313. unus omnia profitetur 98. uno oratoris officio ac nomine omnem ſcientiam comprehendere

dere 99. uno opere eandem incudem diem noctemque tundere 198. quem unum oratorem maximè admiror 77.
Vocare in judicium 113, 214, 318, 340. in dubium 191. in diſceptationem dicendi, etc. 266. aliquem ad ſalutem, ad perniciem 142. aliquid ad utilitatem ſuam 283. animum ad motum 178.
Vocatu Druſi ſenatus frequens in curiam venit 303.
Vocitata eſt Magna Græcia 374.
Voculæ falſæ 353. certæ et ſeveræ *ibid.*
Volitare toto foro 173. in foro
Volubilitas verborum 9.
Volvi uno ſpiritu 397.
Voluntas mortuorum 113. voluntate apud aliquem valere 3. voluntate ſimiles et inter ſeſe et magiſtri 169. voluntates hominum excipere 141.
Voluptarius ſenſus 354. voluptariæ diſputationes 333.
Voluptas naturæ, *i. e.* à natura data 355. voluptatis patrocinium ſuſcipere 334. voluptatem tueri, amplexari 333 voluptate ſenſus impellere 353. omnia metiri 333. voluptates oculis colligere 315.
Volutatus in ſcriptis 322.
Vorago bonorum 385.
Vox tragœdorum 60. inflexa ad miſerabilem ſonum 213. cycnea 305. mollis, muliebris 323. abſona, abſurda, ruſtica, agreſtis 323. vocis lenitas 206, 324. ſonus 54, 323, 324. moderatio 393. curſus 424. contentiones, remiſſiones 123. voci ſervire 118, 422. vocem excitare 118. firmare 424. tueri 422. modulari 401. obtundere, perdere 261. voce plenus et ſuavis 61. voces *pro* ſonis 87, 315, 400. in omni voce eſt quiddam medium, ſed ſuum cuique voci 424. vocem adſcendere gradatim, utile eſt, et ſuave *ibid.*
Urbana diſſimulatio 255. urbanæ tribus 19. urbano opere defeſſi 137. urbanitatis odor 384.
Urgeatur in hoc uno opere noctes et dies 123.
Uſitatæ res 291. uſitata verba 69, 281, 322.
Uſucapionum jura 77.
Uſurpare poſſeſſionem ſurculo defringendo 361.
Uſus militaris 371. rhetoricus 343. forenſis 33, 291. vulgaris et forenſis 123. quotidiani ſermonis 379. uſus rerum nos docuit 218. uſum adhibere 192. conferre ad 97. uſum ætas affert 184. uſu venit, ut 85. in uſu quotidiano collocata 89.
Uti lingua nuncupaſſet 115. uti tum eſſent, ita recepit 82.
Uti doctoribus 127. frenis, calcaribus in aliquo 321. cibo, potione 354. artibus, artificio aliquo, pictura 35. armis, palæſtra 408. ornamentis 415. verbis uſitatis, lectiſſimis 322. verbis ad aptam compoſitionem, etc. 408. ſententiis ad gravitatem orationis *ibid.* aliquo amico, etc. 32.
Utilitas naſcitur ex laude 284.
Vultus omnes adverſarii perſpicere 193. vultûs pudoris ſignificatio 206. vultu ipſo conterrere loquacitatem alicujus 99.
Uxorem ducere 85. uxori nuntium remittere 85, 111.

FINIS.

BOOKS printed for W. Bowyer and J. Nichols.

I. CLARKE's Connexion between the Roman, Saxon, and Engliſh Coins; in which the Cuſtoms and Manners of each People are deduced to our own Times, particularly the Origin of Feudal Tenures and of Parliaments; illuſtrated throughout with Critical and Hiſtorical Remarks on various Authors, both Sacred and Profane, *4to.*

II. Pegge's Eſſay on the Coins of Cunobelin, *4to.*

III. Barrington's Obſervations on the Statutes, *4to.*

IV. P. P. Statii Silvarum Libri Quinque; cum Notis Emendationibuſque Marklandi, *4to.*

V. Markland's Remarks on the Letters of Cicero to Brutus, etc. *8vo.*

VI. Marklandi Epiſtola Critica ad F. Hare, S. T. P. *8vo.*

VII. Swift's Works, and Literary Correſpondence, *complete*, *22 vols. large 8vo.*

VIII. The ſame, *24 vols. ſmall 8vo.*

IX. The ſame, *24 vols. Pocket Size.*

*** *Either the* Works *or the* Letters *may be had ſeparate.*

X. Clarke's Paraphraſe on the Four Evangeliſts, *2 vols. 8vo.*

XI. Anſon's Voyage round the World, *8vo.* and *12mo.*

XII. Saunderſon's Elements of Algebra, *a new Edition*, *8vo.*

XIII. Somerville's Chace, and Hobbinol, *fine Cuts*, *8vo.*

XIV. Thomſon's Works, Poems, and Plays, *4 vols. 12mo.*

XV. Young's Centaur not fabulous, *8vo.* and *12mo.*

XVI. Memoirs of Madame de Maintenon, *5 vols. 12mo.*

XVII. Salmon's Modern Gazetteer, *12mo. Eighth Edition.*

XVIII. The Hiſtory of the Iſraelites. Tranſlated from the French of Abbé Fleury, by Farneworth, *8vo.*

XIX. Swift's Directions to Servants, *8vo.*

XX. Bp. of Clogher's Vindication of the Hiſtories of the Old and New Teſtament, Eſſay on Spirit, etc. *8vo.*

XXI. —— Journal from Grand Cairo to Mount Sinai, and back again, with Remarks on Hieroglyphics, &c. *8vo.*

XXII. —— Thoughts on Self-Love, innate Ideas, Free-will, Taſte, Sentiment, Liberty and Neceſſity, &c. *8vo.*

XXIII. Letters between the Biſhop of Clogher and Mr. William Penn, concerning Baptiſm, *8vo.*

*** *Theſe, and the other Tracts written by the Biſhop, may be had, either together or ſeparate.*

* * * * *

In the Preſs, and ſpeedily will be publiſhed,

I. *A new and elegant Edition of* Bp. Gibſon's Camden's Britannia, *with Additions and Improvements*, *2 vols. Folio.*

II. *A new Edition of* The Rambler, *4 vol. 12mo.*

III. Schrevelii Lexicon Manuale, Græco-Latinum & Latino-Græcum, etc. *8vo.*

MAY 2[illegible] 1941